859.0.op
G15

GALA GALACTION

OPERE

IX

PUBLICISTICĂ

Ediție îngrijită și note
de
TEODOR VÂRGOLICI

15688

ACADEMIA ROMÂNĂ
FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE ȘI TEORIE LITERARĂ
„G. CĂLINESCU“
București • 2004

Redactor: DACIANA VLĂDOIU
Tehnoredactor: VASILE CIUCĂ
Tehnoredactare computerizată: CONSTANTIN NIȚĂ

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ
București, str. Dem Dobrescu, nr. 11, sector 1
tel 315.67.54, fax 315.67.51

ISBN 973-7934-19-9

NOTĂ LA VOLUMUL AL IX-LEA

Volumul al IX-lea al ediției de *Opere*, destinat, în continuare, publicisticii lui Gala Galaction, cuprinde articole apărute în perioada 1918-1930, nereluate de scriitor în nici unul din volumele sale antume. La alcătuirea volumului, am avut șansa să descopăr în arhiva scriitorului, păstrată de fiica sa, Doamna Elena Galaction, o mare parte din aceste articole decupate din ziarele și revistele în care au fost publicate. Textele au fost recitite atent de Gala Galaction, care a corectat greșelile de tipar și a făcut unele modificări, pe care le-am reprodus întocmai. În acest volum nu am inclus un mare număr de articole publicate în perioada 1918-1930, pe care autorul le-a reluat în unele din volumele apărute în timpul vieții, sub directa sa îngrijire. Astfel, articolele *La mormântul lui Frimu* (*Chemarea*, nr. 17, 20 aprilie 1919), *Profir et Policarp* (*Chemarea*, nr. 27, 12 mai 1919; nr. 41, 26 mai 1919; nr. 75, 30 iunie 1919), *Puterea celor mulți* (*Chemarea*, nr. 60, 15 iunie 1919), *O lume nouă* (*Socialismul*, nr. 129, 7 iulie 1919), *Poet și proletar* (*Chemarea*, nr. 82, 7 iulie 1919), *Literatură pentru cei mulți și dornici* (*Socialismul*, nr. 153, 4 august 1919), au fost incluse de Gala Galaction în volumul *O lume nouă*, București, Editura „Cugetarea“, 1919 și în ediția a II-a, București, Editura Partidului Social Democrat, 1946, reprodusă integral în volumul al VI-lea al ediției de *Opere*, 2000. Articolele din ciclul *Cazul de la Biserica Cuibu-cu-Barză*, apărute în *Dimineața* (nr. 6187, 30 ianuarie 1924; nr. 6188, 31 ianuarie 1924; nr. 6189, 1 februarie 1924; nr. 6190, 2 februarie 1924; nr. 6191, 3 februarie 1924), au fost reproduse de Gala Galaction în volumul *Piatra din Capul Unghiului*, București, Tipografiile Române Unite, 1924, inclus integral în volumul al VI-lea a ediției de *Opere*. Impresiile de călătorie *La Mangalia* (*Dimineața*, nr. 5663, 9 august 1922), *Mangalia în câteva cuvinte* (*Dimineața*, nr. 5664, 10 august 1922), *Geamia din Mangalia* (*Dimineața*, nr. 5665, 1 august 1922), *Moara de vânt* (*Dimineața*, nr. 5666, 12 august 1922) etc., continuând cu *București-Constanța* (*Dimineața*, nr. 6371, 8 august 1924), *Un ceas la Techirghiol* (*Dimineața*, nr. 6372, 9 august, 1924), *Încă o dată la Mangalia* (*Dimineața*, nr. 6373, 10 august 1924), *Pierre Loti și tătarii din Mangalia* (*Dimineața*, nr. 6374, 11 august 1924) etc. au fost reunite de Gala Galaction în volumul *La Mangalia*, Bucureşti, Editura Casa Şcoalelor, 1947, reprodus integral în volumul al III-lea al ediţiei de *Opere*, 1997. Alte impresii de călătorie, *Le picioarele Carmelului* (*Dimineaţa*, nr. 7407, 18 iulie 1927), *Orientul palpabil* (*Dimineaţa*, nr. 7409, 20 iulie 1927), *În sus pe Carmel* (*Dimineaţa*, nr. 7411, 22 iulie 1927), *De la Haifa la Iafa* (*Dimineaţa*, nr. 7412, 23 iulie 1927), *În Tel Aviv* (*Dimineaţa*, nr. 7413, 24 iulie 1927), *La porţile tale, Ierusalime* (*Dimineaţa*, nr. 7417, 28 iulie 1927) etc. au fost reunite de Gala Galaction în volumul *Scrisori către Simforoza. În pământul făgăduinţei*, Bucureşti, Editura „Cugetarea“, 1930, reprodus şi acesta integral în volumul al III-lea al ediţiei de *Opere*.

TEODOR VÂRGOLICI

PUBLICISTICĂ

(1918-1930)

„BIBLIA“ ÎN ROMÂNEŞTE

Un cititor al *Luminei* mă roagă să-i explic pentru ce, într-un articol al meu publicat în acest ziar deunăzi, citez un loc din *Sf-ta Scriptură* nu în româneşte, ci în latineşte.

Curiozitatea cititorului este legitimă şi voi căuta să-i răspund cât voi putea mai bine. Dar dorinţa lui de lămurire deşteaptă, în mintea mea, o lume întreagă de idei, cari cresc, numeroase şi înfrăţite, ca nişte vlăstari, în pădure. De ce ţi-e mai aminte să citezi *Sf-ta Scriptură* în latineşte decât în româneşte? Iată o interesantă întrebare.

Întâi, rog pe cititorul meu să ştie că dacă am făcut acel citat din *Biblia* latină, l-am făcut numai fiindcă din *Biblia* elină nu pot să citez. Nici cititorii noştri nu prea ştiu elineşte, nici litera grecească nu e lucru lesne de găsit prin căsuţele tipografiilor din Bucureşti. Prin urmare, neputând să citez din textul elinesc, am citat din cel latin. Acum, ce preţ deosebit are textul grecesc mai presus de oricare altul cred că cititorul ştie. Ştie adică cum că o parte din *Biblie* a fost din capul locului scrisă în elineşte şi, prin urmare, elina este aici limba originală. Iar când vreai să citezi o idee dintr-o carte e firesc să vreai şi o iei de acolo, de se poate, chiar în limba ei de origină.

Mai departe, *Bibliile* greacă şi latină au în ochii celor ce s-au ocupat câteva cu ele un prestigiu special, *teologic*. Alături de limba ebraică, limbile greacă şi latină sunt limbile sacrosante ale teologilor. Odinioară, în Biserica Creştină, erau limbi sfinte numai aceste trei. Mai mult chiar, un timp destul de lung au fost considerate ca limbi liturgice numai greaca şi latina şi cu mare greutate a biruit principiul independenţei, în biserică, a limbilor naţionale. Nu e de mirare, deci, ca această opiniune, stăpână pe cugete sute de ani şi azi încă supraviețuitoare în amintirea teologilor, să se dea pe faţă uneori în împrejurări ca acea de azi.

Este la mijloc, însă, altceva mult mai grav. *Este marea nesiguranță în care se află azi teologul și cărturarul român, când vor să citeze în românește vreun loc din „Sf-ta Scriptură"!* Cu alte cuvinte, este lipsa unei traduceri științifice, recunoscute, a *Bibliei* în limba română.

Iată ceea ce face pe teolog să șovăiască, atunci când e vorba să transcrie în românește un verset din Dumnezeieștii Autori. Iată ceea ce încurcă și descurajează pe cititorul creștin, când, cu gânduri cucernice, se apropie de *Sf-ta Scriptură* și vrea să-și odihnească inima, la adăpostul cel vecinic înflorit al divinei Înțelepciuni. Iată ceea ce întristează pe literatul român care caută, pentru sufletul lui, sau pentru o nevoie literară momentană, cum sună în românește cutare psalm sau cutare capitol din profeți.

Nu avem, până azi, în limba noastră, o versiunea a *Sfintei Scripturi* care să fie cel puțin științifică, dacă nu și recunoscută de Biserica Oficială.

Sf-ta Scriptură, cum o avem azi în românește, este sau versiunea veche bisericească, foarte venerabilă și interesantă ca limbă arhaică, sau versiunea corectată de multe mâini, fără unitate și fără autoritate, pe care o găsim în editura Societății Britanice.

E prea știut că *Biblia* are două părți, *Vechiul* și *Noul Testament*. *Vechiul Testament* a fost scris în limba ebraică, iar în vreo două locuri într-un dialect vecin. *Noul Testament* a fost scris în elinește. Versiunea noastră veche bisericească, în ce privește *Vechiul Testament*, nu e făcută după original, ci după traducerea elinească zisă traducerea Celor Șaptezeci de învățați. Așadar, e o traducere după traducere. Pe lângă aceasta, toată *Biblia* noastră bisericească a fost tradusă într-un timp când știința biblică-exegetică nu era atât de înaintată și de bine informată ca azi.

E o mare nevoie, pe care o simte toată lumea românească cititoare, nevoia unui text românesc al *Bibliei*, garantat de știință și recunoscut de Biserică. Nu există în toată lumea creștină limbă culturală care să nu aibă între monumentele ei monumentul cel sfânt și fără pereche al *Bibliei* tălmăcite. Noi românii și aici venim pe urmă, șchiopătând. Este sigur că aceleași cauze adânci și înfricoșate, cari au dezorientat viața noastră pe atâtea și atâtea tărâmuri, au fost și sunt de vină că pe tărâmul bisericesc n-a putut să înflorească până acum trandafirul balsamic al traducerei *Sfintelor Scripturi*. De ce nu avem până azi traducerea aceasta – e de prisos să mai cântărim și să mai discutăm. Cum am putea s-o dobândim de aci înainte? – este întrebarea arzătoare pe care și-o pun atâția cărturari și pe care poate să mi-o pună și cel ce mi-a dat prilejul acestor lămuriri.

Deocamdată, vreau să feresc masa de discuțiune de o întrebare care ar putea să cadă pe neașteptate: De ce Biserica Oficială nu ia în mâini autorizate și viguroase această pricină națională și culturală a unei traduceri din nou a *Bibliei*?

Biserica Oficială nu poate și nu trebuie să ia această inițiativă. Cine cunoaște istoria bisericească poate să mărturisească cum că atari inițiative pornesc întotdeauna din cercuri și de la persoane neoficiale. Afară de asta, cine se încumetă să înceapă o traducere din nou a *Bibliei* trebuie să știe de mai-nainte că, măcar vremelnic, va fi considerat, ba chiar hulit ca revoluționar. Așa ceva i s-a întâmplat și Fericitului Ieronim, cel ce acum o mie cinci sute de ani a tradus din nou *Biblia* în latinește. A trebuit să treacă vreo trei sute de ani peste mormântul Fericitului, până când traducerea lui s-a impus pretutindeni și a fost primită oficial de Biserică. Biserica noastră oficială nu are nevoie să treacă prin primejdia de a fi hulită ca revoluționară și să tulbure conștiința credincioșilor.

Inițiativa traducerii celei nouă trebuie s-o ia la români neoficial – vreo tovărășie iubitoare de Hristos și de neam, vreun suflet entuziast și răscolitor de suflete, sau vreun bogat enigmatic, care ar vrea să ne aducă proba rară că bogățiile nu sunt numai de la Diavolul și numai pentru Diavolul.

LEVIȚII

Vă aduceți aminte de timpul pe care Julien Sorel, eroul lui Stendhal, din *Le rouge et le noir*, îl petrece la seminarul din Besançon. Autorul (spre părerea mea de rău, un dușman al bisericii) încearcă să ne zugrăvească un seminar și o lume clericală, pline de funinginea răutății și de păianjenii perfidiei. Julien Sorel, suflet stăpânit de ambiții arzătoare ca vânturile africane, fățarnic și fără umanitate, nu găsește în casa de educație eclesiastică, în care e primit, nici un adăpost sufletesc, nu se simte legat de nimeni, și face din șederea lui în seminar o epocă de osândă.

Cu toate acestea, oamenii pe cari Sorel îi întâlnește în seminarul din Besançon și împrejurările nu prea multe prin cari eroul trece ne fac să întrevedem substratul unei realități mai bune decât ar dori autorul. Ne găsim, parcă, în fața unei picturi recente, care, pe ici pe colo, dă pe față un strat de pictură veche, mult mai originală și mai prețioasă. De pildă, abatele Pirard, directorul seminarului, teologul jansenist, înaintea căruia noul seminarist Sorel se simte atât de intimidat încât are un leșin. Ce cuget drept e acest abate! Ce om întreg, ce conștiință vigilentă și ce sever comandant sufletesc.

După aceea, marele eclesiarh al catedrei episcopale, abatele Chas Bernard. Un soldat umil, plin de devotament și de iubire pentru scumpa lui catedrală, pe care o servește de la vârsta cea mai fragedă. Vin, apoi, toți acei trei sute și mai bine de leviți, cei mai mulți copii de țăran, a căror preziciune sufletească, a căror sănătate de aspirații și de ideal sunt atât de răutăcios judecate de eroul lui Stendhal. Acești viitori servitori ai altarului trăiesc în seminar, supunându-se disciplinei, bucurându-se de hrana ce li se dă – „pâinea noastră cea spre ființă“ – și învățând cu greutăți înzecite, pe lângă ale lui Julien Sorel, studiile și profunde și subtile cari alcătuiesc Teologia.

Stendhal, crescut odinioară de un cleric, nu poate să uite cât de interesante sunt aceste studii și ce podoabă ajung ele să fie pentru mintea celui ce le-a cucerit definitiv. Dar, în același timp, el, revoluționarul, nu poate să piardă din vedere că știința teologică face din oamenii bisericii o armată spirituală pe care nu poți s-o bați și s-o răstorni, nici prin *Marea Enciclopedie*, nici prin Revoluția Franceză.

Stendhal nu ne poate ascunde – fiindcă cetatea de pe munte nu se poate ascunde de văzul lumei – cât de fine, cât de vulnerabile, sau cât de impunătoare sunt acele câteva siluete de episcopi, cari trec prin peripețiile și prin episoadele romanului *Le rouge et le noir*. Iată tânărul episcop de Agda, în aparență preocupat de lucruri exterioare și teatrale, în fond un suflet plin de focul credinței și de impetuozitatea elocinței: „Nu uitați niciodată, copile creștine, că ați văzut pe unul dintre cei mai mari regi ai pământului stând în genunchi înaintea servitorilor acestui Dumnezeu atotputernic și înfricoșat. Acești servitori, slabi, prigoniți, omorâți pe pământ, după cum vedeți din rănile încă sângerânde ale Sfântului Clement, biruiesc în ceruri.“

Iată pe episcopul din Besançon, principele bisericesc luxos, măreț, la prima vedere indolent și condus de vicarul său, în realitate desăvârșit de perspicace și de prezent în toate afacerile dificilei diplomații episcopale. Iată seara memorabilă, când levitul Julien Sorel

vine în palatul episcopal, cu demisia directorului Pirard. Monseigneur cheamă pe micul seminarist și îl supune unui lung examen teologic și umanist, la care ai de admirat, în părți egale solicitudinea acestui principe al bisericei pentru leviții lui, larga și variata cultură a unui episcop creștin și temeinicia cunoștințelor de cari poate să dea dovada un elev de seminar.

Succesul lui Julien Sorel e un succes personal al cititorului, dacă acesta e creștin și iubește podoaba bisericei lui Iisus Christos. Episcopul îi spune: „Nu mă așteptam să găsesc un doctor într-un elev din seminarul meu...“ și făcându-i un dar princiar (*Cornelii Taciti opera omnia*, legate strălucit) îl concediază cu aceste cuvinte pătrunzătoare: „Tinere, dacă ești cuminte, vei avea într-o zi cea mai bună parohie din dieceza mea și nu la o sută de leghe depărtare de palatul meu episcopal; dar trebuie să fii cuminte“.

Neapărat că aceste conture luminoase și pline de grație ies dintr-un fond umbrit și dramatic. Episcopul scoate la iveală că levitul Julien Sorel, deși elev atât de bun, fusese victima unor dușmănii și rivalități ascunse, între superiorii lui, și clasificat de-abia al 198-lea din seminar. Dar toate acestea sunt ghimpii prea firești și cunoscuți ai alcătuirei noastre omenești. Din rădăcina lui Adam, la un trandafir care înflorește, trebuie să fie o leasă de spini care sfâșie!

E prea adevărat că și în biserică prosperează de minune intriga, zavistia, gelozia și cabala. E prea adevărat că și în biserică găsești o mulțime de pseudoapostoli, de pseudoînvățați și de lupi îmbrăcați în piele de oaie. E prea adevărat că și aci oamenii excepțional de meritoși trebuie să aștepte cu anii, până să li se deschidă calea pe care ușuratecii, fanfaronii și gălăgioșii o copleșesc și o barează. Cu toate acestea, instituția, adeseori apăsată de omenești păcate, rămâne sacrosantă și incoruptibilă. Când tristețea pustiului din casa sfântă ți se pare mai neagră și mai justificată, tocmai atunci Pronia, care în veci ne încearcă și niciodată nu ne lasă deznădejdii, ridică printre noi pe tainicii ei aleși și înalță încă o dată, prin cuvânt, prin eroism sau prin minune, prestigiul așezământului etern.

O impresiune deosebit de plăcută și de măgulitoare pe care ți-o lasă aceste pagini, privitoare la leviți și la biserică, dar scrise tocmai de un spirit mândru, capricios și răzvrătit ca Stendhal, este că această lume rău văzută și tendențios interpretată e o lume de cărturari eminenți. Această lume studiază, vorbește și cugetă latinește! În paza acestor oameni atât de culți și de iubitori de cultură, patrimoniul credinței creștine va dura, va stăpâni și va fecunda conștiințele, în vecii vecilor!

Dar așa a fost și așa va fi întotdeauna. Cei ce stau în preajma sanctuarului, oricare ar fi limba lor liturgică – ebraică, elină sau latină – sunt datori, prin chemarea lor, să fie niște oameni cu mult mai cărturari decât mijlocia știutorilor de carte. La sacerdoțiul creștin acest adevăr e mai evident decât la oricare altul.

Când ai săpat în temelia conștiinței unul seminarist că Iisus Christos este Fiul lui Dumnezeu... lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat... carele pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire s-a pogorât din cer și s-a întrupat... – ai făcut din păstrătorul acestei credințe un om care nu mai seamănă cu orișicare. Ca să păstreze cu vrednicie, să cinstească cu frică și să facă luminoasă și efectivă, în inima și viața lui, convingerea aceasta, preotul creștin are nevoie de o imensă cultură teologică și profană!

Și când convingi pe tânărul levit că, în Sfânta Euharistie, Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Christos este întreg, adevărat, trup și sânge, om și Dumnezeu, cum era pe Sfânta Cruce! Ce va face un cuget șovăielnic și slab în științele teologice, cu această înfricoșată învățătură, pe care i-ai dat-o în seminar?

Credința creștină e adânc binefăcătoare și de reazim și pentru învățați și pentru neînvățați. Dar cei neînvățați cred în Iisus Christos pe garanția Bisericei, pe garanția Sfinților Părinți și pe a preotului care zilnic împarte cuvântul sfânt din ușile Sf. Altar. Ce va face, însă, cel chemat să învețe și să zidească pe ceilalți, când s-ar întâmpla ca el însuși să fie neînvățat și nezidit?

Vai preotului pe care greutatea misterului credinței îl doboară și îl strivește! Vai celui dator să predice cuvântul, dacă nu l-a meditat și nu l-a adâncit, în nopți albe de veghe și de studiu!

Levitismul și preoția sunt chemări grele pe lumea aceasta. A crede în Iisus Christos și a-L servi în Sfânta Liturghie și pe amvon – în sinceră și entuziastă credință! – însemnează să ai în urma ta ani întregi de învățătură și de lupte, cu voia Domnului, victorios terminate.

ÎN JURUL UNEI BROȘURI

Amicul nostru, publicistul St. Antim a dat la iveală de curând o interesantă broșură despre chestiunea evreiască (*Chestia evreiască*, studiu social de St. Antim, București „Librăria nouă“, Victoriei 78). Broșura începe cu o pildă istorică vrednică să fie răspândită și reținută. Pe timpul marelui Pericle, o foamete înfricoșată a bântuit Achaia și îndeosebi pământul Alicei. Cetatea Atena era amenințată să piară de foame și nici un vecin mai de aproape nu era în stare să dea vreun ajutor. Mântuirea a venit tocmai din Egipt. Faraonul Egiptului a trimis Atenei 14 000 medimne de grâu și primejdia a fost înlăturată.

Dar cetatea Atenei avea mai mult decât 14 000 de locuitori!... Atunci, s-a petrecut un lucru trist. Atenienii au făcut o lege ad-hoc prin care stabileau că numai aceia sunt cetățeni adevărați cari sunt născuți din părinți originari din Atena și deci numai aceia au drept la câte o medimnă de grâu... Astfel, au ieșit numai 14 000 de cetățeni veritabili! Restul, mai cu seamă comercianții și marinarii, născuți din mame exotice, au rămas pe din afară. Dar la anul, ogoarele Aticei au fost iarăși mănoase, belșugul a revenit și nedreptatea deosebirii între cetățeni și necetățeni a dispărut. Așadar, a fost la mijloc o tristă chestiune economică.

Aceeași tristă chestiune economică stă și azi la mijloc când e vorba (era vorba) de evreii români, lăsați afară, la poarta cetățeniei românești. Ei nu erau adevărați cetățeni români, fiindcă dincoace, în dosul porții, cei ce stăpâneau hambarele lui Faraon nu voiau să le dea și lor medimna lor de grâu.

Felul cum autorul prezintă elementele problemei evreiești la noi în țară și explicarea pe care o caută, sub aspectul adeseori înșelător al suprafețelor, prezintă multă și isteață originalitate. Antim ne spune scurt: Chestiunea evreiască este una din fețele cele multe ale chestiunii agrare din țara românească.

Statul agrar român, creat de I.C. Brătianu, există pentru fericirea și huzurul a vreo 1500 de latifundiari. Acest stat a lucrat și lucrează să-și păstreze și să-și consolideze situația. Neofeudalii noștri au ca dușmani firești pe burghezi, cari, în alte părți de lume, i-au săpat și i-au înlocuit de mult. O burghezie care crește și se întărește este o primejdie în marș asupra oligarhiei stăpânitoare. Oligarhia are tot interesul să împiedice, să amâne și chiar să desființeze prosperitatea burgheziei.

Iată, în fața oligarhiei noastre de mari proprietari de moșii, o burghezie de două proveniențe, românească și evreiască. Ce-a făcut statul agrar român, ca să mențină într-o incurabilă slăbiciune burghezia aceasta, evreie și română? Pe surtucarii români i-a făcut slujbași și armată politică-electorală, iar pe evrei i-a declarat străini și i-a exclus de la drepturile cetățenești. În felul acesta, bogățiile țării, mana ogoarelor și toată stăpânirea peste ele au rămas pentru cei puțini, pentru *adevărații atenieni*, iar burghezia românească a fost cu totul aservită și înjosită.

Dacă burghezia de origine română ar fi putut, ca în alte părți, să apuce căile largi și norocoase ale comerțului și ale industriei, ar fi apărut și la noi o burghezie bogată și puternică, pe care ambiția ar fi împins-o spre luptele politice și ar fi ridicat-o, concurentă temută, în fața oligarhilor prin latifundii. Iar burghezia evreiască ar fi fost aliata cea mai bine venită, care ar fi dat puternic concurs burgheziei surori, pentru doborârea neofeudalismuli român. Dar nu a fost așa. Burghezii români au lâncezit în slujbe, osândiți la impotență politică sau la servilism politic, iar burghezii evrei au rămas izolați, dincolo de viața cetățenească.

Acest chip simplist de a construi complicata problemă evreo-românească și de a-i da ocol în câteva pagini clare și sugestive e foarte atrăgător și – adoptându-l sau nu – putem, fără discuție, să trecem mai departe.

Din fericire, credem că ne dă mâna. Astăzi, problema evreiască, pusă de atâtea ori pe tapet de câțiva oameni sinceri și nepărtinitori, a fost dezlegată sau e gata să fie dezlegată prin forța evenimentelor. În cazul nostru se poate zice: tot răul e spre bine. Faza teoretică și polemică a problemei a trecut. Și dacă, într-adevăr, problema evreiască era una din laturile problemei noastre agrare, iată că și problema agrară se apropie de dreapta-i dezlegare.

De aci înainte, intrăm în faza laborioasă a îndemnurilor și a operei de completă apropiere. Evreii români sunt cetățeni ca și noi. Trebuie să căutăm, din toate puterile, să ne cunoaștem de aproape și să ne convingem că e bine și profitabil să trăim frățește împreună. Dreptatea a biruit, nu prin faptul elocinței și al argumentelor celor câțiva devotați apărători români și evrei, ci prin jocul împrejurărilor create de marele război. Rămâne, spre tot folosul nostru, să începem, prin vorbă și prin scris, opera unificării sufletești. Situația, din punct de vedere legal, s-a îmbunătățit. România a reparat nedreptatea pe care o făcea celor vreo 200 000 de fii ai ei, evrei români. Ne rămâne acum să pregătim căile de schimb simpatic de la suflete la suflete. Ne rămâne să încredințăm și pe retardatarii noștri cu priceperea și cu inima că interesul superior al acestei țări este, de aci înainte, să părăsim suspiciunile, calomniile și discordia internă și cu puteri unite și înmulțite, să muncim la mai buna noastră reclădire socială.

LUNG E DRUMUL, LUNG ȘI GREU...

Lucrurile mari nu se fac niciodată cu ușurință. Când nemuritorul Theodor Herzt a ridicat, în lumea evreiască, flamura chemării sioniste a știut mai bine decât oricine că revenirea în Canaan nu va fi mai ușoară decât cucerirea lui Iosua. Ca în orice lucru omenesc trebuie, prealabil, pregătirea sufletească și de-abia atunci, când inimile sunt câștigate, războiul de îndeplinire poate să înceapă. Theodor Herzt și toată generația lui de entuziaști cuceritori de inimi au avut îndeosebi rolul clarificării și al profetismului celui nou. De la el încoace, pornește și trebuia să pornească lupta cu realitățile și biruințele pas cu pas.

Suntem, fără îndoială, la hotarele dintre pregătirea sufletească, isprăvită, și traducerea în faptă, a cărei frumusețe o salutăm. Între visul milenar și pământul sacrosanct începe să intermedieze munca de izbândire. În chip oficial și consfințit de marile națiuni învingătoare, țara cucerită odinioară de semințiile lui Israel a fost declarată proprietate a poporului evreu.

A fost un act de dreptate. A fost o sentință care a făcut onoare celor ce au pronunțat-o. Dar a fost un cuvânt rostit, deasupra țărilor și a mărilor, urmând ca după el puterile îndeplinirii să se adune, Israel să-și găsească un nou Iosua și cetățile protivnice – adică împotrivirile așteptate și neașteptate – să cadă una câte una.

După ce marele cuvânt de dreptate a răsunat în lume, cărările cari duc spre înfăptuire trebuie să se umple de lucrători, țara dată prin sentință trebuie luată prin muncă și legiunile vitejiei trebuie să-și înceapă opera.

O datorie mare stă în fața conștiinței tuturor celor ce voiesc izbânda lui Israel și așteaptă împământenirea lui în țara străbunică.

Aceeaşi datorie stă în faţa tuturor povăţuitorilor şi proorocilor poporului. Aceasta este suprema datorie a adevărului.

Eretz-Israel va fi cucerit cu entuziasmul, cu predica, cu stăruinţa, cu jertfa materială şi morală, cu braţul, cu plugul, cu perseverenţa purtătoare de mii de nume şi de forme... Dar Eretz-Israel va fi cucerit.

De aceea să nu ne surprindă acele informaţii, acele ecouri venite din toată lumea şi cari de multe ori nu sunt îmbucurătoare. Odinioară, înaintea căpeteniilor lui Israel se întindea un Canaan înfricoşat. Popoare puternice, cu aşezări vechi, cu cetăţi întărite, cu ostaşi deprinşi şi cu „care ferecate“ înălţau un zid, în aparenţă de neînvins, în faţa celor ce veneau în numele unei sentinţe, unei făgăduinţe tainice, rostită la leagănul lui Israel.

Şi citim în arhiva sfântă că poporul s-a tulburat şi cugetul lui a fost la strâmtoare, când a privit mulţimea duşmanilor ce trebuiau răpuşi. Noi cei de azi vom vedea într-aceasta un simbol adânc şi o învăţătură foarte potrivită pentru împrejurările de faţă.

Azi în Canaan sunt paragini imense. Sânul ţării e secătuit. Mormane nenumărate de ruine arată ca într-un vast cimitir, unde se odihnesc vechi şi glorioase închegări omeneşti. Malurile Iordanului sunt insalubre. Boli temute pentru cei născuţi aiurea decât în Palestina, pândesc pe noii sosiţi. Şi mai mult decât acestea, hotarele ţării sunt mereu călcate şi desfiinţate de capriciul beduinului prădalnic.

Acestea şi altele ca acestea sunt greutăţi şi neajunsuri. Dar toate trebuiesc luate în seamă cu sânge rece şi biruite sistematic. Dreptele şi străvechile aspiraţii ale unui neam întreg nu pot să-şi găsească şi să-şi mărturisească nici un fel de stăvilar, mai cu seamă când el însemnează: paragină, malarie, smârcuri de secat şi barbari de disciplinat.

Cu asemenea gânduri şi răspunsuri se cuvine să fie primite toate veştile defavorabile, toate rapoartele serioase, pe cari le-am auzit până acum şi le vom mai auzi asupra Palestinei.

Nimeni nu se înşeală şi nu trebuie să se înşele. Canaanul de azi va fi cucerit cu sapa şi cu plugul, cu ciocanul şi cu toporul, cu compasul şi cu mistria, aşa precum odinioară fu cucerit cu sabia, cu năvala şi cu jertfa sângelui.

Atunci ca şi acum, poporul evreiesc are dreptul să scrie în hrisoave definitive. Dar atâta nu ajunge!

Israel trebuie să lupte. Israel trebuie să dovedească marea lui dreptate. Israel trebuie să înscrie într-o carte nouă – menită unei noi nemuriri – izbânzile lui, de data aceasta paşnice între coasta Mării Mediterane şi înălţimile Hauranului.

BARBU NEMŢEANU

Aţi auzit, antisemiţi din ţara noastră, că poetul Barbu Nemţeanu era evreu? Moare de timpuriu, moare la jumătatea cântecului pe care ni-l cânta. Talentul lui, original şi cald, aduce încă o dată între noi una din pricinile de neînţelegere.

Când evreii, înlăturaţi sistematic de la cele mai multe ramuri de activitate, îngăduite celorlalţi concetăţeni, se ocupă numai cu negustoria, li se spune: „iată-i că nu ştiu să facă altceva decât negoţ“. Iar când printre ei răsar suflete armonioase, dăruite cu darul gândului şi al ritmului, atunci supărarea ia alt nume şi altă înfăţişare: „n-avem nevoie de cântăreţii dv.!“

Neapărat, pe supăratul de rea-credinţă n-ai cum să-l împaci. Rămâne fapt pozitiv, pentru cei ce vor să studieze, că, deşi în împrejurări cu totul protivnice, evreii au dat totuşi cugetării şi literaturii româneşti destui scriitori de merit şi între ei câţiva poeţi lirici, vrednici de pomenire.

Poezia lui Barbu Nemţeanu, plecat dintre noi într-o zi ploioasă, când fiecare floare avea lacrima ei, ne aduce aminte o problemă veche, dar care e vecinic nouă şi nu poate fi niciodată dezbătută îndestul. Din poezia lui Nemţeanu se dă pe faţă că acest om iubea ţara în care se născuse ca un adevărat fiu al ei şi-i interpreta şi-i admira frumuseţile, ca un gingaş liric ce era.

E o chestiune simplistă, pe care zavistia şi răutatea omenească se străduiesc zadarnic s-o complice şi s-o falsifice. Fiecare dintre noi, creştin, evreu, mahomedan sau orice ar fi, iubeşte locul unde a văzut întâia oară lumina zilei! Nu e nici un merit, nu e nici o filosofie. E o lege firească pe care nu pot s-o dezmintă decât teoriile prevenite şi dorinţa de ceartă. Cine poate să urască satul, căsuţa, ulicioara unde s-a jucat odinioară mic copil! Cine poate să uite pârâiaşul din vale, dumbrava unde te duceai după fragi, sau căruntul vârf de munte, pe care-l vedeai în fața casei voastre! Toți suntem deopotrivă de legați, firește legați, acestei legi mai larg decât omenești, căci putem s-o observăm și la unele animale dimprejurul nostru. Evreii nu iubesc țara în care s-au născut? Dar nu pot să facă altfel decât s-o iubească! Dragostea pentru soiul natal intră în sufletul nostru, o dată cu primele raze de soare, o dată cu primul ciripit de păsărele.

Cunosc evrei, cari, expulzați fiind din țara românească și pribegi prin Paris, nu puteau să-și stăpânească lacrimile când auzeau uneori, prin cafenele, lăutari români. Erau tot așa de români și ei ca și cei mai români din colonia noastră din Paris. Lucrul este absolut firesc și n-ar merita nici o subliniere specială, dacă pornirile josnice omenești nu s-ar fi amestecat și aici ca și aiurea, contestând și defăimând. Astăzi, mai cu seamă, discuțiile pe tema: „sunt patriot și nu ești patriot“ au ajuns desfătătoare. E un semn rău al vremii noastre. Însemnează că în psihologia contemporanilor se întâmplă, pe ascunsele, nu știu ce proces nesănătos, care vrea să se mascheze, prin discuții sterpe și pretenții mincinoase.

Și evreii ca și noi sunt deopotrivă înclinați ca să iubească țara în care s-au născut. Atât numai că, de multe ori, omul, prin răutatea lui și prin faptele lui lipsite de filantropie, vrea să pună o perdea în dreptul soarelui, ca să nu mai lumineze și să nu mai bucure pe toți frații. Când li se aruncă evreilor în față învinuirea de nepatriotism, răspunsul cel mai nimerit pe care pot să-l dea este să numească pe cântăreții evrei cari au cântat în limba ponegritorilor. Barbu Nemțeanu poate să fie totdeauna chemat la acest proces.

Un poet este muritorul rar care știe să facă să ajungă până la inima celor nepoeți fiorul durerilor frumoase. Un poet, pe de altă parte, ne rezumă și ne spovedește. În spusa lui, plină de icoane și de cadențe, fără voia lui și a noastră, suntem toți participanți și răspunzători. Ceea ce cântă poetul e, în chip tainic, o petiție cu nenumărate iscălituri.

Poetul Barbu Nemțeanu – cântărețul plaiurilor românești, al brazilor din Carpați și al pâraielor lângă cari venea să-și odihnească trupul lui trudit – a cântat și a iubit pentru toți evreii români. E vrednică de amintit o poezie intitulată *Psalm*, în care cel ce era să moară atât de tânăr, secerat de ftizie, se roagă Domnului, să-i schimbe soarta și sufletul, să-l prefacă, printr-o minune, și să-l redea în lume sănătos și tihnit. Cu cine credeți că vrea să schimbe soarta poetul evreu Barbu Nemțeanu? Nici cu rabinul, nici cu bancherul!

„Prefe-mă-ntr-un flăcău de țară,
domol la gând și lat în spete,
pe ogoare mutându-și până-n sară
umbra enormei siluete;
prefă-mă-ntr-un flăcău cuminte,
cântând din frunză pe la horă,
care păzește Cele Sfinte
și-aduce mamă-sii o noră.“

Firește, fiindcă fără să-l fi întrebat nimeni, el era român, născut, crescut, deplin format, aci între noi, pe marginea ogoarelor românești.

Este o datorie pe care intelectualii noștri evrei vor îndeplini-o cu pietate, datoria de-a strânge într-un volum spațios proza și versurile lui Barbu Nemțeanu. Vom găsi loc și timp, atunci, să vorbim mai mult de acest frate mai mic plecat dintre noi, când florile lui Dumnezeu erau în luna lor cea mai frumoasă, iar darul lui de poet aproape de desăvârșită înflorire.

Odihnește aproape de mine, aci, sub ferestrele odăii mele. Și teiul care lasă umbre peste mormântul lui, știe că-l mângâi adesea, ca pe un frate adormit!

UNUI RABIN PRIETEN

Deși nu ne cunoaștem față către față, stimate d-le rabin, suntem totuși prieteni și buni prieteni. Marele scriitor francez Anatole France zice undeva: prietenii necunoscuți sunt cei mai siguri.

E o vecinicie de când ți-am primit scrisoarea și, dacă nu ți-am răspuns până azi, blestemate să fie necazurile noastre publice și nevoile mele personale!

Sper că ai fost și ești sănătos și ai privit, din colțul d-tale liniștit, cum mers-a și merge carul vremei pe drumurile noastre. Dumnezeu e mare și etern! Să așteptăm de-a pururi, cu răbdare, ca din învălmășagul, din fumăraia și din discordanța împrejurărilor vieței, claritatea și armonia să biruiască!

Mi-a făcut o deosebită plăcere scrisoarea d-tale. M-am gândit adeseori ce răspuns mai chibzuit și mai folositor aș fi putut să-ți dau. Desigur că numai prin viu grai vom putea să lămurim suficient interesantele cestiuni pe cari mi le propui. Cât de mult aș vrea să văd venind ziua aceea! Poate îți este cunoscut că trăiești într-un orășel de care mă leagă o comoară de neșterse amintiri. Poate că ai auzit că am, printre concetățenii d-tale și creștini și evrei, mireasma numelui celui bun. Va fi pentru mine o zi de sărbătoare ziua în care voi putea să poposesc în acel loc de care mă leagă un trecut de douăzeci de ani. Nu voi uita, stimate d-le rabin, să te înștiințez din vreme și să caut să complectez apropierea noastră sufletească prin cunoștința personală.

Problemele pe cari le subliniezi în scrisoarea d-tale îmi sunt cunoscute, în contrure generale, atât din experiența proprie, cât și din experiența altora. Într-adevăr conștiința celui ce este chemat să învețe poporul trece de multe ori prin vaduri anevoioase. Frumoasă, sfântă chemare să înveți pe cei neînvățați, dar în același timp și foarte grea! Ca să fii un bun învățător nu e destul să stăpânești toată știința adunată în cărți de marii dascăli, ci mai trebuie să dobândești și arta de-a învăța pe cel neînvățat. Câte lucruri citim și învățăm noi, în bibliotecile noastre! Dacă le-am risipi, pe toate, fără nici o alegere, celor ce vin să ne asculte, cred că le-am face mai mult rău decât bine. Trebuie să facem totdeauna o chibzuită alegere între lucrurile pe cari putem să le împărtășim norodului – ca fiindu-i utile și ziditoare – și între alte multe lucruri pe cari trebuie să le păstrăm noi, pentru știința și conștiința noastră.

Principiul care se cuvine să ne călăuzească la instruirea celor mulți, încredințați păstoriei noastre este: *cel mai mare folos al păstoriților.* Acest principiu, stimate prietene, ușurează sarcina învățătorului, pune ordine în materia didactică și asigură liniștea conștiinței. Un om din norod vine să te consulte într-o cestiune, pentru el grea și oscilatorie. Vine, adică, să ceară învățătură practică la o nevoie a lui. Înaintea cugetului d-tale, celui înarmat cu știința înaltă și complexă, întrebarea omului simplu ridică o lume întreagă de probleme, de categorii, de controverse și poate de îndoieli științifice. Ce vei face d-ta, cel ce ești, pentru bietul neînvățat, lumină aprinsă în sfeșnicul cel sfânt? Vei simplifica sufletul și știința d-tale cu întrebarea binefăcătoare: Care este folosul sigur și cinstit, pe care știința mea poate să-l pună la dispoziția acestui om, în împrejurarea lui de azi?

Mi se pare că, în felul acesta, vei putea oricând să dezlegi toate pricinile grele ivite în cariera d-tale de povățuitor al poporului. Întrebările din scrisoarea d-tale îmi destăinuiesc un suflet care iubește lumina și sinceritatea. Ești fericit că dragostea aceasta crește în inima d-tale! E un dar de la Dumnezeu, ca să poți să privești lucrurile și

oamenii drept din față și să îți dai ție însuți socoteală dreaptă despre valoarea și adevărul lor.

Să-mi dai voie să-ți recomand o cărticică despre care poate că vei fi auzit (poate că vei fi și citit-o) și anume: *Coliba indiană*, scrisă de renumitul scriitor francez Bernardin de St. Pierre. Dacă ai citit-o, nu strică s-o recitești. Vei găsi acolo răspunsuri și mângâieri potrivite pentru toate vremurile și pentru toți cei ce iubesc sinceritatea și lumina.

Sinceritate și lumină!... Cred că ziarul acesta, prin care am plăcerea să-ți răspund, cred că idealul și luptele lui nu ți-au rămas necunoscute. Trăim zile mari, stimate prietene! Toate popoarele pământului sunt azi zguduite de frigurile celor mai încordate așteptări. Poporul d-tale și poporul meu se zbat și ele, și încă mai greu decât altele. Sunt duhuri rele și întunecoase – cum au fost de la croiala lumei și vor fi până unde nu mai poate să răzbată închipuirea noastră – cari țin să strige pretutindeni că, între voi evreii și noi românii, nu poate să existe bună conviețuire. Nu este destul, pentru fiecare neam, munca și povara date de Dumnezeu; trebuie să le sporim reciproc prin zavistie și nesuferire!

Eu unul sunt același pe care le-ai apucat. Viața e prea scurtă și tainele și frumusețile ei prea absorbitoare ca să ne mai lase timp să ne urâm și să ne prigonim. În zilele din urmă, m-am ocupat, în ziarul *Mântuirea,* cu mult subjugătorul vostru ideal sionist. Ce perspectivă strălucită, ce drum măreț! Când privesc spre idealul vostru parcă privesc spre soare, și văd în dreptul lui o cale lungă și din ce în ce mai înaltă, plină cu caravana lui Israel. Poporul evreu se întoarce în pământul în care de două mii cinci sute de ani dorm Protopărinții, deținătorii întâilor făgăduințe! Poate să rămână nesimțitor cineva care a citit măcar o dată, cu luare-aminte, în viața lui, *Rut, Theilim, Șir Hașirim*?... Poate să rămână nesimțitor cineva care a meditat, măcar o zi, asupra lui Iesaia și Iezechiel?...

Am ajuns zile minunate, stimate d-le rabin. Spuneam deunăzi unui amic intim, rabin ca și d-ta:

„Vine vremea când toți cei ce vor să rămână evrei ca și toți cei ce vor să rămână creștini – se vor simți ciudat de apropiați și de rudă între ei“...

Fii pururea sănătos, stimate prietene, și judecând cu îngăduială lunga mea tăcere, ține-mă vrednic și mai departe de încrederea d-tale!

MANASSE (I)

L-am văzut deunăzi pe moşneag, la lumina rampei de la Teatrul Liric. Icoana lui severă, înfăţişarea lui tradiţională şi orientală însemnează, pentru discuţiile momentului, un subiect binevenit. Vorbim de dorinţa tuturor popoarelor să-şi păstreze caracterele proprii, amintirile şi cultul părinţilor. Vorbim de dreptul fiecărui neam să fie şi să rămâie pe pământ aşa cum l-a pietrificat firea lui şi cum l-au şlefuit împrejurările istorice. Bătrânul Manasse e o pildă venerabilă, în sprijinul generoaselor teorii cari biruiesc astăzi în lumea intelectuală şi politică.

Mai înainte ca să-l văd pe Moş Manasse în puternica dramă a lui Ronetti-Roman (cu vorba lui Caragiale: cea mai bună piesă din literatura românească), l-am văzut adeseori, prin Tg. Neamţ, prin Piatra Neamţ, prin Iaşi şi prin alte oraşe din Moldova. De obicei se ducea la sinagogă să se închine. Câteodată, sta pe scaun la soare, sprijinit în toiag. Alteori ducea de mână câte un copilaş, nepot sau strănepot.

Niciodată acest moşneag n-a trecut pe lângă mine, fără să nu mă simt atent şi mişcat. Mai întâi, e atât de greu să mai întâlneşti, în lumea noastră, zorită să trăiască, lacomă de plăceri şi puţină de zile, un bătrân pe care iarna vieţii a putut să-l ningă, lăsându-l întreg la minte şi întreg la trup! Bătrânul sănătos, bătrânul alb-colelie, înţelept şi sfătos e azi o raritate.

Moş Manasse mă impresiona cu ochii lui însă pătrunzători, cu portul lui încovoiat, dar încă dârz sub povara anilor, şi cu mintea lui de o nemuritoare isteţime. Şi văzându-l cum păşeşte încet şi sigur, acum în amurgul puterilor, cugetam cu admiraţie la ziua lungă, laborioasă şi adânc morală care a fost viaţa acestui om.

Cineva care a atins vârsta însemnată de Psalmist şi a câştigat cu cinste cununa bătrâneţilor este, pentru poporul din care face parte, un tip rezumativ. Uncheşii sfătoşi ai neamului românesc, de pildă, meşterii basmelor de demult, povestitorii vremilor pe cari ei le-au trăit, pe când tata şi mama erau de-abia prunci, adună şi rezumă sufletul şi povestea neamului mai mult decât cărturarul cel mai iscusit. Tot atât de mult şi bătrânul Manasse, dar cu menţiunea superioară că Manasse e patriarh în cel mai vechi popor cultural de pe pământ.

Când era mic copil, Manasse s-a dus la şcoală şi acolo, la picioarele unui moşneag încărcat de ani, cum el însuşi este azi, a învăţat să silabisească legea şi a auzit legendele de aur ale poporului predilect lui Dumnezeu. În ceasuri lungi, încordate şi înfrigurate, copilul şi-a umplut mintea şi inima cu ştiinţa fierbinte, juridică şi teologală, pe care bătrânul dascăl o agonisise şi el cu un secol mai înainte. Manasse n-a ştiut ce e profesorul de stat, plătit cu ceasul şi baricadat în catedră. El a învăţat în particular!

Mai târziu l-au împovărat nevoile, fraţii şi surorile pe cari a trebuit să-i ajute, familia proprie creată de timpuriu. A învăţat singur mai departe. A fost autodidact. Dar învăţătura lui cea mare i-au dat-o viaţa şi soarta excepţională a poporului din care făcea parte.

De timpuriu, foarte de timpuriu, Manasse a învăţat că Israel, pe pământ, este un popor fără pereche, ca nici unul altul constrâns să rătăcească, să se împotrivească lumei întregi şi – ridicat peste măsură pe înălţimea durerilor – să viseze pentru sine, să creadă şi să aştepte o menire providenţială şi unică. Dacă Dumnezeu încarcă atât de greu pe Israel însemnează că, în povara pusă în spinarea lui, Cel Atotputernic a înfăşurat table grele, legi şi scopuri pe cari omenirea le va vedea şi înţelege de aci înainte.

Manasse a ajuns bărbat. Manasse a intrat în lupta grea, atât de grea! pe care evreul, duşmănit, bănuit şi alungat a avut s-o ducă până azi printre noi, românii. Auziţi, în actul întâi, cum rezumă Manasse lunga lui experienţă de evreu moldovean. E interesant să auzim din gura lui cum că părinţii noştri, românii crescuţi pe piatra bisericei, respectuoşi de cele sfinte şi devotaţi credinţei strămoşeşti, erau mult mai de cinste şi de cuvânt, aşadar, mult mai cumsecade şi mai suportabili pentru evreime, decât copiii şi nepoţii lor, simandicoasa societate antisemită de astăzi.

Manasse are desăvârşită dreptate. Atât din punct de vedere practic social, cât şi din punct de vedere sufletesc superior, un bun creştin şi un bun evreu vor trăi mai bine împreună decât un falş creştin şi un bun evreu sau decât un pseudo-creştin şi un pseudo-evreu.

Multe ne învaţă acest venerabil patriarh şi ne învaţă tocmai prin puternic conturata lui personalitate de evreu intransigent. Cu măiestrie, Ronetti-Roman a ales din neamul lui trei straturi evreieşti, ca vârstă şi caractere. Moş Manasse ne arată tradiţia venerabil cristalizată, patrimoniul apărat cu gelozie, trecutul măreţ şi neînvins pentru care Israel s-a certat, s-a bătut şi s-a despărţit de toată lumea! Cum va putea acest bătrân să semneze, aproape de mormânt, o tranzacţie, socotită absurdă şi combătută o viaţă întreagă!

Nissim Cohanovici e un strat mai tânăr, aşezat în vremuri indecise şi tulburi, pe roca de granit înfăţişată de Manasse. Nissim a făcut Războiul pentru independenţă, a fost amicul şi ocrotitul lui Ion Brătianu, a avut şi are tainice amestecuri în treburile şi în politica ţărei!

Deasupra acestui strat friabil, vine ultima depoziţie, ultima pătură ca să zic aşa geologico-socială. Copiii lui Nissim şi nepoţii lui Manasse. Interesante şi simpatice apariţii sunt aceşti copii neştiutori, Lazăr şi Lea! Nu sunt nici evrei, nici creştini, au avut o creştere ocrotită şi fericită, în casa tatălui lor bogat, şi nu cunosc lumea decât din şoapta inimii lor generoase şi din ideologia cărţilor.

Sunt două flori crescute în seră şi aşezate, de Ronetti-Roman, aci în braţele bătrânului Manasse, ca între ramurile oţelite, înnodate şi seculare ale stejarului din Mamvre!

MANASSE (II)

Din primul moment al ivirei lui pe scenă, bătrânul Manasse ne dă o lecţie plină de înţeles. Inspectând podoabele cari stau agăţate pe pereţii salonului, el observă tabloul ispitirei lui Iosif, de către soţia lui Potifar.

– Spune-mi, Nissim, ce caută aici muierea asta goală, care se luptă cu un tânăr? Nissim răspunde:

– Asta? asta e doar din *Biblie*. E Iosif cu femeia lui Potifar.

Severul moşneag îi dă această replică intransigentă:

– Din *Biblie*? N-aţi găsit lucru mai frumos în *Biblie*? Şi ruşinea asta se spânzură pe pereţi? Şi ai fată mare în casă! Nu, Nissim, una ca asta nu e pentru o casă evreiască.

Ne găsim în faţa unei concepţiuni austere despre viaţă, despre moravuri, despre artă, ne găsim în faţa unor deprinderi sufleteşti de o înaltă moralitate. Manasse nu este numai evreul tradiţionalist, devotat credinţei lui mozaice şi viguroasei rădăcini naţionale din care a purces, el este înfăţişătorul unei lumi de o deosebită puritate etică. În toate detaliile care îl zugrăvesc, în toate vorbele şi gesturile lui moşneagul dă pe faţă un suflet neprihănit şi o viaţă ferită de pete şi de tranzacţiuni intime.

Într-o întâmpinare făcută lui Zelig Şor, bătrânul pronunţă cu gravitate:

– Numai femeile străine sunt frumoase sau urâte. Femeia bărbatului nu e nici frumoasă, nici urâtă, e femeia lui.

Acest auster bătrân ne duce gândul înapoi cu două mii de ani! Într-o oră incomparabilă din istoria lumii se ridicară, faţă în faţă, păgânismul clasic, idololatru şi molatic şi monoteismul iudaic. De o parte, o lume înalt evoluată, plină de mărire, de forţă şi de artă; de altă parte o lume mohorâtă, arzând de idealism mistic şi dispreţuitoare de cele pământeşti. Iată în Efes, în Atena, în Corint, în Roma şi în sutele de cetăţi desfătate, peste cari tronează maiestatea şi pacea latină, o civilizaţie strălucită închinată forţei şi frumosului. Apollon Aphrodita şi tot cortegiul graţioaselor divinităţi greco-romane au coborât din Olimp şi din imaginaţia rapsozilor şi au colonizat lumea veche. Cu ajutorul lui Phidias, al lui Praxiteles, al lui Policlet, al lui Silanion... oraşele, grădinile, fântânele, templele, circurile şi palatele optimaţilor sunt un complex Olimp, în care omul, răpit de frumuseţe şi de artă, se adoră pe sine.

Vai! din nefericire, prea multa artă istoveşte şi usucă rădăcinile vieţei. Vedeţi în gând această subjugătoare lume greco-romană şi spuneţi-mi ce-i lipseşte? Înţelepţii ei au spus cam tot ceea ce mintea omenească, lăsată la propriile ei puteri, poate să înţeleagă şi să formuleze asupra Marelui Mister. Cântăreţii lumei vechi ne-au lăsat monumente pe cari le vom studia şi imita de-a pururi. Arhitecţii şi sculptorii elini vor rămânea etern deasupra tuturor încordărilor şi străduinţelor posterităţei disperate... Ce i-a lipsit acestei minunate lumi greco-romane, ca să se simtă, în plinu-i apogeu, sleită şi muribundă?

O, i-a lipsit mult, dacă s-a mărturisit, într-un moment, fără suflet, fără nici un dor de viaţă şi dezgustată de toată măreţia ei. Atunci începe viul prozelitism mozaic, care răzbate atât de mult, atât de sus, încât între zelatorii lui încep să fie şi împărătese, ca Popeea, soţia lui Neron. Pe aceste urme, pe aceste cărări, tainic trase în numele Dumnezeului unic şi inefabil, erau să vie, apoi, Petru, Pavel şi marea legiune îndeosebi judaică, biruitoarea şi cuceritoarea lumei.

Priviţi lucrurile în adâncime şi vedeţi azi în acest bătrân, purtător de caftan oriental, în acest suflet fierbinte şi devotat Dumnezeului, din Sinai, pe eternul şi rigurosul luptător monoteist împotriva idololatriei nemuritoare. Admirabilă e scena când Manasse o apucă de braţ pe Lelia şi o aduce înaintea statuiei Venerei. Sunt încă o dată, față în față, două concepțiuni, două puteri uriașe și dușmane, două lumi splendide și complecte!

Au trecut două mii de ani de la prima întâlnire, de la primul conflict. Creștinismul primar, cu severitățile lui radicale și cu cilicea-i de păr de capră, pe un trup mortificat, însemnează desfășurarea și culminantul reacțiunei pornite din Iudeea. Reciți cartea lui Ernest Renan, *St. Paul*, acolo unde autorul ne arată pe Marele Apostol în Capitala lumei clasice intelectuale, în Atena. Ce contrast vrednic de ochii și de admirația zeilor! Ce munți sufletești cari cresc unii în fața celorlalți și câte izvoare de meditare și de largă înțelegere!

Admirați, însă, tot atât de mult și pe acest fiu al lui Avram, care se ivește azi în fața noastră, în fața lumei supuse prefacerilor și putreziciunei, cu același suflet arzător, cu aceeași superbă intransigență de credință și de simțire, ca și acum două mii de ani!

Apolon, Afrodita și încântătoarea lor obediență de zei, de eroi și de artiști dorm azi în rămășițele de marmură, de piatră și de bronz pe cari popoarele creștine, evoluate și concesive, le adună din praf și le încălzesc la sân. Israel, în adâncul sufletului lui, rămâne credincios Dumnezeului incorporal și fără nume.

Celelalte neamuri creștine și necreștine pot, în total ori în parte, să-și modifice căile, sufletul și menirea. Israel are altă poruncă. El rămâne de pază și atent în preajma străvechiului sanctuar, din care Dumnezeu a vorbit Protopărinților și care n-a rămas niciodată gol.

MANASSE (III)

În jurul lui Manasse, impunătoarea figură centrală din drama lui Ronetti-Roman, trăiește și gravitează o lume evreiască a cărei cunoștință și punere în lumină interesează și edifică. Să plecăm, însă, de la un fapt precis, pe care ni-l dă cu ușurință conștiința noastră. Care este personagiul din această dramă pe care-l admirăm și-l aprobăm mai mult? Este, desigur, bătrânul patriarh, atât de întreg, atât de moral, atât de devotat lumei sufletești în care s-a pomenit și a trăit cu cinste o viață întreagă. La marginea lumei lui (așa cum o vedem din dramă), felurit și inegal crescută, Manasse arată ca un stejar străbun, la marginea unui crâng ciumpăvit și flexibil.

Să privim, cu dezinteresarea naturalistului, fenomenul social pe care-l reconstituie înaintea noastră robustul dramaturg evreu Ronetti-Roman. Societatea evreiască, petrecătoare între români, vine în atingere cu noi românii. Vine în atingere într-un timp lipsit de franchețã și de libertate. Pe vremea lui Ronetti-Roman, li se spunea evreilor, de către cei mai buni dintre noi: Lăsați obiceiurile și firea voastră, dezbrăcați-vă de precisa voastră personalitate și astfel – spectrali și neutrali – intrați în poporul nostru și vă contopiți cu noi.

O perspectivă mai blafardă și o dilemă mai grea nu putem să creăm înaintea conștiinței evreiești. Ca să-i primim între noi, le ceream, ca prealabilă condiție, să se depersonalizeze! Dar ce viață poate să fie pe pământ, o viață trăită în pielea altuia, o viață în care trebuie să mă mișc și să stau ca într-o armură medievală! Dacă putem să concepem, în această lume destul de tristă, mai omenesc și mai mulțumit, nu putem să concepem decât pe temelia libertății sociale și sufletești. Ce frumusețe mai are pentru mine cel mai frumos apus de soare dacă eu îl privesc din dosul zăbrelelor unei închisori! Și ce farmec, ce fericire pot să mai cunosc în inima mea, când îmi este oprit să simt, să vorbesc și să lucrez, potrivit îndemnurilor și pornirilor naturei mele!

Socoteala noastră românească privitoare la evrei era strâmtă și greșită. Să spunem lucrurile cu glas mare înaintea dreptății și a adevărului. Ce români buni era să scoatem noi, din niște oameni pe cari îi constrângem să se facă mai întâi răi evrei? Totul se întemeia pe tristă forțare și pe șubredă aparență.

Evreii nu sunt un popor-copil apărut în lume mai alaltăieri, cu impresii încă nepârguite și capabil de multe prefaceri pe cari i le va aduce o viață de-abia începută. Au fost și evreii acest popor-copil, dar de mult, pe timpul faraonilor Egiptului. De atunci, sunt câteva mii de ani... Cum voiți să faceți pe acest străvechi popor cultural să uite milenara lui tradiție, să lepede superioritatea și – fără memorie, fără distincție – să se amestece cu noi, așa încât să nu-l mai recunoaștem? Să nu necinstim firea lucrurilor cu pretențiile și cu sofismele noastre! Dimpotrivă s-o cinstim, înțelegând-o și potrivind, cu pasul ei, gândurile, cerințele și convingerile noastre.

Dacă-i voim pe evrei cetățeni folositori, integri și nobili, să-i lăsăm să fie evrei. Un evreu care vrea să fie evreu și se luptă ca să rămână așa, trebuie să ne inspire mai multă încredere decât un renegat.

Fireşte că se cuvine să las aci intactă libertate conştiinţei fiecăruia şi să nu mă fac judecătorul acelor cazuri individuale, atât de dificile, atât de speciale, pe cari singur Dumnezeu din cer poate să le cântărească şi să le dezlege.

Noi avem în faţă cazul mult mai simplu dar demonstrativ al lui Nissim Cohanovici. Bietul bancher şi-a dat o uriaşă osteneală să se desprindă de lumea lui evreiască, atât cât i-au cerut-o afacerile lui şi intoleranţa noastră. Aceeaşi uriaşă osteneală şi-a dat-o el ca să se apropie de noi, românii, să ne capete încrederea, să ajungă confident miniştrilor şi pârghie financiară ţărei. Care e folosul lui? *folos* nu în înţelesul lui Nissim, ci în acel înţeles înalt şi sufletesc a cărui frumoasă demonstrare o face bătrânul Manasse. Cu ce s-a ales Nissim Cohanovici, de pe urma semideziudaizărei şi a semiromânizărei lui?

Cu o pacoste întreagă! Cu o descumpănire intimă, cu o confuziune de cuget care nu-i mai îngăduieşte să se priceapă singur: ce este el, evreu sau român?

Neapărat suntem înaintea unei ficţiuni literare, avem de-a face cu o întâmplare închipuită pe care un viguros talent a legat-o şi i-a dat viaţă subt ochii noştri. Dar Ronetti-Roman, ca toţi marii artişti, a observat multă vreme viaţa, a luat după ea multe şi admirabile fotografii, i-a furat mişcările şi secretele şi, după tainica transubstanţiere care este elaborarea materialului artistic, ne-a creat această minunată oglindă vie – drama *Manasse*. Asistăm la reprezentarea unei piese, dar o piesă admirabilă, pe care o garantează, punct cu punct, viaţa observată şi în care ne putem încrede ca într-un fapt experimental.

Nissim Cohanovici trăieşte între noi, în zeci de mii de exemplare. Tot aşa şi Ester, soţia lui. Mărturisiţi-mi acum dacă daţi votul vostru sufletesc acestui om indecis, care nu mai poate să fie complect evreu, dar care nu va ajunge niciodată un român desăvârşit. E un ideal să umpli ţara cu oameni bătuţi de vânturi, intim nelămuriţi, gata să alunece şi să se destrame, la orice zguduitură sufletească?

Un om întreg este întreg, atunci când fiinţa lui cea sufletească are la fel cu cea trupească o solidă coloană vertebrală. Şi aceste vertebre sunt doar credinţele, propunerile, convingerile fiecăruia, cu atât mai sănătoase şi mai durabile cu cât nu se deşurubează şi nu joacă între ele.

Ce mai facem cu Nissim Cohanovici, dacă i-am extirpat coloana vertebrală!

MANASSE (IV)

Trebuie să ne oprim luarea-aminte şi să privim pe îndelete figura lui Zelig Şor. După patriarhul cărunt şi conservator, după evreul devotat legei şi iudaismului integral, cred că Zelig Şor are dreptul clasificărei, din punct de vedere al însemnătăţei sociale.

O lungă pagină de istorie merită acest tip interesant, ivit pe linia complexă a raporturilor româno-evreieşti. Intermediarul, în lumea afacerilor, există de când lumea. Au existat indivizii, au existat clase, ba chiar popoare, cu rolul unic de mijlocitori, între neam şi neam, între regiune şi regiune, între lume şi lume.

În lumea noastră românească, înfăţişarea lui Zelig Şor are obârşii îndepărtate şi un rost puternic, dovedit de evoluţia şi de istoria dezvoltării noastre. Fiindcă mi-am ales un punct de privire cu totul liber în judecarea personagiilor chemate la viaţă de talentul lui Ronetti-Roman, voi spune – dincolo de cadrul operei lui – că fiinţa lui Zelig Şor mi-era cunoscută mai-nainte ca să văd drama *Manasse*. Am fost coleg de clasă cu un fecior de boier moldovean, un om strălucit de inteligent şi incomparabil povestitor. Acest coleg a plecat de timpuriu dintre noi, dar amintirea lui e păstrată cu scumpătate de toţi câţi l-am cunoscut şi l-am iubit. Boiernaşul moldovean era un adevărat artist şi un suflet plămădit din lumină şi din dragoste de oameni. Venea din Moldova, dintr-o societate în care evreii sunt mai numeroşi ca dincoace, dar venea cu o largă şi umanitară pricepere despre rostul, calităţile şi utilitatea acestor oameni.

Din istorisirile, din verva încântătoare şi din ştiinţa bine orientată la neuitatului meu coleg, am ajuns, cu mult înainte ca să aflu de piesa lui Ronetti-Roman, să înţeleg şi să apreciez pe Zelig Şor.

Fireşte, e un simplu misit, un factor social peste care trecem cu suficienţă şi credem uneori că ar putea să lipsească. Dar din locul lui umil şi încărcat de suferinţe, acest misit reclamă pentru sine un capitol special, în istoria transformărei ţărei noastre.

Nu vom înţelege nimic şi nu vom primi nimic din acest capitol dacă ne vom aşeza gândurile şi regretele dincolo de orice economie politică, dincolo de orice realitate socială. Eminescu a scris în *Doina* lui nemuritoare, punând în vehement contrast trecutul cu prezentul:

„Şi cum vin cu drum-de-fier
Toate cântecile pier...
Codrul – frate cu românul –
De secure se tot pleacă
Şi izvoarele îi seacă..."

Splendide păreri de rău şi splendidă protestare împotriva vremurilor noi, pline de invenţiuni şi de industrie. Dar care admirator al marelui poet s-ar putea hotărî să blesteme căile ferate şi să nu mai călătorească niciodată cu trenul, fiindcă drăceasca născocire a speriat şi a gonit privighetorile de pe plaiul românesc? Şi, tot aşa, care naţionalist, fericit proprietar de păduri, şi-ar lăsa averea neatinsă şi neexploatată, ca să nu cadă sub imprecaţiile din nemuritoarea *Doină*?

Trebuie să luăm fiecare timp aşa cum cere să fie luat, cu particularităţile şi cu nevoile lui. În ţările noastre, multă vreme patriarhale şi ţinute înapoi de vitregia împrejurărilor istorice, au intrat, prin înfiltrare lentă, numeroase familii evreieşti cari veneau mai ales din Polonia. Popor vechi şi superior, la noi ca şi aiurea, evreii au fost ferment de civilizaţie. Ajungeau între noi, bogaţi în amintiri şi în experienţă, cunoşteau lumea şi aveau în mâna lor singura putere pe care de zeci de secoli, creştinătatea le îngăduise s-o mai aibă – banul fluid.

Judecând nepărtinitor, aşa cum vor face-o istoricii viitori, când se vor ocupa de soarta şi de vatra poporului român, evreii au fost între noi bine veniţi. Îi aducea, doar, legea fatală a vidului care trebuie umplut. După domolirea uraganului tătăresc şi după obosirea turcilor otomani, viaţa noastră de până aici, simplificată de nevoia războiului şi a rezistenţei, trebuia să înceapă să cunoască factorii şi prefacerile premergătoare civilizaţiei.

Şi atunci, într-o ţară plină de intense bogăţii fireşti, începând cu munţii negri de păduri şi sfârşind cu bălţile şi bărăganele în stare de maură, au început să vie schimbul, comerţul, afacerile, limbile streine, colonii industriilor şi toată pacinica năvală a unei lumi înaintate, care ne găsea pe noi cu totul înapoiaţi.

Aceasta este genealogia şi raţiunea de a fi a lui Zelig Şor. El e un intermediar în înţeles rău famat, dar grozav de necesar. În persoana lui, intermediarismul e redus la expresia-i simplistă şi plină de tristeţi. Dar întrebaţi pe coconul Costache Buhălău, prefectul Sucevei, cât îi este de folositor Zelig Şor. Acest stimabil dregător român ar putea, în profundă cunoştinţă de cauză, să parafrazeze un cuvânt celebru şi să mărturisească: „Dacă Zelig Şor n-ar exista, el ar trebui născocit."

Mai datorim, însă, pe Zelig Şor şi altor împrejurări, specific româneşti. Nu numai patriarhala noastră stare socială sufletească, nu numai nedezvoltarea şi indolenţa noastră, dar şi apucăturile noastre nedrepte şi exclusive au o bună parte de contribuţie, în creaţiunea interesantului samsar evreu.

Zelig Şor e samsar fiindcă nu i-am îngăduit să fie altceva. Inteligent, mlădios şi răzbătător cum este, amicul Zelig ar fi putut tot atât de bine ca şi coconul Costache Buhălău să poarte, în mâinele lui abile, frânele administrative ale unui judeţ din Moldova. Dar Zelig s-a născut evreu şi, amar de ani, evreii n-au avut drepturi în ţara românească!

De aici înainte, lucrurile se vor modifica în chip neaşteptat. Viaţa nu poate să se pietrifice; dimpotrivă, legea ei este nefixitatea şi curgerea infinită.

Va veni o vreme când Zelig Şor va fi o raritate.

Atunci – mai mult decât azi – vom fi recunoscători talentului lui Ronetti-Roman că, din fuga vremilor schimbătoare, a putut să prindă chipul lui Zelig Şor.

MANASSE (V)

Iată o figură anevoie de precizat: Lazăr, fiul lui Nissim Cohanovici. Este copilul unor evrei bogaţi, crescut ca o floare de seră, la adăpost de vânturile aspre şi neştiind realităţile sociale. N-a cunoscut grija zilei de mâine. A crescut ferit de dureri; a învăţat carte acasă sau la şcolile statului; a avut vreme să-şi îmbogăţească spiritul, citind pe îndelete şi visând în voie deasupra cărţilor citite.

Fiind copil bogat, bine îmbrăcat şi înflorit la înfăţişare, n-a ştiut, sau a ştiut prea puţin ce sunt umilinţele rezervate evreilor. Antisemitismul e laş de multe ori, în faţa bogăţiei evreieşti. Lazăr nu numai că n-a dat ochi cu antisemitismul, care răneşte şi înveninează, dar se pare că a trăit în deosebită bună înţelegere cu colegii săi creştini, fiindcă Matei Frunză este prietenul lui cel mai bun.

Închis în bibliotecă, Lazăr a ajuns stăpân pe multe cunoştinţe, şi-a ales un sistem filosofico-social, care să-i explice societatea omenească şi să-i justifice dorinţele inimei, dar a rămas departe de experienţa dureroasă, piatra de încercare a sistemelor şi a iluziilor noastre. Lazăr nu e un vizionar. E un băiat dezgheţat şi generos. Totuşi personalitatea lui are ceva artificial şi vaporos, care dă pe faţă educaţia lui de evreu bogat.

Theodor Herzl observă de mai multe ori, în scrierile lui, că teoriile socialiste au găsit şi găsesc, în tineretul evreiesc, pe neofiţii cei mai calzi şi mai decişi. Atât numai că acest tineret este, în majoritate, crescut în durerile sociale şi iniţiat de minune în tâlcul luptei celei mari dintre muncă şi capital. Teoreticeşte, toate aceste lucruri le cunoaşte şi Lazăr, dar până la încercare şi la realitate, mai este totdeauna vreme, pentru un copil norocos, venit pe lume în casa unor părinţi bogaţi.

– Spune-mi, Lazăr (întreabă Manasse pe nepotul său) ce este soţialism? Ce vroiesc oamenii? Aşa, am auzit eu multe, dar nu m-am lămurit. Tu trebuie s-o ştii.

Lazăr răspunde:

– D-tale pot s-o spun în câteva cuvinte. Vroim să mântuim lumea. Socialismul nu este numai o solie către cei săraci, munciţi de foame şi de lipsă, ci tot atâta către cei bogaţi... Vroim să omorâm grija, grija zilei de mâine, spaima viitorului necunoscut, stafia îngrozitoare care, palidă şi tremurândă, se pune la masa bogatului ca şi la masa săracului şi se culcă alăturea cu omul, pe patul moale din palat ca şi pe laiţa tare din bordei... Ce lume senină ar fi, dacă fiecare ar şti că mâine ar avea ce mânca şi unde-şi pune capul! Câte uri nu s-ar stinge, câte invidii nici nu s-ar naşte, câte păcate n-ar pieri dintre oameni! Ar fi adevărata mântuire şi renaştere a omenirei.

Pe vrema când Lazăr termina studiile lui juridice, sionismul – vechi, în esenţă, mai mult decât evul nostru – nu ajunsese la strălucita efervescenţă şi la vasta mişcare pe cari le cunoaştem. Lazăr îşi trăieşte tinereţea în zilele entuziastei înjghebări socialiste de acum 30 şi 35 de ani. Într-adevăr, pe vremea aceea, nu exista idee mai înaltă, doctrină mai impunătoare – pentru tineretul din România – decât ideea socialistă, decât doctrina lui Karl Marx.

De atunci, tineretul nostru a făcut progrese... Teoriile umanitare, solidaritatea cu mulţimile dezmoştenite, bravura socială au rămas departe, în cerul internaţional, iar pe cugete tinere s-a lăsat o jalnică ceaţă de preocupări frivole şi de degenerare sufletească.

Ronetti-Roman a întâlnit pe Lazăr Cohanovici în zilele frumoase ale mişcărei de la Iaşi. Se ştie prea bine şi trebuie să subliniem că în acel efort generos, că în acea revărsare de umanitate şi de entuziasm, evreii români au avut partea lor şi campionii lor. După cum în alte ţări, tot aşa şi la noi elementul evreiesc a fost vestitorul şi precursorul transformărilor inevitabile. În mişcarea socială, în mişcarea culturală, în viaţa noastră economică, evreii au vestit redeşteptarea şi au contribuit la ea. Când vremurile vor fi mai prielnice şi socotelile se vor putea face prieteneşte, evreii vor şti să ne dovedească faptul general că, în toate ramurile vieţei noastre celei noi, ei ne-au iniţiat şi ne-au dat concursul lor.

Socialismul român de acum 30 de ani a trecut prin crize largi şi s-a menţinut, adesea, cu mare greutate. Dar nevoile şi suferinţele pe cari era chemat să le interpreteze dăinuiau şi sporeau, deşii interpreţii cei inimoşi şi elocinţi de altădată plecaseră din rândurile socialiste.

Lazăr Cohanovici şi tovarăşii de odinioară sunt azi oameni în vârstă, încărunţiţi de experienţă şi de necazurile vieţei. Reînflorirea socialismului, redeşteptarea maselor muncitoreşti, şi spiritul marilor prefaceri, de care se resimte lumea întreagă, bucură, cu drept cuvânt, inima acestor înaintaşi, mai de departe sau mai de aproape rămaşi în credinţele din tinereţe.

Lazăr Cohanovici, socialist odinioară, socialist şi astăzi, n-a pierdut din vedere o altă mişcare uriaşă, mai tânără decât cea socialistă, dar nu mai prejos de ea, în avânt şi în frumuseţe. Idealul sionist a întâlnit inima lui. Alături de cultul durerilor omenirei, stă foarte bine cultul speranţelor lui Israel.

Există azi în sufletul evreiesc universal un sionism socialist. În patria visată, şi zi de zi înfiripată pe coasta Mediteranei, ca o făptură din basme şi din albastrul apelor oceanului, sioniştii socialişti vor încerca şi vor ridica statul modern, croit pe potriva visului, şi chibzuit cu experienţa adunată de-a lungul atâtor veacuri de viaţă socială.

Socialiştii dintre sionişti vor fi arhitecţii preţioşi al construcţiunei viitoare.

MANASSE (VI)

Eroina lui Ronetti-Roman, Lea Cohanovici, se ridică în închipuirea noastră, cu prestigiul Sulamitei „ca turnul de marmoră al lui David". Cum vom judeca pe această frumoasă pasionată, când, se ştie, de când lumea, pasiunile cele mari frâng orice legi şi orice stăvilare? „... tare ca moartea este iubirea, ca iadul puternică gelozia ei; jăraticul ei un foc, o flacără a lui Dumnezeu. Ape puternice nu pot atinge iubirea, nici torentele s-o înece. De-ar da cineva şi tot avutul casei sale pentru iubire, nimeni nu i-ar ţinea socoteală..."

Vom observa, în general, că Lea, ca şi fratele ei Lazăr sunt pilde rare de dezvoltare sufletească, într-un mediu ferit de tristeţea vieţei şi de zgomotul luptelor prozaice. În casa părinţilor ei bogaţi, această copilă a crescut curată şi nevinovată. A crescut lângă o pedagoagă elveţiană sau germană, într-o atmosferă liniştită, sănătoasă, din care Lea n-a putut să înveţe mai nimic în privinţa vieţei şi a societăţei. Din acest punct de vedere copiii celor săraci stau mai bine ca micii lor prieteni, crescuţi în bogăţie şi răsfăţ. Ceea ce copilul de sărac învaţă, vrând-nevrând, subt îndemnul aspru al acestei bunici severe – sărăcia, copilul de bogat învaţă prea târziu şi după deziluzii, cari pot să-i coste mult.

O, fireşte, ar fi atât de bine ca toţi copiii de pe lume să crească în condiţiile fericite în cari cresc unii copii bogaţi! Atunci n-ar mai fi, cu vremea, nepotrivire între ei, atunci ar dispărea durerea socială, atunci raiul ar coborî pe pământ! Problema educaţiei copiilor, atât de anevoioasă, în împrejurările sociale de azi, va fi adusă cu tărie în discuţiunea pedagogilor, nu prea târziu, ci o dată ca noile experienţe pe care societatea omenească e gata să le pună la cale.

În aşteptare, odraslele avuţilor nu-şi vor avea faţă cu progenitura săracilor neajunsul trecător al unei orientări interioare, în viaţa de toate zilele. Dar aceste idei, valabile pentru amândoi copiii lui Nissim Cohanovici, au mai multă îndreptăţire când e vorba de Lazăr, decât când e vorba de Lea.

Frumoasa eroină a lui Ronetti-Roman ne apare, încă o dată, mai presus de toate aceste socoteli şi teoretizări variabile. O pasiune mare e rară şi subjugătoare. Ea domineazâ, ca silueta unui masiv muntos, peste mii de dealuri şi de văi (peste mii de obiecţiuni şi de aprofundări critice). Când va putea vreodată raţiunea practică să vorbească atât de elocinte, atât de zguduitor, ca pasiunea stăvilită şi splendid ridicată până la potenţele de sus!

„Port pacea încă în mine, n-o caut în afară. Lumea mea nu o las, în alta nu intru. Stau la marginea a două lumi şi le unesc în iubire. De la cer nu cer nimic ce nu-mi va da singur în harul lui. Peste oameni voi revărsa eu raze de fericire, cât voi fi fericită. Şi dacă mi-e scris în cartea vieţei şi dacă e menit de soartă ca nenorocirea să fie tovarăşa zilelor mele, chinul meu mă va învăţa să pricep mai bine durerea altora şi voi fi cu atât mai smerită, mai bună, mai îndurătoare."

Acesta e glasul supremelor iubiri. Lumea întreagă are o greutate cel mult egală, puteri cu care pasiunea apasă biata inimă. Fericită sau nenorocită, perspectiva vieţei este indiferentă, atunci când înfricoşatul sentiment a pus stăpânire pe sufletul omenesc. Fericiţi sau nenorociţi – este totuna! când cele două inimi, cari se caută şi se sorb, sunt împreună, cred că de-a pururi vor rămânea astfel.

Vai, de cele mai multe ori, toată această strălucită răzvrătire e o spumă care fierbe, umple paharul până sus, îl învăluie cu revărsarea ei şi apoi stă pe loc, ba scade şi se pierde. Presimţirea acestor deziluzii şi a acestor dureri o face pe împărăteasca iubită să povăţuiască pe prietenele ei: „Fiice ale Ierusalimului, vă jur pe gazelele şi pe căprioarele câmpului, nu treziţi şi nu deşteptaţi iubirea, căci de sine va veni!"

Pentru scriitorul creştin al acestor rânduri este, însă, o împrejurare specială care aşează împrejurul Leei o ghirlandă de mistică poezie. Lea, copila născută din părinţi evrei, e de-a pururi, pentru cugetul format în grădina misticismului creştin, un răzor de flori nemuritoare.

Renunţăm să judecăm iubirea Leei. Manasse, patriarhul inflexibil, a judecat-o dintr-un punct de vedere pe care nu putem să-l contrazicem. Într-adevăr, în această epocă de luptă şi de redeşteptare a sufletului evreiesc, orice pierdere, orice înstrăinare din familia lui Iacob e o pagubă dureros simţită. Vor veni desigur vremuri când neamul Israel ajungând stăpân pe vechiul lui pământ şi fiind trainic aşezat în jurul Sionului, încă o dată glorios, dulcea apostazie a Leei nu va mai putea să aibă înţelesul cel de astăzi. Israel va fi prea bine consolidat ca să mai aibă grija meticuloasă actuală şi vigilenţa lui Manasse.

Nu renunţ, însă, la gândul înflorit şi la mireasma de sentiment pe cari mi le insuflă această fecioară ebraică. Copilăria mea întreagă e plină de răsunetul odelor cântate în cinstea virginelor din Israel. Cărţile pe cari le-am citit în anii de specialitate sunt împodobite cu mistice icoane – exprese sau subînţelese – cari slăvesc frumuseţea, virtutea şi prestigiul fiicelor lui Avraam.

Pe potecile şi pe căile Canaanului am văzut de atâtea ori, împreună cu autorii mei, pe Debora şi pe Judita, pe Rut şi pe Noemi, pe Batşeba şi pe Sulamita! La Fântâna lui Iacob şi la celelalte sute de fântâni, cari cântă sfânta lor eglogă, de trei mii de ani, în Eretz-Israel, am privit de atâtea ori, pe soaţele Leei, umplându-şi amforele cu apă şi profilându-se pe câmpii de anemone!

Mai mult decât atât! Printre soaţele Leei, printre fecioarele din Nazaretul Galileei, am căutat de atâtea ori, cu gândul şi cu închipuirea, cu visul şi cu închinăciunea, pe fecioara ebraică, pe aleasa incomparabilă, care era să poarte în sânul ei pe Domnul şi Mântuitorul meu!

UN CURAJ LĂUDABIL

Este ştiut că, uneori, în viaţă, curajul costă foarte scump. Când treci, singur, prin bărăgane, când străbaţi o pădure mare, când apa, focul sau altă primejdie stă să vie peste tine, e bine să ai curaj şi eşti de laudă dacă faci o faptă curajoasă. E rău, însă, să dai dovezi de curaj, în viaţa zisă civilizată.

Te aşteaptă o mulţime de neplăceri. În traiul obişnuit, în scurgerea convenţională şi liniştită a zilelor omeneşti, cutezătorii sunt rău priviţi. Tulburi pe concetăţeni! Strici nu ştiu ce armonie neroadă cari-i adună pe toţi, în gând şi în simţire, împrejurul lozincilor mediocre.

De aceea e totdeauna cuminte şi profitabil să stai la locul tău, nici în coadă, nici în frunte, ci în mijlocul turmei sociale. Să nu declari că crezi decât aceea ce crede majoritatea. Iar dacă cel mai bun prieten al tău o ia razna, într-o zi, şi intră în contrazicere cu opinia publică, desparte-te de el şi lasă-l să-şi facă de cap. Tu să nu zici decât cum zic cei mulţi şi va fi bine de tine şi de neamul tău.

Cu surprindere, am găsit, mai ieri, că d-l profesor universitar C. Rădulescu-Motru – de altfel o înfăţişare blajină şi asigurătoare – dă o lecţie cu totul poncişă înţelepciunei de mai sus. D-sa cutează să scrie o prefaţă în care, vorbind despre evreii români, se desparte, pe cât colo, de majoritatea concetăţenilor noştri. Această prefaţă ornează cartea *Încercări de studii*, scrisă de cunoscutul publicist I. Brucăr, de fel evreu. Prin urmare, d. profesor universitar C. Rădulescu-Motru prefaţează, cu degajată bunăvoinţă şi cu meritate cuvinte de laudă, cartea unui scriitor evreu român.

Recunosc cu plăcere că această faptă a d-lui C. Rădulescu-Motru este un act de curaj pe care-l subliniem cu toată aprobarea noastră. E

un act simplu, fără cine ştie ce proporţii: un profesor prefaţează o carte, scrisă de un fost elev al său!... Şi cu toate acestea fapta rămâne îndrăzneaţă, fiindcă acest elev este de neam evreu şi fiindcă, din păcate, intelectualii români n-au avut până azi înălţimea de cuget şi puterea să stigmatizeze antisemitismul dintre noi.

Cu stăruinţă, cu repetări nenumărate, cu încăpăţânare îndârjită, cu mijloace exagerate şi cu mare gălăgie, duhul nedreptăţei şi al urei dintre oameni intră încet, încet în suflete şi se cuibăreşte în ele. Cu aceeaşi perseverenţă şi cu aceeaşi neoboseală, trebuie îndeplinită munca inversă. Stăruiesc antisemiţii să înăsprească inimile şi să semene neghina dezbinărei? Trebuie să stăruiască şi cugetele liberale în plivirea neghinei şi predicarea toleranţei dintre oameni.

Pentru acest cuvânt, fapta şi ideile d-lui profesor Rădulescu-Motru se cuvine să fie puse în cuvenita lor lumină binefăcătoare. E un adevăr mare care l-a călăuzit şi ne călăuzeşte: cu ura şi cu minciuna nu putem să zidim nimic. Ura clădeşte până la un timp, dar construcţia e şubredă şi se răstoarnă fără de veste. Minciuna e fiica întunericului şi tot zbuciumul omului, până azi şi de aci înainte, nu însemnează decât lupta lui cu această zeiţă malefică.

În prefaţa D-sale, d. Rădulescu-Motru face câteva constatări întemeiate pe istoria noastră culturală din ultimele decenii. Care a fost contribuţia evreilor la înavuţirea noastră intelectuală, de câtva timp? Se pare că în privinţa altor avuţii de ordin material, realizate de români, nu mai este atâta neînţelegere asupra contribuţiei evreilor. Ce au făcut evreii pentru cultura noastră? D. profesor răspunde: „Ei au fost intermediarii cari ne-au pus în curent cu ceea ce se producea în ţările mai civilizate; au fost tălmăcitorii idealurilor streine. Mulţimea traducerilor făcute de ei din toate limbile europene, în româneşte, este considerabilă. Şi trebuie adăogat că alegerea acestor traduceri nu s-au făcut în mod tendenţios, contra spiritului românesc, ci în mod cinstit, pentru a folosi românilor.“

Aşa gândim şi noi. Evreii, superior nouă din punct de vedere cultural – mai întâi, ca fiind depozitarii vechei lor culturi ebraice, al doilea ca trăiţi în ţări creştine mai civilizate –, când au ajuns în pământul nostru s-au făcut, în chip firesc, intermediatorii şi tălmacii culturilor streine. E altă socoteală dacă faci pe retrogradul şi te declari împotriva civilizaţiei răzbătătoare, de dragul vieţei noastre patriarhale de mai-nainte. Este, însă, adevăr netăgăduit că evreii au fost pentru noi, ca și pentru alte neamuri, rămase mai în urmă cu dezvoltarea lor, factor care ne-a împins înainte în căile evoluțiunei.

Faptul că autorul prefațat este ziarist îi dă d-lui Rădulescu-Motru bun prilej să spună câteva cuvinte obiective, despre ziariștii evrei, în presa noastră. „Intelectualii evrei de la noi, când îmbrățișează profesia de publiciști, rămân de obicei în această profesie toată viața lor, în condițiuni modeste. Nici unul n-a ieșit dintr-însa proprietar de fabrică. Dizolvanți, de asemenea, nu s-au arătat... N-au fost entuziaști pentru cultura și întocmirile noastre politice... Intelectualii evrei au preferat să rămână rezervați față de cultura și întocmirile politice ale unui popor care îl excludea cu persistență din mijlocul său, decât să joace rolul de *secături entuziaste...*"

Observația e dreaptă. Cu toate acestea, fără entuziasm, fără fanfară, evreii, vrând-nevrând, au amestecat, adeseori, cugetarea lor și silințele lor cele mai bune cu cugetarea și cu silințele noastre, și au dat vieței noastre intelectuale istețime, duh, finețã și mai cu seamă: o remarcabilă conștiință critică. Dovezile și exemplificările sunt la îndemâna oricui și, într-o zi, ne vom folosi și noi de ele.

Pilda cea mai nimerită, în acest moment, este cartea d-lui I. Brucăr, *Încercări și studii*, care înfățișează, cu onestitate, tendința constantă a intelectualității evreiești să gândească pentru noi, să lucreze pentru noi și să cultive limba românească.

Cartea d-lui Brucăr merită o cercetare aparte. Astăzi scoatem în evidență prefața cărței și salutăm cu simpatie curajul d-lui profesor universitar C. Rădulescu-Motru.

TALENTE NOI

„O generație trece și altă generație vine; dar pământul rămâne în etern...“ După cum pădurile și crângurile își schimbă frunza din an în an, după cum pâraiele își schimbă undele din clipă în clipă, tot așa și tot atât de repede se schimbă pe pământ și generațiile omenești. Homer spune: o generație de oameni e ca o generație de frunze. Mai mult decât atât, în aceeași generație sunt mai multe contingente care se înlocuiesc succesiv. Un contingent de-abia a avut vreme să se afirme și să prindă fugara luare-aminte a contemporanilor și alt contingent îi sosește din urmă și-i cere locul.

Acest spectacol, adevărat oricând și oriunde, când privești mai de sus fluxul societății omenești, ajunge cu deosebire interesant, când îl oferă lumea artiștilor. Aici lucrurile au o melancolie aparte. Un scriitor, care printr-o muncă de ani de zile și printr-o perseverență dârză a izbutit să facă larg în juru-i și să cucerească admirația majorității cititoare, vede într-o zi lângă sine pe un coleg mai tânăr, care, cântărit bine, e o valoare nouă și într-o zi foarte apropiată va lua locul celui astăzi admirat. Un pictor talentat și consacrat observă, în atelier, printre elevii care lucrează sub povara lui, pe un pici, ale cărui încercări îl descoperă un viitor maestru. Și aceeași descoperire o face sculptorul șef de școală; aceeași surpriză dă într-o zi peste muzicantul încununat și deocamdată fără de rival.

Impresiile acestor oameni, care văd cu ochii, în elevul maestru peste 10-20 de ani, semnul caducității personale, se deosebesc fără îndoială, de la om la om. Pentru cinstea celui ce-și găsește în oglinda vremii, ca să zic așa, peri albi, întâia oară, și pentru cinstea artei, în general, aș voi ca aceste impresii să fie totdeauna nobil melancolice. Un tovarăș mai tânăr, care se ridică și despre care un simț tainic se spune că va fi cu vremea mai mare decât noi, este un frate al nostru, ori un copil al nostru. Este și el ce am fost noi! Va fi și el ce suntem noi!

Privesc totdeauna cu înduioșată dragoste pe maestrul ajuns de zile și obosit de lunga și glorioasa-i cale străbătută. Și-l privesc mai cu drag și mai duios, când văd că are cultul noilor talente și destulă largă inimă ca să primească legea continuității și a înlocuirilor fatale. Dar privesc și cu mai mare drag frunza nouă din dumbravă, iarba proaspătă și viguroasă care îneacă vechile zaplazuri și pe Veniaminii familiei artiștilor.

Drept vorbind, nimic nu e mai vrednic de privit ca un artist adevărat, când apare lumii, în zilele debutului, spărgând ghioacea-i de aur și de azur. Alphonse Daudet credea că opera cea mai caracteristică și mai prețioasă a unui scriitor este aceea cu care el debutează și care îl consacră. Pentru el unul, Daudet era încredințat că sufletul, poezia și tot străveziul lui talent nu se arată nicăieri mai deplin ca în *Lettres de mon moulin*, cartea lui cea dintâi.

Aceste gânduri au avut darul să mi le inspire un copil dintr-o familie amică, pe care iată îl găsesc azi cogemite flăcăul, ba încă artist expozant la Ateneul Român. E vorba de Alexandru Moscu și de expoziția lui de pictură, desen și caricatură. Cum a trecut vremea! Groaznica furtună, care a bântuit în tot pământul și nici azi n-a întărcat, ne-a aiurit și ne-a făcut să pierdem socoteala anilor.

Văd azi în fața mea un om deplin și o muncă de artist, desfășurată pe poalele sure ale unui paravan uriaș. Și cu toate acestea, Alexandru Moscu nu expune acum întâia oară. Pe vremea când Iașii și Moldova ajunseseră atâta de departe încât veștile pornite de acolo ocoleau Europa ca să ajungă la București, tânărul meu prieten s-a afirmat într-o primă expoziție.

Ce ne aduce el în cea de a doua? După câte aud, și noi și vechi. Pentru mine, totul este nou. Are darul ceresc copilul ăsta? Mi se pare că-l are, și încă mult. Aceasta este impresia tuturor. Alexandru Moscu este elevul artistului german Groeber. În școala lui particulară din München, adică în atelierul lui, Moscu a făcut ucenicie vreo doi ani. După aceea a voit să intre în academia de pictură de acolo. Academia cere de la candidați să depună mai întâi lucrări și pe baza lucrărilor face un triaj, hotărând cine poate să candideze și cine nu. Alexandru Moscu, dând concurs, a ieșit cel dintâi dintre 80 de candidați admiși prin triaj să lupte pentru intrarea în academie. Aci ajunsese, când a izbucnit războiul nostru.

Moscu impresionează din capul locului prin sârguința lui să deseneze bine. A voit întâi să învețe alfabetul meseriei și l-a învățat. Pictor fără desen și scriitor fără gramatică sunt lucruri inadmisibile.

Cele câteva capete din expoziție, între ele și portretul cu nr. 14, mă bucură cu atât mai mult cu cât citesc în ele aplicația laborioasă și știința artistului. Va avea destulă vreme, mai târziu, să se arate constructiv, fantazist, personal și tot ce poftiți. Deocamdată îi șade bine să deseneze corect, cinstit, și după toate bunele procedeuri profesionale.

Altceva care mă întâmpină în această expoziție de debutant este ceva cald și molatic, care mi se pare prezența sau vecinătatea adevăratei arte. *La piano, Soarele sus, Smaranda*, toate acele lucruri mici și prețioase de la Mănăstirea Văratic și încă altele ajung până la simțirea noastră, catifelate și calde ca niște mâini iubite. Lăsăm criticilor și profesioniștilor sarcina analizei și a detaliului; noi ne mulțumim cu fiorul fericit pe care acest înzestrat copil credem că este în stare să-l strecoare chiar în cunoscătorul cel mai dificil.

Alexandru Moscu are și o latură de cenzor și de poet satiric. În vălmășagul tragic în care ne-am dat de-a dura, în acești ani de încercare, a avut desigur și clipe comice și ironice, unele reținute de martori demni de crezământ. Alexandru Moscu este și el un martor. Dar avea-va el într-o zi puterea corosivă specială pe care o reclamă satira socială, ori aici totul este numai accident și petrecere de copil petulant? Vreau să zic: fi-va Moscu în viitor un caricaturist, sau ceea ce ne arată azi sunt farse copilărești?

Întrebări la care numai anii suri și depărtați sunt în stare să răspundă! După câte vedem azi, cred, însă, că avem dreptul să ne bucurăm și să vestim tuturor celor cu voie bună că în familia artiștilor români s-a ivit un mult promițător Veniamin.

VLĂDICA ANTIM

S-a stins acum câteva zile, la reședința lui episcopală de la Râmnicu Vâlcea. Era suferind de multă vreme și răul progresase neîncetat, cu toate silințele și cu toată căutarea medicală, pe care bolnavul o avusese și în țară și în streinătate. Eram buni prieteni și moartea lui îmi impune datoria evocărei in extremis. Era un suflet cu clarități mai mult decât creștine, fiindcă era aproape apostolic și, deasupra sicriului închis, pot fără oficialitate și fără constrângere să scriu tot ce mă îndeamnă inima să scriu.

Dacă nu greșesc, până în acest moment n-am văzut nicăieri nici un rând de necrolog. Moartea lui Antim, blajinul episcop de la Vâlcea, a venit în niște zile pline de zbucium politic, pline de tensiune internă și de cumpăneli internaționale. Moare Vlădica Antim, ca vlădicii de altădată când nu-i știau decât comunitățile creștine și-i ignora cu totul lumea oficială, moare fără zgomot și neștiut. Și este un semn, vrednic de deosebită tâlcuire, că pomenirea lui se face în acest ziar de opoziție și de frondă.

Sunt tocmai douăzeci de ani de când l-am cunoscut. Eram în anul prim al Facultății de Teologie și el începuse pe al doilea. Era, pe atunci, diaconaș la o mânăstire din preajma Bucureștilor. Mai târziu, a ajuns preot la Biserica Sf-ții Arhangheli din Craiova, preot conștiincios, cinstit și căutat de toată lumea, pentru duhul său cucernic și pentru sfinţenia cu care preoţea înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor. În Craiova, am legat mai bună cunoştinţă şi am priceput în amănunte firea răposatului meu amic.

Se născuse la ţară, în judeţul Vâlcea. Tatăl său era – şi poate mai este şi azi – cântăreţ la biserica din sat. L-am văzut eu însumi, un ţăran cuminte, domol şi sfătos. Antim era, prin părinţii, copilăria şi toată fiinţa lui, un fiu al poporului. Avea şi a păstrat intactă în el simplitatea ţărănească. Nu crescuse în mănăstire. Călugăria şi arhieria lui au venit fără de veste. Bietul om se hotărâse, de cu vreme, pentru preoţia de mir şi intrase în cler după prealabilă căsătorie. Nu trecuse prin mânăstire decât de formă, atunci când depusese pe *Alexandru*, cel din *botez*, ca să ia pe *Antim*, cel din premenirea monahală. N-avea nimic din curioasa şi întortocheata psihologie a călugărului. Avea o solidă pietate fonciară, fără acele transparenţe, acele arabescuri şi acele diversificări infinite pe cari liniştea mânăstirească, meditaţia de zi şi de noapte şi sistemul rigid teologal le produc într-o conştiinţă credincioasă. Nu ştia nimic din diplomaţia monahicească: era un om din lume, un cucernic preot de mir pe care o nenorocire casnică îl aruncase printre călugări.

Nenorocirea aceasta a fost moartea soţiei preotului Alexandru Petrescu acum vreo 8 sau 9 ani. De atunci a început mărirea lui Antim, dar şi pierzania lui. A început mărirea, fiindcă, nu prea târziu după moartea soţiei, colegiul episcopal l-a judecat vrednic de arhierat şi i-a dat a treia şi cea mai naltă sfinţire preoţească. A început pierzania fiindcă, în mormântul soţiei, fostul preot de mir a îngropat şi sănătatea lui.

Câţiva ani, Antim a fost vicarul Mitropoliei Moldovei şi Sucevei. Ne-am întâlnit şi în Iaşi cu aceeaşi prietenie, cu acelaşi reciproc interes sufletesc. Îl găseam mai totdeauna ocupat cu o muncă din care îşi făcuse o specialitate şi anume cu traducerea poveştilor şi nuvelelor pioase, pe cari le găsea îndeosebi în literatura populară germană. A editat cel puţin vreo 20 de broşuri cu acest conţinut. Muncă nespus de modestă, dar folositoare şi meritorie! Îl priveam cu admiraţie, dar şi cu o nemărturisită compătimire. Îmi făcea impresia că este şi el unul din naivii şi atrăgătorii eroi din cărticelele pe cari le traducea. Deosebirea stătea, însă, în faptul următor: pe când în acele poveşti pioase, eroul izbutea şi era răsplătit, în văzul tuturor, despre Antim eram convins că toată strădania lui îi va aduce numai neplăceri şi târziu şi departe – acolo unde ard candelabrele eterne – recompensa făgăduită celor curaţi cu inima.

Antim nu avea energia şi cheresteaua unui ierarh. Dumnezeu l-a iubit şi l-a chemat la sine, mai-nainte ca să se rătăcească şi să se încurce în dificultăţile administrative şi politice ale episcopatului. Şi atâta cât a trăit n-a fost scutit de bătăi de cap. Venirea lui în fruntea unei eparhii s-a nimerit să fie într-un moment de confuziune şi de gâlceavă. Nu ştiu cum îşi privea Antim situaţia (fiindcă ne-am văzut ultima oară în seara de 15 august 1916) dar bănuiesc că îl apăsa şi-l întrista. Bietul amic nu era dintre aceia cari să-şi dea seama luminos: ce înseamnează vijeliile sociale şi cât de copilăresc este să ceri în aceste ocazii de la contimporanii tăi logică şi sânge rece.

Mie unuia îmi rămâne în suflet, cu moartea lui Antim, o părere de rău, statornică şi vie... La vreme, când vom putea, încă o dată, să spunem şi să scriem, în deplină libertate, toate gândurile noastre, voi completa necrologul de azi. Afară de aceasta mi-e mult aminte să dau celor ce mă citesc şi mă urmăresc o largă socoteală de experienţa mea *circa sacra*.

A spus cineva cu sfântă dreptate: niciodată nu vom putea să aducem şi să vestim în lumea aceasta atât adevăr cât îi trebuie ei.

Deocamdată, biserica conducătoare, cea din ţara românească, a trimis la ceruri un suflet curat. Aci la mormântul lui Antim, putem să ne odihnim un moment şi să ne gândim şi să ne întrebăm cari sunt problemele de mâine, cari sunt noile încercări şi cari negreşitele lămuriri – „argint lămurit de şapte ori“! – pe cari Pronia le rezervă bisericii româneşti.

GHETTO CULTURAL (I)

Egoismul şi închiderea în cercul propriilor interese sunt lucruri sădite în firea indivizilor şi mai cu seamă a popoarelor. Naţiunile – îndeosebi când sunt numeroase şi puternice – au puţină tragere de inimă şi puţină atenţiune pentru oaspeţii din mijlocul lor. Şi, încă, e o fericire când naţiunea stăpână se poartă numai cu indiferenţă faţă de minorităţile infiltrate sau cucerite. De obicei, popoarele sunt aspre cu mosafirii. A trebuit să treacă sute şi mii de ani, ca să ajungem la principiul toleranțelor de ieri, la principiul egalelor îndreptățiri de azi și, poate, că tot vom mai aștepta, până când principiile vor rima desăvârșit cu faptele.

E totdeauna interesant să privești în istorie, cum pe același petec de pământ, uneori în același centru de viață, două neamuri, constrânse să locuiască alături, trec unul pe lângă altul, în momente epocale, îndeplinesc simultan opere uriașe și, deși le desparte, de pildă, numai Tibrul, habar nu are unul de ce a făcut celălalt. Puteau să fie la o mie de kilometri unul de altul și tot atât ar fi știut fiecare de sufletul și de fapta vecinului.

Poporul numeros și atotstăpânitor disprețuiește pe intrusul tolerat. Firea lui, obiceiurile lui, credințele lui i se par, în cazul cel mai bun, fețele unei biete existențe inferioare, întunecoase și ignobile. Din parte-i minoritatea tolerată ascunde, sub aerele ei de umilință și de resignare, un dispreț tot atât de viguros și tot atât de îndreptățit, față de trufașul stăpânitor.

Desigur că ambele popoare au calități eminente, fiecare are menirea și destoinicia lui, fiecare va merita în viitorul depărtat, admirația și recunoștința omenirei. Dar, deocamdată, iată-le profund despărțite și tainic dușmane între sine!... Sunt romanii și iudeii, în preziua marei catastrofe pe care era s-o povestească Iosef Flaviu.

Anevoie pătrund știri și cunoștințe dintr-o lume în cealaltă lume, măcar că între ele e doar Tibru. Într-o zi, un împărat roman – înaintea lui Neron – aude, totuși, că în colonia străină se petrec lucruri neobișnuite. Nu știu ce pricină de dezbinare agită grozav pe iudei. Discuțiile între ei sunt interminabile și clamoarea se ridică până la cer. Poliția romană intervine, cercetează, dar nu pricepe mai nimic din mobilul neînțelegerei și certei dintre oaspeții iudei. Injoncțiunile și măsurile pretorilor nu dau nici un rezultat. Discuțiile și dezordinele urmează cu aceeași aprindere. În cele din urmă, autoritățile urbane se văd nevoite să rostească, în numele Cezarului, un ordin de expulzare... Și iudeii sunt, vremelnic, goniți din Roma.

Târziu, istoria găsește în arhiva imperială decretul de expulzare și între faptele împăratului roman așează și izgonirea iudeilor – *Iudaeos assidue tumultuantes, Chresto impulsare, Roma expulit*: A izgonit din Roma pe iudei cari, din pricina lui Chrestus, se dădeau la frecvente dezordini!

Acesta e primul ecou, subt bolțile istoriei, al marei controverse născute în Israel, în primul veac al erei creștine, laconic și nepăsător. Istoricul roman trece pe lângă obârșiile celei mai mari revoluții religioase și morale din omenire. De ce? Fiindcă faptul se petrecuse dincolo de granițele sufletești, dincolo de interesele și priceperea națiunei predominante. Ce-i păsa Cezarului, ce-i păsa arhivarului imperial de această gâlceavă, stârnită între iudeii din Roma? Cel mult, cereau și porunceau ca neastâmpărații să fie dați afară!

Această mare pildă, aprinsă ca o torță gigantică pe frontonul istoriei, este și rămâne încă multă vreme admirabilă dar ineficace. Majoritățile naționale au continuat și continuă politica lor de instincte. Omenirea e și azi prea copilă, ca să-și dea seama câtă pagubă izvorăște pentru popoare din disprețul și ignorarea reciprocă pe cari le dau pe față.

Sentimentul acesta l-am avut totdeauna când am privit pe evrei și separatismul la care-i osândim. N-am voit să știm deloc ce simt, ce vor, ce-i bucură și ce-i doare pe acești oameni cari trăiesc împreună cu noi de atâta vreme. Un popor vioi, inteligent și atât de tenace ca evreii trebuia să trezească în noi un interes timpuriu și simpatic. Și dacă voiți, trebuia să trezească în noi interesul elementar de-a cunoaște pe niște oameni bine înzestrați, cu cari aveam zilnic raporturi mercantile și pecuniare.

N-am simțit nimic din toate acestea. Evreii au trăit și trăiesc subt nasul nostru, cu obiceiurile lor străvechi și originale, cu sărbătorile lor pompoase, cu gândurile lor, cu visurile lor! și noi rămânem nepăsători și reci, ignoranți și inaccesibil, ca și cum ei și noi, lumea lor și lumea noastră, am trăi și am alerga de-a pururi pe două linii paralele ce nu se vor întâlni niciodată.

Câți dintre românii noștri cărturari sunt în curent cu marea mișcare sionistă, mișcarea cea mai frumoasă din evul de față? Cine dintre intelectualii noștri este destul de familiarizat cu evenimentele culturale, petrecute în cercurile evreiești, din vechiul regat, în cei din urmă vreo douăzeci de ani?

Spre marea noastră pagubă, noi românii nu cunoaștem mai nimic din viața sufletească și pământească a evreilor cu cari trăim împreună. E vreme – e de mult! – să înlăturăm acest neajuns. Cunoscând mai bine pe evrei, sunt încredințat că românii vor ajunge să-i prețuiască mai mult și să le dea prietenia și respectul de care sunt vrednici.

Evreii de la noi au început de ani de zile o mișcare culturală pe care n-o cunoaștem. Evreii de la noi au poeți și scriitori de seamă – în idiș și în ebraică. Să deschidem porțile acestui ghetto cultural.

GHETTO CULTURAL (II)

Câţi dintre concetăţenii mei români se simt atraşi şi doritori să ştie ce gânduri şi ce visuri păstrează în sufletu-i concetăţeanul lor evreu? Are şi el, ca orişicare, necazuri, lupte, dureri, dezamăgiri; se zbuciumă şi el pentru agonisita zilnică şi îl aşteaptă acasă, în fiecare seară, destule guri flămânde... Dar deasupra nevoilor obicinuite, deosebit de comuna povară omenească, în puţinele lui ore de tihnă, ce înţeles dă el vieţei, ce aşteaptă de la ziua de mâine şi cum construieşte el piramida eternelor iluzii omeneşti? Iată ceea ce nu prea mulţi români vor şi pot să se întrebe în învălmăşagul zilnic, la întâlnirile stinghere şi în rarele răstimpuri de concentrare meditativă.

E greu să vrei, e greu să poţi să te cobori în sufletul acestor oameni, izolaţi şi puţini, când tu aparţii unei majorităţi imense, de alt neam, cu alt trecut şi cu alte obârşii. Aşa se petrec lucrurile în natură. Acestea sunt învăţămintele luptei dintre speciile zoologice şi dintre rasele omeneşti. Dar omenirea a lăsat în urmă cu câteva mii de ani crâncenele epoce ale urei elementare. Dacă azi ne numim oameni şi ne credem şi ai civilizaţiei, presupunem, implicit, că am trecut dincolo de zoologie şi că mărturisim credinţa în perfectibilitatea omenească.

Un credo nou uneşte azi, în vastă solidaritate, pe cei mai pacinici dintre oameni. Cu toate dezamăgirile războiului încă neterminat şi cu toată încăpăţânarea tristei brute omeneşti, pe care o purtăm fiecare în noi, entuziasmul umanitar şi forţele utopiei sunt mai active şi mai febrile decât oricând! Vrem să fim mai oameni decât până acum! Vrem să ne cunoaştem unii pe alţii până în adâncul inimei, doar-doar, din mai multă cunoştinţă dintre noi, va răsări mai multă dragoste şi, prin urmare, mai multă garanţie de viaţă tihnită şi civilizată.

Câtă eroare şi câtă superstiţie stau încuibate în convingerile celor mai mulţi dintre românii noştri, când e vorba de evrei! Am auzit adesea din gura unor oameni, de altfel cumsecade şi respectabili, păreri, credinţe, informaţii relative la evrei, cari izvorau din cea mai neagră şi mai înşelată ignoranţă. Cam ce ar costa o bună orientare? Câtă trudă din parte-ne ar reclama o justă familiarizare cu firea, cu deprinderile şi cu ideologia evreiască? Din nenorocire, ne izbim aci, constant, de inexpugnabila zoologie, de omul cavernelor şi mai departe de perfidia şi de sugestiunile contrarii ale celor inteligenţi dar plini de ură interesată.

Vom continua cărarea noastră de apologeţi ai lui Israel şi de oameni iubitori de pace, bucuroşi să credem că într-o zi vom ajunge să biruim antipatiile de rea-credinţă şi să trăim bine laolaltă toţi pe câţi împrejurările şi soarta ne-au sălăşluit între Nistru şi Tisa.

Am vorbit altădată şi voi reveni ori de câte ori va fi nevoie asupra contingentului de intelectuali evrei, harnici muncitori în ogorul întins şi variat al cărţei şi al gazetei româneşti. Sunt mulţi evreii cari au scris limba noastră, cari au frământat ştiinţa şi literatura românească, isteţi şi destoinici cu prisosinţă. Sunt mulţi cei cari scriu azi în româneşte, cari sunt ziarişti străluciţi, oameni de carte, dascăli, cercetători, numai în domenii cari privesc viaţa şi ştiinţa românească.

Nu despre aceştia ne întrebăm astăzi. Sunt şi alţi evrei, muncitori intelectuali, cari au fost mai legaţi şi mai devotaţi sufletului evreiesc şi cari au gândit şi au scris pentru evrei. Aceştia au voit să rămână în ghetto şi să fie interpreţii bucuriilor aşteptărilor şi multelor dureri specific evreieşti.

Nu sunt prea mulţi ani de când evreii din România s-au simţit destul de liberi şi de strânşi între sine ca să cuteze să înceapă o mişcare culturală proprie. Iaşii, de unde au pornit pentru români câteva curente cu durată şi cu urmări puternice, au fost şi pentru evrei centru de fermentare şi de iradiere. În Iaşi, au început evreii noştri o viaţă de redeşteptare sufletească şi de lumină. Informaţiile mele sunt, cu siguranţă şi sumare şi necomplete. Ştirile pe cari le-am cules de la câţiva amici binevoitori ar putea fi întregite şi îndreptate de unii şi de alţii dintre cititorii mai bine orientaţi. Voi primi cu plăcere toate comunicările de completare şi mă voi folosi de ele.

Atâta cât ştiu azi, intelectuali evrei din Iaşi au început să se adune şi să se regăsească şi gândind şi simţind evreieşte în zilele acelor Toynbee-hall al căror merit şi persistenţă se datoresc zelosului şi învăţatului rabin dr. Niemirower. Participanţi la aceste întruniri, şi colaboratori la munca de însufleţire începută erau, în jurul d-rului Niemirower, mulţi evrei de inimă printre cari mi-au fost numiţi următorii: dr. Lipee, dr. Burştin, Şaraga, d-na Schoenberg, A.L. Zissu, poetul Iacob Gropper şi alţii.

Din căldura şi contribuţia sufletească adusă de aceste Toynbee-hall-uri au născut în 1914 mişcarea şi gruparea din jurul revistei *Licht*. Această revistă era redactată în idiş şi tendinţa ei era premenirea sufletească şi mărturisirea culturei evreieşti în numele tuturor evreilor cari nu şi-au uitat numele şi speranţele lor cele vechi. Literatura şi arta evreiască erau dublul altar înaintea căruia scriitorii revistei *Licht* veneau să aprindă flacăra solidarităţei sufleteşti.

Vom enumera într-un articol viitor pe cei ce, cu entuziasm şi cu sacrificii, s-au făcut servitorii luminei aci unde se găsea aprinsă o vremelnică Menoah.

GHETTO CULTURAL (III)

Revista *Licht* a apărut în zile neprielnice, şi anume în anii 1914-1915, între războiul european început şi războiul nostru, aşteptat din zi în zi să înceapă. Tot ce s-a tipărit din revistă nu e mai mult ca vreo patru caiete. Dar spiritul de sacrificiu şi căldura sufletească a colaboratorilor erau admirabile. Tiparul, hârtia şi toate câte trebuiesc la publicarea unei reviste se sprijineau pe contribuţia tuturor colaboratorilor.

Aceşti colaboratori erau: Mathias Friedmann, fiul rabinului din Adjud, un om original, cu o fire independentă şi îndrăzneaţă. Din nefericire, Mathias Friedmann a părăsit prea devreme lumea şi pe prieteni, secerat de tifos în tragedia anilor din urmă. Alt colaborator era Motti Rabinovici, actualul secretar sionist ai secţiunei ebraice din Bucureşti, la departamentul cultural.

Un al treilea era J. Botoşanschi, revuistul cunoscut pe care evreii din Bucureşti şi din toată Moldova l-au aplaudat, adeseori, în spiritualele lui reviste. Robinovici a dat la iveală în *Licht* o serie de satire. Botoşanschi publica foiletoane. Încă un colaborator, acesta căzut pe câmpul de onoare, era Efraim Waldmann. Mai era apoi directorul ziarului *Mântuirea*, A.L. Zissu, el însuşi, mai-nainte, iniţiator de publicaţii şi apostol al culturei evreieşti. Desenatorii Ross şi Rubin s-au relevat la paginele revistei. În sfârşit, pe lângă alţi colaboratori ocazionali, colaborator statornic găsim pe Iacob Gopper, poetul idişit de care ne-am ocupat într-un articol mai vechi şi cărui ne este aminte să-i dăm, de data aceasta, o deosebită şi analitică luare-aminte.

Apariţia revistei *Licht* a deşteptat mare interes şi a avut binefăcător răsunet în evreimea românească. Era un act de coraj naţional evreiesc să afirmi, întâia oară, într-un mediu, multă vreme timid şi disparent, din punct de vedere cultural, devotament către geniul neamului şi iubirea de tradiţie. Limba revistei *Licht* era idişul. Scriitori mari, scriitori puternici au cultivat şi perfecţionat acest idiom pe care Israel l-a vorbit în zilele peregrinărei. Cu timpul, limba ebraică îşi va cere înapoi locul şi drepturile. Idişul rămâne, însă, prin importanţa literaturei scrise în idiş, o lume lexicală aparte, o lume întreagă care, de va fi să nu mai fie vis, va continua, ca latina şi ca elina, să preocupe pe filologi şi pe istoricii literaturilor.

Între marii scriitori evrei cari au scris în idiş, sunt I.L. Peretz şi Şalom Alechem. Cărţile lor, însă, mai-nainte de *Licht* stăteau necăutate, în rafturile librarilor de prin Iaşi şi Botoşani. Mulţumită înrâurirei acestei reviste, mulţumită redeşteptărei gustului pentru citirea cărţilor în idiş, tot Peretz şi tot Şalom Alechem s-a vândut şi s-a desfăcut, lăsând în rafturile librarilor loc gol, pentru alte ediţii mai proaspete.

Ivirea revistei *Licht* nu putea să rămână un fapt stingher. În zilele apariţiei ei şi mai târziu, răsar câteva publicaţii cu aceleaşi năzuinţe, cu acelaşi devotament. În Brăila vede lumina zilei *Der Hammer*, scris în idiş şi cu preocupări sioniste. În Iaşi, apare ocazional foaia umoristică *Die Fuhn*, tot în idiş, cu aceiaşi colaboratori şi cu aceeaşi directivă ca şi *Licht*.

Repercusiunea acestei mişcări culturale evreieşti, începută în Iaşi, a străbătut mai adânc şi trebuie s-o recunoaştem în evenimentele ce se petrec azi subt ochii noştri. Curând după *Licht*, începe să se tipărească la Galaţi, de data aceasta în româneşte, revista *Hatikvah* (1915-1916) care stăruieşte doi ani şi pe care o înăbuşă evenimentele din toamna anului 1916. Un caiet al ei era subt presă, când a început războiul României. Revista *Hatikvah* nu poate fi considerată ca definitiv trecută în muzeul istoriei literare, fiindcă poate să reapară dintr-un moment într-altul. Duhul acestei reviste era sionist şi aprobarea, însufleţirea şi zgomotul pe care le-a produs în lumea evreiască sionistă au fost destul de mari. Din impulsul acestei reviste, s-a născut traducerea biografiei lui Theodor Herzl: *Das Leben Theodor Herzl*, opera lui Adolf Friedmann (Leipzig, 1914). Tot din impulsul *Hatikvah*, cartea *Quelques Juifs* a lui André Spiro a ajuns să fie citită în româneşte.

Este de remarcat că centrul românesc unde evreii noştri s-au simţit oarecum nestingheriţi ca să se adune şi să se manifeste, printr-o publicaţie în limba lor, este bătrânul oraş cultural Iaşii. Nu trebuie să uităm că în zilele când se iveşte revista *Licht*, în Iaşi apărea importanta revistă *Viaţa românească*. Nu poate nimeni să susţină că revista românească ieşană a ajutat, a simpatizat, ori a căutat să înţeleagă pe cei ce tipăreau revista *Licht*. Totuşi, în biologie şi probabil că şi în sociologie, fenomenele cu vetre vecine de apariţie, au între ele, mai mult decât pricepem noi de obicei, legături insondabile şi solidarităţi ascunse.

M-am ocupat cândva de Mihail Codreanu, poetul revistei *Viaţa românească*. Mă voi ocupa, de data aceasta, de Iacob Gropper, poetul grupării şi revistei *Licht*.

Fireşte mă voi ocupa de Iacob Gropper, cu o competinţă mărginită, fiindcă – oricare ar fi bunăvoinţa pusă la mijloc – idişul e pentru mine un idiom de multe ori intransparent. Măestria deosebită şi mlădietăţile surprinzătoare cu cari Iacob Gropper mână luntrea inspiraţiei – pe nişte ape, pentru mine nu necunoscute, dar anevoie de recunoscut – îmi apar şi-mi dispar, rând pe rând, ca printr-o ceaţă călătoare, într-o dimineaţă de toamnă, la ţărmul unui fluviu.

GHETTO CULTURAL (IV)

Orăşelul Mihăileni, astăzi cu vreo 6 000 de locuitori, este aşezat pe vechiul hotar despărţitor dintre Moldova şi Bucovina. Era, prin urmare, punct vamal şi popas obligator, pentru toată lumea, călătoare şi neguţătorească. Aşezarea acestui orăşel nu are nimic izbitor. Răsare, ca atâtea alte târguri ale Moldovei, din încreţirea infinită, din şerpuirea universală, subt care ţi se înfăţişează moşia moldovenească. Cei născuţi dincoace, pe bărăganele Munteniei, sunt deosebit de impresionaţi de această clocotire mijlocie şi molcomă a ţărei surori. Mai este şi nu ştiu ce galeşă melancolie care îmbracă în văl nevăzut dar nelipsit acest pământ mult bătut de soartă şi de crivăţ.

Ajungi în Mihăileni – dacă ai plecat din Dorohoi – după un drum, bogat în zigzaguri, în suişuri şi coborâşuri, şi care începe cu traversarea pădurei Buhaiului. Drept vorbind, dincolo de pădurea Buhaiului, şi dincolo de Dersca, cu toate capriciile terenului, calea urmată coboară tot mai jos, fiindcă intri în valea imensă a Siretului. Târgul Mihăilenii, deşi despărţit de acest curs de apă, prin pârâul tributar Molniţa, totuşi de fapt se găseşte adunat în albia largă, săpată odinioară în timpuri pe care numai geologia le mai ţine minte de puhoaiele monstruoase, străbunicele Siretului.

Aci la Mihăileni, pe malul Molniţei şi în văzul Siretului răsfirat subt arşiţa verilor, ori subt clarităţile lăptoase ale zilelor de toamnă, a copilărit Iacob Gropper. Acest senzitiv, care era să scrie într-o altă limbă decât limba lui Mihai Sadoveanu este – prin locul lui de naştere – un alumn al Siretului, ca şi Sadoveanu, cel născut în Paşcani, deasupra aceluiaşi Siret.

Dacă inima omului n-ar fi de atâtea ori gazda zavistiei şi duhul lui nu s-ar lăsa în voia vijeliilor urâcioase, ar fi de prisos să mai pomenim cât de mult şi de neşters rămâne scump orişicui locul unde s-a născut. Orbeşte şi grosolan, am aruncat de atâtea ori evreilor născuţi pe pământul românesc învinuirea că nu iubesc ţara lor natală. Ce copilărie! Parcă se poate să nu iubeşti casa unde te-ai trezit întâi, codrul din spinarea casei, pârâiaşul de din vale şi toate păsărelele şi toţi cocorii, cari treceau, rânduri-rânduri, pe deasupra căminului părintesc!

Nu departe de Hederul unde învăţa micul Iacob Gropper, curgea, printre maluri necosite şi pe subt sălcii palide, Molniţa, apa boierului. În orele lor de recreaţie şi de plimbare, copiii din Heder se duceau cu toţii să se joace şi să se scalde. Şuviţele pârâului, împletite printre şovar şi printre trestii, filamentele şi florile plantelor de apă, înecate şi legănate de curenţi, potrivirea încremenită a sălciilor inegale cădeau în ochii celorlalţi colegi în fotografii indiferente şi trecătoare. Nu tot aşa în ochii lui Iacob Gropper. Fără voia lui, fără ştirea lui, în simţirea lui copilărească, în sufletul lui hărăzit luminei şi armoniei, înfăţişările şi frumuseţile pământului Moldovei se distilau misterios şi adunau, pentru viitor, lacrima poeziei.

Colegii lui petreceau, se răsturnau pe iarbă, strigau subt sălcii cu glas ascuţit cuvinte pe cari coboldul ecoului le trimitea înapoi, de dincolo din livezile Bucovinei. Iacob Gropper simţea, mai mult ca toţi, şi frumuseţea jocului şi fiorul închipuirei rapide, că un diavolaş copil stă dincolo, ascuns în bălării şi îngână şi răsfrânge cuvintele aruncate peste Molniţa.

Dar umbrele sălciilor încep să se lungească.

Copiii s-au săturat de scăldat şi foamea le dă zor.

Sunt gata să revie acasă. Atunci, prin cerul aurit al serei, şiraguri de ciori se ridică din câmpii şi trec gălăgioase spre zarea pădurilor.

Micii şcolari din Heder, izbiţi de analogia acestui mers în şiruri, îşi aduc aminte de şirul pe care-l fac ei înşişi, când belferul îi duce să ureze la vreo nănăşie şi atunci, cu ochii şi cu braţele în văzduh grăiesc, care de care:

– Se duc la cumetrie! Se duc la *Krios Şema-Leânen*!

Şi – irezistibil – versetul de binecuvântare, obişnuit, cu acest prilej, vine în mintea tuturor şi cu toţii încep să reciteze, urmărind cu ochii înaripatul Heder din văzduh:

– *Hamalach hagoel oisi mikol ru*... (O, înger care mă mântuieşti de tot răul.)

Dar pe malul Molniţei sunt şi cuptoare de cărămidă, unele arse gata şi roşii, printre şuviţele verzi, altele pregătite ca să ardă. Unele cuptoare sunt începute, altele pe sfârşite şi atunci la grămada unui cuptor se nasc scări neregulate, pe cari poţi să te urci până în vârf. Cine poate să oprească pe cei ce se scaldă în Molniţa să nu iasă ca nişte brotăcei şi să nu se-aburce pe cărămizi!

Vai de bietul belior care-i are în pază şi care e răspunzător de tot ce li s-ar întâmpla

Dar mai este o bucurie, mai este o petrecere pe care seara poate să le-o aducă micilor şcolari în vacanţă de o după-amiază. Vin oile din câmp, cu tălăngi la gât, cu un cioban înainte şi cu altul pe urmă! Dacă se întâlnesc cu oile, vacanţa e deplin şi încântător isprăvită. Apropierea oilor se cunoaşte de departe. Un stâlp de praf pluteşte deasupra turmei şi înaintează cu ea odată. Stâlpul de neguri şi de foc care însoţea pe Israel, în pustiu! Analogia aceasta e prinsă şi proclamată de toţi aceşti mici cititori ai celor Cinci Cincimi!

Iar turma, iar ciobanii de pe lângă turmă rechemau atât de mult zilele patriarhilor, pe Iacob, cioban la oile lui socră-său şi pe Moise însuşi, păstorind în Midian, până în ziua supremă, când, din rugul aprins, Dumnezeu cel vecinic îl cheamă să libereze pe Israel.

VLAICU VODĂ

Nu-mi este aminte să scriu vreo dare de seamă asupra piesei *Vlaicu Vodă*, readusă la timp foarte nimerit pe scena Teatrului Naţional. E consacrată de multă vreme şi, când o revedem, o revedem cu farmecul complex, pe care îl emană, laolaltă, amintirea personală,

prestigiul gloriei literare şi istoria ţărilor române. Nu-mi trece prin cap să fac aprecieri şi tocmeli asupra interpretării acestei piese. În general, nu am obiceiul să vorbesc despre jocul unui artist decât atunci când jocul mi se pare frumos din cale-afară şi vrednic de cununa entuziasmului. În cazul nostru, aş avea câmp larg şi liber să culeg un braţ de anemone în cinstea lui Aristide Demetriad, minunatul interpret al voievodului muntean. E drept că din florile culese ar trebui să mai împart şi altor parteneri ai lui Demetriad, dar nu vreau s-o fac, fiindcă mi-am impus de multă vreme o regulă intimă din care nu voi ieşi niciodată. Pe actori să nu-i critici (adică să nu le discuţi jocul) decât între patru ochi. Numai la ocazii foarte rare – de care e bine să te fereşti cât mai mult – să-ţi permiţi aprecieri publice şi atunci să te mărgineşti la ceea ce ţi s-apărut frumos şi lăudabil. Actorii sunt nişte senzitivi pe care trebuie să-i cruţi totdeauna. Mai bine să sacrifici un articol decât să superi pe un actor. Dar nu e cuminte nici să lauzi fără precauţiuni. De multe ori aprecierea caldă făcută acestui artist poate să rănească greu inima unui coleg.

De toate acestea mă scapă buna mea intenţiune să nu mă ocup de interpreţii piesei *Vlaicu Vodă*. Mi-e gândul aiurea... Dar trebuie să plec tot de la *Vlaicu Vodă*. Iată, în aceste clipe de iluzie şi de meşteşug teatral, curtea unui voievod român. Sunt de atunci cinci sute cincizeci de ani... Lucrurile se petrec pe malul Argeşului, în preajma Bisericii Domneşti, într-un palat ale cărui temelii n-am şti astăzi să mai spunem unde sunt înmormântate. În scaunul de voievod, stă un om isteţ, dibaci, molcom la înfăţişare şi cuvios ca un stareţ, plin de gânduri şi de planuri, plin de dureri ascunse şi mare om politic. E aşa cum ne închipuim pe slăviţii voievozi ai domniilor române; e aşa cum ne-au rămas zugrăviţi, prin bisericile vechi, prin mănăstiri, stâlpii credinţei strămoşeşti, ctitori mult milostivi.

Curteni, ostaşi, feţe bisericeşti înconjoară pe voievod, se strecoară, aleargă, înnoadă şi deznoadă o dramă princiară în care rivalitatea confesională şi amestecul străin politic aduc note de abilitate şi de energie, sporesc întunericul nostru şi fac să ni se umple pieptul cu nemuritorul sentiment naţional.

E mult nimerită reprezentarea acestei piese, în zilele pe care le-am apucat. Şi e păcat că suntem prea dezbinaţi între noi, prea gălăgioşi şi dezorientaţi, ca să putem s-o urmărim cu tot visul cuvenit, cu toată tihna meditativă de care e vrednică...

„Iarba rea cum năpădește
Câmpul de mohor.
Câmpul tot îl otrăvește
Florile de mor.

Râvna-n gheare cum apucă
Sufletul ușor
Sufletul îl și usucă
Recele-i fior...“

Vă gândiți cum s-ar fi reprezentat – cu ce brio, cu ce participare, cu ce insistență! – o piesă ca *Vlaicu Vodă*, aiurea decât la noi?

Poate este la mijloc și o împrejurare dureroasă care slăbește zgomotul și avântul revenirii la rampă a dramei *Vlaicu Vodă*. Autorul ei zace răpus de soartă, de câțiva ani încoace. Alexandru Davila, omul prestigios căruia îi datorăm acest mărgăritar al scenei românești, s-a poticnit în calea lui alintată de succese și de flori și, deși încă în viață, a rămas printre noi o părere de rău și o amintire.

Opera pe care am admirat-o și o admir îmi dă curajul să tulbur odihna și uitarea – oricât de puse sub consemn – și să vorbesc de autor. Cum l-aș putea uita, când piesa lui e atât de scormonitoare! Și cum aș putea să respect odihna lui, când văd că toată lumea vrea să i-o respecte? Când ți-a fost dat să poți să scrii o piesă ca *Vlaicu Vodă*, nu poți să mai ceri să fii lăsat în pace, nici între vii, nici între morți.

Deci, gândurile mele, amintirile mele și mărturisirea unei statornice preocupări merg azi cu zgomot spre chilioara lui Alexandru Davila.

Poate că în vremuri am fost împotrivă-i, poate că l-am înfruntat și l-am supărat. Ce voiți! prea era cuceritor și falnic, în această viață. Astăzi, când suferința și nestatornicia soartei îl așează în imensa legiune comună, suntem, cu dureroasă simpatie, atrași spre omul de uriaș talent, răsturnat și răstignit până la mormânt.

Suntem înaintea durerii și a înfricoșatului destin. Suntem înaintea unei vieți strălucite în peripeții, în noroc și în bogății pământești și sufletești. Orice gând irespectuos ori măcar lumesc e departe de noi. Preoțește gândim și preoțește vrem să trecem mâna noastră pe fruntea care a zămislit și închegat drama *Vlaicu Vodă*.

E discret, e elegant, e de bun-simț să nu vorbești de amurgul marilor artiști. Se poate, dar această regulă s-o păstreze cei ce nu se simt legați și solidari cu această familie hărăzită artei și nenorocirii. Alexandru Davila spunea într-o poezie neuitată:

„... Iar când zorul m-a călcat,
Firicel de iarbă,
Reazim dulce am aflat:
Firicel de iarbă...“

Un firicel de iarbă! un gând înflorit și emoționat găsească, în inima noastră, acest frate mai mare care plătește astăzi sorților geloase nenorocul de a fi fost prea deosebit de lumea cealaltă!

SILUETE DE O CLIPĂ (XI)

Îi cheamă: *Agnes, Ortans* și *Anri* și s-au întâlnit la Șosea, subt tei, în preajma Bufetului. Agnes și Ortans sunt fetițe, între 7 și 6 ani. Anri e un băiat și poate să aibă 5 ani. Guvernantele lor stau mai încolo pe o bancă și împletesc cu inglița și cu croșeta. În ce limbă vorbesc guvernantele nu pot să aud, fiindcă banca lor este departe de banca mea. Copiii, însă, vorbesc o românească stranie. Ortans, care pare cea mai mare, vorbește mai bine franțuzește, fiindcă pedagoaga ei vine din Franța sau din Elveția franceză. Agnes s-a pomenit vorbind englezește, fiindcă epitroapa ei este scoțiană. Anri a știut întâi franțuzește, dar când crescătoarea lui franceză l-a lăsat, a vorbit în locu-i o Gretchen autentică și Anri a început să vorbească în limba Gretchen-ei!

Fiecare dintre acești copii vorbește și cunoaște o limbă necunoscută celuilalt. Noroc că fiecare mai știe puțin și românește. Rândașul, bucătarul, vizitiul, jupâneasa sunt, probabil, români și copiii aud vorbindu-se și limba românească. Deci, în această limbă, învățată cu servitorii, caută bieții copii să se înțeleagă și să se potrivească la jocurile lor. Dar merge greu! Par niște boboci de rață șchiopi, cari se tot învârtesc împrejurul unui băltoc, îngrădit cu sârmă. Băltocul e limba guvernantei; fiecare ar vorbi-o bine!

Ce-și spun acești copii sunt nimicuri drăgălașe copilărești. Anri mai are acasă, afară de căruciorul și de sabia cu cari se joacă, și un tun și un urs... Ortansa ar fi venit cu niște ghete galbene, cumpărate din Calea Victoriei, dar Mademoiselle i-a pus pe cele negre şi ciorapi negri. Agnes are două cercuri şi trei mingi, dar un cerc s-a frânt căci a trecut automobilul peste el...

Izbitor şi supărător, la aceşti copii, este faptul suficienţei şi trudei cu care îşi vorbesc. Se vede numaidecât că sunt copii saturaţi cu pilde proaste de îngâmfare şi de ciocoism. Aceeaşi îngâmfare, acelaşi ciocoism ţipă şi din hăinuţele acestor nevinovaţi.

Agnes şi Ortans au pe ele un prisos de danteluţe, ofensător. Ce trebuie unor copii aceste dantele de curteană? Anri e îmbrăcat tot, de subt talpa picioruşului până în vârful capului, până la moţul tichiei, într-un albastru fantastic, menit să atragă luarea-aminte

Care este rolul şi care este partea pedagoagelor străine, în educaţia acestor copii? De atâta amar de vreme, boierii, vechi şi noi, îşi cresc odraslele cu crescători aduşi din străinătate. Guvernante franceze şi engleze şi-au mâncat şi-şi mănâncă tinereţea, prin ţara noastră şi prin casele aristocraţiei şi plutocraţiei româneşti.

Cu ce se aleg copiii boierilor din această creştere pe mâini streine? Îţi vine să crezi că din Scoţia, din Elveţia, din Franţa, din Germania, ar fi natural să ne sosească elemente sănătoase – institutoare, pedagoage – cari să dea copiilor încredinţaţi pedagogiei lor direcţiunea serioasă şi binefăcătoare din patriile respective. Această aşteptare, însă, e cu totul dezamăgită. Creşterea pe care o primeşte vlăstărişul boieresc e mai rea şi mai vestejitoare decât creşterea din mijlocia şi mica burghezie.

Şi atunci din două, una: sau că din pomenitele ţări culturale nu vor să vină încoace decât gozurile şi zoana pedagogiei; sau că lumea noastră, pretinsă aristocrată, e aşa de putredă încât ar contamina şi pe îngeri, dacă s-ar tocmi guvernante la copiii boiereşti.

E dureros să vezi pe aceşti copii, arătând la 5 şi 6 ani, cu nevinovăţia şi cu inconştienţa vârstei, diformităţile morale ale clasei sociale în cari s-au născut. Aerele, obrăznicia, ticurile şi perversitatea mamei se dau pe faţă în atitudinea şi pornirile copilei. Tonul şi răsfăţul tatălui se regăsesc în apucăturile băiatului. La ce se reduce pilda şi puterea de transformare pe care o aduce pedagoaga străină? E de necrezut că biata fată, care vine din fundul Angliei ori al Germaniei, a lepădat la graniţa noastră toată sănătoasa-i personalitate. Pentru ce atunci nu rămâne, în sufletul odraslelor boiereşti, nimic din înrâurirea guvernantei streine?

Ar fi foarte interesant să citim într-o zi memoriile unei Miss, care să fi petrecut, în Bucureşti, câţiva ani, ca pedagogă prin casele boiereşti.

Până atunci, clasa noastră stăpânitoare nu ne lasă nici măcar bucuria să regăsim, în copii, claritatea şi frăgezimea de floare pe care am fi dorit să le regăsim. Nu mai vorbesc de calendarul fistichiu din care boierul nostru scoate numele noului născut! Anri, Agnes, Ortans!... Aristocraţiile suferă de molimi speciale, cari bântuiesc cu mare regularitate şi în faţa cărora orice medicină – fie a lui Juvenal, fie a lui Caragiale – sunt de-a pururi neputincioase. Mă doare inima, însă, de aceste biete mlădiţe omeneşti pe cari omida ereditară şi socială le ciumpăveşte atât de timpuriu.

Crescuţi în obrăznicie şi egoism, străini de frumuseţile triste ale vieţii celor mulţi, streini de înţelesul vremei în care s-au născut, aceşti copii sunt duşmanii de mâine ai revendicărilor şi ai eroismului popular. Cum ar fi altfel! Impresiile lor dintâi, preferinţele şi bucuriile lor au fost înveninate de orgoliu şi de ideea că un copil bogat n-are pereche pe pământ.

Anri va fi într-o zi student naţionalist (la Paris, fiindcă Universitatea din Bucureşti e prea puţin pentru el). Va intra, fără stagiu, în cele mai importante dregătorii ale statului. Va fi convins că partidul politic, în care se va înscrie, e menit să fericească România. Şi-l vom găsi în fruntea inimicilor proletariatului, în presă, în parlament ori în magistratură.

Agnes şi Ortans vor avea o soartă şi mai tristă. Tinereţea lor va înflori în zadar. Umanitatea cu emoţiile ei sfinte nu va transforma cugetele lor. Ca şi mamele lor, vor fi vestite în toată străinătatea pentru viaţa lor uşuratică, frivolă şi vrednică de dispreţ.

Aristocraţiile altor neamuri au răscumpărat uneori, în momentul cel din urmă, adică al morţii, multe din păcatele unei vieţi de secoli. Au murit frumos! Cine poate să-şi închipuie aşa ceva despre parveniţii României!

„ORI TE POARTĂ CUM ŢI-E VORBA, ORI VORBEŞTE CUM ŢI-E PORTUL“

Prin această expresie limba românească pofteşte pe omul nesigur şi plutitor să-şi lămurească atitudinea şi să se pună de acord cu sine însuşi. Dacă vorba ta a fost amicală şi curtenitoare, fă aşa ca toată conduita ta să fie în conformitate cu ce-ai vorbit. Ori de nu, mai bine vorbeşte aspru şi fără concesii, căci nu vei provoca nici o surpriză, când te vei purta duşmăneşte.

Preţuim mult mai mult pe omul care nu e dulce nici când vorbeşte, nici când făptuieşte, decât pe negustorul de cuvinte blânde, dar în faptă, contrabandist al vicleniei şi al brutalităţei.

Vedeţi ce se petrece în actuala noastră societate românească. Prin împrejurări puternice străine, coroborate cu situaţii şi nevoi interne, am ajuns, de bine, de rău, să stabilim principiul că şi evreii sunt cetăţeni români şi deci egal îndreptăţiţi cu românii şi ceilalţi locuitori din România Mare, poliglotă. Ce a fost până acum s-a şters. Necazurile trecutului trebuiesc uitate. Duşmănia lung dăinuitoare din România Mică nu mai are nici o raţiune şi toţi fiii patriei mărite trebuie să caute, în chip sincer, posibilităţile cele mai nimerite ale vieţei spornice şi superioare la care cu toţii avem drept.

„Hai să ne împăcăm!...“ ar fi şi un moto excelent al situaţiunei şi cântecul cel mai bine găsit, pe care evreii şi românii s-ar cuveni să-l cânte azi între hotarele cele nouă. Evreii sunt buni bucuroşi! Fiind, comparativ, foarte puţini la număr şi destul de obosiţi de toată truda şi de toată opoziţia pe care o găseşte de atâta vreme în calea lor, n-ar cere altceva decât pace şi prietenie.

Alături de ceilalţi concetăţeni din România Mare, ar trăi şi ei, cu drepturile lor, cu aspiraţiile lor, cu dorul lor sionist, călător peste mări şi peste ţări. Unii vor ajunge să şi izbândească dorul şi să debarce, într-o zi, în vechiul şi gloriosul lor pământ. Să facem aşa ca să nu plece de la noi cu nişte amintiri prea amare. Alţii nu vor putea să-şi lichideze treburile cu una cu două, să-şi ridice casa şi copiii şi să ia drumul Sionului. Aceştia vor rămânea între noi, nesupăraţi şi folositori. În fine, o a treia categorie – pe care o concepe orişicine şi pe care o putem recunoaşte pe ici, pe colo, în masele evreieşti – va visa mai puţin decât alţi fraţi, va face din România patria definitivă şi va închide ochii, generaţie de generaţie, în pământul românesc.

Fiecare om, faţă cu atari idealuri, se comportă cum îl sfătuieşte cugetul şi-l ajută puterile. Statul palestinean va fi o realitate, în curând, integrală. Liber este oricare evreu să se hotărască, dacă şi când şi cum va ajunge în patria reclădită. Deocamdată, evreii din România, întrucât, vor, cer şi se luptă să fie cetăţeni români, trebuie să fie cetăţeni români.

Dar suntem chiar dincolo de punctul principal. Evreii români sunt azi cetăţeni egal îndreptăţiţi. Cu câte greutăţi, ciuruieli, tergiversări, procedură întortochiată – nu mai întrebăm şi nu mai discutăm. Statul român a primit, solemn, în cetăţenia românească pe cei atâta vreme ţinuţi la porţile dreptăţei şi ale umanităţei.

Ce rămâne acum de făcut? Tot ce poate să contribuiască la buna aplicare a principiului admis şi la buna convieţuire cu noii noştri concetăţeni.

După cum în multe privinţe, tot aşa şi în privinţa evreilor, trebuie să ne dăm seama că mentalitatea şi apucăturile din România Mică nu se mai potrivesc în România Mare.

I-am făcut pe evrei cetăţeni? S-a isprăvit cu aroganţa, cu provocările şi cu duşmăniile de până ieri! Şi statul şi simplii cetăţeni trebuie să-şi dea seama că s-a schimbat lumea şi că orice mişcare antievreiască e o zguduitură pe care o dăm propriei noastre case. Îndeosebi, când e vorba de lumea oficială, lucrurile sunt şi mai serioase.

Funcţionarii români, de la ministru până la aprod, sunt mai la văzul lumei şi mai răspunzători ca totdeauna. Ura oficială împotriva evreilor şi vexarea lor, acum când i-ai decretat veniamini ai cetăţeniei româneşti, se par nişte aberaţii anevoie de crezut.

Mare mi-a fost mirarea când am văzut şi văd pe zidurile Capitalei acel uluitor afiş, cu titlul *Bestiile roşii.* Ce însemnează năzdrăvănia asta?

Tendinţa inteligenţilor iniţiatori o manifestă:

Pretinzând că toate acele chipuri reproduse sunt numai chipuri de evrei şi afirmând că toţi acei evrei au luat parte la revoluţia lui Bela Kuhn, autorii vor să spună:

– Vedeţi ce fac evreii?

Procedeul acesta e mai presus de orice calificare. Mai întâi, cine garantează şi cine ia în obraz aceste grave acuzări? Nimeni; afişul e evaziv. Al doilea, cine a adus din Budapesta, până la noi, toate aceste fapte, nume şi fotografii? Al treilea, cum se face că ieşiră la iveală tocmai în zilele de alegeri?

Se afirmă că această proastă glumă cu *Bestiile roşii* e patronată de guvernul român. Nu voi putea să cred aşa ceva decât când voi fi strâns în cleştele evidenţei.

Guvernul român, dacă vrea să ne înveţe ceva, să ne ferească de vreo primejdie, să ne deschidă ochii asupra cine ştie cui, n-are nevoie de asemenea procedee, înrudite cu acele procedee, prin *graffito*, practicate pe pereţii fără onoare.

Cred mai mult decât atât. Guvernul român – oricum ar fi privit ştirile şi documentele sosite din Budapesta ori pretinse ca atare – s-ar fi ferit, cu o prudenţă uşor de înţeles, să jignească pe cetăţenii săi cei noi, încă stăpâniţi de bucuria dreptului recunoscut. E la mijloc, probabil, opera unor personagii vechi şi învechite cari, nevoind să se opereze de antisemitism, socotesc că meteahna lor poate să le mai fie îngăduită şi în era nouă în care am încăput.

Dar – neapărat – guvernul trebuie să se explice.

LA O PARTE, CAMARADE!

E o ironie nouă pe care Capitala României o înfăţişează ochilor de câtva timp încoace. Vezi, pe fiecare stradă, zecimi de invalizi, oameni altădată întregi şi viguroşi, azi fără o mână ori fără un picior. Cel ce a rămas cu o singură mână, oricât de mult ar vorbi compătimirii, vorbeşte mai puţin decât cel fără picioare. Cel dintâi se mişcă, se poartă, merge ca şi ceilalţi oameni. Al doilea, sărmanul, a pierdut uşurinţa mişcărilor şi este printre noi aproape la fel cu copilul mic, la primii paşi.

E adevărat că ştiinţa omului, agerită şi perfecţionată de marea nenorocire care a fost războiul de până ieri, a ajuns la adevărate minuni tehnice, fiind în stare să alcătuiască un picior artificial, flexibil şi capabil de ritm cu piciorul adevărat. Dar asemenea picioare sunt lucruri scumpe şi puţini dintre vitejii noştri mutilaţi vor putea să-şi plimbe jalea inimii, sprijiniţi pe această minune ortopedică. Majoritatea lor va rămânea în cârji şi în ştiutul picior de lemn.

Aşa îi vedem azi, pretutindeni, în falnicul nostru Bucureşti, aşa îi văd din automobilele vijelioase cei ce au trecut prin evenimentele anilor din urmă, nu numai vii nevătămaţi, dar cu foloase mari şi cu noroc din basme.

Am privit ieri, pe Calea Victoriei, una din aceste întâlniri între doi nevoiaşi, sprijiniţi în cârji, şi un elegant auto, în care pluteau, albe şi trandafirii, două doamne din aristocraţie. Cei doi eroi – se vedea după haine că ajunseseră schilozi pe câmpul de război – voiau să treacă de pe un trotuar pe celălalt. Dar, în acelaşi timp, maşina cu iuţeală de pasăre zburătoare spinteca nepăsătoare mijlocul străzii, grăbită să ajungă la ţelul arhiimportant şi poate sacru, pe care îl aveau în cuget doamnele de după geamuri.

Cine credeţi că trebuia să se ferească şi să cedeze? Trebuia să se oprească maşina şi să cedeze? Trebuia să se oprească maşina şi să lase loc celor trei picioare de lemn, care căutau, penibil, să traverseze strada? Sau să se întâmple invers: să dea înapoi, grăbiţi şi speriaţi, vitejii de la Mărăşeşti, ca nu cumva marile ţeluri urmărite de maşina în zbor să sufere vreo întârziere?...

I-am văzut pe aceşti viteji – acum schilodiţi şi cerşetori – cum s-au lipit sfioşi de zidul unei case, şi-am văzut, în automobilul grăbit, suficienţa şi privilegiul sfidând orice eroism şi orice valoare, fie ele proclamate chiar pe un câmp de bătălie!

Sărmani ţărani români, care aţi clădit, în atâtea colţuri din ţara aceasta, atâtea troiţe slavei şi istoriei! Eraţi, ieri, simbolic înfăţişaţi în cei doi şchiopârlani, făcuţi una cu zidul, ca să treacă, în automobil şi în fumul încântării de sine, virtuoasa noastră oligarhie.

Priveliştea aceasta, suprem ironică, este cea mai ieftină pe care poate să ne-o servească lumea răsfăţaţilor bucureşteni. Dacă Bucureştii oferă ochilor atâţi şi atâţi invalizi, nu putem să cerem celor ce nu mai pot face un kilometru altfel decât în automobil, nu putem să le cerem să lase maşinile în garaj. Că e o sângeroasă ironie socială să mergi numai în automobil, prin nişte străzi pline de şchiopi şi de mutilaţi – trofee vii, din câmpul de glorie – ce-i pasă boierului beat de viteză şi de câştiguri fantastice! Că e o nebunie să împingem atât de departe contrastele dintre noi şi să căutăm cu dinandinsul să vedem cât de profundă e prăpastia peste care zburăm în maşina capitonată – ce-i pasă celui ce astăzi are milioane, iar acum trei ani cerea, cu umilinţă, protecţia portarului de la Ministerul de Război!

Nu vom îndrepta pe parvenit, nu vom turna minte în capul bogătaşilor. Experienţa celor ce au trăit înaintea noastră şi au trecut prin aceleaşi fluctuaţii sociale ca şi noi ne învaţă că mila, cuvântul înţelept şi elocinţa nu se lipesc de inima oligarhiei cum nu se lipeşte apa de fierul ars în foc.

Trebuie, însă, să ridicăm şi să depărtăm din calea automobilelor smintite pe glorioşii şi năpustiţii noştri invalizi.

E un spectacol pe care nu poate să-l mai rabde o societate încă articulată. Trebuiesc haine, demâncare, adăpost, cârji şi picioare pentru aceşti oameni, care s-au jertfit în numele marilor principii, purtate sus ca nişte flamure zbuciumate de vânt.

Nu-i lăsaţi să aştepte prea mult! „Amintirea lor va rămânea veşnic scumpă tuturor românilor. Sfântă, mai presus de toate, vom păstra pe a celor care şi-au jertfit viaţa sau puterile de muncă. De aceştia şi de urmaşii lor statul va avea o deosebită grijă!“

Amin! Dar cât mai curând. Iată iarna vine şi-i îngheaţă! Iată specula, iată lipsa de pâine, iată universala nemilostivire care răpune pe un om întreg, darmite pe un biet invalid. Şi iată automobilele, bete de benzină şi de câştig! Luaţi, mai curând, pe invalizi, din calea lor!

„VINO CU MINE-N ŢINTIRIM“

Am mers cu el până acolo. Îl văzusem, cu o zi înainte, culcat în odăiţa lui de lucru, culcat între crizanteme, ceva mai molcom şi mai palid decât în alte vremuri. Ai fi zis că acest înţelept urcase o treaptă mai sus în înţelepciunea lui firească şi medita, senin şi palid, sub pleoapele închise. A doua zi, nu l-am mai găsit... A pierit, câteva ceasuri, sub revărsarea cuvintelor de adio, a florilor care urcau spre el, trimise de cunoscuţi şi de necunoscuţi, şi sub căpriorii negri ai carului funebru.

Dar am ţinut să-l văd încă o dată. Şi aducându-mi aminte de o poezie, cu care şi voi şi eu am mângâiat şi am dormit odinioară durerea dulce şi precoce, l-am însoţit până la cimitir. I-a fost voia să-şi facă drumul cel din urmă cu discreţiunea şi cu mândria reţinută cu care şi-a îndeplinit obşteasca-i, întreaga-i călătorie. A lăsat cu vorbă de moarte că nu vrea funerarii naţionale. Voinţa lui a fost respectată. A fost şi acesta un omagiu adus omului de caracter, Alexandru Vlahuţă. Dar hotărârea lui rămânea tot neştirbită, dacă îi dădeam o altă transcriere... Nu vi s-a urât cu aceste dulapuri de sticlă şi de lemnărie vopsită negru, în care transportăm, invariabil, la locul cel de veci, pe toţi răposaţii noştri? Numai ofiţerii superiori mai întrerup groaznica uniformitate a pompelor noastre funebre şi intră sub bolţile veşniciei, pe dricuri deschise, faţă în faţă cu imensitatea supremului Mister.

Rămăşiţele lui Alexandru Vlahuţă – păstrând nota neoficială care a stat bine întregii lui vieţi şi care nu putea să lipsească de la înmormântarea-i – rămăşiţele lui trebuiau îngropate ca la ţară. Să fi găsit

un car mare, ferecat, să-l fi podit, să-l fi acoperit cu scoarţe româneşti, iar deasupra să fi aşezat sicriul. Dar nu acest oribil sicriu orăşenesc! galben şi cu zbranţuri, ci un *tron* din scânduri de brad, trase proaspăt la rindea şi lăcrămând răşină... Iar la car, amicii mei, trebuia să înjugăm patru boi înalţi şi albi, ca din pânzele lui Grigorescu.

Bietul Vlahuţă! Când am ajuns la cimitir, a fost nevoie să-l scoatem din colivia lui de sticlă, să-l descurcăm dintre panglici şi din troianul florilor. Se cuvenea să dăm mai multă frumuseţe morţii acestui preot al frumosului.

În cimitirul larg şi plin cu jumătate din inimile noastre, capacul sicriului a căzut şi lumina serilor pământeşti a regăsit, printre crizanteme, cea din urmă oară, chipul lui Alexandru Vlahuţă. Aşa descoperit, a plutit spre locul prelungului repaos. O strofă indecisă urca şi cobora, ca un val de mare, în amintirea mea:

„Ea doarme, şi pe chipu-i de sfântă luminează
Misteriosul zâmbet al liniştei de veci.
Pe lustrul frunţii joacă a geniului rază,
Şi-n maiestatea morţii ea pare că visează,
La piept ţinându-şi crucea sub degetele-i reci.“

Sunt impresiuni culese, acum treizeci de ani, la sicriul Iuliei Hasdeu. Marele Hasdeu conducea pe atunci *Revista nouă.* Delavrancea, Vlahuţă, Caragiale erau în puterea tinereţii şi a talentului deplin dovedit... Viaţa era fragedă şi fermecătoare... Dascălii şi părinţii ne priveau surâzători şi înduioşaţi. Nuvelele lui Vlahuţă ne ridicau din primul plan al sufletului nostru şi ne arătau, ca într-o perspectivă adâncă şi neaşteptată, cât de departe ştiu să cheme dorul şi melancolia.

Vlahuţă!... Vlahuţă – acesta pe care-l văd, lângă umărul meu, desăvârşit de palid şi de calm?... Acelaşi păr frumos şi întunecat, de-abia înspicat cu alb, acelaşi profil, acelaşi Vlahuţă, atât de mult semănat şi răsărit în ogorul sufletelor noastre, de treizeci de ani încoace!... Şi totuşi, iată ceasul cel din urmă în care figura lui înţeleaptă şi bună se mai lasă îmbrăţişată de ochii noştri. Aşa e legea cea veşnic neînţeleasă, aşa e rostul nostru care uneori îţi pare vis şi minunăţie...

„Viaţa toată e doar o nerăbdare!
Alergi spre steaua ce tremură pe zare,
Şi o crezi aproape, când ea-i tot mai departe –
Treci zi, treci noapte – apropie-te, moarte!“

O, dar toate acestea le-ai văzut în mintea ta, acasă, într-o oră de tihnă, când, învăluit în fumul de ţigară, ai putut să întinzi mâna şi să exersezi, câteva ore, pe hârtie, pana nehotărâtă. Vezi-le, însă, aci, lângă pământul galben, răscolit de azi-de-dimineaţă, şi lângă mormintele închegate în zilele ce nu mai sunt! Nu există filosofie şi nu există credinţă religioasă care să nu se înfioare la vederea acestor bulgări reci. O vastă răscolire a inimii, o confruntare supremă între tine şi tine însuţi, o risipă de întrebări te cheamă şi te împresoară aci, la porţile înfricoşate.

„Altă viaţă?... Altă lume?... e-o poveste minunată;
Însă, ca să-i dea crezare, în veci mintea-mi n-o să poată.
Eu o lacrimă de-aicea nu mi-aş da-o pentru toată
Nesfârşita fericire din viaţa de apoi.
Câteva lopeţi de ţărnă... Rămâi ţărnă şi gunoi!“

Vezi, ideea aceasta nu s-a lipit de mine, niciodată, şi nu se putea lipi, blândul şi iubitul nostru dascăl, nici ieri seară, când te aşezarăm în pământ. Eram tainic încredinţat – fără gânduri, fără raţionamente – dar inexpugnabil încredinţat că tu, de undeva, nici eu nu ştiu de unde, priveai la florile aduse în braţe, priveai la acel norod tânăr şi necunoscut, azi de-abia pe băncile claselor, care te-a întovărăşit până la cimitir şi-a troienit mormântul tău cu trandafirii reveriilor adolescente. Eram încredinţat că te petrecem la un debarcader misterios.

Oricât de lungă îţi va fi călătoria, nici tu nu ne pierzi pe noi, nici noi pe tine. Darul ceresc al poeziei, inteligenţa, înţelepciunea pe care o aveai cu prisosinţă... nu mi-ar fi destule mărturii. Erai bun!... Bun ca un tată şi ca un frate... Şi bunătatea e o chezăşie a nemuririi!

ÎL ÎNVINUIŢI PE NEDREPT

P.C. arhimandrit Iuliu Scriban arată într-o scrisoare apărută mai zilele trecute în ziarul *Izbânda* în ce împrejurări a iscălit chemarea fostului mitropolit primat. Foarte puţini au voit să-l creadă. O voce sau două i-au răspuns, în presă, cu contraziceri şi cu încriminări.

Este sigur că în curând arhimandritul Scriban va lumina pe cei ce vor să cunoască adevărul şi va tipări o carte întreagă asupra nedreptăţei ce i se face. Îl voi ajuta, din toate puterile, să se dezvinovăţească şi să închidă gura clevetitorilor, convinşi ori neconvinşi.

Sunt unul din prea puţinii cari ştiu cu exactitate cum a iscălit Scriban manifestul metropolitan şi la vreme – înaintea Curţei Marţiale – am arătat tot ce ştiam. În ceasul de faţă, cestiunea întreagă mi se pare că este pe larg cunoscută şi explorată. Când autorităţile în drept vor găsi de cuviinţă să deschidă dosarul cestiunei, legenda, rătăcirea şi erezia, interesate şi dezinteresate, vor suferi inevitabile transformări.

Deocamdată e vorba de arhimandritul Scriban. Îl învinuiţi pe nedrept! Scriban nu are nici o vină în cestiunea manifestului. Tot ceea ce descrie în articolul din *Izbânda* este întocmai cu adevărul. Am luat asupra mea toată răspunderea semnăturii lui Scriban, într-o declaraţie scrisă, care se găseşte în dosarele Curţei Marţiale. Îmi iau toată răspunderea, în faţa opiniunei publice româneşti.

Arhimandritul Scriban este azi prima personalitate de înaltă valoare cu care se poate făli Biserica Ortodoxă din vechiul regat. Ba, încă, dacă e vorba să ascultăm mărturiile clericilor imparţiali, din bisericile româneşti surori, arhimandritul Scriban covârşeşte în ştiinţă, în activitate şi în devotament pentru ortodoxie pe toţi principii Bisericei noastre câţi îi avem astăzi.

Îi cunosc pe Scriban de 20 de ani; am fost aproape colegi în anii de facultate şi l-am urmărit când mai de aproape când mai de departe cu ochi entuziaşti, plini de admiraţie. E un adevărat legionar al lui Iisus Christos! E un neprihănit fruntaş între fruntaşi! De 20 de ani se luptă cu toată lumea. În sute de polemici, a dat pe faţă păcatele noastre bisericeşti şi a zguduit pe cei greşiţi. În zeci de cărţi şi de cărticele, a servit credinţa lui creştină şi a răspândit în cugete sământa evanghelică. În predici aproape zilnice propovăduieşte de pe amvonul tuturor bisericilor doctrina cea mântuitoare şi dreptcredincioasă, cu o competinţă, cu o autoritate şi cu o energie cari fac din arhimandritul Scriban, incontestabil, în zilele de faţă, întâiul nostru predicator.

Ei bine, viaţa acestui om pe care-l iubesc, îl admir, îl venerez, a fost într-un moment anumit, în mâinile mele! În toamna anului 1916, când mulţi dintre cutezătorii de azi erau în fruntea celor ce fugeau spre Iaşi, arhimandritul Scriban a rămas în Bucureşti. A rămas îndeosebi după stăruinţele mele, la cari veneau să se adaoge zelul şi eroismul lui creştin. Am recunoscut, însă, foarte curând, că am comis o mare greşeală. Scriban se afirmase, lângă d-l N. Iorga, vajnic luptător naţionalist şi duşmanii, odată stăpâni în Muntenia, nu puteau să-l uite aşa uşor.

Împotriva lui Scriban s-a înteţit, degrabă, o vijelie de ură şi de delaţiuni. Scriban era cel mai primejdios inamic al împărăţiei austriace! Denunţurile plouau. Poliţia austriacă scotea la iveală, din articolele lui Scriban, tot ce i se părea că poate să-l zugrăvească drept duşman vrednic să fie suprimat. Poliţia austriacă – după multe şi felurite sforţări zadarnice – a cerut să i se facă lui Scriban, cel puţin, o percheziţie domiciliară! Dar n-a putut să obţină nici atât. Un fir de păr nu s-a clătinat din capul lui Scriban!

Cei pe cari îi urgisiţi azi atât de greu – d. Lupu Costaki, Virgil Arion, Neniţescu şi ceilalţi – au fost la vremea şi la locul lor, ocrotitorii şi mântuitorii noştri, mai mult decât s-ar putea spune vreodată în limba cea mai elocinte. Dar răbdare! Iată că vremea începe (ca Baba Dochia) să-şi schimbe cojoacele!

Iniţiatorii manifestului metropolitan au vorbit înaintea Curţii Marţiale (după cât am aflat) cu desăvârşită claritate, cu rară sinceritate. Cazul arhimandritului Scriban este cu totul special şi mă priveşte numai pe mine.

Scriban n-a iscălit manifestul, în rând cu ceilalţi prelaţi şi clerici semnatari. El a iscălit după mai multe zile şi anume pe garanţia mea şi pe răspunderea mea. Trebuie să adaog că nu m-a trimis nimeni să iau iscălitura lui. Manifestul fusese iscălit de mitropolit şi de ceilalţi şi putea să rămână, foarte bine, fără iscălitura lui Scriban. Ba, poate, erau unii cari ar fi voit, din toată inima, ca Scriban să nu iscălească.

N-am putut să-l uit şi să-l scutesc! Trebuie să dejoc, încă o dată, intriga stăruitoare care cerea capul lui Scriban. Am fost, pur şi simplu, în această dilemă: sau îl constrâng pe acest amic (pe care l-am acoperit până acum) să semneze lângă mitropolitul primat şi atunci i-am scăpat viaţa, sau îl părăsesc în voia duşmanilor şi-mi iau ziua bună de la el.

Bietul meu Scriban! A rezistat cu vijelie şi nu s-a dat bătut decât în faţa evidenţei sufleteşti covârşitoare, că nu voiesc decât salvarea lui. Îmi trebuia semnătura lui ca să frâng furia inamicilor. Fără teamă, fără ezitare, fără păreri de rău, i-am lăsat în mână dovada nevinovăţiei lui.

Putea Scriban să nu se încreadă în mine? Dar cine-i dăduse până aci atâtea probe de devotament? Care era idealul meu, la Casa Bisericei, altul decât ridicarea şi biruinţa lui?...

D. Virgil Arion – trăieşte, s-o mărturisească – mi-a atras de repetate ori luarea-aminte că-l pun în situaţiuni penibile cu pornirea mea pentru Scriban.

Sunt consecinte cu mine însumi. Am cutezat să-l iau în spinare în faţa armatelor duşmane, îl iau şi în faţa justiţiei şi a opiniunei publice româneşti.

Nu m-a lăsat inima să-l dau pe mâna celor ce cereau măcar o percheziţie domiciliară. Scriban nu era un duşman politic oarecare. Scriban era o pasăre, infinit de preţioasă, care dacă ar fi ajuns captivă, n-o mai regăseam decât în grădinele Paradisului. Cine a fost aici cu noi, în teritoriul ocupat şi a avut ocazie să afle ce preţ avea capul lui Scriban: mă va înţelege bine.

Astăzi suntem noi cu noi. Cred că vom şti în curând tot ce nu s-a putut spune până acum. În locul lui Scriban, însă, răspund eu.

PETRECERI INTELECTUALE

Evreii sunt şi rămân popor cărturar.

E prea multă vreme de când scrisul, cititul, cultul cărţei stăpânesc sufletul şi tradiţiile lui Israel.

Când nevoile şi mizeriile vieţei sunt împăcate fie şi mediocru, evreul deschide cartea şi învaţă sau se duce şi ascultă pe cei ce au adunat atâta ştiinţă în capul lor, încât pot să mai dea şi altora.

Evreii români au azi în Bucureşti două universităţi populare, au cercuri intelectuale, au conferenţiari şi săli de conferinţe, proporţional, mai mult decât alţi minoritari.

Dorinţa de instrucţiune e totdeauna vie în sufletul acestor oameni, cari, generaţie de generaţie, de peste două mii de ani, ştiu să scrie şi să citească. Aşa se face că sălile de conferinţă nu rămân niciodată goale şi cursurile universităţilor populare sunt urmărite de numeros tineret.

Acum vreo zece zile, într-o asemenea sală de conferinţe, un distins intelectual evreu, d. avocat Negreanu, a conferenţiat despre Profeţii lui Israel.

N-am fost de faţă în sală, şi am aflat mai târziu şi indirect care a fost directiva generală a ideilor conferenţiarului şi care au fost concluziile D-sale.

D. Negreanu a mărturisit că e liber-cugetător şi a prezintat pe vechii inspiraţi evrei în lumina concepţiei ştiinţifice curente. Erau nişte oameni cu o impresionabilitate exacerbată, nişte *văzători* caracteristici, a căror superioritate asupra contimporanilor, ale căror prestigii şi puteri sufleteşti sunt azi foarte bine explicate de psihologie şi de psihopatie. D-sa, ca să-şi netezească terenul şi să-l ferească de orice incursiune teologică, a mai declarat că, personal, priveşte religiunile trecute, prezente şi viitoare drept nişte produse specifice ale spiritului omenesc, cel stăpânit şi bântuit de fantomele ignoranţei.

La conferinţa d-lui Negreanu se afla prezent şi amicul meu dr. L. Alegazi. Simpaticul meu coleg în teologia ebraică s-a simţit, ca vederi, concepţii şi atitudine sufletească, la antipozii d-lui Negreanu. De aceea a cerut cuvântul şi a întrebat pe asistenţi dacă poate să dea o replică d-lui Negreanu. Din fericire, după chibzuinţă, au ales că e mai bine ca dr. Algazi să-şi dezvolte replica într-o conferinţă întreagă, în duminica imediat următoare.

Aşa am avut deunăzi interesanta conferinţă a dr. Algazi, tot asupra profeţilor şi a profetismului iudaic, dar dintr-un punct de vedere mai adânc şi mai impresionant. Amicul meu Algazi a scos cu putere în evidenţă universala importanţă a acestor tribuni ai omenirei. Ce erau aceşti profeţi? Ce putem să credem, azi, despre convingerea lor că aud poruncile lui Dumnezeu şi vorbesc lumei şi lui Israel, cuvânt cu cuvânt, aşa cum suna mandatul divin? Cum trebuie să ne explicăm vijelioasa lor evidenţă, în sânul micului popor iudeu, atât de mult, atât de greu expus lăcomiei şi brutalităţei popoarelor vecine? Orice am răspunde, orice explicaţie am găsi sau inventa, rămâne fapt nezdruncinat că profeţii evrei sunt primii dascăli ai umanităţei, adică ai milei şi ai respectului de oameni. Ei vorbesc întâia oară în lume de dreptatea şi de frăţia care trebuie să domnească pe pământ. Ei sunt cei dintâi cari văd, la întunericul veacurilor viitoare, progresul luminei şi al bunătăţei omeneşti.

Erau ei nişte anormali, nişte nevropaţi? Uşor de spus! Imposibil de crezut! Algazi a vorbit cu căldură şi cu elocinţă, tot atât cât şi amicul său (dar în această cestiune antagonistul său) avocatul Negreanu.

Eu unul am stat deoparte, avizat şi interesat, în acelaşi timp, de controversa dezbătută înaintea sălei arhipline. Controversa creştea, ca o apă clocotitoare şi spumegândă, până dincolo de nivelul propriu... Erau profeţii evrei mandatarii celui pe care ei îl numeau sus şi tare? Veneau ei din partea Dumnezeniul lui Israel? Cum va crede aşa ceva d. Negreanu, care e liber-cugetător? Cum va dovedi-o amicul Algazi, care ştie că, în definitiv, libera cugetare e un „partipris“?

Pentru mine, cestiunea era clar dezlegată, chiar acolo sub ochii mei. Aş fi cerut cuvântul şi aş fi spus, în câteva cuvinte, celor adunaţi:

Ei, ce vi se pare? Care dintre aceşti doi ageri duelişti are dreptate? Există ori nu există Marele Împărat, care trimetea, când şi când, cu solii, aci aspre şi spăimântătoare, aci mângâioase şi pline de speranţă, pe servitorii lui, pe aleşii lui: Isaia, Ieremia şi toţi ceilalţi?

O, amici evrei, pentru mine problema e clară ca lumina zilei! Voi cari uitaţi în acest moment, înaintea mea, sunteţi proba definitivă despre existenţa celui cu nume inefabil. Credeţi voi, că dacă nu era El, mai aveam eu plăcerea să vă văd, astă-seară, aici între Dunăre şi Carpaţi, pe voi, cei azvârliţi din vatra voastră de câteva ori în timp de trei mii de ani? Credeţi voi că găsiţi între argumentele teologice, vreunul mai convingător decât conservarea, perseverarea şi tot minunatul destin al poporului evreu?

Închideţi controversa!E perfect elucidată. Dacă poate fi, pe pământ, un popor absolut sigur că Dumnezeu există – sunteţi voi, poporul ales.

Acestea aş fi voit să le spun amicilor mei evrei, la interesanta şezătoare din serile trecute. M-am mulţumit, însă, să comunic gândul meu câtorva intimi, la ureche, şi am ieşit din sala caldă şi arhiplină.

În noaptea învăluită de neguri reci pare că tot mai auzeam glasul elocinte şi vehement al d-lui Negreanu – „...Ştiinţa care a dovedit... definitiv... cu probe irecuzabile... Convingerea mea întemeiată pe ştiinţă... Neantul tuturor religiunilor.. izvorâte din iluziune, superstiţie şi ignoranţă...“

Ei, dragă d-le Negreanu, dacă ştiinţa ar fi putut dovedi măcar a suta parte din toate acestea, spânzuram în cui, de multă vreme, ideologia mea şi mă făceam şi eu... om de ştiinţă.

ALEXANDRU VLAHUŢĂ

Vom vorbi despre el multă vreme şi vom vorbi – mai toţi – cu vie şi îndurerată simpatie. Sunt scriitori a căror personalitate, a căror prezenţă şi prietenie interesează pe contemporani de-abia atât cât cere curiozitatea trecătoare. Sunt alţi scriitori, cari, prin calităţile lor personale, prin înrâurirea şi atitudinea lor de oameni, ne impresionează şi ne domineazǎ mai mult decât prin tot ceea ce au scris.

Vlahuţă ne-a cucerit acum 25-30 de ani prin literatura lui, dar ne-a ţinut legaţi şi devotaţi, de vreo 20 de ani încoace, prin farmecul prieteniei lui sfătoase, prin puterea bunătăţii lui universale.

E un fapt prea cunoscut de toţi câţi citesc şi iubesc pe cei ce scriu că idolii din copilărie sunt mai târziu contestaţi şi răsturnaţi. Cutare autor, cutare poet care ţi-a procurat odinioară, din anii de liceu, multe ore de fericită clarificare sufletească, ajunge după trecere de vreme să-şi piardă puterile de vrajă şi să rămâie, cel mult, o amintire dulce şi clasată, ceva aşa ca dragostea dintâi.

Puţini, foarte puţini sunt poeţii care persistă în vijelia vremii, biruiesc capriciile şi evoluţia gustului tău şi rămân tot atât de tineri ca în ceasul primei voastre întâlniri. De obicei, poetul mult citit şi închinat în zilele primelor entuziasmuri va avea, mai târziu, să se plângă de ingratitudinea ta, întocmai ca aceea pe care ai iubit-o întâia oară.

Cu Vlahuţă s-a mai întâmplat şi un eveniment aparte, care a întors din drumul lor multe unde de simpatie şi le-a risipit în nisipul înstrăinării. Vlahuţă s-a ivit în literatura românească în anii din urmă ai lui Eminescu şi sub influenţa acestui geniu trist. Vlahuţă apare ca un cântăreţ al durerilor societăţii noastre şi, foarte adesea, ca un răzbunător. Poeziile lui de polemică socială, paginile lui compătimitoare şi solidare cu dezmoşteniţii vieţii sunt cunoscute tuturor. Mai mult decât atât, Vlahuţă a ales odată din vraful unei inspiraţii străine şi a tradus în româneşte strofe tendenţioase şi vibratoare:

„Înalt, vânjos, brun, cu cămaşa ruptă,
Cu umeri laţi, puternici,
De lucrător fierar sau de soldat,
Încet deschise uşa, cu sfială –
Era un proletar.

«Cer să muncesc, sunt sănătos, sunt vrednic
Şi duc la osteneală.
Am două mâini de fier. Viu de departe,
Şi-s două luni de când la orice uşă
Bat şi mă rog zadarnic.»"

Acum 30 de ani, conducătorii mişcării socialiste din această ţară îl priveau pe Alexandru Vlahuţă ca pe proorocul şi pe poetul lor. Mare a fost mirarea tuturor şi amară a fost dezamăgirea intelectualilor socialişti când Vlahuţă, în urma unei polemici de presă, curând degenerată în răfuiala vulgară, a declarat că şi-a luat de seamă şi că se desparte de prietenii de până ieri. Zicea el, într-un articol de pe atunci: „*Cobor din corabia voastră şi mă înapoiez la ţărm, în luntre. Călătorie bună!*"

Despărţirea lui Vlahuţă de socialişti a fost şi ea o pierdere cu înţeles, în bilanţul împovărat al mişcării generale din deceniile trecute. Este sigur că astăzi nu putem să ne dăm seama destul de clar de toate împrejurările şi de toate fatalităţile care au adus descreşterea entuziasmului socialist şi multele trădări de acum 20 şi 25 de ani.

Este lucru prea înţeles că socialiştii români, dacă vor reciti oricând cu freamăt unele poezii şi unele pagini ale lui Vlahuţă, nu vor putea uita, însă, cu nici un preţ, polemica dintre *Vieaţa* şi *Evenimentul şi* păgubitoarea ei degenerare.

După două-trei articole scrise cu intenţii serioase, lupta a coborât de la idei la invective şi fondul discuţiunii a dispărut sub trivialităţi. Cine a avut dreptate? – a rămas chestiune fără interes.

Dar zilele au trecut peste zile, luptătorii de odinioară au încăput pe căile cele mai felurite şi Alexandru Vlahuţă nu mai este astăzi decât un nume şi o operă.

L-am cunoscut de aproape – cum n-am cunoscut pe nici un alt scriitor din generaţia lui – şi, preţuindu-l ca cinstit meşteşugar al limbii româneşti, l-am iubit ca bun prieten şi om de înaltă omenie ce era.

Trebuie, uneori, în viaţa aceasta – care e luptă necruţătoare şi fără răgaz – să facem uneori, sufleteşte, piramida orelor de repaos şi de armistiţiu. Ne cunoaştem că suntem oameni nu după vehemenţă şi după învălmăşagul zilei de luptă, ci după pătrunderea şi tristeţea ceasului de armistiţiu.

În faţa mormântului de curând închis al lui Alexandru Vlahuţă, să ne aducem aminte că nedreptăţiţii vieţii au avut cândva în el un apărător inspirat, dar să acoperim cu florile prieteniei lacuna pe care credem că o găsim în viaţa lui.

SLAVICI STĂ LA MÂNĂSTIRE!

E adevărat, la Mânăstirea Văcăreşti, dar de când Slavici, Constantin Stere, Arghezi şi alţii au trecut pe acolo sau au rămas acolo, puşcăria

Văcăreşti a evoluat în semnificaţie. Ceva din înţelesul unui Port-Royal, constrâns şi prigonit, încinge azi profilul mânăstirii de ispăşire. Între cei ce stau sub lacătele mâniei naţionale este şi bătrânul dascăl naţional Ioan Slavici. Dar capul lui cărunt, dar cincizeci de ani de viaţă închinată culturii româneşti cresc în sus peste zidurile închisorii şi se profilează de departe cugetului cuprins de amărăciune.

Îţi aduci aminte de Dante, de Cervantes, de intelectualii seceraţi de Revoluţia Franceză, de Oscar Wilde, de Leonid Andreev şi o mie de gânduri şi de păreri de rău plouă în inima tristă. Toţi aceştia au fost, în lumea lor şi în biata lor viaţă, nişte inamici ai societăţii, nişte lepădaţi ai opiniei publice, nişte puşi la indexul principiilor, guvernelor sau curentelor timpului. Pentru mai fiecare din aceştia şi din numeroasa lor familie, posteritatea a avut suspine de regret... Ce păcat! Un poet ca el, un artist de talia lui trebuia să fie tratat şi judecat cu o măsură cu totul alta!... Cu alte cuvinte este tocmai ceea ce spun Fariseii şi Cărturarii despre profeţii pe care părinţii lor i-au făcut martiri: „De-am fi fost în zilele părinţilor noştri, n-am fi fost părtaşii lor întru sângele proorocilor“ (*Matei* 23, 30).

Deşartă prezumţiune! Regretăm cu vioiciune soarta rea pe care alte neamuri sau bătrânii noştri au făurit-o oamenilor mari, dar noi facem de-a pururi la fel – acelor oameni mari, care au nenorocirea să ne fie contemporani. Găsi-vom oare astăzi un cuget românesc care să nu tresară de durere la amintirea că Eminescu a fost, acum patruzeci de ani, dat afară, de către adversarii lui politici, din umilul post de bibliotecar?

Vă proorocesc că peste zece-douăzeci de ani, dacă nu şi mai curând, ne va fi amar şi ciudă că am împins urmăririle şi răzbunările naţionale până peste capetele lui Slavici şi Arghezi.

Ceasul de faţă e deosebit de important. Şi e o privelişte sufletească preţioasă să-l vezi pe Slavici la Văcăreşti, iar în cele nu ştiu câte fotolii ministeriale, care stau răsfirate la poalele mânăstirii, să priveşti pe copiii şi pe elevii lui Slavici! Nu vreau să scot nici ironie, nici revoltă, nici lacrimi, din acest puţin cunoscut spectacol. Vreau să chem la gânduri triste şi bune pe conducătorii actuali ai României Mari.

Autorul pe care d-nii Vaida-Voevod, Aurel Vlad, Octavian Goga şi toţi ceilalţi îl purtau cu sfinţenie în ghiozdanele lor de şcolari, îl citeau în rând cu *Sf-ta Scriptură*, îl făceau pâine sufletească şi zi de sărbătoare – e azi puşcăriaş la Văcăreşti!

Ce-a greşit e simplu de tot. Şi-a permis să păstreze, în ultimele vremuri, aceleaşi credinţe, aceleaşi idei, aceleaşi convingeri politice, pe cari le-a avut o jumătate de veac. Slavici a avut nenorocirea să nu poată la bătrâneţe să zică altfel decât a zis în tinereţe şi în floarea vârstei.

A, e un păcat să nu poţi să te transformi atunci când toată lumea s-a transformat. Recunosc că Slavici a căzut în dezacord primejdios cu contemporanii lui. Dar să ne dăm osteneala să pricepem pe acest bătrân! A fost consecinte cu el însuşi. Când ai trăit o viaţă întreagă cu anume configuraţie intelectuală şi când eşti om de caracter, nu poţi să te modernizezi.

Stă azi între răufăcători şi criminali, osândit ca vânzător de neam. A vândut, la bătrâneţe, neamul pe care l-a servit, l-a iubit şi l-a preamărit o viaţă întreagă! L-a vândut, fiind şi rămânând soldatul aceloraşi principii, în numele cărora luptase cinci decenii!

O jale nesfârşită te cuprinde în faţa nestabilităţii şi a fluidităţii tăriilor omeneşti. Slavici credea şi lucra în uriaşa sinceritate şi alţii mulţi ca el. Şi iată că se înşelau! Şi iată că apostolatul lor se prezintă azi ca trădare naţională, iar numele lor sunt blestemate!...

Vremea trece, vremea vine... Mâniile, indignările, fierbinţelile şi patriotismul exasperat încep să dea înapoi, ca apele Potopului. Culmile înecate încep să se vadă şi capul cărunt al marelui scriitor român Ioan Slavici apare deasupra puhoaielor răzbunătoare.

Ce faceţi cu Slavici? E vinovat, dar circumstanţele lui atenuante dărâmă inima omenească! Trădarea lui Slavici şi a multora ca el este cea mai curioasă dintre trădări. În Franţa, bunăoară, cetăţeanul francez care în timpul înfricoşatului război a cutezat să vorbească ori să lucreze ceva în favoarea Germaniei e numit şi notat trădător, fără rezervă şi fără discuţie. Doar timp de patruzeci de ani, copiii francezi au supt de la ţâţa mamei o dată cu laptele matern şi ura împotriva inamicului de peste Rin şi nerăbdarea zilei de revanşă!

Vai, la noi a fost cu totul altfel!... Sunt convins că nu poate să existe român luminat, printre cei ce trăim azi, care să nu-şi aducă aminte, cu tainică încurcătură de conştiinţă, de el însuşi cel de altădată. Şi să nu uităm, că cel mai mare român de acum şase-şapte ani, cel mai înţelept bărbat al ţării, şi unul dintre cei mai mari binefăcători ai neamului românesc, a murit de durere că nu-şi mai înţelegea vremea şi nu-şi mai recunoştea copiii.

Ioan Slavici n-a putut să moară şi el în toamna anului 1914. Nici n-a putut să presupună că lumea, cum o apucase el, va fi dărâmată la pământ, pentru înfricoşate reconstituirii viitoare.

Gândiţi-vă la toate acestea, aduceţi-vă aminte de bătrâneţea lui Ioan Slavici şi ţineţi seama că aţi coborât între tâlhari pe un mare scriitor al neamului românesc. Veţi cinsti de o mie de ori mai mult patria şi pe strămoşi, arătându-vă clemenţi cu Ioan Slavici, decât păstrând pe capul lui albit tichia de ocnaş.

Scoateţi-l din puşcărie cât mai curând! Eu aş zice chiar să vă grăbiţi să-l scoateţi. Treburile, interesele şi destinele popoarelor – am văzut-o cu toţii – sunt supuse veşnicei prefaceri şi sunt birnice ironiei. Scoateţi de la Văcăreşti pe Ioan Slavici azi, când e un vinovat, căci mâine cine ştie ce surpriză ne pregăteşte soarta.

Îndeosebi, voi românii ardeleni, care aţi ajuns azi miniştri în România Mare, nu trebuie să mai răbdaţi nici o zi captivitatea marelui povestitor. Orice răfuieli veţi fi avut împreună în alte vremuri, Ioan Slavici e părintele vostru şi al nostru. Îl vedeţi azi cărunt, beat de păreri greşite şi fără cinste, ca patriarhul Noe în gârliciul bordeiului... Purtaţi-vă cu el, nu cum s-a purtat Ham, ci cum s-au purtat Sem şi Iafet!

Acoperiţi goliciunea patriarhului! Luaţi din mâna lui vodă – milostiv şi inimă largă – hrisovul de iertare!

GLUMA PROASTĂ CONTINUĂ

Am văzut, cu mirare crescândă, ivindu-se pe zidurile Capitalei un fel de coala a treia din năzdrăvănia *Bestiile roşii*. Enigma sporeşte! Cine sunt actorii, ce vor, ce înseamnă acest straniu mijloc de a-şi da în vileag gândurile şi sentimentele?

Am auzit că autorii vor să se numească „Apărătorii patriei“. Am fi dispuşi să-i credem pe cuvânt, dar acţiunea lor ne stă împotrivă, ca una care n-are nici în clin nici în mânecă cu apărarea patriei. Nişte adevăraţi apărători ai patriei, aşadar, nişte patrioţi ştiu prea bine că patria nu e apărată niciodată prin calomnii şi afişaj nocturn. Cei ce îşi iubesc patria şi vor s-o apere cu braţul ori cu cuvântul azi, se arată la lumina zilei, rânduri disciplinate şi în acţiune desfăşurată subt ochii tuturor.

Autorii *Bestiilor roşii* sau nu sunt deloc apărători ai patriei sau sunt cei mai rău inspiraţi şi mai rătăciţi apărători ai ei.

Ce pretind că fac oamenii aceştia? Pretind că dau alarma şi cheamă vigilenţa noastră asupra unor foşti soldaţi din armata română, trecuţi în tabăra duşmană şi anume în risipitele armate roşii ale bolşevismului maghiar, *Bestiile roşii* sunt nişte albumuri de fotografii. Subt fiecare fotografie e o legendă şi mai fiecare fotografie voieşte să fie fotografia unui evreu din România dezertor la inamic.

Acum, plouă întrebările! Cine a cules aceste fotografii? Cine garantează că sunt fotografiile unor evrei din România? Şi cine-şi pune capul că aceşti evrei au fost soldaţi români şi au trecut în tabăra revoluţionarilor maghiari?

S-au ridicat numeroase voci de protestare. S-a afirmat despre unul şi despre altul, din cei arătaţi ca bolşevici, că sunt la locul lor, în armata română şi că n-au avut nici gând de dezertare.

Dar ce înţeles, inaparent pentru ochii noştri, dau iniţiatorii acestor manifeste ciudatei lor activităţi? De crezut pe cuvânt nu poate să-i creadă nici un om cuminte, fiindcă nu se dau pe faţă, nu spun cine sunt. Atunci – admiţând că au puterea de judecată care se cere unui om normal – ei ştiu de mai înainte că opera lor nu va fi luată în serios. Numai cine are curajul să răspundă de fapta lui are dreptul la atenţiunea noastră.

Cum să ne închipuim pe neînţeleşii autori? Sau sunt oameni fără judecată şi fără răspundere, şi atunci anonimatul lor este o perdea ruşinoasă, iar fapta lor o aberaţie – sau sunt oameni destul de pătrunzători şi de isteţi ca să-şi dea seama că opera lor e urâcioasă şi că s-ar compromite dacă şi-ar arăta obrazul printre noi. Deci, cu cine avem de-a face: cu nişte iresponsabili sau cu nişte răi cetăţeni?

Cu nişte iresponsabili – nu putem să stăm de vorbă. Din nenorocire, cazuri de felul acesta se întâmplă adeseori şi există o poliţie caritabilă care are datoria să-şi întrebuinţeze mijloacele – când blânde, când mai aspre – pentru calmarea celor ce, nevinovaţi dar nenorociţi, ne turbură în viaţa zilnică. Dar cum se face că aceşti iresponsabili sunt ajutaţi în nebunia lor? Cine îi ajută, cine le dă bani, hârtie, tipografie, pentru satisfacerea grafomaniei lor?

Ipoteza că stăm în faţa unor nebuni nu pare plauzibilă afară doar dacă s-o dovedi că este vorba de clubul vreunor... excentrici cu sediul în România.

Trebuie să admitem că stăm în faţa unor răi cetăţeni. Aceştia vor să rătăcească sufletele, să sufle ura în cugetele inocente şi să speculeze slăbiciunile noastre. La oamenii serioşi nu se gândesc, fiindcă anonimatul e totdeauna suspect şi nici un om cu discernământ ager nu se va da convins. Se gândesc însă la cei slabi de înger dintre noi. Pe aceştia mascaţii iniţiatori vor să-i încredinţeze că este adevărat ce stă tipărit pe afiş.

Dar ce socoteală josnică, să contezi, într-o acţiune, numai pe netrebnici şi pe cei neştiutori şi uşor de înşelat!... Oricum ai privi fapta acestor oameni, oricum ai suci-o, nu spune decât decădere sufletească şi lipsă de curaj.

Aveţi ceva de spus, vreţi să învinuiţi pe cineva, ştiţi pe cineva vinovat de crime şi de infamie?

Arătaţi-vă în faţa lumii, produceţi documente şi garantaţi cu onoarea voastră acuzările aduse.

Cui îi foloseşte această muncă de cârtiţă ascunsă subt pământ? Cine poate să treacă, fără revoltă, pe lângă aceste muşuroaie de delaţiune cu cari ne pomenim, dimineţile, pe la colţurile străzilor Capitalei?

E o absurditate, în toate felurile, e o nebunie pentru toate minţile, această posedare... Răutatea, ura, invidia, dacă ne gândim mai mult, ar trebui să fie mai inteligente şi să nu se discrediteze aşa uşor. Te ispiteşte gândul că este la mijloc o operă de colaboraţie şi anume: colaborează ura neputincioasă cu paralizia progresivă. Dacă întrevedeţi o altă explicaţie, vă rog să mi-o comunicaţi şi mie.

Mai sunt, însă, autorităţi şi oameni întregi, în ţara aceasta. Să-şi dea seama că ne facem de râsul lumii şi să dispună suprimarea scandalului.

Numele cazului patologic de care ne ocupăm este: *furie antisemită*. Ei bine, dacă antisemiţii sistematici, reci calculatori, tari în teorie şi metodici în procedee, stau deocamdată şi se odihnesc, tocmai celor furioşi dintre ei să li se ierte liberă acţiune?

În rezumat, afişajul *Bestiilor roşii*, fără garanţii, fără nume, fără nici o utilitate, este cea mai neroadă dintre fapte. Pe evrei, credeţi-mă, nu-i atinge, pe români îl revoltă, pe autori îi pune în cea mai jalnică lumină.

Fiindcă nu pot să mă pronunţ nici pentru răutate, nici pentru imbecilitate, voi ocoli problema şi voi spune că avem de a face cu o glumă sinistră. În ultimul moment, aflu câteva lucruri cari mă fac să cred că se poate să fie şi o glumă proastă... în cazul acesta a ţinut prea mult!

AUTOMOBILELE

E plină Capitala de ţesutul lor rapid şi capricios! E plin văzduhul de clamoarea semnalelor piţigăiate sau orăcăite! E plină inima de tremur şi de spaimă, din momentul ce-ai păşit afară din domiciliul tău de pieton iremediabil! La tot pasul, la fiecare colţ de stradă, la orice răspântie poate să-ţi cadă în spinare minunata invenţiune a geniului omenesc, slugă astăzi trândăviei şi fuduliei oligarhiei româneşti.

Blestemat să fie născocitorul acestui vehicul, ajuns în Capitala României o jucărie infernală! Trebuia să ştie nenorocitul că există o societate de oameni şi mai ales un centru social – numele lui: Bucureştii – unde cele mai nobile achiziţii ale ştiinţei, cele mai frumoase cuceriri ale minţei inventive şi cele mai salutare idei se prefac în monştri sau în caricatură. Trebuia să ştie toate acestea şi să zvârle în foc hârtia pe care a schiţat, întâia oară, scheletul unui automobil!

Unde se duc toate aceste maşini arhigrăbite? Ce interese mondiale îi mână în vârtej, toată ziua, pe aceşti oameni încruntaţi? Unde zboară aceste doamne, cari de 50 de ori, de dimineaţa până seara, sunt gata să treacă peste ciolanele noastre, cu Dion-Bouton-ul d-lor? Înfricoşate probleme, uriaşe afaceri, palpitante necesităţi trebuie să-i frigă la picioare când trec pe Calea Victoriei, în goana smintită a auto-ului!

Când vezi atâta grabă, atâta febrilitate, atâtea mutre genial de preocupate, prin geamurile maşinei, începi să te întrebi dacă nu cumva trăieşti în cel mai laborios, în cel mai avar cu timpul şi în cel mai surmenat oraş de pe pământ. Sărmani plutocraţi bucureşteni! Câte griji au ei pe capul lor! Câtă goană, câtă muncă titanică şi câtă substanţă cerebrală trebuie să cheltuiască ei, ca să descurce, din automobil, problema fericirei ţărei româneşti şi o mie de altele mai mici, atacate întâi la „Capşa“, în *chambre séparée*.

Acum vreo câţiva ani, am auzit ori am citit că oraşul Bucureşti posedă, proporţional cu numărul locuitorilor, cel mai mare număr de automobile, faţă cu toate centrele urbane de pe cele cinci continente. Bine stăm! mi-am zis eu. Aceasta înseamnează că suntem cei mai neserioşi, cei mai risipitori, cei mai fluşturatici orăşeni de pe pământ.

E o sinistră filosofie pe care trebuie s-o scoatem din această constatare. Între noi şi în mâinile noastre, mai tot ce este folositor şi bun în alte părţi ajunge tinichea. Ce lucru frumos, ce sculă preţioasă este automobilul! Poftim, că noi l-am prefăcut într-o sperietoare publică şi într-o stropitoare de noroi!

Aproape zilnic vedem cu ochii noştri sau citim în gazete isprăvile pe cari le comite aberanta invenţiune. Viteza prea mare, trufia boierului şi lipsa de educaţie a mecanicului fac regulat, pentru noi, numeroase victime. Nu ştii dacă până diseară, până mâine nu-ţi va veni şi ţie rândul să mături caldarâmul străzii şi să ieşi schilodit de subt roatele grandomaniei boiereşti. Nu ştii în câte direcţii să te uiţi şi pe unde să mai ocoleşti, ca să poţi să te strămuţi de pe trotuarul acesta pe celălalt.

Există în Bucureşti vreo poliţie pentru automobile? S-a gândit ori se gândeşte cineva la acest pericol social şi personal, care ne pândeşte în permanenţă? Putem nădăjdui că nebunia celor cu automobile va începe să se potolească şi să scadă? Nu pot să întrevăd nimic, nu pot să răspund nimic.

Un singur gând se aprinde înaintea minţei mele şi luminează, lung şi subţire ca o sabie, peste haosul şi arbitrarul acestei situaţii. Cei ce conduc maşinile bogătaşilor sunt proletari, sunt muncitori. Trebuie să îndreptăm către ei toată speranţa noastră. Unii dintre ei poate ştiu că există pe pământ legătura universală socialistă. Ştiu că, într-o vastă întovărăşire de conştiinţe, de aspiraţii şi de revendicări, cei mai luminaţi dintre muncitori se simt solidari şi gata să îndeplinească, atunci când trebuie, un cuvânt de ordine.

Un atare cuvânt de ordine, trebuie adus în deliberarea mecanicilor socialişti. În atâţia conducători de maşini, aflători azi în Bucureşti, trebuie să fie cel puţin o minoritate socialistă. Minoritatea aceasta ar putea să scape Capitala de spaimele şi de obsesiunile cu cari se culcă seara şi se deşteaptă dimineaţa. Tovarăşii mecanici ar trebui să se adune şi să discute – câtă vreme poporul, lipsit de automobile, poate să mai rabde să fie speriat, trântit la pământ şi schilodit de nebunia specifică, de care suferă azi înalta burghezie română, adică de nebunia vitezei?

Stăpânitorii societăţilor sunt puternici şi cruzi atâta vreme cât stăpâniţii sunt risipiţi şi neinstruiţi asupra drepturilor celor mulţi. Am trecut de mult, cel puţin teoretic, peste zilele autocratismului indiscutabil dogmatizat, al claselor stăpânitoare

Constatăm, azi, în Capitala României Mari, această zilnică ofensă ce se aduce poporului, această zilnică primejdie care aşteaptă pe fiecare dintre cei ce nu pot să umble decât pe jos. Automobilele dau, nebune, peste noi!

Nu văd decât un singur leac împotriva nebuniei: propaganda tovarăşilor mecanici împotriva acestui special simptom al egoismului şi al trufiei oligarhilor români.

Stau, azi, în mâinile socialiste frânele şi destinele întregii lumi! Nu vor putea oare socialiştii noştri să tempereze capriciile şi avântul automobilelor cari ne stâlcesc? Numai muncitorii noştri, numai mecanicii conducători pot să predice camarazilor ideea mântuitoare că a venit vremea ca proletar pe proletar să nu-l mai calce în picioare, să nu-l mai împuşte şi să nu-l mai ia în roatele automobilului, pentru tonificarea nervilor celor bogaţi.

ÎNCEPUTURILE LUI IACOB

Nu sunt mai mult ca doisprezece ani de când am trecut cel din urmă al meu examen de exegeză şi introducere în *Vechiul Testament,* cu toată seriozitatea şi cu deosebita pregătire sufletească pe cari le reclamă un examen de teologie. Una dintre ideile cardinale cari prezidează aceste studii este sfântul adevăr pe care îl coprind textele sacre şi de aci: râvna exegeţilor să-l demonstreze şi bogatul arsenal de argumente de care se servesc.

Sunt azi cu totul liber de orice angajamente teologice, nu sunt dator să dau socoteală nimănui de credinţele mele şi iubesc adevărul sufletesc cu bravură. Totuşi n-am nimic de modificat şi nimic de adăogat, la ceea ce învăţai odinioară asupra menirei lui Israel în lume şi asupra sanctităţii *Bibliei* ebraice.

Am subt ochii mei o interesantă lucrare, intitulată *Histoire d'Israel* şi datorită dacă nu unui mare şi celebru erudit, dar fără îndoială unui scriitor plin de talent şi adevărat artist, în felul viu şi cald cum recheamă străvechea lume biblică. „Să scrii istoria lui Israel e o sarcină gingaşă din cale-afară. Trebuie să ai pentru aceasta şi o critică puternică şi foarte multă măsură. Prin marii lui poeţi şi prin înrâurirea ce a avut asupra soartei omenirei, poporul evreiesc nu e un popor obişnuit. Colinele lui sunt încununate de o lumină înalt ideală. Vinurile din Hebron şi Engheddi Jahve le-a dat un gust suav; buzelor profeţilor lui Israel le-a dat valuri de elocinţă cari au îmbătat până şi neamurile noastre. Suntem mult datori lui Israel. Dacă spre Ophir se duc cu pânza întinsă corăbiile lui, ca să ia de acolo aur şi lemn de preţ, în schimb lasă în Ophir gânduri nobile. Nimeni mai mult ca mine nu admiră, în antica lui istorie, acest neam al evreilor a cărui cugetare ne-a cucerit, fiindcă ne-a transportat de admiraţie. Drept aceea, mă voi atinge de mult iubita lui Iahve, numai cu o infinită delicateţă."

Acestea le scrie, în prefaţă, autorul, E. Ledrain. Opiniunea lui şi sentimentele lui sunt şi ale mele. Şi îmi închipuiesc că ar trebui să nu mai mergem la nici o şcoală, să nu mai ştim nimic din istoria lumei care a trăit înaintea noastră, ba încă să nu mai voim să fim nici creştini, nici mozaici, ca să putem ajunge vreodată să jăfuim pe Israel de jilţul de mistică onoare pe care îl ocupă în fruntea popoarelor de pe pământ.

„Cu toate acestea – urmează E. Ledrain – şi cu toată purtarea de grijă, trebuie să ridicăm puţin această purpură minunată a legendei (mai strălucitoare ca purpura din Tyr a lui Solomon) subt care stau ascunse sufletul şi viaţa adevărată a lui Israel. Preocuparea mea trebuie să fie să aplic prea iubitei o critică amănunţită, deşi respectuoasă."

Şi Ledrain îşi pune această întrebare care despică marea problemă până la inimă: „Miraculosul care împodobeşte pe Israel şi care îi dă, printre celelalte neamuri, un loc incomparabil, are vreo realitate? Fiindcă tocmai învestmântându-se în minunata lui legendă, Israel, din înaltul muntelui Sion, a făcut să curgă înspre el toate popoarele."

Din capul locului, am putea să prindem în vorbă pe scriitorul nostru şi să-l întrebăm: Dacă legendă a fost şi este tot ce scrie în Lege şi în Profeţi, legenda aceasta are aceeaşi forţă şi valoare ca toate legendele celorlalte popoare. Şi egiptenii, şi elinii, şi indienii au legende şi încă – proclamă amatorii – cu mult mai strălucite şi mai spaţioase decât pretinsă legendă biblică. Pentru ce legenda lui Israel a făcut să curgă spre Sion toate popoarele pe când celelalte legende au rămas inactive în piramide, în *Iliada* şi în *Mahabarata*?

Una din obiecţiunile cele mai frecvente şi mai aprinse pe care polemiştii independenţi o fac concepţiei teocratice şi elecţioniste, despre un popor ales şi cultivat cu preferinţă, purcede din dogmatismul nostru egalitar. Cum poţi concepe un Dumnezeu care să aibă, printre popoare, favoriţi şi copii răsfăţaţi?

Convingerile şi entuziasmul nostru egalitar sunt rău proiectate pe acest teren. Dacă indivizii cu înaltă conştiinţă socială se simt şi se declară egali înaintea legilor şi vor să fie egali la repartizarea bunurilor pământeşti, popoarele sunt, ele între ele, ca nişte bascule cari joacă vecinic, împovărate felurit şi greu de adus în echilibru.

Ştiinţa omenească de azi, în bună parte, din reprezentanţii ei, şi-a dat şi îşi dă silinţa să lămurească tainele existenţei şi ale istoriei, cu explicaţii şi teorii cari să fie pe potriva posibilităţei, adică să satisfacă media de cugetare, întronată azi în lumea indo-eruopeană. Dar nimic nu este mai relativ şi mai supus transformărei decât felul de a înţelege viaţa al unei epoci istorice. Privind azi înapoi pe calea lungă şi cotită a civilizaţiei omeneşti, vedem că fiecare epocă culturală a avut sistemul ei de cugetare şi şi-a explicat inexplicabilul într-un chip particular. De altă parte, iată în zilele noastre alte părţi de lume, unde cugetarea noastră europeană nu are nici o trecere. Gândiţi-vă la lumea budistă şi la concepţiunea unui budist asupra existenţei.

Cine poate să afirme că noi europenii suntem mai civilizaţi, adică mai înaintaţi sufleteşte decât adoratorii lui Sakya-Muni? Şi cine se încumetează să demonstreze că filosofia noastră bulevardieră a înfundat pe cea budistă?

Îmi propun să revăd, împreună cu Ledrain, începuturile lui Iacob şi să mă opresc din loc, în loc cu turmele lui şi cu steaua lui providenţială. Vom vedea dacă Ledrain şi orice alt cercetător al istoriei lui Israel va fi în stare să reducă soarta şi povestea acestui excepţional popor *la acelaşi numitor*, cu destinele şi istoria celorlalte.

Convingerea mea de azi şi de totdeauna este dacă îndeobşte aprofundarea istoriei popoarelor are ca răsplată: mai exactă cunoştinţă a slăbiciunilor firei omeneşti, aprofundarea istoriei lui Israel are ca premiu cunoaşterea puterei lui Dumnezeu.

BUCUREŞTII, ÎNTRE TOAMNĂ ŞI IARNĂ

Clipa aceasta se întoarce în fiecare toamnă şi ţine câteva luni de zile! De când arborii se scutură de frunze şi până când omătul vine să acopere pământul, cu recea lui hermină, e un răstimp de cer leşios, de ploaie şi de noroi care scoate, cu violenţă, la iveală lipsurile şi mizeria noastră orăşenească.

Desigur că şi alte centre din lumea largă arată destul de posomorâte şi de pesimiste, când cerul este vânăt şi scoborât şi când sitele norilor cern bura sau ploaia, peste lucruri şi peste oameni.

„Il pleut dans mon coeur
Comme il pleut sur la ville..."

Dar nu-mi închipuiesc că poate să fie, undeva, pe faţa pământului, mai ticăloasă privelişte a existenţei decât în Bucureşti, la mahala, pe uliţele nepavate şi necanalizate. La ţară, prin sate, fireşte că mocirla de pe uliţi e tot atât de consistentă ca şi dincoace, sunt însă unele împrejurări cari prefac impresiunea şi-i dau oarecare latură de poezie. Sunt gardurile şi şanţurile cari împrejmuiesc gospodăriile. Sunt şirele de paie, coşarele, grajdurile, vitele care cutreieră bătătura, cumpăna de la fântână, găinile care răscolesc bălegarul, ciorile care pândesc în vârful plopilor... Toate aceste detalii lipsesc în tabloul sfâşietor pe care ţi-l înfăţişează un colţ de mahala bucureşteană.

Priviţi aceste căsuţe sărăcăcioase, învelite cu tinichea, vopsite galben sau portocaliu, şi aşezate cu ferestrele în şoseaua, oglindă de noroi, numai la o jumătate de metru deasupra pământului. Faceţi o plimbare pe Şoseaua Văcăreşti, până dincolo de Abator, şi vedeţi de câţi laţi de mână intră în mocirlă roţile trăsurii. Uitaţi-vă la şanţurile de pe delături şi socotiţi dacă de la Sf. Dimitrie şi până la Sf. Gheorghe poate să fie vreo speranţă de deşertare şi de uscare.

Aici începi să înţelegi realitatea noastră socială. Ceea ce pare că afirmă Calea Victoriei şi Bulevardul Colţei este cel mult o pretenţie. Adevărul se răsfaţă aici, prin Văcăreşti, prin Cotroceni, prin Griviţa. Te deştepţi din amăgirea ta obişnuită şi te încleştezi cu mâinile de uluci, faci fel de fel de paşi de acrobat, ca să nu te cufunzi cu totul în gropanele cleioase care accidentează presupusul trotuar. După cincizeci de ani de progres social, prinzi de veste, deodată, adevărul că am rămas tot pe vremea lui căpitan Costache şi a gospodăriei turceşti! Ce s-a schimbat în nenorocita de mahala bucureşteană, de o jumătate de veac încoace?

Citim azi prin scriitorii iubitori de trecut că *Podul Mogoşoaiei* însemna, altădată, un lung pod de lemn care acoperea uliţa cu acelaşi nume, de pe actuala Piaţa Victoriei şi până la Dâmboviţa. Toamna şi primăvara se făcea pe uliţele acestui oraş oriental un noroi atât de groaznic, încât – după priceperea turcească a timpului – nu puteai să-l biruieşti decât cu un pod de lemn sub care băltoacele şi miasmele puteau să se menţină tot anul. Ce-ar lipsi azi, în Calea Văcăreşti, ca să ne întoarcem la această înfăţişare cel puţin pitorească? Negreşit podul de lemn, pe care am putea să-l aşezăm peste strămoşeasca mocirlă, de la Biserica Olteni şi până la poalele puşcăriei.

Au trecut cincizeci de ani, fără ca să sece noroaiele Bucureştilor şi fără ca să stârpească din inimi levantismul nostru. Administraţia sub care am trăit şi trăim azi pare a fi cea mai destrăbălată şi mai hrăpăreaţă care a căzut pe capul vreunui popor. După un drum de treizeci de minute, de la palatul regal, în orice direcţie a Bucureştilor, masca occidentală cade şi Levantul se dezvăluieşte întreg, nebiruit. Gunoaiele, lăturile, unele animale, când mai mici, când mai mari, moarte de năprasnă ori de boală, stau şi rămân pe străzi, până pier dezagregate sau îngropate sub noi depozite. În dosul palatelor trufaşe de pe câteva străzi făţarnice, sunt străzi fără canal, unde bucătăriile şi spălătoriile se uşurează sub nasul şi sub paşii cetăţenilor.

Câtă vreme podoaba copacilor şi a florilor face umbră caselor, străzilor, zăplazelor, toată această largă şi feroce turpitudine, care roade Capitala României, nu sare atât de mult în ochi, ca în zilele de noiembrie, când frunza căzută dospeşte în noroaie şi florile au murit. În toamnă, nuditatea şi sărăcia suburbiilor noastre, lepra şi pustiul lor se apropie de tragedie. Cum pot să trăiască locuitorii unui oraş cap de ţară într-o murdărie şi într-o sălbăticie ca acestea? Cine a gospodărit până acum acest paradoxal oraş? Şi cât poate să mai ţină răbdarea acestor oameni, care ştiu ce este electricitatea, pavajul, canalizarea şi alte binefaceri ale omenirii civilizate?

Toate acestea şi alte multe întrebări şi le pune orice bucureştean cu un pic de conştiinţă omenească şi domiciliat mai înspre periferie, o dată ajuns acasă şi scuturând de pe palton şi de pe încălţăminte cotidiana porţiune de noroi.

Dar răspunsul întârzie să sosească! Acest răspuns e unul singur: în fruntea gospodăriei comunale trebuie să se instaleze cât mai curând aceia care ştiu, văd şi se luptă cu mizeria mahalalelor. Burghezia a dat faliment în toate treburile pe care le-a avut pe mână. Falimentul cel mai învederat, însă, l-a dat aci, în Capitala ţării, unde, după atâta amar de vreme şi de milioane brăcuite, înţepenim roţile în noroi şi bâjbâim prin întuneric drumul către casă.

Experienţa a durat destul. Burghezia edilitară a izbutit să paveze, să canalizeze şi să lumineze străzile din centru, pe lângă ministere şi palat, iar trei părţi din Bucureşti le-a lăsat în noroi, în lături şi în întuneric.

A venit ora ca proletariatul să pună mâna pe maşina administrativă şi să facă din Capitala României un oraş occidental, iar ceea ce vedem azi să rămână în domeniul arhivelor şi al siluetelor de o clipă.

DINCOLO DE CARPAŢI

Suntem în *marea biserică reformată din Sibiu.* Pentru noi cei deprinşi cu bisericile bizantine, înguste şi pline de mister, acest locaş uriaş, susţinut de pilaştri, luminat prin ferestre nesfârşite şi alb peste tot, este o noutate subjugătoare. Unde sunt acele ziduri, aşternute de sus şi până jos cu numeroase brâie de pictură? Unde e acea venerabilă mohorâre pe care câteva veacuri de făclii aprinse au dat-o pereţilor şi Catapitsmei? Unde este mistica intimitate care înfioară cugetul, când pătrunzi sub bolţile posomorâte ale vechilor noastre locaşuri de închinare?

Aici totul e clar, dat pe faţă şi – nu ştim pentru ce – grozav de naiv. Deocamdată, impresionează aceste proporţii falnice. Această biserică, cel puţin prin temeliile ei, există de pe la sfârşitul veacului al 14-lea. Anul 1520 e săpat undeva în zid, drept leatul la care îndelungata ei clădire se poate considera ca terminată. Reforma a venit cu vijelia ei inovatoare şi a operat, fără îndoială, prefaceri considerabile de cari azi nu putem să ne mai dăm seama. Cam tot ce stă pe ziduri ca podoabă – relief şi pictură – trebuie să fie din perioada reformaţiei. Un principe sau un comite, care apare sus de tot, voinic şi mustăcios, călcând un balaur mititel, trebuie să fie, cred eu, unul din acei amici puternici pe cari învăţătura cea nouă l-a găsit printre unguri şi printre saşi. Balaurul (nu e greu de ghicit) este duhul, e întruparea Romei papale.

Pe acelaşi perete, mai sunt nişte îngeraşi de piatră, dolofani şi curmaţi la încheieturi, ca în imaginaţia unui artist sas, cari păzesc nişte inscripţii latineşti. Mai urmează o compoziţie ciudată – relief şi inscripţii – un fel de arbore de sentinţe şi de banderole, sub care se adăpostesc, într-o deşirare fantastică, două schelete. Dacă nu mă înşel, numele lui Dante e săpat pe o foaie din simbolicul copac. Toate acestea prea sus şi prea palide ca să putem să le descifrăm din băncile de jos.

Orga pe care, în fiecare veac, a transformat-o şi a îmbunătăţit-o progresul tehnic, şi-a păstrat faţada ei medievală. Între vechile sculpturi în lemn sunt şi nişte războinici unguri, smulşi din veacul lor şi pare că vrăjiţi de cântecile orgei să nu-şi mai piardă caracterele şi să nu se mai risipească niciodată. Astăzi orga e pusă în mişcare prin electricitate. Pupitrul organistului e departe de orgă, în galeriile de sus, şi între pupitru şi străbunica orgă aleargă un cablu.

În acest monument, crescut în alte veacuri, credincioşii intrau şi intră prin trei portaluri. Unul, cel dinspre apus, nu-şi mai deschide uşile. Cătetrele sunt larg şi nalt clădite, în stilul plin de zbor şi de misticism al Evului Mediu gotic. Turnul bisericii reformate covârşeşte toate celelalte turnuri din Sibiu şi, din depărtare, dă acestui oraş lângă cele două turnuri gemene ale mitropoliei româneşti cheia de recunoaştere... Biserica mai are o intrare secundară, care duce în cămările ei şi mai cu seamă la podul orgei. În cea dintâi cămară e un fel de muzeu de pietre funerare, zidite în pereţi şi altădată aşternute pe mormintele comiţilor, primarilor Sibiului şi altor iluştri răposaţi legaţi de istoria şi de destinele cetăţii. Aci, lângă intrare, am găsit pe o piatră şi numele voievodului muntean Mihnea, zis în cronicele româneşti *Mihnea Vodă cel Rău*, domnitor în Ţara Românească, de la 1508-1510. Este voievodul a cărui domnie şi sfârşit le istoriseşte marele prozator Alexandru Odobescu, în de toţi cunoscuta lui nuvelă. Aci în Sibiu şi pare că chiar lângă această biserică (pe atunci nereformată) sârbul Dumitru Iactăg îl înjunghie pe tiranul fugar din ţară, răzbunând cinstea unei surori jignite.

Acest episod sângeros poartă gândul spre trecutul îndelungat al legăturilor Munteniei, îndeosebi cu cele două oraşe de peste munţi, Sibiul şi Braşovul. Ar fi un învăţat bine inspirat învăţatul răbdător care ni-ar culege din arhive, din biblioteci şi în general din pulberea veacurilor isprăvite, istoria pacinică – negustorească, particulară şi mai apoi culturală – pe care a trăit-o Muntenia, în atingere continuă cu aceste două vechi oraşe din Ardeal.

Ne înapoiem în momentul de faţă şi mărturisim că altarul reformat e gol şi trist. Desigur că altfel se înfăţişa altarul acestei biserici, în ochii lui Mihnea Vodă în ziua de 12 martie 1510, praznicul sfântului papă Grigorie. Azi, din toată măreţia de odinioară au mai rămas trei stâlpi, dintre cari, pe cel din mijloc stă răstignit Mântuitorul.

Frumoasă a fost reforma, la vremea ei, mari au fost problemele pe cari le-a dezlegat în faţa lumei, când cu vorba, când cu sabia, dar pustie mai este inima creştină, şi biserica după ea, a doua zi de reformare.

Obicinuiţi cu altarele ortodoxe şi catolice, cari sunt, în cel mai plin înţeles al cuvântului, nişte tronuri unde odihneşte Marele Împărat, simţim o neplăcută stingherire, din vidul alb şi mort al fostului altar. Tot atât de nepotrivit îmi pare şi amvonul din perete, ridicat să domineze un popor pe care l-ai despuiat de tezaurele credinţei.

Ce poţi să mai proclami din acest amvon, atunci când nu mai ai nici un jertfelnic, nici o preoţie şi când visteria tainelor şi a harului bisericesc a fost dată la pământ şi jăfuită?

Dar să nu uităm că suntem aici nişte simpli mosafiri şi nu trebuie să ne lăsăm duşi prea departe de impresiile noastre. Mai trebuie să ţinem minte că suntem născuţi şi crescuţi între Carpaţi şi Dunăre, adică într-o regiune bisericească profund slavo-bizantină şi că – în definitiv – în noi vorbesc strămoşii pravoslavnici, cei adormiţi la sânul bisericilor înguste şi pline de mister...

În sfârşit, să nu pierdem din vedere că reformaţii saşi şi unguri din Ardeal, fără să se prea gândească şi fără să voiască, ne-au dat primul imbold să scriem româneşte, să lăudăm pe Dumnezeu în limba noastră şi să punem sub teascurile tiparului întâiele bucoavne româneşti.

TUDOR ARGHEZI

L-am privit întotdeauna drept copil al suferinţei. Cu ani mulţi în urmă, Arghezi mi-a apărut, într-o noapte de iunie, adolescent plin de gânduri, purtând pe atunci pe umeri povara unei familii de timpuriu rămase în paza inimei. Am simţit în acest nou cunoscut pe intimul prieten de mai târziu. Ne-a legat curând iubirea noastră de libertate, entuziasmul pentru poezie şi primele destăinuiri literare pe care ni le făceam unul altuia. Ne-a legat din ce în ce mai mult o stranie comunitate de soartă literară.

Acest prieten, cu viaţa lui zbuciumată şi prigonită de sărăcie, cu cariera lui de strălucit scriitor, întreruptă de episodul închisorii actuale, simbolizează şi mărturiseşte, vremurilor viitoare, cum trăiau intelectualii independenţi în zilele oligarhiei româneşti de la începutul secolului al douăzecilea.

Rară şi pierdută într-un labirint de împrejurări descurajatoare a fost calea pe care Tudor Arghezi a ajuns până la porţile literaturii româneşti. Ce lesnicios, ce simplu, ce banal a fost debutul atâtor curtezani ai muzelor române, zilnic concentraţi şi accesibili, prin cele cafenele de pe Calea Victoriei! Tudor Arghezi a trebuit să-şi roadă pumnii ani de zile în Bucureşti, în Geneva, în Paris, până când să dovedească lumei că ţinea ascuns, sub surtucul lui jerpelit, pe cel mai viguros prozator român în vremile de faţă.

E un blestem vechi pe care îl simţi în toată viaţa şi în toate manifestările omeneşti. Ce e bun, ce e rar, ce e preţios, creşte din adâncul luptei pentru fiinţă, cu mare greutate şi biruind piedici monstruoase. Toate condiţiile rele şi toate împrejurările duşmane se găsesc conjurate ca să stingherească şi să nimicească pe omul de bine sau pe omul de neobişnuit talent. Dimpotrivă, nulităţile şi pseudovalorile cresc şi prosperează, ocrotite de nu ştiu ce geniu al inutilităţii!

Această tristă regulă pe care ne-o demonstrează viaţa din jurul nostru a fost agravată, în cazul lui Arghezi, de speciala decădere a societăţii burgheze româneşti.

În această societate nu există independenţă intelectuală. Scriitorul român, dacă vrea să trăiască, trebuie să-şi emasculeze talentul. Cine pofteşte să spună adevărul, în faţă, putredei noastre oligarhii, cine se încumetă să scrie tocmai cum simte, vede şi judecă, n-are decât să se ducă la Paris, la Berlin, la New York, şi de acolo poate să zbiere cât l-ar ajuta plămânii. Aci, între noi, nu îngăduim scriitori independenţi!

De aceea tot ce s-a mai scris în literatura românească de la Eminescu şi Coşbuc încoace este, în cazurile cele mai norocoase, producţie diluată şi dulceagă, menită să menajeze tot felul de susceptibilităţi şi să-i amuze pe uşuraticii stăpânitori.

Clasa conducătoare, orb condusă de apetiturile şi de interesele ei particulare, a lucrat cu tenacitate la menţinerea analfabetismului popular. Dacă poporul învaţă carte şi se luminează, s-a surpat citadela privilegiilor şi a bunului plac! Burghezia noastră a făcut tot ce i-a stat în putinţă ca să întârzie şi să stăvilească învăţătura în popor.

Mulţimea ştiutorilor de carte ar fi fost izvor de curaj şi îndemn la neatârnare pentru scriitorul de talent. În ţările unde cititorii sunt atât de numeroşi încât cei ce scriu pot să trăiască din munca lor literară, bravura intelectuală şi avânturile idealiste sunt foarte explicabile.

Cum vei putea să fii brav ori măcar independent aici, la noi, când cititorii tăi sunt o mână de oameni şi, dacă ar fi să te laşi în grija lor, ai muri de foame?

Originalitatea şi impulsivitatea lui Arghezi au năvălit în gândurile zbârlite şi perfide ale vieţii noastre de scriitori, ca un mistreţ superb! Îngustimea concepţiilor acceptate, mediocritatea colegilor, mulţimea frauduloşilor în literatură, în artă şi în politică, nesinceritatea şi obrăznicia oamenilor noştri zişi reprezentativi, amestecul, falsa şi lipsa de frumuseţe din viaţa noastră publică şi particulară au căzut în inima lui Arghezi ca nişte bolovani în pâlnia unui gheizer clocotitor!

A mai fost cineva pe care minciuna, viclenia, diformităţile sufleteşti, perversităţile, aroganţa, spoiala şi toată ridicola prezumţie care degenerează societatea noastră l-au scos din fire şi i-au dat în mână arma lui Juvenal. A fost marele Caragiale.

Arghezi stă de-a dreapta lui Caragiale. Eram nesigur uneori asupra proporţiilor pe cari masiva siluetă a lui Arghezi le va propaga în adâncimile sufleteşti ale generaţiilor de după noi. Captivitatea lui de azi m-a instruit destul.

Burghezia românească, oarbă şi răzbunătoare, mi-a dat măsura talentului lui Arghezi. Puşcăria unde lâncezeşte de un an întreg este doveditoare într-un grad superlativ.

Într-o zi apropiată va fi liber. Cum a luat el întemniţarea lui şi ce planuri se zbat în sufletu-i, în acest moment, nu am idee. Nu-i rămân lui decât două căi de aci înainte:

sau pleacă din literatură şi din ziaristică şi ne lasă dureros păcăliţi şi nevoiţi să răsfoim, multă vreme, revistele pe unde şi-a risipit diamantele şi agatele negre;

sau rămâne, dar închină definitiv revolta lui şi uriaşul lui talent cauzei proletariatului revoluţionar.

QUANTUM MUTATUS AB ILLO!

Nimeni nu va găsi că exagerez când afirm că d-l Nicolae Iorga este personalitatea cea mai pasionantă din zilele noastre. Oricâte vor fi fericirile de cari va avea parte generaţia de după noi, îi va lipsi fericirea prezenţei şi a activităţei lui Nicolae Iorga. Erau contimporanii lui Iorga! vor suspina urmaşii noştri, cu dor, cu eterată gelozie, gândindu-se la noi.

L-am cunoscut pe acest om cuceritor de acum douăzeci şi mai bine de ani, la lecţiile lui de istorie. L-am urmărit o primăvară întreagă şi mi-a purtat Dumnezeu de grijă, îndemnându-mă să trec de la Facultatea de Litere la Facultatea de Teologie, căci altfel cine ştie ce iorgaist fanatic ajungeam. De atunci încoace, punând între el şi mine totdeauna o considerabilă depărtare, am izbutit să am spectacolul şi farmecul tuturor anotimpurilor solarei lui personalităţi, fără să-mi fie ameninţată piele nici de arsură, nici de degerătură. N-am ţinut să-l cunosc de aproape. Un om mare trebuie privit de la distanţă.

În lungul şi în largul a douăzeci de ani, Nicolae Iorga s-a desfăşurat prodigios, a muncit ca un titan, a umplut Academia cu documente, librăriile cu cărţi nenumărate, *Sămănătorul românesc*... cu mii de articole, iar pe noi bieţii contimporani cu un entuziasm primejdios.

Primejdios – fiindcă, de la o vreme, d-l Nicolae Iorga a început să lucreze direct asupra noastră, ca doctrinar social şi ca om politic. D-l Iorga cel de acum 6-7 ani începuse să răspândească îngrijorare în inimile multora. Avea un fel aprioristic de a ne împărţi în simpatici şi antipatici, în buni şi răi, care răscolea cugetele şi ameninţa buna noastră convieţuire.

Eu unul o spun pe faţă – şi cred că am mai spus-o şi altă dată – n-am crezut nici un moment în antisemitismul d-lui Iorga. Pe mine mă susţineau şi mă instruiau amintirile mele de pe băncile Universităţei: Iorga capabil să urască, să stăpânească şi să vrea nimicirea unui neam întreg? Acel dascăl plin de voie bună, plin de veselie sănătoasă, scânteietor de vervă şi de închipuire?... Cunoaştem şi scăderile acestui om atât de deosebit. Ştiam că e grabnic la mânie, impresionabil, impulsiv, variabil ca o zi de primăvară, ingenios şi ţăndăros ca un copil...

Dar tocmai aceste broderii sufleteşti erau pentru mine semnul că Iorga nu adăposteşte în el pe căpcăunul antisemit din legenda naţionalistă. Astăzi mi se pare că ceea ce simţeau sau ştiau numai câţiva începe să fie un adevăr vizibil şi binefăcător, pentru toată lumea.

D-l Iorga are un chip al D-sale aparte de-a dojeni, de a distribui şfichiuri şi urecheli, cu aparenţa unei severităţi nimicitoare, dar în realitate cu o petulanţă de-abia mişcată de respectabila D-sale barbă. La supărare, nu-l luaţi niciodată pe Iorga drept ceea ce se arată!

Această regulă... o uiţi totdeauna în primul moment, dar e bine să ţi-o aminteşti în momentul al doilea. Din nevoia firei d-lui Iorga de zburdălnicie şi de „guérilla“, au pornit acum câteva luni împuşcăturile dintre *Neamul românesc* şi *Socialismul*. Nu m-am putut stăpâni să nu relevez, atunci, că în lumea noastră politică nesocialistă, personalitatea cea mai socialistă este Nicolae Iorga. Ce s-a mai întâmplat de atunci încoace mi-a dovedit că nu m-am înşelat.

Asistăm astăzi la o privelişte deosebit de clăditoare. D-l Iorga compune subt ochii noştri o interesantă figură nouă!

Câtă vreme era numai profesorul şi scriitorul Iorga, D-sa – natură excesiv de bogată – şi-a permis toate fantaziile şi toate libertăţile. Dar soarta politică l-a scos din redacţia *Neamului românesc* şi din clubul Partidului Naţionalist şi l-a aşezat preşedinte al Adunării Deputaţilor în România Mare!

O transformare minunată s-a operat şi se operează în d-l Iorga! Când stăm la noi acasă, gândim numai pentru noi şi lucrăm pe socoteala proprie, nici nu putem să bănuim cum vom fi tot noi, atunci când împrejurările ar aduna în spinarea noastră greutatea răspunderilor oficiale.

D-l Iorga este din ce în ce mai bine omul locului pe care îl ocupă. Spre D-sa privesc astăzi cu plăcută surprindere, cu interes, cu simpatie, cu admiraţie... toţi prietenii democraţiei, toate sufletele generoase şi cumpănite, fie că mai-nainte i-au fost amici, fie că i-au fost adversari.

Ascensiunea d-lui Iorga la platforma treburilor politice este şi un succes al intelectualismului românesc, cinstit şi independent. Neobositul muncitor Nicolae Iorga, profesorul dezinteresat, scriitorul sărac, omul cu mâinile de-a pururi curate prezidează astăzi sfatul deputaţilor din România întregită!

Este o mândrie şi o biruinţă morală pentru toţi aceia cari au rămas departe de politica beneficiilor, lucrează în colţul lor modest şi n-au altă avere şi altă mângâiere decât independenţa lor. Aşadar, a venit vremea ca înaltele demnităţi, onorurile şi treburile publice să nu mai cază, invariabil, ca nişte lozuri norocoase, în colectura oligarhiei politicianiste!

D-l Iorga are astăzi ocazia să se afirme om politic de mâna întâia şi mare cetăţean. Dacă bunul-simţ, cumpătul şi tactul cu cari, de mai multe ori până acum, a ţinut în mână Adunarea Naţională vor fi la D-sa mijloacele unor preocupări totdeauna democratice, totdeauna

imparţiale, atunci de bună seamă ca d-l Iorga va ajunge la noi arbitrul situaţiei.

În interesul neamului românesc şi al celorlalte neamuri cu cari trăim alăturea, între Nistru şi Tisa, în interesul democraţiei chibzuite şi spre mulţumirea proletariatului intelectual, îi dorim lui Nicolae Iorga o lungă preşedinţie, peste şi dincolo de Camera actuală, în viaţa noastră cetăţenească.

„UNDE TE TREZEŞTI? ÎN ARMENIA?“

N-am descoperit niciodată în inima mea nici un dram de xenofobie. În felul meu, înfăţişez sau un tip omenesc degenerat, menit să-şi piardă urma, sau un tip care, mai ştii, vreodată, în viitor, se va înmulţi şi se va răspândi pe tot pământul. Nu pot să urăsc pe străin! Fireşte, este vorba de străinul paşnic şi de treabă, care vine printre noi ca să-şi câştige viaţa, sau care s-a pomenit trăind între noi, ca şi părinţii lui, ca şi bunicii lui.

Sentimentul pe care îl am faţă cu aceşti oameni este un fel de pornire amicală făcută din dorinţa să le fiu de folos, dar şi din curiozitatea să-i cunosc şi să mă instruiesc. Oricât m-am certat pe mine însumi şi m-am ruşinat de mine însumi, pentru această înclinare, nevrednică de un bărbat contemporan cu marele război, tot n-am izbutit să mă dezbăr de xenofilia mea!

La dreptul vorbind, grija şi iubirea pentru străini este o virtute antică, este o datorie pe care o găsim cinstită şi pilduită în cărţile cele vechi, în *Biblie*, în *Odiseea*, ca şi în epopeile barbare. Rebeca, fata lui Batuel, dă apă de băut lui Eliezer, servitorul lui Abraham, şi-i adapă şi cămilele, fără să ştie cine sunt, dintr-un atingător sentiment de altruism faţă cu un străin, călător pe căile Mesopotamiei. Luarea-aminte şi ospitalitatea acordată celui străin, pe care le întâlnim în *Odiseea*, sunt un capitol sacru, întemeiat pe credinţa religioasă, zeii nemuritori se preschimbă în oameni, şi anume în străini şi în cerşetori, şi astfel se arată printre noi, ca să pună la încercare filantropia noastră.

Dar *Biblia*, *Odiseea*... şi toată iubirea de oameni şi toată civilizaţia trebuie să le spânzurăm deocamdată în cui, ca să dăm loc şi timp marelui război. S-a făcut marele război! Ce-am pierdut, ce-am câştigat –

va ieşi la iveală la încheierea socotelilor. E vorba acum de altceva, e vorba de... demobilizarea sufletească. Războiul cerea sprâncene încruntate, pumn de fier şi o sfântă sete de sângele străinului. A trecut războiul, a trecut, credem, şi psihologia de război. Ca să putem trăi omeneşte, în aceste zile de pace reluată, şi ca să putem, mai ales, trăi alături cu concetăţenii noştri neromâni, trebuie să ne dezbrăcăm cu totul de psihologia de război. Mi se pare că acest adevăr elementar – că adică într-un fel trebuie să simţi şi să te porţi când e război şi cu totul altfel când s-a restabilit pacea – l-a formulat înţelepciunea latină când a zis: „*Cedant arma togae!*“ Militarii şi-au făcut datoria. Onoare lor! Luptele s-au terminat, cununile de laur s-au împărţit celor meritoşi, zeiţa păcii a muiat inima combatanţilor şi i-a reconciliat. Trăim, încă o dată, în zile paşnice. Oamenii războiului şi semnele războiului să fie înlocuiţi prin oamenii păcii şi ramura de măslin! Altfel încurcăm lucrurile în chip primejdios şi amânăm ori zădărnicim neapărat trebuincioasa consolidare a situaţiunii câştigate prin război.

Atari cugetări mi-a insuflat deunăzi un funcţionar al ordinii publice, care – în exerciţiul funcţiunii – se răstea la o biată femeie (armeancă după înfăţişare), mica băcăniţă de la barieră. Era armeancă sau nu?... Armeancă trebuie să fi fost. D-l subcomisar ştia ce spune. Probabil că băcăniţa îşi aşezase mălaiul şi prunele uscate, pe trotuar, dincolo de distanţa prevăzută în regulament. De aci, legitima supărare a d-lui subcomisar. Dar ceea ce n-am înţeles şi n-am aprobat era nevoia acestui funcţionar român să amestece în cauză ţara de la picioarele munţilor Caucaz. „Unde te trezeşti? În Armenia?“ Ce-şi închipuia d-l subcomisar despre Armenia? Ce-a citit D-sa despre această ţară? Şi de ce greşeala, adevărată sau presupusă, a unui concetăţean care nu ni se pare de origine română, să ne facă numaidecât să-l trimitem, prin văzduh, spre ţărmii de obârşie?

Să presupunem că biata băcăniţă, deşi armeancă, n-a văzut ţara ei niciodată şi nu va vedea-o, fiindcă familia ei este stabilită în România de peste o sută de ani. Atunci trimiterea în Armenia e o absurditate. Armeanca e româncă! Să presupunem, însă, că armeanca s-a născut într-adevăr lângă apele cristaline ale lacului Van şi că nesiguranţa vieţii, în patria nenorocită, a silit-o pe ea şi pe ai ei, să se expatrieze. D-l subcomisar, evocând prosteşte icoana Armeniei, comite întâi o impietate şi al doilea o mare greşeală, din punct de vedere românesc. Poate că această femeie începe să se simtă în România ca într-o a doua patrie. Poate că nu aşteaptă de la noi decât un pic de prietenie, ca să aline durerile ei patriotice şi să-şi caute între noi o altă familie. Pentru ce felul acesta, sălbatic şi jignitor, de a constata o origine străină?

De unde ştii ce este în inima acestui presupus neromân? Şi ce nevoie avem să căutăm pe străini cu lumânarea, o dată ce ne găsim iarăşi în timp de pace? Dimpotrivă! este interesul nostru cel mai mare să nu mai scoatem ochii nimănui cu originea lui străină, ci să-l lăsăm să prindă, între noi, rădăcini sufleteşti şi trupeşti.

Numai aşa vom consolida România. Numai aşa durerile, sacrificiile şi toată urgia războiului vor putea fi uitate şi izbăvite. Cu psihologia xenofobă a d-lui subcomisar, ne întoarcem la vremea de război. Trebuie să înţeleagă toată lumea şi în primul loc funcţionarii statului că viitorul României atârnă, de aci înainte, de îndemânarea cu care vom şti să ne facem dragi concetăţenilor noştri neromâni.

Trăiesc între noi. Unii sunt veniţi de curând, alţii sunt tot atât de vechi ca şi noi, iar alţii sunt chiar mai vechi ca unii dintre noi. Nu putem să adoptăm faţă cu ei politica d-lui subcomisar. Această politică ne-ar duce la dureri viitoare, şi mai grozave decât cele de cari abia scăparăm. Mai vârtos, să ne dăm o sinceră şi nobilă silinţă ca să facem pe cei ce poate mai suspină după o patrie străină, să simtă că de aci înainte România poate fi iubită ca şi adevărata patrie.

ION AGÂBICEANU: „POPA MAN“

Popa Man este povestea lungă cu care începe volumul. O cunosc de mult, de când a apărut în *Viaţa românească*. M-a urmărit adeseori această figură de popă haiduc, care, rătăcitor prin toată lumea, ajunge în sfânta şi marea Sâmbătă a Paştelui, în satul cel de douăzeci de ani lipsit de Liturghie. Lucrurile s-au întâmplat demult, în vremuri vechi, când protopopul era Măria sa şi nu cerceta niciodată, de-a rândul, comunităţile creştine, fiindcă nu putea să le prididească, iar în fiinţa vlădicăi trebuie să crezi ca în Dumnezeu, fără să-l vezi vreodată. Era adică pe vremea baladelor, a haiducilor, a lui:

„Stoian Şoimul, popă vechi
Cu potcapul pe urechi,

Ce s-a lăsat de popie
Şi de Sfânta Leturghie
De s-a dat în haiducie."

Dar Agârbiceanu ştie vacul, împrejurările şi toată tărăşenia, de ai crede că le-a văzut şi le-a trăit. Acesta e privilegiul marilor talente, cari din praful cronicelor şi din negura legendelor recheamă zilele şi chipurile ce au fost şi le dă strălucitoare viaţă imaginară. Iată cum s-a întors primăvara pe meleagurile Teleguţenilor, în anul când Emanoil Manovici, preotul fugar de pe malurile Dunării ajunge în Teleguţa:

„În Teleguţa, în anul acela, începu a se desprimăvăra devreme. Aflase vulpea gheaţă la Stratenie, peste râuri şi peste văi, şi, după vorba din bătrâni, dacă află vulpea poduri de gheaţă la Stratenie, se înmoaie gerul de cu vreme. Peste Teleguţa băteau domoale vânturi de la miazăzi. Aerul tare, subţire, ce stăpânise deasupra câmpului de nea, se îngreuia, se îngroşa parcă de răsuflul plin de umezeală, de mireasmă de ploaie a vânturilor. Şi neaua începu să se înmoaie. Înnegriră mai întâi pădurile goale, care, în depărtările fumurii, apoi pete întunecate se iviră ici şi colo, cum îşi scoteau dealurile umerii din nea. În răstimpuri călătoreau peste Teleguţa nori grei, întunecaţi, de la miazăzi la miazănoapte; călătoreau tăcuţi, obosiţi parcă."

Când un scriitor poate să-şi înceapă astfel povestirea, eşti încredinţat, de la pagina dintâi, că este un adânc observator al firei şi că nu vei pierde timpul urmărindu-l.

Ciudată şi scormonitoare poveste are acest preot, născut pe ţărmul Dunărei, în viforul primejdiei şi al contrabandelor, copilul unui contrabandist, ucis de glonţ, când străbătea Dunărea.

Creşte într-o mânăstire sârbească, creşte prost, între călugări dedaţi vântului şi păcatului, ajunge preot, dar îşi răspopeşte preoţia şi nevasta, pentru ochii unei leliţe pierzătoare de voinici. Până a nu fi preot, Emanoil Manovici umblase câţiva ani pe căile primejdioase umblate de tatăl său, fusese adică şi el contrabandist. Nu se gândeşte să se ducă la vlădică, să-i cadă în genunchi şi să-şi ia canonul, ci porneşte în lumea largă, cerşind, minţind, plăsmuind cărţi canonice şi slujind cele sfinte pe apucate şi cu nevrednicie.

Astfel ajunge în Teleguţa, unde de douăzeci de ani, bietul norod suspina după preot... Şi rămâne în Teleguţa douăzeci de ani, la început popă de ispravă, după aceea aprig agonisitor de pământ şi de bani, mai rapid pătimaş legat de văduva lui Nicodim şi la urmă răsturnat în mocirla beţiei şi a păgânătăţei.

Păcatul cel vechi îl paşte şi-l ucide. Ilenuţa, preoteasa părăsită, colo în câmpiile Banatului, află despre ascunzătoarea lui şi vine de-l găseşte, după douăzeci de ani. Dar biata năpustită e mai mult nebună decât teafără şi pustiul şi necazurile au smuls-o atât de dureros încât Popa Man, după înfăţişarea ei, nu poate s-o mai recunoască. O recunoaşte, însă, după câteva amintiri intime, pe cari numai preoteasa Ilenuţa a putut să le păstreze.

Agârbiceanu, în întâlnirea acestor doi oameni, răscoleşte inima şi face arzătoare luarea-aminte cu care-l urmărim. Emanoil Manovici şi străina nebună, căzută în casa lui – după atâtea semne, Ilenuţa preoteasa! – stau unul în faţa celuilalt, adevăraţi şi zguduitori, ca în *Năpasta* lui Caragiale eroii din nu ştiu care scenă. Cu o rară şi neînşelată intuiţie de psiholog, Agârbiceanu ne lasă de-abia acum să vedem până în fundul sufletului lui Emanoil Manovici şi să aflăm aventurosul lui trecut de hoţ al Dunărei. Această dezvelire, într-un ceas înalt dramatic, e impresionantă ca o descoperire făcută de judecătorul de instrucţie, în privinţa caselor celui bănuit.

Acesta e Popa Man! Aşa se lămureşte enigma acestei personalităţi pătimaşe şi prigonite de blestemul nestatorniciei! Ilenuţa, sufletul care aci se deznoadă, aci se înnoadă iar în reţelele nebuniei, urmăreşte pe preotul nelegiuit – împinsă de iubirea ei nestinsă şi fatală – află legătura lui cu Firuţa şi, când Man o azvârle cu neomenie în noapte şi-n noroi, se aruncă în bulboană şi se îneacă.

Iar Popa Man se bestializează şi oamenii din Teleguţa îl gonesc ca pe un câine.

Cartea lui Agârbiceanu cuprinde încă opt bucăţi: întâmplări, icoane, schiţe din Ardealul lui cel sănătos şi patriarhal. Le citeşti cu dragoste. Aşa e lumea pe acolo, simplă, credincioasă, cu aşa bucurii, cu aşa viaţă şi încercări. Cel puţin aşa era, acum zece şi cincisprezece ani, când vigurosul nostru prozator şi-a cules materialul şi l-a încredinţat literaturii româneşti.

Este mai presus de discuţiune că literatura aceasta îşi va păstra o trainică aducere-aminte. Limba românească, aşa cum o ştie şi o scrie Agârbiceanu, desfătează şi înviorează, ca o plimbare la ţară, în părţile nerobite încă de graiul şi de formele civilizaţiei.

Totuşi cutez să-l fac atent pe acest scriitor neaoş român asupra unui germanism care s-a strecurat în limba lui. Agârbiceanu scrie:

„Aşa un popă...", „aşa un bărboiu...",„aşa un tânăr..." (p. 39, 43, 48)... adică *so ein, so eine.* Româneşte, adevărat vom zice: *un astfel de popă, un aşa bărboiu, un asemenea tânăr.* Pentru mine unul expresiunea aceasta: *aşa un, aşa o,* e nesuferită, mai cu seamă când o aud de la cei ce cred că ştiu româneşte. Agârbiceanu mă surprinde. O zice de la el sau reproduce întocmai graiul din Ardeal? În acest din urmă caz, e un supărător exemplu de înrâurire nemţească şi trebuie urmărit şi stârpit.

Chiar în ziua când am isprăvit de citi cartea *Popa Man*, am întâlnit, în Piaţa Florilor, pe Ion Agârbiceanu. Alerga, nu ştiu unde, cu ghiozdanul lui de ziarist deputat. Am stat locului o clipă şi am vorbit. Ce mai face?... Gazetărie şi politică! De-abia când vine vremea să călătorească în tren, între Cluj şi Bucureşti, mai umblă cu ochii prin cele depărtări ale închipuirii şi mai prinde, ici şi colo, câte un gând frumos, câte o aburoasă înfăţişare din ceea ce s-ar putea să fie odată nuvelă sau roman...

Mă uitam cu simpatie şi cu păreri de rău la acest foarte prigonit de nevoi, scos afară din calea lui firească de blestemul încăpăţânat şi vechi, care nu iartă pe nici un scriitor român, să fie şi să rămâie scriitor. Ziarist, deputat, luptător politic... numai scriitor, nu! Avea-va şi Agârbiceanu aceeaşi soartă, ca atâţia fraţi mai mari, ca atâţia fraţi de aceeaşi vârstă?

Îi ascultam glasul aşezat şi blajin:

– Ce să facem!... Dacă nu ne lasă să ne vedem de meserie... Am rămas destui de puţini... Câţi scriitori mai suntem?... Şi atâţia câţi suntem – statul n-are vreme, n-are gânduri, n-are mijloace, pentru noi!...

Nu ştiu cine mai poartă vina acestei grele existenţe de scriitor român. Statul, societatea sau Han Tatar?... Adevărul este că avem azi câţiva scriitori de mare valoare, pe cari îi lăsăm să se cufunde în amărăciune şi în jurnalism.

Un an, doi, trei... şi pe câteva morminte literare vom putea să scriem, în chip de epitaf, dureroasa mărturisire a lui Eminescu:

> „Dar organele-s sfărâmate şi-n strigăt iregulate
> Vechiul cântec mai străbate cum în nopţi izvorul sare.
> P-aci, pe colo mai străbate câte-o rază mai curată
> Dintr-un Carmen Saeculare ce-l visai şi eu odată."

ALEXANDRU MACEDONSKI

Nu e vorba de opera lui, nu e vorba de nedreptatea contemporanilor faţă cu această operă. Vreau să pun în lumină altceva, şi anume forţa şi eroismul cu care acest om a stăruit şi stăruieşte de aproape cincizeci de ani, în atitudinea lui de gladiator al lui Apollo.

Viaţa lui Alexandru Macedonski e o poveste cu totul vrednică de pana unui Balzac. S-a născut şi a crescut boier. A trăit proletar intelectual, în felul eroilor lui Murger, şi isprăveşte într-o lumină înfricoşată şi măreaţă – un fel de nimb amestecat: Lear şi Don Quichotte. Episoadele, peripeţiile, măririle şi decăderile acestei vieţi ar fi – dacă s-ar găsi care să le reconstituiască – un strălucit capitol contributiv la istoria noastră socială din ultima jumătate de veac.

Macedonski a fost ziarist, pamfletar, diletant politic, director de ziare şi de reviste, şef de şcoală literară şi mai presus de toate un pasionat amant al poeziei. Omul acesta a fost rudă, amic şi uneori aliat politic cu câţiva din conducătorii statului român. Fiu de general, intrat, prin căsătorie, într-o casă de boieri români, aparţinând oligarhiei atotputernice, Macedonski, ştiind sau neştiind, a făcut tot ce i-a stat prin putinţă ca să se strice cu clasa lui şi cu egalii lui şi să dea buzna printre noi, pe maidanul vast al boemiei şi al proletariatului intelectual.

Macedonski, acum vreo patruzeci şi câţiva de ani, era prefect de judeţ. Câţi dintre colegii lui de atunci au ajuns – şi-au murit – miniştri, membri la Casaţie sau directori la Banca Naţională! Priviţi înapoi, spre acest strălucit trecut de procopseală al burgheziei româneşti, mai ales de la 1878 încoace. Ce vremuri, ce noroace din poveste, ce averi şi ce oameni!

Alexandru Macedonski a stat, impermeabil, sub ploile de aur şi de favoruri care bântuiau pe atunci, şi cari au pătruns, până la oase, pe atâţi şi atâţi amici şi camarazi. El n-a putut să prăsească, în casa lui, nici o para. Socotesc că, în privinţa aceasta, Macedonski n-a avut pereche decât în marele său potrivnic Eminescu. Mai nepractic, mai cheltuitor şi mai pornit pe împărţeală cu prietenii decât Alexandru Macedonski n-am cunoscut vreun altul, printre intelectualii noştri.

A jertfit totul ideii şi atitudinii. Macedonski – după Eminescu – a fost temperamentul cel mai veritabil poetic pe care ni-l putem închipui. Nu s-a lăsat convins nici de biruinţa colegilor mediocri, ajunşi la onoruri şi la avere, nu s-a dat bătut nici în faţa unei case nevoiaşe pline de copii, nu s-a pocăit nici înaintea mizeriei categorice, apărute lui, acum în urmă, braţ la braţ cu suferinţa trupească.

Acest om, în capul căruia s-au spart duşmănia, invectivele şi hohotele unei generaţii întregi, este unul din cei mai mari şi mai interesanţi nebuni din epoca noastră. Când îl văd, îmi face impresia unui colţ de stâncă, răzbind deasupra poienilor şi-a pădurilor şi cu care furtunile duc o luptă eternă. Ce puteri de rezistenţă au zăcut în acest om, ce fluvii de voinţă şi ce primăvară de închipuire şi de poezie, dacă a putut să rămână până astăzi printre noi şi să nu renunţe la nici una din pretenţiile pentru cari l-am persiflat şi l-am lapidat!

Macedonski pare că a ţinut să ne dovedească, mai întâi prin toată atitudinea lui în viaţă, că e un mare poet. Eu unul n-am văzut până azi pe cineva care să-mi încarneze mai întreg şi mai definitiv pe acest incurabil nebun care este poetul. Pentru libertatea lui de suflet, pentru concepţiile lui, pentru trufia lui, pentru strofele şi pentru demonul lui de poezie, Macedonski a jertfit bunăstarea familiei, legăturile profitabile, consideraţia publică, sfaturile cinstite sau ipocrite şi toate foloasele materiale cu cari societatea răsplăteşte pe convertiţi. A voit să nu fie altceva decât poet, atât de mult, atât de limpede, atât de universal, încât s-o ştie şi copiii din mahalale.

Fireşte, în lumea noastră românească şi din acest punct de vedere, Macedonski este un monstru. Să fii şi să trăieşti o jumătate de secol, ca poet, în ţara românească, în zilele bacanalei burghezeşti – este o năzdrăvănie care încheagă inima de admiraţie. Cum s-a putut una ca asta?... S-a putut şi se poate încă. Macedonski e greu bolnav; dar tot e printre noi.

De câţiva ani, acest atlet al fanteziei se simte slab trupeşte şi ceea ce n-au izbutit, în vremuri, toate adversităţile conjurate, izbuteşte azi fatala bătrâneţe.

Macedonski, cel de-a pururi tânăr cu sufletul, e azi, ca om, un biet bătrân osândit la zăcere. Nu pot să vă ascund că lovitura cea din urmă pe care a primit-o a fost vestea cum că ministerul, de unde ia o leafă de vreo cinci sute de lei lunar, e gata să-l scoată din cadrele active „pentru limită de vârstă."

Uimitoare ironie! Un poet ale cărui poezii – *Avatar, Vasul, Noapte de mai...* – frâng glorios graniţele epocii, e ameninţat să rămână fără pâinea zilnică, pentru... limită de vârstă!

Nu pot, iarăşi, să vă ascund că ultimii vreo zece ani – de când Macedonski primeşte searbăda-i leafă – a fost cel puţin de zece ori ameninţat cu suprimarea. „Bugetul e încărcat! Statul are nevoie de economii!..." Şi mai fiecare ministru nou începea să facă statului economii, suprimând leafa lui Macedonski. Făţarnică burghezie! Despovăra bugetul ţării cu modica leafă a unui om care a dăruit literaturii româneşti brăţări de aur şi coloane de mărgăritare – dar care nu face parte din nici o *cooperativă* politică – şi încărca acelaşi buget cu milioane şi milioane de căptuşală şi de procopseală, pentru clientela partidelor.

În privinţa operei lui Macedonski – înţeleasă altfel ca în birourile Ministerului Instrucţiunii – mi se pare că ne apropiem de ziua dreptei judecăţi. Vechile duşmănii se duc o dată cu oamenii cari le-au căşunat şi purtat. Lipsurile, greşelile şi păcatele, cari se ţin de paşii noştri cât trăim, trec în domeniul uitării sau al povestei. Opera poetică, dacă e menită să ne supravieţuiască, pierzând, pământeşte, pe autorul ei, câştigă libertate şi lumină.

Priviţi în cadrul larg al zilelor ce vin, priviţi-l aşezat pe o consolă ideală *Vasul* lui Macedonski... Autorul nu mai dezechilibrează bugetul ţării, nu se mai arată prin cafenele, nu ne mai dezbină cu înfăţişarea lui...

„Floare-aproape nereală se înalţă hieratic,
O splendoare ca de soare răspândeşte împrejur.
Magistral şi rece vecinic, deşi viu ca un jeratic,
Nu e simţ sub al său farmec să-i mai poată fi sperjur..
Floare-aproape nereală se înalţă hieratic.

Gestul lui e o minune, gura lui, rubin şi perle,
Corpul tot, plasticitatea unor zile ce s-au dus,
În gâtleju-i pasări rare se îngână-ncet cu merle,
Ş-orice limbă amuţeşte, ş-orice suflet e sedus..
Gestul lui e o minune, gura lui, rubin şi perle."

Desigur că, în *Vasul* acesta, parfumul poeziei lui Macedonski se va păstra inalterabil, multă vreme.

Poate că viitorul începe de pe acum să se demaşte. În revista *Junimea Moldovei de nord* (martie 1920, anul I, nr. 1920), care apare în Botoşani, domnul C. Iordăchescu publică un inimos articol intitulat *Cazul Macedonski*. Voiam să credem că autorul e mai tânăr decât noi – cei ce eram *copii de trupă*, în luptele literare de acum vreo 25 de ani – şi apologia-i generoasă (scrisă în oraşul lui Eminescu) este o pârgă a viitorului.

„*Dacă dragostea pentru frumos a generaţiei mai tinere nu e numai o făţărnicie, cerem să se facă dreptate* operei *şi să se întindă, cât nu e prea târziu, o mână de ajutor omului.*".

Dreptatea aceasta, domnule Iordăchescu, e pe drum de îndeplinire (dovadă, articolul dumitale); cât despre ajutor... statul burghez nu ştie cum ar înflămânzi mai rău pe alţi scriitori mai tineri, darămite să ajute pe cei bătrâni care se sting...

UN COLEG

Îl observam, în fiecare dimineaţă, cum stătea cuminte, în colţul lui de sub tavan. Îl observam şi peste zi şi uneori îmi aduceam aminte de el seara, la aprinsul lămpii. Era de-a pururi nemişcat, în colţul lui. Ce făcea el acolo, când se hrănea, cum se hrănea?... Nu pot să răspund nimic. Am căutat printre cărţile mele un volum din seria *Souvenirs entomologiques*, cu speranţa că voi găsi, poate, în el, chipul şi moravurile oaspetelui meu (dacă nu cumva eu sunt oaspetele şi el proprietarul). Volumul meu, însă, vorbeşte de alţi tovarăşi. De-abia în seria IX, apar: *L'Araignée Clotho*, şi nu ştiu măcar dacă păianjenul meu nu se trage dintr-un neam şi mai ilustru, şi mai blazonat.

În aşteptarea minunatelor destăinuiri ale lui Fabre iată-mă ignorant şi mirat de uriaşa forţă de imobilitate a acestui coleg. Ce visează el de atâtea zile, acolo sus, şi care ideal de artă poate să-l absoarbă atât de mult, încât să-l facă să rămână lipit locului, ca paraua unui cui?

În sfârşit, într-o zi, după această lungă nemişcare (ce altceva decât „fecunda trândăvie" a artistului?) l-am văzut pe tavan, măsurându-l metodic, şi peste câteva minute colegul plutea în spaţiu. Nu l-am găsit prea extraordinar... Care poet, după ce şi-a împletit hamacul său de versuri şi de strofe, nu se leagănă în el, adeseori până la copilărească îmbătare? Legănările poetului din tavan mi s-au părut, însă, de tot ciudate. L-am urmărit cu încordare şi am căutat să scot un înţeles, o intenţie oarecare, din mişcările lui. N-am izbutit. Poema pe care o împletea era într-un stil şi într-un ritm, pentru mine unul, indescifrabile.

Dar departe de mine bănuiala că artistul din văzduh nu ştia ce face! Mai curând eram gata şi sunt gata să primesc ipoteza că eu – dinaintea căruia el se producea – înfăţişam un public nepregătit şi nepriceput. Mai curând înclin a crede, ajutat de atâtea şi atâtea analogii, că acest artist superior mă bătea cu totul şi mă cobora în rândul celor inexistenţi pentru Apolo.

Ce a mai fost – după capul meu, a fost nimica toată. Păianjenul a isprăvit aeriana şi complicata lui bucată artistică şi a revenit pe tavan. Dar a doua zi nu l-am mai văzut şi iată atâtea zile de când colţişorul lui e gol şi alb...

Apariţia acestui coleg – poate genial, dar neînţeles – mi-a adus, însă, o folositoare lecţie de răbdare şi de indulgenţă. Nu suntem noi – artiştii din neamul lui Adam – de foarte multe ori tot atât de enigmatici şi de bizari ca şi ceilalţi, din clasa arachnidelor? Bieţii noştri concetăţeni burghezi, nu rămân ei, înaintea pânzelor, paginilor, ori statuilor, oferite ochilor lor nevinovaţi, tot atât de dezorientaţi şi de impenetrabili, cum am rămas eu în faţa acelui tango aerian?

De ce stă un artist, zile întregi, cu luleaua în gură şi complet inactiv? Şi de câte ori n-aţi auzit pe burghezul de bună-credinţă şi cuminte: „Stă, domnule, toată ziua!... Nu pune mâna pe nimica!... Zice că e artist, zice că vânează inspiraţia! A dracului meserie! Eu unul nu pricep nimic."

Sunt două lumi profund deosebite. Una aleargă după scopuri precise, vinde, cumpără, exploatează, sau – pur şi simplu – mănâncă şi bea. Cealaltă visează, culege frumosul din auroră, din flori şi din ochii femeii şi toarce, sub plafonul acestei lumi, păienjenişul artei.

Un artist jigneşte de multe ori pe cetăţeanul ordonat, activ şi serios. Legea, libertăţile şi apucăturile pe cari le tolerăm artiştilor sunt, drept vorbind, derogări de la ordinea comună şi de la bunul-simţ. Dar e bine când aceste lucruri se ştiu şi într-o parte şi în cealaltă şi când – în unele momente grele – indulgenţa surâzătoare vine să-şi ofere bunele-i servicii.

Fără îndoială că toate aceste gânduri (şi câte altele înrudite) trec adeseori prin mintea colegilor de artă şi de suferinţă. Din raritatea şi din ciudăţenia soartei lor, ei scot destulă mângâiere şi destule puteri de rezistenţă în faţa opacităţii sufleteşti a semenilor, în faţa proştilor îngâmfaţi şi a judecătorilor fără competenţă.

O singură chestiune este şi rămâne insolubilă... Colegul meu de sub tavan stătea zile întregi fără să mănânce şi putea să trăiască, postind şi aşteptând. Ce face un coleg – din seria umană – dacă n-ar mânca o săptămână întreagă?

Iată un avantaj care va menţine pe păianjen totdeauna în sferele dispreţuitoarei singurătăţi şi ale adevăratei poezii, faţă cu noi, păianjeni inferiori, nevoiţi să coborâm după demâncare în fiecare zi!

ÎNMORMÂNTAREA LUI D. TELEOR

Privim moartea cu alţi ochi şi cu altă emoţiune decât majoritatea semenilor noştri. Preţuim prea puţin înmormântările zgomotoase şi ne găsim, pe nevrute, în tabăra celor răzvrătiţi, când vedem pe câte un om al zilei, călătorind cu prea mare alai, de acasă de la D-sa până la parcul lui Şerban Vodă.

Aşadar, suntem mai mult pentru eclipsarea *à l'anglaise...* Am citit odinioară, cu neuitata tresărire sufletească, o pagină asupra înmormântării poetului filosof Guyau, autorul celebrei cărţi: *L'Irreligion de l'avenir.*

Câtă simplicitate, ce poemă de supremă discreţiune!

Dar bietul nostru Teleor mi se pare că i-a întrecut pe toţi, nu prin simplitate şi discreţiune, ci prin năpustirea şi nepăsarea cu care s-a săvârşit îngropăciunea lui. Întâi, sărmanul a murit la spital... Aici, n-avem nimic de zis... Eminescu, Bolintineanu şi încă alţii au murit la spital!

Asta este un privilegiu cunoscut al poeţilor români şi ar fi o temeritate din partea noastră să cârtim împotriva unei tradiţii atât de bine stabilite.

Dar, odată mort la spital (şi anume la spitalul Colţea), nu era mare cheltuială să ne aducem aminte că Teleor a fost publicist român timp de vreo patru decenii şi să citim – cinstind descărnatele lui rămăşiţe – breasla noastră şi munca noastră.

La spitalul Colţea există o capelă mortuară dosnică şi există şi o biserică arătoasă, în faţa şi în curtea spitalului. Ce ne costa dacă ceream ca rămăşiţele acestui confrate să fie expuse în biserica din faţă şi nu în chiţimia de lângă poarta din dos?

Teleor a luat loc pe masa cerşetorilor, a sinucigaşilor şi a celor uitaţi de oameni. Numai discursul colegului Dragoslav a distins funerariile lui Teleor, de funerariile ultimului naufragiat social care moare la un colţ de stradă.

Şi era atât de lesne să dăm lumii şi nouă înşine o dovadă că suntem mai puţin atrofiaţi decât se zice!... În cortegiul care l-a însoţit pe Teleor erau vreo trei ziarişti şi vreo doi scriitori. Nu era ploaie, nu era vânt, nu era zăpadă. Era o după-amiază clară şi caldă.

Unde era solidaritatea, unde pietatea colegilor noştri faţă de taina şi de măreţia morţii, unde elementarul tribut de trei ceasuri de seriozitate şi de participare, la ultima sărbătoare a unui confrate?

O, Diogene, cinismul tău în faţa vieţii şi a morţii era o simplă pretenţiune filosofică! Fă drumul înapoi, peste Styx, dacă vrei să vezi ce-am făcut noi din nevinovatele tale pretenţii!

„FERICEASCĂ-L SCRIITORII, TOATĂ LUMEA RECUNOASCĂ-L!“

L-am cunoscut prea puţin. Făcea parte dintr-un contingent înaintaş şi, ca totdeauna între vechi cătane şi recruţi, între el şi mine erau rezerve şi distanţă. Afară de aceasta, Ilarie Chendi nu inspira deloc simpatie. Ochii lui prinşi în nu ştiu ce tiv însângerat, nasul lui de şoim prădalnic, pleşuvia sau opăreala de după ceafă şi ţăcălia lui de Mefisto nu erau detalii drăgălaşe, în fiinţa-i inteligentă şi calculată.

Ştiam însă că e un ager scriitor, un muncitor neobosit, un duşman al mediocrităţii pretenţioase şi al pseudo-talentelor. Ştiam că se războieşte viguros şi că paginile lui – dacă uneori erau pătimaşe şi nedrepte – aveau dreptatea superioară a darului incontestabil.

Ilarie Chendi, din foarte multe puncte de vedere, aduna şi rezuma o epocă întreagă literară, şi-şi disputa, cu Anghel şi cu Iosif, onoarea tragică de a fi modelul scriitorului român nenorocit, în România înduioşată de geniul şi de dezastrul marelui Eminescu. Chendi şi amicii lui înfăţişează, în istoria literară a vremii noastre, o generaţie scumpă tragediei şi morţii premature.

Cugetând imparţial, viaţa scriitorului şi a artistului, în genere, nu numai în România veche şi nouă e atât de împovărată şi de jalnică. Desigur că un blestem special apasă asupra acestor oameni, abătuţi de la regula comună şi de la căile vieţii practice. Ce este un artist? Ce ne trebuie scriitorul!

Le poet este un homme inutile entre tous!...

Pretutindeni neamul acestor oameni a suferit şi suferă dureri neobişnuite şi neînţelese de lumea sănătoasă, ispăşind astfel o superioritate morbidă şi absurdul mandat al poeziei.

Dar în ţara şi în vremea noastră, familia lui Apollo pătimeşte mai grozav decât în tot cuprinsul pământului şi al istoriei! Când burghezia română va fi întrebată odată – ca *Ginta latină* – ce a făcut pe acest pământ, ea va răspunde sus şi tare:

– Am urât pe artişti, îndeosebi pe poeţi, pe scriitori, i-am sâcâit, le-am făcut zile fripte şi i-am expediat, sistematic, la Mărcuţa şi la Pantelimon!

Viaţa lui Ilarie Chendi are o altă latură interesantă, dar pentru mine unul şi mai puţin cunoscută şi anume latura luptătorului naţionalist, discret adăpostit între zidurile de cărţi de la Academie. Ştim din afirmări serioase că acest om slăbănog, cu ochii roşii şi cu cioc ajunsese să răsucească şi să depene, cu mâinile lui abile, toate firele politicei naţionaliste din Ardeal. Mişcări, orientări, agregări şi dezagregări zgomotoase erau opera omului tăcut şi neînsemnat, închis între cărţi şi manuscripte.

Ce voia el, încotro mânau energia şi ambiţia lui mascată pe fraţii ardeleni, nu pot să-mi dau seama. Tovarăşii lui de luptă şi amicii, cari i-au cunoscut gândurile şi activitatea pe acest teren, ne vor spune-o vreodată, dacă vor găsi de cuviinţă.

Nouă ne rămâne spectacolul tipic dintre prăbuşirea celui ce a murit luptând în fruntea tuturor, şi izbânda purtată, pe frunte şi pe suliţi, de codaşii încununaţi prin suverana ironie a soartei.

Dar aici nu vom mai cere un brevet special, pentru oameni şi pentru timpul nostru. Ce s-a întâmplat cu Ilarie Chendi, se întâmplă de la începutul lumii şi se va întâmpla până la dizolvarea ei. Acei cari, prin calităţi şi puteri excepţionale, aduc opera, străduinţa sau transformarea până la două degete de evidenţa victoriei, cad istoviţi şi mor, iar a doua zi un glotaş oarecare, de la spatele celui căzut, este eroul care va da numele său operei, biruinţei sau revoluţiei!

Ilarie Chendi a fost deocamdată prea uitat şi aruncat la fund de valurile izbânzii pregătite de el. Nu încape prea multă întristare. Aşa a fost şi cu alţii mai mari şi mai celebri.

Vine vremea să ne adunăm amintirile şi să mai aprindem vechilor mucenici, prea şterşi pe zidul naţional, câte o lumânărică de recunoştinţă. Odată mort, omul de merit – mai ales, artist şi scriitor – poate să conteze pe îndurarea, pe grija, pe admiraţia cetăţenilor.

RĂSPUNS LA ÎNTREBAREA A PATRA

Ziarul *Luptătorul*, în decursul anchetei literare pe care a întreprins-o, a sporit chestionarul cu o a patra întrebare. *Ce influenţă credeţi că vor avea, asupra literaturei româneşti, literaturile acelor naţionalităţi minoritare înglobate azi în România Mare.*

Întrebarea aceasta ar putea să fie un răspuns indirect la una din cele dintâi trei: cum vom intensifica producţia noastră literară? Fiindcă socotesc, din capul locului, că literaturile acelor neamuri cu cari trăim azi în noua Românie, ar putea să aibă serioasă şi importantă repercusiune asupra literaturii româneşti.

Între naţionalităţile ale căror bogăţii literare ar putea prin traduceri să se reverse şi să sporească debitul literaturii noastre, trebuie să aşezăm, în primul loc, pe germani, pe ruşi şi pe maghiari. Despre valoarea şi despre oportunitatea traducerei în româneşte a marilor autori germani este de prisos să mai deschidem vorba, întrucât ne găsim în faţa unei vechi probleme, veche ca Eminescu, veche ca „Junimea“ şi ca Maiorescu.

Afară de aceasta, mi se pare că, vrând-nevrând: literatura germană continuă să existe, pentru noi, în atmosfera noastră literară, fiindcă – trebuie să ne resemnăm! – nu putem să expulzăm pe Goethe, Schiller, Heine din suflete, cum nu putem să expulzăm oxigenul din atmosfera fizică.

Este mai actuală şi mai acută problema influenţei (de dorit ori de nedorit, după capul fiecăruia) a literaturilor ruse şi maghiare, asupra tinerei literaturii române. Literatura rusă a ajuns până la noi, de multă vreme, venind cu trenul de la Paris, de la Berlin şi (mai rar) cu vaporul şi cu trenul din Anglia. Voi să zic că marii scriitori ruşi au pătruns în sufletele noastre prin traducerile franceze, germane şi câteodată engleze.

Ce influenţă au avut scriitorii ruşi, trecuţi, aşa, prin, alambic străin, asupra literaturii noastre este totuşi o cestiune care poate să stea în picioare.

Dar iată azi literatura rusească la îndemâna dorinţei şi a lipsurilor noastre, prin faptul încorporării Basarabiei. Sunt câţiva scriitori români cari ştiu ruseşte sau cari învaţă azi ruseşte. Sunt destui intelectuali – profesori, ziarişti, medici – cari au intrat în Basarabia, de la unire încoace, şi cari, peste câţiva ani, vor citi pe Dostoievski în original. Şi, dimpotrivă, sunt atâţia studenţi formaţi în şcolile ruseşti, cari azi învaţă, cu sârguinţă, româneşte.

Ar fi un imens folos pentru literatura românească să avem într-o zi, în nişte traduceri făcute de oameni pricepuţi, măcar operele cele mari ale autorilor ruşi.

Trebuie să fac însă o observaţie a cărei justeţe o supun reflexiunii cititorilor mei. Mi se pare că în Basarabia avem de a face mai mult cu o limbă rusească şi cu o cultură rusească şi prea puţin cu ruşii. Altfel stau lucrurile între Carpaţi şi Tisa.

În Basarabia stăm faţă în faţă nu cu ruşii, ci cu elevii lor de alte neamuri. În Ardeal, stăm faţă în faţă cu maghiarii. Aici, problema bunei vecinătăţi literare se complică foarte mult şi se preface în problema integrală şi gravă a vecinătăţii naţionale dintre români şi unguri.

Nu-i cunosc pe unguri decât imperfect din câţiva scriitori ai lor, sau streini cari au scris despre ei. În Ardeal nu i-am văzut până acum fiindcă n–am văzut Ardealul. Braşovul şi Sibiul (cât am văzut eu) sunt numai porţile Ardealului. Ştiu însă precis că existenţa ungurilor în Ardeal nu este o fabulă.

Ştiu, pe de altă parte, tot atât de precis, că ungurii au astăzi importante personalităţi literare. Franz Herezeg, Franz Molnar şi Gabriel Dragoty sunt nume cunoscute chiar şi nouă cititorilor români din vechiul regat. După ei şi tot atât de însemnaţi vin alţii, pomeniţi adeseori cu respect de către colegii mei români din Ardeal. De pildă, Emerich Földes, Andore Gabor, Arpad Pastor şi alţii, cari înfăţişează cu onoare poezia, teatrul şi romanul în literatura actuală maghiară. Neapărat, pe lângă aceştia – autori în viaţă, mai anii trecuţi – sunt autorii clasici unguri, la şcoala cărora au crescut poeţii noştri ardeleni, Coşbuc, Iosif, Goga.

Mai încape vorbă! Cât ar fi de dorit să avem în limba noastră, frumos tălmăcite, operele acestor scriitori unguri! Sunt destui scriitori români cari cunosc limba maghiară tot atât de intim, ba încă şi mai mult, decât limba română.

Altădată să zicem că erau nişte impedimente sufleteşti, peste cari cu greutate putea să treacă un cunoscător al celor două limbi, când ar fi voit să ne dea în româneşte vreun scriitor maghiar.

Astăzi situaţia este alta. Şi dacă voim s-o menţinem şi s-o consolidăm, trebuie să urnim din loc toate greutăţile întâlnite şi să folosim toate mijloacele omeneşti, pentru atingerea scopului. Nu sunt bucuros deloc când aud că în Ardeal până azi n-am dat autohtonilor decât dovezi de forţă şi de severitate. Când vom începe dificila operă de apropiere şi de persuasiune sufletească?

Între limba maghiară şi între limba română, între sufletul maghiar şi sufletul românesc trebuie să croim trainice şi amicale căi de comunicaţie. Toţi poeţii lor să fie româneşte şi toţi poeţii noştri să fie ungureşte. Cine are urechi de auzit să audă.

„ET PROPE ERAT PASCHA“

(*Sf. Ioan*, 2, 13)

Pe nesimţite, din necaz în necaz şi din dezamăgire în dezamăgire, am ajuns încă o dată în apropierea prealuminatei şi slăvitei sărbători a creştinătăţei. Învierea Domnului începe să ni se vestească printre pilaştrii bisericilor pravoslavnice, pline, seara, cu cântările şi cu făcliile de denii. Paştele Domnului, Paştele cele frumoase coboară iarăşi peste cugetele noastre înstreinate şi peste lumea largă – clocotitoare şi dezbinată.

Cunoaştem un fel ieftin sufletesc, cu care cei mai mulţi din cei ce au fost odată botezaţi întâmpină suprema zi de pomenire a Învierei Mântuitorului... E o sărbătoare prea cunoscută şi familiară! Spoim casele, ne îmbrăcăm cu hainele cele bune, pregătim ouă roşii şi petrecem ceva mai lat decât în alte zile de petrecere...

Dacă avem vreme, dăm şi pe la biserică în Vinerea Mare, sau – fiindcă spectacolul este mai neobicinuit – ne ducem noaptea la Înviere. Lume multă, slujbă lungă, o înşelătoare aparenţă de viaţă bisericească... şi totul se termină în materialismul banchetelor de Paşte, unde ospătează omul cel vechi, recăzut în păcate şi în păgânătate. Iisus Christos însă nu va lua parte la petrecerile noastre, despre cari credem că sunt făcute întru slava Învierei lui.

Ajutăm foarte mult la această dureroasă profanare şi noi aceştia, cari stăm la coarnele ziarelor şi revistelor şi tragem, pe câmpiile hârtiei, încurcata noastră brazdă literară. În douăzeci de ziare şi reviste veţi găsi, peste douăzeci de zile, un vraf de articole pascale, pline de searbădă şi arhisuperficială retorică de ocazie. Ziaristul pune ouă roşii în pagina întâi, văruieşte pagina a doua şi în celelalte se bucură cu bucurie mare că... e om şi el, şi de Paşte se va desfăta mai abitir ca în celelalte zile.

E de vină şi Biserica de această trivializare în care se cufundă tot mai adânc clopotul de aur al vestei Învierei. Sunt de vină toţi acei servitori ai Cuvântului – mari şi mici – cari lasă sfintele locaşuri mute şi întunecoase.

Problema e înfricoşată şi, în lumina sură a universalei confuziuni sufleteşti, dă fiori, ca în serile de popas, în loc pustiu, nişte siluete cu ochi fosforescenţi. *Mai suntem creştini ori nu mai suntem?* iată o întrebare pe care un învăţat din Occident, într-o vreme pacinică, şi-a pus-o la biroul lui. Răspunsul ni se pare că i-a fost: *Nu mai suntem!* Îi dădea mâna. Neamul lui trăia bine. Împrejuru-i viaţa naţională se desfăşura normală şi prosperă. Alcătuirea socială sub care-şi petrecea zilele era în general primită şi socotită ca mulţumitoare. Om cu om se îngăduia, autorităţile ţineau dreapta cumpănă între bogaţi şi săraci, poporul avea pâine şi tihnă.

Să ne întrebăm şi noi astăzi. Mai suntem creştini ori nu mai suntem? Cine ar cuteza astăzi: – dintre cei ce măcar o dată în viaţa lor au îngenuncheat în faţa altarului – să răspundă provocator: nu mai suntem! Oricât de furtunoasă şi de contradictorie este viaţa noastră sufletească, în ceasul de faţă, o putere cărei nu ajungem să-i stăm înpotrivă ne adună la căminul cel vechi, ne împacă sufletul şi ni-l luminează cu lumina Învierei. Suntem mereu creştini! Deşi, din punct de vedere social, suntem împărţiţi şi stăm adeseori în tabăre duşmane, deşi zbuciumul în care trăim e protivnic reculegerei creştine, deşi certurile şi luptele noastre orbesc cugetul şi înveninează inima: sărbătoarea Paştelul răsare pentru noi cu aceeaşi subjugătoare lumină mistică, cu aceiaşi fiori de nemurire.

„Pace las vouă, pacea mea dau vouă!...“ (*Sf. Ioan*, 14, 27). Acesta este darul pe care Mântuitorul îl dăruieşte Apostolilor şi lumei creştine la Cina cea de Taină. Ce ne-ar trebui azi mai mult decât pacea lui Iisus Christos? Vai! nu putem s-o avem. Ea a ajuns astăzi un bun particular şi individual.

Cum ai vrea s-o aduci încă o dată în adunările populare, în dezbaterile furtunoase, între clasele inimice şi gala de încăierare! Nu se mai poate! Bogaţii cei ce tremurau înaintea Marelui Vasilie şi aruncau în corvana săracilor, la cuvântul lui, inelele de pe degete: astăzi nu mai dau pe la biserică, iar Marele Vasilie... şi-a pierdut elocinţa, şi-a pierdut cutezanţa şi – mai rău decât toate – şi sublima-i sărăcie!

E ceasul întunericului şi-al uriaşelor învălmăşeli. De unde ne va veni lumina?... Ea există, ea trece pe deasupra noastră, ea pâlpâie şi în noi câteva clipe, bunăoară, acum, când Sfânta Înviere încununează bisericile creştine, dar, ce folos, că nu putem s-o prindem şi s-o statornicim în viaţa noastră.

Paştele sunt aproape... Uşor lucru să ne bucurăm de formă, să încondeiem – ca pe un ou – prima noastră pagină şi să spunem, în pustiu, că într-adevăr Christos a înviat, dacă noi murim în fărădelegile şi în strâmbătăţile noastre!

Biserica românească, această sfântă instituţie care a crescut la sânu-i pe poporul românesc, nu trebuie să stea deoparte şi să-şi încrucişeze braţele ca o crescătoare, în faţa unui copil ajuns în anii claselor primare. Astăzi Biserica noastră are cam această atitudine: a crescut pe copil, l-a dat la şcoală, şi acum nu ştie ce să mai facă... E prea puţin. Rolul bisericei începe, mai vârtos, de acum înainte!

Trăim in anul 1920 şi, din mila Domnului, în România Mare. Dar n-avem vreme să ne bucurăm din toată inima de izbânditul nostru vis, fiindcă ne mănâncă lipsurile, necazurile şi vrăjmăşiile lăuntrice. Toţi acei cari ne mai simţim şi voim să rămânem fiii Bisericei, ne întoarcem spre ea cu ochi întrebători, acum de Paşte: – Ce faci tu, maică venerabilă?

Câtă muncă duhovnicească n-ar fi de îndeplinit! Cât loc n-ar putea să coprindă Biserica, între noi cei ce ne certăm şi ne urâm, şi cât de binefăcătoare n-ar fi mediaţia ei! Sunt mulţi cei risipiţi şi şovăielnici, cari ar alerga cu entuziasm când s-ar găsi cineva care să dea glas bisericei. Tradiţia creştină e prea vie în sufletul acestui popor, atât de creştin până mai ieri, ca să nu izvorască din nou, bogat şi clar, numai dacă ne vom da silinţa să îndreptăm şi să sleim fântâna părăsită.

Credinţa noastră – de azi, de ieri şi de ziua noastră, cea din urmă – este că Iisus Christos e minunat şi Domnul vieţei. Suntem convinşi că această credinţă vor mărturisi-o şi mulţi din conducătorii societăţei viitoare, curând după trezirea din biruinţă şi după instalarea primelor dezamăgiri.

Dar până atunci mai este vreme şi e dureros să vezi că vremea aceasta trece peste poporul tău pustietoare şi întunecată. Suntem prea nevârstnici, prea slăbănogi şi fără învăţătură, ca să ne despărţim de binefacerile creştinismului. Şi ce să mai zicem, când vedem că popoarele mari şi de mult culturale sunt tocmai acelea care iubesc pe Iisus Christos şi „vorbesc ziua şi noaptea de legea lui!“ (*Psalm*, 1, 2).

Sărbătoarea Paştelor ce vin aduce aurora fericirii în ochii multora şi siguranţa nemuririi în multe inimi. Dar, calitativ, noi românii suntem printre cei din urmă cari luăm parte la dumnezeiasca sărbătoare! Treziţi-vă păstori ai Bisericei Române! Premeniţi locaşurile Domnului, adunaţi norodul şi faceţi-l să simtă că minunea Învierei lui Iisus Christos s-a întâmplat mai întâi în sufletele voastre!

România s-a făcut România Mare, iar sarcina voastră şi mai mare. S-au înmulţit turmele, s-au înmulţit bacii. Fiţi cu ochii pe oi!

AMINTIRI DESPRE VLAHUŢĂ

Cum curge vremea şi ne-ngroapă!... S-a împlinit anul de când acest amic al visurilor tinereţii noastre a coborât în pacea mormântului... Pare că ieri, într-o galeşă zi de toamnă, îl petrecusem, trişti, în cea din urmă a lui călătorie. Pare că florile scuturate pe racla-i n-au avut încă vreme să moară, cu totul, sub bulgării prăvăliţi. Şi totuşi s-a împlinit un an de când Alexandru Vlahuţă a plecat dintre noi.

Am aci, sub ochii mei, cartea lui de poezii. Le-am citit de atâtea ori! Şi sunt atâţia ani de când am început să le citesc! Astăzi când trec iar prin ele, am impresia că nu-l găsesc atât de mult pe autor, în noianul lor de icoane şi de gânduri, cât pe mine însumi. E mai mult decât un sfert de veac, de când am spus, după Vlahuţă, şi am legat atâta simţire personală de stihurile lui, am prefăcut în bunul meu inspiraţia lui:

„Acum când nu ne mai iubim
Vino cu mine-n ţintirim...“

Am început să silabisesc literatura românească pe filele cărţii lui: *Din goana vieţii*. Am citit pe Eminescu, după ce mi l-a explicat Vlahuţă. În privinţa aceasta Vlahuţă a fost pentru mine ca un slujitor al celor sfinte, care primeşte pe profan să se apropie de altar, cu întârzierea binefăcătoare a catehizării şi a iniţierii. Când am început să ştiu că există o literatură românească, am ştiut-o din lecţiile lui Vlahuţă, şi din punctul lui de vedere.

Mulţi din colegii mei de azi cred că ar putea să mărturisească tot aşa. Alexandru Vlahuţă, acum douăzeci şi cinci şi treizeci de ani, era pentru noi, adolescenţii lacomi de poezie şi de verbul românesc, un fel de Mentor poet, iubit şi ales, mai presus de toţi ceilalţi. Delavrancea era prozator, Caragiale era varga lui Dumnezeu. Traian Demetrescu era un şcolar al lui Vlahuţă. Ceilalţi de vârsta lui Traian Demetrescu nu puteau să ne cucerească statornic. Macedonski, acoperit de un nour de defavoare politică şi prigonit de o falangă de inamici, era să ne impresioneze, mai târziu, cu inspiraţia lui rece şi regală. Coşbuc era prea sănătos, prea clasic şi... dincolo de dulcea boală eminesciană, stăpână pe sufletele noastre.

Vlahuţă tâlcuia pe Eminescu mai bine decât oricine simţirii noastre de atunci şi socotesc că a fost o vreme – un deceniu ori mai mult – când cititorii de poezie din vechiul regat au făcut din stihul lui Vlahuţă formula preferată şi cursivă a unor mişcări sufleteşti întru farmecul întâiei tinereţi. Eminescu era prea falnic şi prea sus; de la el şi până la emoţia tuturora intermedia, ca o scară aşternută moale şi corect, disciplinata poezie a lui Vlahuţă.

L-am citit toţi, l-am iubit toţi. Dragostea pentru versurile lui şi pentru sufletul dat pe faţă în aceste versuri a însemnat faza a doua din încântarea şi din dominaţiunea lui Eminescu.

Dacă am întreba, cu toţii, real sau imaginar, cerniţi sufleteşte:

„Să-ţi cer un semn, iubito, spre-a nu te mai uita?...“

Am întreba, tot aşa, în gândul nostru ori aievea:

„Ce te uiţi cu ochii galeşi la copacii trişti şi goi
Şi oftezi dând pas gândirii să mai urce înapoi?...“

Azi, după atâta trecere de vreme, răsfoind poeziile lui, atât de cinstit lucrate, atât de transparente şi de intime, mi se pare că răsfoiesc un album cu taine personale, cu gânduri şi cu chipuri mult dragi odinioară, cu flori uscate altădată, umede de lacrimi şi de sărutări...

„Târziu ne-am despărţit... cu-ntoarceri,
Cu trăgăniri copilăreşti.
Ş-am urmărit-o cum se şterge,
Ca o minune din poveşti.
Şi mult am stat aşa, în noapte,
Să-mi desluşesc tot ce-am simţit.
Aveam în mâini căldura, forma,
Parfumul visului iubit."

Mai târziu s-a întâmplat în noi inevitabila reacţiune. Nu există iubire, nu există entuziasm, nu există apropiere de orice fel care să nu isprăvească ori să nu treacă vremelnic saţiu, în răceală, poate chiar în duşmănie. Prea plini de Vlahuţă şi de melancolia dulce pe care o sorbeam din paharul curat al invenţiunii lui poetice, am alergat după alţi maeştri, am complicat, am rafinat sau am schimbat cu totul idealul nostru estetic. De aci, destulă nepăsare şi uneori nedreaptă defăimare a cântăreţului stăpân, în anii tinereţii, pe cugetele noastre.

A fost un fenomen firesc. Soarta regilor, a idolilor, a marilor stăpânitori sufleteşti, e astfel totdeauna. Impresiile, preferinţele, entuziasmele şi slăvile omeneşti cresc, la fel ca tot ce este omenesc, în aceeaşi grădină a caducităţii. Tot ce poate să pretindă şi să adune o ambiţie omenească, este un sfert de oră de notorietate.

Mai este, însă, o altă lege şi mai adevărată şi mai largă, care trebuie să ne consoleze şi să ne ajute să pricepem mai adânc menirea şi acţiunea poeţilor asupra noastră.

Faima şi înrâurirea unui poet seamănă mult cu strălucirea şi risipa căldurii soarelui. Când poetul a căzut din adoraţia noastră, când soarele a pogorât sub orizont, acţiunea lor de peste zi (gândurile, idealul visat, lumina şi căldura...) a lăsat urme adânci, a semănat în lume o lume nouă.

Astăzi Vlahuţă e mult mai puţin citit decât acum douăzeci de ani. Puteri noi poetice au cucerit luarea noastră aminte şi cununile favoarei publice. Dar Vlahuţă, care, acum un sfert de veac, a risipit şi a îngropat în simţirea noastră a tuturora atâta frumuseţe şi atâta farmec, trăieşte azi în ce gândim, în ce simţim, în ce scriem, după cum trăiesc în noi seva pământului românesc şi tainele eredităţii. Vlahuţă a sporit cuprinsul şi comoara poeziei din sufletul generaţiei noastre.

Dar – *vremea trece, vremea vine*... Dacă a fost un moment când s-a părut că vremea lui Vlahuţă a trecut, iată că vremea lui Vlahuţă vine încă o dată. Cerurile sufletului naţional au ajuns fără de veste altele... Literatura românească dezvoltată şi înflorită pe măsura României vechi şi sub influenţele atunci hotărâtoare, astăzi se pregăteşte, pe neştiute, să fie cu totul altceva, să răspundă unor aşezări cu totul noi şi într-o formă şi într-o direcţiune pe care nimeni nu poate să le proorocească.

Deocamdată, iată-ne în faţa unei prime şi elementare necesităţi: trebuie să învăţăm româneşte pe noii şi numeroşii noştri concetăţeni. Şi Vlahuţă – poetul netulburat şi cu limba bine dăscălită – va fi unul dintre cei mai buni iniţiatori.

„ADEVĂRUL LITERAR" DE ALTĂDATĂ

Fără perspectivă şi înşelătoare e nălucirea trecutului!

Este destulă vreme de când, într-o „clasă de meditaţie", în internatul Liceului „Sfântul Sava", mi-a căzut în mână, întâia oară, un număr din *Adevărul literar*... Şi cu toate acestea, amintirea parcă ar fi de ieri. Ca într-un desen antic, lipsit de perspectivă, aşa stă în faţa noastră mirajul a tot ce fu cu noi din clipa neînţeleasă a primei amintiri...

Cred că era prin toamna anului 1893... Dar nu m-aş mira să mă oprească cineva şi să-mi spună că greşesc. Deunăzi am căutat, în privinţa aceasta, să pun, faţă în faţă, amintirile mele cu ale scumpului meu amic şi dascăl Ion Teodorescu, dar nu ne-am potrivit. M-am gândit să verific anul, căutând colecţia *Adevărului literar*. Dar nu scriu o istorie literară, ci rechem conture și întâmplări din zilele pe care le-am trăit eu. Și atuncea:

> „...ții tu minte câte-n lume-ai auzit,
> Ce-ți trecu pe dinainte, câte singur ai vorbit?“

Cred că era prin toamna anului 1893, când următorul desen, din *Adevărul literar*, îmi dădu pe față existența unui astfel de supliment al *Adevărului* și, într-un fel oarecare, existența familiei literare de pe atunci:

Într-o criptă, tăiată în două printr-o secțiune transversală (ca în cărțile noastre de geometrie), se vedeau mai multe racle, așezate unele peste altele, iar pe racle erau scrise numele unor scriitori români, morți la data aceea. Deasupra criptei și din pământul care o acoperea, creșteau o mulțime de ciuperci. Și pe fiecare ciupercă era câte un nume de scriitor român în viață pe atunci și înfloritor.

Alături de criptă, era... intrarea birtului din gara Ploiești și Gherea stătea jos la ușa prăvăliei. Și (dacă nu mă înșel) era primprejur și Caragiale, dar nu mai mi-aduc aminte ce făcea.

Așa am aflat, întâia oară, în chip durabil, că avem o familie literară, parte sub pământ, parte deasupra pământului, că avem un critic literar birtaș și alte multe legende și adevăruri contemporane.

Anton Bacalbașa purta cu talent, cu nerv, cu spirit și cu fanfară direcțiunea acestei foi literare. Iar împrejurul lui era un stat-major de tineri, plini de dar și de ideal, adeseori mai presus decât directorul. Erau în jurul lui Anton Bacalbașa: Traian Demetrescu, Pincio, D. Anghel, A. Toma, I. Teodorescu și alții, unii în redacția ziarului, alții colaboratori mai de departe, dar toți bine înțeleși între ei asupra câtorva lucruri capitale și închinați unui același ideal. Pe vremea aceea, inspirația românească era deosebit de generoasă și de umanitară. Teoriile și personalitatea lui Gherea fermecau și înduplecau.

Prestigiul ideilor socialiste era atât de pătrunzător și simpatia pentru lumea nouă atât de generală, încât literații timizi sau refractari începeau să-și piarză trecerea de care se bucuraseră până aci. Pe de altă parte, o revistă proaspăt apărută, dacă voia succes rapid, nu putea să disprețuiască prietenia și concursul *Adevărului literar*.

Anton Bacalbașa – în ce avea el mai închegat și mai luminos în sufletu-i – era copilul și elevul lui Dobrogeanu-Gherea. Ziarul literar pe care l-a întemeiat și l-a condus, cu atâta duh, cu atâta vervă cuceritoare, era o tribună literară socialistă. Aceasta putem s-o afirmăm noi cei ce acum 27 de ani citeam *Adevărul literar* și eram de-abia prin clasa a treia sau a patra secundară. Dacă ar zice cineva într-alt fel, l-am dezminți cu toată puterea amintirilor noastre, cu toată vioiciunea unor impresii, ajunse pentru noi, de atunci încoace, fond și normă sufletească.

Am auzit adeseori pe unii și pe alții întrebând (din nevinovăție, din orbire sau din fățărnicie): Ce foloase avem noi de pe urma socialismului? Multe răspunsuri drepte și liniștitoare putem da acestei întrebări necugetate. Dar, în special, putem răspunde cu privire la trecutul nostru literar: *Însuflețirea și frumusețea literaturii românești, de acum 30 și 35 de ani, se datoresc, în bună parte, ideilor și idealului socialist.*

Mișcarea intelectuală și literară de mai târziu, naționalistă și îngustă, e un fel de Nil recăzut în matca lui, după ce tot Egiptul a fost răcorit și fecundat.

De *Adevărul literar* mă leagă mai mult decât amintiri de cititor, mai mult decât entuziasmul cu care urmăream nuvelele, articolele, poeziile și – mai cu seamă – polemicile lui. E adevărat că Anton Bacalbașa a lăsat curând direcțiunea foii pe care o crescuse. Nestatornicia și mobilitatea omenească, în genere, și ale lui Tony, îndeosebi, l-au împins spre alte țărmuri și ziare. Și *Adevărul literar* și cel politic au rămas fără Tony.

Suplimentul literar a început să apară în alt format și cu alți colaboratori, dar cu aceeași tradiție de libertate și de socialism.

Trecuse vremea. Era prin anul 1896. Cititorii copii, de acum câțiva ani, erau gata să termine liceul și neastâmpărul și pretențiile lor crescuseră. Eram câțiva prieteni și colegi, care stricam multe caiete albe și doream încercărilor noastre literare – cu dor nestins, cu dor fatal! – coloanele noului *Adevăr literar*.

Un secretar de redacție, tânăr, prietenos și indulgent (domnul B. Brănișteanu), era să fie complicele destinului și introducătorul nostru literar.

Aşa se face că scormonitorul arhivelor literare va găsi într-o zi depărtată, în *Adevărul literar* din toamna anului 1896, două nuvelete (*Pe terasă* şi *Harpistul Dionis*), care dau dovada intemperenţei mele grafice din zilele acelea.

E de atunci un sfert de veac! *Adevărul* are ambiţia, tinereţea şi puterea să-şi reclădească în amfiteatrul vremii noastre tribuna-i literară de altădată. Şi (lucru nu tocmai uşor de întâlnit) poate să regăsească, din vechea gardă, câţiva soldaţi care se ţin încă bine şi care au mândria legitimă că au rămas credincioşi idealului de acum un sfert de veac.

CE SĂ-I MAI CEREM LUI MOŞ CRĂCIUN?

Credeţi că Moş Crăciun aruncă darurile lui pe coşul fiecăruia şi nu ştie de mai-nainte pe acela pe care-l dăruieşte?

Şi apoi, credeţi că socotitul moşneag dă mereu cu ochii închişi, şi nu mai întreabă şi nu mai ţine nici o socoteală de lucrurile aduse în anii care au fost?

Eroare profundă! Moş Crăciun nu numai că, din vreme, a cântărit pe solicitatorii lui, dar ţine minte şi darurile de altădată.

De aceea, să judecăm azi, în preziua arătării lui anuale, cam ce facem noi, de un cârd de ani încoace, cu tot ce ne-a dăruit divinul mesager.

Nu vom merge cu socoteala prea departe. Singur Moş Crăciun îşi cunoaşte catastifele, cunoaşte vechile generaţii şi toate amărăciunile încercate, în vremuri.

Vorbim de noi, cei din aceşti ani mai de pe urmă.

I-am cerut lui Moş Crăciun, în mai puţin ca vreo zece ani: o graniţă strategică spre Bulgaria, modificarea legei electorale, împroprietărirea ţăranilor, România Mare, intrarea în război, ieşirea din război, tratate favorabile, şi o infinitate de alte lucruri, unele foarte mici, dar foarte necesare (precum: ghete, haine, zahăr şi vagonete cari să meargă, trase de o locomotivă).

Nu putem să ne plângem că Moş Crăciun a fost surd şi nu ne-a ascultat. Rând pe rând şi an după an, milostivul unchiaş ne-a adus cam tot ce-am cerut: Cadrilaterul, Basarabia, Bucovina, Transilvania, votul universal, Parlamentul României Mari şi câte toate.

Întrebaţi, de pildă, pe vecinii noştri bulgari, dacă Moş Crăciun vine pe la ei atât de încărcat de daruri, cum vine pe la noi. Noi suntem copii răsfăţaţi şi pace! Suntem acei copii de oameni bogaţi cari au prea multe jucării şi nu ştiu ce să mai facă, în faţa lor. Ei! dacă am avea cum au copiii nevoiaşi numai o păpuşică de cârpe, cum am şti s-o păstrăm şi s-o preţuim!

Ce-am făcut şi ce facem noi cu darurile lui Moş Crăciun?

Luaţi aceste daruri, unul câte unul, în gândul vostru, şi întrebaţi-vă: ce-a ajuns el în mâinele noastre!

Cât erau de frumoase, cât erau de nouţe! Cu ce bucurie le-am primit, ce sărbători am organizat, în onoarea lui Moş Crăciun! Ce jurăminte şi ce legăminte am făcut, în entuziasmul nostru!

Dar, vai, am fost copii răi şi am dezarticulat bietele jucării. Uitaţi-vă la ele, cum arată, în mijlocul sau prin colţurile casei.

Să luăm, de pildă, această drăgălaşă morişcă de vânt, – expresiunea votului universal: Parlamentul României Mari... Dar ce s-o mai luăm! S-o lăsăm mai bine în pace.

Ce ne facem, acum, cu Moş Crăciun, care soseşte? Ce să-i mai cerem moşneagului?

Să-i mai cerem daruri mărunţele, că pe cele mari le-am isprăvit.

Să-i cerem zahăr... Bietul moş ni l-ar da cu 15 lei kg. şi a şi trimis, mai deunăzi, înaintea lui, pe cineva care să facă asemenea ofertă. Dar oferta a fost refuzată, pentru că 15 lei kg. este prea puţin faţă cu 32 lei pe cari trebuie să-l plătească săracul român.

Să-i cerem haine sau stofe pentru haine, că iată, că în curând vom rămânea goi puşcă. Trimite bietul moş vapoare întregi, dar nu ştiu cum se face că se înnămolesc pe la Constanţa, Brăila şi Galaţi. Le descarcă cineva ori nu – singur Moş Crăciun vede şi ştie. Noi ştim numai atâta că dacă mărfurile din vapoare încap în vreun depozit, nu trece mult şi depozitul ia foc.

Ce să-i mai cerem lui Moş Crăciun?

Automobile, favoruri, şampanie, camere separate, ministere şi clienţi politici?

Acestea nu le dăruieşte Moş Crăciun ci alt personaj, cu altceva pe spinare, decât coşul lui Moş Crăciun.

Moş Crăciun vede şi înghite, de multă vreme, destrăbălarea noastră.

Moşul e îndelung răbdător, milostiv şi mare filosof.

Dar nu ştiu pe care filosof din lume nu l-am scoate noi din minţi cu priveliştea răutăţilor noastre.

Moş Crăciun cunoaşte foarte bine *Sf-ta Evanghelie.*

A învăţat-o nu în facultăţile noastre de Teologie, a învăţat-o demult, pe malurile Genizaretului, cu acei pescari desculţi, cari aveau să răstoarne o întreagă lume veche de împilatori.

Mă tem să nu ne-aducă într-o iarnă, de sfintele sărbători, drept orice dar – acel bici de ştreanguri, care curăţi odinioară Templul din Ierusalim.

O UMBRĂ ŞI UN NUME

Acum trei zile, aflai pe neaşteptate că dascălul meu de elineşte, pe care eu îl ţineam drept viu şi sănătos, doarme somnul cel de lungă vreme. A murit astă-iarnă şi vestea morţii lui s-a pierdut, ca un strigăt stingher, în uriaşul învălmăşag al vieţii noastre bucureştene. Nici un coleg din anii de liceu nu s-a nimerit în calea mea, să-mi dea de veste. Nici un semn de nicăieri n-a fost să-mi destăinuiască supremul lui exod.

Nu ştiu dacă spun lucruri pe cari le simt numai eu sau dacă interpretez şi simţirile altora, dar un dascăl pentru mine este şi rămâne un om aparte printre ceilalţi oameni. Când ai stat în bancă, ani de zile, sub ochii serioşi (sau severi) ai cuiva care te învaţă carte, chipul de pe catedră prinde în juru-i o lumină deosebită, stăruitoare, chiar când lumina aceasta nu înseamnează aureolă.

Ca tatăl şi ca mama, un dascăl nu mai moare niciodată, dacă nu în inima noastră, cel puţin în amintirea noastră. Mă bate gândul adeseori să fac un catastif cu toţi învăţătorii şi cu toţi profesorii mei, de la bietul seminarist care m-a învăţat buchile, în chilia unei foste mânăstiri, până la profesorii plini de învăţătură pe care i-am avut la Facultatea Teologică din Cernăuţi. Buni sau răi, ageri sau ageamii, chemaţi sau nechemaţi, savanţi sau ignoranţi, ei au fost, toţi, dascălii mei, şi tainice şi neuitate stări de cuget mă leagă de fiecare.

Mulţi dintre ei – majoritatea lor – sunt azi dincolo de graniţele noastre pământeşti, deci, ceea ce aş spune despre ei şi cum i-aş rechema ar fi mai presus de orice preocupare mică şi de orice precauţie. Astăzi, iată că stă drept, înaintea amintirii mele, fostul meu dascăl de limba elină. Ciudat om! Stă drept, pentru că niciodată nu l-am văzut decât drept ca o făclie. În patru ani de liceu nu l-am văzut şezând pe catedră niciodată. Din picioare striga catalogul, din picioare dădea lecţia şi asculta pe elevi. Era nemaipomenit de serios, atât de serios că râdea cam o dată pe an şi încă şi atunci un râs mut şi ironic. Dacă scot din socoteală pe alt dascăl de elineşte din cursul inferior (acela un fel de varga lui Dumnezeu), el a fost cel mai sever dintre profesorii mei.

Am auzit mai târziu că severitatea aceasta era o mască pe care şi-o alcătuise cu multă trudă şi de mare nevoie. Se spunea că mai-nainte, la alte şcoli, în alte oraşe ale ţării, omul fusese mai prietenos şi mai surâzător. Dar şcolarii i se suiseră în cap şi atunci a trebuit să-şi revizuiască atitudinea.

Aşa cum se arăta în ochii noştri era – pe din afară – un profesor model. Nu lipsea de la şcoală niciodată. Nu avea, pentru elevi, decât un singur fel de anotimp – de-a pururi rece. Nu părtinea pe nimeni şi nu prigonea pe nimeni. Cine îşi făcea datoria şi învăţa era lăudat – de creionul cu care dascălul îi punea notă bună. Cine era leneş şi târâie-brâu dădea peste acelaşi creion, cu adaosul (destul de rar) că profesorul de elineşte lăsa, de sus, pe capul celui leneş, câteva cuvinte de o concentrată ironie.

Era un om deosebit de drept şi mai cu seamă inaccesibil intervenţiilor piezişe. Protecţie – la el nu încăpea. Şi dacă mă socotesc bine, acest om, pe care reflexiunea ulterioară era să mi-l dovedească atât de firav cărturar, stăpânea sufletele noastre şi smulgea respectul nostru numai prin frumoasa lui integritate. Dascălul meu era un om de caracter!

Se povestea printre noi că odată, la un examen general, ministrul de pe vremuri al Instrucţiunii a intervenit pe lângă profesor să pună notă de trecere unui elev. Profesorul a prezentat ministrului catalogul şi creionul: „Poftiţi, puneţi dv. această notă!"

Elevul are o intimă nevoie să facă din dascălul lui un om excepţional. Acasă, copil încă nedat la şcoală, el trebuie să facă din tatăl său un meşter mare, sau un ostaş viteaz, sau te miri ce erou necunoscut. Această nevoie nu se stinge nici la şcoală. Dascălii noştri trebuie să fie nişte semi-eroi! Vai de acel dascăl care nu e nici învăţat, nici frumos, nici integru – mai cu seamă integru.

Fără să ne dăm seama decât târziu, după anii de şcoală, iubim în şcoală, în primul loc, pe acei profesori în cari simţim caractere puternice. Profesorul meu de elineşte avea o construcţie sufletească necomplicată, dar viguroasă.

Ce carte ştia omul acesta – este o chestiune dificilă. Făcea parte dintr-o categorie didactică pe care, Dumnezeu să mă ierte, nu pot s-o pricep nici azi. Sunt adică profesori care se mărginesc, în lecţia lor şi în general în munca lor cu elevii, să execute programul şi catehismul pedagogic fără scăzământ, dar şi fără adaos. Să nu fii mai învăţat decât cere programul în ora aceea. Să te fereşti de neprevăzut şi de anticipări. Şi dacă se poate să faci, în clasă, aidoma ceea ce Verlaine îţi cere, în poezie:

„*Prends l'éloquence et tords-lui son cou*!"

N-am putut niciodată să înţeleg superioritatea acestui sistem pedagogic (desigur că din vina mea), iar când a fost vorba să desprind sistemul – la seminarul pedagogic – n-am izbutit decât să sucesc, în chip de semn de întrebarea, bunăvoinţa, de altfel totdeauna rectilină, a marelui nostru pedagog d-l C. Dimitrescu-Iaşi.

Răposatul meu profesor mă învăţa limba elină! Cum izbutea omul acesta să rămâie atât de metodic şi de rece, în faţa lui Euripide, în faţa lui Demostene, în faţa lui Homer – ştie singur Dumnezeu.

Noi, elevii, am trecut pe lângă aceşti uriaşi ai poeziei şi ai literaturii universale, aproape cum ar trece un copil – în tren, la sânul maică-sii – pe lângă munţii Elveţiei. Nu e nici o mirare că aproape toţi aceşti elevi s-au apucat mai târziu cu totul altceva decât de limba şi de literatura elină.

Cu toate acestea!... Dascălul este tot dascăl. Respectul şi închipuirea de odinioară au bătut efigia lui în medalie nemuritoare. Dacă ştiinţa lui era atât de avar dozată, prestanţa lui trupească şi morală îmi umplea inima. Pare că îl văd!... Capul sus, golaş ca un gât de vultur pleşuv. Mustaţa neagră, de arnăut. Obrazul oacheş şi nepătruns. Nasul coroiat fără exagerare. Iar ochii lui... – după douăzeci de ani de la ultima noastră întâlnire, la catedră, tot nu puteam să le susţin privirea!

„SONATA UMBRELOR" DE A. DOMINIC

În zilele din urmă, în literatura noastră dramatică s-au ivit nume nouă şi opere originale. Cronicarii dramatici şi-au făcut sau îşi vor face datoria şi nimic din ceea ce merită să fie cunoscut nu va rămânea în întuneric. Mi-e dragă şi mie iluziunea teatrului. Când treburile şi nevoile mă mai slăbesc, mă duc bucuros să veghez două-trei ore în templul Melpomenei... Dar nu sunt un fervent, adică nu sunt un închinător devotat templului şi nelipsit de la slujbele lui.

Acest cusur se preface uneori în calitate. Este adevărat că, văzând teatrul mai rar, nu pot să expulzez dintre mine şi teatru acea impresie de convenţional, de artificial şi de sforăire, care împovărează acest gen literar. Adeseori îmi vin în minte unele pagini ale lui Tolstoi din: *Ce este arta*? şi îndeosebi gândurile lui de la audiţia lui *Siegfried*... „Şi cugetam, fără voie, la un ţăran cuminte, luminat şi vrednic de respect, unul din acei oameni cu adevărat cucernici, cunoscuţi de mine printre ţăranii noştri. Îmi închipuiam grozava nedumerire în care s-ar afla un asemenea om, dacă ar trebui să fie de faţă la privelîştea la care fusesem eu..."

Dar această primitivitate de cuget în faţa artificiilor şi a farmecelor teatrului are şi o parte bună. Rămâi mai stăpân pe judecata proprie şi nu te rotunjeşti atât de bine – ca de pildă confraţii cronicari de meserie – nevoiţi să se lase rostogoliţi pe albia tuturor spectacolelor, în şuvoiul convenţiei atotputernice.

Am văzut deunăzi, pe scena Teatrului Naţional, piesa *Sonata umbrelor* de A. Dominic, autorul volumului de poezii *Revolte şi răstigniri*, despre care am vorbit cândva în această revistă. Ziceam atunci că poetul A. Dominic e un poet muncit de gânduri, o minte deschisă frumuseţilor intelectuale, mai mult decât celor pământeşti.

În noua lui creaţiune, *Sonata umbrelor*, Dominic merge înainte pe acelaşi drum. *Sonata umbrelor* este o piesă de idei, cu alte cuvinte, autorul îşi ia sarcina (totdeauna prost plătită) să ne trezească luarea-aminte şi să ne aţâţe judecata cu oarecare probleme dizgraţioase – servite după cină, nouă care am venit să digerăm şi să petrecem.

Ivan Nour e un compozitor de geniu, dar şi-a pierdut vederile acum vreo zece ani, şi lumea lui de armonie şi de lumină superioară se mărgineşte de jur-împrejur cu noaptea cea fără sfârşit. S-a întâlnit când era om întreg cu o femeie pe care a idolatrat-o, care-a zguduit adânc puterile lui de artist şi care este azi soţia lui şi lumina inimii lui. Au o copilă, pe Anca, acum fată mare. În casa compozitorului trăieşte Mihai, elevul şi secretarul lui Ivan, un muzicant ratat, bun ca să scrie ce-i dictează maestrul, dar încolo un prost păgubitor, căci iubeşte în taină pe Elena şi căşunează toată nenorocirea din piesă. Ivan are un prieten devotat, pe Andrei Rateş, un scriitor, de-o tăietură şi de-o factură sufletească neobişnuite pe la noi. E un om serios, plin de gânduri, îndrăgostit de arta cea mare, cald şi întreprinzător prieten ca să ajute pe prieten, dar aspru cu femeile şi protivnic sexului lor, ca un călugăr sau ca un elev al lui Schopenhauer.

În fine, în casa compozitorului mai vine – dar nu pentru el, ci pentru nevasta lui şi pentru copila lui – un om de nimic, o secătură, cu alte cuvinte: un bărbat frumos, gol de orice înţelepciune şi intelectualitate şi pe deasupra îmbogăţit de război. Îl cheamă Traian Pandrea şi are mii de fraţi şi de veri primari în toată România contemporană.

Ivan Nour, artistul mare, greu ghicit de oamenii din vremea lui, a scris o ultimă alcătuire măiastră, *Sonata umbrelor*, în care, cu focul privighetoarei oarbe, în colivie, cântă sus, deasupra capetelor noastre, cântecul iubirii lui pentru Elena... Avara şi surda celebritate se pare că începe să ştie cine e Ivan. Andrei Rateş a făcut pentru aceasta şi face tot ce poate.

Dar e multă vreme de când Ivan Nour e orb, e geniu necunoscut şi trăieşte numai pentru arta lui atotabsorbitoare. Elena e încă tânără. Încrederea în Ivan a pierdut-o. Iar din toată frumuseţea zilelor de altădată cine poate să păstreze mai mult decât mirarea sau regretul!...

Elena cade; şi cade – după o regulă care va consolida de-a pururi filosofia misoginilor – în braţele vulgarului seducător, căptuşit cu muşchi bine hrăniţi şi gol la cap ca o nucă seacă.

Dar cade şi Anca tot în braţele lui Traian Pandrea – ea, copila curată, atât de vrednică de gândurile şi de iubirea unui om adevărat! Şi asta ne întristează şi mai mult.

Mihai, secretarul lui Ivan, din neputincioasă gelozie, îl pune pe compozitor pe urma tainei: Elena îl înşeală cu Pandrea. Din întâmplare, Anca găseşte corespondenţa maică-sii cu Pandrea şi înţelege că acela de care şi-a suspendat lianele ei de visuri şi de iubire e un putregai ruşinos. Ţipetul durerii ei deşteaptă pe Ivan. El vrea să ştie totul. Dar pe când Ivan se luptă cu Elena ca să-i smulgă pachetul cu scrisori, voinţa de a mai trăi a fetei atârnă de un fir de păr: este măcar Ivan, tatăl ei, artistul de geniu, lângă care va putea de aci înainte, biata Anca, să-şi adune zilele, devotamentul şi raţiunea ei de a fi?... Ratatul pizmaş şi prost care e Mihai taie cu foarfeca acest fir de păr – *„Ivan şi tot geniul lui: o simplă legendă!“* – şi Anca îşi curmă zilele, la sfârşitul actului al doilea.

În creştetul lui Ivan Nour s-au frânt două trăsnete dintr-o dată: Elena e cu totul altceva decât zeiţa din extazul lui muzical, iar Anca s-a sinucis!

Ce prăbuşire, ce dezamăgire, ce deşteptare din visul ţesut atâţia ani şi sfâşiat într-o zi! Ce face un poet cu poemele-i cele mai trăite, atunci când icoana cultului său intim cade în ţăndări? Vai! le-ar nimici fără de urmă, dacă n-ar fi apucat mai demult să le arunce tiparului şi cititorilor. Ivan Nour poate să nimicească desăvârşit pe nebunul care a socotit că iubirea femeii este ocara lui Iacob, proptită de cerul artei şi al gloriei. Ivan Nour poate să ucidă pe Ivan Nour şi să arunce în neant, o dată cu opera lui muzicală şi minciuna oribilă a iubirii Elenei şi ridicolul ucigaş al credinţei lui absurde. Şi Ivan Nour aruncă în foc opera lui Ivan Nour, artistul mare şi naiv, care a crezut, copilăreşte, că, prin inima femeii, duce, drept şi fără primejdie, drumul spre ideal şi spre nemuritoarele îndepliniri artistice.

Această piesă, care s-a reprezentat până acum de vreo 5-6 ori, a fost o curioasă piatră de încercare pentru temeinicia şi bogăţia de resurse a opiniunii noastre critice. Confraţii cronicari s-au împărţit, din capul locului, în două tabere greu de conciliat, fiindcă una susţinea că *Sonata umbrelor* e o creaţie gândită şi adâncă, iar cealaltă că e o elucubraţie pretenţioasă şi stearpă.

Publicul spectator a avut o atitudine mai interesantă. La premieră, n-a fost prea numeros, dar a primit piesa cu entuziasm crescând şi cu încredinţarea că asistă la o operă de valoare. La reprezentaţiile următoare, participarea şi căldura, brusc scăzute, au mers tot sporind...

Opiniunile defavorabile, exprimate în ziare, trebuiau să aibă neapărata lor repercusiune. Dar un articol de ziar trece repede... Piesa a oscilat în câteva seri şi s-a înfipt apoi, cu fermitate, în atenţia şi în convingerea spectatorilor.

Sonanta umbrelor este o piesă îndrăzneaţă, care ne pune în faţa unor probleme grele şi ne cere să ţinem minte şi să meditām o mulţime de aforisme şi de paradoxe. *Sonata umbrelor* cutează să ne scoată din lumea noastră mediocră şi ne obligă să ne frângem gâtul privind în sus la un personaj cu cheresteaua lui Ivan Nour.

Are autorul dreptul să conceapă, în româneşte – fie şi la teatru –, eroi care *„convorbesc cu idealuri“*, compozitori de geniu şi intelectuali, aspri şi anahoreţi ca Ivan Nour? Unde a văzut Dominic, printre noi, oameni care să înnebunească fiindcă li s-a frânt scara idealului, sau scriitori români care să aibă crezul misogin al prietenului lui Ivan?

Mi se pare că răceala şi defavoarea parţială cu care a fost primită această piesă au izvorât îndeosebi de aici. Pe cine vrea să păcălească autorul? Unde l-a văzut pe Ivan Nour şi pe a cui măsură l-a croit pe Andrei Rateş?

Însăşi ideea care stăpâneşte piesa – Eva face încă o dată pe Adam să-şi piardă paradisul – e străină de tradiţia şi de experienţa noastră. Artiştii, eroii şi semizeii care se prăbuşesc în calea lor din pricina femeii, or fi pe unde-or fi, dar nu la noi. Aşa ceva găsim în *Biblie*, cu Samson şi Dalila. Aşa ceva li se întâmpla sfinţilor, prin Tebaida... La noi, slavă Domnului! o femeie frumoasă este comoară la casa omului.

Displăcerea şi indispoziţia criticii noastre nu sunt decât instructive. Desigur că *Sonata umbrelor*, o dată ce ai luat-o drept ceea ce se dă, ridică întrebări şi discuţie. Dar care piesă de idei voieşte altceva? Afirmarea însă că avem de-a face cu o lucrare falsă, pretenţioasă şi neizbutită este o erezie. Dacă eroii piesei lui Dominic ar purta nişte nume străine care să ne îndrepteze gândul spre un mediu rusesc sau polonez, toată dihonia ar înceta şi am fi unanimi să recunoaştem că autorul ne-a dat o lucrare puternică.

Poate că această unanimitate se va realiza cu vremea... Dacă autorul ne dă a doua, a treia piesă – sperăm că vom ajunge să-l credem pe cuvânt, aşa cum merită să-l credem. Pe lângă aceasta, la toamnă, piesa va fi jucată pe o scenă străină, într-un mediu occidental. Vom avea un mijloc nou de control asupra valorii ei artistice.

Interpreţii *Sonatei umbrelor* au intermediat între autor şi noi cu deosebită convingere şi au pus, în rolurile lor, dar şi farmec. Domnii Nottara, Ciprian, Sârbu, Atanasescu, doamnele Ana Luca-Moldoveanu şi Lili Dominic şi-au dat fiecare izbutite silinţe ca să facă din premiera *Sonatei umbrelor* o sărbătoare neuitată.

D.D. PĂTRĂŞCANU: „DOMNU' NAE“

Subtilul acestei cărţi este: *Scene din vremea ocupaţiei*. Aşadar, este vorba de un nou document literar asupra vastului cataclism omenesc, în care s-au scufundat vreo zece milioane din specia noastră şi care ne-a izbit de aproape şi pe noi românii. Multă vreme de aci înainte, documentele asupra acestui eveniment vor clădi teancuri şi biblioteci, şi cugetul omenesc înfiorat nu se va linişti până când nu va ajunge să înţeleagă de ce nenorocirea aceasta a trebuit să fie... Istoricii, sociologii, economiştii şi alţi cercetători ai rostului şi ai fenomenelor vieţii omeneşti se vor trudi o sută sau două sute de ani, de aci înainte, ca să ne lămurească pentru ce biata omenire a trebuit să verse putineiul cu lapte, tocmai când îl umpluse mai bine...

Şi, într-o zi depărtată, strănepoţii noştri vor desluşi, sub larga şi însângerata scenă a măcelului din anii 1914-1918, 1919, 1920... întocmai ca sub scena unui teatru de păpuşi, sforăria fatală care ne-a făcut să dănţuim în bălţile de sânge aşa precum am dănţuit. Strănepoţii noştri, străbătând câmpiile încă însemnate cu cicatricele fostelor tranşee, se vor gândi la noi, miloşi şi compătimitori: „Sărmanii! ei nu-şi dădeau seamă că au murit pentru cu totul altceva decât credeau ei că mor! Ce credeau ei că fac şi ce-a ieşit!“.

Bănuia, putea să prevadă Alexandru Macedon ce va ieşi din cuceririle lui? Întrezărea măcar Aristotel ce urmări era să aibă revărsarea elenismului asupra popoarelor Asiei? Cine ştie ce forme nouă de viaţă socială, cine ştie ce alcătuiri neaşteptate vor creşte şi vor prospera într-o zi, pe mormintele celor ce-au murit eroi, luptându-se să izbândească altceva decât ce era dat să iasă.

O, noi, contemporanii, de-a pururi miopi şi pătimaşi, continuăm să fremătăm de simţirile şi de convingerile cu care ne-a apucat cataclismul. Nu putem să credem aşa uşor că toţi laolaltă am fost deopotrivă de păcăliţi şi că, în rolurile noastre felurite şi uneori protivnice, n-am făcut decât să ne zbuciumăm la capătul sforii legate de piciorul fiecăruia dintre noi.

Fireşte, înţelepciunea aceasta începe să ne cuprindă totdeauna a doua zi după eveniment, adică după ce am alergat, am drăcuit, am blestemat şi-am anatemizat. Trebuie să adăugăm însă că şi atâta e prea mult, întrucât bănuiala tristei şi universalei păcăleli e un fel de rază ultravioletă, pe care prea puţini ochi intelectuali pot s-o perceapă şi s-o reţie.

Dintre toţi spectatorii vieţii omeneşti şi dintre toţi culegătorii de documente asupra ei, cei mai norocoşi şi mai câştigaţi sunt cei din neamul lui Juvenal, Molière, Caragiale ş.c.a., adică scriitorii care scot râs din plânsul nostru şi comedie din nenorocirile noastre. D.D. Pătrăşcanu face parte din această fericită familie.

Sunt rari scriitorii dăruiţi cu această preţioasă însuşire a râsului care ne cenzurează şi deşteaptă în noi bunul-simţ. În vraful literaturilor de pretutindeni vei găsi belşug de scriitori posomorâţi, trişti, îngânduraţi... vei găsi numai câţiva care să ştie să scoată din bolovanii şi din nisipul vieţii omeneşti acea licură de aur menită să ne înveselească şi, prin râs, să ne împace cu soarta şi cu oamenii.

Un scriitor din această categorie excepţională are dreptate totdeauna. Scriitorii care discută, sau pledează, sau se jelesc şi umplu lumea cu vaietele lor pot să aibă sau nu dreptate... Cine are puterea rară să ne facă să râdem nu se înşeală niciodată.

Amicul Pătrăşcanu redeschide amintirii noastre cartea tristă a celor din urmă ani prin cari am trecut, dar nu spre mai multă întristare, ci spre mângâierea şi despăgubirea noastră.

E adevărat că autorul ni se arată pe ici, pe colea cu zaua ruptă. Dar cine poate să-l învinovăţească! Umorul lui, de-ar fi fost puternic ca armura lui Achile, şi tot ar fi plesnit câteodată, în luptă cu ce ne-a fost dat să vedem şi să trăim, pe vremea restriştelor naţionale.

Totuşi, sentimentele cetăţeanului chinuit de durerile ţării lui şi exprimate nud, ca la d-ta şi ca la mine, ne întâmpină numai în *Prolog*. Încolo, Pătrăşcanu ajunge iar stăpân pe mijloacele lui şi pe darul lui firesc. *Domnu' Nae, Popa Trăsnea, Five-o'clok, Frica lui Gogu Tasică*... ne desfătează astăzi cu atât mai mult, cu cât odinioară împrejurările descrise şi oamenii pilduiţi în ele ne-au strâns inima sau ne-au amărât mai mult. *Gambetta travestit, Jalnica tragodie a căpitanului Pontbriant* sunt nişte ţinte admirabil înfipte, în lumina ironiei lui Pătrăşcanu, şi izbite fără greş, ca la tir, cu fiecare frază, cu fiecare glonţ, din prodigioasa cartuşieră a prietenului meu.

Pătrăşcanu „*şi-a ales partea cea bună care nu se va lua de la el*..." Darul lui fericit ne împacă şi ne ajută să ridicăm mai sus gândurile noastre. Este de-o mie de ori mai bine să râzi şi să faci şi pe alţii să râză, în faţa vieţii covârşitoare, în faţa oamenilor incorigibili şi în faţa evenimentelor uriaşe pe cari nici nu le-am chemat, nici nu putem să le explicăm... De-o mie de ori mai bine, decât să plângem ori să facem pe alţii să plângă!

Alături de *Amintiri şi schiţe*, de *Timothei Mucenicul* şi de *Candidat fără noroc*, Pătrăşcanu aşează astăzi pe simpaticul *Domnu' Nae*, personaj de aci înainte cu notorietate durabilă, ca unul care a dus pe umeri povara ocupaţiei străine, a ţinut aprinsă, în taină, candela încrederii naţionale şi a proorocit, cu uimitoare siguranţă, că roata sorţilor ne va scoate iarăşi deasupra.

În teancul documentelor româneşti asupra dramei noastre din anii 1914-1919... documentele ca *Domnu' Nae* vor fi cele mai interesante. Nu ne vor obosi niciodată. Pentru că adevărul, logica, elocinţa... şi sănătatea trăiesc, toate, în râsul atoateiertător.

TRAIAN DEMETRESCU

Aseară prinsei de veste că au trecut douăzeci şi cinci de ani de când Traian Demetrescu a plecat, cu dorul şi cu visurile lui, într-altă lume mai prielnică. Atât de mult să fie?... Şi după ce am făcut socoteala, am convenit cu tristeţe, între amicii cu cari eram, că într-adevăr de la moartea lui Tradem e tocmai un sfert de veac.

Am primit vestea odinioară într-o împărătească zi de aprilie. Toate grădinile erau insule de verdeaţă şi de flori. Fiecare boschet era o capelă, proaspăt înălţată întru slava veşnicei tinereţe. Fiecare creangă era o cunună desfăcută. Şi în fiecare trăsură care trecea pe sub teii Şoselei Kiseleff era câte o pereche fericită.

Isprăvisem de-abia liceul şi vestea morţii acestui poet, atât de scump celor de seama mea, mi se părea, într-o zi atât de luminoasă şi de fragedă – un suprem poem de duioşie şi de nenoroc. Gândurile şi simţirea mea creşteau şi se zbăteau în mine, întărtate de albastrul cerului, de podoaba copacilor şi de reminiscenţele din poezia lui Tradem. Am scris atunci o pagină sentimentală şi stângace, care a apărut într-o efemeridă a timpului, ivită şi moartă în lunile dintre cele două echinocţii.

Din fericire, cu prilejul morţii lui Traian Demetrescu au mai scris şi alţii şi a scris – dacă ţin bine minte – însuşi Caragiale. Dacă însă Caragiale şi alţii de pe atunci puteau să spună cât talent, cât meşteşug avea ori nu avea Tradem, numai noi cititorii imberbi puteam să spunem câtă exagerată influenţă a avut acest senzitiv asupra tinereţii noastre.

Poate că Traian Demetrescu a fost cel mai iubit poet (atunci, în anii lui) din pleiada socialistă-eminesciană. Mare meşteşug de scriitor, Tradem nu avea. Factură de vers ireproşabilă, icoane strălucite, inspiraţie puternică şi susţinută – avea şi mai puţin. Dar în tot ce spunea, în versuri şi în proză, Tradem punea o covârşitoare duioşie şi visurile lui şi durerile lui, dacă nu mărturiseau o deosebită putere artistică, mărturiseau o inimă sângerată şi povârnită spre repaosul de lungă vreme.

Şi noi toţi, cei ce acum un sfert de veac n-aveam încă douăzeci de ani, eram pesimişti din principiu, judecam viaţa prin ochii lui Eminescu şi ne credeam, cu secretă complăcere, amanţii morţii – dulcea liberatoare! – căreia îi ofeream, în proză şi în versuri, să vie să-şi plimbe degetele prin pletele noastre viguroase.

Traian Demetrescu, însă, nu era „un pesimist papagal“. Era un tip reprezentativ, ales de soartă să încarneze şi să exemplifice familia proletarilor intelectuali, în anii consolidării burgheziei româneşti 1880-1900.

Sprinţară şi înduioşătoare este apariţia acestei categorii sociale, pe pământul nostru de curând liberat din robia unui lung trecut oriental semibarbar! Ziarist, scriitor sau intelectual român, când prin lăzile familiilor noastre se mai găsesc şi azi giubeaua lui tata-mare şi mătăniile de hagii ale moşilor!

Tristă a fost povestea primilor noştri purtători de cuvânt scris, primilor noştri inspiraţi, primilor ghiocei care s-au grăbit să ne vestească apropierea primăverii noastre culturale.

Printr-o potrivire parcă simbolică, Traian Demetrescu era vlăstarul unei infime familii de negustori craioveni. Nepriceperea, neplăcerea şi amarul bieţilor părinţi în faţa apucăturilor şi a neseriozităţii lui Traian, cine poate să le mai spună! O singură dată, cinstitul negustor din Craiova s-a simţit zguduit în convingerile lui despre calea cea rea pe care o luase în viaţă feciorul lui, dar era prea târziu! În ziua înmormântării lui Traian, iată că toată uliţa, unde era cârciuma părintească, s-a umplut de trăsuri (unele chiar de casă!) şi doamne zvelte şi parfumate au coborât, cu ochii umezi, ca să aşeze între făcliile aprinse, crengi de liliac în floare şi stelbe de mărgăritar!

Traian Demetrescu a fost, în rândul multora ca el, jertfa iluziei noastre că şi noi putem să avem poeţii, cărturarii şi proorocii noştri. Putem să-i avem, dar nu ca să-i hrănim, ci ca să-i ucidem.

Iluzia aceasta a fost fatală, mai e şi azi fatală multora dintre noi. Bietul Tradem îndeosebi a fost grădinarul deziluziilor.

Odată, într-un ceas de hoinăreală, Tradem se întâlneşte cu un ţigănuş, văxuitor sau vânzător de ziare.

– Cum te cheamă, piciule?

– Mielu, boierule.

– Mă, Mielule, tu ai iluzii?

– Hauleu, boierule, ce-s alea?... Eu n-am d-alea!...

– Nici să n-ai, mă Mielule, că sunt al dracului de rele!...

Iluzia primejdioasă! Iluzia atâtor dintre noi – de altfel oameni de ispravă – că putem să vorbim, în societatea noastră românească, de ideal, de frumos, de adevăr... şi să merităm să trăim cu cinste pentru asta, l-a pogorât pe Traian Demetrescu, de timpuriu, lângă Pincio, lângă Rion, lângă Tony Bacalbaşa, lângă Petică şi lângă toţi ceilalţi cutezători, morţi în floarea vârstei!...

DE CE STĂ ÎNCHISĂ BISERICA RUSEASCĂ?

Vreau să zic biserica rusească din Bucureşti, existentă pe strada Bursei. Fără îndoială că destui trecători se întreabă zilnic, văzând acest locaş închis de atâta vreme, tot aşa cum mă întreb şi eu:

– De ce stă închisă biserica rusească?

Acum 6-7 ani şi mai-nainte, această biserică, în care servea clerul rus, atrăgea foarte multă lume românească, fie credincioasă, fie numai curioasă. Mi se pare chiar că, de obicei, majoritatea participanţilor la sfintele oficii era nerusească. Închinătorii ruşi erau puţini şi dintre ei – dacă am fost bine informat – lipsea mai totdeauna primul diplomat imperial fiindcă, din întâmplate, el nu era pravoslavnic, ci catolic.

Biserica era cercetată mai mult de lumea noastră românească, fiindcă avea un farmec deosebit şi multiplu. Întâi, ruşii ştiau să cânte frumos, cu anume artă şi dichis şi, măcar pentru noutatea cântecului, iubitorii de muzică bisericească umpleau totdeauna biserica. După aceea, liturghia rusească era deosebit de concentrată şi de adaptată cerinţelor vieţii actuale. Fraţii pravoslavnici ruşi erau gata cu liturghia lor, într-o oră. Această economie de vreme dovedea din partea lor o inteligenţă şi lăudabilă urmărire a prefacerilor vremei. Mai era apoi, cred eu, şi locaşul care impresiona şi atrăgea.

Biserica rusească era înăuntru surprinzător de neasemenea cu tipul nostru tradiţional bisericesc. Şi ca zidire şi ca pictură capela aceasta apărea în ochii noştri ca o interesantă noutate.

Dar au venit nevoile şi dezordinele anilor de război. Biserica rusească a fost închisă – desigur de personalul ei bisericesc. Clerul şi închinătorii ruşi (împreună cu toată oficialitatea diplomatică rusească) a trebuit să plece din Bucureşti. Ce s-a întâmplat subt ocupaţie – habar nu am. E de crezut însă că biserica rusească a fost deschisă şi cercetată. Ar fi de mirare să fi rămas absolut neluată în seamă şi neatinsă de investigaţiile ocupanţilor. Războiul are legile şi fărădelegile lui de cari nu vrem să ne mai aducem aminte.

Dar azi suntem în zile pacinice. Noţiunile şi obicinuinţele de odinioară încep iarăşi să se prindă de noi. Şi iată că biserica rusească – mereu tristă şi închisă – ne pune în mirare cu starea ei.

Pentru ce stă închisă? E o biserică ortodoxă şi deci – teoretic cel puţin – ne interesează mai mult decât un templu necreştin.

Este clădită în centrul Capitalei şi, prin urmare, sănătatea şi frumuseţea ei ne privesc şi pe noi românii. Nu-mi închipuiesc că ruşii vor veni, într-o zi, s-o desfacă în bucăţi, s-o încarce în camioane şi s-o ducă la Moscova sau la Petrograd. Rămâne aici, pe pământul românesc, oricari vor fi, în viitor, capriciile soartei şi proprietarii temeliilor.

Această certitudine ne dă dreptul să gândim că biserica rusească este într-un sens şi biserica noastră. De ce o lăsăm să se dărapene şi să-şi piardă valoarea?

Ne opreşte cineva s-o deschidem şi să-i redăm viaţa slujbelor şi prestigiul cel sfânt? Rusia de azi este o republică liber-cugetătoare. Socotesc că nu-i face nici cald nici rece, dacă guvernul românesc s-ar apuca şi i-ar reda cultului ortodox această capelă, care împodobeşte Capitala noastră.

S-ar putea obiecta că, atâta timp cât între Rusia şi noi legăturile diplomatice sunt desfiinţate, n-avem căderea să deschidem biserica legaţiunei ruseşti. Cum se face, însă, că palatul legaţiunei ruseşti este deschis şi locuit?

Cât ştiu eu şi cât se vede, nici un lacăt nu stă la porţile ori la uşile cunoscutului palat de pe Calea Victoriei. Şi atunci dacă – foarte sigur – Rusia sovietică nu se va supăra de faptul că localul legaţiunei ruseşti e deschis şi locuit, se va supăra şi mai puţin de redeschiderea bisericei din strada Bursei. E inutil să mai umblăm razna cu întrebarea şi cu presupunerea şi să mai cântărim dacă nu cumva se va supăra Sinodul Rusiei că i-am deschis, fără să-l întrebăm, capela din Bucureşti.

Nici Republica Sovietelor, nici Sinodul Rusesc, nici foştii slujitori ai acestei biserici – dacă vor mai fi în viaţă –, nici viitorii reprezentanţi ai Statului Rus, oricari vor fi ei, nu ne vor băga vină că am scăpat de ruină acest locaş de închinăciune.

Lucrul ni se pare atât de evident, încât socotesc, mai degrabă, că am putea să fim învinuiţi de nepăsare. E păcat să privim la acest monument al Capitalei cum stă închis de ani de zile şi e straniu să ne dăm seama că nimeni şi nimic nu ne poate împiedica să-l mântuim, afară doar de tradiţionala noastră indolenţă.

Autorităţile noastre, îndeosebi cele comunale, iar mai presus de ele înalta autoritate bisericească, ar face bine să ia notă de aceste gânduri şi întrebări şi să cerceteze, unde se cuvine – de ce stă închisă biserica rusească?

Dacă este vreo cauză, cu totul alta decât cea presupusă de mine, trebuie să fie un capdeoperă de raţiune diplomatică.

UN BINEFĂCĂTOR AL NEAMULUI ROMÂNESC

Plănuiesc de multă vreme să scriu câteva articole asupra cărturarului binefăcător şi dascălului părinţilor noştri, dr. Iuliu Baraş. El face parte din acea legiune eroică de învăţaţi streini veniţi în ţările române, înainte şi după Unire, ca să înceapă, cu puteri uriaşe, opera de redeşteptare şi de cultură, de care ne bucurăm noi azi. Au fost o mână de oameni, plini de inimă, porniţi pe jertfă şi entuziaşti cu prisosinţă. Erau din diferite ţări şi, după neam, erau francezi, germani şi evrei. În fruntea lor, legenda pune – cu dreptate sau nu – pe vestitul doctor Davila.

Între ei, muncitor neobosit şi cărturar cu vastă felurime de cunoştinţe a fost doctorul Iuliu Baraş. Soarta acestor oameni a fost soarta tuturor înaintaşilor, tuturor celor ce deschid focul primului atac. Au căzut cu glorie..., dar urmaşii au trecut peste ei şi i-au uitat.

Cât de interesant ar fi, de pildă, pentru istoria acestor începuturi ale culturei româneşti, să putem citi, într-o carte sârguincios alcătuită, viaţa şi opera vestitului doctor Davila. Ar fi o datorie de recunoştinţă, din partea poporului român, să adune laolaltă tot ce se poate găsi ca documente, asupra variatei şi fecundei activităţi, în pământul românesc, a acestui mare dascăl, venit la noi din ţările Apusului.

Doctorul Iuliu Baraş a avut mai mult noroc. Harnicul publicist M. Schwarzfeld şi-a propus să lupte cu uitarea noastră, cu anii cari vin şi troienesc totul, la fel cu omătul, să lupte cu arhivele şi bibliotecile şi să ne culeagă tot ce-ar putea să precizeze şi să întregească figura dispărutului dascăl.

Această propunere, vrednică de toată lauda, şi-a făcut-o d. M.Schwarzfeld, nu de ieri de alaltăieri, ci de ani de zile. Vreme îndelungată, D-sa a răscolit colecţii de ziare, cărţi prăfuite, scrisori şi documente şi cu frumoasă răbdare a strâns tot materialul necesar unei reconstituiri a vieţei şi a muncei doctorului Iuliu Baraş.

Acolo unde puterile d-lui M. Schwarzfeld nu ajungeau – de pildă când era vorba de acte şi de colecţii existente în ţări streine – D-sa se adresa pe la prieteni binevoitori, cari se făceau astfel colaboratorii săi.

După trecere de vreme, împrejurările s-au arătat prielnice şi bogatul material adunat a putut să fie pus în ordine, şi clădit într-o carte de aproape şase sute de pagini. (*Dr. Juliu Barasch*. Editura Cercului Libertatea).

Munca şi devotamentul cu cari autorul acestei cărţi a voit să încunune memoria lui Iuliu Barasch merită să fie subliniate şi arătate ca pildă vrednică de imitat. Fapta d-lui M. Schwarzfeld ne mângâie de acele multe tristeţi, cari ne cuprind, de obicei, când privim soarta oamenilor mari. Un om mare este, în regulă generală, un om care se risipeşte şi se sacrifică, pentru binele celor mulţi. Şi tot regulă generală este ca mulţimile să plătească pe oamenii cei mari cu nepăsare şi cu ingratitudine.

A munci pentru clarificarea şi consolidarea memoriei unui binefăcător public este o faptă nobilă. În cazul nostru, fapta e cu atât mai nobilă cu cât doctorul Iuliu Baraş a fost un evreu, iar ţara pentru care s-a jertfit a fost ţara românească.

Ne propunem să scoatem, din voluminoasa lucrare a d-lui M. Schwarzfeld, câteva concluzii şi câteva idei, nefolositoare în ceasul de faţă. Din nefericire, nici azi, nici mâine, nu vom sta atât de bine cu dreapta pricepere a problemelor evreieşti, ca să nu mai avem nevoie de nici o apologie şi de nici o demonstraţie.

S-a zis de atâtea ori, s-a afirmat de atâtea ori – şi cu rea şi cu bună-credinţă – că evreii n-au făcut nimic pentru propăşirea şi pentru occidentalizarea neamului românesc, celui statornicit la porţile răsăritene ale Europei!

În atâtea polemici pătimaşe, faţa adevărului a fost învăluită şi ascunsă!

E bine, prin urmare, să întoarcem privirile spre trecutul nostru cultural, şi să căutăm, în preajma anilor 50 – 60, din veacul trecut, cum evreul doctor Iuliu Baraş a muncit din răsputeri, a muncit până la jertfa persoanei sale, pentru civilizaţie şi pentru adevăr, aci în vatra românească, dintre Carpaţi şi Dunăre..

LABOR IMPROBUS...

Adeseori, în faţa vieţii noastre sociale, atât de bogată în defecte şi atât de depărtată de ceea ce am dori să fie, de ceea ce ar putea să fie, rămânem cu braţele frânte şi deznădăjduiţi. Opera de îndreptare ni se înfăţişează uriaşă şi mai presus de puterile omeneşti. Fapta şi povaţa, cu care ai putea să mai aduci ordine în haosul societăţii noastre, îţi par că ar trebuit să izvorască din energia şi din devotamentul unor uriaşi iubitori de oameni. Ce te faci tu şi alţi câţiva ca tine, în faţa puhoaielor dezordinii, ale arbitrariului şi ale nepăsării generale?

De aceea, adeseori, conştiinţa nelimitatelor greutăţi te încovoaie şi, în solilocviile tale scrise şi nescrise, îţi mărturiseşti deşertăciunea silinţelor şi agonia tuturor speranţelor de mai bine.

Amară este situaţia intelectualilor independenţi în lumea noastră românească, şi grea este străduinţa lor pentru drepturile cuvântului independent! Stratul ziarismului fără angajamente politice este aproape inexistent la noi, şi acei câţiva purtători de condei, care niciodată nu s-au extaziat în faţa geniului vreunui bărbat politic, trec printre noi drept nişte simpatici rătăciţi, bolnavi de cloroză umanitară.

În ţara românească şi în presa românească, până azi, publicist independent şi ziar fără telefon politic – sunt fenomene paradoxale. Explicaţia acestei triste stări? Adâncul analfabetism moral al lumii româneşti. La noi trebuie *să fii cu cineva*. Funcţionarul, negustorul, militarul, dascălul mai mic şi mai mare... nu pot trăi fără idoli politici. Noi nu avem, până astăzi, categoria cetăţeanului stăpân pe convingeri proprii şi fără biserică politică... Românul nostru *trebuie să fie cu cineva!* În societăţile occidentale, scriitorii independenţi şi tribunele lor independente se reazimă tocmai pe ceea ce lipseşte la noi, adică pe categoria ateilor politici.

În altă parte a lumii, *ziarul opiniunii publice şi publicistul opiniunii publice* trăiesc şi pot să trăiască mulţumită acelui strat puternic de cetăţeni fără zei politici, care de departe şi de aproape, fără club şi fără întruniri, fără cotizaţii şi fără cuvinte de ordine, aprobă, încurajează şi pompează viaţă şi rezistenţă.

Ne încercăm şi noi să înfiripăm ceva la fel! Iată ziarul *Luptătorul;* aşternând foaie după foaie, Dumnezeu ştie cu ce greutăţi şi eroisme a ajuns să-şi încheie lungimea unui an. Un an de viaţă ziaristică neatârnată, în părţile noastre, cântăreşte cât un deceniu, prin alte ţări.

În dreptul acestei trepte ajunse, şi privind în sus spre întortocheatele poteci ale viitorului şi ale ziarismului românesc, un uşor popas sărbătoresc este îngăduit.

Şi speranţa, şi deznădejdea, şi încordarea puterilor, şi sleirea lor sunt destul de omeneşti şi de alternative. Şi e mare adevăr, deşi, în ceaţa deasă sufletească de la noi, dispare şi el – că munca obstinată dărâmă lumea şi o face la loc.

Labor improbus!.. este cuvântul în care trebuie să sintetizăm: forţările, durerile, încăpăţânările şi nădejdile noastre, după primul an de greutăţi răpuse. Cu muncă dârză şi nepregetătoare s-au primenit aiurea neamurile şi societăţile. Să credem, cu fermitate, că şi la noi, sub braţele stăruitoare, lucrurile se vor preschimba, confuziunea se va converti în bună rânduială şi povara unui trecut oriental şi hrăpăreţ va fi desfiinţată.

Rolul cuvântului scris este în acelaşi timp infim şi extraordinar. De obicei nu ne dăm seama de puterea lui şi nu înţelegem că tot ce e gând cinstit, predică iubitoare de oameni sau blestem îndreptăţit: se bucură de soarta şi de puterea puzderiilor fecundătoare.

Ce este mai pierdut, în aparenţă, şi mai zadarnic decât acel prăfuşor galben, pe care vântul, albina, musculiţa... îl scutură din potirul florilor şi-l împrăştie în lume? Şi cu toate acestea, toate tainele viitoarei fecundaţii şi toate posibilităţile vieţii în continuare sunt legate şi ajutate de această binecuvântată risipă germinatoare!

Aşa este şi cu risipa gândurilor celor bune. Din confesiunile noastre, din durerile noastre în faţa dezordinii în care trăim, din protestele noastre împotriva pervertitelor situaţii actuale, trebuie să rămână ceva în cugetele celor ce ne citesc. De multe ori, adevărul acesta doarme nu numai pentru cititor, dar chiar şi pentru bună parte din scriitori. Unul citeşte – celălalt a scris – şi nici unul, nici altul nu bănuieşte cât de mult s-au împletit sufleteşte şi câtă solidaritate a început între ei.

Mă opresc cu gândul la vremea *Marii Enciclopedii Franceze*. De câte ori cei ce făureau acest uriaş arsenal filosofic au săvârşit lucrul lor, complet osteniţi şi goi de orice încredere în izbânda întreprinderii lor!

Cine putea să crează că acest lucru de nimic, cuvântul scris, va fi în stare, în spaţiul câtorva decenii, să dezagrege şi să transforme sufletul unei imense burghezii franceze, atât de devotate, până atunci, tronului şi altarului?

Cuvântul scris, acest imponderabil, atât de dispreţuit şi de străin de deprinderile părinţilor noştri, purtători de giubea şi de mătănii, a început, în rezistenta noastră lume, opera lui transformatoare.

Nimic nu poate să-l mai oprească. Nici o iscusinţă omenească nu poate să paralizeze acţiunea lui; nici o putere reacţionară nu e în stare să-i corupă căile şi să-l adoarmă.

Trăim într-o lume în care foiesc şi se răsfaţă mii de păcate, din Orient şi din Occident. Am ajuns, sporind teritoriul şi populaţia noastră, să sporim viciile noastre cele vechi şi să îndrăgim altele noi.

Pe aceeaşi măsură, iată creşte puterea cuvântului care denunţă, mustră, stârpeşte şi ameliorează.

Se semănăm cuvântul liber şi cinstit, cu nepăsătoare abundenţă! Este sămânţa care nu moare niciodată, chiar când ar fi să aştepte generaţii şi generaţii.

CÂND VA FI GATA TRADUCEREA „BIBLIEI“

Mai zilele trecute, aci, în foiletonul *Mântuirei*, amicul meu Barbu Lăzăreanu m-a întrebat cu nerăbdare: „Când va fi gata mult făgăduita-ţi traducere?“

Îmi propuneam, mai de mult, să spun cititorilor mei, un cuvânt despre această traducere. Fratele Barbu îmi dă ultimul îndemn.

E adevărat, am îndrăznit să ridic pe umerii mei atare greutate. M-am hotărât în anul 1920 să încep tălmăcirea *Bibliei* şi în curând voi trece în al doilea an de muncă.

Hotărârea mea a crescut anevoie. E mai mult decât un deceniu de când mă urmăreşte dorinţa să văd, în limba românească, o mulţumitoare traducere a *Bibliei*. Şi o dată cu această dorinţă, părerea de rău că doresc lucruri irealizabile...

E universală plângerea scriitorilor şi a cărturarilor români, că nu putem să citim, în limba noastră, frumuseţile nemuritoarei poezii ebraice. Şi este umilitoare cugetarea că toate literaturile europene – afară de a noastră – au, în comorile lor, *Biblia* în traduceri bune, şi mai vechi şi mai noi.

Până când va ţine această stare? Cum să facem ca să scăpăm de această sărăcie? Cu traducerea cea bătrână, de la 1688, nimeni nu poate să se mai împace, azi, în anul 1921. Iar toate celelalte traduceri, cari mai sunt, înfăţişează totdeauna: revizuiri, reparaţii şi cârpeli în bătrâna construcţie.

În zilele din urmă s-a ivit un om de inimă care, ajutat de câţiva prieteni bogaţi, a început să publice bucăţi, bucăţi, *Biblia Vechiului* şi a *Noului Testament*. Este o întreprindere merituoasă, vrednică de sprijinit. Până acum au apărut *Psalmi* şi *Noul Testament*. Este un semn bun şi munca noului traducător trebuie salutată cu simpatie. Traducătorul este un cleric; numele lui: Dimitrie Cornilescu.

Totuşi, traducerea întreprinsă nu desfiinţează necesitatea şi perspectiva altora viitoare. Părintele D. Cornilescu are satisfacţia să-şi spună că deschide o cale nouă, pe care vor porni la lucru – din ce în ce mai bun – numeroşi ostenitori.

Căci, într-adevăr, în această direcţie, la noi terenul e ţelină nemuncită. Lucrările migăloase şi vaste executate în ţările occidentale, în ramura biblică–exegetică, la noi, până acum, n-au avut nici o repercusiune.

Aşadar, cu toată traducerea cea nouă, care creşte zi cu zi, sub teascurile tipografice, alta nouă – poate chiar altele noi – sunt gata să apară.

„Sun gata să apară"... vorba vine. Trebuie multă aşteptare şi multă adunare de puteri, pentru reuşita unei asemenea opere.

Eu unul mă străduiesc să încheg o traducere limpede şi literară. Am început cu partea cea mai tânără a *Bibliei*, adică cu *Noul Testament* care înfăţişează cam a patra parte din *Biblia* întreagă şi a fost, odinioară, scris în limba elinească de evreii creştini, în Palestina şi în Diaspora.

Această pătrime din *Biblie* va fi gata până la iarnă, şi la anul viitor sper că va fi şi tipărită. De la iarnă înainte voi aborda *Biblia* ebraică. Îmi dau seama, din ce în ce mai bine, de imensitatea clădirii ce mă bizui să ridic. Simt – biruind capitol cu capitol stratul elinesc al *Bibliei* – greutăţile împătrite cari mă aşteaptă, când voi începe să traduc din ebraică. Totuşi, fără şovăială şi fără nici o scădere, în entuziasmul meu, merg înainte.

Mai mult decât pentru *Noul Testament* voi găsi pentru *Vechiul Testament*, în ştiinţa, în bunăvoinţa şi în bibliotecile amicilor mei evrei, ajutorul moral şi ştiinţific de care am nevoie.

Este vorba de o muncă folositoare şi românilor şi evreilor. Românii, primind în inimile lor, dintr-un izvor mai bine captat, apele cuvântului etern, se vor simţi mai aproape de străvechile obârşii ebraice şi vor înţelege cu mai multă simpatie, drepturile lui Israel la recunoştinţa noastră. Evreii, nu vor fi indiferenţi la omagiul cel nou, pe care acest împrumut, în limbă modernă, îl aduce comorii lor de spiritualitate, *Bibliei* lor nemuritoare. Şi, poate, cu vremea, vom ajunge şi noi să vedem impresionantul fenomen din ţările iubitoare de *Biblie*: Israel, cruţat şi ajutat – mai ales azi, când îşi readună copiii şi puterile – pentru că Israel a dat omenirii *Biblia*.

Dar mărturisesc că folosul cel mai mare îl văd de partea neamului meu românesc. S-a dovedit că această carte fără păreche este una din cele mai nobile forţe de civilizaţie şi de umanitate. În lumea germanică şi anglo-saxonă experienţa e de secoli făcută. Iar azi asistăm la cucerirea sufletească a ungherelor celor mai întunecoase ale planetei, săvârşită încă o dată, ca la Ierihon, cu imnuri ebraice!

Mai poate fi mirare, dacă grija, dorul, râvna şi toate puterile de muncă, ale câtorva din neamul meu şi ale mele, se întorc astăzi, cu energie, către miraculoasele izvoare, cari ţâşniră odinioară în pustie şi cari ţâşnesc şi azi în Cafreria, în Indochina, în China şi prin toate insulele Oceniei?

Când va fi gata munca începută?... Domnul ştie! Tot ce ştim este că trebuie să nu stau pe loc. Am lăsat la o parte toate proiectele mele literare laice şi nu mai trăiesc decât în Canaan şi în visul ideologilor lui, vechi şi noi.

Dacă porunceşte Domnul, porunca lui nu va fi stearpă.

CÂNTĂREŢUL DIN COPILĂRIE

Este greu să spui astăzi dacă bunica sau mama, când cântau să te adoarmă, când cântau să de dezmierde, erau talentate cântăreţe. Farmecul acestor clipe depărtate e şi azi atât de biruitor, încât nu poate să fie îndoială că scumpele fiinţe aveau nişte glasuri îngereşti.

Această analogie mă prigoneşte neîncetat, când încerc să descurc impresiile mele despre Vasile Alecsandri şi să aleg, cu judecata de azi, cât de mare cântăreţ este acest fermecător de odinioară.

În privinţa acestui poet, ca şi în privinţa tuturor celorlalţi favoriţi ai lui Apollo, exagerarea şi-a făcut drumul ei ştiut, şi în sus, şi în jos, adică spre sferele adoraţiei şi spre beciurile ponegrirei. Dacă nici Homer n-a scăpat de legea aceasta, cu atât mai puţin putea să scape cântăreţul nostru naţional.

Literatura noastră a avut mare noroc (iar gloria lui Alecsandri nenorocul) că după *Lunca de la Mirceşti* să se aprindă *Luceafărul*. Ivirea lui Eminescu a micşorat însemnătatea înaintaşului său, cu drept cuvânt, dar şi fără drept cuvânt, pentru că herazlii noului sosit au mers prea departe, cu zelul lor negativ. Desigur că Eminescu covârşea pe toți cei ce cântaseră înaintea lui, dar era nedreaptă exagerarea să susții că acești predecesori, în frunte cu Alecsandri, nu mai pot fi socotiți nici măcar ca fușteii de mai jos, în scara inspirației românești.

Dar nici cu aceasta, ingratitudinea noastră nu era originală. Mi se pare că în Franța s-a petrecut același lucru (deși în alte proporții și cu alte rezultate). A venit o zi când pe Victor Hugo – titanul Victor Hugo – o generație nouă l-a pus față în față cu Alfred de Musset, declarându-i că l-a lăsat pe jos cântărețul lui Rolla. Ce poate să fie mai capricios și mai neașteptat decât izbucnirile gusturilor și entuziasmele ultimilor sosiți! Și ce poate să fie mai frumos și mai cuceritor decât avântul lor tineresc și nebunatic! Au totdeauna dreptate, fiindcă sunt ultimii sosiți, fiindcă sunt tineri și fiindcă sunt plini de convingerea care îndreptățește și biruiește.

Împotriva lor nu există decât o răzbunare. Să le dorești să trăiască și să îmbătrânească, pentru ca ei înșiși la anii lor, de tristă limpezime, să se cenzureze și să se ironizeze pe ei, pe cei de altădată.

Așa trebuie să privim întotdeauna pe iconoclaștii din ultima oră. Așa vom privi și anii de nedreaptă defavoare prin cari au trecut numele și poezia lui Vasile Alecsandri.

Trebuie să credem, din capul locului, că meritele și amploarea darului lui Vasile Alecsandri nu sunt atât de mari cum credeau cei ce au făcut regalitatea României. Nu sunt nici atât de mari cât le simțeam noi, la patru ani, pe genunchii bătrânilor cari le cântau:

„Colo-n Plevna și-n redute
Stau păgânii mii și sute,
Stau la pândă tupilați
Ca zăvozi de cei turbați
Ia să șează mari și mici
Trageți hora măi voinici!"

Simțirea, ascuțimea literară și pretențiile noastre actuale covârșesc de bună-seamă și fondul lui Vasile Alecsandri. Astăzi un cuget agitat, dornic de emoții literare, setos de durerea frumos spusă a cuiva care – să zicem – a trecut înaintea lui pe potecile iubirii: nu va mai deschide cartea cântecelor de iubire ale lui Alecsandri. O, departe de acolo!... Ceea ce la 1847 era, în românește, adevărata floare, răsărită în dimineața aceea, azi este duioasă specie, răstignită într-un album botanic:

„Scumpă, albă lăcrămioară!
Vezi tu roua de pe flori
Cum lucește ș-apoi zboară
De se schimbă-n negri nori?
Astfel gingașa lucire
Din ochi dulci, veselitori,
Trist în lacrimi de mâhnire
Se preface-adeseori!
Câte inimi înflorite
La lumină vesel zbor
Și deodată vestejite,
Fără vreme cad și mor (...)
Fericit care-mplinește
Visul său pe-acest pământ!
Fericit care iubește
Pân-a nu cădea – mormânt!
Căci iubirea de junie
Schimbă lumea-n vesel rai
Și cu sufletul reînvie
În cerescul dulce plai!"

Vom cinsti cu adevărat pe Alecsandri, căutând cu pioasă străduință să înțelegem de ce a scris cum a scris, și mărturisind că atunci când primul nostru rege se încorona în țara noastră, Vasile Alecsandri merita și el cununa pe care a purtat-o.

Trebuie să ținem seama de un fapt special a vieții și literaturii noastre. Noi românii, îndeosebi cei din vechiul regat, am trăit, de vreo jumătate de veac încoace, îngrozitor de repede... De la Bolintineanu și de la Alecsandri, până la Cerna și Lucian Blaga – e o depărtare care uluiește!

Dacă Vasile Alecsandri nu este, nu poate să mai fie poetul de sub pernă nici al nostru – al celor ce au crescut cu poezia lui –, cu atât mai puțin nu poate să mai colinde, în admirația, în reveria și în jurămintele celor ce se iubesc, fiindcă au deschis ochii mai ieri-alaltăieri.

Când citim pe cei ce, în alte idiomuri și cu altă diferențiere sufletească, au visat, au dorit, au plâns și au iubit – dacă nu mai putem să-i asimilăm cu inima, putem să-i înțelegem și să-i venerăm.

UN VENIAMIN CUTEZĂTOR

Am privit totdeauna cu simpatie îndrăznelile literare ale confraților mei mai tineri, nerăbdători să-și cucerească un loc în opinia celor ce scriu și în admirația celor ce citesc. E firesc ca un candidat la faima literară să aibă cel puțin tot atâta hotărâre și tot atâta curaj ca un candidat la deputăție sau la însurătoare.

Oricât de rău venite ar părea, unora și altora, libertățile și indoleanțele pe cari le dau pe față scriitorii tineri, în cei dintâi câțiva ani ai focului lor apollonian, mie unuia îmi fac o deosebită plăcere. Priveliștea încrezătoarei și zbuciumatei tinereți îmi pare totdeauna și desfășurătoare și instructivă. Nu mă sperie originalitatea debutanților nici atunci când face sărituri mortale.

De altă parte, nu prea înțeleg și nu pot să primesc catehismele estetice. Nu știu dacă trebuie să mă laud cu așa ceva, sau trebuie să mă întristez de lipsa mea de bună-creștere literară... Am trăit mai mult printre independenți, mai mult printre răzvrătiți. N-am avut noroc să fac parte din acele confrății literare, din acele saloane cu bune renume, unde scriitorul își citește, între intimi, lucrarea și unde confrate cu confrate învață bunele deprinderi personale și deosebirea prețioasă dintre permis și nepermis.

De aci, pornirea mea, poate uneori vinovată, în favoarea acelor Veniamini cutezători, cari, zi cu zi, descalecă la poarta castelului muzelor române, plini de plete, de stihuri stranii și de ambiții uriașe. Am învățat, totuși, odinioară, la puțin comunul dascăl de franțuzește, Bonifaciu Florescu, această sentință pe care o știu și azi pe dinafară:

„C'est en vain qu'au Parnasse un téméraire auteur
Cherche par l'art des vers atteindre la hauteur
S'il ne sent point du ciel l'influence secrète,
Si son astre en naissant ne l'a formé poète..."

Dar ce-are a face? Boileau o fi avut dreptate pe vremea lui. De atunci încoace, măcar în privința aceasta, lucrurile s-au schimbat. Cine, astăzi, are gând și vreme pentru povești și pentru stihuri, este – sărmanul – irevocabil poet. În zilele de față, când lumea întreagă arde de pofta desfătărilor și a câștigurilor fabuloase, dacă mai găsești pe cineva, devotat acestei vechi copilării care este scrisul literar, trebuie să-i acorzi măcar atâta: „E adevărat poet!"

Îmi veți răspunde: Bine! poate să fie pentru el. Este el oare, neapărat, și pentru noi? Firește, aici încape tocmeala... Cine este cel ce vrea să cucerească stima noastră literară?... Pe cine se bizuiește, pentru asta? Cum arată, la lumina zilei, zeița lui, până aci ascunsă?...

Iată un poet care mă preocupă, dar despre poeziile căruia nu pot, deocamdată, să vorbesc decât în profeție, întrucât B. Fundoianu, până azi, n-a adunat într-un volum darurile straniei sale muze. Numele lui Fundoianu a început să licărească, prin ziare și prin reviste, în acești din urmă vreo doi ani. Scrie, prin ziare, note, impresii critice și libertine fantezii. Acest Veniamin e un scriitor care nu seamănă cu toată lumea. Nimic nu este convențional, nimic clișeu, în vagabondările lui prin lumea gândurilor și a cărților. Am putea, dimpotrivă, să-l învinuim de prea multă și prea copleșitoare originalitate. Dar nu de proza lui cea tipărită, ci de proza lui cea inedită este vorba.

O singură dată am găsit într-o revistă (*Lumea evree*, an. II, nr. 9, mai 1920) un poem al lui intitulat *Psalmul leprosului*. Desigur că nu l-ați citit. Începe așa:

„Zorii
au primit izvoarele din jgheaburi,
au spălat gâtul mierlei din pădure,
au spart, cu plugul proaspăt, arătura,
au pus în dosul plugurilor oameni –
și-au pus în palmieri atâtea flăcări,
de parcă ești în orice palmier,
de parcă-n orice flacără ești, Doamne.
Aș vrea să cad trăsnit în fața Ta,
Tu care n-ai nici început, nici capăt
Și-aș vrea
Să te sărut în palmieri și-n flăcări –
Dar teamă mi-e să nu-ți mânjesc pământul,
să nu-ți mânjesc curata buruiană,
să nu-ți mânjesc gândacii de prin coji,
și în locurile de lumină, toate,
pe care le-ai făcut în șase zile."

Se simt din acest poem (când l-ai citit tot) că autorul are şi vrea să aibă o vizionalitate a lui deosebită şi un chip de a spune care să-l deosebească, dacă nu să-l aşeze deasupra celor cu vizionalitate tradiţională şi cu tradiţională factură literară.

Lucrul este nou şi nu este nou. Întrebuinţând o expresie pe care o înţelegem toţi, vom zice: B. Fundoianu face parte dintr-o şcoală – dar destul de cunoscută şi, de aci înainte, veche şi ea.

Ce sunt şcolile literare? Stil, floare trecătoare, val nou de viaţă literară, ridicându-se prezumţios şi mândru de cununa lui de spume! Au fost atâtea şcoli, şi vor mai fi şi atâtea, în perindarea epocilor literare totdeauna convinse de noutatea şi de incomparabilul contribuţiilor lor!

Dar o formulă literară – când se iveşte – este ispititoare. Cei cutezători se vor pronunţa pentru ea. Cei din fire conservatori şi cu ritmul tradiţiei în sânge se vor ridica împotriva ei. Şi aşa – pentru mai nimic, pentru suliman şi pentru aparenţe, se vor porni vajnice încăierări critice, pe suprafaţa largă a hârtiei tipărite.

În fond, lucrurile sunt foarte simple. În oboseala inevitabilă care ne cuprinde cu încetul, tot citind şi tot scriind ca toată lumea – fie între această lume şi poeţi înaintaşi, de geniu – o destrămare şi voită şi involuntară, o corupţiune subtilă încep să atace consacratele raporturi de verb, de cauză, de echilibru... şi mai ales de indiferenţă pe cari deprinderea şi literatura le-au stabilit, între ochii noştri şi misterul înconjurător. „Nu-mi place să văd ca toată lumea şi nu-mi place să scriu pe înţelesul tuturor ucenicilor de băcănie!“ Am auzit uneori acest strigăt orgolios în preajma mea şi l-am ghicit adesea din poezia acelor străluciţi maeştri apuseni, atleţii versului revoluţionar.

Ca să spunem unui poet: „Bine, domnule, dar d-ta îţi baţi joc de democratismul vremurilor noastre!...“, ar fi să ne cheltuim indignarea zadarnic. Se ştie că poetul este, pe pământ, una din speciile cele mai încăpăţânate şi mai rebele domesticităţii.

Eu unul aş zice că nu trebuie să discutăm şi să căutăm poetului, prea cu dinadinsul, pricină pentru stilul şi pentru procedeele lui. Tot ce putem să-i cerem este numai atât: sub pretenţiile lui cele mai desfătătoare şi sub deghizările-i cele mai exotice să ne facă să simţim că are şi talent.

Suntem în faţa unei icoane de toamnă, între o moară veche, iazul care face paradoxală imaginea unor vişini desfrunziţi şi o cireadă de boi, luată în coastă din soarele în amurg. Lumea întreagă stă: maşinăria ei visează în cleştarul apelor din scoc. Toamna e diafană şi ruginie. Uşile şi ferestrele conacului sunt deschise larg şi amurgul ajunge înăuntru pe peretele cu panoplie...

În câte feluri nu se poate interpreta şi intelectualiza această vedenie de toamnă! Fiecare şcoală, fiecare inspirat, oricare i-ar fi şcoala, poate să lupte şi să cucerească admiraţia noastră. Ce ne importă mijloacele întrebuinţate!

Cu oarecare experienţă literară, cu oarecare libertate de concepţie, vom admite la concurs pe toată lumea. Problema e aceasta: izbuteşte acest poet să ne dea fiorul inefabil?

Iată încercarea lui B. Fundoianu:

„Pe lângă moară – balta care a crescut din ploi,
Amurgul ţipă după cirezile de boi
şi-i bate pân' la sânge, din spate, cu nuiaua.
Seara, prin slabi vişini, îşi scapă catifeaua,
a pus ciocul tăcerii să bată lung în soc –
şi cineva s-aducă apele reci pe scoc.
E acelaşi suflet simplu în lucruri laolaltă,
Vişinii de pe maluri s-au înecat în baltă
şi hoitul lor se vede, când lucrurile tac.
Toamna, ca un cerb tare bătrân, intră în conac
şi s-a culcat, pustie, cu coarnele-n covoare,
la zid – spre panoplia ştirbită de vânătoare.“

Tot toamna, dar la aprinsul luminilor şi sub o ploaie putredă, învăluieşte târguşorul Herţei. Cum interpretează Fundoianu cenuşiul anotimp, stăpân în Herţa?

„În târg, miroase-a ploaie, a toamnă şi a fân.
Ploaia e răcoroasă în cer şi-n plămân,
şi fetele aşteaptă-n uliţa murdară
tăcerea care cade în fiecare seară,
şi vacile nemulse încă de la păscut.
Căruţe fugărite de ploaie au trecut,
şi liniştea în lucruri de mult mucegăieşte
În case oameni simpli vorbesc pe evreieşte.
Auzi cum ploaia stinge fanarele cu gaz,

cum zvârle-n aer frunza clopotelor de aramă;
auzi tăcerea lungă şi gri care e toamnă
şi diligenţa care vine din Dorohoi.
Pustiu, de la păşune, vin, cu încetul, boi
şi cum mugesc, cu capul întors, de parca-ar suge,
bolnav de ploaie, târgul, în înserare, muge.“

Poate că unii cititori, chiar dintre cei ce n-au rămas imperturbabili faţă cu aceste pilde de poezie, vor cugeta: Cu toate teoriile acestor revoluţionari şi cu tot dreptul fiecărui poet să-şi caute forme noi şi ipostaze insolite, totuşi noi am fi şi mai bucuroşi să-i vedem – mai ales când au talent – *stăruind* în vechile cărări şi agonisind comori de poezie, cu bunele, cu trainicele mijloace bătrâneşti.

Dorinţa aceasta, oricât de elocvent am formula-o, rămâne mai totdeauna neascultată. Talentul e despot. Dacă este, te constrânge să-l primeşti aşa cum se prezintă. De la Balzac încoace, am ajuns să gândim că un poet – în înţelesul larg – poate să ne subjuge nu numai prin calităţile lui, dar şi prin preţioasele lui defecte.

Aici este vorba de mai puţin. Este vorba de o manieră literară pentru care s-a luptat şi pe care au exemplificat-o strălucit oameni de mare talent, colo, în Occidentul cultural. Dar şi la noi, B. Fundoianu are predecesori şi maeştri. Ar fi să fim nedrepţi şi fără calendar dacă am pierde din vedere că, până azi, s-au afirmat, la noi – solidari cu marii inovatori din Occident – cel puţin şase-şapte poeţi. Macedonski, Petică, Arghezi, Minulescu, Ovid Densusianu, Maniu, Bacovia... ne-au făcut să înţelegem că şi poezia evoluează şi (unii dintre ei ne-au dovedit) că sunt frumuseţi noi cari bat pe cele vechi.

B. Fundoianu se apropie de noi, venind pe aceeaşi cale. Cine poate să înţeleagă, de pe acum, solia lui?

Să-l ţinem minte. E mai bine să ne înşelăm ca profeţi, decât ca aspri tăgăduitori.

POVESTEA LUI OIŞIE

Undeva, departe, într-un târg de Goim, trăia, cu alţi fraţi ai lui, un evreu sărac cu numele Oişie. Avea nevastă, copii mulţi şi un nenoroc statornic, rămas moştenire de la părinţi.

Oişie era un zaplan în lege, adică un om neobişnuit de voinic, larg în spete, puternic să răstoarne trei flăcăi, şi cu nişte palme late ca foile de brusture. Avea o barbă năprasnică roşie şi toată lumea îi zicea: „Oişie Barbă-Roşie“.

Dar acest uriaş bărbos era blând şi supus ca un copil. Nu se sfădea cu nimeni, nu lua dreptul nimănui, nu supăra pe nimeni. Trecea prin lume sfios cu capul în piept şi parecă umilit şi stingherit că i-a dat Dumnezeu trupul lui Samson.

Era şi grozava lui sărăcie care-l apăsa şi-l făcea să se uite vecinic în pământ. Nici un leac nu găsise acestei boale grele! Covrigi, lămâi, sticle de lampă, haine vechi, cărăuşie... toate le încercase omul, dar cu nimic nu urnise sărăcia din vatră. Trăia cu greutate, cu amar şi cu suspine, de dimineaţă până seara şi, de multe ori, seara – după o zi sfărâmată zadarnic, de colo până colo, prin târgul plin de oameni cu noroc – trebuia să se strecoare în prăvălia cutărui şi cutărui negustor mai milostiv ca să cerşească un gologan, pentru pâinea de a doua zi.

Un astfel de negustor milostiv era Marcus Ariel, rudă mai depărtată a lui Oişie. Într-o zi, când Oişie, amărât şi încovoiat – ca o salcie plângătoare cu fuioare roşii – veni la Ariel să-i ceară, a suta oară, gologanul de pomană, negustorul îl opri pe Oişie lângă el, se gândi adânc şi apoi vorbi aşa:

– Oişie, mergem pe drum prost. Tu pierzi vremea şi eu îmi pierd veselia, văzându-te pe tine fără rost şi fără nădejde. Ţi-am dat până acum atâtea parale, cu ţârâita, cum mi le-ai cerut... Trebuie să schimbăm felul şi să facem mai bine... Uite aici, ţine în mână o mie de ruble şi du-te, dragul meu, de aruncă plasă la peşte mai mare... Încearcă o negustorie...

S-a dus Oişie, cu capul în piept, cu banii în sân, şi s-a gândit, acasă la el, o noapte întreagă, ce negustorie să înceapă, cu mia de ruble de la Marcus Ariel. Şi s-a hotărât. O să ia cu chirie, în piaţă, o dugheniţă, unde să vânză verdeţuri şi fructe. Aşa s-a gândit, aşa a făcut.

Dar, în acel târg depărtat, era mai mare peste paznicii târgului un om rău şi nărăvit, în faţa căruia tremurau toţi târgoveţii, şi creştini, şi evrei. Năravurile omului stăpânirii erau multe, de la mită şi de la ciupeală, până la bătaia pe înfundate, în odăile poliţiei, şi în fiecare zi, după ce se sătura de unele, se deda celeilalte. Poliţaiul era spaima târgului şi vestea răutăţilor lui merse departe şi prin alte provincii. Când un târgoveţ primea porunca să se înfăţişeze la poliţie era pentru el mai rău decât dacă i-ar fi ieşit tâlharii în drum. De tâlhari poţi să mai scapi, dar de tartorul poliţiei cum să scapi?

Ca niciodată, până aci, lui Oişie începuse să-i meargă bine. Vindea verdeţuri, vindea cartofi, vindea seminţe de floarea-soarelui şi începuse să se mai lumineze în inima lui, până aci mereu fără nădejde.

Tartorul poliţiei trecu într-o dimineaţă pe la maghernița lui Oişie şi văzu nişte mere frumoase. Întrebă, de formă, cum le vinde şi-i spuse:

– Bine, Oişie, trimite-le la mine acasă şi îţi plătesc pe urmă.

Erau mere multe. Oişie se hotărî deodată: Nu le va trimite! Este averea lui, este pâinea copiilor lui, este mia de ruble pe care trebuie, într-o zi, s-o dea înapoi binefăcătorului Marcus Ariel.

Acasă, tartorul poliţiei văzu, cu mirare, că merele n-au sosit.

Trimise un paznic la ghereta lui Oişie. Oişie ceru, mai întâi, paralele. Paznicul veni a doua oară, cu multe vorbe de ocară şi cu multe ameninţări. Oişie răspunse, cu capul în piept:

– Sunt om sărac şi nu mi-e marfa de dăruială.

A doua zi, tartorul poliţiei trimise trei vătăşei, cu poruncă să-i aducă pe Oişie, la socotit.

A lăsat Oişie dugheana, a lăsat pe nevastă-sa văicărindu-se şi s-a dus cu oamenii stăpânirii. Pe drum, oricine îi întâlnea, rămânea locului şi-i coprindea compătimirea:

– Sărmanul Oişie! Îi duc la poliţie! Păcat de trupul şi de barba lui Oişie!

La poliţie era rânduială sfântă. Când tartorul chema la socotit pe cineva, toţi slujbaşii ieşeau de prin odăile lor şi coborau în curte, aşa încât, la socoteală să nu fie nici un martor.

Când a intrat Oişie la poliţie, mila şi părerea de rău au mişcat şi pe cei ce nu le mai aveau de mult:

– Ce-a făcut bietul Oişie?!

Dar, după regula ştiută, s-au dat toţi la o parte.

Oişie şi tartorul poliţiei au rămas singuri, sus în odaia bătăilor. Ce s-a întâmplat acolo – Domnul ştie!

Un ceas s-au auzit, prin ferestrele închise şi prin podele, ţipete, vaiete, lovituri surde şi trânteli late cât podeaua. Un ceas, slujbaşii poliţiei l-au jelit pe Oişie:

– Săracul! Îi rămân copii orfani!... Ce bătaie înfricoşată!...

După un ceas, uşile s-au izbit de perete şi Oişie, roşu ca para focului, cu părul vâlvoi şi cu barba aruncată la spate, a coborât scările nebuneşte şi a pierit în uliţele târgului.

Slujbaşii poliţiei, în vârful degetelor, s-au urcat în odăile lor. Un tovarăş a început să zbiere şi să strige... S-au adunat toţi: – În odaia bătăilor, tartorul poliţiei, bătut măr, îşi privea stupid, în patru labe, părul risipit de jur-împrejur...

Oişie s-a dus drept la procuror:

– Am omorât pe şeful poliţiei!...

Din întâmplare, procurorul era un om cu totul potrivit pentru dregătoria lui. A ascultat pe Oişie, l-a înţeles, l-a compătimit – şi l-a scăpat.

... Şi povestea are toate podoabele cari mai trebuiesc: Zbirul poliţiei a bolit o jumătate de an, s-a făcut sănătos şi... n-a mai bătut pe nimeni. Iar Oişie, cu ceva parale agonisite, a plecat în America.

După vreo 10 ani sau mai mult, când s-a înapoiat vremelnic în ţara lui de naştere şi de suferinţe, Oişie era altul: – Capul lui nu-i mai atârna pe piept, ci stătea, drept, pe umeri!

NOUĂ, DIN LUNA AB

Între mişcătoarele legende cari s-au înfiripat, în curs de veacuri, în jurul marei nenorociri din ziua de 9 Ab, anul 70 al erei creştine, este şi următoarea:

Atunci când Locul Sfânt a fost împresurat definitiv de oceanul de foc şi nici o speranţă nu mai era iertată nimănui, un grup de cohanimi, păstrătorii cheilor Templului, s-au pomenit izolaţi şi înconjuraţi de un zid gata să se dărâme.

Sau duşmanii sau flăcările trebuia să-i ajungă, fără întârziere, şi să-i nimicească.

Dar aveau cu ei cheile Templului! Ce vor face cu ele? Să le arunce în foc, nu se putea! Să le arunce în faţa duşmanilor – şi mai puţin!

Atunci, într-o supremă şi sublimă mişcare a sufletului lor eroic, au învârtit cheile şi le-au aruncat spre cer! – Numai Ţie, putem să-ţi dăm cheile Templului Tău!

Şi din văzduhul plin de foc şi de urlete, o mână miraculoasă s-a întins, a prins cheile şi s-a făcut nevăzută.

Aceste chei trebuiau păstrate pentru viitor! Soarta Templului, în acel moment, groaza ceasului istoric şi vasta nenorocire care izbea pe Israel – oricât de grele, oricât de neînțelese, oricât de vrednice de doliul eternității – erau să aibă în viitor puncte de reazim, de răscumpărare și de izbândă. Neapărat mintea omenească stă și va sta mirată și confuză înaintea marelui cataclism. Cei mai cutezători vizionari nu pot să deslușească, până azi nimic, din caracterele viitorului, mereu ascuns subt nori și subt neguri, nepătrunse.

Totuși, atât cât poate fi iertat unui cuget omenesc să se lase mângâiat și întărit de primăvara speranțelor – este iertat să credem că legenda cheilor aruncate în văzduh și reținute în chip minunat are un înțeles din ce în ce mai copt pentru tâlcuire.

Sunt multe sute de ani de când și amicii și inimicii lui Israel au prins de veste că tragedia din anul 70 n-a fost decât un episod din viața mult încercatului, mult ostenitului, dar nebiruitului Israel.

Poate că atunci, în preajma evenimentelor, iluzia că Israel a fost rănit de moarte, ba chiar că a murit, era îndreptățită. Mai pe urmă nici gând de așa ceva. Și este probabil că nici cunoscătorii ceasului istoric – contimporanii lui Titu – nu s-au înșelat cu totul.

În jumătatea a doua a primului secol din era creștină, adică tocmai în anii războiului iudaic de jur-împrejurul Mării Mediterane, închinătorii Dumnezeului Unic aveau – recunoscute arheologicește, până astăzi – aproape una sută cinci zeci de centrale religioase, adică 150 de sinagoge!

Aceasta înseamnează că sfințenia, puterea și focul cel nestins care ardea pe altarele Templului din Ierusalim se regăseau și se repercutau în 150 de oglinzi puternice, așezate de jur-împrejurul Mării Mediterane.

Diaspora iudaică din secolul întâi era atât de vitală și de activă, din punct de vedere al idealurilor religioase, încât a fost în stare să dărâme politeismul lumii greco-romane și să așeze în locu-i o religiune nouă.

Cu toate acestea, sufletul iudaismului, diadema cea fără pereche și gloria monoteismului – erau Templul și Ierusalimul!

9 din luna Ab va fi o zi încadrată în doliu, atâta timp cât Dumnezeu va ține sus la el cheile primite din mâna acelor cohanimi eroi.

După aproape două mii de ani și după tot ceea ce omenirea a trăit, a experimentat și a lămurit în această lungă vreme – vălurile cele negre fâlfâiesc mereu în inima lui Israel și deasupra ultimelor stânci pătrate, rămășițe sigure din Templul de altădată.

Cum vom mângâia pe Israel? Cum vom mângâia pe Rachel?

„Voce în Rama s-a auzit, plângere și tânguire multă: Rachel își plângea copiii și nu voia să se mângâie, fiindcă nu mai sunt!“ (*Ieremia* 31, 15).

În inima mea, cald și universal împăciuitoare, văd pe Rachel – învăluită în doliu ei nobil – înconjurată, ca într-o scenă de condoleanță, de primele popoare ale lumii... Toți stau azi în jurul ei și, în sinceră pornire, vor să îndrepteze greșelile trecutului și să șteargă lacrimile miilor de ani.

Vreți să ridicați doliul de pe obrajii ei? Vreți să readuceți, în inima ei și în casa ei, veselia, frumusețea, vinul și untdelemnul din zilele lui Solomon?... Atunci dați Rachelei străvechea și glorioasa ei zestre: Dați-i Ierusalimul! Dați-i Templul!

... Și toate acestea vor fi într-o zi! Va veni o zi când vom înțelege – la lumina soarelui – că Dumnezeu e unul și același, și ieri și azi și alaltăieri, și că toți laolaltă – evrei și creștini – nu facem decât să reconstruim Definitivul Templu, ale cărui chei, până azi, sunt providențial reținute!

DIN PRAGUL ANULUI NOU

Cu un fior de solemnitate, citim pe fruntea Timpului, că poporul israelit intră în anul 5682 al extraordinarei sale existențe. În lumea ideală în care ne-am obișnuit să trăim, departe de antagonismele și de zarva diviziunilor interesate, această venerabilă cronologie iudaică ne apare subjugătoare și măreață ca un profil alpestru, încununat cu zăpezi eterne. Privim în sus stăpâniți de admirație și de un fel de solidaritate legitimă și ușor de explicat. Din aceste înălțimi auguste și ninse de omătul tradițiunilor nemuritoare, din aceste culmi purtătoare de nume trecute în repertoriul sacru, purcede, prin intimă prelungire, și cronologia popoarelor creștine. Ce este era creștină, dacă nu o catenă nouă, care a început să crească, acum 1921 de ani, în Betleemul Iudeei?

Perspectivele Anului Nou 5682, văzute în arătarea totdeauna fermecătoare a zilelor ce stau să vie, sunt acum în amurgul anului vechi, deosebit de impresionante. Israel stă la pragul unor vremuri cu adevărat noi şi anul care ne întâmpină este uşa cea largă din construcţia necunoscută.

Un eveniment de capitală importanţă naţională şi sufletească s-a petrecut în marea Diasporă, acum, înspre sfârşitul anului 5681. Al doisprezecelea congres sionist şi cel dintâi după războiul universal, dar mai cu seamă cel dintâi după Declaraţia Balfour a avut loc în vestitul oraş de însănătoşire, Karlsbadul lui Carol VI.

După dreapta şi luminoasa interpretare a lui Sokolow, poporul evreu, prin înfăţişătorii lui, a avut prilej, după două mii de ani de omisiune, să audă din gura celorlalte popoare ale lumii că naţionalitatea evreiască este recunoscută. „Am câştigat recunoaşterea naţionalităţii noastre! Au trecut două mii de ani, până să dobândim această recunoaştere... Noi am câştigat-o: *O patrie naţională pentru poporul evreiesc*... Niciodată, de când am fost alungaţi din ţara noastră, popoarele n-au recunoscut aceste adevăr. Am ajuns la această recunoaştere. Congresul sionist primeşte abia acum Declaraţia Balfour, ca atare!“

Evident, acest al 12-lea congres sionist cade, cu adevărat, într-o epocă nouă şi o epocă nouă începe pentru Israel, cu anul care pogoară azi din cerul anilor. Viziunea vremurilor ce vin a fost proiectată de elocinţa, de înfrigurarea şi de vigoarea campionilor congresului, în chip tumultuos şi multiplu. Puţini au fost aceia cari au părut streini şi neadaptaţi acestui ceas istoric al lui Israel.

Speranţele, temerile, posibilităţile, proiectele vaste şi hotărârile bărbăteşti ale marii adunări din Karlsbad sunt, prin puterea şi prin esenţa timpului, zestrea imediată şi prezumţiunea anului pe care-l salutăm. Ce va fi acest an? Voim să fie anul care a urmat imediat după marele congres şi în zilele lui din urmă să ne fie dat să recunoaştem că vecinătatea aceasta a fost norocoasă şi fecundă.

O, neapărat, anul proaspăt sosit nu va putea să dezlege singur, să clarifice şi să împace tot ceea ce două mii de ani premergători au înnodat, au întortocheat şi-au învrăjbit! Calea e lungă. Anii reparaţiunei, anii întoarcerii spre Răsărit, ai canalizării sufleteşti şi ai reorganizărilor materiale, vor fi foarte mulţi la număr. Dar sporul şi însufleţirea vor trece din an în an şi, din valurile de safir ale Mediteranei, Eretz-Israel va creşte, tot mereu, până la potriva acelei minuni politico-sociale, care dorim să fie viitoarea Palestină.

Celor slabi din Israel şi celor duşmani afară din Israel li se cuvine de Anul Nou câte o învăţătură, ca dar vrednic de păstrat.

Sunt în Israel destule cugete şovăitoare. Sunt oameni cari fac ruşine străbunilor, adică acelor oameni cu credinţă de fier şi de văpaie, cari au frământat adânc istoria omenirii. Acestor inimi sceptice ori timide, din ziua de azi, se cuvine să le dăruim de Anul Nou impunătorul spectacol al congresului de la Karlsbad. Credeţi voi că atâtea energii întrunite, atâtea capete eminente, atâtea entuziasme convergente au apărut, în faţa lumii, numai pentru frumuseţe şi pentru împovărarea analelor lui Israel?

Prigonitorilor lui Israel se cuvine să le facem de Anul Nou un dar analog! Ce dovadă zguduitoare, ce semn mai convingător ar putea să îmblânzească şi să reducă iudeofobia voastră?

Iată pe fiii cei mai buni ai acestui popor nedreptăţit, dându-şi silinţe uriaşe ca să scape de reaua voastră voinţă, de bănuiala, de invectivele şi de vecinătatea voastră!

E o privelişte care ar trebui să impună şi să mişte pe orice adversar, numai sincer şi mărinimos să fie! Ce puteţi cere mai mult, o, duşmani ai evreilor, decât acest bine chibzuit asalt de energii şi de devotamente, cu care poporul, până ieri fără patrie, caută să facă astăzi, din Palestina, liberul şi încăpătorul său cămin?

Lui Israel, însă, de Anul Nou, se cuvine să-i facem – reproducând cuvintele cu cari Sokolow şi-a încheiat cuvântarea inaugurală – urarea cea mare ca al 12-lea congres din Karlsbad să fie cel din urmă din Diaspora şi ca viitorul congres sionist să aibă loc în Ierusalim!

SĂRBĂTOAREA COLIBELOR

Odinioară, când Israel slujea pe Dumnezeu, în ţara proprie, sărbătoarea colibelor (Chag Hasukkoth) era marea sărbătoare cu care se încheia şi se binecuvânta munca pământului. Acum, în toamnă, la 15 Tişri, poporul din ţara viţei, a grâului şi a măslinului, isprăvindu-şi agonisita, venea la altarul Celui Vecinic, să-i aducă laudă şi ofrandă. Era sărbătoarea unui popor agricol, care se aduna de pe ogoare, din grădini şi din podgorii, ca să plătească darnicului Împărat ceresc tributul recunoştinţii.

Sărbătoarea de toamnă covârşea în frumuseţe şi în veselie pe toate celelalte de peste an. Era o sărbătoare a mlădiţelor înverzite şi a roadelor coapte.

Fiecare bărbat din Israel trebuie să se înfăţişeze, în porticele Templului, cu un maldăr de crengi verzi în mâna dreaptă şi cu un ethrog în mâna stângă.

Fiecare suflet din Israel era dator (excepţiunea putea fi admisă numai pentru bolnavi, femei, copii şi servitori) să locuiască, în timpul celor şapte zile festive, în colibi împletite din crengi şi clădite deasupra acoperişului plat al caselor, sau în străzi şi pe maidanuri.

Sacrificiile aduse la altar, participarea atâtor oameni cari purtau stâlpări în mâini, psalmii cari se cântau, leviţii, muzicanţii şi îndeosebi procesiunea la fântâna Siloe, pentru cei trei „log“ de apă, dădeau acestei sărbători o măreţie şi un entuziasm, pe cari nu putem să ni-l închipuim. *Talmudul* zice despre procesiunea la Siloe: „Cine n-a văzut veselia de la scoaterea apei n-a văzut nici o veselie în zilele lui“.

Dar Israel nu se bucura de belşugul revărsat asupra copiilor săi, în pământul făgăduit, fără să-şi mai aducă aminte de trecut şi fără să pună la temelia bucuriei sale cuvântul şi porunca Celui Atotputernic. Dacă dintr-un anume punct de vedere, această sărbătoare de toamnă avea şi are termeni de comparaţie în obiceiurile religioase şi în natura lucrurilor, de peste tot pământul şi de la toate popoarele, în Israel sărbătoarea colibelor era însufleţită de amintiri deosebite şi slăvea un trecut extraordinar, numai al poporului evreu.

În ochii unui păgân, de pildă, sărbătoarea colibelor putea să se pară înrudită sau născută în acelaşi chip ca sărbătorile lui Dionisos. Şi într-adevăr Plutarh are această părere. Totuşi pe cât este deasupra Dumnezeul fără nume, faţă cu Zeus Olimpiotul, tot pe atâta deasupra este sărbătoarea Sukkoth faţă cu tragediile dionisiace.

Înţelesul cel adânc al sărbătorii era altul (*Leviticul* 23, 42, 43): „În colibe să locuiţi şapte zile. Oricare născut în Israel trebuie să locuiască în colibe, pentru ca generaţiile voastre viitoare să ştie cum că eu le-am dat fiilor lui Israel să sălăşluiască în colibe, după ce i-am scos afară din pământul Egiptului, eu Domnul Dumnezeul vostru.“

Aşadar, ideea cea mare şi atotfecundă a specialei providenţe hărăzite mişcărilor, întâmplărilor şi bucuriilor ca şi durerilor acestui popor străbătea în bucuriile de toamnă ale lui Israel şi le dădea prestigiul sfinţeniei unice.

Azi, după ce-au trecut atâtea veacuri, atâtea urgii şi atâtea transformări peste poporul evreiesc, peste ţara, peste templul şi peste sărbătorile lui, deschidem cărţile bătrâne şi visăm asupra măreţiei de altădată. Din copacul mistic răsturnat de vijelia de acum aproape două mii de ani, a crescut o vatră întreagă de vlăstari, iar din el: păduri întregi, cari ocolesc pământul şi umbresc şi răcoresc inimile noastre.

Dar rădăcina primară n-a murit şi nu va muri. Speranţe noi, speranţe mari de odrăslire – în aceeaşi vatră glorioasă de odinioară – ne fac să privim cu nerăbdare spre Eretz-Israel. E cu neputinţă ca acest pământ, scump întregii omeniri, să rămână de-a pururi numai cenuşă şi numai Pantheon. În realitate credem că am trecut definitiv de la istoria cea veche, la istoria nouă. În Eretz-Israel viaţa se înapoiază pe văzute şi pe nevăzute. Din pământul atâta timp acoperit cu rămăşiţe şi cu corturi de nomazi stă să iasă la lumina zilei Palestina cea nouă. Pe multe locuri, viaţa, ordinea, civilizaţia apar ca nişte insule şi numărul lor sporeşte neîncetat.

Câştigul cel mare până azi, în primul loc, este moral. Dar acesta e marele câştig! Eretz-Israel se înfrumuseţează, creşte şi se preschimbă mai întâi în robusta convingere şi în entuziasmul devotaţilor săi risipiţi pretutindeni.

Va veni, vine – încet cu încordări şi cu jertfe uriaşe – şi completa răstălmăcire a convingerei în realitate tangibilă.

Reînvierea Palestinei este minune pe care o vedem cu ochii. E nevoie, însă, să asociem, prin predică neobosită, toate bunăvoinţele, toate eforturile şi – ca să zicem aşa – toate urările!

E nevoie ca măcar fiecare evreu să poarte în cugetul său, în chip nevestejit, – dorind îndeplinirea visului, pornit spre îndeplinire – acel maldăr de crengi înverzite, acel „lulab“ simbolic, din sărbătoarea colibelor.

O DATĂ NOUĂ ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ

În ziua de 2 noiembrie, Biserica Creştină Occidentală face o impunătoare pomenire tuturor răposaţilor. Este ziua amintirii tuturor celor ce au trecut din viaţa aceasta. Printr-o potrivire, care mi se pare providenţială, ziua de 2 noiembrie ajunge astăzi, la iudaism, o zi aniversară a celor ce înviază. În această zi, a fost pronunţată acum patru ani, declaraţia de reînviere a Palestinei evreieşti.

Dar în anul 1917, Europa era prea plină de nebunia războiului, de bubuitul tunurilor şi de vaietele răniţilor, ca să poată să se audă desluşit şi în toată lumea sentinţa mântuitoare: De aici înainte Israelul are căminul propriu!

În cei patru ani trecuţi de la 2 noiembrie 1917, tumultul european s-a mai domolit, vrajba cea mare a încetat şi vasta fumărie de pe câmpiile de măcel şi de pe suflete a încetat să se risipească. Înţelesul marelui eveniment al reînvierei Palestinei a răsărit tuturor amicilor dreptăţii şi ai adevărului, cu puterea unui soare de multă vreme aşteptat.

Cu cât vor trece anii, cu atâta va creşte în însemnătate această faptă căreia îi suntem contimporani. Împrejurul reclădirii Sionului şi împrejurul marei însufleţiri sioniste, lumea neevreiască se va împărţi de aci înainte în două tabere: pricepătorii şi nepricepătorii, entuziaştii şi ignoranţii.

Nu concep, înlăuntrul acestor două tabere, alte subînfrăţiri. Cine pricepe extraordinara importanţă a rezidirii statului iudeu nu poate să rămână rece. Şi iarăşi nu-mi închipuiesc că un drept înţelegător al lucrului s-ar putea supăra pe evrei şi ar porni, de aci, să urască pe aceşti oameni sau să lucreze împotriva idealului sionist.

Cine nu înţelege mişcarea cea nouă şi nu înţelege importanţa Declaraţiei Balfour – vorbesc de neevrei – nu înţelege cel puţin jumătate din măreţia şi din perspectivele vremei în care s-a născut.

Dar în mijlocul celor străini de Israel, prin naştere şi tradiţii strămoşeşti, există o categorie deosebită, pentru care ultimele evenimente din Israel au negrăită importanţă.

Această categorie o formează idealiştii creştini. Mai întâi, din capul locului, cine crede în Mântuitorul şi îl iubeşte, nu poate să privească cu nepăsare pe poporul regelui David. Iar pentru cel familiar cu convingerile şi cu sentimentele Marelui Apostol Pavel: semnele ceasului de faţă şi bucuria lui Israel sunt adânc semnificative.

Care creştin adevărat cititor neobosit al *Epistolelor* Sf. Pavel, poate să citească, fără covârşitoare emoţiune, capitolul al unsprezecelea din *Epistola către romani*: „Deci întreb: lepădat-a Dumnezeu poporul său? Ferească Domnul! Doar şi eu sunt israelit, din sămânţa lui Abraam din tribul lui Beniamin!“

Este adevărat că lumea creştină, în adâncurile ei, este încă rău orientată sau mereu dezorientată asupra înţelesului marilor întâmplări cari au început în Israel de un sfert de veac încoace. Cu atât mai mult lumea creştină – prin perdeaua de sânge şi de fum care spânzură şi azi, pe ochii noştri – n-a putut să vadă clar răsăritul astrului celui nou.

Cu încetul şi cu nădejdea că Dumnezeu se va îndura de noi şi ne va hărăzi, de acum înainte, multă tihnă de care avem nevoie, întunericul şi nepriceperea se vor risipi. Nu poate să fie astăzi un ţel mai vrednic de simpatia şi de ajutorul tuturor popoarelor, ori cel puţin de solicitudinea reprezentanţilor politici şi sufleteşti al popoarelor decât ţelul sionist.

Voi, popoarelor din lume, aveţi fiecare colţişorul vostru de pământ unde vă naşteţi şi muriţi. Pricepeţi, doriţi şi ajutaţi, ca şi mult încercatul Israel să ajungă la această situaţie!

Când ţinta aceasta va fi atinsă, multe necazuri, multe duşmănii, multe supărări vor pieri dintre noi. Cugetul omenirii va ajunge mai curat şi mai frumos. Dureroasa şi inexplicabila problemă evreiască îşi va găsi aşa unica soluţiune cu putinţă.

Iată pentru ce data de 2 noiembrie 1917 se cuvine să fie sărbătorită sufleteşte de către toţi amicii dreptăţii şi ai adevărului. Nu numai Israel e îndreptăţit să aşeze în calendarul său data cea nouă şi să se bucure de ea, dar şi noi toţi ceilalţi cari vrem şi ştim să păstrăm lui Israel o devotată prietenie.

2 noiembrie 1917 însemnează de aci înainte o dată nouă în istoria universală.

Cine crede şi ştie că, deasupra vieţii pământeşti, veghează şi se constelează de-a pururi hotărârile Celui Prea Înalt, va binecuvânta numele Lui şi poruncile Lui cele noi!

UN EPILOG RAR DIN CALE-AFARĂ

Prietenii mei poate că-şi mai aduc aminte de „răvaşul“ meu de acum doi ani, către „cetăţeanul păcălit“ – către necunoscutul care, trecând pe dinaintea casei mele şi, văzând uşa deschisă, s-a strecurat înăuntru şi mi-a luat un palton, scos proaspăt..., de la a treia reparaţie.

Am ajuns azi la epilogul acelui fapt arhicomun! Aseară, 10 ianuarie, pe când eu lipseam de acasă, un copil al nu ştiu cui a venit la noi la uşă, cu un pachet, şi cu o scrisoare, „date de un domn“, le-a înmânat şi s-a dus. Iată ce scria în scrisoare (vorbă cu vorbă, dar cu oarecare îmbunătăţire a neatârnării frazelor):

„Să trăieşti d-le Galaction,

Un an întreg m-a chinuit gândul că am făcut o faptă aşa de rea, când am furat un palton de la un om aşa de cumsecade ca dumneata. Dar am avut nevoie de el că era frig. Dumneata, ca om bun şi nevoiaş, în loc să mă blestemi, m-ai înţeles şi mi-ai urat să port paltonul cu sănătate şi să mă fac om de treabă în el. Urarea dumitale mi-a prins. M-am apucat de lucru şi am ajuns om cu stare. Şi acu de Anul Nou, m-am gândit să-ţi trimit, nu paltonul dumitale, care l-am purtat cu noroc, dar nişte materie şi bani; şi ai să-ţi închipuieşti dumneata un palton nou. Şi acum dacă mi-am uşurat sufletul, iartă-mă şi dumneata cu toată inima.

Vă doresc sărbătorile cu bine şi sănătate, la toată familia dumitale, şi să-ţi aducă şi dumitale paltonul ăsta noroc, că cinste ai destulă.

Rămân al dumitale

Om pocăit

Un lucru te-aş mai ruga, să nu cauţi să ştii cine sunt, că de-acuma m-am făcut un om cumsecade şi muncitor."

Amin! Niciodată nu voi căuta să ştiu cine eşti. Dar te rog şi eu să nu te superi că îţi scriu, iarăşi o scrisoare, prin gazetă. Dacă te-ai mirat când ai citit răvaşul meu de acum doi ani, eu m-am mirat astăzi şi mai mult de fapta ta. Stau şi mă uit la stofa de palton şi la cei şapte sute de lei, pe cari mi i-ai trimis, pe lângă stofă!

Ţi-am spus cuvânt mare că nu voi cerceta niciodată să ştiu cum te cheamă. Dar... una din două: Ori eşti un prieten necunoscut şi generos, care mi-ai pregătit, de Sărbători, această îndemânatică şi atingătoare poveste cu Jean Valjean, ori eşti – cel ce mi-ai luat paltonul acum doi ani.

Dacă eşti un prieten personal, ascuns, sau un prieten al literaturii mele, recunosc că ai răspuns, la închipuirile mele de Crăciun, cu o închipuire aşa de originală şi de puternică. Eu şi toţi ai mei nu vom uita-o cât vom trăi.

Dacă eşti, cu adevărat, cel ce pretinzi că eşti... atunci tot ce-aş putea să-ţi scriu eu astăzi este mai prejos decât fapta ta şi decât scrisoarea ta. Poate că e o lipsă de gingăşie, poate că e o stângăcie, din partea mea, să te dau în vileag. Dar, iubite frate necunoscut, nu pot să uit cuvintele Domnului: că este mai multă bucurie, în cer, pentru un greşit care se pocăieşte, decât pentru nouăzeci şi nouă de drepţi cari n-au nevoie de pocăinţă!

Apoi, fapta ta este cu totul vednică să fie cunoscută, pentru zidirea şi pilduirea cugetelor.

În fiecare zi, gem ziarele de neomenii, de furtişaguri, de scandalurile, de bătăile, de pehlivăniile şi de crimele cari se întâmplă printre noi.

În fiecare zi, muncitorul gazetar e covârşit de noroiul pe care ţi-l aduce, la ziar, viaţa noastră obştească. În fiecare zi, inima ni se întunecă de jale şi de răzvrătire!

Mai am eu, atunci, dreptul să acopăr fapta ta, o, minunat viteaz necunoscut? Înţelege-mă şi iartă-mă!

Sunt dator faţă de copiii cari încep să înveţe în şcoli morala şi umanitatea, sunt dator faţă de părinţii şi de profesorii lor, sunt dator faţă de predicatorii de pe amvon şi de pe catedră, sunt dator faţă de cei ce cred în îndreptarea omului şi a societăţilor, sunt dator să nu îngrop, în inima mea, fapta ta, ci să o vestesc de pe acoperişuri!

O, frate necunoscut, lucrând aşa, primesc cu drag să fiu mai prejos decât tine.

Mi-am făcut, însă, datoria şi am prefăcut fapta ta în stropi de rouă, pentru multe inimi arse de sete.

Oricare ar fi credinţa părinţilor tăi şi a ta, Domnul şi Mântuitorul meu Iisus Christos să te călăuzească, pas cu pas, în calea ta de azi!

CHAMIŞA-ASAR

Sărbătoarea „Cincisprezecea din lună", din vechime, provenită în calendarul ebraic, are – pe lângă alte multe însemnări pioase sau isteţe – însemnarea evidentă că, în ţara unde s-a ivit, florile creşteau cu binecuvântat belşug.

Acolo înfloreau rodiile; acolo mandragorele răspândeau mireasma lor.

Acolo stepa tresărea de bucurie şi înflorea ca narcisul; acolo stepa se acoperea de flori.

Acolo crinii câmpului creşteau atât de frumoşi, că nici Solomon, în toată strălucirea lui, nu putea să se învestmânteze ca unul dintre ei.

Iar în ţinutul Galileei creştea grâul. Grădinele Ierihonului erau atât de vestite şi de poftite, încât Cleopatra – care fără îndoială nu ducea lipsă de flori, în Egipt – i le-a smuls lui Irod, prin atotputernicia lui Antoniu. Podgoriile din pământul sfânt erau neîntrecute și prima dovadă de minunată rodnicie, pe care o văzură fiii lui Israel, adusă din țara făgăduită, fu un ciorcine uriaș.

Rodul viilor din Engaddi, poate să stea alături, în frumusețe, cu tot ce prețuiește Sulamita mai cu drag; iar vinul, stors din strugurii-pietre scumpe, nu era întrecut în dulceață decât de ceea ce se spune în primul stih din Șiriha-Șirim.

Ce vom mai zice despre măslini, despre rodii, despre oleandri, despre migdali și despre toate celelalte zămisliri ale pământului coprins între Mediterana și platoul Basatului? Era frumoasă țara lui Israel, în vremea aceea! Nemuritoarea carte în care ni se spune de belșugul florilor și al roadelor de odinioară stă martoră înaintea noastră, chemând părerea de rău și nostalgicul dor.

Au trecut de atunci mii de ani. Tragedii unice au izbit și-au pustiit cuibul lui Israel. S-a zis de către cineva, despre Atica, din Elada, că nu există nicăieri, pe pământ, un colț atât de mic, pe care să se fi petrecut atât de multe fapte nemuritoare. Am putea să spunem, parafrazând ideea: Nu există nicăieri, în lume, o țară, cu proporțiile lui Eretz-Israel, pe care să se fi desfășurat atâta dramă, atâta vijelie a vieții și a morții, câtă s-a desfășurat în țara trandafirilor balsamici.

Și – neapărat – de atâta neodihnă omenească, de atâta zbucium și de atâta sângeroasă alungare de la Engaddi s-au pustiit și toate boschetele și toate dumbrăvile de lângă Iordan au fost brăcuite.

„Chamișa-Asar“ odinioară, în Palestina, avea înțelesul cel mai desfătat și mai plin de binecuvântare. La cincisprezece ale lunei Șivat și Dumnezeu și oamenii puteau privi cu drag peste dealurile și peste câmpiile din sânul cărora sta gata să se reverse podoaba de primăvară.

Astăzi, ne găsim cu mult în urma frumuseților de altădată. Astăzi „Chamișa-Asar“ trebuie să însemneze, în primul loc, sărbătoarea tuturor acelor suflete devotate Sionului, cari își jură să lucreze toată viața, pentru reînvierea „grădinilor Ierihonului“.

Mărăcinii, piatra goală, rasă de orice straturi de pământ și de orice vegetație, nisipul sterp și câmpia incultă dau, în bună parte, fizionomia dezolării edenului de altădată.

Trebuiesc puteri înmiite, trebuiesc devotamente mai mult decât admirabile, trebuie o muncă de titani, ca să iasă iar, subt bolta cerului, prosperitatea și frumusețea mărturisite de *Sfintele Scripturi.*

Milenara nedreptate a încetat. Primul popor creștin din lume a proclamat într-un ceas – de aci înainte începător de epocă – reintrarea lui Israel în străvechile drepturi:

– Ești liber, Israel; întoarce-te în țara strămoșească!...

Acum începe, acum se desfășoară uriașa muncă de reclădire! Lozinca sionismului luminat va fi, multă vreme, aceasta:

– Ca să revenim în țara sfântă, trebuie s-o cucerim încă o dată – măcar că stă deschisă, în fața noastră – de data asta: cu sapa, cu târnăcopul, cu plugul, cu echerul și cu mistria!

Iată din ce înălțimi de chibzuință și de răbdare va coborî, într-o zi, în antica Iudeea, cu antica-i binecuvântare, sărbătoarea celor dintâi flori ce se deschid.

UN CUVÂNT DIN PROFEȚI

Stăteam deunăzi de vorbă cu un amic evreu, un om luminat, purtat prin lume – și plin de luare-aminte pentru idealul sionist. Vorbindu-mi de lumea britanică, acest amic scotea în relief adânca ei însuflețire biblică. Poporul englez e atât de mult familiar cu *Biblia*, atât de mult impregnat de atmosfera și de severa frumusețe a vechei lumi ebraice, încât, cu drept cuvânt, și mai curând decât orice alt popor creștin, merită denumirea de noul Israel. Așa putem să ne explicăm îndelunga și nedezmințit binevoitoarea lui atitudine față de adevăratul Israel și așa trebuie să ne ridicăm spre acea nobilă culme de pe care a fost rostită, în fața lumei, Declarația Balfour.

Din partea poporului englez, zilnic hrănit cu lecturi biblice, și așternut sufletește cu toate acele locuri, ape și miragii, pe veci nemuritoare, pe cari le citim și le iubim în *Biblia* celor două *Testamente*, din partea poporului englez, Israel va avea să însemneze și de aci înainte multe dovezi de puternică și de practică prietenie.

Dar lumea creștină nu se rezumă în poporul Marii Britanii. Sunt multe popoare cari se îmbracă sufletește în aceeași sărbătoare a psalmilor și a profețiilor ebraice și din partea lor trebuie să așteptăm, cu încredere, manifestări cu același înțeles. America de Nord, în mare parte, e creștină evangelică. Nobila și viteaza Franță e creștină catolică. Țările Scandinave sunt tot atât de mult biblice, în cugetul lor, ca și

Britania. Unde mai punem lumea germană, care e cea dintâi din lume prin serioasa pasiune a cercetătorilor ei, în vastul domeniu biblic!

Din partea tuturor acestor ţări, popoare, ale căror preocupări superioare, aspiraţiuni, bucurii şi rugăciuni sunt de origină din Eretz-Israel, suntem în drept să aşteptăm semne de recunoştinţă.

Dacă nu s-a arătat până acum, explicaţia trebuie căutată în tristeţa şi în haosul situaţiei de faţă. Într-adevăr, mare şi dureroasă e confuziunea ceasului istoric în care ne găsim!

„Anul 1914 va înfăţişa în istoria contimporană o graniţă supremă. A fost un an al sfârşitului dar şi al începutului. Omenirea a lăsat în urmă-i o vârstă istorică şi a intrat în alta, în care Cele Vechi şi-au trăit traiul şi totul trebuie să se premenească"(Nahum Sokolow – *Istoria sionismului*).

De aceea, generaţia noastră trebuie să fie excepţională şi prin rândurile ei, şi prin prevederile, şi presimţirile ei. Începem o lume nouă, după ce am închis porţile celei vechi.

În lumea cea nouă, iată ce fenomen capital, rezidirea Sionului. Perspectivă uriaşă! Silinţa supraomenească în care veacul lui Zorobabel vine faţă în faţă cu veacul nostru şi piscurile profeţiilor lui Isaia trec pe supt ochii noştri adânc uimiţi, ca piscurile unei planete noi, într-o viziune fantastică şi totuşi perfect ştiinţifică!

A zis Isaia: „Cine sunt aceia cari zboară ca nişte nouri, ca nişte porumbei, spre pătuiagul lor? Căci ostroavele vor nădăjdui în mine şi corăbiile din Tars vor veni cele dintâi, ca să aducă, de departe, pe fiii ţări, cu argintul lor şi cu aurul lor, şi ca să cinstească numele Domnului, Dumnezeului tău, pe Sfântul lui Israel, fiindcă te-a îmbrăcat cu slavă."

E deosebit de impresionant să-ţi dai seama că, prin apele atât de clare ale acestei proorocii de acum aproape trei mii de ani, se prevăd conture şi situaţii din zilele noastre!

Şi apoi acest cuvânt, care încununează, ca o Cale Lactee, cerul aşteptărilor sionismului creştin: „Copiii străinătăţii vor zidi la loc zidurile tale şi împăraţii lor fi vor slujitorii tăi!"

Toate acestea vor veni, într-o zi a cărei depărtare în viitor nu putem s-o precizăm. Credem că în zile viitoare multe căpetenii creştine vor intra în Ierusalim altfel decât cu arme şi cu război, cum s-au arătat, în veacurile trecute. Dar credem, mai ales, că nu prea târziu, popoarele creştine vor începe să ajute la reclădirea Sionului.

E un capitol special rezervat recunoştinţii şi iniţiativei creştine. În acest moment şi încă multă vreme de aci înainte, e atâta nevoie de muncă în Eretz-Israel, lipsesc atât de mult mijloacele băneşti şi omeneşti, încât colaborarea creştină ar fi binevenită şi binecuvântată.

Această colaborare va începe şi se va preface în titlu de cinste, pentru popoarele creştine. Nădăjduim, fără putinţă de amăgire, că actuala dezordine mondială se va termina într-o zi.

Fiecare popor, fiecare ţară va izbuti să consolideze respectiva situaţie şi să stăpânească multe nevoi de azi. Atunci minţile se vor limpezi şi idealul sionist va fi perceput mai bine.

Atunci popoarele creştine îşi vor da seama că a venit ora marei datorii morale, pe care toată creştinătatea o are faţă cu Israel.

Acum aproape două mii de ani, poporul evreiesc şi-a pierdut ţara, apărând cu înverşunare un patrimoniu religios care – printr-o misterioasă poruncă – era să îmbogăţească sufleteşte pe goim.

După două mii de ani, aceşti goim, bogaţi cu comorile lui Israel, sunt suprem datori să-şi aducă aminte de tot acest trecut şi să dovedească devotamentul lor creştin – contribuind la împlinirea profeţiei lui Isaia.

UN ZIAR AMERICAN
(„THE NEW YORK TIMES")

Iată un număr din ziarul *The New York Times*. Este no. 23.360, vol. LXXI, cu data: Duminică 8 ianuarie 1922. Acest număr de ziar coprinde nouă secţiuni, adică nouă numere separate. Peste tot, are 140 de pagini, – pagini mari ca ale *Adevărului*. Preţul acestui număr este de: cinci cenţi, în Manhattan Bronx şi Brooklyn. Aiurea: zece cenţi (14-15 lei).

Prima secţiune înfăţişează cititorilor „all the News that's fit to print", aşadar, toate noutăţile publicabile şi ultime, toate veştile din lumea întreagă şi un flux uriaş de noutăţi comerciale americane.

Secţiunea a doua este editorială, în pagina întâia găsesc o informaţie cu totul nouă pentru mine: s-a dovedit, acum, în urmă, că descoperitorul Americii, Cristofor Columb, era de neam evreu.

Secţiunea a treia, cu un format ceva mai mic, e consacrată recenziei literare şi ştiinţifice (Book, Review and Ma), sunt anunţate, rezumate şi discutate. Între ele, o biografie a marelui I.H. Fabre, scrisă de preotul catolic Augustin Fabre şi tradusă în englezeşte, apoi patru cărţi cari vorbesc despre Rusia sovietică (a patra despre poezia rusească). Numeroase portrete, desenuri şi fotografii, admirabil executate, împodobesc suplimentul acesta, zis secţiunea a treia.

Secţiunile a patra şi a cincia sunt pur artistice, (Rotogravure Picture Section) cu zecimi de reproduceri fotografice, mari şi mici, peisagii, lupte, procesiuni, dar mai ales persoane, din toată America, şi mai de departe, din celelalte continente. Între aceste reproduceri, iată chipul lui Anatole France „decanul scriitorilor francezi, sosind în Berlin, în călătoria lui spre Stockholm, pentru Premiul Nobel“. Apoi: doamna Herbert H. Asquith (soţia fostului prim-ministru britanic) „care va sosi în curând în America împreună cu nepoata-i cea mai mică, prinţesa Priscilla Bibescu (din fotografie), fiica ministrului României în Statele Unite“ Apoi: grupul celor mai mari învăţaţi din Europa, cari au luat parte la o expediţie ştiinţifică în munţii Himalaia. Apoi, fostul preşedinte Wilson, regele Norvegiei, Haakon VII şi numeroase alte capete, din lumea întreagă.

Secţiunea a şasea se ocupă cu drama, muzica şi arta în genere.

Secţiunea a şaptea este închinată aspectelor, faptelor speciale, corăbieritului şi călătoriilor. Un desen-caricatură, în pagina a treia, ne prezintă pe David (Lloyd George), între trei Goliaţi, doborâţi la pământ, drept vorbind între trei perechi de tălpi uriaşe, încălţate cu sandale. Goliaţii doborâţi se numesc: Greva minieră, Greva căilor ferate şi Criza irlandeză. În depărtare, se mai văd încă vreo cinci Goliaţi, cari se uită îngroziţi către biruitorul David. Goliaţii din fund sunt: Problema Indiei, Încurcăturile din Egipt, Dezordinea financiară din Europa... Iar desenul se intitulează *Bring on your Goliaths.*

Secţiunea a opta este plină de automobilism şi de automobile. Zecimi de mărci, cari de cari mai bine puse în evidenţă şi mai bine sortite prin reclamă!

A noua şi ultima secţiune se mulţumeşte cu noutăţile sportive şi cu evenimente financiare.

Spaţiul coprins de reclamele mari şi mici, cu desenuri şi fără desenuri, este considerabil. Dacă suprafaţa globului pământesc are trei părţi de ocean şi numai două de uscat, suprafaţa unui ziar american are trei părţi şi jumătate de reclamă şi de-abia una şi jumătate (dacă nu şi mai puţin) de material ziaristic.

Zece cenţi, preţul acestui ziar – pentru cei neprivilegiaţi – însemna odinioară cincizeci de bani. Cu această sumă sau aproximativ, puteai să cumperi, înainte de război, această balenă zilnică (ori măcar săptămânală, dacă numărul nostru e un număr, deosebit, duminical)! Nu ştiu care din ziarele mari europene s-a apropiat vreodată de cetaceul american *The New York Times.*

Dacă, de la acest ziar, ar fi să ne gândim direct la ziarele noastre româneşti, ne-am simţi cu totul striviţi. Când ziarele noastre cele mai răspândite şi mai coprinzătoare: *Dimineaţa*, *Universul*, *Adevărul* apar, ocazional, în 6-10 foi, nu putem să le mai prididim!

Mi se pare că ziarul *Argus* care ne-a adus, la 1 ianuarie 1922, un număr de vreo 32 de pagini a bătut un record naţional.

Pe de altă parte, dacă ne aducem aminte de ziarul românesc de acum treizeci de ani, de *Gazeta poporului*, de *Războiul*, de *Românul*, avem cuvânt să credem că ne găsim cam la jumătate calea între începuturile noastre ziaristice şi colosul american!

Mergem mereu înainte: trebuie să mergem! Presa unei ţări a început să fie un fel de manometru, care ne arată numărul... atmosferelor de civilizaţie din ţara respectivă. Inimicii presei şi toţi cei ce vor să se tocmească asupra drepturilor şi a libertăţilor ei sunt oameni care nu-şi înţeleg vremea. Dacă în România cea mică ne-am bucurat de neîngrădita libertate a presei, e inconceptibilă încercare de a îngrămădi această libertate, în România Mare.

Nu ciuntirea libertăţilor tiparului ne trebuieşte ci ne trebuiesc toate acele virtuţi publice cari răresc sau desfiinţează protestele, critica şi indignarea ziaristului.

Iar dacă aceste virtuţi lipsesc şi păcate numeroase dezolează viaţa noastră publică, ziarul este cea dintâi tribună, la îndemâna povăţuitorilor şi a pedagogilor poporului.

Avem în România Mare peste 15 milioane de locuitori. Majoritatea sunt români şi ar trebui să ştie să citească româneşte. Viitorul alfabetismului român este viitorul ziarului românesc.

SUB VREMURI

Problema înfloririi presei noastre este intim legată de vasta problemă a instrucţiunii poporului românesc. Până când românul nostru nu va sădi definitiv, în sufletul lui şi în deprinderile lui, sfânta şcoală, toate celelalte nevoi şi fenomene – care presupun şcoala, drept temelie – vor fi rău împăcate şi incomplete.

Ziarismul nostru până azi nu corespunde – cu puţină excepţie – decât unui tip special. Mai toate organele noastre zilnice au chemarea specială să înfăţişeze, să apere, să exalteze unele concepţii politice şi, mai cu seamă, pe vremelnicii lor titulari. Cele două-trei ziare de la noi, care n-au patroni în cluburile politice şi se străduiesc să fie adevărate organe ale opiniei publice, sunt un tip deosebit, despre care nădăjduim că este tipul viitorului.

Ziarismul independent la noi – dacă e vorba să-l judecăm după ziarele care au înfruntat trecutul neprielnic şi zbuciumat şi au ajuns până în zilele noastre – se leagă de câteva personalităţi, excepţional de viguroase şi de rezistente, unele încă printre noi, altele intrate în domeniul odihnei. Cât ne mai trebuie până la acea situaţie, văzută aiurea, când ziarul independent este, în viaţa politică, nu o excepţie, ci o regulă!

Îndrumându-ne, zi cu zi, spre acest ideal, trebuie să notăm cu înduioşată recunoştinţă toate acele entuziaste încercări de a grăbi schimbarea împrejurărilor de faţă. Aduceţi-vă aminte, voi, cei ce aţi trăit din ziare, din reviste, anii tinereţii voastre, prin câte redacţii aţi trecut, la câte însufleţite întemeieri aţi luat parte, dar şi la câte pogorâri de obloane aţi fost martori, dacă nu actori principali.

Aşa e, până azi, condiţia ziarismului românesc. În alte ţări, în mijlocul altor neamuri, unde ştiutorii de carte sunt milioane, ziaristul intră într-o redacţie, în anii tinereţii, şi rămâne acolo – în împrejurări normale – până la limita posibilă. Ce poate să stingherească şi să alunge munca lui, de la un ziar întemeiat de câteva decenii şi garantat de devotamentul unei lumi întregi de cititori! Sunt ziarişti celebri pe care i-am pomenit, fără schimbare, colaborând la acelaşi ziar. Ziarul e o înjghebare puternică, şi mai puternică decât o bancă, crezută şi primită ca o societate de asigurare, mai producătoare decât un domeniu şi mai bună platnică, pentru cei ce o servesc, decât casieria statului.

La noi, toate acestea sunt lucruri despre care auzim cu mirare, ca despre nişte poveşti, parte crezute, parte bănuite. Caracterul de încercare, de dibuială şi de provizorat, pe care-l denotă întreaga noastră viaţă, în toate manifestările ei, îl denotă şi ziarul românesc.

Ne găsim şi azi în faţa încercărilor şi a dibuielilor – cu alte cuvinte a ziarului trecător – pentru că nestatornică, învălmăşită şi fără greutate este toată viaţa noastră.

Nu numai că sunt atât de puţini cei ce pot să ţină un ziar în mână, dar şi dintre aceştia câţi pot să înţeleagă şi să sprijine manifestările independente!

Aşa se face că viaţa ziaristului nostru înfăţişează o cale plină de accidente, de neprevăzut, de bucurii scurte şi de dezamăgiri repetate. Aşa se face că istoria gazetăriei române, deşi nu prea bogată în ani, e destul de bogată în amintiri şi în decese. Şiruri întregi de titluri – ziare şi reviste – stau în necropola hârtiei tipărite cu slovă românească.

Trebuie, însă, să urcăm, prin mai adânca pricepere a lucrurilor, deasupra acestui prezent întristător. E timpul jertfelor universale.

Ziarul *Luptătorul* împarte azi cititorilor săi numărul cel din urmă. Amicii mei de la acest ziar au refăcut, cu silinţele cele mai entuziaste şi mai stăruitoare, experienţa făcută, până la ei, de atâtea şi de atâtea ori.

Un ziar, o revistă care să trăiască numai şi numai din creditul şi din ajutorul opiniei publice!...

Premiul rămâne rezervat încordărilor, voinţelor şi asalturilor noastre viitoare!... Până atunci, ziarul *Luptătorul* n-a putut să câştige decât premiul stimei şi al recunoştinţei celor puţini şi absolut independenţi.

Fireşte, un val de emoţiune oscilează în pieptul nostru, scriind acest ultim articol pentru un ziar a cărui lozincă a fost: *Dreptate şi omenie între noi!*

Totuşi, dincolo de *Luptătorul* care îngenunche azi, iată, în zarea viitorului, legiunea *luptătorilor* care ne vor aduce dreptatea şi omenia, definitiv înrădăcinate în inima şi în aşteptarea noastră, prin pilda şi bravura câtorva înaintaşi... Gândind la aceşti izbânditori, pe care îi pregătesc neizbânzile noastre, suportăm cu stoicism ceasul de faţă!

UN PRIETEN AL LUI ACHAD HAAM

Acum 40-50 de zile, în sala unde terminasem o cuvântare, îmi apare un om în vârstă şi-mi spune politicos că voieşte să facem cunoştinţă. Am hotărât împreună ziua şi locul de întâlnire şi ne-am ţinut amândoi cu exactitate de cuvânt.

Omul care ţinea să mă cunoască era deosebit de interesant. Deşi trecut de 60 de ani, arăta foarte sprinten, avea o memorie neatinsă, un spirit vioi şi o largă inteligenţă. Mi-a spus din capul locului: „Ca să am dreptul să-ţi cer să-mi vorbeşti despre d-ta, să-mi dai voie să-ţi spun mai întâi, pe scurt, cine sunt eu".

Istorisirea m-a cucerit. Aveam înaintea mea un fost candidat la vrednicia de mare rabin. În tinereţea lui – până dincolo de 20 de ani – fusese crescut şi îngrijit cu deosebită vigilenţă, în vederea chemării viitoare. Cultura lui fusese strict iudaică. Nici o carte profană, nici o idee păgânească nu pătrunsese până la el, înainte de majorat. Dar opera oamenilor evlavioşi, între cari trăia, era menită unei timpurii dezamăgiri. Interlocutorul meu s-a însurat, a deschis ochii asupra lumei profane, a citit cu aviditate crescândă pe cugetătorii evrei independenţi şi pe alţii neevrei...

Întâlnirea aceasta cu gândirea independentă a fost nimicitoare pentru pietatea celui destinat să ajungă mare rabin. Ceea ce s-a întâmplat cu mii şi mii de cugete, prea tinere şi prea impresionabile, s-a întâmplat şi cu omul meu. A trebuit să-şi schimbe toată orientarea vieţii, să năpustească pliantele sfinte şi să intre în luptă cu treburile şi cu nevoile acestei vieţi.

S-a arătat, însă, şi aici foarte destoinic. În afacerile în cari şi-a pus punga şi iscusinţa a reuşit de minune şi, azi, îmi spunea omul că are mulţumitoare situaţie. Cred, însă, că situaţia lui era mai presus decât mulţumitoare, întrucât copiii lui creşteau în Londra, iar tatăl lor, de la război încoace, fusese de două ori în Eretz-Israel.

Deşi om de afaceri, totuşi interlocutorul meu rămăsese om de carte. Problemele cele mari cari au crescut – atât de prodigios! – în sufletul şi în preocupările poporului evreu, în ultimele decenii, îi erau foarte familiare. El însuşi era un credincios al idealului sionist şi, mulţumită averei şi putinţelor ce avea, un remarcabil agent moral.

Înfăţişa, însă, o notă aparte. Era un mare admirator şi un prieten intim al genialului cugetător, al prea cunoscutului scriitor evreu Achad Haam. Îmi spunea despre scrisori schimbate cu Achad Haam în timpul din urmă.

Această admiraţie şi această prietenie corespundeau unei intime potriviri sufleteşti cu Achad Haam. Este cunoscută cugetarea ponderată şi restrictivă a marelui evreu. Se ştie ce frâu critic ştie să pună Achad Haam în gura celor mai focoşi şi mai înaripaţi armăsari ai aspiraţiunilor şi ai nerăbdării naţionale evreieşti.

Omul, care voia să mă cunoască, oglindea, în vederile şi în concepţia sionistă, ceva din atitudinea şi din postulatele lui Achad Haam.

După ce am auzit, în rezumat, cine este, ce voieşte, cari sunt gândurile lui cele mari, i-am spus şi eu, despre mine, aceleaşi lucruri. La sfârşit, am ales împreună părţile cari ne deosebeau. Fireşte, credinţa mea creştină, venea în primul rând. I-am spus cu naivitate, cu extremă simplitate, de ce simt aşa cum simt, de ce cred aşa cum cred.

O lumină de caldă înduioşare a trecut prin ochii lui albaştri şi pătrunzători. Mi-a spus cu un suspin uşor: „Ei, eu sunt prea bătrân şi din toamna mea înaintată nu mai pot privi spre vara d-tale, decât cu păreri de rău."

Am vorbit împreună câteva ore, cu toate că şi el şi eu eram aşteptaţi la treburile noastre. Am auzit de la el lucruri instructive asupra colonizării din Palestina, asupra nevoilor şi împrejurărilor locale, asupra călătoriilor lui şi asupra poporului englez.

Ne-am despărţit cu încredinţarea că ne vom vedea din nou cât se poate de curând. A scos o carte de vizită, şi-a scris adresa pe ea – domiciliul din Bucureşti – şi ne-am dorit multă sănătate...

... Mai zilele trecute răsfoind un ziar, văd la sfârşitul lui, scris cu litere mari, numele neuitatului meu interlocutor... Ce e asta? A murit?!

Cel ce ţinuse să mă cunoască plecase dintre noi! Anunţul mortuar spunea că, după o scurtă suferinţă, s-a strămutat la cele vecinice.

Am citit strada şi numărul casei mortuare. Nu putea să rămână nici o îndoială: pe carta de vizită, din notesul meu, era scrisă, de mâna celui ce mi-o dăduse: exact aceeaşi adresă.

*

Apariţia acestui om în calea mea şi brusca lui dispariţie mă preocupa stăruitor.

Sunt încredinţat că, în tainicul *dincolo* unde se găseşte, şovăielile şi întrebările lui au ajuns la bun liman.

Azi amicul meu de câteva ore ştie, mult mai bine decât acum două luni, cari sunt planurile, căile şi tainele pe cari Cel Atotputernic le păstrează, în bogata rezervă, pentru Poporul Predilect.

DUPĂ ZECE ANI

Pomenim pe Caragiale, astăzi când se împlinesc zece ani de la moartea lui, nu cu inima resignată şi cucernică – precum cere parastasul – ci neliniştiţi şi stăpâniţi de mari preocupări. Omul acesta, în toată viaţa lui, a fost un mare nemulţumit. În tot ce a scris, a fost dascăl şi prooroc. Opera lui este o lecţie incomparabilă de măsură şi de bun-simţ.

Îi hărăzise cerul darul foarte rar să vază slăbiciunile, cusururile, diformităţile sufleteşti ale semenilor săi şi să le răsfrângă – spre îndreptare – în oglinda satirei. Prea puţini sunt aceia cari sosesc, în lumea noastră, înzestraţi cu asemenea dar!

În literatura universală, fraţii lui Caragiale, adică scriitorii născuţi în zodiacul Scorpionului care înţeapă nu spre moarte ci spre înţelepţire, sunt surprinzător de puţini. Este evident că ochiul care prinde ridicolul omenesc, duhul care dă de gol deşertăciunea noastră, isteţimea care dovedeşte îngâmfarea şi prostia înfăţişează o putere sufletească excepţională.

Sunt mulţi cei ce pot să judece, să osândească şi să blesteme, ori să ia în piept păcatele societăţilor omeneşti. Sunt numai câţiva cei ce – de-a lungul veacurilor literare – au ştiut să mânuiască prestigioasa vargă a satirei pedagogice.

Un mare scriitor satiric este frate bun – dar mult mai fericit – cu Isaia şi cu Iona. Profetul vine înaintea noastră încruntat şi solemn. Vocea lui ajunge vijelie, tunet, trăsnet... Dar vai de profet, după ce a trecut vijelia lui inspirată şi ne-a venit inima la loc! Vom pune mâna pe el şi-l vom face să plătească scump dragostea lui pentru adevăr şi rebeliunea lui faţă de prejudecăţile noastre, faţă de minciunile noastre convenţionale sau de interesele noastre.

Profet este şi poetul satiric, dar gândul lui este de o potenţă condensată şi minunată. Poetul satiric îşi dă mult mai bine seama de masivitatea prostiei omeneşti şi nu o provoacă în câmp deschis, precum face fratele său, profetul. De aci subtilitatea şi raritatea genului satiric.

Caragiale a fost cel mai mare cenzor al vieţii româneşti din zilele lui Carol Vodă. Opera lui Caragiale (dacă, prin cine ştie ce cataclism, arhivele felurite privitoare la această epocă ar pieri de pe faţa pământului), opera lui Caragiale, singură rămasă, ne-ar purta, în efigie, mai departe, pe valurile vremii pământeşti. Atât de mult, atât de bine şi de trainic suntem fixaţi în opera lui Caragiale.

Dar sunt numai zece ani de la moartea lui! Strâmbăturile şi păcatele stigmatizate de el sunt şi mai rele şi mai grele, printre noi. Oamenii şi faptele din *Scrisoarea pierdută*, trecând prin votul universal, au trecut, pare că, prin nu ştiu ce maşinărie de multiplicare americană. Toţi acei semeni ai noştri, atinşi de varga marelui satiric, ai zice că am fost atinşi de binecuvântarea biblică: „*Creşteţi şi vă înmulţiţi*!“ Domnu Goe, granmama, mămiţica... şi tot neamul au bătut de atunci încoace un drum prodigios!

E plină România de fiii şi nepoţii eroilor lui Caragiale. Ce-ar mai face azi acest titan, când ar privi peste societatea noastră şi ar vedea această arhibogată progenitură?

Iată pentru ce pomenirea lui Caragiale nu poate fi făcută cu liniştea deplină şi religioasă, cuvenită unui recviem. Pomenind de Caragiale, rechemând tot ce el ne-a învăţat şi nu s-a prins de capul nostru, văzând pe Domnu Goe ajuns ministru – nu putem să fim cucernici şi împăcaţi. Câtă vreme va trebui să treacă peste noi, până ce steaua lui Caragiale să ne vază, de sus, trăind în nişte zile care să nu ni-l mai amintească pe Caragiale?

Cine ştie? mult de tot. Până atunci, dacă azi, în România, putem să dorim ceva, mai cu putere şi mai cu dreptate, este să dorim un urmaş al lui Caragiale. Elocinţa care predică binele, profeţia care zguduie, tribunatul care creează albie torentelor voinţii populare... n-au atâta putere cât are râsul care râde, spre cuminţirea moravurilor, oricât de lentă ar fi acţiunea lui, oricât de densă ar fi epiderma contemporanilor.

DRAGOSTEA DE ÎNVĂŢĂTURĂ

În *Talmud* găsim următoarea pildă de dragoste pentru învăţătură: se povesteşte cum că marele Hillel, în tinereţe, era tot atât de sărac, pe cât de mare era râvna lui să se instruiască. Fără nici o avere, fără ocrotire, cum să facă el ca să-şi astâmpere setea de carte? A intrat muncitor cu ziua, unde a putut, şi slabul câştig zilnic l-a împărţit în două. Cu o parte îşi cumpăra ceva hrană; cu cealaltă s-a dus la portarul Academiei rabinice şi i-a spus: „Îţi dau pe fiecare zi atâta, dacă mă laşi să intru şi eu înăuntru şi mă ascunzi undeva, de unde să pot asculta lecţiile învăţaţilor.“

Portarul s-a învoit, şi câtva timp Hillel a ascultat pe înţelepţi, fără să fie văzut. Dar într-o zi a rămas fără de lucru. Durerea lui a fost nespusă! Şi nu atât fiindcă nu mai avea ce mânca, dar mai ales că nu mai avea ce da portarului. Totuşi se duce la portar, îi spune nenorocirea care a dat peste el şi-l roagă cu lacrimi să-l îngăduie ca şi până acum. Dar portarul rămâne neînduplecat. Atunci bietul băiat iese afară, ocoleşte şcoala, trage cu urechea, doar s-o auzi ceva... Zadarnic, nu se aude nimic! Eroic, în disperarea lui, se urcă pe acoperişul şcolii şi constată, cu bucurie, că prin fereastra care venea dasupra catedrei, se aude tot ce vorbeşte profesorul. Şi multe zile Hillel ascultă, de sus, din pod, lecţiile maeştrilor. Dar într-o zi dă zăpada şi bietul băiat amorţeşte de frig. Cade pe gratia ferestrei şi fapta lui iese la iveală! Atâta dor de învăţătură înduioşează însă pe dascăli şi calea lui Hillel se deschide.

Mi-am adus aminte de această anecdotă din *Talmud*, adeseori, la lecţiile mele de la Universitatea populară, şi îndeosebi în ultimele zile, cu prilejul următor: Câţiva tineri muncitori au venit la mine şi m-au rugat să-i ajut să închegheze o bibliotecă, undeva, într-un cartier muncitoresc.

„Vrem să ne luminăm. Vrem să avem un colţ al nostru, unde să putem să cercetăm în pace lucrările ştiinţifice şi literare. Voim o bibliotecă şi o şcoală în acelaşi timp. Vrem să învăţăm carte... Lăsând la o parte discuţiile dintre noi, dorim să ne bucurăm de lumina ştiinţei şi de frumuseţile artei...“

Cuvintele acestea, din partea unor oameni care muncesc greu, toată ziua – în atelier, în fabrică, în magazin –, m-au impresionat şi m-au câştigat. Ce poate fi mai vrednic de ajutorul nostru decât dorinţa de instrucţiune pe care ţi-o dovedeşte aproapele! Nici o nevoie nu este mai mare şi mai legitimă decât nevoia învăţăturii. Azi, mai cu seamă, poporul nostru are nevoie să se lumineze, şi toţi câţi suntem cărturari şi scriitori suntem datori să ne batem capul cu marea problemă a instrucţiunii populare.

E lucru vechi, spus şi răspus, că, în ţara noastră, noi nu facem pentru luminarea maselor toate jertfele cerute nu de umanitate, ci de înţelepciunea politică. Astăzi neamurile se întrec între ele prin învăţătura dată poporului. Avem, în faţa noastră, o cale lungă de muncă şi de izbânzi.

Dorinţa celor câţiva muncitori, care au venit la mine şi m-au rugat să-i ajut să creeze o bibliotecă populară, este dorinţa foarte

multor fii ai poporului. Când dorinţa acestor câţiva va începe să se îndeplinească, alţi tovarăşi vor urma pilda lor şi, în alte cartiere, vor avea biblioteci similare.

Dar realizarea unui astfel de lucru se face cu participarea obştească. Trebuie o sală de bibliotecă; trebuiesc cărţi; trebuiesc bani pentru luminat şi încălzit... În aceste groaznice zile de lipsă de încăperi, o sală convenabilă trebuie căutată cu lampa lui Diogene.

M-am întâlnit de câteva ori cu prietenii mei muncitori şi am discutat împreună primele demersuri necesare. Ce mi s-a părut că trebuie să facem mai-nainte de orice este să punem la cale o petrecere populară – la o grădină mărginaşă – ca să strângem un fond iniţial. Mai apoi, ne vom adresa tuturor amicilor poporului – intelectuali, scriitori, librari şi particulari – rugându-i să ne trimită cărţi.

Până atunci, toţi aceia care pot să ne ajute cu un sfat, cu o propunere, sau care vor să ia parte într-un fel sau într-altul la închegarea proiectatei noastre biblioteci populare: sunt toţi bineveniţi. Veştile lor ne vor găsi la *Adevărul* şi *Dimineaţa*.

PĂRERI DIN ALTE VREMURI

(Îngăduite ca literatură)

Am aflat din ziare că, la scaunele de judecată, întărirea cu jurământ a început să se facă cu mai multă pătrundere şi cu mai multă solemnitate, ca până acum. Anume am aflat că la depunerea jurământului trebuie să stea pe masă, între judecători şi martori, lumânări aprinse, iar cei ce sunt de faţă sunt ţinuţi să se scoale în picioare.

Am mai văzut, tot în ziare (fiindcă lumea tribunalelor şi a proceselor mi-e cu totul streină), cum că acest spor de precauţiuni, la depunerea jurământului, nu se bucură de prea multă favoare. Din câteva articole – semnate cu iniţiale pe cari cred că le-am recunoscut – reiese limpede că autorii lor consideră drept anacronism premenirea jurământului.

Nu-mi este aminte să privesc în faţă şi să discut dacă autorităţile superioare au făcut bine ori au făcut rău, premenind jurământul. Ar trebui să fac parte din aceste sfere ale justiţiei pământeşti şi să fiu de aproape legat cu oamenii şi cu ştiinţa din pretoriu, ca să am dreptul şi îndrăzneala să mă amestec în această pricină. Un singur lucru pot să-l înţeleg şi să scot în evidenţă: socotesc că aceia cari s-au hotărât să dea jurământului mai multă mărire, ca până acum, au crezut că, făcând aşa, *vor spori în suflete sfiala religioasă.*

Dacă am judecat drept, atunci sunt pe cale bună şi pot să continuu. Împărţitorii dreptăţii, la noi în ţară, desigur că au făcut experienţa îngrijitoare că împricinaţii lor se apropie de jurământ cu prea multă dezinvoltură şi de aci au început să le dorească mai multă sfială religioasă. Vor ajunge, oare, aceşti împricinaţi, să aibă mai mult respect de jurământ, când vor vedea, alături de Crucifix, şi lumânări aprinse? Aici răspunsul nu e prea lesnicios. Unii vor răspunde afirmativ, alţii negativ. Dar mie îmi trebuie numai atât: înaltele autorităţi judiciare, din propriu îndemn sau primind drept bun un îndemn venit de aiurea, vor să împrospăteze în noi moţiunea religioasă.

Dar ce-i trebuie justiţiei emoţiunea mea religioasă? Justiţia porneşte de la convingerea că omul, pus faţă în faţă cu Dumnezeul părinţilor lui şi prins de solemnitatea chemării numelui celui sfânt, se va birui pe sine însuşi şi va face să biruiască, prin gura lui, adevărul. Cu alte cuvinte, justiţia pecetluieşte vechea idee că frica de Dumnezeu consolidează legăturile dintre oameni şi toată clădăria acestor legături, aşadar, societatea omenească.

Cine e pentru ideea aceasta şi cine e împotrivă? Un spectacol sufletesc extrem de curios creşte înaintea ochilor minţii cercetătorului. Mai cu seamă în aceste zile pe cari le-am apucat, priveliştea diversităţii şi a confuziunii sufletelor, pe acest teren, este grandioasă. Suntem cu toţii de acord – fiindcă faptele de subt ochii noştri ne aduc la acelaşi numitor – că putreziciunea noastră particulară şi obştească e înfricoşată. Deplângem, zilnic, fraudele, ticăloşiile, nedreptăţile şi crimele ce se petrec printre noi. Ne înfiorăm când presupunem, în general, şi observăm, în detaliu, violenţa bestiei noastre omeneşti scăpate din frâul oricăror legi şi reţineri.

Ce e de făcut, stimaţi fraţi şi confraţi? Ce zăgazuri să mai punem înaintea hoţiei, desfrâului, perversităţii, brutalităţii... cari ameninţă să ne răstoarne şi să ne dea la fund?

Groaznică dilemă! Când tu, îndrumător al opiniunii publice, priveşti, din înălţime, peste toată această lume nouă, care nu mai vrea să ştie nici de Dumnezeu, nici de lege, nici de cinste, nici de milă, îţi vine să strigi în gura mare, îngrozit şi revoltat:

– Înapoi la Biserică, înapoi la frica de Dumnezeu, înapoi la confesional!... Fireşte, oricât de ziarist ai fi, un fior îţi trece prin oase, că, într-o noapte, venind spre casă, o să te pomeneşti cu trei apaşi în spinare, sau că, la miezul nopţii, în casa ta, lângă copiii tăi, o să te pomeneşti asediat de bandiţi.

Dar, nenorocire!... Tu cel ce plimbi mii şi mii de cititori pe cărările infinite ale ziarului, tu eşti fiul unor vremuri de necredinţă, tu eşti gol de convingeri religioase şi – pentru că eşti un om cinstit – nu poţi să predici altora ceea ce tu însuţi nu crezi.

Iată o stare specială sufletească a purtătorilor noştri de condei. Chiar când unii dintre ei hrănesc convingerea că poporul nostru românesc are grabnică nevoie de premenire religioasă, ei personal nu pot să contribuie cu nimic la această premenire. Nu mai vorbesc de confraţii cari nu înţeleg şi nu pun mare preţ pe religiozitatea populară. Liber este fiecare să lucreze şi să se poarte cum îi dictează conştiinţa. Sf. Apostol Pavel declară că tot ce nu izvorăşte din deplină convingere este păcat.

Ceea ce năzuiesc eu este să fac pe confraţi să-şi dea socoteala că vremurile sunt grozav de schimbate – faţă cu ceea ce am apucat noi acum 10-20 de ani – şi că nevoi morale, mari şi nebănuite, se afirmă în sufletul popular. Vrând sau nevrând, trebuie să începem să admitem că maselor naţionale şi societăţilor omeneşti nu le merge bine (măcar sufleteşte) atunci când, în faţa lor, ai pus pe Dumnezeu subt obroc. Aş vrea ca ziarismul românesc să înceapă să se dezbăreze de prejudecăţile raţionaliste şi – imitând unele cotidiane mari din Occident – să dea mai multă luare-aminte problemelor religioase şi morale.

Confraţii cari, întâmplător, au convingeri spiritualiste, nu se vor mai ascunde, cum fac azi, ci vor da în vileag (cred eu: spre cel mai mare folos al cititorilor) vederile şi sentimentele lor mărturisitoare de Dumnezeu.

Confraţii liber-cugetători ne vor lăsa pe noi, ceilalţi, să ne manifestăm potrivit credinţelor noastre, şi vor da astfel atitudinii lor preţul îngăduinţii şi al jertfei.

SILVAN-BECESCU A MURIT!

Sunt de-abia două luni de când Silvan a publicat în ziarul *Dimineaţa* un interesant articol, unde îşi arată punctul de vedere în discuţiunea înteţită împrejurul învăţăturii şi întâmplărilor de la Biserica Sf. Ştefan Cuibul-cu-Barză. Era acelaşi Silvan independent, original şi plin de vigoare, pe care îl cunoaştem de cel puţin treizeci de ani. Alaltăieri, aflarăm din ziare neaşteptatul lui exod! Iar azi este prima lui zi de odihnă, în mormântul de la Mânăstirea Cheia!

„...*tamquam flos agri sic efflorebit*!... *non cognoscet amplius locum suum*!.." (*Psalm* 103, 15, 16).

L-am cunoscut întâi din faimă şi, pe urmă, faţă către faţă. O faimă subversivă de seminarist rebel, care citea cărţi interzise, făcea teatru, noaptea, în dormitor şi începea să trimită stihuri, la revistele literare. Între Silvan şi mine stătea un amic comun, tot seminarist, mort şi el de vreo douăzeci de ani. Prin acesta, am făcut cunoştinţă cu Silvan, dar mai târziu, când amândoi fugiseră din seminar şi se înscriseseră la Conservator.

Cine putea să se menţină lângă Silvan! Era mai voinic, mai inteligent, mai cărturar şi mai viteaz decât toţi ceilalţi, bieţi adolescenţi, sfioşi şi convenţionali, cari luptam ca să trecem din cursul inferior de liceu în cursul superior. Silvan dezlegase problema cu dezinvoltură! Urma „în particular". Era liber să citească, toată noaptea, ce poftea, liber să se apropie de idolii condeiului, să-i pândească şi să-i studieze prin berării, prin redacţii, ori pe la întrunirile socialiste. Trăiau pe atunci, dintre divinităţile minore: Tradem, Pincio, Rigolo, Rion... Gherea era birtaş la Ploieşti. Caragiale se făcuse berar. Vlahuţă scotea revista *Vieaţa*.

De la Silvan ştiu o vorbă spusă de Caragiale, în atmosfera încărcată de admiraţie şi de vaporii de bere din prăvălia maestrului. De la Silvan am aflat cât de binevoitor şi de amical era Constantin Mille, pentru toţi tinerii impacienţi, cari veneau să-l asedieze cu operele lor. Dacă prietenul Barbu Lăzăreanu nu mă va contrazice, socotesc că Silvan a început să se facă cunoscut în *Adevărul* politic, primit şi încurajat de naşul tuturor debutanţilor literari de acum trei-patru decenii, d-l Constantin Mille. Scria, anume în *Adevărul*, la rubrica literară, nişte poeme în proză, cari anunţau un talent deosebit.

Unde a sfârşit Silvan liceul, n-am idee. Ştiu că a plecat mai târziu în Belgia şi a venit de acolo doctor în drept. Cine a fost, pe vremurile acelea, cel mai bun amic al lui Silvan, iar nu pot să spun. Să fii amic cu Silvan era un lucru deosebit de gingaş. Silvan nu primea nici un fel de robie, nici măcar pe a prieteniei. Acest om îmi făcea de-a pururi impresiunea unui cal sălbatic de-abia adus din stepă. Vai de grajdul în care l-ai fi închis! Vai de trăsura la care l-ai fi înhămat!

Tatăl lui Silvan era medic. Spre bătrâneţe însă, medicul – după cine ştie ce dramatică evoluţie – intrase în călugărie. Şi acum treizeci-patruzeci de ani era medic, în Moldova, la spitalul din Răchitoasa.

Înfricoşate erau discuţiile dintre medicul călugăr şi feciorul fugar din seminar!... Se zicea că bătrânul are ceva avere. Dar la moartea lui, Silvan era departe, călător pe Marea Mediterană. Când a venit acasă, n-a mai găsit, din presupusa avere, decât vreo câteva obiecte călugăreşti şi bisericeşti.

Prin 1895 sau 1896, a apărut, în Editura Socec, un volum de nuvele. Erau pline de tinereţe, de elocinţă, de uriaşe făgăduinţe! Mai ţiu minte poemul *Corbii*, care pe atunci mi s-a părut extraordinar. Tudor Arghezi, după ce i-am dat şi a citit volumul lui Silvan, mi-a spus aceste vorbe: „E un vulcan, care clocoteşte în pâlniile lui... Dar să vedem când va izbucni..." De atunci încoace, Silvan a publicat alte câteva volume, dar mai mult la întâmplare, capricios şi inegal. A făcut şi el, cu alte cuvinte, ca mai toţi ceilalţi confraţi. Cum să te ţii grapă de literatură, în lumea românească, în împrejurările nimicitoare, pe cari le vedeţi fiecare!

Silvan şi-a pus în poartă firma de avocat, a intrat în politică, a dat bătălii electorale, a combătut, cu pana şi cu cuvântul, pe cei ce nu erau „ai noştri". Mă întâlneam cu el rar de tot. Singura dată, după vechile discuţii de la şaptesprezece ani, când am stat împreună vreo două zile (la Mănăstirea Suzana), a trebuit să ne despărţim certaţi.

Dar Silvan nu fusese biruit şi n-a fost biruit, niciodată, de vulgaritatea sufletească pe care o deplângem azi, la atâţi prieteni – frumoşi idealişti odinioară. Dovadă: articolul – poate cel de pe urmă al lui – publicat în *Dimineaţa*, acum două luni.

Silvan, la fel ca munţii lui iubiţi, din jurul Mânăstirii Cheia, ţinea mereu sus – în zare, în nouri, în hermină împărătească – fruntea unor constante preocupări literare. Silvan cugeta, urmărea, scria, ştergea, dregea, aduna note – pentru un vast roman istoric, pe care era să-l intituleze: *Ecce Homo!* Urmărind strălucitorul lui vis-proiect, Silvan a călătorit prin Siria, prin Palestina, prin Egipt, pe confinele Arabiei.

Din Damasc, Silvan mi-a scris, cu data de 12/25 decembrie 1911, o scrisoare pe care o păstrez şi azi. O recitesc înduioşat:

„... Sunt vreo şase-şapte ani, de când, în ceasurile de răgaz, pe cari mi le îngăduieşte avocatura, strâng însemnări pentru un roman istoric, al cărui erou va fi... Iisus! De aceea şi rătăcesc pe aici... Am cercetat Atena şi Egiptul; am fost gonit, ca şi apostolii lui Iisus, de o furtună groaznică, din faţa vechii Ioppe, azvârlindu-mă la Haifa, iar astăzi, după ce am răzbătut Galileea, rătăcesc uimit prin Damasc...

În Damasc caut vechiul Ierusalim – adică vechea viaţă municipală şi socială din timpul lui Iisus – şi cred că ceea ce caut am găsit din belşug.

E ceva extraordinar aici, în Damasc. Miile de ani n-au putut să schimbe nimic, nici din înfăţişarea vieţii, nici din datinele, nici din sufletul poporului sirian.

Dar mi-ar trebui sute de pagini ca să-ţi zugrăvesc ceea ce văd pe aici, şi nu acesta este scopul scrisorii mele...

Peste două zile, sper să plec din Damasc, spre Arabia-Pereea, pe linia Damasc-Mecca; iar de la Ammon – vechea Filadelfia – mă voi îndrepta, cu măgăruşii biblici, spre Marea Moartă, Iordan, Ierihon şi Ierusalim.

Nu ştiu dacă voi mai avea timp să-ţi scriu din drum, deoarece, în acest nou circuit, exceptând Ierusalimul, voi călători cam în zbor de pasăre, trebuind să fiu, în primele zile ale lunei ianuarie, în ţară, unde mă aşteaptă... crimele juraţilor!“

Cu multă dureroasă sfială mă întreb: ce s-a ales din acest măreţ eşafodaj de planuri, de închipuire şi de note adunate? Unde a ajuns Silvan, cu strădania lui cea de douăzeci de ani? De la scrisoarea din Damasc, nu mai ştiu nimic despre romanul *Ecce Homo*! Desigur că, într-o zi apropiată, amici şi casnicii lui Silvan ne vor spune care este moştenirea literară inedită, rămasă de pe urma acestui admirabil frate mai mare – mai mare, nu atât cu vârsta, cât ca atitudine, ca temperament artistic, ca nedomolită bravură în faţa vieţii.

Ne-am despărţit – pe lungă vreme – fără să aflu precis pe cine anume căuta Silvan, prin Damasc, prin Galileea, prin Ierusalim... Pe Acela pe care îl căutară, sub Golgota, şi Sfintele Femei Mironosiţe, în dimineaţa „primei zile a săptămânii“?

Dar a ştiut Silvan, vreodată, răspunsul cel adevărat?... – „Ştiu că pe Iisus cel răstignit îl căutaţi. Nu este aici, că s-a sculat, precum a zis! Veniţi de vedeţi locul unde a zăcut“ (*Matei* 28,5-6).

Dacă nu l-a ştiut nici atunci, nici mai încoace, iată azi este a patra zi de când Silvan îl ştie!

ÎNTÂIUL CONGRES AL MISIONARILOR ORTODOCŞI ROMÂNI

În zilele de 12, 13 şi 14 mai s-a strâns în Bucureşti primul congres al misionarilor din ţară.

Locul întâlnirilor şi al deliberărilor a fost sala cea mare a Sf. Sinod. La acest congres, care trebuie să fie al tuturor misionarilor din întreaga ţară, n-au putut să ia parte misionarii de peste munţi. După cât am auzit, aceşti fraţi erau în încordată activitate parlamentară bisericească, întrucât tocmai luau parte la sinoadele fraţilor lor, sau alegeau reprezentanţi pentru aceste sinoade. Lipsa misionarilor ardeleni a fost viu simţită de noi ceilalţi şi nădăjduim că, la viitorul congres, vom avea bucuria să vedem faţa acestor fraţi.

A mai lipsit, de la congres, şi misionarul Eparhiei Buzăului, fiind totuşi de faţă şi iată cum: Eparhia Buzăului, ca şi celelalte, a avut un misionar care a funcţionat până în ajunul deschiderii congresului, atunci însă chiriarhul respectiv sta despărţit de misionar. Pentru acest cuvânt, deşi ca persoană fostul misionar era de faţă (în ziua a treia a congresului), ca puteri şi calitate era inexistent.

Este de observat, mai departe, că din suma de 16 misionari, câţi erau de faţă, jumătate veneau din Basarabia. Din Eparhia Chişinăului erau părinţii: Gh. Scodigor, Victor Popovici, precum şi magistrul în teologie, d-l Nicolae Balabuha. Din Eparhia Hotinului erau părinţii: Teodosie Volovei, Teofan Ignatovici, şi Alexandru Antonieff. Din Eparhia Ismailului erau părintele Iosif Belodanov şi domnul Maxim Pugaciov.

Ceilalţi opt misionari erau următorii: pr. Gh. Ciuparcă, din Mitropolia Bucovinei, pr. Petru Chirica din Mitropolia Moldovei, pr. Nicolae Donos din Episcopia Huşilor, pr. Gh. Popescu din Episcopia Constanţei, pr. Gh. Gâţă din Episcopia Râmnicului-N.S., pr. Petre Godescu, din Episcopia Argeşului, pr. Grigore Popescu din Episcopia Romanului şi, în fine, misionarul Mitropoliei Ungro-Vlahiei.

La toate dezbaterile acestui congres a fost de faţă P.S. Teofil Râmniceanu, vicarul de astăzi al Mitropoliei Ungro-Vlahiei. Spre via părere de rău a congresiştilor, I.P.S. mitropolitul primat, plecat în călătorie pastorală, n-a putut să vază acest prim congres. I.P. sa a delegat pe P.S. vicar să aducă congresului înalte binecuvântări şi călduroase urări. Congresiştii însă au avut bucuria să aibă între ei, în două rânduri, pe I.P.S. Mitropolit al Moldovei.

Au mai asistat, la congres, ca mosafiri bine primiţi, d-l secretar general al Ministerului Cultelor, P.C. arhimandrit Iuliu Scriban, P.C. director al Cancelariei Sf. Sinod, pr. Simedrea, P.C. arhimandrit Cordun Galaction, d-l director al Tipografiei Cărţilor Bisericeşti şi alţii.

În ceasul cel din urmă al congresului, d-l secretar general al Ministerului Cultelor a cerut cuvântul şi a făcut o însufleţită expunere a vederilor şi a speranţelor D-sale referitoare la corpul nou creat al misionarilor din România Mare.

Deşi, nefăcând parte din congres, totuşi cu frăţeasca şi unanima aprobare a congresului, au luat cuvântul şi P.P. C.C. arhimandriţi Scriban şi Cordun. P.C. arhimandrit Scriban a spus misionarilor: Idealul vostru şi îndrumările voastre vor izbuti, dacă aveţi în voi voinţa care înfrânge toate obstacolele. P.C. arhimandrit Cordun a spus între altele, un adevăr mare: Oricât de frumos veţi vorbi poporului, dacă nu-i daţi în mână şi o cărticică, scrisă pentru el, să ştiţi că nu v-aţi îndeplinit tot rolul de misionari.

Este de notat că tot dintre mosafiri şi tot cu aprobarea îngăduitoare a congresului, a spus câteva cuvinte şi monahul nebun pentru Christos, Dionisie Lungu. Acest frate original a rostit această memorabilă sentinţă: *Noi stricăm poporul şi tot noi îl ridicăm.*

Toate bune, dar ce-au spus congresiştii? Au spus multe şi variate şi interesante lucruri. Mai toţi, după cuvântările şi comunicările făcute, au depus la birou fiecare câte un scurt memoriu, rezumând cele grăite. Toate aceste memorii s-au anexat procesului-verbal încheiat în ziua a treia a congresului.

Acest fenomen, cu totul nou, în viaţa noastră bisericească, este mai întâi deosebit de îmbucurător pentru orice suflet de creştin ortodox, dar socotind mai adânc, ivirea acestor misionari este proorocie de mari încordări religioase, în ţara noastră.

Din comunicările şi din destăinuirile acestor fraţi, rezultă că suntem la începutul unor serioase penetraţiuni eterodoxe. Primejdia este complexă şi nu poate fi analizată într-un simplu articol de revistă. Ceea ce e mai rău este că – după impresia tuturor – sectantismul semnalat nu însemnează numai ruina Bisericii Ortodoxe, ci şi ruina coeziunii naţionale.

În tot timpul discuţiilor şi cuvântărilor ţinute în congres credem că a domnit o crescândă armonie sufletească. Toţi aceşti părinţi misionari – chiar şi cei mai impulsivi – se arată a fi suflete ştiutoare şi crescute în legea păcii lui Iisus Christos. Iar pacea aceasta, cunoscut este că este semnul dragostei adevărate.

Părinţii congresişti, în unanimitate, au exprimat dorul şi convingerea lor că în fruntea lucrărilor celor mai grabnice stă lucrarea de autoeducaţie şi de fortificare teologică cu care trebuie să şi începem. În vederea aceasta, congresiştii au împărţit între ei, spre studiu şi aprofundare, o serie de cestiuni dogmatice şi exegetice. La viitoarea întâlnire, aceste cestiuni vor fi aduse pe tapet şi dezbătute.

Întâlnirea aceasta va avea loc pe la 1 august viitor, şi anume în Eparhia Chişinăului, la reşedinţă sau aiurea, după cum se va stabili mai târziu.

UN CONŞCOLAR AL LUI EMINESCU

În 1914 se împlinea un sfert de veac de la moartea lui Eminescu. Revista *Flacăra*, sau, mai drept, neastâmpăratul ei secretar de atunci, Petre Locusteanu, mi-a cerut, pentru circumstanţă, să povestesc viaţa poetului. Cu destule şovăieli şi greutăţi, am ajuns să dau la iveală o biografie de vreo sută şi ceva de pagini de tipar, format mic. Scriind viaţa lui Eminescu, am învăţat câte obscurităţi prezintă această viaţă şi de câte ori biografii lui stau la tocmeală şi la ceartă, mai cu seamă când e vorba de anii pribegiilor marelui cântăreţ.

Pe unde a colindat Eminescu între 1863 şi 1869? Din ce trupe de teatru a făcut parte? Pe la ce şcoli s-a mai oprit şi câte clase gimnaziale a mai trecut? Aceste întrebări grozav de neînsemnate şi de neroade, când te întâlneşti cu ele fără de veste, sunt ciudat de interesante şi de aţâţătoare când ai intrat de-a binelea şi metodic în studiul documentelor biografice.

Una din primele incertitudini cu care se întâlneşte cercetătorul vieţii lui Eminescu este aceasta: *în ce an vine Eminescu la şcoală, în Cernăuţi?* Gheorghe Iminovici, tatăl poetului, a avut cinci feciori, mai mari decât poetul: Şerban, Nicolae, Iorgu, Ilie şi Matei. Se pare că toţi aceşti cinci feciori au făcut şcoala primară, ba chiar şi liceul, în Cernăuţi.

Bătrânul gospodar de la Ipoteşti ţinea în casă pedagog neamţ, ori de nu chiar neamţ, bun cunoscător de limba germană. Copiii lui, când intrau în şcolile din Cernăuţi, ştiau bine nemţeşte.

Când începe Eminescu şcoala din Cernăuţi? În 1856, ca elev în clasa I primară, sau în 1858, de-a dreptul cu clasa a III-a primară, după un examen prealabil de celelalte două clase?

Fapt este că în matricolele şcoalei primare din Cernăuţi – după cercetările de până acum – Iminovici Mihail apare de-abia în clasa a III-a, adică în anul 1858.

În biografia din 1914, am scris următoarele:

„Profesorul de germană pe care tatăl său îl ţinea în casă, pentru copii, a trebuit să-l înveţe şi pe Eminescu. Mai mult decât atât, învăţătura lui Eminescu a trebuit să fie sistematică şi cu anume scop. Eminescu a învăţat în casă atâta carte câtă învaţă un copil în clasa I şi a II-a primară, şi anume după programul din Cernăuţi. Numai aşa s-ar explica faptul că Eminescu a putut să fie primit dintr-o dată în Cernăuţi în clasa a III-a primară. Să presupunem că Eminescu a fost dus la Cernăuţi la vârsta de 6 ani, cum zic unii, şi că acolo a învăţat, în particular, clasa I şi a II-a: ar fi o şubredă presupunere. Căci dacă a fost dus la Cernăuţi la 6 ani, de ce era să rămână să înveţe în particular? Intra în şcoala publică, chiar din clasa I: elevul era în câştig, iar părinţii nu mai aveau nici grija, nici plata pregătirii în particular. E mult mai probabil, însă, că Eminescu, venind în Cernăuţi, în anul 1858, ştia atâta carte cât trebuia ca să poată intra în clasa a III-a, precum a şi intrat, şi poate că în urma unui oarecare examen.“

În vara aceluiaşi an 1914, cu câteva zile mai-nainte de izbucnirea războiului, eram în Câmpulung. Alexandru Vlahuţă a venit şi a rostit la Şcoala Normală (la un fel de cursuri de vară) o neuitată conferinţă asupra celor ce văzuse prin Danemarca şi Suedia. Cu acest prilej, Vlahuţă m-a făcut prieten cu un om nespus de preţios – cu un fost conşcolar al lui Eminescu!

De-abia ieşise de sub tipar biografia poetului şi nu uitasem nici una din nedumeririle şi din ipotezele mele. Conşcolarul lui Eminescu era un om de peste 70 de ani. Fusese un renumit şi sărbătorit profesor şi acum trăia retras, în acest frumos oraş de munte.

Am prânzit împreună şi l-am rugat pe venerabilul bătrân să-şi întoarcă gândul înapoi, spre copilărie. L-am întrebat cu sfială: – Mai ţineţi minte împrejurările primei întâlniri cu Eminescu? Ceream prea mult! Cine putea să presimtă şi să noteze că, în această droaie de şcolari zglobii şi îmbujoraţi la faţă, este unul care se va numi, într-o zi, Mihail Eminescu!

Am întrebat atunci: – Ce spun amintirile dv.? Eminescu a făcut la Cernăuţi tot cursul primar sau numai clasele a III-a şi a IV-a? Matricolele găsite până acum ni-l arată şcolar numai în aceste clase.

Din răspunsul fostului conşcolar mi-a rămas impresia că ipoteza mea este greşită. Se părea că Eminescu a făcut tot în Cernăuţi şi clasele I şi a II-a, dar într-o şcoală semioficială, şcoala confesională ortodoxă, şi apoi a trecut în şcoala statului.

Dar peste ziua aceea, peste convorbirea noastră şi peste proiectele mele şi ale tuturora – s-a prăbuşit războiul universal. Alexandru Vlahuţă s-a dus la cele veşnice... Bătrânul dascăl din Câmpulung a rămas neclintit, în vijelia anilor şi a prefacerilor, ca un fag centenar... L-am revăzut, după zece ani. Era neschimbat; pare că ne despărţisem în săptămâna trecută. Aceeaşi minte limpede şi originală, aceeaşi vorbă tihnită, de-a pururi serioasă şi pură de banalităţi...

Numai că sunetele vin încet, ca o apă adâncă, peste care zac nu ştiu ce neguri stăruitoare.

Sunt aproape 70 de ani de când învăţa carte în aceeaşi clasă cu Mihail Eminescu.

Întrebarea mea de acum zece ani revine stereotipă şi sâcâitoare... De data aceasta, patriarhul îmi răspunde limitat, numai pe cât ştia: M-am întâlnit cu Eminescu în clasa a III-a, la Musterhauptschule... Se pare, deci, că în răspunsul cel dintâi se strecurase şi o umbră de ipoteză, ipoteza cu şcoala eparhială.

Totuşi, întâlnirea cu Eminescu, de-abia în clasa a III-a primară, nu exclude deloc posibilitatea unei şcoli (alta decât Musterhauptschule) unde Eminescu a putut să facă primele două clase.

Importanţa chestiunii, fireşte, este infimă. Eminescu nici nu credea că cineva poate să-şi bată capul cu asemenea probleme:

„Şi când propria ta viaţă singur n-o ştii pe de rost,
O să-şi bată alţii capul s-o pătrunză cum a fost?“

Cu toate acestea!... Cât de recunoscători am fi înţeleptului bătrân din Câmpulung, dacă s-ar hotărî să adune, în câteva pagini de caiet, şi să ne dăruiască amintirile sale despre Eminescu!

Cartea cea definitivă asupra vieţii şi operei genialului poet stă ascunsă în viitor. Să strângem, pentru marele arhitect necunoscut, tot ce putem să mai strângem.

AMĂRĂCIUNE ÎNDREPTĂŢITĂ

Directorul acestei reviste, amicul meu, preotul D. Popescu-Moşoaia, scriind, în preziua vacanţei, articolul *Cum stăm*, se arată cu dreptate amărât şi descurajat. Amicul meu încheie un provizoriu bilanţ al situaţiei noastre bisericeşti, în ceasul de faţă, şi găseşte că tezaurul nostru moral este aproape gol. O vastă şi împietrită indiferenţă stăpâneşte peste norodul nostru clerical. Interesele cele mari bisericeşti pare că i-ar fi streine. Îndemnurile şi propunerile cari mai pornesc din când în când, din întruniri răzleţe sau din insomniile câte unui conducător de revistă bisericească, se produc şi se pierd în somnolenţă generală...

Epitropia Statului e oneroasă şi nimicitoare. Puterea înaltei ierarhii este pur teoretică şi iluzorie. Primejdiile confesionale cresc. Neamul românesc parte cade în păgânism, parte cade în erezia protestantă cea de multe feluri... Tot ce mai avem este faţadă şi paradă de zile mari, – îndeosebi la festivităţile naţionale...

Constatările părintelui D. Popescu-Moşoaia sunt făcute cu mult freamăt sufletesc şi, din nefericire, sunt mai presus de orice târguială. Nu putem să-i spunem: – Frate, vezi lucrurile prea smolite!... Nu sunt chiar aşa, ci sunt mai bălane.

Nu putem să-l contrazicem. Noi înşine, de câteva ori şi alţii mulţi, fiecare după puteri şi din punctul lui de vedere, am jelit starea noastră bisericească şi am propus ce ne-am priceput fiecare, pentru mult dorita îmbunătăţire.

Ce să facem ca să încălzim sânul cel îngheţat al preoţimei noastre şi să-i insuflăm eroism pentru biserică? Aceasta este întrebarea cea mare, sub forma ei cea mai condensată şi mai directă. Cine îndrăzneşte să cântărească şi să ia în spinare atare problemă?

Zbuciumul şi febra sufletească, din cari a purces ultimul articol al directorului acestei reviste, ştiu prea bine că dăinuiesc şi în alte câteva conştiinţe preoţeşti. O idee care îi preocupă – cum mă preocupă şi pe mine – este *ideea marelui ziar ecleziastic*. Cred ei, cred şi eu că prin organul zilnic am putea să reeducăm pe colegii noştri şi să-i facem să se simtă solidari şi responsabili, – cum astăzi nu se simt.

Amicul D. Popescu-Moşoaia ar interveni şi ne-ar zice:

– Organ zilnic!... Tichie de mărgăritar!... Nu vedeţi că eu mă zbat, ca peştele pe uscat, într-o biată revistă, pe care nu ştiu cum s-o umplu, de la lună la lună?!... Cine să scrie la cotidianul bisericesc!... Cine să-i dea viaţă şi abonaţi, când revistele noastre – premergătoarele ziarului – rămân în teancuri prin ungherele redacţiei!...

Să mărturisim că nu lipsesc, cu totul, nici colegii inimoşi, cari ne tot întreabă şi ne tot îndeamnă: Ce faceţi cu ziarul? De ce nu mai auzim nimic despre marele proiect cu care ne-aţi bucurat, mai anul trecut, la congresul nostru?

Suntem datori lămuriri, mai cu seamă acelor fraţi entuziaşti cari şi-au deschis inima şi punga, la vederea frumoasei năluciri a ziarului nostru bisericesc...

Dar să nu ne pierdem şirul... Amicul Moşoaia e amărât de singurătatea în care se vede şi de somnul greu pe care îl dormim cu toţii, la pragul bisericii... Are dreptate... Dar amărăciunea lui şi tristeţea constatărilor lui, cucerindu-mă şi zguduindu-mă, mă întorc iar la gândul meu cel vechi: – Ah! de am avea un ziar sprinten, ce luptă şi ce propagandă de deşteptare am putea duce prin el... Dar cum o să ajungi în vârful casei, când nu poţi să ajungi nici la pragul tindei?...

Cum să scoţi un ziar, când nu te încurajează nimeni, nici atunci când editezi o revistă?...

Aceasta înseamnează – un cerc viţios! Putea-vom, oare, să-l biruim şi să ieşim din el? Vedea-vom vreodată mult doritul ziar şi împrejurul lui, trezită şi unită, preoţimea românească? Înălţa-se-va, într-o zi, în mijlocul nostru această catedră cotidiană, de unde să curgă, în valurile lui Isaia, învăţătura aspră şi binefăcătoare, de care avem nevoie?

Greutăţi peste greutăţi răsar în calea planurilor noastre şi le tot amână. În ceasul de faţă, prin păcate şi prin împrejurări pe cari nu le pot judeca aici, perspectiva şi putinţa unui ziar sut cu totul excluse. Admiţând chiar că am avea adunate, în mână, 5-6 milioane (ceea ce nu avem) şi am scoate, vitejeşte, un ziar, în câteva luni de zile am cheltui paralele, şi starea noastră cea din urmă ar fi mai rea decât cea dintâi.

Cinci-şase milioane! Poate şi mai mult. Atâta trebuie azi ca să ai curajul să scoţi un ziar cum cere vremea. Şi aceşti bani trebuiesc adunați. Nu mă impresionează cifra aceasta... Voi să zic: nu cred că este o pură copilărie să presupui că preoțimea românească ar fi în stare să dea această sumă...

Această sumă și mai mult decât atât nu este deasupra mijloacelor noastre materiale (oricât suntem de săraci).

Întrebarea cea grea este alta: Nu cumva aceste 5-6 milioane sunt cu totul inaccesibile *pentru situația și puterile noastre morale*?

Pricina e grea și trebuie îndelung meditată.

Ceea ce mi se pare limpede, de pe acum și mi s-a părut și de la început, este că și aici – ca în toate lucrurile omenești – trebuie devotamentul și deplina convingere a 2-3 oameni.

„Dă-mi un punct în spațiu și-ți construiesc universul!..."

Dă-mi trei oameni, gata de orice jertfă, și-am mântuit Biserica Română!

PATRIARHUL DAMIANOS

„... Patriarhul Sfintei cetăți a Ierusalimului, Patriarhul întregei Palestine, al Sf. Mormânt, al Arabiei, al părților de dincolo de Iordan, al Canei Galileei, al Sfântului Sion..." etc., etc.

Prea Fericirea sa s-a urcat pe tronul patriarhal la 15 august 1897. Așadar, a împlinit douăzeci și șapte de ani de când stă în fruntea celei mai vechi episcopii din lume, Episcopia Sf. Iacov.

În vestirea jubilară care s-a făcut acum doi ani, citim următoarele: „Acești 25 de ani de muncă, pe tronul cel mai glorios, dar în același timp și cel mai spinos, însemnează o operă remarcabilă, un eveniment rar și un adevărat dar al Creatorului. În decursul acestei perioade de timp, drepturile asupra locurilor sfinte au fost apărate cu bărbăție, sfintele altare păstrate neatinse, alte monumente istorice au fost restaurate, numeroase mânăstiri ridicate iar din vechi ruine, noi lăcașuri de închinare adăogate la cele de demult... în același timp, turma duhovnicească s-a bucurat de toată grija Păstorului care o purta și o ținea, cu mână fermă, pe calea propășirii duhovnicești și morale a sfintei ortodoxii..."

Alte vești și alte informații mai bogate despre capul creștinătății din Țara Sfântă și despre treburile sale, vremelnice și veșnice – ne-au lipsit multă vreme. De-abia anul acesta am primit un manifest de peste ocean, de unde am înțeles că Patriarhia din Ierusalim se află, trecător, într-o strâmtorată stare materială. *An Emergency involving the Holy Sepulchre and other Sacred Places in the Holy Land* – ne dezvăluiește greutățile și tribulațiile Patriarhului, acum după război, și îndeamnă călduros lumea americană – atât de mult legată, prin evanghelismul ei, de numele și de locurile sacre – să se ridice în favoarea urmașului Sf. Iacov și să-l dezlege de necazurile lui financiare.

Aud, însă, că manifestul american – din mai 1923 – n-a produs până azi efectul așteptat și că problema pe care voia s-o rezolve a rămas nerezolvată.

În zilele din urmă și pe neașteptate am primit vestea că niște soli ai Prea Fericitului Patriarh vor vizita Curtea noastră regală și pe mitropolitul primat. Solii s-au arătat – un mitropolit și un demnitar civil patriarhal – și au fost întâmpinați și sărbătoriți cu toată cinstea cuvenită marelui Patriarh, stăpânul lor.

Dar printr-o fericită împrejurare (pentru noi complect fericită, pentru Sanctitatea sa, Patriarhul, mai puțin fericită, căci era o călătorie de convalescență) ilustrul urmaș al Sf. Iacov a venit, pe mare, până la Constanța noastră.

Prilejul era unic, Sanctitatea sa a fost rugată să nu uite că țările române și poporul românesc, printr-o tradiție de mai multe ori seculară, au primit și au îmbrățișat pe toți patriarhii Orientului ortodox.

Într-adevăr, în secolul al 16-lea, în Muntenia și în Moldova au venit – cu toiagul pribegiei sau al păstoriei efective – zece patriarhi ai Țarigradului.

În secolul al 17-lea au venit cinci patriarhi, iar în secolul al 18-lea iarăși cinci. Toți aceștia erau patriarhi ecumenici, adică patriarhi ai Țarigradului. Dar pe lângă ei, veneau, bineînțeles, adeseori, și ceilalți patriarhi: ai Ierusalimului, ai Alexandriei, ai Antiohiei precum și foarte mulți mitropoliți din patriarhiile acestora. La moartea Domnului Moldovei, Constantin Cantemir, tatăl lui Dimitrie Cantemir, întâmplată la 27 martie 1693, erau de față și au luat parte la înmormântare trei patriarhi: Iacov al Țarigradului, Gherasim al Alexandriei și Dosithei al Ierusalimului.

Acest din urmă, patriarhul Dosithei al Ierusalimului – un mare cărturar și un viteaz ostaș al ortodoxiei – era de față, în București, și a luat parte la sfințirea lui Atanasie, mitropolitul Ardealului, în anul 1698.

Şi iată că, în mijlocul acestor amintiri istorice, rechemate sau căutate în cărţi, clopotul Mitropoliei porneşte alaltăieri seară, 24 septembrie, să se zguduie sărbătoreşte şi să ne vestească: A sosit Patriarhul!

Am urcat şi eu la Mitropolie printre mulţi alţii, cari nu prea înţelegeau despre ce este vorba, şi m-am strecurat în dosul celor ce formau rândurile de onoare. Nu sunt, de felul meu, mare iubitor de pompe pământeşti, nici chiar atunci când se desfăşoară sub cupolele sacre. Stăteam şi mă lăsam din nou târât în şuvoaiele atât de fine, atât de scumpe, atât de nostalgice ale vremilor de altădată ale vechilor procesiuni cu patriarhi mosafiri, ale vieţii bisericeşti despre care ne vorbesc pisaniile şi hrisoavele... Ştiu eu dacă împrejurările de faţă mai pot să stea alăturea cu cele de odinioară?... Pentru mine unul, prezentul e vecinic mai prejos decât trecutul...

Lumea se mişcă, cântarea axionului răzbate în sfântul locaş. Patriarhul se iveşte!...

Dintr-o dată nesiguranţele se risipesc. Un moşneag plin de cuviinţă şi de modestie se arată încadrat între căpeteniile noastre bisericeşti. E încărcat de ani şi de venerabil omăt. Poartă barba întreagă, neinsultată de foarfeca profană, e călugăr din cap până în picioare şi corespunde întocmai icoanei din mintea noastră: Patriarhul Sfântului Mormânt.

E sobru în mişcări: binecuvântează cu încetineala celor vreo optzeci de ani pe cari îi are şi, când ridică braţele, are aerul unui strămoş dornic să-şi strângă la sân ceata nepoţilor şi a strănepoţilor.

S-a sfârşit ectenia, s-a sfârşit polihronul. Patriarhul se închină înaintea Iconostasului şi pătrunde apoi în Sf. Altar. Dă jos potcapetul şi vălul camilavcei şi se apleacă până la pământ înaintea Sf. Prastol. Părul este rar şi alb. Mişcările sunt adânc cucenice şi impresionante. Se închină aşa cum lumea bisericească de azi a cam uitat să se închine. Sărută *Sf-ta Evanghelie*, Sf-ta Cruce, Sf-ta Masă, într-un chip intim, personal, neuitat, revelatoriu!...

Am căzut în genunchi înaintea lui şi i-am cerut binecuvântarea.

UN CĂMIN PREOŢESC

(Sau visuri peste visuri)

Stau uneori în strada Smârdan, la o staţiune de tramvai şi aştept sosirea acestui vehicul democratic... În faţa mea, la etaj, stă scris cu litere aurite: Banca Chiristigiilor. Iată nişte oameni chibzuiţi şi vrednici de laudă! Ei au banca lor şi se ajută unii pe alţii. Probabil că cei cu câştig frumos îşi depun aci economiile; iar începătorii, codaşii, sau cei încercaţi de capriciile meseriei găsesc, la banca lor, împrumuturi convenabile, sau diferite înlesniri bine venite.

Am mai văzut şi văd uneori, pe altă stradă, Căminul Subofiţerilor... Aşadar, Căminul Sergenţilor şi Sergenţilor-majori (plutonieri cum se zice astăzi). Foarte frumos! S-au găsit între ei, oameni capabili şi energici cari au adunat ban cu ban şi au ridicat acest palat, care le face cinste şi vorbeşte despre spiritul lor de corp, despre *solidaritatea* lor.

Ce să mai zicem de Casa Corpului Didactic, de Cercul Militar, de Clubul Sportiv, de Clubul Automobiliştilor, de Jockey-Club şi atâtea alte confrăţii, de oameni cu aceleaşi interese, cu aceleaşi îndeletniciri, sau cu aceleaşi gusturi!

Când evoci căminele, palatele, instalaţiile moderne, unde se adună şi fraternizează aceste diverse corporaţiuni şi pui în faţa lor biata sală de gimnastică, unde ne adunăm noi preoţimea bucureşteană – te umple jalea! Ce este sediul Societăţii Clerului Mirean din Bucureşti, pe lângă Căminul Sergenţilor-majori reangajaţi!

Se va ridica, oare, vreodată şi printre noi omul superior, care să nu mai poată răbda înjosirea noastră şi să lupte cu puteri de uriaş, ca să ne scoată la lumină, *şi să creeze, pe şoseaua vieţii actuale, faţada care ne lipseşte*?

Unde e acest om? S-a născut? Mai are până să se nască?... Ce tristeţe! Ce amărăciune! Profesorii, medicii, ziariştii, militarii, farmaciştii... toţi au dovedit şi dovedesc mai mult spirit de corp şi, în consecinţă, dispun azi de instituţii şi de cămine, unde se pot aduna şi unde pot petrece un ceas de înviorare între fraţi... Aceşti oameni pot să se strângă în jurul unei mese, pe care stau ziarele momentului; ei pot gusta un pahar cu ceai; ei pot face cerc, în jurul sobei căminului lor.

Sărmanii noştri preoţi, ei sunt fără cămin. Când doi-trei au nevoie să stea împreună şi să discute câteva ore: trebuie – spre paguba lor şi a celor ce îl văd – să se retragă subt tavanele de la „Caru cu bere“ sau de la cine ştie ce bodegă, şi încă cu mulţumire că au găsit un colţ mai retras, şi că nu sunt chiar în stradă.

Lipsa acestei vetre simpatice, către care să se îndrepteze cu gândul şi cu pasul preoţimea noastră, este dovada rece a separatismului nostru sufletesc. La fel ca în societăţile primitive, la pragul civilizaţiilor, noi vedem, în fratele nostru, nu pe semenul preţios, cu care, prin colaborare putem să ameliorăm existenţa noastră, ci vedem pe concurentul nedorit, sosit la acelaşi iaz cu peşte, sau la acelaşi vad de vânătoare.

Dar toate merg până la o vreme. Sunt fiinţe cari, din hotărârea Creatorului, vor rămânea de-a pururi singure şi sihastre... De pildă, vulturii, bufniţele, viermele solitar. Dar omul e hărăzit familiei, comunităţii, societăţii, umanităţii! Un om este cu atât mai corespunzător frumosului nume pe care îl poartă: *homo sapiens* – cu cât este mai sociabil şi mai devotat semenilor săi. Iar creştinismul, în genere, şi preoţia, îndeosebi, sunt dumnezeieşti sigilii, pentru aceste adevăruri:

„Întru aceasta vor cunoaşte toţi că ai mei ucenici sunteţi, de veţi avea dragoste între voi“ (*Ioan* 13, 35). „Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are ca cineva sufletul său să-şi puie pentru prietenii săi“ (*Ioan* 15, 13). Constrânşi vom fi – şi constrângerea a şi început – să ne lămurim situaţia: sau împlinim lipsurile noastre, strângem rândurile noastre şi ne prezintăm în faţa lumei ca un corp bine organizat şi invincibil, sau ne dezagregăm (cum am şi început) şi trecem în muzeul naţional!

Lipsurile pe care le semnalăm şi le vom semnala fără odihnă, măcar de-ar fi să avem soarta lui Ieremia, nu sunt nici puţine, nici microscopice. Ne trebuie un ziar, ne trebuie o instituţie financiară – un fel de Creditul Preoţesc – şi, poate mai curând decât toate, ne trebuie o căsuţă, cu mese, cu scaune, cu cărţi, cu ziare... unde să ne întâlnim zilnic şi să plămădim sufletul cel nou din care să iasă complecta şi fericita noastră transformare.

Un cămin al nostru, al preoţilor!... Un local mare, frumos, unde să putem găzdui pe fraţii cari vin în Capitală şi bat pragurile otelurilor şi dorm în odăi suspecte, jenaţi, luaţi peste picior, poate insultaţi de servitorimea obraznică şi proxenetă. O casă a noastră, cu bibliotecă, sală de conferinţe, bar, bufet sau chiar bucătărie. O construcţie impunătoare, cu fruntea înaltă, încununată cu monogramul Mântuitorului şi proclamând, în văzul lumei întregi, aci în Bucureşti, că preoţimea ortodoxă a ajuns conştientă de forţa şi de demnitatea ei!

SCRISOARE UNUI AMIC NECUNOSCUT (DE PE ŢĂRMUL DUNĂRII)

Iată răspunsul, mai curând decât te aşteptai. Eşti într-adevăr preot, cum mă asiguri, în scrisoarea frăţiei tale? Cu atât mai bine. Nu ştiu unde ţi-am ascuns epistola, că nu mai dau de ea... Mă mulţumesc să-ţi răspund aproximativ, după impresia generală care mi-a rămas. Eşti numai curios să afli fapte oarecum streine, cari te interesează vag, sau eşti nedomirit şi chinuit de întrebări precise cu cari te întâlneşti zilnic, în viaţa frăţiei tale?

Poate să fie şi una şi alta... Eu îţi răspund cu frăţească libertate. Mai sunt şi alţii cari m-au întrebat la fel. Deci „pentru toţi şi pentru toate...“

Iubite frate în Christos, sunt şi rămân de-a pururi a ceea ce eşti şi frăţia ta: *„sacerdos în aeternum...“* Dacă cunoşti puţin împrejurările vieţii mele şi ceva din teologia mea, poţi să-ţi dai seama despre acest adevăr fundamental: intrarea mea în Biserică nu se poate explica nici prin foloasele unei parohii, pe care n-am cerut-o şi n-o am, nici prin funcţii administrative fructuoase de cari m-a ferit Dumnezeu, nici prin nădejdea că, venind „ai mei“ la putere, voi răzbi în Parlament, în universitate, sau... în consiliul de administraţie al vreunei bănci clericale (inexistente)...Vei fi auzit că n-am nici o familie politică şi, cu ajutorul Domnului, nu voi avea niciodată.

Ce m-a făcut să intru în Biserică, este o pornire suprem devotată (şi gata de orice sacrificiu) care începe să se dea pe faţă. Aşa ceva nu se poate explica prin vorbe multe. Timpul îşi ia această sarcină. Totuşi, dacă ai fi citit mai mult literatura mea, din ultimii ani, – recunosc: prea risipită şi greu de procurat, faţă cu urgia financiară de azi – dacă ai fi citit această literatură, nu te-ar fi clătinat întrebările şi îndoielile pe cari mi le mărturiseşte scrisoarea frăţiei tale.

Ştiu prea bine: mai ales pentru fraţii preoţi rămân o enigmă indescifrabilă. Preoţia mea de azi nu poate fi despărţită de literatura mea. Acei câţiva, cari mă cunosc de aproape ca scriitor, sunt aceia cari se miră mai puţin, văzându-mă azi slujitorul Altarului.

Preoţii, dimpotrivă, se miră mai mult, fiindcă, din păcate, tocmai ei sunt aceia cari nu citesc, nu pot citi literatură şi, prin urmare, nu au de unde să mă cunoască.

Pricepi, atunci, iubite frate, că am venit între ai mei, şi ai mei nu mă cunosc... Vezi, de aci toate tărăgănelile, toate jocurile de-a

„baba-oarba“, şi toate vămile absurde şi inutile la cari trebuie să aştept, cu proiectele mele.

Nu mă plâng – sau mă plâng de-abia atâta cât mă poate mângâia un dialog, pe care-l scriu pentru cititorii mei laici. Cu toate piedicile văzute şi nevăzute, cu toată ostilitatea lumei în care trăiesc şi cu toată întârzierea impusă a mişcărilor mele, totuşi activitatea mea îşi face loc pe dedesubt, ca torentele cari nasc din gheţari...

Imensa confuziune din Biserica noastră, în ceasul de faţă, vine întâi din faptul că prea puţini mai ştiu şi mai au forţa să mărturisească în ce stă miezul credinţei şi al devoţiunei noastre. Niciodată, ca în ceasul de faţă, n-a existat, în Biserica Românească, latenta şi înfricoşata babilonie pe care poate o simţi şi frăţia ta.

Mai departe, niciodată de când via Domnului a fost sădită dincolo şi dincoace de pantele Carpaţilor româneşti, niciodată! n-a oblăduit la noi o preoţime mai nesigură de chemarea ei, mai ameţită de înţelepciunea lumească şi mai jenată de haina eclesiastică...

Am ajuns să-ţi scriu aceste lucruri, în această foaie laică şi fără nici un fel de preferinţe bisericeşti. Este un semn al vremei şi o poruncă dumnezeiască. Mai mari decât acestea vei vedea...

Mă mişc slobod şi respectat între aceşti prieteni de alte convingeri decât ale mele... Ştii când începe lumea să te dispreţuiască şi să treacă peste tine? Atunci când îşi dă seama că te faci a crede ceva în care de fapt nu crezi deloc. Iar când se mai întâmplă că, pe lângă necredinţa ta infailibil mirosită de ceilalţi, ai uitat şi ce bruma carte învăţaseşi, sau eşti un ignorant intact – atunci haina ta eclesiastică, ajunge, pentru tine, tunica lui Nessus, iar pentru lumea cealaltă „piatră de poticnire“...

Crezi că am dreptate? Ţi se pare că ai fi unul dintre aceia cari mă înţeleg? Ispiteşte-te singur. Nu vom putea să ieşim din anarhia noastră teologică şi din dispreţul binemeritat de care ne bucurăm decât atunci când, fiecare în parte, vom da dovezi de seriozitatea şi de energia lui Caton cel Bătrân (cel ce a învăţat elineşte, când încărunţise).

Pentru aceasta, trebuie 1) să intensificăm în noi şi împrejurul nostru cultul Prea Sfintei Euharistii; trebuie 2) să ajungem desăvârşit de familiari cu *Sf-ta Scriptură*; şi trebuie 3) să ne punem fiecare pielea în saramură şi să ajungem dacă nu să vorbim, cel puţin să citim o limbă streină, veche sau modernă (una – dacă nu mai mult).

Fără aprofundarea, fără revivificarea şi fără devoţiunea Prea Sfintei Euharistii, cădem – precum am şi început – pradă uşoară în ghearele protestantismului.

Fără temeinicia lectură a *Bibliei*, ne bate în discuţiune, precum se şi întâmplă, orice catecumen adventist sau baptist.

Fără ajutorul unei limbi străine, rămânem închişi iremediabil, în interiorul Africei noastre teologice româneşti şi mai rămânem depozitari unici ai celei mai masive ignoranţe eclesiastice.

Mi-ai scris o scrisoare în doi peri şi ţi-am răspuns pe şleau. Îţi dai seama că nu pot să mă simt fericit într-o lume insensibilă, dacă nu ostilă faţă de postulatele mele. Şi îţi mărturisesc că sunt un vecin incomod pentru toţi aceia cari au ceva din albimea, voi să zic din candoarea mormintelor văruite (*candid* înseamnează alb), divulgate de Mântuitorul.

Dovedeşte-mi acum că n-ai voit să mă ispiteşti, ci că mi-ai scris din prisosul unor dureroase preocupări bisericeşti.

CUVÂNT ROSTIT LA ÎNMOMÂNTAREA LUI IOAN SLAVICI

Îndureraţi prieteni, stăm, plini de gânduri şi de jale, pe ţărmul acestui ocean, care este al veşniciei.

L-am adus pe bunul nostru bătrân şi ceasul supremei despărţiri se mai ţine în firul câtorva minute.

Culcăm pe Slavici spre binemeritată şi glorioasă odihnă. Învelim pe unul din principii Cuvântului Românesc cu faldurii adânci ai gliei străbune. Aducem, la uşile Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Christos, pe cel osândit, pe cel împovărat, pe cel mult încercat.

În giulgiul alb al rugăciunilor Sfintei Biserici, în fumul tămâiei părerilor de rău şi în lumina convingerii că ne despărţim de un mare luptător, aşezăm pe Ioan Slavici, spre somnul cel de lungă vreme, într-o zi de august, la picioarele Munţilor Vrancei.

Oricât am voi să împietrim fuga clipelor şi oricât am năzui să ne revărsăm asupra viitorului, noi contemporanii – fiii clipei fugare şi ai patimilor încă nebiruite – nu putem să judecăm pe patriotul plecat azi dintre noi...

Îl vedem deasupra noastră, mare în literatură, fruntaş al condeiului, premergător şi explorator al frumuseţilor graiului şi ale sufletului poporului nostru.

Îl vedem deasupra noastră – printre nori şi printre alte culmi, care se numesc Eminescu, Alecsandri, Maiorescu, Coşbuc, Caragiale... – vârf de stâncă în diademul Carpaţilor noştri sufleteşti.

Îl vedem deasupra noastră, în învălmăşagul ultimelor zile, în furtuna contrazicerilor şi a clamorilor, apărând steagul rupt, pentru care în tinereţe cunoscuse închisorile ungureşti.

O, îndureraţi prieteni! să aducem închinăciunea noastră cea mai profundă caracterului rectilin, omului dintr-o bucată, care a avut cinstea puţin comună să fie cenzurat, pentru aceleaşi convingeri, o dată de duşmanii neamului şi a doua oară de neamul propriu!

Dar bunul nostru bătrân e dincolo de această lume zgomotoasă, oarbă şi deşartă! A trecut prin ea cu o rară înţelepciune, cu superioară îngăduinţă, cu un stoicism care duce gândul înapoi spre modelele antice.

Să nu fim mai prejos, în această oră de durere, decât acela care, timp de o jumătate de veac, a fost cumpănit, plin de vigoare şi de virtute!

În limpezimea acestei seri de august, să ridicăm ochii noştri către Stăpânul vieţii şi al morţii şi să-L rugăm să primească, în cămările drepţilor, pe dreptul Ioan Slavici!

CIUDAT, PÂNĂ LA URMĂ

L-am cunoscut după război... Era militar de carieră, sau se pomenise militar, din învălmăşagul şi din năzdrăvăniile războiului – nu ştiu nici azi. Când mă uitam la el, mi se părea că văd una din acele dihănii, curioase şi rare, care trăiesc ascunse în fundul heleşteielor şi pe care – odinioară, în copilărie, când mergeam la peşte – le scoteau deasupra năvodarii... Năvodul care îl scosese la suprafaţă era războiul.

Dar nu voiesc deloc să întunec ori să scad ceva din solemnitatea tristă a amintirii lui. Poate că războiul a fost, în viaţa lui, ca în atâtea alte vieţi, o zdrobitoare fatalitate. Poate că energiile şi resorturile personalităţii lui l-ar fi ridicat mai sus şi mai bine, dacă lipsea războiul... Mie mi l-a adus-nainte răzmeriţa anilor 1918-1919, şi anume cu un volum de literatură războinică, la subsuoară. Era un volum de amintiri. Omul luase parte la război, nu de la etape, nu de la ambulanţă, nici din alte poziţiuni mai lăturalnice. Luase parte la zeci de lupte, uneori plângând de încordare şi de exasperare, alteori urlând şi muşcând muchia tranşeelor. Mi-a rămas impresia că nu-l atinsese nici un glonţ. Se mira şi el nu ştia ce să zică... Mi-a mai rămas impresia – întâlnită şi altă dată – că citeam în cartea lui lucruri trăite în sânge şi în noroi...

Cred că aţi observat şi dumneavoastră că luptătorii care au dat ochii cu moartea de mai multe ori, dacă se întâmplă să aibă darul povestitului şi se apucă să povestească – adică să scrie sumbrele lor amintiri –, au un ton amar, resignat şi obiectiv. Accentele, atitudinile şi elocinţa lui Miles Gloriosus lipsesc cu desăvârşire din tristele istorisiri ale celor ce au mai rămas, nici ei nu ştiu cum. Cu totul altfel se înfăţişează mândrele naraţiuni ale eroilor naţionali, prea preţioşi patriei şi neamului, ca să le fi fost îngăduit să se apropie de front mai puţin ca o poştă sau două.

Mi s-a părut, citind prima carte a lui Gheorghe Cornea, că mă întâlnesc cu această psihologie specială, stinsă şi sfâşietoare, care este semnul cadrilului cu moartea. Am scris asupra acestei cărţi câteva pagini pe care le-am trimis revistei *Viaţa românească*, dar care n-au apărut niciodată... Amicii mei de la revistă m-au încredinţat că paginile mele n-au ajuns până la ei.

A scris şi a publicat al doilea volum. L-am avut în mână, şi în caiet, scris la maşină, şi în carte definitivă. Autorul nu era meşter când era vorba să găsească un titlu. Cele două volume au nişte titluri bombastice, deşucheate şi supărătoare. Un titlu trebuie să fie, pe cât cu putinţă, o plapumă caldă şi bine potrivită, pentru subiectul învelit: altfel reeditează întâmplarea cu bietul naiv, care se învelise cu plasa de prins peşte.

Al doilea volum al lui Gheorghe Cornea, tocmai fiindcă a stat prea mult pe lângă mine, nu mi-a lăsat impresiunea precisă lăsată de cel dintâi. Simţeam în ciudatul autor o reală forţă literară, dar nu puteam să clarific şi să consolidez acest sentiment. Acest om – numai oase şi nervi – făcea parte dintr-o categorie nefericită de scriitori. Sunt scriitori care, cu persoana lor, ni-l fac mai simpatic pe autor şi sporesc prestigiul operei (se înţelege, pentru cei ce ajung să cunoască pe om). Dar sunt scriitori, care, văzuţi de aproape, păgubesc grav operei şi răcesc pe cititorii cei mai entuziaşti.

Bietul Gheorghe Cornea făcea parte din această categorie.

Într-un trup de copil, el purta vivacitatea, limbuția și nu știu ce descumpăneală și lipsă de discrețiune, pe cari ar fi putut să le împartă între ei trei oameni grași și certați cu bunul-simț. Nu inteligența lipsea din acest turmentat de o intimă și bizară vijelie. Dar aș zice: inteligența lui era așezată prea aproape de gură. Vorbea prea mult și cu ceva febril, abundent și spărgător, care obosea și jignea. Nu aș fi voit să fiu deloc confidentul sau casnicul lui. În privința aceasta, îmi închipuiesc că Gheorghe Cornea era în casa lui un măceș, plin de ghimpi – măcar că și de flori – și grădinăria cu el era o grea povară.

Omul acesta purta, printre semenii lui, prea mult duh, prea multă neliniște și prea mari pretenții. Am mai cunoscut pe cineva care trăia foarte greu cu lumea, fiindcă cerea tuturor să fie la înălțimea preciziunii lui nervoase.

De obicei, nu răbdăm pe cei foarte inteligenți, decât atunci când știu să ni se ascundă și să învăluie, cu o broderie discretă, orbitoarea lor lumină. Nu putem să suferim pe oamenii cari, în fiece moment, ne arată cât sunt de subtili și ne sâcâiesc cu această subtilitate. E mare lucru să știi să fii econom cu inteligența ta.

Bănuiesc că Gheorghe Cornea – excepțional de inteligent și de subtil – a avut printre noi mari suferințe, fiindcă n-a putut să se facă mai prost.

Cu toate că întâlnirile mele cu el erau rare, am putut să văd – de la oarecare distanță – unele din durerile lui intime, unele proiecte, unele afaceri și încurcături; dar am putut să văd de aproape zbuciumul și luptele scriitorului. Din această latură, amintirea lui îmi rămâne prețioasă și cazul lui literar este vrednic de divulgat.

Gheorghe Cornea avea, pentru această tristă îndeletnicire a cuvântului scris, atitudinea sufletească, încordarea și patima complexă a marilor scriitori. El credea că opera scrisă trebuie *smulsă,* cu silințe statornice și istovitoare, din adâncul lumilor sufletești. Pentru el, cartea concepută și pusă în lucru era o ființă viitoare, care începea să se hrănească cu sângele, cu nervii, cu tihna, cu reveriile, dar mai ales cu nopțile fără somn ale autorului. Obiceiul, pilduit de atâția fii ai visului – Balzac & Co. –, obiceiul să scrii noaptea, să lași, adică, la lumina slabă a lămpii, tâmplele tale pradă păianjenilor nesățioși ai închipuirii, era regulă și nobil semn de breaslă, în viața de pe urmă a acestui confrate.

Îmi spunea uneori, la lumina soarelui, probabil după ce veghease ceasuri întregi, de noapte, pe caietele lui: „Să te apuci să scrii... Să vrei să scrii... Să treci dincolo de mahalalele cetății literare... Să pătrunzi printre adevărații meșteșugari, să fii asemenea cu ei!... Adică să iei cuvântul, cu destoinicia și cu siguranța giuvaergiului care prinde rubinul, cu cleștele lui, ca s-l așeze tocmai în acea alveolă de aur, unde se potrivește mai bine... Ce ușor este să bălăcărești dicționarul și să aduni mormane de hârtie unde cuvântul cade de prostie, lumea e de carton și eroii evocați sunt siluete de pe firmele panoramelor... Îmi dau seama din ce în ce mai bine ce însemnează jertfa literară... De câte șapte și opt ori mă prind la luptă cu câte un obiect rebel și blestemat, care îmi scapă din mâini, în faptul dimineții, tocmai când socotesc că năluca e biruită și captivă, în mreaja paginilor mele!..."

L-am văzut, oara din urmă, aci aproape de casa mea, fiindcă locuia și el în cartierul meu. Mi-a vorbit de o carte a lui, gata să apară de sub teascurile cutărei edituri... Mi-a vorbit de nu știu ce clădire, pe care o ridica undeva și cu care nădăjduia să pună capăt chiriilor, mutărilor și conflictele cu proprietarii...

Prea multe griji, prea multe planuri, prea multe nopți nedormite și – probabil – prea mult zbucium și multe uragane în viața lui de om croit numai pentru celibat și sihăstrie, și care totuși făcuse greșeala să se căsătorească...

La câteva zile după întâlnire, aflu de naufragiul lui. Cazanul nu putuse să mai reziste. Vehemența aburilor, adunați în el, îl biruise!

Cu strângere sufletească, îl adun pe acest sărman prieten, din cele câteva cutii unde-l păstram, cu luare-aminte, și-l găsesc ciudat de la început până la sfârșit. Nelămurit sunt în privința valorii literare a lucrurilor pe care apucase să le tipărească. Trist sunt că, trecând adeseori pe lângă mine, n-a voit să știe și să întrebe cum pot să persevereze, în viață, alții care au trecut și se găsesc și azi sub hamuri de ștreanguri și de noduri gordiene... Mâhnit sunt că un suflet, deosebit de împodobit, și-a smuls cununa și-a zvârlit-o – sporind legiunile suicidului – în cloaca lui Satan...

Dar îl voi vedea, multă vreme, agățat sub lampa lui și la masa lui de lucru, și aducând meseriei noastre un omagiu puțin obișnuit... Poate că acel volum, pe care-l aștepta să pice din valțurile tipografice, va dovedi tuturor – mai mult decât primele două – că literatura noastră a pierdut în Gheorghe Cornea un pretendent de viță.

CÂND STĂM ŞI NE GÂNDIM LA ZILE MARI...

Mai avem câteva zile şi începe vacanţa de iarnă şi încep marile sărbători de la sfârşitul şi de la începutul anului. Suntem creştini şi sărbătorile sunt creştine... Ne pregătim să le petrecem bine, în încăperi încălzite, laolaltă cu rudele şi cu prietenii noştri, toţi jur-împrejurul mesei, încărcate cu mâncări alese şi cu vin păstrat din anii vechi...

Suntem mulţumiţi de noi! Toate ne merg bine! Întocmai aşa cum scrie în *Apocalips*: „Că zici: bogat sunt şi m-am îmbogăţit şi de nimic nu am lipsă! Şi nu ştii că tu eşti ticălos, şi mişel, şi sărac şi orb, şi gol..." (*Apocalips* 3, 17).

Este foarte adevărat că există o tradiţie recent creată şi foarte mincinoasă care îndeamnă pe cronicarii şi pe scriitorii şi bisericeşti şi laici ca să scoată la iveală – de Crăciun şi de Paşte – călimările excepţionale şi pana cu vârful de aur şi să prăznuiască, în proză sau în versuri, veselia celor ce vor mânca şi vor bea copios, de mare evlavie creştină... Veţi găsi, în mare abondenţă, prin ziarele şi revistele ceasului de faţă, această exuberanţă bianuală.

Nu putem să ne emoţionăm, la fel, cu emoţionaţii cu termen fix. Sărbătorile apropiate, cu dumnezeiescul lor înţeles, ne fac să cugetăm, nu la vacanţă şi la dezmierdările însoţitoare, ci la gravele noastre lipsuri sufleteşti şi bisericeşti.

Nu putem să minţim. Minciuna este nevrednică de împărăţia adevărului: „... Eu spre aceasta m-am născut şi spre aceasta am venit în lume, ca să mărturisesc adevărul. Tot cel ce este din adevăr ascultă glasul meu" (*Ioan* 18, 37).

Nu putem să minţim nici din caritate creştină. Caritatea creştină e atât de puternică şi de încrezătoare încât bravează toate primejdiile şi vrea să ajute, să vindece şi să limpezească totul, numai la lumina adevărului. Nu uităm nici faptul că există un optimism oficial care se desface, în marile adunări şi se consumă la zile de paradă, dar acest optimism oficial urâciune este în faţa lui Christos.

Când stăm şi ne gândim, în preajma sfintelor sărbători, cum arată fiinţa noastră sufletească, privită în oglinda adevărului *Evangheliei*, vă rog să-mi spuneţi ce forţe de fariseim trebuiesc cuiva ca să nu mărturisească: păcatele noastre au covârşit creştetul nostru!

Este clar pentru orice observator care nu voieşte să se mintă pe sine însuşi: – creştinismul nostru este ca o nucă din pomul de Crăciun – aurită pe din afară şi goală înăuntru!

Nimic nu mi se pare mai primejdios şi mai sinistru, în actuala noastră stare de latentă apostazie, decât acea stare de suficienţă păgână, care-şi închipuieşte că a fi sănătos pentru Christos este identic cu a fi bine văzut, bine primit, bine plătit, la minister, la cutare club politic, sau la alte capişti idoleşti.

Mântuitorul nu este în politica veacului acestuia. Nu este nici în cămările intriganţilor, nici în planurile stăpânilor popoarelor. Iisus Christos este mai presus de socotelile, de rivalităţile, de patimile şi de vicisitudinile populare sau naţionale.

Dacă Mântuitorul ar fi venit în lume numai ca să dea jos, din temple, statuia lui Caligula şi a lui Neron, şi în locul lor să pună Răstignirea – iar încolo toate să rămână ca mai înainte – ar fi fost uşor de tot! Toţi guvernamentalii, toţi linguşitorii, toţi molaticii, toţi cheflii şi făţarnici ar fi azi sfinţi, în calendarul creştin!

Lucrurile, însă, stau cu totul altfel. N-a fost vorba numai să dăm jos pe Neron, ca să punem Răstignirea, ci a fost vorba să curăţim aluatul cel vechi, să detronăm pe Cel Viclean din inimile noastre şi să-l alungăm în turma porcilor, să premenim cu totul făptura omenească şi să ne renaştem, din apă şi din duh (*Ioan* 3, 5).

Lupta cea grea pe care trebuie s-o ducă azi creştinul renăscut este lupta împotriva celor ce fac cu creştinismul şi cu duhul Mântuitorului acelaşi lucru pe care-l fac cârciumarii, în pivniţele lor, cu vinul adus curat, din podgorii.

Este preferabil să te întâlneşti, în calea ta, cu cineva de altă lege sau complect ateu – dar om de convingere cinstită – decât să te întâlneşti cu unul din aceşti negustori cari adulterează învăţătura şi atitudinea creştină.

Aerele fericite, optimismul de poruncă, felicitările şi urările încântate – că s-a născut Christos, că s-a tăiat împrejur Christos, că s-a botezat Christos... – atunci când, cu toate faptele tale, cu toate gândurile tale şi cu tot aluatul tău cel vechi, tu eşti sluga lui Neron şi trăieşti la fel cu el: aceste aere, acest optimism, aceste urări şi felicitări plutesc între comedie şi crimă!

Christos s-a născut ca să nu mai minţim. Christos s-a născut ca să ne smulgă din făţărnicie şi din convenţionalism.

Christos s-a născut ca să aşeze pe pământ, şi anume în inimile noastre, temeliile unei împărăţii care culminează în cer şi în eternitate!

Christos s-a născut ca să năruiască trufia, amiciţia cu păcatul şi cu lumea aceasta şi măririle cele deşarte!

Christos s-a născut umil şi preacurat ca să ne facă umili şi fără vicleşug.

Înţelegeţi atunci ce înseamnă pretenţiile, zgomotul, ospeţele, îmbuibările şi congratulările noastre, la uşa staulului în care s-a născut Mântuitorul lumii!

Vreţi cu adevărat să veniţi şi să îngenuncheaţi şi voi, lângă staulul din Betleem?

Veniţi cu ochi smeriţi, cu paşi înceţi, cu inimă pocăită, cu toată atitudinea vameşului din *Evanghelie*: „Dumnezeule, milostiv fii mie păcătosului!“ (*Luca* 18, 13).

PRIN ŢARĂ ŞI MAI DEPARTE

CUVÂNT DE INTRODUCERE

Ziarul *Dimineaţa* e gata de multă vreme să înceapă să tipărească un caiet al meu de însemnări: *Prin ţară şi mai departe* (*Note & etape*).

A venit şi ziua lor. Cititorii mei vor găsi regulat, în paginile *Dimineţii*, şiragul acestor însemnări, cari sunt un fel de variantă a jurnalului meu din zile vechi.

Drept vorbind, aceste note porniseră să fie un călindar de vară, cu plimbări pe plaiurile ţării, cu popasuri prin locurile răcoroase şi cu multiplicate drumuri prin oraşele noastre cele mai de seamă... Într-o măsură oarecare, sunt şi acum, în vraful lor pestriţ, tot un astfel de călindar, însă cu unele rezerve şi adaosuri...

O împrejurare – unică până azi, în viaţa mea – m-a făcut să trec dincolo de graniţele neamului meu şi să trăiesc câteva zile excepţionale... Am notat aceste zile şi le-am pus în fruntea registrului. Am fost la munte, la şes, la ţărmul mării... Am alunecat, de multe ori, din peisagiul văzut cu ochii şi am trecut în altele numai sufleteşti...

Îmi sunt dragi râurile cari vin devale, pline de volbure şi de poveşti. Iubesc dealurile cari proptesc de ceruri umerii lor, încovoiaţi de prea multe livezi ori de prea grele păduri. Privesc cu dinadins oraşele şi satele tăbărâte în văi sau pe platouri... Dar un etern suflu de psalm mă împinge mai departe! Tabloului văzut îi suprapun privelişti nevăzute şi dincolo de mirajul acestei existenţe caut să preamăresc pe tainicul Autor... „Cel ce trimite izvoarele în văi şi prin mijlocul munţilor face să treacă apele: Cel ce adapă fiarele câmpului şi potoleşte setea onagrilor.“

Plecat zi cu zi, sau mai rar, deasupra acestei hârtii albe, menită să-mi fie confidentă, cum voi putea să trec cu vederea vecinătatea oceanului meu intim şi să ascund, celor ce se interesează de câte scriu, tocmai frământările mele capitale! Dacă pornesc pe jos, pe aci pe aproape, şi ajung în vreo alee solitară, umbrită de tei bătrâni – în zvonul lin al frunzelor şi al albinelor, regăsesc sanctuarul prin care am trecut în zorii zilei... Dacă mă amestec în clocotele străzii triviale, şi privesc, şi ascult, şi jelesc rătăcirile şi perversităţile ceasului de faţă, cum aş putea să nu-mi aduc aminte de cuvintele misterioase: „Este ceasul vostru şi stăpânirea întunericului“ (*Luca* 22, 53)? Dacă în durerile, în chiotul şi în contorsiunile epocei mele, văd apropiindu-se şi înfiripându-se semne din *Apocalips*, cum aş putea să pun sub obroc versetul profetic: „Vai celor ce locuiesc pe pământ din pricina celorlalte glasuri de trâmbiţă ale celor trei îngeri cari sunt gata să trâmbiţeze!“ (*Apocalips* 8, 13).

Evident, sunt stingher şi ciudat printre cei ce sunt spectatori, ca şi mine, la fantastica desfăşurare a viziunilor contimporane. Creştinismul meu surprinde, încurcă şi tulbură pe multă lume care îşi închipuieşte că atunci când ai dat Cezarului ce este al Cezarului, te-ai plătit şi faţă de Dumnezeu. Creştinismul meu mai indispune o categorie de oameni cari somnolează de zeci de ani în jilţul unor confortabile situaţii câştigate şi cari cred că în biserică suprema virtute este să asiguri credincioşilor o fericită digestiune. Mai departe, creştinismul meu scoate din răbdări şi din regulele bunei-cuviinţe pe partizanii unei secte încă nemărturisite ca atare, dar care reeditează extravaganţele şi ereziile gnosticilor şi antinomiştilor de odinioară...

Dar de ce pomenirea tuturor acestor lucruri, acum cu prilejul publicării unor note de călătorie? Fiindcă este cu neputinţă pentru cel ce trăieşte din convingeri puternice şi clocotitoare să nu poarte cu el, pretutindeni, lumea lui toridă şi supremă! Fiindcă e cu neputinţă pentru cel ce este atins de raza Marelui Mister să nu mărturisească cu psalmistul:

„Iehova, tu mă străpungi cu ochii şi mă cunoşti. Tu ştii când stau jos sau când sunt în picioare. De departe, tu pătrunzi gândirea mea. Tu ştii când sunt în călătorie sau culcat şi toate căile mele le vezi ca în palmă. Cuvântul nu s-a ivit încă pe limba mea şi tu îl ştii în întregime. Înaintea mea şi înapoia mea mă simt înconjurat de tine şi tu pui asupră-mi mâna ta...Unde mă voi duce ca să mă desfac de duhul tău? Unde voi fugi ca să scap de privirea ta? Dacă mă voi sui în cer, tu eşti acolo. De mă voi culca în cetatea morţilor, iată, tu eşti de faţă! Dacă voi lua aripile zorilor şi mă voi duce să locuiesc la marginile mării, şi acolo mâna ta mă va purta şi dreapta ta va da de mine!..."

Acasă ori în călătorie, în fundul codrilor sau în luntre, pe faţa apelor, sub soarele care răsare sau sub tainele opace ale nopţii, cine poate să fie primul nostru însoţitor dacă nu acelaşi care însoţi pe cei doi în drumul spre Emaus? Dar când te găseşti între oameni, când îi vezi cât sunt de egoişti, de nerozi, de întunecaţi şi de amăgiţi – unde vei odihni tristeţea ta, dacă nu pe ţărmul eternei Tiberiade!...

Vor găsi unii că este faptă nepotrivită, ba poate jignitoare, ca să aduni în nişte foiletoane asemenea preocupări şi atare simţire, bună de păstrat acasă ori la mânăstire. Poate... Dar a venit timpul când trebuie să spunem cuvintele Domnului: „Zic vouă că de vor tăcea aceştia, pietrile vor striga (*Luca* 19, 40).

Socotiţi că ziarelor noastre le şade bine numai atunci când publică furtişagurile, escrocheriile, sinuciderile dintre noi, sau carnetul agiului politic? Cine cunoaşte şi alte ziare decât pe cele naţionale, ştie ce rol important ocupă, în presa străină, faptele, ideile, discuţiile şi viaţa religioasă.

Dar tot într-acolo mergem şi noi. E adevărat că până mai deunăzi capitolul religios, pentru noi, era capitolul „popesc" şi nu ne mai opream la el decât atunci când voiam să ne amuzăm. Sunt şi astăzi destui cari nu vor să se lase de moda apucată. Aceştia au rămas în urmă!

În ziua de faţă, problemele religioase coboară încă o dată în arena socială. Controversele, pasiunile şi legiunile, gata de luptă, se adună pe văzute şi pe nevăzute. Neamul nostru românesc care a stat atât de mult, cuminte şi nevinovat, în tinda Bisericii Creştine Ortodoxe, este chemat la apropiate şi aprige dezbateri teologice.

Mirat va fi numai acela care nu s-a domirit până azi şi n-a înţeles că *ideea creştină este ferment etern.*

Literatura mea, în preziua marilor desprimăvărări ce stau să vie, este poate slaba dar nemincinoasa solie a ghioceilor.

ÎN AJUNUL ZILEI DE SF. GHEORGHE, 1925

Ştiam şi stabilisem din vreme că în ziua de 22 aprilie 1925, miercuri, în Săptămâna Luminată, plecăm din Bucureşti. Tovarăşii mei de călătorie erau patru din conducătoarele „Asociaţiei creştine a femeilor române" (trei din Bucureşti şi una din Iaşi). Trenul nostru era un accelerat de după-amiază, Bucureşti–Curtici–Budapesta.

O călătorie, oricât de lungă, oricât de scurtă, este totdeauna o pricină serioasă. Dacă o zi, în aparenţă banală, petrecută acasă, îţi aduce uneori lucruri şi preocupări neaşteptate, cu atât mai mult o călătorie dincolo de hotarele neamului tău. Eram invitat de către „World's Young Women's Christian Association" – şi anume de secretara Comitetului pregătitor, – la Visegrad, în Ungaria, ca să ţiu câteva conferinţe, la o întrunire de secretare.

Cu două luni mai înainte, Miss Evelyn W. Moore, secretara Comitetului pregătitor şi secretara financiară a întregii mişcări Y.W.C.A. îmi scrisese din Londra:

„Vă scriu în numele Comitetului executiv general ca să vă mulţumesc pentru acceptarea invitaţiei noastre la Cursul pregătitor de la Visegrad, aproape de Budapesta, care va ţine de la 27 aprilie, până la 1 mai. Subiectul pe care am dori să-l trataţi este «Formarea celor doisprezece Apostoli» şi anume aşa cum este tratat în cartea lui Shafto: *Şcoala lui Iisus, Metodele şcoalei, Autoritatea Învăţătorului, Caracterul şi Misiunea discipolilor, Lecţiunea şcoalei, adică Vestea cea Bună.* Neapărat că veţi dezvolta materia cum socotiţi că este mai bine, dar acestea sunt cele câteva puncte principale cari ne preocupă pe noi."

Am ajuns la gară ceva mai înainte decât tovarăşele mele de drum şi am căutat vagonul direct Bucureşti–Budapesta. Povara mea de călătorie e mică, un coş de richită şi o geantă. Tovarăşele mele au, însă, poveri grele: costume naţionale, cărţi şi documente, diferite merinde pentru drum.

Pornim cu ajutorul Domnului. Ziua adună şi amestecă clarităţi trecătoare, nori fără ploaie şi mii de zăbranice capricioase, deasupra câmpiilor şi ogoarelor redeşteptate. Suntem la începutul noii vieţi vegetale şi speranţa şi buna proorocie stau în cumpănă cu temerea şi cu tainele cerului, pe cari ştim că-l mâniem în fiecare zi.

Am făcut drumul Bucureşti–Predeal de numeroase ori şi toate gările şi toate dumbrăvile şi pâraiele, până la Predeal, proeminează, umbresc şi traversează câte o pagină de amintire. Sunt treizeci de ani de când am urcat la Sinaia întâia oară, şi am plimbat, pe lângă Peleşul de gheaţă, toridele mele reverii literare... Cunoscusem Sinaia, mai întâi, din romanul *Dan* al lui Vlahuţă, cartea orelor furate şi a discuţiilor din clasa a patra de liceu. Câtă viaţă de atunci încoace! Câţi prieteni rămaşi în drum, sub câte o cruce, sau târâţi devale de puhoiul preocupărilor materiale, de apele grase ale averii şi ale înţelepciunii acestei lumi!

Poate că sunt singurul din seria mea peste care anii au trecut zadarnic... Sunt tot atât de bogat ca şi acum treizeci de ani, măcar că am soţie şi copii, şi sunt tot atât de destoinic în treburile vieţii ca şi atunci. Trec dincolo de hotarele poporului meu, întâia oară. E prima mea călătorie în străinătate! Toţi conşcolarii mei, toţi prietenii mei sunt sătui de Paris, de Franţa, de Italia, de Elveţia, de ţările germane... Eu n-am văzut, până astăzi, nici măcar Budapesta.

Şi este un mare noroc şi călătoria de azi. Dacă n-ar fi fost „World's Young Women's Christian Association" şi invitaţia Comitetului executiv, rămâneam, mai departe, liniştit şi sihastru, sub cerurile patriei. Cel din urmă cuvânt din scrisoarea d-rei Evelyn W. Moore a pus capăt acestui imobilism: „We shall of course be happy to meet all your expenses".

Aşa se face că pot astăzi să vorbesc de drumul meu la Budapesta, ba încă mai departe, la Visegrad, pe malurile Dunării şi de acele câteva zile, cu fruntea dalbă şi nobilă, petrecute într-un mediu recules şi pios.

Scobim fundul văilor, pe sub umbra de seară a Bucegilor cărunţi. Podoaba iernilor permanente se răsfaţă, zdrenţuită, între sălbile brazilor posomorâţi şi aleile albastre ale cerului. Aici, într-o vilă din Buşteni, am scris, acum câteva primăveri, ultima mea scrisoare către Simforoza. Imaginară şi mult răbdătoare amică! Iată douăzeci de ani, de când ţi-am adresat prima scrisoare şi n-am izbutit, până azi, să-ţi adun nici măcar douăzeci de scrisori – coprinsul unui volum modest!

Urcăm spre Predeal. Semne multe şi triste vorbesc mereu de valorile de sânge şi de foc, cari au curs pe aici, devale spre inima ţării. Sângele l-a înghiţit pământul, focul s-a stins, dar norii sufleteşti ai acelor ani de război plutesc grei şi roşii asupra zilelor noastre. Când vom simţi, oare, încă o dată, în noi şi împrejurul nostru anotimpul păcii neprimejduite? Şi, pe ce căi, şi sub ce condiţii, şi din mâna cui, vom putea să aşteptăm această pace?

„Asociaţiunea mondială a femeilor creştine" este una din multele tovărăşii ale ceasului de faţă, cari se preocupă, direct şi indirect, cu domolirea bestiei străbune, întărâtate în noi, şi cu răspândirea păcii lui Iisus Christos.

Câteva femei de inimă din Anglia şi din America, altele câteva din centrul şi din sudul Europei – sărmane porumbiţe, pornite din corabia *Evangheliei*, după deluviul de foc – se adună ici şi colo, pe pământul care a băut sângele frăţesc, ca să se edifice ele între ele şi să elaboreze, pentru popoarele extenuate, un nou comentar, un definitiv comentar al cuvântului lui Iisus Christos.

DE LA CURTICI LA BUDAPESTA

23 aprilie. – Lumina zilei de ieri s-a stins dincolo de Braşov... De pe munţii încă iernatici şi neprimeniţi în frunza fagului, au coborât devale pâcle umede. Seara a făcut degrabă loc nopţii şi, în compartimentul cu toate locurile ocupate, ne-am legănat fiecare capul, ceasuri lungi, între somn şi aţipeală...

Ziua ne-a regăsit departe, pe ţărmul unui râu pe care îl vedeam întâia oară... Mai avem până la Arad numai câteva gări. O dimineaţă nesigură, roşie şi umedă – se pare că a plouat în timpul nopţii – creşte printre dealurile din dreapta şi din stânga şi mai ales în răsfrângerile somnoroase ale Mureşului.

Arad... Oraşul se topeşte pe jumătate în ceaţa dimineţii. Câteva străzi văzute din mersul trenului, câteva frunţi de edificii, copaci şi copăcei, uzi şi zgribuliţi, şi apoi gara vastă, croită şi realizată occidental – acesta e Aradul din această dimineaţă de Sf. Gheorghe.

În gara Curtici popas lung, mai lung decât e necesar pentru formalităţile de frontieră. Călătorii au rămas puţini: câţiva studenţi, cari se înapoiază la învăţătură, după sărbătorile Paştelui făcute în familie, şi câţiva oameni de afaceri, obişnuiţi cu porţile dintre ţări.

Suntem pe teritoriu maghiar. Acelaşi popas lung şi aceleaşi formalităţi, în gara Lokoshaza. Deşi toate se petrec în decursul a vreo 50 de minute, deşi acelaşi pământ neted şi mulţumit de ploaia de peste noapte poartă şi gara Curtici şi gara Lokoshaza, deşi acelaşi cer învăluit şi făgăduitor de belşug unifică lumea lui Dumnezeu, totuşi ne dăm seama că trecând de la prima gară la a doua, am trecut ca pe puntea dintre cei doi munţi din basme, năprasnici unul în faţa celuilalt, şi cumpenindu-se în slăvile a două epopei.

Dar viziunea aceasta ţine o clipă. Cu plăcută surprindere, observi că întrebările şi cercetările de rigoare sunt îndeplinite de funcţionari politicoşi, şi numai atâta cât cere o datorie superior înţeleasă. Intrăm în Ungaria cu o impresiune de reasigurare şi de pace, pe care vor nutri-o toate împrejurările din zilele următoare.

Suntem în bărăganul unguresc. Din botezul de peste noapte, pământul negru s-a deşteptat fraged ca un copil, sub nesfârşite scutece de holde. Atâta cât pot eu înţelege din câte văd, stăpânii acestui şes sunt minunaţi plugari. Arăturile sunt multe, variate şi delimitate cu compasul. Dar această întindere, atât de cultivată, e plină de cătune şi de conace şi din loc în loc se ridică, spre cerurile sure, roşii coşuri de fabrică. O primă viziune, pe care mi-a dat-o această ţară, a fost un complex de şoproane de ţiglă, cu jgheaburi şi cu bariere printre ele, unde mi s-a părut întâi că stau culcaţi nu ştiu ce bolovani uriaşi... Era o crescătorie de porci.

Gările încep să defileze, mari, arătoase, cu ferestre cari se deschid peste cuiburi aeriene de flori. Împrejurul acestor gări – Békescsaba, Bekesfoldvar, Mezobereny, Gyoma, – sunt sate puternice, cu fruntea mai totdeauna de ţiglă roşie şi pe fruntea aceasta: coroana Mântuitorului, în ghimpii ieratici ai sfintelor locaşuri.

Ca şi câmpia românească, pusta maghiară are semnul ei singuratic şi subţire, cumpăna fântânelor, de veghe pretutindeni, la capetele holdelor şi imaşurilor.

Nu înţeleg prea mult de ce această puzderie de conace. S-ar părea că fiecare agricultor a venit şi şi-a clădit gospodăria, la capătul locului său de muncă. Astfel, toată pusta, zburăturită cu conace, stă ca sub un zăbravnic verde cu bobiţe de mătase roşie.

Casele gospodarilor stau uneori aproape de linia ferată. Privesc şi notez înfăţişarea lor... Ordine, curăţenie, sănătate şi prosperitate... Dar un lucru mă izbeşte, îndeosebi, şi-l reţin cu energie, ca să-l aduc, mai târziu, de repetate ori în convorbirile mele... Vă aduceţi aminte de acel tip de călător cosmopolit, notat de Alphonse Daudet în romanul său *Sapho*, un olandez, mi se pare, care răscolise toată lumea, dar pe care nu-l interesase şi nu reţinuse din călătoriile lui, decât: cu ce preţ se vând cartofii, în fiecare punct al globului...

Aşa am păţit eu cu gospodăriile din pustă. Ce m-a impresionat în chip durabil este rânduiala cu care ţăranii unguri îşi ţin paiele şi cocenii. Am plimbat ochii pretutindeni şi am poftit să văd undeva paie risipite sau coceni răvăşiţi. N-am văzut! Paiele stăteau clădite frumos, ca nişte pietre, şi nu curgeau în nici o parte. M-am uitat să văd dacă sunt găini (cele dintâi care risipesc paiele)... Erau, dar nu lângă şura de paie...

La amiază, suntem în gara Mezötur. Un vânt larg de stepă răsuceşte perdelele vagoanelor. Printre arăturile cafenii se intercalează petece de rapiţă înflorită. Deasupra noastră, valurile cerului încep să se subţieze şi să se tivească cu aur.

Catolici sau protestanţi, oamenii de pe aici nu sărbătoresc pe Sf. Gheorghe. Îi văd, în şiruri lungi, pe lângă cletele de grâu... Muncesc, se plimbă, fac vreo clacă?

Gările se deşiră mai departe, Szolnok, Ujszasz (greu cuvânt!), Nagykata şi altele pe cari nu pot să le mai notez, trec printre pomii înfloriţi, printre jocul de nori şi de soare şi printre primele ondulaţii nisipoase, vestitoarele Dunării.

Pământul începe să tălăzuiască. Pusta prinde să se zbată uşor, în preajma Dunării. Înainte de gara Mende, observ, pe o pantă lină, mândra revărsare a unui parc, şi ceva din conturele unei vile...O amintire vagă şi depărtată zboară peste parcul contelui maghiar şi se pierde în vârtejul călătoriei noastre: Parcul de la Grumăzeşti al prinţului Caragea...

Peisagiul se îmbogăţeşte. Un pieptene de plopi, smârcuri, sălcii tunse scurt... şi iarăşi cute vaste de teren pe cari se clatină în lumina capricioasă, holde prospere, unde mâna lui Dumnezeu şi mâna omului au fost energice deopotrivă.

Dincolo de gara Maglod şi mai ales dincolo de o gară pe cari mi-au ascuns-o nişte vagoane de marfă, începe să se desluşească, înspre apus şi miazănoapte, bariera albăstrie a munţilor maghiari. Soarele se cerne printre nouri şi în imensitatea, măsurată cu fereastra vagonului, plutesc aburii zilelor fertile de primăvară. Budapesta începe să ne fie anunţată de zarea în care ghicim pâclele Dunării. Sub clarităţile difuze ale soarelui, ascuns, dar trecut de amiază, cresc deodată frunţi muntoase, norii şi şerpii fabricilor şi o imprecisă şi cenuşie dantelărie, care se preface, încet, în sârme şi în căpriori de fier...

Am trecut de gara Racos. Ne apropiem de Budapesta.

CU VAPORUL LA VISEGRAD

Falnic oraş e Budapesta! Cea dintâi impresie care te înfăşură, când pătrunzi cu trenul în Budapesta, este că pătrunzi într-o pădure de fier. Nu mai am timpul să notez ce sunt aceste siluete drepte şi înalte, pe sub cari trecem. Amănuntele mari şi mici fac cortine impunătoare în preajma noastră. Trenul se opreşte. Suntem sub un imens velarium de oţel: gara din Budapesta! (Cu admiraţie pomenită nu ştiu unde de Caragiale.)

Coborâm bagajele din vagon, ajutaţi de doi hamali cari vorbesc nemţeşte, şi privim cu sfială în jurul nostru, stingheri, în această gară uriaşă, ca nişte pui de vrabie, căzuţi din cuib, în tinda unei biserici. Cum ne vom descurca, pe cine vom întreba, mai întâi? Îmi aduc aminte că secretara care ne însoţeşte şi-a făcut ucenicia în America şi prind curaj. Cei trei studenţi cu cari am făcut bună tovărăşie, în tot drumul, ni se par acum nişte rude de cari ne despărţim. Dar „Asociaţiunea mondială a femeilor creştine" ne apare, deodată, minunată şi eficace tocmai în acest moment de şovăială. Fraternitatea nevăzută, dar sigură şi bogată în purtări de grijă, cu care această „Asociaţie" îmbrăţişează pe toţi cei ce vor să-i aparţină, ni se dă pe faţă chiar în această gară...

Când pachetele noastre erau toate grămadă pe peron, dar nu ştiam încotro să pornim cu ele, o fată necunoscută se apropie de tovarăşele mele şi le adresează cuvântul în englezeşte... Vine întru întâmpinarea noastră! Aparţine „Asociaţiunii creştine maghiare" şi vine să primească pe necunoscutele ei surori valahe!

Situaţia s-a limpezit. D-ra Victor – aşa se numeşte sora noastră maghiară – a hotărât, de mai înainte, tot ce trebuie să facem ca să ajungem la Visegrad. Hamalii încarcă bagajele într-un automobil, ne intercalăm şi noi printre bagaje şi pornim – la debarcader... Numai o clipă de întârziere, ca să ne dumerim şi să plătim cele nu ştiu câte mii de coroane, cuvenite hamalilor.

Budapesta ni se deschide disciplinată şi impunătoare. Ni se pare toată un palat fermecat şi bulevardele largi şi-nalte, prin cari trecem, ni se par coridoare, tăiate în piatră, în marmoră, în cristal şi în aur. O, amici maghiari, se vede bine că, lângă voi, alte câteva neamuri munceau întins, ca palatele voastre să crească, statuele voastre să înflorească şi lespezii istoriei să se încarce cu dafinii voştri nobiliari!

Visul nostru arhitectonic se isprăveşte prea curând... Ajungem la cheiul Dunării. Aci întârzierea este ceva mai lungă. Pricina este tot numărarea coroanelor. Dacă mai ţiu bine minte, cursa cu automobilul a costa mai mult decât o sută de mii de coroane. Trecem puntea mobilă, cei din urmă. Puntea se desface. Vaporul înviază şi se desparte de peretele cheiului.

Privim acum Capitala Ungariei, din însuşi centrul ei de echilibru şi de forţă. Budapesta este un dar al Dunării. Înţelegem acum ce este Pesta, ce este Buda, şi admirăm acest gigantic homard, cu capul în Buda, cu coada în Pesta şi cu picioarele înţepenite deasupra Dunării... Vechea cetate rotundă apare sus, sub norii prididiţi de soarele nevăzut. Un profil măreţ, întunecos şi medieval ridică Buda, de pe stâncile ei. Un profil insolent, învârfuit şi compozit aşterne Pesta de-a lungul Dunării şi printre reţeaua podurilor paralele. Amicele mele au mai văzut acest spectacol... Îmi arată câteva monumente: palatul regal, parlamentul, o catedrală... sau două... Dar perspectivele alunecă şi se schimbă. Vaporul nostru, salutând cu coşul podurile prea scunde, ne smulge din cercul fermecat şi ne scoate spre insula Margareta.

Ne rămân ochii spre frumuseţile citadine cari se strâng şi se turtesc, între plumbul închis al Dunării şi plumbul licăritor al cerului... Încet, Budapesta se îngroapă în zare: vaporul se întoarce după cum îi comandă Dunărea şi draperiile calme ale ţărmilor cu sălcii şi cu meri înfloriţi cad pe viziunea tumultoasă a marelui oraş.

Tot contactul nostru cu Capitala Ungariei a ţinut de-abia un ceas... infinit de puţin! Nădăjduim că la revenirea noastră vom avea mai multă tihnă ca să ne plimbăm şi să cercetăm metropola maghiară.

Stăm afară pe coverta vaporului. Soarele biruieşte labirintul de neguri şi de nori, în care s-a zbătut, trei sferturi din zi şi merge încet cu noi, pe apele zdrumicate. Pătrundem din ce în ce mai mult printre treptele ondulate ale Carpaţilor nordici. Dunărea execută câteva meandre cari ne amestecă punctele cardinale şi ne lasă nedumeriţi asupra direcţiei de unde am venit. Totuşi, soarele îşi caută calea spre apus, printre bariere din ce în ce mai subţiri şi mai albe şi asta ar fi destul ca să ne corectăm şi să ne regăsim...

Luăm aminte la porturile mici şi dese, printre cari umblăm în zigzag... Leanyfalu, Szentandre, Tahitotfalu, Dunabogdany şi mi se pare că la urmă de tot Kisoroszi. În spatele fiecăruia, stă în amfiteatru câte un sat, cu case drăgălașe, cu biserici ascuțite, cu livezi ninse de omătul lui aprilie.

Fetele noastre cântă și joacă hora, pe covertă... Repetă lecția coreografică, cu care se vor arăta într-o seară, în mijlocul tovarășelor lor de alte neamuri, adunate la Visegrad.

Dus ca un vis de vaporul cu mișcări stinse în apă, las visul să mă împresoare și să țească, în pânza lui de painjen miraculos, feeria ceasului de față, gândurile și icoanele de ieri, dorurile cari nu s-au izbândit niciodată și tristețea dulce a celor ce, izbândindu-se, s-au vestejit... Dar dincolo de toate aceste miragii, și de toate aceste grădini cu flori, de o zi, iată fântânele cele veșnice, iată glasul binecuvântării și al rugăciunii: „Binecuvântat este Dumnezeul nostru totdeauna acum și pururea și în vecii vecilor!..."

SUB CETATEA LUI MATIAȘ CORVINUL

Începe să însereze. Înălțimile muntoase pe cari le-am ajuns – poate sunt 50 de kilometri de la Budapesta până la Visegrad – se înveșmântă în straiul auriu și sur al vecerniei... Călătoria noastră în susul Dunării se isprăvește. Fiindcă țărmii sunt înalți și pieptoși, satele de pe mal ne strâng de aproape, Dunărea intră ca într-un tunel...

Și iată că, după o ultimă cotitură, ni se arată pe stânga – nouă celor ce ne mișcăm în susul Dunării – o largă zidărie sură, în văzduhul limpezit al serii și pe creștetul păduros al muntelui. Suntem la Visegrad. Știam, din spusele câtorva prieteni cunoscători, că locul congresului nostru, pe țărmul Dunării, stă sub o veche cetate a regilor maghiari.

Dar de-abia am prins de veste cetății lui Matiaș Corvinul și vaporul intră cu noi sub mal și se lipește lin de debarcaderul din Visegrad.

Câteva doamne, pe cari eu unul nu le-am văzut niciodată, dar pe cari le cunosc din nume, sunt la debarcader și ne primesc cu francă prietenie. În fruntea lor este prezidenta „Asociației creștine a femeilor maghiare", principesa Sulkovski, care ne urează bun sosit în țara ei. Lângă ea sunt trei doamne anglo-americane cari ne scutură mâna cu energie. Ca naștere numai una este americană, ca luptă organizatoare, și ca serviciu în sânul „Asociației" sunt câtetrele și din Anglia și din Statele Unite, ba chiar și din India.

Miss Charlotte T. Niven este secretara-generală a statului-major universal. D-na L. Ethel Luxmoore este membră în Comitetul executiv și soția unui colonel englez, din armata Mesopotamiei, Miss Evelyn W. Moore este secretara financiară și secretara Comitetelor pregătitoare sau de perfecționare (*training commitees*). Miss Moore este aceea cu care am tratat participarea mea la întâlnirea de la Visegrad.

Fără pierdere de vreme pornim către locuințele ce ne-au fost destinate. Eu rămân aci, pe țărmul Dunării, într-o vilă cu etaj, îmbrățișată pe dinafară de curpeni de glicină, în primul lor ceas de reînviere. Cele patru tovarășe de călătorie se duc mai sus, într-altă vilă, lângă celelalte congresiste.

Cât pot judeca, sub seara care începe să îngroape lumea în taină și în flori de liliac, suntem într-un sat de vile, între dealul abrupt și negru și Dunărea fosforescentă. Avem un ceas de respirat. Peste un ceas vom fi chemați la masă. Examinez camera mea și o găsesc confortabilă. Deocamdată e prea rece și ca temperatură și ca înfățișare. Se vede bine că este o încăpere mercenară. Nimeni nu locuiește în ea în chip statornic. Nici un suflet n-a luminat-o cu gândurile lui. Nici o inimă n-a dezmorțit-o cu vibrațiile și cu tainele ei. Probabil că vila aceasta e prea mare pentru proprietari (dacă cumva mai stau în ea) și că menirea ei, de la un timp încoace, este să adăpostească pasările călătoare. Aflu mai târziu că Visegradul are tradiția congreselor și că este stațiune climaterică.

Privesc cadrele din pereți și caut să decid spre care mă voi îndrepta, mai des, cu ochii și cu pașii gândului... Într-un colț, disting o imagine mică – reproducerea unei Madone cunoscute – suspendată de o fundă spălăcită... E un punct cardinal sufletesc, bine stabilit.

Deschid larg ferestrele. Un castan bătrân umple toată curtea cu făptura lui întunecată și foșnitoare. Printre frunzele negre răzbate, până în tavanul meu, zbuciumul roșu al apelor înserate. Dunărea este la douăzeci de pași de căpătâiul meu. Printre ea și vilă trece șoseaua unică a Visegradului.

Pe deal, în dosul vilei, se aude chemarea clopotului de cină. De aci înainte intrăm într-un program și într-o viață de internat. Am mai luat parte la câteva congrese ale „Asociațiunilor creștine" și cunosc disciplina lor... Cineva vine să mă ia și să mă conducă.

Dealul din spatele vilei, e atât de drept, încât vila pare îngropată, ori mai exact între deal și catul ei de jos se strecoară un coridor consolidat şi peste acest coridor, ieşi în grădina din spate, pe o punte arhaică. La lumina unei lanterne, trecem această punte nesigură şi intrăm în grădină, urcând din treaptă în treaptă, nişte trepte tăiate în pământ. După ce ieşim din grădină – toată plină de copaci – dăm într-o ulicioară, urcăm şi ulicioara şi iată-ne la poarta vilei de concentrare, vila „Cottage“... Aici e cartierul general, sala de mâncare şi, în acelaşi timp, grădina lui Academus...

În sala de mâncare – pe care, de câteva ori, în ceasurile ploioase, din zile următoare, am făcut-o sală de cursuri şi capelă de rugăciune, – ne întâlnim, întâia oară, toată suflarea congresistă... Nu suntem prea mulţi, dar reprezintăm vreo opt popoare şi trei continente!

Sunt singura faţă bisericească din tot congresul. În privinţa aceasta, aşteptările mele erau cu totul altele. Ştiam prea bine că la acest congres al secretarelor vor veni secretare din Grecia, din Serbia, din Bulgaria, pe lângă cele din ţările germane... Dar socoteam că congresistele noastre ortodoxe vor veni – aşa ca soaţele lor romance – cu câte un duhovnic din ţările lor... Deziluzie! Din Grecia venise numai o doamnă, din Bulgaria câteva fete şi din Iugoslavia era vorba să vie una singură. Aşadar, fraţii în Christos, pe cari îi aşteptam, erau inexistenţi!

Agapele „Asociaţiunilor creştine“ încep de-a pururi cu o rugăciune, cu atât mai vârtos cu cât, iată în această sală şi la acest congres, un autentic preot bizantin... Întind mâinile deasupra acestor oameni, cari au amuţit deodată, şi le împart binecuvântările Mântuitorului.

VIAŢĂ CHINOVIALĂ

Marii nemulţumiţi sociali şi marii reformatori ai acestei vieţi pământeşti şi-au închipuit şi ne-au prezintat adeseori felurite concepţii de viaţă cenobitică şi felurite programe. Le aduc cu smerenie la cunoştinţă, pentru utilizări viitoare, cum era împărţită ziua noastră la Visegrad şi cum trăia mica noastră chinovie.

La ora şapte dimineaţa, doamna Maria, ministrul meselor noastre, sau dacă voiţi arhondăreasa noastră laică, suna cu exactitate deşteptarea. La ora opt, era al doilea clopot, pentru exerciţiile gimnastice în aer liber, pe una din terasele de la vila „Cottage“. Eu unul eram scutit de aceste exerciţii, nu atât din cauza vârstei înaintate, cât din cauza hainelor mele orientale, incompatibile cu gimnastica.

La opt şi jumătate suna al treilea clopot pentru gustarea de dimineaţă. Imediat, după gustare şi fără să părăsim sofrageria, ne adunam într-un colţ al ei, lângă un clavir; cineva – pregătit din vreme – citea un pasagiu din *Sf. Scriptură* şi în legătură cu cele citite rostea o rugăciune.

La nouă şi jumătate, tot la glasul clopotului, intram toţi în clase. Erau două lecţii de dimineaţă şi a treia după-amiază, de câte o oră şi jumătate fiecare, 9 jum.-12 jum. şi 5-6 jum. Lecţiile erau de două feluri: teoretice şi practice.

De natură teoretică erau, de pildă, conferinţele pentru cari fusesem invitat eu. Lecţiile practice erau cele mai multe şi din domeniile cele mai variate. Aici erau maestre doamnele engleze.

La ora 11 a. m., după prima lecţie, elevii flămânzi erau chemaţi la gustarea a doua: un pahar cu lapte sau o tartină cu unt.

La ora 1 d.a. – clopotul cel mare, pentru prânz. De la 1 jum. până la 4 jum. – vremea ceaiului – pensionarii erau liberi să-şi trăiască viaţa după gustul lor, puteau să doarmă, să se plimbe, să se joace sau să lucreze.

La ora cinci, iar şcoală; la ora opt seara, cina, iar după cină o oră şi jumătate, uneori două, de petrecere obştească. Dar petrecerile de după cină nu erau fără metodă şi fără pregătire. Erau nişte serate cu caracter precis. Congresistele – de data aceasta, grupate pe naţiuni, – dădeau câte o serată naţională. Aşa am avut serata românească, serata cehoslovacă, serata bulgară. E adevărat că congresistele se ajutau, pe sub mână, şi caracterele specifice nu erau prea riguros păstrate. Aceste serate consistau din mici conferinţe, cântece şi dansuri în costume naţionale, şi tendinţa era ca fiecare naţionalitate să aibă ceasul ei de rampă şi de admiraţie.

În sfârşit, aproape de ora zece, încheiam ziua noastră, prin câteva minute de reculegere religioasă şi prin câteva cântece, din cartea de imne protestante, pe cari congresistele evanghelice (adunate împrejurul clavirului) le cântau cu invariabilă frumuseţe.

Sunt, de felul meu, o vietate mai mult sihastră decât cenobitică, întrucât îmi consum gândurile şi ceasurile mai mult în singurătate, dar trebuie să recunosc că viaţa noastră de la Visegrad era plină de farmec. Nu ştiu ce mare singuratic a spus: „Ori de câte ori petrec şi întârziez printre oameni, mă înapoiez la mine acasă mai rău decât eram când am plecat". Vorba aceasta conține o mare doză de adevăr, când ne gândim la cercurile și la adunările omenești, așa cum le vedem în societatea civilă.

Trebuie, însă, să facem o dreaptă rezervă, în favoarea acelor adunări în cari idealul religios luminează și încălzește ca soarele de primăvară. Binefăcătoarea atmosferă sufletească pe care o simțiam toți și apropierea frățească dintre noi – cei ce ne găseam laolaltă întâia oară! – erau pentru mine un început de explicare a acelor puternice obștii monahale din zilele de aur ale creștinismului.

Înțeleg, pe de altă parte, la filosofii socialiști și comuniști ardoarea lor teoretică și perseverența lor, în niște construcții și planuri de reformă socială, adeseori contrazise de egoismul nostru și dovedite ca mai presus de puterile noastre. Este vechiul suspin și vechea constatare din *Sfânta Scriptură*: „Iată cât este de bine și cât e de frumos, când frații locuiesc împreună, în bună înțelegere!..." (*Psalmul* 133).

Vă mărturisesc că puține momente din viață au atâta preț ca acele petrecute, în comunitate de ideal și de simțire cucernică, cu cei ce te înțeleg și te îmbrățișează ca pe un frate al lor. Dar, după câte pot eu să înțeleg și să gândesc, asemenea desăvârșite uniformizări sufletești nu se pot realiza decât pe platforma idealului religios. Trebuie să ne preocupe ceva care trece dincolo de egoismul și de noroaiele noastre pământești, ca să rămânem aproape unul de altul și nemânjiți. Și chiar, în aceste condiții, uneori contopirea sufletească întârziază și opera întreagă rămâne mai mult o asociație timporală, decât o legătură definitivă.

Atât de greu este să ridici palate filosofice, sociale și religioase cu acest element, – supus unui etern neastâmpăr – **omul**, zis totuși, prin hiperbolă: „homo sapiens".

Ceea ce s-ar părea paradoxal este că acela care simțea, poate, mai lămurit frumusețea acestei bisericuțe de inimi devotate și gusta mai mult zelul și nevinovăția ei, era tocmai acela care măsura mai exact și-și mărturisea cu părere de rău – câtă largă depărtare este încă între el și toți ceilalți. Acesta eram chiar eu!Preot ortodox, credincios altarului Bisericii mele și paznic vigilent Sfintelor Taine, pluteam în această mică lume protestantă, ca un cristal indisolubil, într-o baie chimică neputincioasă.

O DUMINICĂ ÎNTRE CONGRESIȘTI

Vineri și sâmbătă, 24 și 25 aprilie, au trecut conform programului (avem un program riguros), cu felurite comunicări și constatări, printre cari și o conferință bine închegată, rostită, în franțuzește, de pastorul calvin Iuliu Murakozy, din Kecskemet. Conferențiarul își făcuse studiile în facultățile teologice protestante din Franța și era vizibil că profitase de anii universitari.

Iată că venea acum o duminică – ziua Domnului – și trebuia cinstită cu cuviință. În chip firesc, statul nostru major englez s-a gândit la mine și m-a rugat să efectuez, în trapeza prefăcută în capelă, un serviciu dominical, după inspirația și preferințele mele.

Nu puteam deloc să cuget la serviciul, la podoabele, la intențiile și la amploarea duminicilor noastre ortodoxe. Trebuia un serviciu ad-hoc, făcut din lecturi biblice și consolidat cu o predică. Lucrul cerea oarecare bătaie de cap, fiindcă trebuia să împletesc și să proporționez, în opera mea improvizată, proza franceză cu proza germană. Fetele bulgare știau, mai toate, franțuzește. Fetele maghiare înțelegeau, mai ales germana. Fetele germane vorbeau și franțuzește și englezește.

Era Duminica Tomii. Pericopa din *Sf. Evanghelie* și ideea cardinală a predicei veneau de la sine. Am început cu *Psalmul* 51 și pe acest psalm – ca pe un stâlp de fier – am ridicat, în spirale, frumoasa iederă, a Ecteniei celei mari. Dar era nevoie, în această zi excepțională, de câteva accente noi, de o proaspătă efuziune, cu care dragostea mea de creștin și de preot al lui Iisus Christos se simțea cu tristeță datoare acestor suflete neprevenite și naive. Sf. Apostol Pavel zice (*Romani* 15,1): „Datori suntem noi cei tari să purtăm slăbiciunile celor fără putere și să nu căutăm plăcerea noastră. Fiecare dintre noi să fie aproapelui pe plac, la ce e bine, pentru zidirea lui." Am compus, deci, pentru acest rar serviciu divin, o rugăciune de temelie, pe care odihneam toată caritatea inimii mele, dar de care se izbeau, nevăzute, toate rezervele credinței mele sacramentale integrale.

Fetele noastre, în generală participare, au împodobit cu flori masa de conferințe și au aprins pe ea două sfeșnice, făcând astfel un mic altar neutral, întors spre răsărit.

Înaintea acestui altar m-am rugat Mântuitorului: – „...Ai binevoit să ne chemi din patriile noastre și să ne aduni în acest colț primăvăratic, prin spiritul de fraternitate și de devotament al *Evangheliei*

Tale. O, Dumnezeule, care pentru răscumpărarea noastră ai pogorât din sânurile Tatălui şi Te-ai întrupat de la Duhul Sfânt şi din Prea Sfânta, pururea Fecioara şi negrăit Prea Fericita Maria. Tu, Împărate al Bunătăţii, binevoieşte a privi spre adunarea noastră şi spre această ofrandă de inimi şi de rugăciune pe care ţi-o facem în ora aceasta...

Ne străduim, Stăpâne, să urmăm în spiritul Tău de conciliaţie şi de universalitate, deasupra apelor mari şi tulburi cari stăpânesc încă pe pământ, aşa ca odinioară porumbiţa lui Noe, deasupra tragediei potopului.

Ne străduim, Stăpâne, să urmăm cu simplitate, ne silim să regăsim bucuria Apostolilor Tăi, cari – în zilele predicei Tale – ţinându-se de paşii Tăi, pe drumurile Galileei, culegeau, nevinovaţi, spicele de grâu şi mâncau bobul din ele. Cu mâinile noastre sfioase, năzuim să culegem spicele *Evangheliei* Tale şi să scoatem din ele rodul mântuitor...

Suntem fiii unor ţări deosebite şi ai unor confesiuni şi mai deosebite. Voim să rămânem credincioşi doctrinelor venerabile pe cari părinţii şi bisericile noastre ni le-au sădit în inimă, din copilărie.

Dar întru cinstea convorbirii pe care ţi-a plăcut s-o ţii cu Femeia samariteană, întru cinstea bunului samaritean (care vedea pe aproapele în orice om nenorocit) în cinstea învăţăturii Tale către Petru (când i-ai poruncit să mănânce fără sfială tot ce Dumnezeu a făcut bun pentru mâncare) şi noi, la fel, Stăpâne, ridicându-ne, un moment, deasupra hotarelor, a categoriilor şi a pravilelor vremelnice, Te rugăm să binecuvântezi adunarea noastră şi să primeşti cu îndurare jertfa de gânduri frăţeşti şi de muncă împăciuitoare, pe care ţi-o aducem.

...Îndură-te şi apără familiile noastre, casele noastre, pe compatrioţii şi ţările noastre, dăruind o pace statornică şi rodnică Bisericilor Tale... Primeneşte puterile noastre, curăţeşte simţurile noastre şi fă-ne să fim, după cuvântul Tău, înţelepţi ca şerpii şi nevinovaţi ca porumbiţele!...“

Mai mult decât atâta nu puteam să spun decât a doua zi şi în zilele următoare, în ciclul meu de conferinţe.

Predica a fost, în substanţă, aceeaşi pe care o ţinusem a doua zi de Paşte, pe amvonul mitropoliei din Bucureşti, dar, fireşte, trecută prin pieptenele des şi dificil al unei limbi străine.

După serviciu, mica obştie religioasă s-a risipit pe coastele muntelui, la lumina soarelui şi la culesul florilor. Când a sunat clopotul pentru masa de amiază, Cornelia Mensing, cea dintâi dintre secretarele germane, îmi aduce un ciucuraş de flori de aprilie:

– Primeşte-l ca un omagiu pentru serviciul liturgic pe care ni l-ai făcut astăzi.

L-am primit cu o tresărire de surprindere. Se întorc vremile înapoi? Suntem iar copilul din *Trandafirii*?... De data aceasta, ca într-o zi clară şi pacificată de octombrie, de-abia cu nu ştiu ce funigei de reverie, agăţaţi în ramuri desfrunzite, am coborât în chilia mea şi am prins, la iconiţa Pururei Fecioare, acei fragezi clopoţei de aprilie.

SOCOTELILE BUNE FAC PE BUNII PRIETENI

Nu trebuie să uităm ce suntem fiecare şi nu trebuie să confundăm patrimoniile noastre. Înţeleg şi preţuiesc buna vecinătate şi colaborarea interconfesională dar sunt pentru buna contabilitate dogmatică.

Ce sunt aceste asociaţii mondiale Y.M.C.A. şi Y.W.C.A.? Sunt nişte Internaţionale ale tineretului creştin, întemeiate în ţările anglo-saxone şi răspândite de jur-împrejurul pământului. Fiindcă este vorba de asociaţiunea fetelor, iată, după documentele casei, ce este această asociaţie:

„... este o instituţie feminină, clădită pe temelie creştină şi răspândită în toată lumea. Ţinta ei este bună starea fetelor. Numărul membrelor, risipite azi în 35 de ţări din toate continentele, este aproximativ de 800 000. «Asociaţia» este reprezintată azi aproape în fiecare oraş mare... «Asociaţia» nu însemnează că este o sectă religioasă sau că toată activitatea ei se reduce la studiul *Bibliei* şi la întruniri religioase. În planul de muncă al «Asociaţiei» nu există nimic care să-i dea fizionomia de sectă.

Ea numără, între membrele ei, tinere cari aparţin feluritelor ramuri ale Bisericii Creştine şi altele cari nu fac parte din nici o biserică. O fată nu va fi niciodată exclusă din «Asociaţie», din pricina credinţei religioase pe care o are, şi nici din pricina lipsei de credinţă. Conducerea «Asociaţiei » este în mâna acelora cari recunosc baza şi principiile ei...“ Care este baza, cari sunt principiile?

„Baza: Credinţa în Dumnezeu Tatăl, Creatorul, şi în Iisus Christos, Fiul său unul Născut, Domnul şi Mântuitorul, şi în Duhul Sfânt, Duhul Adevărului, izvorul puterii de viaţă pentru muncă, potrivit învăţăturii *Sfintelor Scripturi.*“

„Principii: «Asociația mondială a fetelor» voieşte să reprezinte toate ramurile Bisericii Creştine... Ea cuprinde, în vastul ei câmp de activitate, tinere femei şi fete, fără deosebire de confesiune, şi-şi dă osteneala ca să le servească, lucrând pentru buna lor dezvoltare spirituală, intelectuală, socială şi trupească şi însuflețindu-le pentru muncă şi cooperație, în sânul Bisericii Creştine."

„Asociația" îşi ia obligația să dea un loc de frunte studiului biblic şi rugăciunii. Idealul conducătorilor este ca întreaga operă să fie pătrunsă de spiritul creştin. Conducătorii, însă, socotesc, că deşi studiul biblic şi adunările cucernice sunt absolut necesare, totuşi ele nu sunt singura cale, prin care „Asociația" îşi îndeplineşte solia sa creştină. Orice muncă, recreație, educație, orice ajutor... trebuie să oglindească spiritul prieteniei, al curăției, al iubirii de oameni, în fapta şi în purtarea noastră zilnică, aşa încât acei pe cari îi înrâurim: să vină sub înrâurirea lui Christos însuşi şi, în acelaşi timp, să primească de la El ceva din plenitudinea vieții, astfel precum El a venit să ne-o aducă...

„Asociația" este a femeilor tinere şi a fetelor... Aceasta nu înseamnează că „Asociația" nu stă şi în serviciul celor ce nu mai sunt tinere sau că ea, printre membrele ei, nu cuprinde şi fete mai bătrâne. Fapt este, însă, că spiritul „Asociației" rămâne fonciarmente tânăr. „Asociația" este deschisă tuturor stărilor sociale, tuturor categoriilor şi tuturor raselor. Cei ce o constituiesc sunt infinit de felurit între ei. Unii sunt învățați, alții sunt fără carte. Unii rămân acasă în preajma părinților; alții merg în lumea largă, ca să-şi agonisească pâinea zilnică şi, uneori, să agonisească şi pentru alții. „Asociația" are membre – în fabrici, în întreprinderi comerciale, în magazine, în aziluri, în birouri, pe scurt în toate situațiile cari sunt astăzi accesibile fetelor. Vin apoi fetele din şcoli, din institutele speciale şi din universități...

„Asociațiunea" se luptă pentru prosperitatea fizică, sufletească, socială şi morală a fetelor sale. Sunt cămine creştine pentru fetele călătoare sau aflătoare în altă țară decât a lor... Sunt restaurante şi lăptării, unde fetele găsesc, cu un preț potrivit, o hrană bună şi priincioasă... Sunt jocuri de tot felul şi întreceri menite să întărească viața fizică şi să asigure sănătatea. Pe lângă acestea, avem conferințe cari instruiesc pe fete asupra îngrijirii trupeşti. Pentru formarea spiritului, avem cursuri de limbi străine, de literatură, de artă, de istorie şi de muzică. Multe asociații au şi cursuri de şcoli de meserie... Altele au

cursuri de puericultură, de gospodărie, curățitorie etc... „Asociația" pune la cale concerte şi serate, unde fata se poate întâlni cu prietenii şi cu prietenele... „Asociația" dă sfaturi la alegerea unei cariere şi are birouri speciale cari găsesc de lucru fetelor din sânul ei...

Este evident, prin urmare, că avem de a face cu o Internațională a tinerimii feminine, călăuzită de spiritul dragostei creştine, dar fără nici un fel de exclusivism religios. După cum rezultă din alte documente ale casei, conducătorii acestei vaste asociații sunt, îndeosebi, anglo-americani din cele cinci continente. Mişcarea aceasta impune şi entuziasmează ca tot ce e mare şi cu tendințe universaliste. Aproape un milion de femei tinere şi de fete fac parte din această falangă a devotamentului creştin, a frăției în numele Mântuitorului! Şi inimile lor ard şi luminează, ca nişte licurici, de jur-împrejurul pământului, în noaptea ignoranței, a prejudecăților şi a duşmăniilor interesate!

Trebuie să mai facem încă o constatare care va contribui la clarificarea noastră. Această mişcare este pornită din lumea protestantă şi membrele „Asociației" sunt, în precumpănitoarea lor majoritate, fiicele Bisericii Protestante. Deşi statutul „Asociației" nu are nici o restricțiune religioasă, fapt este că toate acele ramuri ale Bisericii Creştine, declarate ca egal binevenite, sunt numai ramuri reformate şi evanghelice... În „Asociație" nu există decât prea puțini romano-catolici şi mă întreb dacă şi cu atâta nu cumva afirm o eroare... Biserica Romano-Catolică este potrivnică „Asociației" şi (cel puțin cât ştiu eu) deconsiliază pe fiii ei să se împrietenească cu această mişcare.

Pe de altă parte, pentru noi creştinii ortodocşi şi pentru bisericile noastre orientale, „Asociațiunile" tinerilor creştini (băieți şi fete) sunt nişte aparițiuni de după război. De-abia în anii din urmă au început în vechile noastre vetre pravoslavnice, să apară, ca o curiozitate, triunghiul roşu şi triunghiul albastru.

CONFERINȚELE MELE

În tot sudul şi în tot răsăritul Europei, nu cred să fie, printre ortodocşi, decât câteva mii de aderenți ai asociațiilor Y.M.C.A. şi Y.W.C.A., chiar dacă pun la socoteală şi asociațiile creştine studențeşti, corelate celor dintâi. Aşadar, rămâne stabilit că lumea din aceste mişcări este mai cu seamă protestantă. Atunci, vă dați seama, că studiul *Bibliei*, că pietatea, că concepțiunea religioasă, că toată atmosfera sufletească din clasele, din adunările şi din toate instituțiile acestor asociații este – fără vina nimănui – inevitabil protestantă.

Recunosc bucuros că aceşti oameni nu vor să facă propagandă în folosul bisericilor lor americane, atât de numeroase şi de prolifice. Recunosc că până azi Y.M.C.A. şi Y.W.C.A. s-au purtat, printre noi, cu ideală corectitudine şi nu s-au dovedit a fi în serviciul nici unei secte protestante. Totuşi (adevărul este adevăr), aceşti oameni sunt suspectați şi câteodată, pe față sau în ascuns, li se face opoziție. Pentru ce? *Fiindcă ei sunt buni protestanți iar ai noştri sunt răi ortodocşi*! Numai simpla lor apariție, printre noi, cu deprinderile lor religioase precise şi bine susținute şi constituie, pentru noi, o primejdie de dezagregare bisericească!

Ei pot să fie foarte sinceri. Ei primesc în asociația lor orice biserică şi orice confesiune şi nu fac nici o propagandă celor de curând primiți (se înțelege fiindcă se presupune că şi aceştia țin cu putere la biserica şi la confesiunea lor). Dar ce se va întâmpla când aceşti proaspăt primiți n-au nici o idee despre catehismul bisericii proprii, iar *Sf. Scriptură* este, pentru ei, tot atât de familiară ca *Zend-Avesta* sau *Coranul*?...

Iată care este situația noastră, în fața acestor foarte utile internaționale ale tineretului creştin.

*

Sunt dator să accentuez că statul-major al „Asociațiunii mondiale al fetelor creştine“ s-a purtat cu noi românii nu numai corect, dar chiar delicat. Se ştia despre mine că sunt conferențiarul şi epitropul duhovnicesc al micei înjghebări creştine feminine de la noi. Nu mă îndoiesc că se ştia de asemeni că la lecțiile mele scot cu vigoare în evidență caracterele mărturisirii noastre ortodoxe şi că mă străduiesc să deştept, în copilele noastre, simțul nostru bisericesc specific.

Cu toate acestea, sau poate tocmai pentru aceste considerații, doamnele din comitetul executiv din Londra, mi-au cerut să țin, la Visegrad, cu secretarele ortodoxe, un ciclu de conferințe asupra „Pregătirii celor 12 Apostoli“.

Aş fi voit şi mă aşteptam să găsesc la Visegrad şi câțiva colegi, preoți din celelalte biserici ortodoxe. Ar fi fost locul şi prilejul să discutăm – întâia oară între clericii ortodocşi din sudul Europei – cum trebuie să ne purtăm şi cum trebuie să lucrăm cu cele două internaționale protestante. Speranțele mele erau, însă, ilegitime.. Nu putem să cerem bieților anglo-americani să-şi lase treburile lor şi să se tocmească pândari pe înțelenitele noastre moşii ortodoxe.

Problema rămâne deschisă până când Bisericile surori – greacă, bulgară, sârbă şi rusă – vor înțelege mai bine situația şi vor căuta, frățeşte şi creştineşte, să valorifice personalitatea lor dogmatică şi să precizeze atitudinea lor, în fața uriaşei expansiuni protestante anglo-americane.

Miss Moore îmi scrisese că ar dori să tratez subiectul propus, după norma şi capitolele pe cari le înfățişează cartea lui G.R.H. Shafto: *The School of Jesus*. Programul cursurilor noastre cuprindea, într-adevăr, pentru cinci zile consecutive, de la 9,30-11 a.m., următoarele titluri: *Şcoala lui Iisus, Metodele şcoalei, Autoritatea Învățătorului, Caracterul şi misiunea discipolilor* şi *Lecțiunea şcoalei: Evanghelia lui Dumnezeu*. Prima conferință era luni, 27 aprilie; ultima conferință era vineri 1 mai.

Miss Moore îmi spusese cu condescendență: Veți trata subiectul cum veți crede mai nimerit, dar acestea sunt capitolele cari voim să fie tratate. Am consultat cartea lui Shafto şi am găsit-o cinstit şi sincer protestantă. Omul aşa se pricepe să trateze asemenea materie. Şi de sute de ani, în biserica lui, aşa înțeleg urmaşii Reformatorilor opera lui Iisus Christos şi activitatea şi zilele din Galileea. Cine crede şi înțelege altfel subiectul propus e liber să-l înfățişeze şi într-alt fel şi să ne convingă că punctul lui de vedere este cel adevărat!

Doamnele mele englezoaice au luat, însă, o măsură înțeleaptă. La acelaşi curs, au creat două clase paralele, una franceză pentru mine şi una germană pentru profesorul Victor, de la Facultatea Teologică protestantă din Budapesta. Cu acest chip, auditorul nostru s-a împărțit în două, o parte aproximativ ortodoxă şi alta francamente protestantă. Cu acest chip, nici eu nu aveam nevoie să fiu tălmăcit în nemțeşte, nici profesorul Victor să fie tălmăcit în franțuzeşte (cum se întâmpla cu celelalte cursuri).

Fetele românce, îndeosebi Cristina Galitzi şi Alice Gruenau, mă auziseră de mai multe ori în Bucureşti. Pentru celelalte fete ortodoxe, eram, cu sistemul meu ortodox, poate tot atât de nou, ca şi pentru doamnele din Londra cari luau parte, cu schimbul, la lecțiile mele. Am de gând să tipăresc, într-o zi, sub titlul: *Mărturisirea de la Visegrad*, aceste cinci conferințe, ținute pe terasa vilei „Cottage“...

E vrednic de notat că scena şi cadrul congreselor ţinute de „Asociaţiune“ sunt întotdeauna căutate prin cuiburile cele mai pitoreşti. Vila „Cottage“ avea câteva terase cari păreau direct suspendate deasupra Dunării. Câţiva jugaştri şi câţiva platani umbreau, cu frunzele lor de-abia resfirate, podeţele aşternute cu nisip şi scările de piatră. Pe marginea terasei, era o balustradă rustică, biruită de o mulţime de ierburi şi de vrejuri, grăbite să-şi facă loc la soare şi să-şi reverse florile.

Prin această plasă de ramuri şi de ierburi, licărea Dunărea, lată ca o platoşă de uriaş, şi treceau spre debarcader coşurile fumegânde ale vapoarelor. Pe ţărmul dimpotrivă, puternic izbit de soare, era un sat cu înfăţişare de orăşel, aşezat în trepte, de-a lungul Dunării şi strejuit de clopotniţe şi de coşuri de fabrică. Satul se numea Nagy-Marosz, avea staţiune de cale ferată, şi cel puţin zece trenuri pe zi treceau prin gara lui, în sus şi în jos...

După ce-mi terminam conferinţa, lăsam jilţul profesoral colegului (de obicei colegei) care venea după mine şi intram în rândul elevilor. Ca elev, eram mai liber să privesc cadrul în care ne găseam şi să admir reţelele soarelui, cari se tăiau în balustrada noastră şi se muiau în Dunăre...

Mă găseam în acest loc întâia oară şi poate unica oară, în viaţa mea... Vedeam pe oamenii cari mă înconjurau, ca să nu-i mai văd, peste câteva zile, poate niciodată... Între ei şi mine – deşi cu toţii intim devotaţi lui Iisus Christos – erau depărtări stranii, cari se umpleau uneori cu toate zidurile mânăstirilor din Orient... Şi cu toate acestea, în acest loc şi lângă aceşti oameni, mă simţeam mângâiat şi despovărat, într-un chip negrăit! Cu durere trebuie să mărturisesc că a trebuit să sosească până la noi aceste internaţionale protestante, ca să cunosc fericirea uceniciei colective, la picioarele Mântuitorului.

DINCOLO DE VILA „COTTAGE“

Şi totuşi Visegradul mai avea şi alte frumuseţi decât academia noastră de la vila „Cottage“... În fiecare după-amiază, în orele libere, porneam din chilia mea şi făceam o plimbare pe şoseaua satului, de obicei până la oficiul poştal, unde depuneam scrisorile mele. Trebuie să zic mereu „sat“, pentru că Visegradul însemna, tot, un dublu cordon de case, între deal şi Dunăre, cu grădini cari se căţărau pe deal, cu grădini cari se scăldau în Dunăre. Dar aceste case erau numai vile, iar grădinile lor erau parcele, delimitate din Paradis!

Deşi în inima Ungariei, Visegradul era mai mult un cuib nemţesc. Auzeam destulă limbă germană, amestecată cu cea maghiară. Populaţia era în majoritate catolică. Protestanţii nu aveau nici o casă de închinăciune. În schimb, Biserica Romano-Catolică domina coasta, cu făptura ei puternică şi cenuşie.

Nu ştiu din ce trăiau oamenii locului, fiindcă pe coastele înalte se vedeau numai livezi, păşuni şi păduri. Pe aceste pripoare, cu Dunărea în vale, ce agricultură putea să prospereze? Pescari – omenii nu erau, fiindcă Visegradul, deşi te făcea să-ţi aduci aminte de Capernaum şi de Bethsaida, nu era schelă de pescari... Desigur că aceşti oameni trăiau din creşterea vitelor – multe şi frumoase, pe cari le vedeam seara când treceau pe şosea... Dar, ar fi putut să trăiască fiecare din produsul grădiniţei lui căci fiecare grădiniţă era o seră de plante potagere şi de flori. Aci puteai să vezi şi să înţelegi ce pot să scoată hărnicia şi meşteşugul din câţiva stânjeni de pământ.

Pe acea mică stradă din Visegrad se găseau toate instituţiile şi toate notabilităţile comunei, intercalate printre frumoase vile şi prăvălii. Ca strein, ar fi trebuit să mă prezint biroului care ţine seamă şi notează pe mosafiri. Dar această formalitate şi altele la fel sunt îndeplinite, pentru noi toţi, de către membrii maghiari ai „Asociaţiei“.

Un preot oriental nu se vede oricând în sat la Visegrad. Un lucrător dintr-o grădină m-a oprit într-o zi, la gardul de sârmă...

– Gelobt sei Iesus Christos!

– In Ewigkeit. Amen!

Şi am intrat în vorbă. I-am spus de unde sunt şi ce caut prin partea locului. Fireşte, sub o formă populară, care putea să fie şi legendară. Mi-a spus şi el că e de fel de prin Galiţia şi că s-a aciuat aici de multă vreme... Nu lucra pe locul lui, ci pe loc străin... Era un om, trecut de mijlocie, dar încă rumen şi robust...

Ne-am mai întâlnit şi a doua oară şi am mai legat un crâmpei de vorbă... Era bun fiu al Bisericii Romano-Catolice şi cu ceva umanitarism religios, – în inima lui, – care m-a impresionat... Mi-a povestit, în dialectul lui uneori opac, o ciudată întâmplare, cu eroi creştini şi evrei, de unde reieşea că, înaintea lui Dumnezeu, suntem cu toţii fraţi şi că trebuie să ne îngăduim unii cu alţii.

Am făcut cunoștință și cu preotul catolic al micii comunități, cucernicul Franz Hell, după nume saxon, iar după nu știu ce jurubițe istorice, încurcate în istoria familiei sale – francez din Bretania. Era un om încă tânăr, cu o fizionomie prelungă și energetică și cu o privire pătrunzătoare. Era (ca orice preot catolic) un om cu carte și poliglot. L-am cunoscut, însă, într-un ceas zorit, când aștepta vaporul să treacă Dunărea dincolo la Nagy-Marosz și să roage pe colegii lui de acolo să vie să ia parte la o înmormântare, pe ziua următoare.

Dar lăsând la o parte căsuțele împodobite, grădinile cu plante dese ca peria, și toată ordinea și toată buna-cuviință din acest sat, ce mi s-a părut mai frumos în el – afară de măreața cetate demantelată de pe vârful muntelui – era o capelă stingheră, pe un delcel, deasupra Dunării.

Te duceai la capelă, pe o alee cu copaci înalți, pe ambele laturi. De departe, sub strașina capelei se vedea un Christ de gips, răstignit pe o cruce neagră. O scară cu trepte de piatră urca până sus, pe platoul rotund și mic, purtătorul capelei. Pe marginea platoului și făcând inel împrejurul bisericuții creștea o cunună de salcâmi și de glidicii. Aci, la umbra copacilor înalți și în fața ușilor sfinte, erau fixate în pământ câteva scaune lungi, paralele, pe cari credincioșii se așezau la sărbătoarea hramului și la alte slujbe bisericești. Alte scaune erau prinse printre copaci, de partea Dunării. Odihna în acest loc singuratic și sfânt era scumpă și trupului și sufletului.

Vecinătățile erau pline de copaci și de pomi, mai cu seamă de meri și floarea lor albă trandafirie părea un omăt pe care zefirii Dunării îl culegeau de pe ramuri și-l suflau peste apele colcăitoare... Dunărea pornea de la picioarele tale și se revărsa plumburie într-o parte, verzuie cu picături de argint, pe ici, pe colo, și orbitoare, ca un cuptor de uzină, acolo unde cădea în ea icoana soarelui.

Vaporașul-navetă se juca între cele două țărmuri, sprinten și cu coada lungă, ca un pescăruș. Erau orele calde ale după-amiezii și nu se auzea decât zvonul harnicelor muncitoare, cari strângeau nectarul din florile de măr, și suspinele neregulate ale marelui fluviu, pe prundișurile însorite. Capela stătea ațipită, în această oră de aur. Cuvintele Patriarhului Iacob îți veneau în minte, mărețe și definitive: „Vere Dominus est in loco isto... non est hic aliud nisi domus Dei et porta coeli!“ (*Geneza*, 28, 16-17.)

ÎN CUIBUL VULTURILOR DEFUNCȚI

Joi dup-amiază, 30 aprilie, toate cursurile au fost suspendate. Profesori și elevi facem o excursie la cetatea de pe vârful muntelui.

Doamna Maria, cu un devotament atingător, s-a sculat dis-de-dimineață și ne-a pregătit un cozonac. Gustarea de la ora cinci vom lua-o mai devreme, având în vedere că, obosiți de excursiune, nu vom avea răbdarea din alte zile. Fiecare luăm câte un pahar în buzunar, obligându-ne să-l aducem înapoi în bună stare.

Poteca largă care duce la cetate începe chiar din preajma vilei noastre. Suișul nu e prea aspru și pornim grupuri-grupuri, printre ierburi și printre pomii în floare. Cetatea de sus are și mai ales a avut un fel de poartă de intrare, (poate un tunel de intrare), aci la țărmul Dunării. Astăzi mai stă în picioare un turn patrat care, în parte, are aerul unei restaurări recente. Acesta este *Turnul Prințului Solomon*, un nefericit frate de rege, pe care fratele său l-a ținut închis vreme îndelungată. Aici în turn era colivia lui Solomon. În zilele noastre, ungurii au voit să refacă toată cetatea și au început cu turnul de jos, dar enormitatea sumelor cheltuite i-a făcut să înțeleagă că burgurile și zidurile din Evul Mediu nu mai pot fi reproduse în zilele capitalismului și ale proletariatului. Cel puțin așa povestesc cei din jurul meu și așa s-ar părea după acest uriaș, cu cârji de beton armat.

Muntele cu cetatea de deasupra sunt închise, dacă nu cu țarc, desigur cu porunci serioase fiindcă vizitatorii nu pot pătrunde decât pe o singură cale și plătind o taxă, cu bilet în regulă, aici sub bolțile turnului.

Intrăm într-un parc prăvălatic, și urmăm o lungă alee boltită, plină de cotituri. Parcul are acum înfățișarea de pădure incultă, cu hățișurile, cu vrescurile și cu neorânduiala ei firească. Observ, însă, că printre jugaștrii și arțarii, cari ne umbresc de pretutindeni, sunt, mai ales pe marginea cărării, peri, meri și lilieci.

Șerpuim pe sub bolți destul de bine închegate, fiindcă numai pe ici, pe colo găsim câte o fereastră prin care să vedem cât ne-am urcat și în ce parte sclipește Dunărea. Ziua e prielnică și învăluită de-abia în niște borangicuri onduloase, cari se lasă pe munții împăduriți, cu cât noi urcăm mai sus. Pe cărare sunt butuci retezați și bănci arhaice, cu inscripții din alte zile. Ne oprim câte un minut, ne așteptăm unii pe alții și ne risipim din nou, de data aceasta, inegali, în pas, în gusturi, în amintiri și în debitul convorbirilor începute. După o jumătate de oră, poate după trei sferturi de oră, pădurea rămâne la picioarele noastre. Dunărea ne apare imensă şi încovoiată ca o potcoavă de argint, iar munţii grei şi plini de fagi, printre cari ea îşi poartă apele şi corăbiile, se ridică unii peste alţii, într-o noureală uşoară şi aurie. Suntem sub aripile cetăţii.

O scară de lemn aşezată aci, în hatârul excursioniştilor, ne ajută să trecem peste primele ziduri. Ne găsim într-o cetate vastă, mai curând în interiorul unei curţi puternice, apărătoarea unui palat din care azi a rămas numai scheletul. Scumpa noastră cetate a Neamţului e de-abia a cincea parte din această măreaţă ruină a Visegradului. Aici a fost un castel complicat, cu zecimi de încăperi, cu turnuri mari de apărare, cu un coridor acoperit care răspundea în albia Dunării, cu terase şi cu grădini suspendate şi cu o arenă de luptă şi de întrecere, pentru cavalerii muiaţi în zale.

De pe zidurile castelului – capricios forfecate de loviturile duşmane şi de vreme – ochiul cuprinde plaiuri largi, îndeosebi pe valea inferioară a Dunării, unde dealurile se domolesc şi se pierd în zările adânci. În spatele burgului este o pavăză firească, un scut rotund de munţi şi de păduri proptit de pieptul cerului. Între înălţimile cari îl apărau din spate şi potcoava Dunării, largă şi clară împrejurul lui, burgul acesta nu putea să fie nici surprins, nici uşor de apropiat.

Ruina cetăţii a început de multă vreme, căci iată iarba, mărăcinii şi copacii muşcă din ziduri, se caţără pe ele şi stăpânesc pretutindeni, ca de când lumea. Totuşi ruina aceasta a fost, ca să zic aşa, cultivată. Altfel nu-mi explic de unde nişte cisterne, cu apă excelentă, bine acoperite cu obloane rotunde de fier şi ceva mai mult: asigurate cu lacăte enorme.

Poate chiar în mijlocul arenii, unde se întreceau mândrii cavaleri de altădată, şi la picioarele unor dărâmături transfigurate, caravana noastră poposeşte şi scoate la iveală merindele pregătite de doamna Maria. Dar ucenici anglo-americani cum suntem, nu putem să renunţăm la învăţătură şi la conferinţe nici aici, în cuibul vulturilor defuncţi. Profesoriţa noastră, d-ra Victor – soră cu profesorul Victor şi cu cealaltă, care ne-a ieşit înainte la Budapesta – ne ţine o interesantă conferinţă asupra zilelor de slavă ale acestui burg.

Visegradul apare în cronicele Ungariei pe la anul o mie şi o sută. În analele cari povestesc despre marii regi maghiari Carol Robert, Ludovic cel Mare, Matei Corvinul (măcar că nici unul dintre ei nu e ungur), Visegradul e pomenit ca zmeul de pază al Dunării şi ca reşedinţă crăiască... Dar pe lângă strigătele de bătălie, zgomotele de arme şi bubuitul tunurilor, stinse sub bolţile istoriei, ruinele acestea şoptesc şi o tragică poveste, cu fapte petrecute aici, la masa nu ştiu cărui rege despot şi sanghinar... O jupâniţă frumoasă, Clara Szacs, dintre jupâniţele cari slujesc pe regina, cade dragă cu vinovăţie unui nepot sau unui văr al regelui, dacă nu cumva unui mosafir crăiesc, venit din Polonia... Tatăl Clarei află şi – războinic intransigent asupra cestiunilor de onoare – dă năvală în sala unde petrecea regele... Deşi garda şi curtenii sar asupra lui, tatăl Clarei retează cu spada patru degete regale – ale reginei care voia să-şi ocrotească soţul...Bătrânul Szacs e ciopârţit imediat şi aruncat la câini... Familia Szacs este exterminată, până la spiţa cea mai ascunsă, iar sărmana Clara este legată de cozile a patru cai sălbatici...

Târziu de tot, un preot visător a ridicat undeva, pe aci, pe lângă burg, o cruce de piatră, în amintirea nefericitei Clara...

Dar numele regal pe care-l vor pomeni de-a pururi istoria şi cercetătorii acestor ruine este numele lui Matiaş Corvinul, falnicul rigă ungur, de sânge românesc, unul din principii amici Renaşterii şi ocrotitorul artelor. Aici la Visegrad – spune profesoriţa noastră, – Matiaş Corvinul făcuse un castel fermecat. Din veche şi aspră întăritură medievală, Matiaş, omul vremurilor noi, scosese un cuib, împodobit cu statui, cu havuzuri, cu terase şi deschis tuturor artiştilor.

Dar... „unde este nălucirea celor trecătoare? Unde este aurul şi argintul? Unde este mulţimea slugilor şi strigarea? Toate sunt ţărână, toate cenuşă! toate umbră!“ Aşa grăiesc cu adâncime citirile noastre de îngropare şi aşa e în vecii vecilor!

Au trecut vremurile, s-a clătinat coroana Ungariei, a venit stăpânirea turcească şi după aceea stăpânirea Habsburgilor... Şi Habsburgii au dat Visegradului lovitura cea din urmă şi definitivă.

Când s-a isprăvit povestea, ne-am risipit printre glorioasele rămăşiţe şi-am căutat fiecare câteva minute de reverie singuratică. Ne-am readunat, formând convoiul de revenire, şi-am părăsit cetatea... Dar în cuprinsul ei nălucit de fantasme, sub bolţile de altădată pe sub cari trecură regine şi trubaduri, şi între statuele făcut ţăndări, de la Matiaş încoace, gândul nostru rămâne şi rătăceşte multă vreme...

LA SERATA ROMÂNEASCĂ

Prima serată națională, la vila „Cottage“, a fost serata românească. Nu pot să spun exact ce împrejurări au contribuit ca să ni se acorde această întâietate. Poate faptul că fetele noastre secretare erau pregătite mai din vreme, sau poate personalitatea excepțională a d-rei Christina Galitzi.

Într-adevăr, prima noastră secretară, fostă studentă în America, era un element superior, între colegele sale de la Visegrad.

Conferința cu care d-ra Galitzi a deschis serata românească a fost o conferință de maestră, nu de elevă. Frumoasa limbă franceză pe care o vorbea, logica conferinței și înălțimea vederilor conferențiarei au fost pentru noi, cele câteva suflete românești, un adevărat succes național. Celelalte secretare, de alte neamuri, s-au rugat, a doua zi, să lăsăm să mai treacă o zi-două peste serata românească, și să nu creăm comparații imediate.

După conferință au urmat cântece și dansuri în costumul nostru național. Aici mă pricep mai puțin. Nu pot să spun cât de bine au cântat și au jucat fetele noastre. Dar s-a întâmplat următorul lucru: la serata cehoslovacă, după câteva zile, un dans național boem cerea mai multe dansatoare decât erau fetele boeme. Atunci fetele noastre le-au dat mână de ajutor și s-au îmbrăcat încă o dată în costumul păstorițelor lui Grigorescu... Și deși dansul era cehoslovac, podoaba lui erau fetele noastre.

Stăteam, la serata românească, într-un colț mai retras. Întâmplarea mi-a adus vecină pe d-ra Victor, profesorița maghiară, ale cărei lecții de psihologie infantilă le urmărisem cu interes.

Mă întâlnisem și vorbisem, până aci, cu mai mulți unguri de seamă, dintre cari unul, rudă cu gazda noastră, era aci, la vilă, în permanență. Convorbirea rămăsese, constant, generală și politicoasă... Nici o aluzie, nici o vorbă stângace, între noi, fiii celor două popoare încă vibratoare de răfuiala de mai alaltăieri.

D-ra Victor, privind la dansurile noastre românești, a deschis acest capitol evitat... Eram într-o adunare perfect internațională și întâlnirea noastră și lucrul nostru erau jertfă adusă Mântuitorului. Totuși, d-ra Victor îmi dovedea că, din această întâlnire la care creșteau florile fraternității creștine, sărmana fire omenească se simțea atrasă și legată de vraja pământului gras și negru... Am început să vorbim pe șoptite și, rămânând surâzători și calmi, am căutat să găsim amândoi o platformă convenabilă pentru odihna grelei probleme dintre noi...

În substanță i-am spus sorei mele maghiare:

– Domnișoară, sunt preotul lui Iisus Christos și fratele d-tale și moștenitorul testamentului Sf. Pavel... Devotat învățăturii creștine și nebun pentru Iisus Christos – cum sunt printre ai mei și cum îți apar și d-tale – mărturisesc că nu sunt încântat de viața aceasta pământească și că aștept alta superioară... „Vie împărăția Ta, facă-se voia Ta, precum în cer și pe pământ“... Nu-mi găsesc împăcarea, aici, în lume; zbor cu toate gândurile și cu toate convingerile mele către împărăția Mântuitorului și oricare alta, afară de a lui, mi se pare searbădă... Gândești și simți ca și mine, nu e așa?

Dar fiindcă ai adus vorba despre dureroasul proces, de-abia închis între dv. și noi, domnișoară, să coborâm pe acest trist pământ și să te așezi în scaunul regelui Solomon...

Ați fost o mie de ani stăpânii neamului meu... Ați ridicat Ungaria până la Coroana Sf. Ștefan și până la planturosul Dualism austro-ungar... Ați fost stăpâni, bogați, ziditori de castele, nobili cu blazoane și cu rude în tot Occidentul catolic... Neamul meu valah păzea oile voastre, scobea munții ca să vă scoată aur și secera, sub arșița lui iulie, holdele conților maghiari... Domnișoară, cunoști istoria lumii... Cunoști fragilitatea și nestatornicia alcătuirilor ei de sânge și de lut... Ai văzut cum din cimitire înviază cei ce au murit în sclavie, cum din mormintele martirilor crește generația răzbunătorilor și cum crinii celor mai mândre aristocrații cad sub pașii mulțimilor eliberate...

O, domnișoară! este lumea aceasta pe care suspinele Sf. Pavel și suspinele d-tale și ale mele o condamnă și o veștejesc și – în speranță arzătoare – o înlocuiesc cu aceea făgăduită de Mântuitorul... Dar atâta timp cât ea ne impresoară și ne impune această dublă condiție de cetățeni evanghelici și de supuși ai Cezarului, spune, singură, de câtă înțelepciune și de câtă răbdare avem nevoie?...

Trăind în această lume, și urmărind, și străduindu-ne să dospim toate conștiințele, cu aluatul *Sfintei Evanghelii*, trebuie să înțelegem legile și nevoile pământului...

Am trecut prin mândra dv. Capitală... Am admirat, cu sfială, palatele, podurile și monumentele eroilor dv... Ați trăit, ați crescut, ați înflorit!... O mie de ani ați fost oaspeți de frunte la ospățul istoriei...

Domnişoară! Din codrii Transilvaniei, din infernul minelor de aur, din plaiurile stăpânite de părinţii dv., de sub tălpile castelelor dv.!...Iată azi, la lumina zilei, legiunile compensative, iată progenitura iobagilor milenari, iată răzbunarea istoriei!

D-ra Victor şi-a adunat braţele la piept şi mi-a spus cu glasul ei liniştit şi trăgănat:

– „Ia... es ist Ihre Zeit...“

A DOUA OARĂ LA BUDAPESTA

Ieri, 1 mai, am ţinut a cincea şi ultima conferinţă. Congresul secretarelor durează încă vreo zece zile; eu însă am terminat ce aveam de făcut şi mă înapoiez la treburile mele.

Azi, sâmbătă, 2 mai, e vorba să vizităm, în corpore, câteva monumente din Capitala Ungariei. În chip excepţional, clopotul de deşteptare sună la cinci dimineaţa. La şase şi ceva soseşte vaporul. E o zi umedă, închisă sub capace de plumb. Dunărea e pământie, fără voie bună, fără fosforescenţă.

Toate se petrec exact după program. Ciudată e această lume în care trăiesc de zece zile şi de care astăzi mă despart! Toate se întâmplă aşa cum au fost puse pe hârtie, de mai înainte! Oamenii se deşteaptă la ora hotărâtă: vaporul se ţine precis de itinerariul tipărit! În asemenea condiţii şi tu poţi să te ţii de cuvânt. Toată lumea se ţine de cuvânt. Cum s-ar putea ca tu singur să rămâi de ruşine?

Plecăm de sub cetatea lui Matiaş... Eu unul poate nu voi mai vedea-o niciodată... Dealurile se mişcă în jurul nostru. Cuibul cercetat alaltăieri descreşte şi se îngroapă sub cerul lăsat asupra Dunării ca arcadele unui pod uriaş şi sumbru.

Bate vântul. Ploaia începe, subţire ca o puzderie de viscol. Eu rămân pe covertă şi mă plimb. Vaporul nostru deşiră, înapoi spre Budapesta, zigzagurile sale, printre satele cuibărite lângă Dunăre... Deşi e vremea rea, călătorii sunt mulţi. Mai toţi duc în Capitală snopi de flori, îndeosebi liliac şi lăcrămioare.

Tovarăşele mele, în primul loc doamnele engleze, au coborât jos în salon şi studiază, prin indicatoriile procurate din vreme, ce avem mai interesant de văzut în oraşul care începe să se schiţeze.

Nu este ziua cea mai nimerită ca să cercetăm frumuseţile Budapestei. Ne oprim în Buda. Vom vizita mai întâi palatul regal. Două tramcare grele ne aşteaptă în port. Colegele noastre maghiare au ales aceste tramcare – azi arhaice – ca să putem privi mai pe îndelete magazinele şi monumentele Pestei. Dar pe când ne rostogolim greoi pe caldarâmul sonor, ploaia îşi adună puterile şi din burniţare se face zloată. Astfel, cu umbrelele în cap, coborâm din tramcare şi intrăm sub nişte săli ca de gară, de unde cu un fel de funicular ne ridicăm spre curţile regale.

Ca să vezi un palat regal, unde nu mai este nici un rege şi în sălile căruia mai trăieşte doar această văduvă cernită: *Historia magistra vitae* – nu puteam să găsim un ceas mai corespunzător decât ceasul acela, cu şiroaie de lacrimi peste construcţiile multe, complicate şi inutile ale Habsburgilor nenorociţi.

O, mai era nu ştiu ce gardă teatrală, pe sub peristilele pustii, mai erau nu ştiu ce uniforme fantomale pe sub perdelele de ploaie, dar în fond totul era jalnic şi defunct. Pe frunţile acestor palate, atârnau pare-se în jos ucise, jupuite şi asimetrice cele două capete ale acvilei bicefale.

Am lăsat umbrelele pe treptele de marmoră, am făcut o scurtă carantină de zvântare şi am pornit, conduşi de un cicerone – un falnic servitor împărătesc, intrat în slujbă acum o jumătate de veac – în palatul îngheţat şi sur. Aci era salonul de audienţă... Aci era cabinetul unde erau primiţi miniştrii... Aci a fost camera în care a copilărit împăratul... Aci era odaia de fumat... Aci stătea împărăteasa. Aci era cabinetul de lucru, de toaletă, de ceai, de reverie etc., etc. Peste tot, pereţi îmbrăcaţi în stofe de mătase, ţesută în Franţa în veacul al 18-lea. Peste tot, jilţuri de toate formele şi stilurile, portrete împărăteşti, ţepene şi supradecorate, tablouri istorice menite să instruiască pe urmaşi, şi să facă pe privitorul filosof să exclame cu Eclesiastul: „Deşertăciunea deşertăciunilor“...

Zeci de camere se perindau pe sub ochii noştri, fiecare cu odoarele, cu amintirile şi cu nelipsita ei căptuşeală de mătase. Ciceronele nostru îşi spune lecţia – a câta oară? – răspicat şi falnic. Aşa a fost, aşa era, aşa s-a întâmplat pe urmă... Ultimul lui stăpân fusese Bela Kuhn... Un stăpân nu prea amabil, căci în fiecare zi arăta, în viziune, o spânzurătoare monumentală, ca pentru un chipeş şi voinic servitor imperial!...

Trecând aşa, cu ceaţa, pe sub toate aceste plafoane, de cari spânzurau zecimi de candelabre, am ajuns până la uşa capelei împărăteşti. Dar am rămas numai în pridvorul ei, unde stăteau, în mândră zugrăveală, ctitorii cei sfinţi ai regatului Sf. Ştefan. Capela era închisă.

Am mai trecut apoi printr-o vastă încăpere, plină cu felurite pânze, prin alta strejuită de lei de piatră, şi am ajuns în apartamentele închinate odinioară mosafirilor, muzicii şi dansului, astăzi părerilor de rău şi tăcerii. Săli lungi, paralele erau pline de jilţuri, de mese şi de cuiere, pentru frumoasa lume care venea, strălucitoare şi blazonată, ca să înveselească pe cezarul.

Conducătorul nostru ne arată, în vasta sală de marmoră, unde dansau Budapesta şi Viena, două loji, aşezate sus, la cele două extremităţi: „Acolo cânta muzica militară şi aici primul taraf de lăutari ţigani, din împărăţie...“

Şi astăzi au tăcut ambele orchestre. Cântecul imperial *Gott erhalte* a murit, cu cel din urmă kaizer, nu ştiu pe ce ţărmuri inospitaliere şi străine... Furtuna istoriei a măturat pe lăutari, pe dansatori, pe arhiduci şi pe valeţii lor în acelaşi vârtej carnavalesc şi tragic... La ce să vorbim de rău pe morţi!

UN CEAS, CA SĂ VEZI CÂTEVA MII DE TABLOURI

Când am ieşit din nou sub cerul sur al Budapestei, ploaia mai contenise... Am trecut pe lângă balustrada unei terase nesfârşite – de unde priveai Dunărea şi toată confuziunea arhitectonică a malurilor ei – şi am ieşit la o catedrală. Cred că este cea dintâi pe care am văzut-o, după cercetarea palatului regal. Nu mai ţin minte dacă îi zicea Biserica lui Matei sau Biserica Încoronării. Era o catedrală spaţioasă şi grea, nu prea veche la arătare şi cu un naos în care coborai pe câteva trepte.

Era un loc foarte potrivit de odihnă şi de reculegere, după atâtea bogăţii văzute, atâtea amintiri evocate şi atâta evidentă deşertăciune a măririlor pământeşti.

O biserică romano-catolică sau ortodoxă, pentru un cercetător protestant – fie el chiar o inimă cucernică – este egală cu un templu evangelic, cu o pagodă sau cu o geamie. Omul nostru se mişcă înăuntru, se uită, admiră, sau are alte sentimente, aproximativ ca într-o sală de pictură, de sculptură sau de conferinţe. Mă uitam la congresiştii

mei protestanţi şi-i vedeam degajaţi şi nebănuitori, trecând încoace şi încolo pe dinaintea Sf. Altar... Nici un fior, nici un gând, nici un gest! Domnul Euharistic este pentru ei mărgăritarul cel de preţ infinit, pe care Martin Luther, Calvin, Zwingli şi ceilalţi – deşi îl primiseră ca sfântă moştenire – s-au dus şi l-au vândut, şi cu preţul agonisit s-au apucat să rezidească Turnul Babel, adică Protestantismul de astăzi...

Ca să ieşim din nou în calea tramcarelor noastre, trebuie să coborâm din fosta fortăreaţă pe nişte scări largi de piatră, întretăiate de terasete, de balustrade şi de vase cu flori. Tovarăşii mei au în programul lor, pe lângă Galeria de tablouri şi celebrul Parlament, după cum se zice: nu atât al elocinţei cât al trufiei maghiare. Cercetarea Parlamentului este fixată după-amiază. Eu trebuie să mă mulţumesc numai cu revederea Pestei şi cu... câteva mii de tablouri văzute într-o oră!

Cu camioanele noastre grele, iată-ne acum în colivie, deasupra Dunării. Jos sunt vapoare, în jurul nostru şi în rând cu noi zeci de vehicule, în faţa noastră: Pesta, orgolioasă şi complicată. Ajungem – nu mai ştiu cum – într-un fel de parc, unde stau, una lângă alta, o sumă de clădiri, în felurite stiluri şi ca din felurite vârste arhitectonice. Dar ploaia se răzgândeşte... Ne refugiem în tramcare şi trecem printr-un falnic semicerc, ridicat în zilele mileniului, ca o diademă monstruoasă de piatră şi de beton armat, având, în loc de diamante şi de zimţi, negre statui de bronz: regii şi eroii neamului maghiar. Dar câţiva dintre ei au fost smulşi din diadema lui Arpad. Revoluţia din 1919 a avut cu ei răfuieli absurde (ca totdeauna, în asemenea cazuri).

În sfârşit, sosim la Galeria de tablouri. Suntem vizitatori excepţionali, anunţaţi din vreme, şi avem în jurul nostru ceva din prestigiul limbei şi al stindardului Angliei.

Ce poţi să faci, în 70-80 de minute, când se deschid, în faţa ta, atâtea săli şi câteva veacuri de pictură celebră? Sau te hotărăşti să urmăreşti şi să priveşti o singură şcoală, un singur pictor, un singur tablou... Sau treci din sală în sală, ca un fluture, gonit de ploaia de afară şi ameţit de culorile dinăuntru... Ca să adopţi prima modalitate, îţi trebuie însă catalogul pinacotecei... Câteva din tovarăşele mele, cu ghidul în mână, întreabă, se agită, dibuiesc o potecă... Noi, ceilalţi, ne regăsim... Ca să reţii numele pictorilor – chiar dintre cei arhicelebri – este o forţare aspră, căci zeci de nume ilustre înfloresc în aceeaşi sală...

Dar mă opresc, fără putinţă de împotrivire, la picioarele iconarilor – cu nume şi anonimi – de acum 5-6 veacuri... Sunt pictorii naivi cari şi-au trăit viaţa întreagă între Geneză şi Apocalipsă, între Sinai şi Golgota, între viziunile Proorocilor şi izbândirile Apostolilor... Sunt copiii de geniu, cari au realizat cu mijloace inimitabile, cu stângăcii preţioase şi cu o credinţă lăcrămătoare de dinainte: petrecerea Domnului printre noi, patima lui cea de bunăvoie şi biruinţa lui asupra morţii... Când va mai găsi omenirea atâţia crini fără vină şi fără umbră, ca să ţeasă din ei pe Dumnezeiescul Răstignit al pictorilor din Evul Mediu? Rămân fermecat ca înaintea celei mai dalbe aurore pe care am văzut-o vreodată. Cum se face că această pictură, care nu coincide deloc cu convenţiile noastre picturale de azi, este totuşi atât de revelatorie şi de subjugătoare?... Aşadar, nici culoarea, nici proporţiile, nici desenul nu sunt decisive, când este vorba să creezi o pânză fără de moarte!

Aceşti iconari plini de credinţă sunt mai tari decât toţi fraţii lor – bisericeşti şi laici – din veacurile următoare şi din sălile celelalte. Întâlnirea cu ei îmi rămâne – în această zi cenuşie, ploioasă, cu zecimi de camere magnifice – îmi rămâne suavă, ca acea floare sihastră, castă şi albă ca lâna, pe care călătorul munţilor o întâlneşte tocmai pe vârful apropiat de ceruri.

Desigur că aceşti copii ai lui Dumnezeu, cari au zugrăvit petrecerea printre noi şi patimile Mântuitorului, trebuiesc văzuţi cei din urmă, sau ei singuri; altfel inocenţa şi geniul lor te obsedează şi te face nedrept sau nepriceput pentru celelalte constelaţii ale Renaşterii şi de la Renaştere încoace.

Doream să văd pânzele lui Muncacs. Le-am văzut. Zguduitoare! Pânzele lui Lucifer, ajuns pictor! Arestaţii lui – şi printre ei şi Fiul Omului – te trezesc ca nişte palme date în obraz. Trebuie să fii foarte tare, ca să întrebi, liniştit:

– Omule, de ce mă baţi?

Pe mine lăsaţi-mă lângă Heruvimii şi Serafimii cari fuseră iconarii din Evul Mediu.

ÎN CEASUL DESPĂRŢIRII

Părăsesc Budapesta chiar astăzi după-amiază. Ne adunăm la ora prânzului, într-o sală de conferinţe – proprietatea unei comunităţi evangelice sau calvine – şi parte cu merindele luate de acasă, parte

cu altele puse aci pe masă în cinstea noastră, încropim o gustare frugală, ca pentru nişte oameni grăbiţi.

Alături de sala unde suntem găzduiţi, este un templu protestant, pe care nu-l cercetăm. Fetele noastre românce, împreună cu celelalte congresiste, mai au încă zece zile de congres... Mă despart de această mică societate, în mijlocul căreia am trăit ceasuri de fragedă viaţă sufletească. Oarecare emoţiune îi stăpâneşte pe toţi (afară probabil de doamnele engleze, cari trec de zeci de ori, pe an, prin asemenea situaţii)... Cărţi poştale circulă printre noi... Fiecare voieşte să aibă numele congresistului care pleacă, scris de el însuşi...

Dar în vreme ce minutele se scurg pe un cadran din perete, afară vremea rea se preface în dramă... O grindină măruntă porneşte a izbi în zidurile templului şi în răzoarele de sub ferestrele sălii noastre. Întunericul sporeşte; bubuituri apropiate şi depărtate clatină cerul şi pământul; tovarăşele mele privesc sfioase, când la mine, când la mânia de afară...

Mai avem o jumătate de oră. Coşul meu de richită a fost trimis, prin mâini devotate, la biroul de bagaje. Biletul Budapesta-Curtici a fost cumpărat din vreme. O amică, pe care n-am văzut-o niciodată, mă va însoţi din această sală până la vagonul de călătorie.

A fost cea din urmă agapă pe care am binecuvântat-o.... Statul nostru major doreşte să terminăm această masă de despărţire cu o rugăciune... Recunosc că obiceiul acestor rugăciuni – când unul se roagă cu voce tare pentru toţi ceilalţi, nu după şirul cărţii, ci după zborul şi căldura inimii – are o deosebită putere stimulatoare şi educativă...

Emoţiunea ceasului creşte... Întunericul şi urgia atmosferică ridică în sufletele noastre, la o potenţă simbolică, claritatea şi evangelismul străduinţelor noastre... Vrem să fim clari şi fraţi întru *Evanghelie*, mai presus de toate furtunile şi de toate tragediile acestei vieţi pământeşti. În mijlocul separatismelor, proceselor de-abia stinse şi resentimentelor ce nu vor să se stingă, noi vrem să credem în visul tenace că prin *Evanghelia* lui Iisus Christos lumea va cunoaşte pacea proorocită de Isaiia... Doamne, adaogă credinţei noastre!... Începem să ne despărţim... Cei ce ne-am întâlnit, ne-am edificat şi ne-am rugat, începem să ne întoarcem la căminele noastre. Este sigur că atâţia câţi ne vedem astăzi, laolaltă, nu ne vom mai regăsi niciodată... Suntem unii dintre noi cari ne vedem acum cea din urmă oară! Dar este cea din urmă, în această lume opacă, pe care învăţătura şi biruinţa Mântuitorului asupra morţii au făcut-o străvezie ca un revărsat de zori!... Ne vom revedea şi ne vom întâlni definitiv la picioarele Lui, şi în cămările Lui cele neînserate!...

Cu inima grea şi grăbind pasul, trec printre mâinile calde ce mi se întind... Îndeosebi fetele noastre şi Cornelia Mensig mă înduioşează cu gingăşia purtării lor... O, scumpele mele! slugă netrebnică sunt, căci n-am făcut decât prea puţin din ceea ce eram dator să fac.

Eu singur, pe străzile Budapestei şi mai ales în gara ei imensă, desigur că m-aş fi descurcat cu mare anevoinţă. Dar trebuia ca trecerea mea prin această metropolă maghiară şi în general aceste câteva zile trăite în lumea ungurească să fie scutite de orice neplăcere şi să fie un episod luminos şi unic. Prietena care mă însoţeşte, în numele celorlalte surori, îmi netezeşte calea şi mă duce până la scara vagonului de înapoiere. Îi mulţumesc cu atât nai viu cu cât n-am mai văzut-o niciodată şi fapta ei – pe această vreme rea care îneacă Budapesta – este o jertfă adusă convingerilor ei creştine universaliste.

Rămân singur în compartimentul aproape înoptat şi revăd – în lumină şi în auroră – capetele celor de cari m-am despărţit... Şi cu toate acestea ceea ce mă leagă de această lume feminină protestantă este aproape povestea din *Cel din urmă dintre Abencerazi*... „Fă-te catolic“, îi spunea dona Clara lui Aben-Hamet, „Fă-te musulmană!“ îi răspundea, suspinând, Aben-Hamet donei Clara...

O parte din lumea protestantă şi anume fracţiunea zisă Biserica Angliei (aceea care şi-a reformat înfăţişarea mai puţin decât celelalte) doreşte şi caută să se înţeleagă cu Biserica noastră Ortodoxă orientală. Să ne unim şi să facem o singură familie bisericească!... Frumos, dar greu!... Oricum, ne găsim într-o epocă nouă a istoriei Bisericii Creştine şi ceea ce trăiesc eu astăzi este o notă prizărită, scrisă cu petit, pierdută în acest in folio contimporan... Ar trebui muncă multă şi generoasă. Ar trebui devotament şi probitate, şi dintr-o parte şi dintr-alta. Ar trebui un şir de conferinţe între oameni egali în învăţătură şi în cucernicie... Şi care ar fi rezultatul?... „Fă-te catolic!...“, „Fă-te musulmană!...“

Nu!... Să fim optimişti. După cataclismul în ale cărui vaiere şi zguduiri trăim şi azi, omenirea, dezamăgită, se întoarce iar spre sigurele mângâieri religioase. Stăm în faţa unor fenomene caracteristice, pe cari n-am fi putut să ni le închipuim înainte de război. Împărăţia cerurilor este în marş. Pe cărări necunoscute, cu mijloace pe cari nu le înţelegem, Iisus Christos îndreptează de-a pururi şi fără greş corabia pescarilor. Auzim despre ea că e în mările Chinei, ale Japoniei, ale Indiei...

Noi ce putem să facem?... „Privegheaţi şi vă rugaţi!“

PATRIAE DULCIA ARVA!...

Am venit pe uscat şi pare că mă înapoiez printr-un fund de mare... Perdele de apă plesnesc convoiul nostru; arborii, parii de telegraf şi frunţile gărilor par submerse şi în afară de înţelesul lor obicinuit; pusta maghiară s-a înapoiat la stadii geologice incalculabile...

Ziua se îneacă şi ea în potopul universal şi ceasurile trec haotice, ca sub pământ şi ca sub apă... Graniţa ne trezeşte, cu lămpile, cu controlul şi cu vigilenţele ei distingeri. Suntem din nou în ţara noastră!... Aţipim, ca învăluiţi într-o lumină neînţeleasă de mulţumire şi de siguranţă...

Când deschid ochii – la orele 5 dimineaţa – prind de veste că sunt în gara Teiuş... E întâia oară când văd aievea această gară... Ce va veni după Teiuş?...

Cu mirarea lui Robinson Crusoe constat că oprim în gara Blaj... Nu ştiu pentru ce, acest venerabil centru al puterii sufletului românesc mi se părea că nu se va arăta aşa degrabă, pe drumurile mele... Mă uit cu interes – pe când trenul îşi reia zborul – şi notez profilul lui, sub destăinuirile dimineţei... Se adună, modest şi provincial, ca într-un fund de farfurie, între nişte dealuri neregulate. Din fuga soarelui peste culmile lui – catedrală, seminar, palat metropolitan... – prind parcă, mai de vale, nişte vaduri şi nişte oglinzi orizontale, pe cari am uitat să le identific.

Îmi propun să viu într-o zi şi să cercetez cu luare-aminte această vatră a culturii şi a pietăţii fraţilor noştri uniţi. Biserica unită, atât prin trecutul ei cât şi prin prezentul ei, constituie în mijlocul poporului românesc, o cetate a forţei şi a idealismului şi ar trebui mai curând să fim mândri de ea, decât să căutăm s-o dărâmăm. Dar aşa fac copiii când ajung, nepregătiţi, stăpâni pe averea părintească... Vor să schimbe, într-o zi, mobila din casă, caii din grajd, şi pe servitorii bătrâni şi devotaţi, pe braţele cărora au crescut.

Iată-ne în inima Ardealului, ţară scumpă, ţară mândră, crăiasa din poveşti, pentru care câţiva împăraţi au scos paloşele din teacă şi s-au luptat până la moarte... Trenul fuge ca un taur, cu capul între picioarele dinainte. Însă fuga lui e fără spor... De pretutindeni îi aţin calea dealuri, codri, vârfuri viorii, în depărtare, holde în prima lor tinereţe şi şerpi de argint, încolăciţi pe fundul văilor...

Copşa Mică! O, aici intrăm într-un domeniu explorat în nişte vremuri dulci şi dureroase. Drumul Braşov–Copşa Mică–Sibiu mi-e cunoscut din anul înfrigurat şi beat de entuziasm, 1919.

De la Copşa Mică înainte – Mediaş, Elisabetopol, Sighişoara... am semănat pământul, în câteva rânduri, cu destule visuri şi dureri... Trenul e aproape gol (cel puţin clasa întâia). Trec în vagonul restaurant şi în sărbătoarea colinelor şi a ogoarelor mănoase, desfăşurate în soarele de mai, binecuvântez pe Cel Ce ne hrăneşte, zilnic, cu credinţă şi cu pâine...

„Voiesc să te slăvesc, o, Doamne, Împărate, şi să binecuvântez numele tău în veacul veacului...“ (*Psalmul* 145).

Pe măsură ce soarele se ridică spre miezul cerului, bariera albăstrie a Carpaţilor creşte spre miazăzi, dar înţelesul ei cel milenar şi aspru a căzut o dată cu vechea nedreptate. Cetatea Braşovului nu mai este vameşă şi paznică de hotare streine, ci acumulator central de bogăţie şi de energie românească. Pornind în sus de la Braşov, ori pe şoseaua care şerpuieşte printre brazi, ori cu trenul care trece ca o undrea, prin pulpanele munţilor, mulţumirea ochilor plutitori în slavă se întregeşte şi se înnobilează cu mulţumirea sufletului, plutitor în superioară recunoştinţă. Era dreptul nostru!... Dar trebuia să ni-l dea Supremul Judecător!

În gara Predeal, compartimentul meu până aci gol se umple de prieteni. Carpaţii geografici şi Carpaţii sufleteşti rămân din ce în ce mai sus. Coborâm spre câmpiile şi platourile de toate zilele, spre psihologia mediocră, spre discuţiile şi pronosticurile politice, spre certurile dintre fraţi, spre realitatea plată şi meschină, pe care din nefericire noi, românii din ceasul de faţă, nu ştim s-o fecundăm cu sămânţa marilor credinţe.

Patriae dulcia arva!...Evident, fiindcă aceste câmpii sunt leagănul copilăriei, al primelor noastre dureri şi al înfiripării noastre literare! Evident, fiindcă în aceste cimitire, dorm, sub cununi de litere cirilice, strămoşii noştri! Evident, fiindcă în aceste bisericuţe bizantine, neamul nostru a ascultat de veacuri *Sfânta Evanghelie* şi a primit Sfânta Împărtăşanie! O, dar cum vom face să ridicăm valoarea şi frumuseţea acestor plaiuri? Cum vom face să extirpăm buruiana josnicului materialism, care se răspândeşte de la târguri spre sate? Cu ce mijloace vom goni, din coprinsul hotarelor noastre, atâtea rele, atâta urâciuni morale, atâta egoism brutal faţă de aproapele şi atâta hulă faţă de Dumnezeu?

O, plaiuri dulci ale patriei! Când se vor revărsa, cu adevărat, peste voi, pâraiele învăţăturii Mântuitorului şi când vor ajunge frământătorii voştri atât de luminaţi, atât de buni, atât de cinstitori de Dumnezeu, pe cât li-o doresc eu?

Compartimentul nostru e plin de discuţie. Parlamentul ţării tot aşa. Presa, nu mai puţin... Toţi discutăm, analizăm şi contribuim la confuziunea generală. Dar Dumnezeu – scrie Sf. Pavel – nu este Dumnezeu al confuziunii, ci al păcii (I *Corinteni* 14, 33).

Aceasta este starea noastră în ceasul de faţă. O ducem într-un zbucium, într-o enervare, într-o ceartă... Şi iată, sunt unul care mă înapoiez de la priveliştea păcii lui Iisus Christos!...

IARĂŞI PROFET ÎN ŢARA PROPRIE!

Suntem iarăşi în chilia noastră... Întâlnirea de la Visegrad, visurile creştinismului universal, sufletele devotate *Evangheliei*, cu cari m-am înfrăţit în clipe neuitate, sunt flori şi rouă, nălucind la fereastra mea, în zorii acestor zile de mai... Le-am văzut într-o lume streină, într-o biserică, alta decât aceea în care trăiesc şi cred şi totuşi – aspru, categoric, necruţător, precum poate am fost – trebuie să recunosc că aceşti eretici mi-au lăsat amintiri neşterse.

Când voi ajunge să văd şi în lumea noastră ortodoxă românească o tovărăşie – dacă nu mai multe – în care făţarnicii, limbuţii, înfumuraţii, criptomaterialiştii să nu-şi mai aibă delegaţii lor?... Cum se face, Milostive Doamne, că în Biserica noastră Ortodoxă, doctrina lui Vasile cel Mare, a lui Ioan Gură de Aur, a lui Ioan Damaschinul, a rămas neschimbată şi întreagă, pe când oamenii ca Vasilie, ca Ioan din Antiohia, ca Ioan din Damasc... şi-au mutat familia dincolo, printre catolici şi printre protestanţi?

Mai avem şi noi, ceva răsad... Nu lipsesc pe ici, pe colo aspiraţiile curate. Mai sunt suflete cari te înduioşează cu dorinţa lor de-a înlesni celor dintr-o obştie cu ele la auzirea cuvântului mântuitor. Vin uneori de mă caută oameni cu totul necunoscuţi şi mă poftesc să mă duc să le ţin câte o predică sau câte-o conferinţă... Mă duc mai totdeauna... Ştiu prea bine, de altă parte, că amvonul nostru, cel ce doarme de atâta vreme, a început, în câteva locuri, să se deştepte... Apoi am colegi misionari – unii dintre ei tineri şi inimoşi – care nu-şi dau odihnă oaselor şi se războiesc de dimineaţă până seara cu sectanţii de toate categoriile.

Dar nu sunt mulţumit nici de mine, nici de colegii mei. Mi se pare că lucrăm fără nici o sistemă.

Mi se pare (vorba Sf. Pavel), că ne batem cu văzduhul, întrucât mai nimeni nu ştie care este patrimoniul pe care îl apărăm şi care este „duhul căruia îi suntem fii".

Problema religioasă şi confesională, acum în ţara noastră, ajunsă România Mare, este una din cele mai complicate şi mai interesante, pentru cine are minte s-o priceapă. Din nenorocire, mai toţi intelectualii noştri au rămas şi se găsesc, faţă cu această problemă, răsărită după război, în aceeaşi stare ireceptivă şi străină în care se găseau când şi-au terminat studiile, adică pe la sfârşitul veacului trecut. Pe vremea aceea, la noi în ţară, o diplomă de bacalaureat sau de licenţă (chiar şi în teologie) era o diplomă de ateism. Toată lumea care învăţase ceva carte nu mai dădea pe la biserică, tăgăduia pe Dumnezeu şi nu cunoştea *Sf. Evanghelie* decât din *Viaţa lui Iisus* a lui Ernest Renan.

Spre mirarea mea, tot acolo ne găsim şi azi. Această modă, repudiată şi osândită în ţările occidentale, de zeci de ani, la noi dăinuieşte şi caracterizează amfiteatrul nostru intelectual... Trec pe la noi, de două-trei ori pe an, conferenţiari streini – elveţieni, francezi, englezi – cari ne vorbesc despre idealul creştin, despre schimbarea vieţii celui ce urmează pe Iisus Christos şi despre minunile misionarilor martiri... Îi ascultăm şi-i aplaudăm din snobism. Îi poftim la ceaiuri şi la ospeţe. Dar inima noastră ortodoxă rămâne moartă, iar cale bisericii rămâne, ca şi până acum, năpădită de urzici.

Viaţa însă, tainică şi covârşitoare, dospeşte şi grămădeşte, subt ochii noştri, orbi de cecitate volteriană, variate fenomene religioase... Adventismul străbate, văzut şi nevăzut, în comunele noastre cele mai viguroase şi mai româneşti. Teosofia şi ştiinţele ermetice pasionează pe mii de concetăţeni de-ai noştri, de toată mâna, culţi, inculţi, creduli, increduli, serioşi şi ridiculi. Budismul şi terminologia lui ciudată încep să aibă silabisitori, pe malurile Dâmboviţei. Practicele spiritiste fac ravagii nu numai la periferie, dar şi la centru.

Comunităţi întregi de credincioşi ai Bisericii Unite sfărâmă blocul în care au stat până acum şi trec înapoi la vechea lor ortodoxie. De altă parte, în câteva conştiinţe preoţeşti şi în mii de conştiinţe laice, mărturisirea noastră ortodoxă e biruită de un protestantism acut, cu pretenţii de plantă indigenă...

Y.M.C.A. ŞI Y.W.C.A. – aceste acvile anglo-americae, aduse de vijelia războiului până pe Bucegii noştri – vor să se aclimatizeze şi să-şi dureze cuiburi şi la noi... Dar fenomenul cel mai bizar, social-religios, care se desfăşoară în inconştienţa generală, şi subt paza şi subt garanţia unei păduri de ciomege, este degradarea şi hulirea *Sfintei Scripturi* a *Vechiului Testament*. Asistăm, de câtva timp, la acest sacrilegiu neauzit (şi de necrezut, când va fi divulgat în ţările evanghelice) că, într-o ţară de veche credinţă creştină, *Vechiul Testament* este batjocorit şi defăimat, exact ca în secolul al doilea după Mântuitorul, în sânul celor mai diabolice direcţiuni ale gnosticismului. *Biblia* ebraică este insultată de către profesori universitari spre pilduirea şi formarea sufletească a mii de studenţi, cari n-au citit niciodată nici un verset din ea!...

Mii de preoţi, zecimi de episcopii şi câteva facultăţi de teologie citesc, cunosc, asistă la această injurie adusă Duhului Sfânt şi rămân fără atitudine şi fără grai! Temeliile regiunei creştine, profeţiile şi garanţiile vechilor vestitori ai lui Mesia, providenţiala pregătire care începe cu Mielul Pascal şi se desăvârşeşte în Mielul de pe Golgota... toate câte stau în *Thora, Neviim* şi *Chetuvim*, toate sunt discreditate, pângărite şi scuipate de urmaşii din ultimul moment ai lui Antioh Epifaniu şi ai lui Caligula.

Intelectualul nostru – bacalaureat sau licenţiat de acum un sfert de veac – nu distinge şi nu înţelege mai nimic din toate aceste semne teologice, de pe aripele vremei noastre... El auzise odinioară, de la Coco Demetrescu, că Dumnezeu nu există, că *Biblia* e un fel de *Iliadă* evreiască şi că după „epoca metafizică" urmează „epoca pozitivistă" (pe care am inaugurat-o noi)... Să înceapă să studieze *Sf. Scriptură*, să reia istoria filosofiei şi a religiunilor, să aprofundeze Creştinismul şi menirea lui Israel pe pământ, să înţeleagă şi să vază noul idealism, care începe să se ridice, ca nişte columne radiante, din laboratorii şi din observatoriile astronomice! Acestea şi altele ca acestea sunt mai presus de forţele, de curajul şi de tabietele intelectualului român.

Cel mult, lenevindu-se la „Capşa" şi privind, în vreo revistă franceză sau engleză, profilul alpestru al marilor probleme pe cari nu le poate atinge, va căsca şi se va învălui în glorioasa indolenţă a lui Paul Verlaine:

> „Je suis l'empire à la fin de la décadence
> Qui regarde passer ls grands barbares blancs..."

PRIN VLAŞCA, SPRE TELEORMAN

Există în Zimnicea un om de inimă – şi îl rog să mă ierte că i-o spun fără menajamente – care a ţinut să mă aducă şi să mă facă să vorbesc între concetăţenii săi. Deşi Teleormanul este judeţul meu de obârşie, deşi Zimnicea este un vocabul frumos pe care l-am auzit în anii copilăriei, totuşi nu fusesem în Zimnicea niciodată şi până să iau drumul spre Zimnicea, am dat mult necaz şi multă bătaie de cap d-lui Anghel, magistrat cu bun nume din localitate, şi impresarul meu, în circumstanţă.

După câteva amânări, după câteva deziluzii, am plecat, sâmbătă 16 mai, cu o maşină, pe care meticulosul meu impresar mi-a trimis-o la poartă, deşi mai aveam un loc rezervat în autobuzul care porneşte de la Palatul Justiţiei.

Era după-amiază; cerul era de smalţ albastru şi de flacără, iar Calea Rahovei era parcă o răsuflătoare de cuptor. Din insistenţa sfredelitoare a soarelui trebuia să înţelegem că o puternică răzvrătire atmosferică este pe cale de înfiripare.

Numai cei familiari cu Calea Rahovei, îndeosebi cu extremitatea ei suburbană, pot să spună când ai trecut de bariera Capitalei. Eu n-am observat nimic... Pe nesimţite, am trecut din mahala la ţară. Stăpânul şi conducătorul maşinei (un alexăndrean serviabil al cărui nume l-am uitat) începe să-mi spună numele satelor pe cari le traversăm: Lupeasca, Bragadiru, Buda-Cornet, Poeni...

N-am dat niciodată pe aici, dar toate îmi sunt cunoscute, arhaice şi dragi ca poveştile bunicii. În faţa noastră – cari am pornit de sub bolţi dogoritoare şi dintr-un oraş de cărămidă – începe să se ridice un întunecos oraş de nori, cu porţi de fulgere şi cu respiraţie de peşteră... În spinare, simţim încă văpaia lăsată în urmă; în faţă, ne sosesc primele picături de ploaie. Într-o parte cerul se îneacă în aur şi în voie bună; în cealaltă lasă mii de obloane de plumb şi de furtună...

Dar această măreţie geamănă are evoluţii; căi ocolite şi întârzieri pe cari le privim, deasupra noastră, cu aceiaşi ochi cu cari puiul de găină vede plutirea şi virajele eretelui din slăvi. Ce putem să facem? De unde ştim când se va năpusti ploaia peste noi?

Am trecut Sabarul. Trecem şi Argeşul şi intrăm în zona de foc şi de sânge din toamna anului 1916. Aici stau, înfrăţite ca într-o constelaţie glorioasă, localităţile Bulbucata, Ruşii-lui-Asan, Letca, Mihăileşti, Bălăria, Epureştii, Stâlpu, Ghimpaţi, Naipu, Prunaru... şi toate celelalte cari amintesc peripeţiile marei bătălii de pe Argeş şi Neajlov. Aici, în contorsiuni uriaşe şi în viitor de gloanţe, armata noastră a prins şi a strâns la mijloc o parte din armata duşmană, ţinând-o câteva zile faţă în faţă cu moartea, până ce – prin împrejurări fatale nouă – noi înşine am fost înconjuraţi şi cu pierderi dureroase, cu prizonieri, cu morţi şi cu zecimi de tunuri pierdute, am croit ziua de retragere şi de doliu, 20 noiembrie 1916.

Tovarăşul meu de drum, care a văzut cu ochii câteva crâmpeie din aceste vaste lanuri ale morţii, dar care ca de obicei (strein de tehnica şi de istoria militară) este un inconştient factor al legendei, îmi arată locurile şi îmi dă lămuriri... „La Epureşti a fost o crâncenă luptă cu turcii... Dar la Bălăria! Şi mai şi!... Aici, ai noştri i-au zobit pe turci... Uite, turcii stăteau, grămadă, în vâlceaua asta, şi ai noştri au dat peste ei, fără de veste şi praf i-au făcut...Stăteau turcii, ca nişte buşteni, când tai pădurea... Colo, lângă lac, sunt îngropaţi..."

Şi tovarăşul meu îmi arată, subt boltirile livide ale cerului un iezer mort, pe malul căruia cresc din iarbă nişte vagi semne funerare... Sărmani copii ai Anatoliei, primiţi suspinul meu şi împărtăşiţi-l camarazilor voştri de arme, soldaţilor români cari odihnesc lângă golfurile de safir ale patriei voastre!

Trecem prin Ghimpaţi. Privim Ocolul silvic, scăpat nevătămat, sau refăcut după război, trecem un pod, peste o apă care poate să fi fost Glavaciocul (dacă nu cumva Milcovul) şi poposim un minut la Copaci, dincolo de Crovu. Dăm de o dumbravă întinsă, de salcâmi în floare, dar tristă şi neliniştită, subt cavalcada sumbră din atmosferă.

Intrăm în Naipu. În dreapta noastră, şi subt şoseaua înaltă pe care alergăm e o vale largă, cu multe ochiuri de apă, din ploile ultimelor zile. „Vezi gropanele alea cu apă?... Sunt găuri făcute de bombele aruncate din aeroplane. Ai noştri se odihneau grămadă, aici în vale... Şi-au venit aeroplanele peste ei!...“

Şoseaua Naipului trece naltă, ca un terasament de cale ferată, printre o pădure de stejari, pe care o lăsăm pe stânga şi cimitirul militar, pe care-l lăsăm pe dreapta.

Ajungem la Prunaru. Un cimitir şi mai mare atârnă încă un fugar galon de doliu acestei ore cernite, ca o văduvă. Soarele nu se mai vede nicăieri; evoluţia e complectă; draperiile ploii atârnă pretutindeni. Dar nouă nu ne-a venit încă rândul...

Nişte ondulaţii largi, ca între Tuzla şi Mangalia, se aştern subt zborul maşinei noastre, – puţină ca o rândunică, dar rezistentă ca un corn de bivol... Iată satul Asan-Aga, iată Drăgăneştii... Un conac frumos pune un benghi de voie bună în jalea obştească a tabloului.

Tăiem în cruce calea ferată Videle–Drăngăneşti–Giurgiu... Păcura cerului trece deodată în leşie...O luminare cenuşie îmbracă lumea, în faptul serei şi, dincolo de hotarul vlăşcean, Teleormanul ni se deschide, cu miile lui de pogoane de grâu verde, larg şi ondulând alene, ca o mare suverană!

ÎN JUDEŢUL DE OBÂRŞIE

Revăd totdeauna, cu sărbătoare sufletească, aceste întinderi vaste şi mănoase ale Teleormanului! M-am pomenit pe pământul negru şi întins ca masa al acestui judeţ şi lumea mea cea dintâi sufletească s-a rezimat pe zarea lui rotundă şi perfectă. În dimineţi de mai şi de iunie am plutit cu ciocârlia, deasupra valurilor fericite ale holdelor şi, an după an, am crescut spre ceruri cu spicul grâului şi cu sipica. De pe sânul Teleormanului, am cules primele flori de măceş şi primii bujori. Aici am văzut, în august, pădurile de porumb şi, în octombrie, măgurile de drugi, galbene ca aurul vechi. În Teleorman am cunoscut taina codrului. Printre stejarii şi carpenii de pe malurile Vezii, străbătuţi arar de raza soarelui, am învăţat, de mai înainte, vraja sfântă a vitraiurilor de catedrală...

Revăd, însă, acest scump judeţ al meu cu o tristeţă particulară. Am plecat din el de peste treizeci de ani. Personal, nu mai am în Teleorman decât vreo 2-3 metri pătraţi, în cimitirele unde dorm tata şi trei fraţiori. Împrejurările şi dezordinile vieţii m-au depărtat de dragile meleaguri de altădată şi azi sunt un străin acolo unde am auzit întâia oară: „Binecuvântat este Dumnezeul nostru!...“

Fireşte că vina cea mai mare este a mea. N-am ştiut să-mi păstrez poziţia şi drepturile mele de fiu al Teleormanului!... N-am avut puterile şi calităţile trebuincioase. Foşti colegi ai mei din clasele primare, elevi ca şi mine ai neuitaţilor dascăli Ionescu şi Jinga, sunt astăzi corifeii şi binefăcătorii judeţului. E adevărat că lumea nu-i prea cunoaşte, dar ce-i cu asta? Judeţul îi cunoaşte şi Parlamentul se onorează cu activitatea lor tăcută dar eficace...

Tovarăşul meu mă scoate din visarea şi din amintirile mele:

– Nu mai avem mult... Ne apropiem de Alexandria...

Într-adevăr, în lumina fină şi sură pe care o cerne din înălţime, printre bizare flori de lalea, nu ştiu ce sită prevestitoare de ploaie abondentă, Alexandria apare risipită, rară, aproape rurală... Între noi şi Alexandria este deocamdată râul Vedea, râu capricios, care îşi schimbă albia necontenit şi cu ale cărui toane şi isprăvi sunt familiar din copilărie.

Alba Vezii, adică vatra capriciilor ei vechi şi noi, ar putea de obicei să găzduiască Dunărea întreagă. Aci, în preajma Alexandriei sunt largi scobituri în pământ, locuri joase şi inundabile şi un pod peste care trecem, dar care altădată, desigur, era aiurea şi care peste zece ani nu va mai fi aici.

Alexandria, oraş model, oraş tihnit, oraş zidit pe nisip şi pe pietriş umed... Străzile lui sunt toate căi şi, din orice stradă, vezi, la marginea oraşului, câmpia înconjurătoare, ridicată ca o bordură de farfurie... Am mai văzut odată acest oraş, dar de mult, într-o excursie juvenilă, făcută într-o zi de Sf. Ilie, de la Roşiori până aici...

Poposim câteva minute, atâta cât îi trebuie proprietarului-şofer ca să spună două vorbe acasă. Colegii preoţi din Alexandria, vestiţi despre trecerea mea, mă invită să cercetez catedrala... Notez, în această catedrală, un amvon veritabil, făcut pentru predică, nu pentru lectură, cum îl avem îndeobşte... Ploaia care ne-a îngăduit până acum se cumpăneşte cu greutate deasupra Alexandriei şi pare că aşteaptă să ne vadă încă o dată la drum, ca să-şi îndeplinească făgăduinţele, date de la Bucureşti...

Mă despart de stimații mei confrați, cu dorința să ne vedem cât mai curând, și pornim spre Zimnicea. De data aceasta, avem cu noi încă un tovarăș, care a venit pe aceeași cale, cu autobuzul București–Alexandria.

Ploaia se ține de cuvânt... De-abia suntem în Poroschia și șuvoaiele ei, atâta timp suspendate deasupra noastră, se varsă pe pământ... Oprim ca să ridicăm cortul mașinei și pornim mai departe, pe șoseaua care fierbe cu clăbucet și prin amurgeala din ce în ce mai sură... Țigănești, Brâceni, Smârdroasa, Șoimu, Găuriciu... trec în răpăiala undelor generoase, și în răstimpul unui ceas... Dar, pe nesimțite acest belșug de apă se subțiază... La Șoimu, dinspre apus se deschid deodată parcă niște ferestre galbene și privim în vale, alături de șosea, niște corturi țigănești și pe țiganii ieșiți din corturi, ca niște brotăcei după ploaie.

Ceea ce pot să mai observ, pe pragul dinspre seară și noapte, este că drumul nostru spre Zimnicea coboară din treaptă în treaptă. Iar pe aceste trepte, puse de îngeri și giganți, curg devale, grele și bogate, covoarele holdelor teleormănene.

În depărtările înserate crește o coamă vânătă albastră, iar la picioarele ei încep să se aprindă puncte galbene. Șiștovul și Zimnicea se pierd în vălul serei, și în aburii amestecați ai cerului și ai pământului.

Mică dar viguroasă, mașina noastră și-a făcut drumul cu onoare. Nici o cumpănă, nici o scrânteală! Prin bălțile proaspete, prin noroiul vâscos, a trecut biruitoare.

Familia Anghel ne primește cu atingătoare dragă inimă. Ospitalitatea noastră românească stă și rămâne alături de proverbiala ospitalitate arabă. Să ne dăm toată silința să mulțumim pe amfitrionii noștri dovedindu-le, mâine, că demersurile, drumurile și toată corvoada pe care și-au impus-o pot să aibă un grăunte de răsplată.

DUMINICĂ, 17 MAI

Am deschis ochii dis-de-dimineață, între salcâmii care învăluiesc toată Zimnicea și în proaspăta răcoreală, următoare zilelor de ploaie. Cerul nu este de tot senin și semnele ploilor ce vor veni nu lipsesc. Dar dimineața este rumenă și dulce, subt zaimful care se ridică din albia Dunării.

Voi vorbi astăzi de două ori, o dată în biserică, la Sf-ta Liturghie și a doua oară, după-amiază, într-o mică sală de conferințe. Mai-nainte ca să intrăm în sfântul locaș, ne odihnim un moment în grădina publică, așezată ca o terasă, deasupra dumbrăvilor de sălcii și de răchită, cari sporesc, an de an, între țărmul nostru și valurile Dunării. Perspectiva e largă și fumegândă, în dogoarea spornică a soarelui de mai. Dunărea, pământie și umflată, răzbește, pe departe, din pâlcurile de sălcii și se încovoaie, vastă, pe sub înălțimile pietroase ale țărmului bulgăresc.

Biserica e plină de credincioși, și rămâne plină până la urmă, cu toată căldura de etuvă, pe care ferestrele ei prea mici nu pot s-o micșoreze. Serviciul nostru bisericesc e încărcat și lung, iar obiceiul secular nu îngăduiește – până azi – să așezi bănci în sfântul lăcaș, pentru îndemânarea credincioșilor.

Stau în Sfântul Altar și aștept ora predicei. Câte lucruri sunt de îndreptat în casa sfintelor noastre așezări. Câte excrescențe, câte incongruități și cât colb au adus vremurile, între noi și peste noi, în această viață bisericească, apăsată și umilă, pe care ne-au hărăzit-o istoria și împrejurările!

Și ce pământ virgin, admirabil, este azi, din punct de vedere religios, poporul satelor și al tâgurilor noastre! Să știi numai să deschizi gura și să ai un dram de cucernicie – și bogată recoltă sufletească vei avea. Satele și târgurile noastre sunt setoase să asculte cuvântul evangelic, și minunile marilor prefaceri morale sunt cu putință la noi ca și aiurea.

Dar iată o grozavă nepotrivire:

Pe când masele noastre țărănești sunt atât de pregătite și de tinere pentru o reînflorire bisericească, încât încep să dea... muguri adventiști, noi, cei ce avem monopolul pepinierelor și altoiului oficial, am rămas la vechile și sterpele noastre obiceiuri. Ce pot să facă veștejiții noștri de seminariști, în aceste sate în cari *Biblia* e răspândită pe ascuns și este tâlcuită noaptea, în adunări tainice, de oameni gata să arate că știu să moară pentru convingerile lor?

Cu inima strânsă trebuie să spun tuturor că stăm în fața unor mari turburări confesionale, dacă nu chiar în fața unui dezastru.

Aci la Zimnicea ca și în sute de alte locuri sufletul poporului este dornic de roua și de claritățile *Evangheliei*. Dar această rouă și aceste clarități nu pot să pogoare în mediul de mahala, de obscurantism, de intrigă și de politică, în care creștem pe seminariștii și pe teologii noștri.

După terminarea celor sfinte, am făcut o plimbare până port. Portul nu este așa de aproape pe cât credeam. O șosea, poate lungă de un kilometru, aruncă terasamentul ei înalt și drept, peste noianul de hățișuri, de oglinzi putrede și de nenufări în floare, acumulat în ultimele decenii, aci lângă țărmul românesc. Dunărea macină malul drept și aduce potmol către malul stâng.

Aud, de la însoțitorii mei, istoria nu prea veche a celor două ostroave Persina și Bujorescu, crescute din valurile și din capriciile Dunării, spre sporirea frumuseței acestor țărmuri și spre încurcătura diplomaților.

Sunt numai două săptămâni de când mă aflam tot pe malurile acestui fluviu, încolo, spre miazănoapte... Recunoșteam Dunărea și n-o recunoșteam... Aici, însă, o recunosc fără nici o urmă de ezitare... E Dunărea pe care am privit-o, spre miazăzi, în atâtea ceasuri ale adolescenței visătoare și încununate de soare. E Dunărea cu pâlcul ei de șlepuri, venite de departe, din insulele grecești, să încarce grâul și porumbul nostru... E Dunărea despre care am auzit întâia oară, în cântecul pe care îl cânta tata, în cântecul Kirei Kiralina, cunoscut tuturor brăilenilor și lui Panait Istrati, printre ei...

„... Din, Costantin
Și cu Nicodim,
Frații Kirii
Șerpii Dunării,
Hoții Brăilei..."

Priveam, de pe pontonul priponit în mijlocul apelor galbene, imensitatea lor mișcătoare și pieptul fix și tare al țărmului din față. Șiștovul, în plinul zilei, amesteca și clădea, după cum cădea soarele peste el, blocuri sure și blocuri albe, în jurul unei columne de aur – turnul unei geamii. Înspre apus, puterile și zarea Dunării se făceau puteri și orizon de mare!... Iată Dunărea întâielor mele caice literare!

Am revenit pe acea cale deosebit de largă, zisă a Victoriei, pe care câteva armate, într-o jumătate de secol (rusă, română, germană, franceză), și-au purtat steagurile și regimentele... Oraș mic, dar amintiri istorice impunătoare! Ca și Alexandria, Zimnicea a fost

măsurată și întemeiată cu compasul. Toate străzile sunt drepte și din toate vezi câmpia înconjurătoare.

După-amiază, rostesc conferința într-o sală întunecoasă și asfixiată, dar în auzul unor oameni neuitat de atenți și de receptivi!...

Subiectul meu e simplist: *Reeducarea noastră națională*. *„Vare, legiones redde!"*... Vremuri turburi, vremuri noi, dați-ne înapoi credința în Dumnezeu!

M-am plimbat și mă plimb cu conferința aceasta la munte, la baltă, la răsărit și la apus. Economiștii și financiarii noștri cer cu mii de argumente reconsolidarea noastră economică și financiară. Cu câteva argumente simple, zguduitoare, cer și eu însănătoșirea noastră morală religioasă.

LA IAȘI

Ne cunoaștem de mult... Am intrat, întâia oară, în acest oraș, când mă aflam în preajma bacalaureatului... L-am revăzut de atunci de numeroase ori și de-a pururi, cu aceeași inimă plină și robită... Toamna, iarna sau primăvara, profilul Iașilor, văzut de pe înălțimile de la miazăzi, mă adună și mă toarce în același fir de emoțiune și de dor... Aș vrea să rămân statornic între aceste dealuri cu mânăstiri de streajă, aș vrea să am mereu, în zarea mea, Cetățuia, Galata și Trei Ierarhii!

Iată un oraș în care n-am suferit niciodată... Ba, poate, odată, acum un sfert de veac, în luna mai, de prea mulții irișii și trandafiri cari creșteau în fața vilelor dinspre Copou și de multul viers de păsări din grădina de deasupra... N-am fost aici în vremea crâncenelor noastre încercări naționale și nu cunosc Iașii exasperării. Orașul acesta însemnează pentru mine, neîncetat, o siluetă fericită, înscrisă într-un cer fără schimbare senin, și toate cărările pe cari urc până acolo, trec printre biserici vechi și printre amintiri, cu voie bună.

Icoanele voievozilor Moldovei, rămășițele palatelor lor, aci pe coama dealurilor ieșene, povestea cronicarilor cu suflet și cu sintaxă din altă lume... sunt începutul simțirilor pătrunse și cucernice cu cari intru și poposesc în vechea Capitală.

Și între aceste amintiri mai vechi, iată, la intervale, Piața Unirii, casa care adăpostea pe Cuza Vodă, piatra din care se desfac brațele și capul primului său ministru... Iar mai sus, pe aleile și pe subt copacii Copoului singuratic, iată visul nostru cel dintâi, iată extazul adolescenței noastre, iată amintirea zeificată a lui Eminescu! O, de atunci încoace ne-am răzvrătit împotriva dulcelui tiran, am biruit și am răsturnat cetatea înțelepciunii lui și ne-am încetățenit definitiv în împărăția *Evangheliei* și a nădejdilor nemuririi. Dar oameni slabi și pământești, cum zăbovim să fim, ne găsim, de multe ori, ca însuși Eminescu, robii pravilei neiertătoare:

„Tot astfel când al nostru dor
Pieiri în noapte-adâncă
Lumina stinsului amor
Ne urmărește încă."

Mai jos, însă, de aceste înălțimi ale Iașilor și ale amintirilor obștești, sunt regiuni personale, larg și drag înflorite între inima mea și acest oraș. Trăiesc în Iași oameni pentru cari am o sărbătorească prietenie. Ne-am întâlnit altădată, în zile limpezi, și ne întâlnim și azi cu la fel împărtășită și nețărmurită voie bună.

Mă simt și mă mărturisesc, cu plăcere, unul dintre membrii familiei intelectuale ai revistei *Viața românească*, măcar că lipsesc cu anii din șirul colaboratorilor și rareori mai am mulțumirea să urc scările redacției.

În ziua aceasta de 26 mai, îmi era aminte să fac în Iași numai un popas, fiindcă ținta călătoriei mele era Chișinăul. Plecasem din București împreună cu un neobicinuit tovarăș de călătorie și, drept vorbind, toată osteneala acestui drum era ca să slujesc pe acest tovarăș. Cuviosul Arsenie Cotea venea de la Sfântul Munte, purtând la subțioară o voluminoasă operă de literatură mistică, și căuta un om duhovnicesc, în stare să-l înțeleagă și să-i tipărească opera. Nu era operă proprie. Arsenie Cotea era un simplu ostenitor care se nevoise timp de douăzeci de ani să copieze cărticelele și manuscriptele cu proză mântuitoare, răspândite prin bibliotecile Sfântului Munte. Le copiase cu mașina de scris și acum avea două tomuri groase, cu peste o mie de pagini fiecare, pline cu înțelepciune monahală, cu învățături și cu destăinuiri suprapământești. Cine se va afla azi, în țara și în biserica noastră, voios să ridice pe umeri această greutate tipografică?... Cu atare întrebare, pustie de răspuns, plecasem din București, cuviosul Arsenie și eu, spre Iași și spre Chișinău.

„Dumnezeu va purta grijă de jertfa sa..." (*Geneza* 22,8). Gândul nostru era bun și osteneala noastră era pentru cele duhovnicești. Arsenie și-a găsit o gazdă și tot așa și eu. A doua zi și a treia zi am pornit cercetările noastre și am stat de vorbă cu oameni de meserie: cum s-ar putea tipări măcar o parte din comoara lui Arsenie?

Cu această preocupare și alături de ea, am revăzut Iașii amintirilor vecinic fericite, am cercetat pe prieteni și am trecut încă o dată pe subt aleile Copoului. În ziua de 28 mai, joi, era sărbătoarea Înălțării Domnului. M-am dus la Mitropolie și am ascultat slujba dumnezeiască. În partea de miazăzi a catedralei se odihnește cel din urmă dintre sfinții bisericii românești. De-a pururi vrednicul de pomenire Iosif Naniescu doarme lângă locașul pentru desăvârșirea căruia a stăruit o viață întreagă, și la Dumnezeu, și la oameni.

Mă opresc și mă descopăr, la mormântul lui. Am fost contimporani. Cred că eram major, când l-a chemat Domnul la răsplata biruitorilor. Și cu toate acestea, această sfântă figură bisericească pare că a trăit acum nu știu câte jumătăți de veac! Cât suntem de departe de inima lui cu adevărat apostolică și de dragostea lui cea fără sfieli și fără clauze! Iosif Naniescu era, întocmai, vistiernicul îndurărilor lui Iisus Christos și părintele universal, la sânul căruia găseau mângâiere, căldură și sprijin toți cei ce plângeau, rebegeau de frig și se clătinau în calea vieții. Așa cum ne-a poruncit Dumnezeiescul Mântuitor, marele ierarh, astăzi prea fericit, era Samariteanul Milostiv cel ce nu întreba de neamul și de legea victimei căzute în drum!

O, părinte Iosife, roagă-te pentru noi, cari am pierdut înțelesul dragostei creștine!

ÎN REDACȚIA „VIEȚII ROMÂNEȘTI"

S-au schimbat lucrurile și pe aici! Redacția cea veche, în care am călcat întâia oară acum vreo cincisprezece ani, s-a prăbușit sub urgia unui incendiu. Așezarea de azi este făcută după război. Am fost pe aici de câteva ori... Dar n-am mai găsit statele-majore de altădată, adunate sărbătorește și poate nici n-am mai fost vrednic să le găsesc, fiindcă dajdia mea literară către revista *Viața românească* a scăzut, în anii din urmă, la un sfert din cât era.

Cu toate acestea, revederile noastre sunt în eternitate, fără nouri şi fără bătrâneţe! Nu cunosc confraţi literari mai prietenoşi, mai distinşi şi mai serioşi în lucrurile prieteniei şi ale vieţii ca scriitorii de la revista ieşană. De astă dată am avut norocul să găsesc în salonul redacţiei, pe starostele lor, pe amicul G. Ibrăileanu, „tata Ibrăileanu“ cum îi spun eu de ani de zile.

Ce lucru minunat şi zăvorât este sufletul omenesc, dar cât de precise şi de nemincinoase sunt, uneori, razele cari răzbesc prin împletiturile fiinţei noastre! Întâlneşti oameni înaintea cărora rămâi şovăitor. Au ceva care te apropie de ei, dar rămâi la distanţă şi te consulţi cu precauţiune... Ai simţit în ei, măcar că te-au atras, în primul moment, nu ştiu ce zăcăminţi cari te resping şi te gonesc. Sunt alţi oameni cari spun de departe cine sunt şi cum trebuie să treci pe lângă ei. La fel cu putreziciunile şi cu florile fetide, aceste suflete se mărturisesc fără voia lor aceea ce sunt.

Dar mai sunt oameni – rari! e drept – cari te opresc şi te robesc de la prima întâlnire. Ibrăileanu face parte din această categorie de elită. În seara când l-am văzut, la redacţie, întâia oară, m-am înfăţişat cu o geantă într-o mână şi cu o scrisoare de la dr. Lupu, în cealaltă, şi fără să spun cine sunt... Ne-am privit câteva clipe... Ibrăileanu a cugetat: Probabil, un italian care vine să-şi vândă statuele... Eu am cugetat: Iată cea mai neprimejdioasă şi mai simpatică sosie a lui Abdul-Hamid!

Veneam ca să descurc o pricină destul de delicată: de ce stau prohibit, de atâtea luni, cu bucata cu care voiam să debutez la revista ieşeană. Putea să fie o pricină mult mai grea... Cum aş fi putut s-o discut cu necaz, în faţa acestui om cu ochi adânci, frumoşi şi trişti? Am auzit de la alţii, şi ştiu prea bine că Ibrăileanu este, în orele lui, un disputător invincibil. Dar între el şi mine discuţia este cu neputinţă. Îmi dau seama că ne întâlnim, ne învecinăm, ba poate chiar suntem în devălmăşie, undeva, pe plaiurile noastre sufleteşti, căci altfel nu-ne-am simţi înrudiţi cum ne simţim, dar cu toate acestea câtă deosebire între moşia lui Ibrăileanu şi a mea!

Ibrăileanu, Stere, Paul Zarifopol, Suchianu, Ralea... şi încă vreo câţiva din cugetătorii şi din criticii definitiv sau vremelnic legaţi de *Viaţa românească* aparţin marelui curent liber examinator şi evoluţionist. Actualii noştri cugetători şi critici au crescut (afară de Stere) sub ochii generaţiei liber-cugetătoare: Maiorescu–Gherea–Conta–Kogălniceanu... Fireşte, *Viaţa românească* n-a monopolizat critica şi cugetarea naţională; lângă ea cunosc grupări, reviste, personalităţi şi direcţii egal de merituoase, dar tot devotate spiritului liber şi tot fără tradiţie religioasă. Dacă e ceva comun şi săritor în ochi între aceste câteva grupări şi tovarăşii literare româneşti (unele defuncte, altele încă în viaţă) este, fără contrazicere, abolirea tradiţiunii creştine şi jovialitatea atee.

Se precizează o familie nouă. Nu mai sunt stingher şi anacronic... Scriitori, cugetători şi profesori încep să înfiripeze, în stepa negaţiunii de până aci, o colonie creştină. N-am venit să-i vorbesc lui Ibrăileanu despre aceste chestiuni pe cari el le ştie mai bine decât mine, deşi le judecă şi le măsoară din punctul său de vedere... Dar, fără voie, pe panta convorbirii ajungem şi la problemele religioase. Mai putem, azi, între noi, să ocolim aceste probleme, când ţăranii şi mahalagii noştri au ajuns, pe alocuri, să cunoască *Sfânta Scriptură* mai bine decât preoţii?... Deci, ajungem să vorbim despre ultimele evenimente bisericeşti, despre apostazia de la Biserica Cuibu-cu-Barză şi în genere despre acţiunea sectelor protestante asupra maselor populare.

Neapărat, tata Ibrăileanu este la el acasă când discuţi pe Taine, pe John Stuart Mill, pe Anatole France, pe Ribot... dar când discuţi Simbolica creştină este mai puţin. Îmi permit şi eu să fac o lecţie acestui dascăl de la care am învăţat şi învăţ atâtea lucruri:

– Tată Ibrăilene, lumea creştină se împarte în două: creştinii integrali sau sacramentali şi creştini evangelici. Aceştia din urmă cred că Iisus Christos a fost un supraom, un incomparabil reformator religios, un învăţător mai mare decât Socrate şi decât Buddha şi care ne-a lăsat, în *Sfânta Evanghelie*, învăţătura lui... *Evanghelia* completează vechea descoperire a *Testamentului Vechi* (Legea, Profeţii şi Haghiografele) şi toate laolaltă alcătuiesc *Sfânta Scriptură* a celor două *Testamente*. În *Sfânta Scriptură* creştinul evanghelic găseşte tot ce-i trebuie pentru învăţătura şi mântuirea lui. Nu primeşte şi nu crede decât ce scrie în *Scriptură*: tăgăduieşte şi leapădă orice tradiţie bisericească şi se socoteşte destoinic să înţeleagă singur litera sfântă, fără pedagog şi fără preot. Nu primeşte preoţia şi nici o altă taină, decât, vag, taina botezului.

Înţelegi că pentru vremurile noastre de dezagregare şi de revoluţie, această concepţie creştină se răspândeşte ca focul într-o mirişte uscată.

În fața creștinătății evangelice, apărute de la Wiclef și de la Luther încoace, stă, conservatoare și masivă, creștinătatea integrală, sau Biserica sacramentală. Pentru creștinul integral, Iisus Christos este mai mult decât supraomul protestanților, el este Dumnezeu-Omul care a pogorât în lume, s-a întrupat, ne-a dat *Evanghelia*, ne-a răscumpărat, cu patima de pe cruce și cu moartea lui, și apoi – fără ambiguitate și fără halucinație – s-a ridicat biruitor din mormânt. Învierea Domnului, cea de a treia zi, este suprema certitudine a sufletelor noastre. Mai avem încă o certitudine inexpugnabilă ca și cea dintâi: suntem încredințați până la moarte că Dumnezeul și Mântuitorul nostru este cu noi, de-a pururi, în Sfânta Euharistie!

Deopotrivă cu protestanții, prețuim și păstrăm *Sfânta Scriptură*, dar și Tradiția care ne-o explică, dar și Sfintele Taine cari imprimă credinței noastre cele șapte Sigilii ale Misterului și ale Dumnezeirii... În rezumat, tată Ibrăilene, urmașii Crucii se împart astăzi în două tabere uriașe, în două armate pornite să cucerească lumea: armata evangelică duce în mijlocul ei proclamațiunea Împăratului și steagul împărătesc, adică *Sfânta Scriptură* și Sfânta Cruce. Armata cealaltă, însă, duce în mijlocul ei nu numai proclamația Împăratului și steagul împărătesc, ci pe însuși Împăratul – pe Iisus Christos Euharistic!...

Scumpul meu amic G. Ibrăileanu mă asculta cu o încordată și stranie luare-aminte, pe când ochii lui clipeau des, ca pentru a-i reda nu știu ce echilibru interior, amenințat... Mill, Bain, Taine, Spencer, Marx trăiau o clipă consternată, în fața lui de Abdul-Hamid filosof.

„SE CUVINE A FACE BINE SÂMBĂTA“

În zilele din urmă, am primit, de aici din Iași, o scrisoare pe care mi-o scria o mamă deznădăjduită. O copilă a ei era bolnavă... Boală grea – morbul lui Pott – care cere o îngrijire specială și sacrificii peste puterile unor oameni săraci... Biata mamă auzise de mine, ori citise ceva din literatura mea și-o îndemnase inima să-mi spovedească durerea ei și să mă roage să fac ceva pentru copila nefericită.

Dar ce poți să faci într-un asemenea caz? Tuberculoza osoasă, la noi, nu are decât o speranță: Tekirghiolul și ca să ajungi la Tekirghiol, în zilele de față, și să rămâi acolo – îți trebuie cam aceeași sumă ca pentru o călătorie la Ierusalim ori la Paris.

Oricum, iată, mă aflu în Iași, casa corespondentei mele trebuie să fie pe aci, pe aproape de Palatul Administrativ, iar astăzi este Înălțarea Domnului și – se cuvine a face bine în zi de sărbătoare.

Dau pe față preocuparea mea unor prieteni în casa cărora beau un pahar cu ceai, și prietenii se declară bucuroși să mă însoțească în excursiunea mea caritabilă. Coborâm pe străzile în pantă și privim siluetele vechilor biserici cum se crestează, sure, în revărsarea aurie și rozalbă a cerului de seară. Aparte, simpatiile noastre cele vechi, acest oraș, în comparație cu infernul nemăturat din care vin, are avantajul liniștei și al pitorescului. Mergem încet și gospodărește, fără teamă că, în urma noastră, vreun șofeur ar putea să încerce vreo experiență cu noi. Umbrele încep să se lungească la picioarele zidurilor, vechi și recente. Prea recente, însă, nu, fiindcă în Iași zidarii, după cum îmi pare, nu prea au mult de lucru. Să scoatem, totuși, din socoteală, Palatul Administrativ, unde eu unul i-am apucat lucrând, acum un sfert de veac, și unde cred că mai lucrează și azi...

Putem să zicem că Palatul Administrativ e gata (poate chiar inaugurat) și că tradiția istorică și domnească a fost consolidată. Privim valea imensă care, la ora aceasta, se întinde ca o velință cu flori de aur, între cele două coline, proeminente în cronica Moldovei. Amintiri răzlețe și sângeroase sunt destule, pentru cine stă să-și aducă aminte ce a fost odinioară pe aici... Numele voievozilor binecuvântați de pisaniile acestor mânăstiri sunt rău tratate de pana cronicarilor...Dar trecutul are privilegii imprescriptibile!

Admirând, vorbind, făcând popasuri, ne apropiem de strada arătată în scrisoare... Suntem pe povârnișul care privește spre M-rea Cetățuie. Frumoasă așezare și încântătoare perspectivă, dar dacă te uiți de jur-împrejur vezi că te afli într-o mahala sordidă și jalnică... Case mici, dărăpănate și leproase, ori dacă sunt mai mari, adăpostesc un număr paradoxal de ființe omenești.

Ivirea noastră se pare că nu e lucru fără importanță... Pe la ferestre, printre ușile întredeschise, pe la colțurile scărpinate și uzate, apar figuri inteligente și curioase. Spun strada și numărul... Câțiva pași și suntem unde voim. Amicii mei se șterg cu discrețiune și rămân afară în așteptare. Câțiva copii sunt bucuroși să mă conducă...

Ajung în dreptul unei case cu faţa spre miazăzi şi cu scară de lemn. Părinţii copilei suferinde locuiesc pare că un etaj mijlociu, iar dedesubt, cam în pământ, este o altă locuinţă... Dau de o prispă destul de largă şi nu fără oarecare voie bună, iar de aci intru într-o sală, cu totul deschisă. Şi chiar aci, în sală, iată, pe patul ei de suferinţă, pe mica şi neştiuta mea ocrotită...

E un copil frumos de vreo zece ani, care priveşte îmbujorat şi speriat, la neaşteptatul vizitator... Dar părinţii nu sunt acasă! O rudă sau o prietenă ia locul mamei absente şi-mi spune, cu acelaşi foc cu care mi-ar fi spus şi mama, tot necazul familiei... Copii mulţi, viaţă grea, leacuri scumpe şi depărtat şi legendar: Tekirghiolul făcător de minuni!

Împrejurul nostru s-au adunat fraţii şi prietenii fetiţii... „Dacă poţi să faci ceva, fă..." Lacrămi îmi vin în ochi... Păcătosul şi neputinciosul de mine! La asemenea cuvinte, Unul Singur a putut odinioară (*Marcu* 9, 22-27) şi poate orişicând să răspundă imediat şi definitiv!... Ce pot să fac eu?... Îl voi ruga să pogoare asupra noastră raza ochilor Săi cereşti şi să-mi dea îndrăzneală ca să bat, în numele Lui, la uşa iconomilor acestui veac. Să credem fără şovăială şi ne va da!

În numele Lui, ating fruntea copilului bolnav, şi cobor încet, petrecut de toată lumea, scara şi uliţa acestor case de nevoiaşi. Întrebări şi dureri se ridică în mine ca nişte valuri. Sunt eu vrednic de atare minister? Sunt eu destul de curat ca să urc pe această înălţime a dragostei Sf. Pavel, înaintea căruia „nu mai este nici evreu, nici elin, nici rob, nici slobod, nici parte bărbătească, nici parte femeiască?"... (*Galateni* 3, 28). Mă simt în stare să port în palmele mele, dincolo de zidurile tradiţionale, jeraticul carităţii creştine?...

Întrebări mai presus de răspuns! Dumnezeu îşi alege instrumentele sale fără să ceară sfatul nostru!... După câteva luni, copila cercetată era în sanatoriu, pe ţărmul mării.

SE CUVINE A FACE BINELE ŞI ÎN ZI DE LUCRU!

Trebuie să mă ostenesc pentru Arsenie Cotea. Nu e destul că am venit până la Iaşi, trebuie să mă duc cu el până la Chişinău, la vlădica Gurie. Gândul cuviosului Arsenie nu poate fi adus la îndeplinire de editorii din Iaşi. Ne mutăm nădejdiile spre Chişinău.

Arsenie Cotea vine din Sfântul Munte. A plecat acolo, băietan, acum vreun sfert de veac. Îmi istoriseşte lucruri interesante, unele clăditoare şi sporitoare de cucernicie, altele curioase dovedind că duhul lumei aceştia a început să sufle şi peste sfânta peninsulă şi să altereze monahismul clasic. Cuviosul Arsenie este ucenicul unui sfânt călugăr, foarte bătrân, şi amândoi trăiesc la o parte într-o „odaie" a Sfântului Munte, adică într-una din acele sute de colibe şi de peşteri sihăstreşti unde îşi petrec viaţa eroii monahismului. Şi călugăria ca şi toate celelalte chemări şi trudnicii ale vieţii are mai multe trepte şi puteri. Sunt călugări care se mulţumesc să trăiască în chinovii, adică în căzărmi călugăreşti, obicinuitele mânăstiri. Dar sunt călugări viteji, adevăraţi eroi, cari urcă în creierii munţilor, sau se dau afund în negura pădurilor şi acolo trăiesc cu ierburi şi cu fructe. Merejkovski a istorisit în *Cel din urmă sfânt* viaţa unui sihastru rus, din vremurile mai noi.

Stareţul şi duhovnicul lui Arsene l-a trimis încoace, printre noi, cu poruncă să caute să tipărească o parte din scrierile cucernice pe cari sârguinciosul ucenic le copia de vreo douăzeci de ani. Aceste scrieri, scrise de autori feluriţi şi la epoce felurite, au fost tălmăcite în româneşte de vechii călugări moldoveni, munteni şi ardeleni şi înfăţişează câteva mii de pagini de in folio. Sunt o lectură desfătătoare pentru sufletele mistice şi închinate contemplaţiei, dar, ca limba românească, sunt nişte mulaje chinuite, după limba grecească mânăstirească.

Însă cuviosul Arsenie merită mai mari sacrificii decât o plimbare până la Iaşi şi până la Chişinău. Slab, molcom, smerit şi plin de duhul tagmei din care face parte, acest călugăr este un exemplar preţios pentru cunoscători. Pornim, prin urmare, spre Chişinău, într-o zi toridă, cu nori rari şi fără ploaie, albi şi învârfuiţi ca nişte mormane de vată, gata să ia foc.

Intru în Basarabia a doua oară, dar cu mai multă libertate de a privi şi de a nota decât întâia oară. Observ de-abia acum vastele întinderi de papură şi bălţile înfrăţite dintre Cristeşti şi Ungheni. Între soarele care toarnă jeratic şi acest oglinzi putrede cari îl primesc şi îl sporesc, este cu neputinţă să nu suspini după acele zile viitoare, când mlaştina, stuhăria şi pustiul lor vor fi înlocuite cu reţeaua canalelor sistematice, cu grădinile fertile şi cu biruinţa geniului practic.

Intru în Basarabia într-o epocă de secetă cumplită. Nu-mi aduc aminte să fi văzut vreodată până azi nişte plaiuri mai dezolate şi mai sterpe. Nici chiar în Dobrogea, pe vremea arşiţelor celor mari, n-am văzut atâta tristeţe şi atâta moarte vegetală. Dealurile sunt rase şi negricioase ca nişte bivoli cu noroiul uscat pe ei. Toată iarba care se mai vede (afară de ciulinii uscaţi de mult) apare ca un fel de tărâţă verde spoită prin scobiturile dealurilor şi pe fundul vâlcelelor.

Pe alocuri sunt nişte castroane de teren, cu fundul presărat cu alb, acestea sunt „sărăturile" din Basarabia, o notă caracteristică, nemaiîntâlnită aiurea. Gările se succed, în tristeţa aceasta a pământului de cenuşă şi a soarelui incandescent... Pârlita, Pereval, Corneşti, Şipoteni... Câte-un copac cutează să ridice capul, printre voi. Câte-un pămătuf verde se arată stingher, unul singur pentru câteva dealuri despoiate şi calcinate.

Spre gara Călăraşi, pare că biata ţară începe să mai prindă faţă. Coastele se acoperă, văile se înveselesc. Dar în gara Călăraşi se urcă în tren tocmai omul pentru care călătoream la Chişinău! Arhiepiscopul Gurie al Basarabiei apare în vagonul meu, însoţit de câţiva funcţionari bisericeşti. Vlădica vine de la M-rea Hârjauca şi se înapoiază la reşedinţă.

Veneam spre P.S. Gurie cu nădejdea că-l voi găsi răbdător la convorbire şi prielnic proiectelor lui Arsenie. Nu m-am înşelat în aşteptarea mea. Deşi nu-l cunoşteam pe vlădică decât din câteva întâlniri, avusesem totuşi impresiunea că stau în faţa unui om duhovnicesc bogat în răbdare, gata să cerceteze o propunere bună şi familiar şi iubitor de oameni, ca un adevărat urmaş al Sfinţilor Apostoli.

Cunoştea puţin sau auzise de călugărul Arsenie şi m-a autorizat să viu cu el, la reşedinţă, chiar în seara aceea... Era un început bun. Rugăciunile cuviosului Arsenie rodeau, văzând cu ochii... Am rugat însă pe vlădică să ne primească în audienţă literară, nu în seara aceea, ci a doua zi după-amiază.

Chişinăul se iveşte, risipit pe coastă, destul de larg, destul de mare, cu numeroase clădiri cari urcă dealul până sus şi crestează zarea, dar cu un aer provincial şi rural care nu mi-a scăpat nici la prima venire.

P.S. Gurie ne declară oaspeţi ai casei arhiepiscopale... Primesc pentru Arsenie, dar cer iertare pentru mine. Eu voi poposi în casa unor intimi prieteni, stabiliţi azi în Chişinău.

LA SEMINARUL „VENIAMIN"

Am plecat din Chişinău într-o după-amiază tot atât de uscată şi de fierbinte ca şi aceea a sosirii. Cu aceeaşi inimă tristă, am privit colinele pleşuve, văile sărate şi toată roşia pustiire a bietului pământ. Dincoace de Prut, priveliştea era cu totul alta. Măcar că soarele pripea la fel ambele jumătăţi ale Moldovei, totuşi spre Iaşi, imaşurile, dumbrăvile şi grădinile dovedeau că ploile căzuseră la timp şi din belşug.

Isprăvisem cu treburile cari mă aduseseră prin aceste locuri, lăsasem pe cuviosul Arsenie la mila lui Dumnezeu şi la bunele chibzuinţe ale P.S. Gurie şi eram gata să mă înapoiez întru ale mele. Dar Iaşii cheamă, nu alungă! Afară de amicii mei laici, am la Seminarul „Veniamin" câţiva distinşi amici, membri ai clerului ieşan, cu cari, o dată sau de două ori pe an, am interesante întâlniri sufleteşti.

Sub acoperişul Seminarului „Veniamin" – fostului palat domnesc – găseam înainte de război (şi găsesc şi azi) o severă chilie de gazdă, unde am agonisit multe din paginile apărute în *Viaţa românească*. Anii trec, cele ce au fost mai înainte se transfigurează şi ne robesc. Cu vremea, ajungem să trăim numai din amintiri şi din trandafirii dimineţilor scuturate...

Ca şi altădată, deschid ferestrele largi, cari dau spre Galata, şi stau încremenit, deasupra acestor văi în cari am amestecat, de atâtea ori, fantomele istoriei Moldovei cu fantomele visurilor mele literare... Dar toate sunt fără statornicie, aici, pe pământ! Nici frumuseţea, nici poezia nu umple inima, atât de complect, atât de definitiv, încât să nu mai cunoaştem niciodată suspinul şi pustiul sufletesc... Un filosof păgân exclamă undeva, într-o carte scrisă în zilele noastre: „O, de am avea totdeauna frumuseţea, nu ne-ar mai trebui nici Logos, nici Demiurg..." Ce putem să spunem! Dorinţa aceasta e fără ţărm şi fără leac. E mult mai înţelept să constatăm şi să mărturisim cu Fericitul Augustin: „Inquietum est cor nostrum, donec requiescat in Te!..."

Mă opresc, deci în Iaşi, o jumătate de zi, ca să văd încă o dată mica academie eclesiastică de la Seminarul „Veniamin". Sunt aci câţiva preoţi tineri a căror tovărăşie mă bucură şi mă dispune ca o sărbătoare. Convorbirea lor este totdeauna plină de vioiciune şi de varietate. Unii dintre ei sunt prietini ai cărţii şi oameni cu bogate cunoştinţe. Alţii sunt puternice temperamente de predicatori şi dacă n-au ajuns mai departe decât unde stau astăzi este din pricina unei arăbeşti iubiri de independenţă...

E lucru rar – rarisim în lumea noastră bisericească – să vezi adunaţi laolaltă, spre clădire reciprocă şi folos obştesc, pe fraţii întru Christos. De altminteri, adevărul acesta se vede pe deasupra din viaţa cea lipsită de solidaritate şi dezarticulată pe care o duce preoţimea noastră. Cu atât mai mare este mulţumirea mea când ajung uneori să găsesc adunaţi, ca într-un mănunchi, care nu înţeapă mâna, doi, trei prieteni clerici.

Vai! lumea în care trăim nu pricepe idealul evangelic şi nu admite alte devotamente decât cele cari calcă şi se luptă în noroi. Slujirea lui Iisus Christos este stingherită, contrazisă şi aproape anulată de mii de duşmani şi de mii de greutăţi. Şi cu toate acestea tocmai cei ce au mai multă nevoie de bună înţelegere frăţească şi de muncă superior distribuită, tocmai aceia nu ştiu ce este cooperaţia şi nu ştiu ce este rezistenţa asociată!

Tulburările bisericeşti, petrecute în jurul Bisericii Cuibu-cu-Barză, m-au obligat să mă ocup de-aproape cu şefii separatişti şi cu învăţătura lor. Căutând să scot în evidenţă caracterele acestei învăţături, adică ale acestei erezii, am recapitulat cu necesitate ideile cardinale pe cari se întemeiază crezul Bisericii Ortodoxe. Din această străduinţă a mea a ieşit o lucrare teologică pe care voi publica-o într-o zi, sub titlul *Piatra din Capul Unghiului*

Am în geanta mea de călătorie câteva capitole din această carte, luate de acasă anume cu gândul ca să le citesc în cercul teologic de la Seminarul „Veniamin“. E a doua oară când citesc, între teologi, părţi din viitoarea *Piatră din Capul Unghiului.*

Ştiu prea bine că în tot ce mărturisesc şi stabilesc în cartea mea stau în intimă şi sfântă înţelegere cu marii dascăli ai Bisericii noastre şi în genere cu tradiţia milenară şi unanimă. Dovedesc, cu dovezi cunoscute chiar de seminarişti, care este substanţa credinţei integrale şi din ce rădăcini va înflori de-a pururi floarea cucerniciei ortodoxe....

Şi cu toate acestea îmi dau seama că, din aceste premise atât de cunoscute ale mărturisirii noastre, prea puţini au puterea să scoată concluzia definitivă!

Şi iată-mă adunându-mi manuscriptul şi strângându-l la subsuoară, vag urmărit de imaginea ingeniosului erou de la Mancha, şi anume în ceasurile când îşi aduna coiful, spada şi mârţoaga, după o nouă ciocnitură cu viaţa dimprejur.

UN SAT CU ŞCOALĂ SECUNDARĂ

Am auzit că avem şi noi câteva comune rurale, unde copiii urmează cursuri de gimnaziu. Un tânăr prieten al meu este profesor la un gimnaziu rural şi mă îndeamnă de câtva timp să merg împreună cu el să vizitez această raritate.

Nu mă pot hotărî decât târziu, atunci când anul şcolar se încheiase şi nu mai rămânea decât festivitatea încheierii. Plecam de acasă cu gândul unei călătorii mai lungi şi am potrivit lucrurile astfel ca într-o după-amiază să cercetez această comună – din judeţul Buzău – care avusese ambiţia şi puterea să deschidă un gimnaziu pentru copiii plugarilor săi.

Ne-am coborât din tren la o gară de pe marginea Bărăganului buzoian, şi am pornit cu o trăsurică spre satul de care ne despărţeau, vreo şaptesprezece kilometri... Ori pe unde ai călători, în ţara noastră, ochii sunt mângâiaţi şi voia bună creşte. Holdele, deşi mai totdeauna primitiv gospodărite, se revarsă generoase pretutindeni. Mărăcinii, păiuşul, buruienile decorative... îmbracă şanţurile, tivesc ogoarele, dovedesc seva şi vigoarea minunatului pământ.

Dar pe acest pământ mănos, ce drumuri desfundate, ce pietriş aruncat la întâmplare, ce făgaşuri de câte o jumătate de metru săpate de căruţele dăşălate! Ordine, prevedere, bună chiverniseală sunt plantele scumpe, pe cari le întâlneşti atât de rar pe plaiurile şi pe cărările ţării noastre...

Este vorba să ţiu, într-una din sălile de clasă ale gimnaziului, o conferinţă, elevilor şi părinţilor, adunaţi ca în ziua când se mântuieşte şcoala. O conferinţă unui auditor rural este, pentru mine unul, de-a pururi, o încercare grea... Nu fiindcă nu-mi cunosc oamenii, dar fiindcă îi cunosc prea bine, doar am crescut între ei până pe la treisprezece ani...

Gimnaziul satului nu are, până acum, un local corespunzător. Socotesc că e o fostă şcoală primară, promovată şcoală secundară. Ce carte au învăţat copiii satului, la gimnaziu, ar fi lucru vrednic de cercetare. Dar desigur că domnii inspectori şcolari au făcut la timp constatările şi rapoartele de rigoare.

Cercetăm câteva gospodării din sat şi mai spre seară prelungim plimbarea până la minunea a doua – spitalul din localitate.

Am intrat, la început, în casa unuia dintre preoţii satului. Rar am văzut o gospodărie mai specific românească, mai bine chibzuită şi mai curată. Odăițele erau albe, cu podoabe puține, dar făcute în casă, și îndeobște fără luxul de carton și de mahala, care dă azi năvală între pereții chiaburilor de la țară. Afară, prin curte, am fost și mai bucuros să văd buna rânduială și vigilența pe cari le doresc în inima mea, întregii noastre economii românești.

Am văzut încă o gospodărie, mai largă și mai complicată, care mi-a lăsat aceeași fericită amintire. Era gospodăria decanului învățătorilor din comună, o gospodărie întemeiată de vreo patruzeci de ani, coprinzând livadie cu arbori roditori, grădină de zarzavat și o stupărie sistematică.

Am digerat impresiile mele cu mulțumire...

Așadar, avem printre noi elemente prețioase, cari – spirijinite de o autoritate cu vederi largi și constante – ar putea să îndrumeze pe săteni și să-i stimuleze cu pilda vredniciei și a rânduielii. O autoritate cu vederi largi și constante, aceasta e piatra filosofală pe care o căutăm noi românii de atâta vreme și o căutăm mai cu seamă astăzi!...

Ne-am urcat și până la spitalul care se vedea pe o coastă, alături de turlele unei biserici. Spitalul e aproape gol și desigur că e singura instituție care nu te întristează când o vezi fără clienți și fără căutare.

O școală secundară într-un sat este, în principiu, un lucru care să te entuziasmeze. Am dori să crească școlile și să se reverse știința de carte peste toate satele noastre. Nu putem să uităm, nici un moment, procentul de analfabeți care împovărează numele României, în statisticile internaționale.

Dar ce caractere trebuie să stabilim și să menținem pentru școlile secundare cari încep să se deschiză, prin comunele rurale mai mari? Amicul meu, profesorul de la gimnaziul sătesc, mi-a vorbit despre devotamentul câtorva apostoli didactici, despre bucuria lor la vederea bunelor începuturi făcute, dar și despre multe împrejurări stingheritoare, veșnic în legătură cu nefasta noastră manie politică.

Bun lucru un gimnaziu la sat! Dar să fie, mai întâi, acordat, în superioară cunoștință de cauză, iar nu cumva din calcule și din supralicitație politică, și, al doilea, să fie un gimnaziu cu program bine adaptat satului, țărănimei, nevoilor și muncilor de la țară! Să-i zică gimnaziu, nu școală de agricultură sau de gospodărie rurală, dar cursurile predate în el să fie spre cel mai limpede folos al copiilor, cari cresc între coarnele plugului și cârdurile de gâște de pe baltă.

Gimnazii la țară, cari să umfle recoltele de la oraș – de pseudointelectuali, de lamentabili funcționari și de pretorieni electorali – să nu ne dea Dumnezeu!

SILUETA MÂNĂSTIREI AGAFTON

La Verești, trebuia să ne vie un automobil cu care să facem drumul Verești–Botoșani–Ripiceni. Coborâm din tren și cercetăm dacă a sosit mașina... Până acum n-a sosit... Intrăm în restaurantul gării și luăm câte-un pahar cu ceai, ca să nu ne fie așteptarea prea severă...

Dar mașina sosește... Ne căptușim cu toate acele stranii dar trebuincioase accesorii ale automobilistului și pornim.

Dimineața e limpede și înaltă, dar cu toată bogăția ei de azur și de aur și, deși suntem în luna iunie, din largul câmpiilor ondulate suflă în fața noastră un vânt rece ca gheața. Drumul nostru trece pe lângă Dumbrăveni, Siminicea și Vlădeni. Conacul din Dumbrăveni îmi aduce aminte de prietenia proprietarului față de scriitori și de artiști, îmi aduce aminte de cultul lui pentru Eminescu și de zvonul multor vizite și petreceri, în parcul pe care îl văd acum întâia oară.

Șoseaua trece printr-o pădure de stejari. Din fuga mașinei, las acestor sânuri, pline de umbră și de romănițe, o mie de gânduri dornice... Șoseaua se coboară și o dată cu ea, pe dreapta și pe stânga, coamele gorunilor, strânși unii într-alții ca berbecii lui Polifem.

Județul Botoșani, în care ne găsim, mi se pare cel mai frumos din județele Moldovei deluroase. Văile, coastele și dealurile lui, fie că poartă holde, fie că se ascund subt așternutul codrilor, îmi spun, ori de câte ori le văd, nu știu ce bucolică dezmierdată, dar cu presimțiri de inevitabilă tristețe...

Ne găsim în fundul unei tipsii uriașe cu marginile împletite din dumbrăvi și din coline... E întâia oară când străbat distanța Dumbrăveni–Botoșani și silueta M-rei Agafton îmi apare nouă și robitoare. Cu toate că am făcut atâția ani administrație bisericească, n-am avut poruncă și prilej să vin la această mânăstire... Turlele ei străjuiesc deasupra codrilor, cari par a o cuprinde de toate părțile, cu prestigiul castelelor cenușii, rare pe la noi, dar cu atât mai falnice și mai neuitate.

Care este frumuseţea acestei mânăstiri, văzută de aproape şi pe îndelete, voi şti, poate, altă dată... Această mânăstire are, însă, o însemnătate şi un farmec aprioric, pe care îl cunosc cercetătorii şi biografii lui Eminescu.

Aici, la M-rea Agafton – la câţiva kilometri departe de Botoşani Eminescu avea o rudă călugăriţă. Maica Fevronia era soră cu mama lui Eminescu, aşadar era mătuşa poetului. Această cuvioasă a fost de faţă când nepotul său, pruncul Mihail, în vârstă de câteva săptămâni, a fost botezat în Biserica Uspenia din Botoşani... Maica Fevronia şi-a adus aminte mai târziu (probabil atunci când nepotul cuvioşiei sale ajunsese marele şi nefericitul Eminescu) despre prizăritul şi uitatul episod de la Biserica Uspenia.

Dar aceasta însemnează că Eminescu, – copil de patru, de zece, de patrusprezece ani... – a venit de numeroase ori, întâi cu părinţii şi apoi singur sau întovărăşit de fraţi şi de prieteni, ca să vază pe maica Fevronia şi să cerceteze mânăstirea dintre codri... Eminescu a coborât din Botoşani, pe aceste cărări cari descurcă poienile înflorite, vâlcelele mascate cu trandafiri sălbatici şi umbra stejarilor bătrâni, şi s-a urcat la schitul cenuşiu şi plin de pace. La M-rea Agafton a cunoscut Eminescu întâia oară cenobitismul creştin şi pravilele lui şi toată trista lui frumuseţe.

Mânăstirea de pe coasta vechilor păduri ajunge pentru noi străvezie şi revelatorie, ca o imagine făcută de mână de maestru şi încadrată în textul unei istorisiri. Înţelegem care este schitul din *Făt Frumos din tei:*

„Mâine-n schit la Sfânta Ana
Vei găsi la cel din stele
Mângâierea vieţii tale,
Mântuirea feţei mele."

Blanca răspunde împovăratului părinte, care, în inima lui, îşi hărăzise copila mânăstirii şi rugăciunilor:

„Nu voi părul să mi-l taie
Ce-mi ajunge la călcâie,
Să orbesc cetind pe carte
În fum vânăt de tămâie..."

Aceste câteva imagini din viaţa monahală Eminescu le-a prins, mic copil, stând lângă maica Fevronia în strană, la M-rea Agafton. A fost el, oare, de faţă şi la vreo juruinţă călugărească?... Cercetătorul lui Eminescu trebuie să deducă cum că monahismul şi mânăstirea au izbit acest suflet excepţional numai cu latura lor mohorâtă, degenerată şi uneori revoltătoare.

Am cugetat uneori la nenorocul imens pe care l-au avut sufletul românesc şi biserica naţională din receptivitatea religioasă a lui Eminescu. N-a întâlnit el, în viaţa lui, decât această coajă umflată şi respingătoare, pe care o admirăm în poezia *Viaţa*:

„Când aud vreodată un rotund egumen
Cu poalele-ncinse şi obrazul rumen..."

N-a găsit el, pe drumurile lui, nici un ostaş al lui Christos, nici un devotament creştin, care să-l oprească locului şi să-i dea de gândit?

Mare este taina credinţei şi înfricoşate sunt umbrele şi întunecimile harului dumnezeiesc!

Nu putem să uităm că, tot în zilele lui Eminescu, Creangă, cel din Humuleşti, adună din preajma mânăstirilor Neamţ, Agapia şi Văratic – cele mai frumoase din ţara noastră! – peiorativa experienţă despre care vorbeşte în *Amintiri.*

PE MELEAGURILE LUI CREANGĂ

Am plecat de lângă Prut dimineaţa, la orele şase. Ziua e prielnică; deasupra undelor încremenite ale plaiului moldovenesc cerul se revarsă cu pogorâri albastre şi alburii. Se pare că nu e nici un semn de ploaie... Maşina noastră vine din fabricile Americii şi are câteva călătorii eroice în trecutul ei. Avem cuvânt să ne încredem în ea.

Am lăsat în urmă bazinul Prutului, înălţimile, tăpşanele şi lacurile judeţului Botoşani şi ne împletim acum cu şuvoaiele Siretului... Poiana, Liteni, Dolhasca, Lespezi rămân şi ele în urmă, o dată cu linia ferată, cu podurile numeroase pe cari le-am tot trecut şi cu luncile de sălcii şi de arini de pe cele două maluri.

Ieşim din valea Siretului şi ne afundăm în nişte păduri muşcate ici şi colo de dinţii unei exploatări recente. Urcăm din ce în ce mai sus, până când, de pe pieptul cu copaci răriţi şi cu rare case de cătun, vedem strălucind, ca sub un imens heleşteu de aur, albia Moldovei!

Am ajuns în locuri pe cari le iubesc de vreo treizeci de ani şi pe cari nu pot să le revăd fără un deosebit freamăt sufletesc! Suntem deasupra satului Cristeşti. Iată aci, devale, „palatul de la Cristeşti". Iată plopii străbuni. Iată podul Moldovei şi rateşul lui Iţic-sin-Iţic!

Departe, prin miile de vibraţii aurii şi albastre, ghicesc, între munţi, vatra M-rei Agapia, platoul M-rei Văratic, iar mai spre miazănoapte, dincolo de dâmburile păduroase şi de Cetatea Plăieşilor, M-rea Neamţ.

Toate sunt tot atât de proaspete, în soarele de aceeaşi vârstă, tot atât de prielnice visului şi inimii ca şi în ceasul (atât de vechi şi de troienit) în care ne-am cunoscut!...Dar de atunci încoace, deasupra acestui amfiteatru sprijinit în fund pe munţii judeţului Neamţ, deasupra acestui decor fericit şi fără vârstă, Dumnezeu mi-a desfăşurat ceruri de mai bună cunoştinţă şi de mângâiată înţelepciune. Binecuvântează suflete al meu pe Domnul!

Trecem podul Moldovei, trecem pădur icea Coverca, în dreptul hergheliei de la Graşi, şi zburăm spre Tg. Neamţ. Suntem pe meleagurile lui Creangă. Acestea sunt uliţele copilăriei marelui povestitor. Aici sub poalele Cetăţii, este satul Humuleşti, iar Cetatea Neamţ, cu zidurile ei sure şi dărăpănate, covârşeşte (parcă de aceeaşi vârstă cu muntele pe care stă) vârsta temeliilor Moldovei. Pe aici, pe undeva, lângă Ozana, trebuie să fie casa – dacă o mai fi – umilă şi arhaică pe care Nică al lui Ştefan era s-o facă vestită şi nemuritoare, în împărăţia sufletească a literaturii române.

Fiindcă soarele este la jumătatea cerului şi trebuie să poposim undeva, hotărâm să dăm puţin alăturea din drumul nostru, Tg. Neamţ – Piatra–Borsec, şi pornim spre M-rea Neamţ. Şi pe măsură ce toate ţi se destăinuiesc la locul lor şi neschimbate, ţi se pare un paradox, şi dureros şi dulce, că tu ai călătorit mereu, că lumea trece şi se schimbă în tine şi că nici un fluviu de pe pământ nu este mai năvalnic şi mai spumegând decât nevăzutul fluviu al sufletului tău!

Naiv şi grandilocvent, dar atât de binevenit inimii, Lamartine ridică fruntea, din paginile iubite la douăzeci de ani;

> „Eternité, néant, passé, sombres abîmes.
> Que faites-vous des jours que vous engloutissez?
> Parlez: nous rendrez-vous ces extases sublimes
> Que vous nous ravissez?"

Aci, în bolţile M-rei Neamţ, am cercetat odinioară, de pe izvod, vechile ei odoare, vestmintele cusute de jupâniţe, procoveţele ţesute în ceasuri de aşteptare înfrigurată sau de cucernică recunoştinţă, cărţile scrise de mâna sfinţilor călugări cărturari... Aci, în ceasuri pe cari nu pot să le mai ajung nici în durere, nici în frumuseţe, am găsit, în hruba cu oseminte, pe Calipso greaca, fecioara...

Fără să ne oprim nici o secundă, ocolim baptisteriul din centrul mânăstirii şi facem calea întoarsă... La ce să coborâm! Nici noi nu mai suntem cei de atunci, nici această sfântă mânăstire nu mai adăposteşte freamătul şi lumea acelor zile atât de depărtate! Ne oprim alături de mânăstire, pe drumul dintre schitul Vovidenia şi izvoarele de pucioasă, numai atât cât trebuie pentru o gustare fără masă şi fără scaune. Meteorologia de lângă Prut nu se potriveşte cu aceea de la poalele munţilor. Începe să picureze. Suntem iar în maşină şi plecăm.

Între Vânători şi Humuleşti regăsim soarele, cu toată abondenţa şi cu toată dogoarea lui. Dar ziua rămâne, până seara, amestecată şi capricioasă. Trecem ca în vis prin Bălţăteşti, prin Crăcăoani, prin Oşlobeni... Pădurile, poienele şi păpuşoaiele stau, pe văi şi pe dealuri, dârze, neofilite, în arşiţa de aur şi de foc. Peisagiul cel atât de drag şi de des văzut al şerpuirilor Cracăului se desfăşoară ochilor mei, încă o dată, cu toată bogăţia lui, mereu aceeaşi, şi cu tot aleanul şi cu toată nostalgia amintirilor nemuritoare... Bodeştii-Precistii şi Dobrenii vin, cresc, descresc şi se distramă în nourii de praf pe cari îi lăsăm în urmă... Ne înfigem ca o furnică viguroasă în Dealul Balaurului şi în câteva minute îi măsurăm coastele şi puterea. Din calea plină de zigzaguri şi de fagi, cari coboară din vârful dealului către Piatra, se deschide o privelişte rotundă şi înflorită, vrednică de cununa legendelor şi de paza castelelor.

Trecem prin Piatra fără nici un popas. O lăsăm în soare şi în praf şi o luăm pe Bistriţa în sus, pe valea plutelor şi a Ceahlăului.

LA BORSEC

Valea Bistriţei!... Ape năvalnice şi zgomotoase, cari înnoadă şi deznoadă mii de cununi de spumă... Albie de pietroaie şi de pietre, cari curg, ca un al doilea râu pe subt cel dintâi, dar cu pulsaţiuni seculare şi cu debit constant... Culise nenumărate de carpeni şi de fagi, aşezate pieziş între dealuri şi apa Bistriţei, pe care o strâmtează adeseori şi-i dau umbre de catedrală... Noian de trunchiuri de brad, cari vin devale în crosnele late ale plutelor, ori s-au deznodat şi-au umplut vadurile, ca o risipă de chibrite uriaşe... joc de soare şi de întuneric, de pajişti oblice şi de codru negru, după capriciile şi contorsiunile şoselei, ale Bistriţei şi ale munţilor... Iar pe deasupra tuturor acestor năluciri, acestor masive verzi, acestor goluri aurii şi ape spumegânde – din când în când silueta Ceahlăului, ca un cap de patriarh-împărat care stăpâneşte, porunceşte şi priveghează ritmul strălucitei sale împărăţii...

Urcăm pe Bistriţa în sus, trecând când pe un ţărm, când pe altul, printre vagonete cu cherestea, printre ferăstraie cari adună în jurul lor cât un orăşel de lucrători şi de depozite şi printre şiruri lungi de chirigii cari duc devale, spre mii de industrii şi de gospodării, lemnul făţuit sau brut.

Trecem pe lângă Mânăstirea Bistriţa, pe lângă Pângăraţi, ajungem la Bicaz, la Buhalniţa, la Hangu... şi, lăsând valea Bistriţei, intrăm în valea Bistricioarei. Dar o dată cu valea Bistriţei lăsăm şi cerul prielnic, surâsul auriu al serei şi diadema Ceahlăului. Valea pe care apucăm e mai strâmtă, mai umedă şi presimţitoare de ploaie.

Până la Borsec mai avem Tulgheşul şi Corbul. Umezeala pe care o simţim în jurul nostru se preface în ploaie cernută. Valea se întristează şi se întunecă mai presus decât s-ar cuveni, la ora şase seara. În această atmosferă crepusculară şi bătută de puzderii ude, ne apare Tulgheşul, cu bisericile, cu fabricile şi cu casele lui, aducătoare aminte că aici a fost vamă, pază şi muchie între două lumi.

Întoarcem fila peste aceste amintim şi căutăm, prin ploaia şi prin leşia serii, cele dintâi vile cari ne vor vesti cetatea izvoarelor miraculoase, vestitul Borsec. Dar Corbu, care vine după Tulgheş, e comună mare, cu fabrici de cherestea, cu păşuni pieptănate, cu gospodării temeinice, şi automobilul nostru nu-l poate înregistra într-o clipă... În sfârşit, intrăm în Borsec. Urcăm până la otelul „Speranţa“ şi deshămăm aci, până a doua zi, caii noştri de benzină şi cauciuc.

Otelul nostru şi-a pus firma „Speranţa“, ca o poftire politicoasă, făcută clienţilor, să fie indulgenţi şi să crează împrejurărilor şi vremii. De altfel, mi se pare că Borsecul în întregime are nevoie de aceeaşi indulgenţă şi de acelaşi credit. Mai mult decât jumătate din mândrele

vile de altădată sunt dărăpănate şi pustii. Casa Pădurilor, Sanatoriul Casei Pădurilor şi alte câteva case particulare cu flori în faţă nu pot să corecteze impresiunea stăruitoare că Borsecul a trecut prin somnul lui Lazăr.

După cină, încercăm să facem o plimbare de recunoaştere. Burează, ca şi până aci, dar seara întârziază, profund cenuşie, printre brazii întunecoşi şi printre frunţile de schelet ale vilelor rămase încă în picioare. Nu mergem prea departe. Aleile sunt cleioase şi năpustite. Uşile şi ferestrele sunt mai pretutindeni astupate cu scânduri... Noroc că suntem în mijlocul naturii viguroase şi fecunde. Bradul îmbălsămează această oră umedă şi tristă cu mireasma lui dătătoare de viaţă. Din albiile văilor de sub noi urcă susurul apelor sporite. Iar undeva, pe un vârf de cetină, cucul predică optimismul vieţii şi perenitatea dumnezeieştilor purtări de grijă.

Mâine, dis-de-dimineaţă, pătrundem în inima Ardealului. Deocamdată trebuie să punem lacăt miilor de icoane culese de-a curmezişul Moldovei şi să întindem căpătâiul peste ele. Mă odihnesc destul de bine şi ies afară subt cerul dimineţii înaintea tovarăşilor mei.

Nu mai plouă, dar îmi dau seama că e o simplă pauză, şi că după aceste câteva minute, muiate în frăgezimea trandafirie a zorilor, vor începe ore lungi de zloată şi de plumb. Cobor pe şosea, printre vilele, unele adormite, altele moarte, şi caut din ochi silueta unei biserici. O găsesc tocmai devale, dar deasupra unui dâmb puternic, înconjurat, într-o parte, de faldurile pădurilor de brad. Biserica e închisă şi pe cât se pare din pricina unor reparaţiuni în curs. Alături, în iarba înaltă şi umedă, e un Crucifix acoperit cu o pălărie de şindrilă. Cununi şi buchete de flori se veştejesc la picioarele Celui de-a pururi Binecuvântat.

Dar nu pot să rămân aci prea mult...Sunt alţii cari au mai multe drepturi decât mine. Observ că nişte păsărele se zbuciumă în jurul meu, pare că nerăbdătoare să mă vadă plecat... Am înţeles. Aci, sub acoperişul de şindrilă al Crucifixului, ele şi-au adăpostul lor, poate puişorii lor... O, Mântuitorule, treacă înaintea noastră pasările cerului!... Treacă toate făpturile tale şi toţi lucrătorii viei tale!... Lasă-ne şi nouă locul cel mai de pe urmă şi harul ceasului al unsprezecelea!

DE LA BORSEC LA REGHINUL SĂSESC

Ca să coborâm în valea Mureşului, trebuie să biruim mai întâi acest munte păduros, cu şosele în zigzag, cu duh umed şi rece şi cu fruntea învelită în neguri. Suntem la vreo 1300 de metri altitudine. Urcăm pe drumul spălat de ploaie şi printre brazii tineri, plantaţi pe margine. Ne luptăm cu negurile, pe cari le-am ajuns, trecem prin ele şi ieşim deasupra lor... Culmile apropiate încep să se limpezească. În depărtările alburii răzbeşte slava soarelui.

Am atins vârful muntelui şi începem să coborâm. Astă-noapte, norii s-au scuturat puternic; brazii sunt încă uzi, ferigele de pe lângă drum au cercei de diamante.

Primul adăpost omenesc pe care îl întâlnim este postul de jandarmi „Creangă“. Mai jos, trecem în fugă pe lângă un monument, din scriptura căruia nu prind decât leatul – 1887. Şoseaua noastră se adânceşte. Într-o parte e dealul aproape perpendicular, căptuşit cu îmbrăcăminte de piatră, în cealaltă sunt văile în cari ghicim înfiriparea Mureşului. Începem să întâlnim care cu cherestea, vetre de exploatare forestieră, şi la urmă şinele unei linii înguste, lângă un pârâu, plin cu verzi umbrele de brusture.

Valea se face largă, între dealurile cari încep să pleşuvească şi sub cerul cu înseninări trecătoare. Suntem în împărăţia fabricilor de cherestea. Zecimi de depozite, de măguri de brad jupuit, de coşuri şi de gatere se deşiră pe sub ochii noştri, o dată cu volburile şi cu podurile Mureşului.

Printre fabrici sunt căsuţe albe, cu câte două cruciuliţe pe acoperiş, sunt biserici şi ogrăzi largi cu iarbă, sunt cantine şi ateliere... – multe cât se întinde Topliţa, adică vreo douăzeci de kilometri.

De la un loc, pe malul Mureşului, încep gările şi primul nume pe care îl reţin este Stânceni. Numele se potriveşte cu blocurile cenuşii – unele tăiate ca să ne lase cale slobodă, altele răzbind din brazi, deasupra noastră – cari sporesc măreţia defileului. N-am coborât decât câteva sute de metri. Stăm la un kilometru deasupra mării.

Pe dreapta noastră e zid de piatră care ţine minute întregi. O inscripţie, scrisă undeva pe piept de stâncă, a fost ştearsă cu ciocanul şi cu dalta. Fruntile cărunte se înmulţesc. Trecem printre masive perpendiculare, între jocul alb şi verde al Mureşului grabnic şi pâlnia culmilor cu brazi. Podurile sunt multe ca şi stâncile şi, în preajma lor şi în contrast cu făptura lor, închegată din piatră şi din fier, cresc lanuri de aglici, flexibile, aurii şi fericite, când o rază de soare se rătăceşte în ele.

Trecem prin Lunca Bradului. Aceleaşi fabrici de cherestea, sub poalele şi sub faldurile codrilor... O stâncă imensă are jos o scobitură boltită, ca o gură de tunel. În curând, dar pe cealaltă parte a Mureşului, vedem gara şi tunelul Sălard. Gura tunelului pare că ar fi poarta unei cetăţi zidite de giganţi.

Valea e, din ce în ce mai mult, un defileu, zbârlit de stânci, şi printre mulţimea lor alergăm mereu devale, alături de Mureş şi de linia ferată. Dar spre Răstoajna şi de la Răstoajna înainte, munţii descresc, arinii şi fagii iau locul bradului şi albia Mureşului se resfiră. La Deda întâlnim un tren de marfă şi apoi ne despărţim drumurile, căci şinele de fier dispar de lângă Mureş.

Silabisim, pe firmele comunale, de la comună la comună: Pietriş, Morăreni, Maioreşti, Porceşti... toate de-a lungul apei, şi pe măsură ce înaintăm: mai arătoase şi mai orăşeneşti. Pe ici, pe colo, prindem şi câte o siluetă de locuinţă boierească, mici castele înconjurate de grădini.

Ne apropiem de Reghinul Săsesc pe sub un complex de dealuri, strejuite de acele siluete de castele, şi pe lângă Mureşul din ce în ce mai plin de lunci şi de şuvoaie. Într-un loc ne întâmpină o clădire, cuibărită sub deal, şi care pare a fi uzina electrică a oraşului din faţa noastră. Mai trecem prin satul sau prin cătunul Brâncoveneşti, pe lângă o fabrică de cărămidă şi apoi prin Reghinul Săsesc rural. În sfârşit, iată oraşul.

Urcăm prin străzi destul de largi şi de curate şi intrăm în inima oraşului, adică în acea piaţă largă centrală, care mi se pare caracteristică tuturor aşezărilor urbane din Ardeal. Împrejurul nostru, locuinţele sunt largi, gospodăreşti, unele din zile vechi, dar cu o înfăţişare obştească neprimitoare şi posacă.

Ne oprim un sfert de oră, ca să gustăm ceva, sub umbrarul de sticlă şi de fier al unei cafenele cu adevărat de oraş mare şi ca să regenerăm rezervorul de benzină. Prin noroi, prin bălţile ploii de peste noapte, şi peste zecimi de poduri, mai toate şubrede, am făcut de la Borsec până la Reghinul Săsesc, 86 de kilometri.

Mai sunt două ore până la amiază. Intrăm din nou în cochiliile noastre de automobilişti şi Cadillac-ul porneşte. Coborâm din Reghin spre Mureş şi ne întâlnim cu primul pod de fier, aci la picioarele oraşului. Până la Tg. Mureş avem 30 de kilometri. Şoseaua e plină şi dreaptă. Norii, pe cer, se subţiază şi se distramă.

DE LA REGHIN LA MEDIAŞ

De la Reghin la Mediaş facem trei ceasuri şi ceva, dar calea e atât de variată şi plină de neaşteptate paragrafe, încât mi se pare poveste că, la sosirea noastră în Mediaş, am văzut pe ceasornic 1,15.

Ardealul e străbătut în toate părţile de drumuri vechi şi bine îngrijite. De la oraş la oraş, căile fac reţele şi nu ştiu dacă noi am ales firul cel mai direct între Reghin şi Mediaş.

Ţin pe genunchi un caiet deschis şi caut să notez (mai exact să zgârii), pe pagina mototolită, numele şi capitolele acestui film pe care îl trăim. În linie generală, călătoria noastră însemnează o trecere din valea Mureşului în valea Târnavelor, dar cu câte ilustraţii în text, cu câte circumvoluţii şi cu câte fioriturі!... Primul sat, întâlnit dincolo de Reghin, este satul Petelea, vrednic de pomenire pentru mulţimea fântânelor sale cu cumpănă. Într-adevăr şi pe o parte şi pe alta a şoselei, fântânele stau cu două rânduri de cocostârci. La fiecare două case este o fântână. Observăm o arătoasă „Gemeinde-Haus“, un templu cu fruntea roşie, pe deasupra grădinilor şi trecem înainte.

Călătorim între arbori fructiferi, mai cu seamă meri, sădiţi pe marginile şoselei şi cu mirare luăm aminte că crengile sunt tefere toate şi rodul neştiutor de năvăliri barbare. Ne împletim de mai multe ori cu linia ferată şi crestăm pe răboj comunele Curţifaia, Corneşti, Dumbrăvioara, Icland.

Printre gospodăriile mici – curate şi orânduite – dăm de câte una vastă, cu proporţiuni uneori de fermă, alteori cu proporţiuni de reşedinţă seniorială. Pământul cultivabil creşte şi se desfăşoară lanuri-lanuri, amestecând orzul, grâul, ovăzul, sfecla şi porumbul. Stăpânul automobilului – şi el un harnic agricultor – priveşte şi admiră, în bună cunoştinţă de cauză.

În comuna Corneşti, fiecare poartă de stejar are, pe o tăblie scoasă în evidenţă, câte un motto (sau poate câte un verset din *Evanghelie*) săpat cu decorative litere gotice. Un parc închis de ziduri, o creastă de castel şi o depărtată culme deluroasă încadrează faţa de plumb a unei ape mari, care nu mai ştiu dacă e Mureşul.

Tg. Mureş ne apare de departe. Dar până la el trebuie să străbatem câţiva kilometri şi să adunăm: temple, grădini, castele, turnuri de biserică romano-catolică şi impresiunea crescândă a unei oblăduiri aşezate, laborioase şi civilizate. Mai înainte de a intra în Tg. Mureş, ne întâmpină iar calea ferată, şi lângă ea vile, o fabrică mare închisă cu grilaj şi un local măreţ, un liceu, aci între oraş şi comuna Sângeorz.

Traversăm Tg. Mureş, fără să facem nici un popas. Notăm străzile lui asfaltate, spitalul, poşta, catedrala, un frumos bulevard cu o largă panglică de iarbă şi de flori, pe mijloc, un templu protestant şi ieşim din frumosul orăşel, pe bariera Sighişoarei.

Trebuie să ieşim în şoseaua Sighişoara–Sibiu, dar până la Sighişoara mai sunt vreo 50 de kilometri! Cadillac-ul nostru îşi desface iarăşi aripele şi bogatele plaiuri ardelene încep să se deşire, de data aceasta cu prisos de dumbrăvi, de văi, de podgorii şi de sate roşii, între cutele holdelor de smarald.

Mai exact sau mai greşit, citesc pe plăcile comunelor: Coronca, Acaţari, Oada, Bălăuşari... Dincolo de Bălăuşari, drumul se bifurcă. Lăsăm la stânga calea spre Sovata şi apucăm la dreapta spre Sighişoara.

În nepotrivire cu aceste locuri şi bine gospodărite şi mândre din croiala lor, sunt podurile – mai pretutindeni stricate, cârpite sau înlocuite cu podeţe şovăitoare.

Lângă Ghindu Mic, podul cel vechi aşteaptă să fie dres şi o podişcă face slujbă în locul lui. În Ciucumandru – alt sat de temeinici gospodar – toate casele poartă (scris pe frunte) leatul când au fost clădite: 1858, 56, 86, 57, 74, 47, 43...

Între Ciucumandru şi podul acoperit de pe Târnava Mare, maşina noastră este de zece ori pe culme şi de zece ori în fundul văii, într-o încântătoare tălăzuire de păduri, de fâneţuri, de vii şi de coaste pestriţe. În văzduhul care atârnă peste noi cu mii de nouri, unii albi şi storşi de ploaie, alţii grei ca nişte ugere, izbucnesc uneori cataracte de soare... Şi, atunci, câte un deal apare transfigurat, din fundul câte unei văi ţâşnesc izvoare de aur...

Când trecem dintr-o vale într-alta şi suntem sus pe dealurile despărţitoare, depărtările ţării tremură în zările fumurii şi văile apar ca nişte talgere uşor albastre. În câteva minute, viziunea se şterge, maşina măsoară în goană fundul văii şi, după un sfert de oră, iarăşi în vârf de deal, vedem a doua oară şirul talgerilor viorii...

În apropiere de Târnava Mare străbatem un colţ plin de codri şi de livezi – codrii dedesubt, livezile deasupra – şi sub soarele care se cerne o clipă prin sitele cerului, înţelegem, cu un suspin, preţul acestui scump pământ. Dăm de artera principală Braşov–Copşa Mică, şosea şi drum-de-fier; lăsăm pe stânga drumul spre Sighişoara, şi o luăm la dreapta, spre Sibiu. Am trecut acel pod cu coviltir de lemn, pe care îl vezi din tren, şi care încalecă apele Târnavei. Sighişoara e în spatele nostru la câţiva kilometri, dar noi ne îndreptăm spre Mediaş–Sibiu. De aci, de lângă pod, până la Mediaş mai avem 37 de kilometri.

Până la Mediaş mergem pe lângă calea ferată... Trecem pe lângă Daneş, trecem prin Hoghilac şi Ibaşfalău... Ploaia, care cutreieră cerul de azi-de-dimineaţă, soseşte, neagră, în faţa noastră... Lângă şosea, se aştern lăicere de grâu, de cartofi, de porumb, de cânepă, de lucernă... Ibaşfalăul e un fel de sat-orăşel, cu piaţă pavată, cu catedrală veche, cu case ţuguiate şi, undeva, cu o statură de sfânt vlădică romano-catolic... Mai trecem prin Elisabetopol, prin Saroşul sas şi prin Brăteiu. În acest din urmă sat notăm ctitoria unui graf (o clădire dăruită obştiei) şi apele şi viroagele cari trec printre case.

De câteva ori, bice de ploaie au plesnit deasupra noastră. Credeam că vom intra în Mediaş o dată cu potopul!... Dimpotrivă! Intrăm cu soare. Ocolim un ostrov, cu copaci şi cu profiluri de arhitectură bisericească, proeminent în mijlocul oraşului, şi oprim în piaţa largă, unde ceasornicul din turn arată: o oră şi un sfert, după-amiază.

DE LA MEDIAŞ LA CĂLIMĂNEŞTI

Restaurantul „La Vânător" nu are multă aparenţă, dar ştie să împace destul de bine pe drumeţii flămânzi. Înainte de ora trei, suntem iar în maşină şi plecăm. De data aceasta, deasupra noastră e o vastă dramă meteorologică. Între soarele fierbinte şi norii grei e o luptă nehotărâtă, care aruncă peste noi când pete de aur când pete de plumb, dar mereu cu aceeaşi temperatură de cuptor. De-abia plecasem din Mediaş, lăsând în urmă, pe marginea drumului, case cu înfăţişare de vile, grădini bogate, o fabrică de sticlărie – şi iată că maşina noastră începe să respire îngrijitor. Stăm locului! E prima şi ultima oară când Cadillac-ul nostru se declară obosit. După un ceas de manipulări convingătoare, se simte din nou valid şi porneşte. Străbatem Copşa Mică. Ajungem la răspântia Blaj–Sibiu şi apucăm spre Sibiu.

Locurile prin cari trecem ca o nălucă ridică şi mai multe dealuri, despică şi mai multe văi ca până aci. Trecem prin faţa unui templu care îmbracă un vârf de deal – înalt, puternic şi trufaş ca o cetate. La un pod micşorăm viteza şi apoi oprim de tot. Două fete, cari au intrat pe pod cu noi o dată, nu mai ştiu care e dreapta şi care stânga şi se cumpănesc, spăimântate, la mijlocul podului.

Valea prin care alergăm ne aduce aminte de Valea Danului, dintre Curtea de Argeş şi Şuici. Ajungem la Şeica Mare. Sat cu aspect de oraş. Şcoală primară, şcoală de meserii şi case multe solide, uniforme, cu acoperişul retezat în două părţi şi lipite unele de altele, într-o înţeleaptă şi ordonată solidaritate. Un al doilea sat, frate geamăn cu precedentul, defilează pe dinaintea noastră. Este Slimnicul, adunat la poalele unui bătrân locaş de închinăciune. Notez, în Slimnic, o locuinţă cu leatul 1832.

Ocolim în semicerc satul aşezat pe coasta brăzdată de săpăturile torentelor şi dăm năvală într-o pădure. Lupta din văzduh se isprăveşte, cel puţin aci în pădure, cu fanfare de ploaie. Dar străpungem ploaia, cortinele şi ochiurile pădurii şi ieşim undeva, pe platou înalt, de unde, în fundul zării clare, ni se înfiripează, pare că transparentă, catena Carpaţilor.

Traversăm încă un sat, aşezat pe nişte râpe şi stăpânit de un castel părăginit, ne întâlnim încă o dată cu codrul şi cu ploaia şi sosim, pe pieptul unui deal, în faţa Sibiului... Profilul Carpaţilor adună şi topeşte laolaltă azur, cristal şi plumb. Sibiul ne apare, cu diadema lui de turnuri, într-un abur trandafiriu, suspendat între văile înecate de nori şi culmile cari se dezbrobodesc. Dar perspectiva e tăiată în două: în stânga se strivesc norii nimbus, plini de ploaie; în dreapta, soarele calcă pe Sibiu şi pe spinarea albilor nori cumulus.

Cel din urmă sat, dintre noi şi Sibiu, este Şura Mare. Acelaşi templu, aceleaşi case cari se tescuiesc între ele, acele jaluzele şi cu flori de muşcată. Pământul e ud peste tot şi fumegă ca şi maşina noastră. În lumina roşiatică a vecerniei şi deşteptând, cu trompeta de alarmă, ecoul vechilor ziduri de cetate, intrăm, pe lângă primărie, în piaţa Sibiului.

Poposim în Sibiu numai o jumătate de oră. Avem planuri uriaşe! Ne măgulim cu nădejdea că vom putea să fim, la noapte, în Bucureşti. Pe când şoferii noştri adapă Cadillac-ul cu benzină, stăm subt umbrarul unei cofetării şi privim ciudata şi eteroclita lume care fierbe împrejur. Interesant proces de chimie omenească! şi multă răbdare şi multă virtute şi multă iubire de oameni ne trebuie nouă tuturor, cari vrem să plătim cuvenita dajdie şi lui Dumnezeu şi Cezarului.

Plecăm. Deasupra satului cu amintiri istorice Şălimberg se resfiră curcubeul păcii şi al speranţei. De aci încolo, satele, linia trenului, podurile, bune şi rele, gările, fabricele se amestecă cu seara şi cu ploaia, care biruieşte definitiv şi pune stăpânire pe valea Oltului.

E ora şase seara. Mai notăm cu greutate, subt colbăria norilor şi sub umbrele serii, câteva nume, câteva siluete... Tălmaci, Porceşti, Turnu Roşu... În cel din urmă minut de pâlpâire luminoasă, valea în care am intrat tresare ca din oglinzile şi din vrăjile Oltului: adâncă, sonoră, neprevăzută!

Unul dintre soţii mei de drum n-a mai văzut-o până acum. Cu capul pe spate, subt torentele împietrite ale stâncilor şi ale codrilor, amicul meu exclamă: „Desigur că e unul din locurile cele mai frumoase de pe pământ!“

Dar valea se pierde în curând în perdelele coborâte până la fundul Oltului ale unei burniţări universale. Şoseaua noastră curge, aproape lichidă, devale pe lângă Olt, şi pe subt fragii şi arinii înnoptaţi. Uneori, când valea se lărgeşte, prin prăpastiile adiacente ne apar nori căzuţi şi încurcaţi în păduri, ca nişte giganţi cari ar fi devastat pivniţele cerului!

Colţurile, chipurile, numele cunoscute şi dragi de atâta vreme trec unele după altele, până la M-rea Turnu, până la Cozia şi la Călimăneşti... E ora 7,20. Burniţarea se preface în potop. Un oţel alb şi nalt creşte înaintea noastră pe malul Oltului, ca vârful Muntelui Ararat, subt corabia lui Noe!

ÎN CASA LUI TEVIK

Tevik mi-e prieten vechi. Vindea, altădată, o limonadă dulce şi rece, tocmai la ora douăsprezece din zi, când soarele sfredeleşte pietrele Mangaliei şi lumea de pe plajă începe să vie la masă.

Fiindcă e un bun musulman, Tevik se urcă vinerea în minaretul geamiei şi predică numele lui Allah şi pe al Profetului. Are casă spre mahalaua tătărască şi un mic restaurant între prăvăliile creştinilor.

În casa lui Tevik găsim – amicii noştri şi noi – adăpostul pe care îl căutam. Pe dinafară casa lui Tevik e o cetăţuie sură şi patrată, cu o poartă de lemn, înaltă cât şi zidul şi fără nici o sfredelitură în scândură. Am intrat – când a fost vorba să cercetăm locuinţa oferită – cu o sfioasă curiozitate şi cu puţină convingere că vom rămânea chiriaşii lui Tevik. Dar surprinderea şi bucuria noastră au început de la poarta pe care am întredeschis-o...

În această locuinţă turcească, la exterior posacă şi sumară, te întâmpină lumină, flori şi voie bună. Subt cerul în care soarele a descins până la orizont, curtea lui Tevik are copaci, copăcei şi flori de nalbă. E foarte strâmtă şi patriarhală, dar te cheamă şi te cucereşte cu făgăduinţa unei linişti necunoscute lumii din care vii.

Soţii Isachie, înamoraţi de Orient şi de exotism mai mult decât mine, privesc încântaţi şi admit toate condiţiile lui Tevik (recunosc, simpliste şi acceptabile).

Ce ne închiriază Tevik? Două camere, una mai mare, pentru noi, cu pereţi groşi de piatră, bună şi răcoroasă, alta mai mică şi mai scundă, pentru amicii noştri. Ne mai închiriază umbra zarzărului din faţa odăilor noastre şi libera petrecere, la această umbră, cu complecta eschivare a proprietarului. Paragraf important, fiindcă, subt acest zarzăr, am stabilit, în aer liber, sofrageria noastră comună.

Tevik ne îngăduieşte să gătim în cuhnia lui (la maşina noastră „Primus“), ne îngăduieşte să ne spălăm dimineaţa în grajdul unor cai, pe cari i-a vândut, şi ne îngăduieşte să scoatem oricâtă apă vom voi din fântâna cu scripete, care stă chiar subt peretele casei, aci în mijlocul curţii.

Cele două odăi închiriate nouă stau între două apartamente, socotesc la fel compuse tot din câte două odăi. În cel de la răsărit, locuieşte familia Tevik; în cel de la apus locuieşte un chiriaş coreligionar al lui Tevik, un om trist şi necăjit, care pleacă la muncă dis-de-dimineaţă şi se întoarce la aprinsul lumânărilor. Cele trei apartamente ale casei au o construcţie inegală şi de vârste deosebite. Mi se pare că la început a fost numai camera de piatră, în care stăm noi, şi apoi i-au fost adăogate, ca şubrede aripi, provizorii, cele două prelungiri. Numai spinarea e solidă, fiindcă este zidul cel mare, din patratul cetăţuiei.

Apartamentul familiei Tevik are o jumătate de prispă, grădiniţă în faţă, o cortină de viţă, câtiva stupi de gard, lipiţi cu pământ, şi, deasupra câtorva tufe indiferente, câţiva lugeri cu clopoţei de nalbă. Printre nalbă, stă glorioasă şi scoasă la pensie ţărăbuţa în care Tevik plimba îngheţata şi limonada. Pe lângă zid, sunt ceva teancuri de tizic – brichetele dobrogenilor.

Grădiniţa aceasta, despărţită de bătătură printr-un gărduţ de trestie, ocupă un colţ din patrulaterul curţei. În al patrulea colţ, stau subt un singur acoperiş, cuhnia şi grajdul. Cuhnia e destul de largă şi este, afară de cuhnie, atelier, vorbitor şi depozit de ustensile casnice, agricole şi pescăreşti.

În toată casa, mi se pare că sunt numai paturile din camerele închiriate nouă. Patronii noştri şi ceilalţi chiriaşi întind aşternuturile pe scânduri şi dorm ca vitejii lor străbuni şi sultani...

> „...la pământ, dormea, ţinându-şi
> căpătâi mâna cea dreaptă.“

Deasupra grajdului, ţin umbră vreo doi copaci. În dreptul ferestrelor noastre, stă zarzărul, masa sufrageriei şi toată sufrageria. Dar masa aceasta nu are aşezare şi destinaţie fixă. Uneori, o aduc în odaie şi o fac birou de scris şi de citit...

Tevik are soţie, soacră, fată mare şi un băiat de vreo trei ani. Sunt oameni pacinici, cuviincioşi, amabili, cu demnitate, şi măsuraţi, şi fireşti şi frumoşi (fără să-şi dea seama) în tot portul şi în toată fapta lor...

Ei sunt moslemi, noi suntem ghiauri şi încă eu sunt hoge între ghiauri... Dar raporturile noastre nu suferă nimic din pricina acestor stări excepţionale. Soţiile noastre se împrietenesc cu soţiile lor, copii de asemeni. La mijloc rămâne piedică numai limba românească pe care femeile turce şi tătarce o vorbesc cu o deosebită încetineală.

Dar, prin aceste porţi de vecinătate şi de politeţă, stabilite între noi, începem să vedem cât suntem de deosebiţi întreolaltă!... Cu visurile lor, cu proiectele lor familiare şi cu toată inima lor, ei se îndreptează către miazăzi, către zările de ametistă şi către Stambulul feeric!...

În Stambul, au rude, au un petec de pământ cu o casă pe el, şi temeinice nădejdi matrimoniale pentru fata cea mare... Cine poate să-i osândească! Ne dăm prea bine seama că acest sentiment, pe care îl cultivăm în noi cu atâta legitimă pasiune, este un drept sfânt al fiecărei inimi omeneşti!

Fericiţi cei puternici, când îşi vor aduce aminte, din când în când, că şi cei slabi au aceeaşi croială sufletească.

ÎNTRE CALLATIS ŞI MANGALIA

Între vagile amintiri ale vechei colonii elineşti şi burgada ruinată de azi e loc imens pentru frumuseţea ceasului de faţă, pentru eternul asfalt al vieţii şi pentru marea nepăsătoare... Ne plimbăm, azi, pe acest ţărm scăldat în aurul zilelor de vară, şi cugetarea noastră la cele ce au fost e ceva mai informată şi mai locală.

Am văzut, de doi ani încoace, câteva încercări de cercetare arheologică, am stat de vorbă cu doi profesionişti şi unul dintre ei mi-a dăruit o preţioasă monografie asupra coloniei Callatis. D. profesor O. Tafrali a tipărit în *Revue archéologique* din Paris, un caiet independent sub titlul: *La cité pontique de Callatis, recherches et fouilles.*

În această lucrare, d. profesor Tafrali aminteşte şi adună acele câteva licuri de cunoştinţă pe cari le găsim, asupra cetăţii Callatis, la vechii scriitori greci, enumără rămăşiţele de azi şi arată rezultatul cercetărilor d-sale personale.

Oarecare lumină istorică începe să se facă înaintea ochilor visători! Această veche aşezare grecească este o colonie doriană, fiica unei alte colonii doriene, Heracleea Pontică. Callatis a trăit, înainte de Naşterea Domnului, vreo cinci sute de ani, şi tot ca oraş grecesc a trăit încă vreo cinci sute de ani, de la Domnul încoace. Poate şi mai mult, până când întunericul vremilor şi năvălirile barbare au nimicit nobleţa ei grecească.

În zilele ei de înflorire, Callatis a fost în stare să dea oameni de înaltă cărturărie. Heraclides din Callatis şi Demetrius din Callatis sunt doi istorici greci ale căror opere, din nefericire, n-au ajuns până la noi. Ca viaţă politică, acest oraş a avut parte – ca mai toate cetăţile greceşti – de multe necazuri, asedii, schimbări de stăpâni şi rivalităţi. Colonia vecină, Tomis, la început fără puteri şi fără slavă, a ajuns cu vremea să eclipseze şi să întreacă pe bătrâna Callatis.

Vatra vechiului oraş era mult mai vastă decât vatra Mangaliei. Această vatră zace astăzi parte subt valurile mării, parte subt mii de tone de pământ şi subt lanuri de scaieţi. Ce s-a păstrat mai bine şi mai mult din fiinţa vechiului oraş sunt fântânele de piatră. Mai sunt şi azi în Mangalia peste o sută de fântâni, ai căror ziditori au adormit de două mii de ani!

Din sfărâmăturile de marmură, adunate de prin grădini sau dezgropate din pulberea veacurilor, s-ar putea deduce că vreo 14 edificii felurite, vrednice de podoabele arhitecturii şi ale sculpturii, înfloreau albe, dimineaţa şi seara, aici la ţărmul mării.

Ruina de marmură de lângă biserica grecească – aceea care izbeşte mai mult ochii şi curiozitatea noastră – a fost supusă unei noi cercetări şi unei noi tâlcuiri. Profesorul Tafrali, reluând firul predecesorilor, dar cercetând mai departe decât ei şi corectându-i, a ajuns să stabilească cum că avem în faţa noastră nişte băi greco-romane, rămase neterminate. Mai târziu, callatienii, acum creştini, s-au încercat să ridice o biserică, în mijlocul vechilor băi năpustite.

Dar Callatis intră în noapte şi moare... O mie de ani, cât ţine Evul Mediu, oraşul comorilor de marmură piere din cunoştinţa călătorilor şi din pomenirea istoriei. Prin secolii 17-18, hărţile geografice încep să noteze, în locul vechei Callatis, o burgadă turcească, numită când Pangalia când Mangalia. Opera vechilor marinari dorieni era moartă cu totul! Nimeni nu mai ştia să spună cum se numea ea în lumea pe veci apuselor frumuseţi eline!

Tătarii cari apar în răsăritul Europei pogoară din Crimeea, pe lângă malul mării, şi colonizează pustiita ţărişoară dintre Ister şi Pontul Euxin. Profesorul Tafrali citează acest loc din Bonfinius, istoric din secolul 16: „Tartarorum adventus quos plerique Mangalos apellant“. S-ar părea, aşadar, că tătarii, numiţi de unii şi mangali, sunt aceia cari, în aurora unei alte lumi şi a unei alte vârste istorice, învelesc, cu zaimful unui vocabul nou, corturile lor barbare statornicite aici, printre templele zeilor lui Omer!

Dar cât de veche este şi această colonizare tătărască şi cât de frumos se înfrăţeşte geamia aceasta cu rămăşiţele şi cu amintirile milenare!... Nu-mi pot închipui că Mangalia ar mai avea farmecul ei complex, nici că silueta ei ar mai avea preţul de azi, dacă i-ar lipsi aceste două minarete, cu tot ce însemnează ele (oricât de dureroasă a fost, pentru creştini, această însemnare).

Uneori vezi pe câmp scheletul unei vite (căzute acolo din celălalt an), albit de soare şi de ploi... Iar printre coastele, cari încep să se disloace, vezi răzbind, viguroase şi proaspete, buruienile anului de faţă... Aşa se întâmplă şi aici, în vatra sutelor de generaţii omeneşti cari s-au perindat de la Herodot încoace... Asistăm azi cine ştie la a câta premenire a Mangaliei. Faţa ei turco-tătară e arhaică şi isprăvită!... Cele două geamii ale ei se clatină, în pervazul zilelor noastre. Una e moartă; cealaltă de-abia respiră. Sunt patru sute de ani de când cele două minarete au comemorat apogeul puterei musulmane, în aceste ţinuturi... Mai mult decât trebuie ca arcul energiei unui popor să slăbească şi chiar să se frângă! Mai mult decât trebuie ca o epocă istorică să-şi dărâme amfiteatrul şi să-şi înmormânteze protagoniştii!

Dar între acest trecut plin de fantome şi ceea ce suntem astăzi – iată frumuseţea soarelui neştiutor de amintiri şi de regrete! Iată asaltul vieţii, impetuos ca în zilele cultului lui Dionisos, iată marea tânără ca în ziua ei dintâi!

PER PEDES APOSTOLORUM!

Am plecat pe jos de la Tuzla spre Mangalia. E un drum de vreo douăzeci şi mai bine de kilometri, dar ne cunoaştem din anii trecuţi şi suntem buni prieteni. Nu e tocmai o plimbare de plăcere, dar o iau ca atare... Azi e duminică şi vehiculele sunt mai puţine ca în zilele de lucru şi mai pretenţioase...Poate că după-amiază, vor pleca din Tekirghiol sau din Constanţa câţiva curioşi (cititori ai articolelor mele asupra Mangaliei) ca să vază această pitorească burgadă. Dar vor trece pe lângă mine, în fuga maşinilor, fără să le treacă prin cap că acest popă bătrân, de pe latura drumului, este tocmai scriitorul care le-a insuflat dorinţa să viziteze Mangalia.

Orice aşteptare, orice şovăială este de prisos. Pornesc pe jos, cu mulţumirea gândului că voi birui depărtarea, numai cu puterile mele, şi îmbiat de amintirea altor izbânzi de acelaşi fel. Fără multă vlagă trupească şi fără nici un fel de dispoziţii atletice, precum sunt, n-am putut şi nu pot să îndeplinesc din sfaturile igienei decât plimbările pe jos. Dar nu ştiu dacă înotul, mingea, echitaţia... ajung să procure bucuria lungă, stăruitoare, egală şi fără nici o primejdie a mersului pe picioarele proprii!...

Cunosc, kilometru cu kilometru, toată distanţa pe care trebuie s-o străbat. Tot drumul însemnează câteva largi ondulaţii, în coasta mării albastre şi perfect orizontale, dar aceste ondulaţii fac douăzeci de kilometri. Şoseaua nu e admirabilă. Pe lângă ea, mai este încă o şosea capricioasă, croită de călători şi plină de praf.

Soarele se apropie de amiază şi umple lumea cu torentele lui de foc. Pe această cale dobrogeană, cu 10-15 salcâmi pe margine, de la

Tuzla până la Mangalia, trebuie să aduni puterea de rezistenţă şi să-ţi aduci aminte de marşurile celebre, povestite de istorie... Ţi se pare că ai în spate un sac de spuză şi că tot văzduhul vibrează de căldură. Dar mai grea decât această zăpuşeală şi mai rea decât şoseaua, frământată în timp de ploaie şi uscată aşa, este colbăria drumului... Colb greu ca plumbul şi în acelaşi timp fin ca polenul plantelor!

Şi mergi aşa, printre grânele secerate şi strânse în clăi, printre porumbiştile aţipite subt dogoarea soarelui şi printre largile suhaturi de pe fundul văilor.

La podul de la Tatlageac e calea jumătate. Până la Mangalia nu mai este nici o fântână şi nici o grădinărie cu lubeniţe... Aci, la podul de la Tatlageac, straturile calcaroase, cari fac Dobrogei un fel de dermă generală, se arată, subt epiderma sfâşiată a stratului de lut negru-galben. Coama dumbrăvii Comarova începe să se dovedească în zare. Calci cu energie în praful care răbufneşte şi simţi din nou dorul fântânelor şi al izvoarelor.

Pornit pe jos, la drum ceva mai lung, ajungi să cunoşti, în sufletul tău, stări de conştiinţă şi părţi deosebite, pe cari nu ţi le scoate în evidenţă odihna în fotoliu, de acasă. Este o stare intensă şi eroică, de cari mai târziu îţi aduci aminte cu plăcere... E un fel de lumină vie interioară, în care te vezi pe tine însuţi comparabilă luminii festive, în care arde un palat într-o noapte de sărbătoare... Dar punctul cu adevărat incandescent în această psihologie de infanterist în marş este dorul de izvoare. Niciodată nu ţâşnesc, nu sporesc, nu spumegă izvoarele şi nu se varsă în fluvii şi în mări, cu mai multă voluptate, decât în ceasurile marşului fără apă!

Dealul şi pădurea Comarova sunt cam la jumătate cale dintre Tatlageac şi Mangalia, dar o dată trecute, vatra vechei Callatis se arată pe înălţimile din faţă, printre măgurile tumulare de mii de ani. În acelaşi timp, se arată pe stânga podul de safir al mării şi smârcul acoperit cu vegetaţie uriaşă, pe care îl formează izvoarele sulfuroase. Din acest smârc, apele sulfuroase se adună, se filtrează, se limpezesc şi se varsă în mare, cristaline şi căldicele...

Imaginea aceasta, văzută altădată, străluceşte acum, în închipuirea mea, cu o neînfrânată putere de chemare. Ce poate fi mai potrivit, după acest marş african, decât odihna lângă aceste pâraie binefăcătoare!

Las cărarea pulberei toride şi o iau pe suhat, spre apele-sirene. Dar o jumătate de oră e prea puţin ca să biruieşti acest talger uriaş

din fundul căruia creşte o stuhărie abondentă şi fericită. E o potecă plină de ocoluri şi pe lângă ea o iarbă grasă şi groasă, ca sfârcul biciului. Lângă şoseaua de care mă depărtez, aceleaşi ape, plămădite aici în smârc, udă o grădină de zarzavat...Va veni vremea când toată valea aceasta va fi raiul pătlăgelelor roşii şi vinete.

Am ajuns pâraiele cristaline, am ajuns ţărmul albastrelor nemărginiri! Şi iată, în două vorbe, povestea tuturor aşteptărilor, dorinţelor, aspiraţiilor şi a setei noastre întregi după cele pământeşti: dezamăgire şi deşertăciune! Apa care se varsă în mare e caldă, prea sulfuroasă şi eşti sătul de ea, după două-trei înghiţituri... Unde e setea ta cea frumoasă! Unde sunt fluviile pe cari credeai că le vei sorbi dintr-o dată!... Iar marea aceasta, în care o baie părea, acum un ceas, cununa desfătării, e atât de îngheţată, încât nu poţi să întârziezi în ea nici trei minute!

Şi acum, între palatele de flacără şi de nesaţiu (pe cari le purtai în tine adineauri şi pe cari ţi le-a stins un pumn de apă) şi între marea calmă şi enigmatică – găseşte încă o dată poteca meditărilor tihnite şi certitudinea dezalterărilor celor mai presus de fire!

PE ŢĂRMUL SINGURATIC

Mangalia nu mai este, pe timpul verii, târguşorul de prăvăliaşi şi de pescari, pe care l-am apucat eu. Vestea ţărmului ei nisipos s-a răspândit pretutindeni şi vizitatorii sporesc an de an. Pe porţiunea coprinsă între dig şi biserica grecească stau, azi, la ceasul băilor de soare, sute de oameni şi de copii. Dincolo de dig, până la limba de apă care leagă marea cu lacul, este acelaşi lucru... Farmecul vechei singurătăţi piere în timpul verei!

Dar plaja Mangaliei e lungă de câţiva kilometri. Lăsând la o parte sectorul oraşului, ţărmul se întinde, tot atât de lin şi de căptuşit cu nisip, şi la miazănoapte şi la miazăzi.

Spre Ilanlâc, adică spre miazăzi, între ţărmul adeseori înalt şi prăpăstios şi marea uneori aţipită, alteori spumegândă, se întinde, aproape fără întrerupere, banda lată a nisipurilor cu cochilii. Spre Comarova, adică spre miazănoapte, tot aşa. Din colţul abrupt, unde cobora în mare vechiul zid greco-roman şi până dincolo de gura pâraielor sulfuroase, marea îşi aruncă spumele şi algele într-o farfurie de nisip.

Aci în valea vecinic verde, pe care o împânzesc pe dedesubt apele sulfuroase, țărmul înalt dispare. E o scobitură largă și rotundă ca o potcoavă. Semănăturile, grădinile și stuhăria coboară lin, până în hotarul de nisip, pe care îl bat valurile mării. Dincolo de potcoava aceasta, începe ridicătura țărmului și panglica de nisip se subțiază, dar totuși ține până la piciorul zidului dărâmat. Aci e o vatră de stânci mâncate de mare și un fel de despărțitură firească între plajă și plajă.

Va veni o zi când satul de la miazăzi, numit Două Mai, va găzdui și el pe mosafirii de vară, sau chiar va ajunge o anexă a Mangaliei. Schimbările cele mai mari și mai neașteptate sunt de aci înainte cu putință, o dată ce studii și lucrări perseverente vor să facă din sălbaticul lac Mangalia un hangar pentru vasele noastre militare.

În așteptare, iubitorii mării singuratice mai au vreme să se plimbe și să viseze, pe această porțiune, încă necucerită de cetele scăldătorilor și care vine cam în dreptul cimitirului. Dacă vrei să te scalzi și tu – dar scutit de acea oribilă promiscuitate atât de căutată astăzi! – dacă vrei să te prăjești la soare, dacă vrei să citești, ori numai să privești – aici e locul cel mai potrivit!

Admițând că nu ai nevoie de razele ultraviolete, pe cari helioterapiștii le cantonează în orele dimineții, tu vino după-amiază, când doarme toată lumea și când subt malul vertical încep să se adune dungi de umbră.

Sus pe mal, sunt miriști și pășuni. Câte o siluetă cu coarne trece agale printre ierburile țepoase și cerul de smalț albastru. Departe, pe mare, se clatină câte o barcă, subt pânză albă. Împrejurul tău e obștească și dulce amorțire. Dar cu cât stai mai mult cu atâta pustietatea aceasta ți se dovedește vie, pare că pe subt ascuns și în culise. Din găurile scobite, deasupra ta, în peretele de lut galben, se ivesc ochi iscoditori. Sunt puii de erete cari așteaptă să zboare.

Deasupra albastrelor plăci călătoare, apar în sălbi pescărușii de zăpadă... Capricioși, ușori, pare că purtați nu de o voință a lor, ci de toanele vântului, aci vin, aci pleacă, aci se risipesc în aer ca o scrisoare ruptă în bucăți, pe care o arunci, aci se așează în colonie, pe valurile mării, și se leagănă minute întregi... Ce vor ei, ce fac ei, ce înseamnează aceste evoluții – mi se pare totdeauna o ghicitoare.

Uneori ți se pare că printre zvâcniturile albe și albastre ale mării, sare și ceva negru. Nu te înșeli. Sunt roatele curioase ale delfinilor. Încurajați de pustietatea țărmului, ei vin, ca niște bivoli ai mării, să se plimbe prin apele scăzute și încropite.

Câteodată, pe masa apelor închegate se arată, nu mai mare decât o țigaretă de argint, făptura unui vapor. Și țigarea pare că nu lipsește, căci un norișor de fum se distramă, la o depărtare de 8-10 kilometri... Vaporul se îndreptează spre Constanța, sau, plecat din Constanța, trece nepăsător prin dreptul adormitei Mangalii, și caută, spre miazăzi, mările și porturile pe cari nu le-am văzut niciodată...

Și atunci, în cadrul acestui ceas de piroteală, răzbat viziunile, proiectele și nerăbdările zilelor viitoare. Până astăzi, n-am făcut nici o călătorie pe mare!... S-a oprit, deunăzi, în largul mării un vapor de război. Nu oricine are curajul să copleșească pe ofițeri cu întrebările, cu curiozitatea și cu tovărășia lui... A venit după aceea un monitor. Fără vina nimănui, am recunoscut, în purtătorii de comandă, niște foarte simpatice figuri, întâlnite pe uscat, și am dat copiilor prilej să vază de aproape și să cerceteze – acest lucru strein de experiența lor de până acum: un vapor!

Dar toate acestea nu sunt călătoria pe mare!... Când va veni ziua aceea – azi complect învăluită – în care să privesc din larg, spre apus, această coastă dobrogeană și micul oraș dărăpânat unde, iată, am întins și întind atâta păinjiniș literar!...

Răbdare și încredere! Știu prea bine că și cărările vieții mele și cărările mării stau în aceeași mână atotputernică și binecuvântată.

Lângă nesfârșirea întinsă și albastră, să regăsim, de-a pururi, sufletul și ochii celui ce privea din Ioppe sau din Sykaminos: „...Cât de multe sunt lucrurile tale, Doamne! Pe toate le-ai făcut cu înțelepciune: plin este pământul de bunătățile tale. Iată marea largă și lată! În ea, fojgăiesc, fără de număr, jivine mici și jivine mari: corăbiile trec pe ea și leviatanul, pe care l-ai făcut, ca să se joace în valurile ei!“

O ETAPĂ CERNITĂ

A murit Ioan Slavici! Vestea morții lui mă găsește, întâmplător, în București. Îl știam dus la Panciu, între ai săi, cum făcea în fiecare vară. Moartea îl întâmpină în luna lui august, în ziua a șaptesprezecea. Mult încercatul luptător a ajuns la capătul luptelor... Truda vieții lui de peste șaptezeci de ani a dat limanul odihnei celei de lungă vreme!

Cu toate că venisem în Bucureşti, pentru nu ştiu ce nevoi personale, schimb planurile mele şi alerg după informaţii. În anii lui din urmă am cunoscut de aproape pe bătrân, am învăţat să-l înţeleg şi să-l preţuiesc şi este, pentru mine, o datorie şi de amic şi de preot, să-l însoţesc până la pragul supremei despărţiri.

Bietul moşneag! a scăpat de noi...Aceasta este prima cugetare care-ţi străbate gândul, sub umbra părerilor de rău. A avut, în lumea noastră românească, o viaţă cu totul extraordinară; a cunoscut şi mărirea şi înjosirea, a stârnit şi iubirea exaltată şi ura scrâşnitoare, a ridicat, pe oceanul sufletului românesc, ani de zile şi valuri înflorite şi miragii încântătoare şi furtuni înfricoşate.

În prima parte a vieţii, predicând cu putere crezul său naţional şi însufleţind pe fraţii săi, subjugaţi ungurilor, a avut cinstea să cunoască puşcăriile maghiare. Slavici era omul convingerilor inflexibile. Concepţiile lui despre viaţa şi despre viitorul neamului românesc încăpuseră într-un sistem de fier. A trecut Carpaţii, în vechiul regat, cu aceste convingeri pe cari le sigilase cu sigiliul martirilor.

Câtva timp, aceste convingeri au fost bune şi dincoace. Dar au venit zile grozave, când s-au clătinat cerul şi pământul şi când toate vechile valori, sisteme şi puteri au dat de ruşine. Vai celor ce au voit să fie statornici şi consecinţi cu trecutul lor! Vai celor cari nu au fost în stare să dea foc vechilor garderobe politico-filosofice şi să se îmbrace după ultima modă!

Slavici nu putea să se modernizeze. Cu toată primejdia pe care o vedea crescând la orizont şi cu toate avertismentele aspre pe cari le-a recoltat, el a rămas acelaşi, acelaşi ca la treizeci de ani, acelaşi ca în puşcăriile maghiare!

Ce lucru amar să ajungi de-a băţul cu oamenii din zilele tale! Ce tristeţe să nu te mai înţeleagă nimeni şi să fii intabulat între duşmanii patriei şi ai neamului! Sărmanul Slavici, el marele povestitor ardelean, el amicul lui Eminescu şi lângă Eminescu: naşul literaturii româneşti, în ultimii vreo patruzeci de ani, el dascălul nostru al tuturora, declarat inamic public şi tratat ca atare!... Să ne asigurăm! Este o lege necruţătoare a societăţilor omeneşti care a făcut, face şi va face de-a pururi victime. Nu-ţi este iertat, ţie, omule stingher, să te crezi şi să te arăţi mai inteligent, mai virtuos şi cu alte directive şi idealuri decât majoritatea familiei tale naţionale. Cine nu vrea să priceapă această axiomă trebuie să sufere toată urgia consecinţelor!

Dar, atunci, ce vom spune despre proorocul Ieremia, despre Ioan Botezătorul, despre Apostolul Pavel, despre Socrate, despre Dante?... Nu ne importă! Contimporanii sunt un fel de tribunal de primă instanţă. Te condamnă cu drept de apel la... viitorime. Vei câştiga, poate, la Apel, la Casaţie... – să-ţi fie de bine!... Deocamdată, tribunalul te osândeşte şi vei aştepta osândit (adeseori osândă aspră, puşcăria opiniei publice!...) câte zile vei avea. De-abia când mori însemnează că faci apel împotriva sentinţei infamante.

Slavici a făcut acest apel! Curtea de Apel a viitorului are tot timpul să se adune şi să judece. Scumpul meu bătrân are răbdare.

Slavici a voit să moară în orăşelul Panciu şi să fie înmormântat într-un schit pe care nu l-am cercetat niciodată, în schitul Brazi, lângă Panciu. Dumnezeu i-a făcut un mare hatâr: i-a trimis ordin de rechemare tocmai pe când îşi petrecea vara lângă schitul predilect. I-a mai făcut hatârul să-l recheme în luna lui august, când toată lumea oficială e în vacanţă şi semivacanţă.

M-am întâlnit cu câţiva membri din familia lui Slavici, m-am întâlnit cu câţiva fraţi întru literatură şi ne-am înţeles asupra participării noastre şi a călătoriei până la Panciu. Ne găsim în tren ceva mai puţini decât fusese vorba... Nu este nici o aglomeraţie. Ne adunăm laolaltă şi călătorim nestingheriţi. Merg la Panciu, ca să salute exodul marelui scriitor, patru confraţi: Rebreanu, Sorbu, Pora şi eu

În gara Mărăşeşti coborâm. Între Mărăşeşti şi Panciu există o arteriolă de cale ferată, dar, la ora aceasta – două după-amiază – nu putem să ne folosim de ea. Ne aşteaptă câteva trăsuri. Urcăm şi pornim... Suntem pe pământul umbrelor şi al ruinelor... De jur-împrejurul nostru pare că atârnă, răstigniţi pe stâlpii şi pe coşurile rămase încă în picioare, nişte vulturi gigantici, ale căror pene se scutură, încet, în paginile Istoriei...

Privim la câmpiile netezite, vedem, în soarele de august, dealurile şi râpele Siretului, ghicim luncile lui, azi fără de ecouri şi suntem neputincioşi de-a pururi să prididim, cu închipuirea şi cu inima, dispărutul ocean de sânge şi de flacări!...

Cresc la loc viile răsturnate de ghiulele, se ridică luncile secerate, dorm sub glia românească eroii pacificaţi... Şi dealurile şi văile şi pâraiele trec, fără memorie, de-a curmezişul Analelor glorioase!

LA SCHITUL BRAZI

Cred că de la Mărăşeşti până la Panciu să tot fie vreo duzină şi ceva de kilometri, socotind că drumul este destul de capricios şi cu puţine linii drepte. Călătorim subt cerul unei după-amiezi toride şi stârnim în calea noastră volbure de praf...

Spre apus, adică drept în faţa noastră, urcă inegală şi pare că îndesată cu ciocanul culmea podgoriilor ruginii. Trecem printre gospodării foarte amestecate. Sunt case mici, umile, pe cari le-a cruţat, te miri cum, vijelia războiului; sunt altele pe cari reveniţii băjenari le-au ridicat în pripă, în locul celor năruite... Sunt case mari, de podgoreni chiaburi, premenite cu totul după război, sau cu răni de-abia vindecate... Sunt şi câteva case, pustii, cu înfăţişarea unor crame, cari aşteaptă butiile pline şi veselia unei toamne prea depărtate.

Intrăm în Panciu şi urcăm printre copaci înalţi, tot căutând cu ochii casa tristei solemnităţi. Dar bătrânul meu amic, dincolo de hotarul vieţii pământeşti, pare că tot mai poate să-şi cruţe prietenii, să reducă formalismul şi să câştige vremea... Alaiul mortuar a plecat de acasă şi nu ne rămâne, aşa în trăsuri, cum ne găsim, decât să intrăm în convoi şi să coborâm spre schitul Brazi.

Între Panciu şi schit, stă la mijloc o vale adâncă, mai mult o viroagă imensă, cu fel de fel de sucituri şi de inegalităţi. Dinspre Panciu, dealul e prăpăstios şi ros de ape. Drumul pe care ne apropiem de schit coteşte şi se frânge printre nişte maluri pe jumătate mâncate şi prăbuşite. Dealul din faţă e molatic, îmbrăcat în verdeaţă şi strejuit de schitul drag lui Slavici. E o înmormântare după vechile pravili. Preoţii merg în frunte, pe jos. Coşciugul stă într-un car tras de boi... Norodul vine pe urmă. Câteva trăsuri (cari pare că n-au ce căuta aici) vin şi ele în coadă...

Singura podoabă, pe care n-am văzut-o, odinioară, la înmormântările din satul meu, este podoaba roţilor. Pe spiţele roţilor stau legate steble de crăiţă, de rosmarin şi de busuioc...

Şi aşa scumpul moşneag merge încet de vale, spre locaşul pe care şi l-a ales în coasta bisericii din schit. După datina străveche, carul se opreşte din loc în loc, preoţii înalţă la ceruri ecteniile răposaţilor şi vosglasul cade ca nişe porţi de fier, cari nu se vor mai deschide până la ziua supremă: „Că tu eşti învierea, viaţa şi odihna răposatului robului tău Ioan, Christoase, Dumnezeul nostru, şi ţie slavă înălţăm şi Celui fără de început al tău Părinte şi Prea Sfântului şi bunului şi de viaţă făcătorului tău Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor!...“

Schitul Brazi e o venerabilă rămăşiţă a trecutului nostru pravoslavnic. Biserica stă încă puternică şi întreagă în mijlocul chiliilor, parte ruinate, parte transformate... Ajungem în curtea schitului, mă îmbrac în sfintele odăjdii şi intru în şirul fraţilor slujitori...

Se poate fiinţă omenească care să asculte, să prindă vorbă cu vorbă, să vâre în suflet sfintele cetanii ale pogribaniei creştine şi să nu se înfioare din creştet până în tălpi?...

„Care desfătare lumească rămâne neîmpreunată cu grija? Care mărire stă pe pământ neschimbată? Toate sunt decât umbra mai neputincioase, toate decât visurile mai înşelătoare! Într-o clipeală pre toate acestea moartea le apucă. Ci întru lumina feţei tale, Christoase, şi întru îndulcirea frumuseţii tale, pre cel ce ai ales odihneşte-l, ca un iubitor de oameni!...“

Două cuvântări foarte scurte – una a lui Rebreanu, alta a mea – şi pacificatul patriarh pogoară în cripta pe care şi-a ales-o de cu vreme. Toate se întâmplă cu o simplitate care te zguduie şi care creşte până la proporţiile simbolului... Norod umil şi neştiut, printre care se pierd casnicii bătrânului, câţiva călugări sfioşi, câţiva amici cu privirile în pământ...

Cu încetul, ridici ochii spre cerul acestei măreţe seri de august şi începi să înţelegi că o providenţială punere la cale a prezidat toate detaliile acestui atingător exod. Ioan Slavici, neînţeles, hulit, ostracizat de majorităţile furioase, trebuia să se stingă în singurătatea unui orăşel de lângă Milcov, şi să se odihnească lângă stareţii şi lângă ctitorii vechilor generaţii... Copilul Ardealului trebuia să-şi facă drumul cel din urmă, în strămoşescul car cu boi!

Dar este ceva şi mai adânc şi mai minunat! Când am trecut, înapoi, prin dreptul sfintei necropole, strejuite de tunuri, m-a străbătut fiorul unei neaşteptate noi priceperi!...

În luptele, în învălmăşagul, în ciocnirea patimilor şi a păcatelor noastre, în vijelia de blesteme şi de sentinţe, care a dărâmat unitatea dintre noi, Slavici a fost scos dintre vrednicii neamului şi aruncat dincolo de zidul de onoare...

Au făcut-o oamenii, uneori cu înfăţişarea că lucrează în numele lui Dumnezeu. Dar Dumnezeu îşi păstrează poruncile şi preferinţele, în taină de-a pururi neajunsă...

Numai, uneori, iată slobozeşte câte un ucaz, într-adevăr opac pentru guralivii cari păzesc Capitolul, dar plin de destăinuire pentru cei ce nu ştiu să se închine la idoli: Ioan Slavici a fost îngăduit să-şi doarmă somnul lângă câmpia de la Mărăşeşti!

LA CERNĂUŢI, DUPĂ 16 ANI

Au trecut 16 ani de când am plecat din Cernăuţi, doctor în teologie... Şi cu toate că sunt şapte ani de când Bucovina s-a întors la sânul Moldovei, n-am avut până astăzi cale liberă să mă duc şi să mai văd oraşul meu de muncă şi de biruinţă academică. Prilejul se iveşte în vara aceasta. Un congres preoţesc adună în Cernăuţi un mare număr de clerici şi trebuie să fiu şi eu printre ei.

De-abia revenit din Mangalia, alerg din nou la gară şi cu amicul meu, Popescu Tudor, mă prind tovarăş pentru o privighere de o noapte întreagă... Intrăm în Bucovina sub cer senin de vară şi cu soare înalt, deasupra orizontului de dumbrăvi şi de colnice...

Socoteam că voi recunoaşte cu uşurinţă acest drum pe care l-am făcut de multe ori între 1903 şi 1909... Dimpotrivă! De-abia dacă o gară sau două mai seamănă cu gările din amintirea mea şi mai poartă denumirea cunoscută de mine... Probabil că sunt mult de vină şi eu... Cât de slabe, cât de capricioase şi de schimbătoare sunt fotografiile pe cari ochiul nostru le ia din lumea aceasta! Locurile pe cari le traversăm mi se par şi ele altele decât acum douăzeci de ani... Mi se par mai stufoase, mai accidentate şi mai inculte.

Dar mirarea mea a crescut cu cât mă apropiam de Cernăuţi... Nu m-am plimbat eu, de atâtea ori, prin preajma cimitirului, pe dealul acesta, prin văile acestea? Aproape nicăiri nu mai găseam naiva potrivire aşteptată, între vechea fotografie şi realitatea ceasului de faţă... Eram la fel cu feciorul de împărat al poveştilor, care se înapoiază din ţara vecinicei tinereţi, în lumea prefacerilor neîncetate şi a nestatorniciei fără leac!

Înduioşat şi fericit răscolit, am urcat strada largă care pleacă de la gară şi biruieşte dealul ferecat în piatră şi în fier... Era oraşul pe care îl cunoşteam şi totuşi era altul... Câte transformări, ce spor de case noi, câte detalii proaspete, cari fac aproape străin cadrul cunoscut odinioară!

Fără nici o întârziere, am alergat sus în palatul metropolitan, unde era adunat – şi deschis de câteva ore – congresul preoţesc. Aici toate sunt aşa precum le-am pomenit, numai cu ceva rugină pe ele şi cu ceva semne de vetustate venerabilă... Frumoasa şi vestita reşedinţă stă înaintea mea arhitectonică şi împărătească, precum stătea şi înaintea studentului de acum douăzeci şi câţiva de ani...

Sus, în marea sală de conferinţe, am rămas rob amintirilor redeşteptate şi cu totul absent pentru congresişti şi pentru ideile dezbătute... N-am putut să urmăresc nimic, n-am putut să leg nici un gând, care să-i intereseze pe fraţii adunaţi, şi am ieşit afară din cercul lor...

M-am rezimat într-una din ferestrele cari privesc spre grădina reşedinţei şi am căutat, pe aleile umbrite, pasul zilelor de altădată... M-am plimbat în grădina aceasta, de multe ori, întovărăşit de colegi, despre cari nu mai ştiu să spun dacă mai sunt pe drumurile vieţii sau au ajuns la vecinicul popas... Eram în anii lecturilor înfrigurate, nerăbdător să biruiesc doctele bucoavne nemţeşti şi bucuros de discuţii şi de controverse teologice.

Nu eram un începător. Aveam în urma mea câţiva ani de studii teologice făcute în Bucureşti şi chiar diploma de licenţiat... Dar eram puţin mulţumit cu cât agonisisem şi căutam mai mult... Voiam să adâncesc ceea ce ştiam; mă fermeca teologia germană şi adunam şi înşiram numele învăţaţilor isagogişti (adică numele autorilor de introduceri la cele două *Testamente*) cum aş fi înşirat mărgăritare.

Aveam, însă, o tainică debilitate congenitală, care mă chinuia şi mă făcea inferior faţă de colegii mei. O, de câte ori nu mi-am zgâriat pieptul şi nu mi-am înghiţit lacrimile, când vedeam cu câtă continuitate şi cu câtă nevinovăţie îşi pregăteau examenele de doctorat ceilalţi candidaţi teologi! Ce fericită receptivitate, ce linişte de şcolari, cari vor încânta pe profesori!

Eu trebuia să ridic zidurile mele academice, aşa precum odinioară Zorobabel şi soţii lui ridicară zidurile Ierusalimului, adică cu mistria într-o mână şi cu paloşul în cealaltă! Eu trebuia, mai întâi, să gonesc gândurile înflorite, să las oblonul între mine şi frumuseţea celor înconjurătoare şi în tot felul să leg, la conovăţ de fier, zburdălnicia literară! Şi încă aceste penibile biruinţe erau de scurtă durată. Sub forme deghizate – bisericoase şi apologetice – literatura dădea mereu năvală în holdele mele teologice... În catedrala din Cernăuţi, sub zborul unui axion, am văzut întâia oară, în cerul meu sufletesc: *Scrisorile către Simforoza...*

Amicii mei vin și mă smulg din inactualitatea în care am alunecat. Câțiva dintre ei sunt supărați pe mine. Se așteptau să cer cuvântul, să mă amestec și eu în vârtejul retoric și să sporesc sonoritatea și febrilitatea congresului. Am pierdut prilejul și pace!

Un congres nu se poate isprăvi bine decât cu o agapă. Mă gândesc că sunt nevrednic să iau parte la această agapă, întrucât n-am corespuns așteptărilor și sunt gata să mă eclipsez... Dar e prea târziu! Nu mai știu care prieten mă încarcă cu el într-o trăsură și pornim spre sala de ospăț.

După-masă, ne despărțim în grupuri, unii într-o parte, alții într-alta... Aș avea atâtea lucruri de revăzut! Aș vrea să cercetez casele unde am găzduit, grădina cu tei în care se plimba Eminescu școlar, cimitirul unde dorm cei mai mulți dintre foștii mei dascăli... Dar vremea nu mă îngăduiește. Întâi, fiindcă trebuie să plecăm chiar în seara aceasta, al doilea, fiindcă cerul se preface în capac de plumb și, fără întârziere, o ploaie vijelioasă ia în coastă dealurile Cernăuților.

GÂNDUL NOSTRU CEL DE TOATE ZILELE

Când vom ajunge, oare, să avem și noi în românește o *Biblie* literară? Când vom izbuti să ieșim din inferioritatea în care ne găsim, față de toți vecinii noștri ortodocși? Care om puternic, din țara noastră, avea-va într-o zi ideea clară că ne trebuie o traducere definitivă?

Unde e acel om bogat, independent, mai presus de mediocritatea și de mahalagismul nostru intelectual, acel om original și cu ceva ferestre sufletești deschise asupra Angliei sau Americii – care să vrea să dăruiască poporului român o bună traducere a *Sfintei Scripturi*?

Sunt ani de zile de când mă stăpânește gândul marei traduceri viitoare. Sunt ani de zile de când întrețin pe amicii și pe cititorii mei despre visurile și despre nerăbdarea mea. Ne trebuie *Sfânta Scriptură* în românește!... Și sunt unii cari întreabă cu prețioasă nevinovăție:

– Bine, dar până acum n-o avem? Eu auzisem că există o *Biblie* a lui Șerban Cantacuzino, alta a lui Bob, alta a lui Șaguna...

Da, există, dar sunt monumente arhaice, opera sfinților ostenitori români, mai bătrâni decât renașterea noastră literară... Cei ce au tradus *Sfintele Scripturi*, așa cum le avem azi, au trăit înainte de Hasdeu, de Odobescu, de Gane, de Eminescu, de Caragiale...Nici limba românească, nici filologia, nici știința biblică nu erau pe atunci ceea ce sunt astăzi.

Iat de pildă locul 2 *Corinteni*, 10, 15-16, cum îl redă *Biblia* lui Bob, cea mai bună dintre *Bibliile* noastre:

„Nu întru cele peste măsură, lăudându-ne întru ostenele streine, ci având nădejde că, adăogându-se credința voastră, ne vom mări întru voi după îndreptarea noastră de prisosință, ca și în părțile cele mai departe de voi să propoveduim, ca să nu ne lăudăm întru îndreptare streină din cele gata".

Cine poate astăzi să mai înțeleagă ceva din trudnica tălmăcire de acum o sută și mai bine de ani? Vechea noastră traducere, cu tot farmecul ei cel de dinafară, de vetustate și de pisanie, e grozav de întunecoasă și nu ți se deschide decât atunci când știi, prealabil, cum este originalul elinesc, pe care bătrâna noastră versiune îl calchiază cu mare grijă.

Nu este de mirare că părinții noștri de acum o sută și două sute de ani au tălmăcit și au scris precum citim. Enorma depărtare politică, socială, economică... pe care o constatăm între noi cei de azi și românii de acum 150 de ani: nu putea să lipsească nici din domeniul celor sufletești și literare. Vechea noastră *Scriptură* românească este opacă pentru cititorul zilelor noastre și prea puțin străvezie chiar pentru clericii cei tineri.

Cât va mai dăinui această stare? Cine va ridica de pe grumajii noștri jugul acestei umilințe naționale? Cine va avea ideala ambiție să-și înscrie numele lângă numele lui Șerban Cantacuzino și al vlădicăi Bob?

Desigur că vă gândiți la Statul Român, la cele douăsprezece ministere pe cari le avem sau le vom avea, la Sfântul Sinod, sau la alte autorități îndreptățite, responsabile și competente...

Mutați-vă gândul! Autoritățile, oricari ar fi ele, au forme, au birouri, au consilii, au ședințe, au oratori deștepți, au clauze exprimabile și inexprimabile, au mii de filtre și de site, prin cari nu va putea să treacă niciodată – noua traducere a *Sfintei Scripturi*!

Ar trebui un om, unul singur! din atâția oameni bogați pe cari îi avem în țara românească, un om și e destul! Să nu fie oficial, să n-aibă slăbiciuni pentru oficialitate, să nu aibă clientelă de sfetnici și de specialiști și mai cu seamă – o condiție supremă! – să nu aibă amici geniali.

În aşteptarea acestui om rarisim, durăm visuri şi păreri de rău pentru noi şi pentru cititorii noştri... Într-o vreme, îmbătaţi de propriul nostru vin, şi încrezători în nu ştiu ce conjunctură falacios favorabilă, am pornit la drum noi singuri şi am dat *Noului Testament* (a cincea parte din *Biblia* întreagă) o haină românească nouă. Sunt oarecari speranţe că acest *Nou Testament*, înveşmântat de mine se va tipări de acum şi până la anul.

Dar ce facem cu *Vechiul Testament?* Ce facem cu aceste comori de marmoră, de aur, de diamant şi de apă vie, pe cari s-au zidit şi au crescut toate marile literaturi europene? Cum putem să lăsăm îngropate, în praf şi în indescifrabilă limbă arhaică, *Psalmii lui David, Cântarea Cântărilor* şi destăinuirile marilor prooroci?...

Am tălmăcit *Noul Testament*, fiindcă limba elină bizantină îmi este destul de accesibilă şi pentru că rostul *Noului Testament* e, pentru mine, veche deprindere sufletească... Dar limba ebraică mi-a rămas prea departe, cel puţin la o depărtare de câţiva ani, de preocupările, de munca şi de posibilităţile mele actuale... Şi totuşi, iată că, într-o zi, am redeschis, decis şi îndârjit, *Gramatica* lui Gesemius, dicţionarul lui şi *Biblia* hebraica!

Am început să cumpenesc în româneşte *Psalmii lui David!*... Dar, cu câtă anevoinţă, cu ce întreruperi, cu ce întârzieri de luni de zile! Scriitorul român trebuie să-şi pândească pâinea zilnică, cu aceleaşi tensiuni, târcoale şi cheltuieli de însinuare cu cari tigrul, la izvor, pândeşte antilopa! Şi acesta e scriitorul care scrie nuvele, romane, foiletoane... Ce se va întâmpla cu celălalt, care îşi propune – în zilele lui Moloh şi ale Astartei! – să facă pe trimişii adevăratului Dumnezeu să grăiască în româneşte!...

Orice-ar fi, orice-ar veni, iată gândul nostru cel de toate zilele!

ETAPE DIN TRECUT

Mă leagă de Cernăuţi şi de Bucovina o comoară de amintiri! Am cunoscut aici viaţa liniştită, laborioasă şi cucernică după care am tânjit totdeauna. În Cernăuţi, am trăit luni întregi de studiu sihastru şi de meditare.

Student dornic să învăţ multă carte şi îndeosebi setos de teologie şi de metafizică, n-am putut să ies din ţara noastră de acum 25 ani, decât cei vreo 25 de kilometri, dintre Cernăuţi şi vechea graniţă... Cine se ocupă la noi (atunci ca şi acum) de studenţii cari sunt viteji şi deştepţi numai la examene, în faţa profesorilor?

Bursele importante se cuceresc cu alte mijloace şi cu altă metodă decât a sârguinţei academice. Totuşi, eu unul eram mulţumit că am putut să ajung şi până la Cernăuţi... Am găsit un mediu tihnit şi prielnic învăţăturii, am găsit cărţi multe şi ieftine şi câţiva dascăli pe cât de învăţaţi pe atât de pioşi.

Am luat de la început, a doua oară, toată teologia ortodoxă şi după cinci ani – lungi, grei, frânţi şi cârpiţi – am obţinut doctoratul în teologie... Bunii mei dascăli din Cernăuţi m-au trimis în ţară, plini de mari convingeri şi de mari speranţe. Dar au trecut ani şi ani şi n-au putut să mai aştepte! I-a chemat Domnul, unul câte unul...

Au mai rămas doi dintre ei, tocmai cei doi profesori de studiile biblice (*Vechiul* şi *Noul Testament*). Şi Dumnezeu mi-a dăruit o mare bucurie! Mi-a ajutat să apar încă o dată, înaintea acestor dascăli ai mei, de acum douăzeci de ani, şi să le dovedesc că elevul lor n-a degenerat şi n-a uitat lecţiile de la Cernăuţi! Într-adevăr, domnii profesori Vasile Gheorghiu şi Vasile Tarnavschi – primul ca examinator, al doilea ca martor – au fost lângă mine, în octombrie 1925, la conferinţele mele de candidat universitar...

Că din aceste conferinţe şi din această candidatură a ieşit numai o sângeroasă injurie a dreptăţii – acesta e un semn al vremurilor noastre. Dar mulţumirea mea a fost adâncă... Scumpii mei profesori s-au încredinţat că ucenicul lor n-a îngropat talantul academic.

Am cunoscut, în Capitala Bucovinei, şi altă lume: am trecut şi prin alte etape sufleteşti... După ce am cercetat – aşa în grup cum ne găsim – catedrala metropolitană, propun prietenilor mei să mergem să vizităm catedrala Părinţilor Iezuiţi. O găsesc îmbătrânită şi cam pustie.

Ce interes poate să-mi insufle această biserică romano-catolică?... Aceasta nu pot s-o înţeleagă decât acei cari au citit nuvela mea *Adamova*. Pe amvonul acestei catedrale, am văzut acum douăzeci de ani pe vijeliosul predicator Vater Hermann... Neapărat, chipul din nuvela mea este o zugrăveală imaginară. Nu l-am văzut şi nu l-am auzit pe acest gladiator al lui Iisus Christos, decât în cadrul amvonului. Dar închipuirea scriitorului e mare vrăjitorie. L-am făcut pe Vater Hermann să pogoare, să vorbească şi să se lupte, după normele mele!

Unde s-o odihni azi acest meritos lucrător al Bisericii Romano-Catolice?... Eu l-am făcut să se odihnească lângă țărmul Mării Baltice. Oriunde s-o odihni, cu trupul, fie-i sufletul primit și desfătat în grădinile Raiului!

Dar biata bătrână, oarbă și neputincioasă, pe care o chema chiar Adamova și pe care am văzut-o de atâtea ori la pragul nostru?... Locuiam pe o stradă mică, zisă pe atunci Strada Pitzelli, între Strada Rusească și Strada Lumii Noi... Adamova locuia nu prea departe, într-o cocioabă de sub cimitir. Fără îndoială că sărmana Adamova și-a mutat, de mulți ani, locuința, din șandramaua de subt cimitir, deasupra, în cimitir... În realitate, însă, și-a mutat-o în cămările Mântuitorului!... Fericiți cei ce plâng că aceia se vor mângâia! Fericiți cei ce flămânzesc și însetoșează de dreptate că aceia se vor sătura!

Plec din Cernăuți cu o foarte ciudată impresie de vis și de irealitate... Intrând în el, l-am găsit inundat de soare, ascuțit spre cerul albastru și aproape întocmai cu icoana lui de altădată... Dar peste câteva ceasuri, totul se întunecă și se topește... Turnurile se îneacă în nouri, perspectivele dispar subt șuvoaiele ploii și orașul întreg, ivit în slavă, piere în leșie și în anonimat... Ghemuit în fundul unei trăsuri, cu coșul ridicat, mă văd sărind devale, pe caldarâmul în pantă, alături de apele tulburi, cari unesc Prutul cu străzile orașului...

Și din trăsură trec în vagon și trenul pornește și iese din valea Prutului și Cernăuții rămân nesiguri, între vis și realitate... Plec împovărat de păreri de rău! Eram dator să văd măcar căsuța cu nuc bătrân în ogradă, unde mi-a trimis Dumnezeu primul copil și toată aspra învățătură și toată dureroasa ucenicie corespunzătoare... Eram dator să mă duc și să întreb ce mai face acea familie de oameni cumsecade, în casa cărora am cunoscut, cu prisos, liniștea, cuviința și frica de Dumnezeu...

Dar ce poți să faci într-o singură după-amiază, surprinsă de furtună și înecată de ploaie!... Poate că într-o zi viitoare, vom găsi mulțumirea (atât de tristă, uneori!) a revederilor necăutate astăzi, și prilejul lungilor rătăciri pe aleile trecutului...

Storurile serii cad grele de ploaie... Ziua se stinge, noaptea îi ia locul. Dar într-un ungher de veghe, stihurile lui Eminescu pâlpâie ca o candelă:

„Astfel totdeauna, când gândesc la tine,
Sufletul mi-apasă nouri de suspine
Bucovina mea!“

„IATĂ, NE SUIM ÎN IERUSALIM“

Am dorit să cercetez orașul teocratic încă de pe când silabiseam Istoria Sacră. Oricât de slabă și de imperfectă era învățătura noastră catehetică de acum 30-40 de ani, se pare că tot era mai bună decât cea de azi. Copiii de altădată știau mulțumitor istoria și geografia Țării Sfinte și aveau pentru aceste obiecte o cucernică iubire... S-au schimbat vremurile și oamenii de sub vremuri s-au schimbat și ei, cu copii cu tot.

Eu am rămas copil de moda veche. Am cugetat și am poftit ani de zile – imobilizat de nevoile și de sărăcia mea – ca prima mea călătorie să fie la Locurile Sfinte. Vor vedea alții Parisul, Viena sau Roma, tu trebuie să vezi, mai întâi, Ierusalimul!

Când citeam istoria evangelică, sau când scrutam, în câte-un comentar, detaliile topografice, sau când aveam în fața mea harta Ierusalimului, ori icoana lui, mă întrebam cu tristă și dornică nerăbdare: Când va veni ziua cea fără pereche a suirii mele în Ierusalim?

În timpul de față și ținând seama de ideile, de curentele, de gusturile și de pasiunile concetățenilor mei, dorul meu să văd Cetatea Sfântă este un straniu anacronism... Aveau asemenea dor părinții noștri, moșii, strămoșii pravoslavnici, al căror ideal era să facă o călătorie ca aceasta și să se învrednicească să sărute lespedea de la Mormântul Domnului. Dar astăzi! când Occidentul e plin de orașe încântătoare, de localități balneare, climaterice și mai cu seamă de teatre, de hipodroame și de gimnazii ale Venerei-Astarte!...

Ce e de făcut!... Aceasta nu este singura nepotrivire dintre mine și lumea în care trăiesc. Multă vreme, eu am rămas cu dorul Ierusalimului, iar amicii și concetățenii mei cu desfătările lor din Occident.

O zi, însă, a venit și cu ea zorii îndeplinirilor... Sub împrejurările politico-bisericești, create de războiul universal, Biserica Românească a început să fie dorită de surorile ei din Orient, întocmai ca pe vremea voievozilor noștri, mai vechi ca Petru cel Mare și ca ridicarea Rusiei. Frații noștri din Orient se întorc cu inima către noi. Nu putem să rămânem nesimțitori... Fericitul Patriarh al Ierusalimului a cercetat deunăzi țara noastră și a rămas înțeles că această înaltă vizită nu poate să fie un episod stingher...

Ni se deschid iar cărări către Locurile Sfinte, măcar că altele decât odinioară. Și, neapărat, înfățișătorii Bisericii Naționale sau delegații ei vor fi cei dintâi pelerini. Lucrurile s-au precizat zi cu zi, şi o comisiune oficială a fost aleasă ca să plece la Ierusalim şi să dezbată câteva chestiuni importante, pentru viitorul legăturilor frăţeşti reînflorite.

Nu făceam parte din comisiune dar aveam în ea prieteni buni, bucuroşi de tovărăşia mea pe drum şi în Ţara Sfântă. Voi merge şi eu cu aceşti prieteni! Era o vajnică hotărâre, pornită ca un torent, din coasta unor stăvilare doborâte, după ani de sporire şi de nerăbdare!

Uimitoarele şi radicalele prefaceri aduse de războiul universal au dat Ţării Sfinte noi puteri de chemare şi de iluminare. Declaraţia Balfour – acest document de câteva rânduri – pare o imensă piramidă demarativă, între epocă şi epocă... Toată lumea priveşte azi spre Canaan... Ierusalimul, oraşul de trei ori sfânt – pentru evrei, pentru creştini şi pentru musulmani – oraşul bătrân de trei mii de ani se simte încă o dată tânăr, ca în zilele Regelui David!

Probleme uriaşe, probleme grele ca tălpile Ierusalimului, probleme milenare se ridică azi în cerul Palestinei, o dată cu aburii Mării Mediterane! De jur-împrejurul pământului, dorul Sionului face să palpite inima lui Israel. Dar focul cel nou cuprinde şi inimi până aci îngheţate sau indiferente. Unii urând, alţii iubind, toţi privesc cu încordare spre plaiurile străvechi, unde Iacob începe să-şi înfigă noile sale corturi... Din toate părţile lumii, pornesc pelerinii – amici, duşmani sau simpli curioşi – ca să vadă cu ochii lor grădinile din Rison-le-Zion şi pădurile de eucaliptus de pe ţărmii Iordanului... Ca în vremurile biblice ale celor două *Testamente*, Sionul străluceşte subjugător la orizontul popoarelor: „Ridică-te şi străluceşte! Căci lumina ta irumpe şi gloria Celui Prea Înalt s-a ridicat peste tine. Căci întunericul acoperea pământul şi o grea întunecime popoarele. Dar deasupra ta înălţa-se-va Domnul şi mărirea lui te va înfăşura. Neamurile vor călători spre lumina ta şi regii către claritatea aurorii tale!...“ (*Isaia* 60, 1-3.)

Oricât de străini am fi de *Biblie* şi *Biblia* de noi şi oricât de bizară ni s-ar părea această ideologie, suntem constrânşi să ne spălăm de ignoranţa noastră şi să ne strângem capul între palme ca la o încâlcită problemă de algebră. Marea idee sionistă nu poate să treacă pe lângă noi fără să ne mişte, o dată ce avem în ţară atâtea neînţelegeri şi atâtea discuţiuni pro şi anti-evreieşti.

Orice duşman al evreilor, ca şi orice amic al lor, dacă este om întreg şi de bună-credinţă, este dator să studieze ideologia sionistă. Iar o călătorie în Palestina face, din acest punct de vedere, cât o bibliotecă întreagă.

ACUM UN AN CÂND A VENIT PANAIT ISTRATI

Uitasem cu desăvârşire când şi cum am stat faţă în faţă cu omul acesta. El a ţinut minte mai bine decât mine şi într-o pagină impresionantă a rechemat împrejurările primei noastre întâlniri. Cine putea să-şi închipuiască, acum şaptesprezece ani, că anonimul corector de la „Tipografia Poporului“ va fi într-o zi sărbătoritul Panait Istrati!...

Odiseea acestui frate întru suferinţă şi literatură stă alături cu biografiile cele mai fantastice, pe care le cunoaştem de la Ulisse încoace!... Când am auzit că vine în Bucureşti, m-am bucurat ca la apropierea unei sărbători.

Şi într-adevăr, sărbătoarea a sosit. Într-o dimineaţă sură de toamnă, ne-am regăsit, adunaţi laolaltă, o mână de prieteni, toţi legaţi ziarului, cărţii şi literaturii. Era la un conac de lângă Bucureşti, ascuns în mijlocul unei grădini, cu pomi roditori şi cu vie. Pornim să ne plimbăm prin aleile grădinii, printre pomii plini de roadă coaptă şi printre viţele grele de struguri.

Gazda care ne-a adunat a pregătit în cinstea lui Panait Istrati o masă neaoş românească. Dar bucuria mesei şi a zilei rămâne Panait Istrati.

Dintre toţi cei de faţă numai eu nu-l văzusem încă pe Panait Istrati. Este un om negricios şi subţire, slab la faţă, ras ca un actor şi cu părul negru corb, pieptănat pe spate. Îl sărut pe frunte şi-l ţin câteva clipe în lumină.

– Panait Istrati! Am uitat cu totul chipul tău pământesc...

Ne cunoaştem atât de bine! fără să fi stat până azi nici o oră împreună. Suntem dintr-o dată cunoscuţi şi familiarizaţi, cum sunt între ele mânuşa cu mâna care o poartă.

Îl privesc şi îl ascult cu un sentiment amestecat şi curios de duioşie, de admiraţie şi de nu ştiu ce mândrie de trib... E unul dintre ai noştri!... Îl cunosc din copilărie. L-am văzut în sute de exemplare: la Roşiori, la Turnu Măgurele, la Corabia!...

Acest om smad, flexibil, povestitor incomparabil, artist în vorbă, în gest, prestigios şi cuceritor, aparţine unei familii numeroase, cu care nu ştim să mai spunem dacă ne înrudim prin alianţă sau prin seculară descendenţă... Ce vreţi, iubiţi naţionalişti! în compoziţia neamului nostru românesc, afară de verii, de nepoţii, de cumnaţii şi de mătuşele lui Traian şi lui Decebal, au pătruns şi câte un grec şi câte un slav şi câte un asiatic!...

Panait Istrati istoriseşte neobosit. Ziua de afară se stinge, fără nici o dungă trandafirie. Lămpile se aprind. Amicul nostru rămâne între noi, vibrător şi fermecător, fără să simţim că sunt atâtea ceasuri de când ne *joacă* povestea vieţii sale.

Vorbeşte româneşte admirabil. E din şesurile şi din bălţile Dunării (de la marginea Bărăganului) şi vorbeşte limba pescarilor şi a negustorilor de cai. Nu a uitat nici un cuvânt românesc pe meleagurile străine pe cari le bate de atâţia ani, măcar că l-a împins nevoia să înveţe şi altă limbă şi să scrie în ea.

Vorbeşte cu căldură, cu dragoste de fiu adoptiv, despre mântuitorul şi credinciosul său, marele Romain Roland. Vorbeşte cu interes frăţesc de un nou povestitor american, Conrad Bercovici, un alt Panait Istrati, de data aceasta de la Galaţi, şi care azi vrăjeşte pe americani cu poveştile lui dunărene şi dobrogene. Panait Istrati scoate şi ne arată o scrisoare a acestuia scrisă în româneşte, aproape fără greşeli de limbă, deşi autorul a plecat de douăzeci de ani din casa părintească.

Aşadar, peste ocean mai avem încă un Panait Istrati, un fiu al Deltei şi al Baltei, şi care umple lumea anglo-saxonă cu aurul soarelui nostru, cu mireasma teilor din Tulcea şi cu susurul stuhăriilor româneşti!

Panait Istrati n-a uitat cântecele pe care le-a învăţat odinioară printre brăilenii lui, născuţi, unii din ei, dincolo de Balcani. Şi în legătură cu un cântec pe care voieşte să ni-l cânte, ne povesteşte o tristă poveste de iubire între un arvanit brutar şi aleasa inimii lui, o cârciumăreasă din Brăila... Ea se îmbolnăveşte de oftică, se înconvoaie şi se apropie de mormânt. Arvanitul îi rămâne credincios până la ultima ei suflare. Dar dis-de-dimineaţă, pe la cântatul cocoşilor şi mai devreme, când brutarul, ajutat de Panait, calfă de brutar, frământa aluatul pentru covrigi, aude din fundul brutăriei tuşitul iubitei ofticoase...

Atunci arvanitul palid şi cu ochii stinşi sub pleoape începe un cântec de infinită jale orientală... Panait Istrati a auzit de atâtea ori cântecul acesta, încât îl cântă fără şovăială, cu toate că nu înţelege mai nimic din textul albanez...

Privim la Panait Istrati cum cântă şi cum imitează mişcările brutarului care frământă coca... E un cântec jalnic, e o manea turcească, auzită de atâtea ori sub fel de fel de variante, în copilăria noastră cea petrecută în judeţul cu nume turcesc, Teleorman.

Cântecul se isprăveşte cu vaiet dureros, cu strigătul durerilor musulmane, mari şi mici: Aman! Aman!

Şi din adâncul acestui cântec cu suspine orientale, Panait Istrati se ridică – înduioşător până la lacrimi – şi mai mult al nostru, al pământului pe care ne găsim, al Dunării cu caice din Levant, al tradiţiilor şi al poveştilor care se revarsă cu Dunărea, până la Stambul şi la Sfet Agora!...

Dar în ceasurile petrecute sub vraja vorbei lui, atât de româneşti, o întrebare neastâmpărată şi absurdă mi-a venit pe limbă de zeci de ori:

– Panaite, Panaite! de ce nu scrii în româneşte?!

Am înfruntat-o şi am gonit-o. Ce mi-ar fi răspuns, bietul băiat?... Sau ce aş fi zis eu, dacă Panait Istrati m-ar fi întrebat:

– Spune-mi câtă pâine ai dus tu acasă, copiilor tăi, de când scrii literatură românească?...

Şi cu toate acestea, atunci, ca şi acum, şi ori de câte ori văd o carte franţuzească de Panait Istrati, nu pot să nu pot să fiu decât absurd şi trist: O, dacă şi Panait Istrati ar scrie româneşte!... Am fi mai mulţi. Am zgudui pe aceşti sărmani concetăţeni cari, încă, n-au citit pe Eminescu; am mai stăvili neruşinarea, egoismul şi analfabetismul bogătaşilor vechi şi noi; te pomeneşti că am crea noua categorie socială care ne lipseşte: scriitorul independent, puternic prin conştiinţă şi prin concursul zecilor de mii de cititori români!...

N-am pus lui Panait Istrati asemenea întrebări şi asemenea probleme. Desigur că şi le-a pus, cu prisosinţă, el însuşi. N-ar fi el bucuros să fie cel dintâi în Alpi decât al treilea în Roma?... Nu e legat el de glia aceasta şi de Dunărea care o scaldă, cum suntem şi noi! Poţi să te naşti de două ori, ca să ai două patrii!...

O, bietul meu amic!... Parcă îl aud cântând şi răspunzându-mi, în cântecul lui: – *Aman*!... *Aman*!...

CUM TREBUIE PRIVITĂ „SF. SCRIPTURĂ" DIN PUNCT DE VEDERE ORTODOX

Suntem spectatorii unui fenomen îngrijitor, care începe să se desemneze pe planurile noastre bisericeşti.

Ideea protestantă cum că numai *Sf. Scriptură* este puterea şi dreptarul credinţei în Iisus Christos s-a propagat şi se propagă în conştiinţe, pe văzute şi pe nevăzute. Este poate cel din urmă moment când mai putem să intervenim şi să deşteptăm luarea-aminte a celor de bună-credinţă, demascând primejdioasa contagiune protestantă.

Atitudinea şi convingerile multora din clericii noştri tineri sunt – fără ca ei măcar să bănuiască – contaminate de protestantism. Am ascultat prin biserici predicile unor fraţi în Christos, cu adevărat merituoşi, dar cu surprindere şi cu ciudă am băgat de seamă că aceste predici respirau un duh strein de ortodoxia noastră. Ce să mai vorbim de tristele întâmplări de la Biserica Sf. Ştefan (Cuibu-cu-Barză) cari ne-au dovedit, în chip definitiv, că infiltrarea protestantă este puternică şi că în unele conştiinţe preoţeşti dreapta mărturisire e o corabie chinuită de furtună, dacă nu cumva căzută de mult la fundul mării!

Este interesant să te plimbi prin acele biserici unde amvonul nu e mut, şi să asculţi pe predicatorii noştri. Este tot atât de interesant să urmăreşti, prin revistele noastre bisericeşti, pe cei ce poartă astăzi un condei şi să observi criptoprotestantismul care-şi face nevăzute galerii, pe subt tălpile casei noastre ortodoxe.

La prima vedere, lucrurile se prezintă subt o formă inofensivă. Este vorba de „Cuvântul lui Dumnezeu“, pe care suntem datori să-l avem cu noi, să-l citim şi să-l păstrăm pururea, pentru mântuirea şi fericirea noastră. Deocamdată s-ar părea că este vorba numai de cinstea deosebită şi legitimă pe care trebuie s-o dovedim *Sfintei Scripturi* a celor două *Testamente.*

A sporit echivocul şi printr-o altă împrejurare. Din pricină că noi nu avem, până azi, în româneşte, o traducere a *Bibliei* – aşa cum o reclamă progresul filologiei şi al exegezei biblice şi aşa cum o pretinde stadiul actual al literaturei naţionale – vorbim mereu despre *Biblie* şi ne plângem că lipseşte traducerea cea nouă. Absolut necesar este să avem şi noi – măcar la fel cu vecinii noştri ortodocşi – o versiune mulţumitoare a *Sf. Scripturi*. Şi iată că lupta începută în această direcţiune întăreşte, pentru moment, sugestiunea şi postulatele protestante.

Cerem cu putere o nouă traducere a *Bibliei* ca să consolidăm ortodoxismul nostru şi Sf. Tradiţiune milenară, dar nu ca să introducem în Biserica Ortodoxă – ca la protestanţi – monarhia *Sf. Scripturi.*

În biserica noastră, învăţătura cea mântuitoare are în veci o îndoită origine: *Sf. Scriptură* şi Sf. Tradiţie. Iar expresiunea cea mai înaltă a Sf. Tradiţii o găsim în hotărârile Sfintelor Sinoade Ecumenice. În starea actuală a conştiinţei eclesiastice la noi, acest adevăr pare nesigur şi învăluit în ceaţă. Muţi dintre preoţii tineri sunt în

mare încurcătură când îi întrebi: – Ce este mai mare, Biserica sau *Sf. Scriptură*? Şi cu toate că această întrebare aminteşte întrebările din *Sf-ta Evanghelie* (Ce este mai mare? aurul sau templul care sfinţeşte aurul? Ce este mai mare? darul sau altarul care sfinţeşte darul? *Matei* 23, 17, 19), totuşi sunt unii preoţi cari ar fi gata să răspundă: *Sf. Scriptură* este mai mare decât Biserica!

Iată o greşală grea de ameninţări pentru viitorul nostru bisericesc! Ce este Biserica Domnului? Care este fiinţa ei? De unde vin puterile, măreţia şi nemurirea ei? – sunt domenii încă nedescoperite pentru unii dintre fraţii noştri. Ei, de pildă, n-au cugetat niciodată, că în anul 50 d. Ch., când Sf. Pavel scrie prima sa *Epistolă către tesalonicieni*, Biserica Creştină proaspăt întemeiată (deşi nu avea decât rarisime exemplare din *Vechiul Testament,* deşi Sf. Matei de-abia redacta *Evanghelia* sa) totuşi ea, Biserica era complectă, cu toate puterile, cu toate darurile, cu toate tainele şi adăpată dumnezeieşte de învăţătura orală, adică de Sf. Tradiţiune – ca Raiul, de cele patru râuri!

Când Sf. Pavel scria iubiţilor săi tesalonicieni lămuririle privitoare la parusia Domnului, totul era gata, nimic nu lipsea Bisericii. Domnul putea să vină! Neofiţii Sf. Pavel erau botezaţi, întăriţi cu Sf. Duh, hrăniţi şi desăvârşiţi prin Sf-ta Euharistie. Domnul putea să vină. Sfânta roadă era coaptă.

Sf. Scriptură a *Noului Testament*, la acest ceas istoric, nici nu exista. Ea a început să se cristalizeze după aceea. Pe măsură ce timpul trecea şi nevoile Bisericii se înmulţeau, Sfinţii Apostoli au început să scrie, deocamdată, epistole, multe speciale, câteva generale. După ce Sf. Petru şi Sf. Pavel s-au cununat cu cununa martiriului, secretarii lor – Sf. Marcu şi Sf. Luca – au redactat şi au dat în vileag predicile şi naraţiunile pe cari le auziseră de atâtea ori. Sf. Matei isprăvise şi el prima noastră *Evanghelie* canonică. Cel din urmă, Sf. Ioan, va dicta *Evanghelia a patra*, la adânci bătrâneţe, către sfârşitul secolului întâi. Dar Biserica, în vremea aceasta, îşi trăia viaţa ei deplină, povăţuită şi întărită de Sf. Duh şi instruită prin învăţătura orală. *Sf. Evanghlie*, deşi nescrisă, era în memoria şi în inima tuturor.

Atunci, ce este mai mare? *Sf. Scriptură* sau Biserica lui Iisus Christos? Cuvântul său, sau însuşi trupul său cel tainic?... Dar unii vor cugeta la *Vechiul Testament* şi vor obiecta: totuşi, *Vechiul Testament* era scris şi de faţă şi Biserica Creştină a venit după el. Voi răspunde: Lucrurile sunt la fel şi cu *Vechiul Testament.* Biserica *Vechiului Testa-*

ment s-a întemeiat mult mai-nainte de Moise şi de Tablele Legii. Biserica *Vechiului Testament* a început să existe de la alegerea şi chemarea Patriarhului Abraham. Pe supunerea şi pe credinţa lui Abraham, Dumnezeu a pus temelia alianţei sale şi a Bisericii *Vechiului Testament*. Sf. Apostol Pavel, în *Epistola către romani*, ne face să simţim adevărul că Biserica *Vechiului Testament* a început cu Abraham şi cu credinţa lui cea plăcută lui Dumnezeu (*Romani*, 4, 1, 3, 10-13).

Acum, ştim cu toţii că de la Abraham până la Moise, *Vechiul Testament* a existat numai ca tradiţie patriarhală, transmisă din tată în fiu. Totuşi legământul exista, făgăduinţa viitorului Răscumpărător era păstrată în inimi ca într-un sanctuar şi Biserica vechiului aşezământ era fondată.

Ce era mai mare? Scriptura *Vechiului Testament*, care de la Moise înainte creşte încet, pergament cu pergament, sau însăşi Biserica Legământului, cu chivotul cel înfricoşat, cu Tablele Legii, şi cu prezenţa nevăzută a Celui Prea Înalt? Evident că trebuie să revizuim concepţiile noastre şi să mărturisim că litera sfântă a venit după Duhul Sfânt şi că Revelaţiunea Divină a început în suflete şi în destăinuire verbală ca să ajungă apoi la pergament şi la cerneală. Felul greşit şi exagerat cum încep unii să privească *Sf. Scriptură* este, pur şi simplu, din sugestiune, din contagiune protestantă. Rămâne definitiv stabilit că *Sf. Scriptură* este numai roada scumpă care a înflorit şi a crescut în arborele Revelaţiunii Divine.

Înţelegem prea bine de ce protestanţii apasă cu atâta greutate şi cu atâta exclusivism asupra *Sfintei Scripturi*, proclamând-o unicul lor izvor de învăţătură. Ei trebuie să stea într-un singur picior, căci pe celălalt (Sf. Tradiţie) l-au pierdut în veacul XVI-lea, prin temeritatea lui Luther, Calvin şi ceilalţi. Ei au repudiat Sf. Tradiţie, s-au declarat liberi de orice continuitate şi de orice vasalitate faţă cu trecutul sacru şi au voit o viaţă nouă – fără nici o tradiţie! Aşa fiind, nu le rămânea decât să adune toate nădejdiile lor asupra *Sfintei Scripturi*, unul din cele două izvoare ale descoperirii Divine. Dar *Sf. Scriptură* nu este un tratat sistematic asupra adevărurilor noastre de credinţă! Dovada o vedem în creştinismul *construit* al protestanţilor. Cum arată acest creştinism teoretic şi blafard, alături de creştinismul sacramental al Bisericii milenare?

Fără să fi meditat aceste şi alte realităţi, unii dintre fraţii noştri mai tineri calcă – adeseori inconştient – în cărări protestante. Mi s-a întâmplat să ascult predici în cari predicatorii, uneori cu talent, stăruiau asupra *Bibliei*, tot atât de bine şi de necondiţionat cum ar fi făcut nişte pastori calvinişti: „Cuvântul lui Dumnezeu este totul!... Cine citeşte zilnic Cuvântul lui Dumnezeu şi-a găsit adevăratul drum în viaţă... Cuvântul lui Dumnezeu să fie cortul cel fără de moarte care să adumbrească inimile voastre!... Cu *Sf. Scriptură* în braţe, aţi ales partea cea bună, care nu se va lua de la voi!... Căutaţi, stăruiţi, meditaţi zilnic paginile ei dumnezeieşti! Dacă *Sf. Scriptură* este adăpostul vostru zilnic, orice furtună pământească va sufla zilnic, orice furtună pământească va sufla zadarnic peste voi!... Răspândiţi *Sf. Scriptură*! Adunaţi în cercuri, pe rude, pe amici, şi citiţi cu sârguinţă Cuvântul lui Dumnezeu!...“

Acestea şi altele ca acestea se pot auzi des în predicele unor fraţi ai noştri şi se pot citi câteodată şi în revistele noastre bisericeşti.

Unde mai este Biserica? Unde este proprietara şi interpreta *Sf. Scripturi*? Unde mai sunt rostul, învăţătura şi puterile tale, preotule, când tu proclami că oricine poate să citească *Sf. Scriptură* şi că roadele acestei lecturi vor fi, fără greş, mântuirea şi fericirea cititorului? Dacă *Biblia* poate să fie folosită de toată lumea şi perfect înţeleasă de toată lumea, atunci cum îţi explici babilonia protestantă, adică zecile şi sutele de biserici, apărute tocmai din aplicarea acestui principiu?

Sf. Scriptură nu e nici transparentă pentru oricine, nu e nici pentru capul şi destoinicile oricui, nici nu se poate interpreta valabil de orice instanţă omenească. Ideea că *Sf. Scriptură* este o carte pe care poate să citească fitecine: este o idee tendenţioasă şi păgubitoare, aruncată în lume de protestantismul la ananghie.

Sf. Scriptură nu poate fi înţeleasă şi interpretată de oricine, tot aşa cum nu poate fi înţeles şi interpretat de primul venit *Codul civil* sau *Codul penal*. *Sf. Scriptură* este şi ea lege. Cele cuprinse într-însa nu se adresează curiozităţii şi reveriei noastre, ca o carte oarecare de literatură. *Sf. Scriptură* are caracterul legei care porunceşte şi obligă. De la început, această lege divină a fost încredinţat unui corp de interpreţi, cari o citeau şi o lămureau poporului. Când *Sf. Scriptură* a *Vechiului Testament* s-a complectat cu *Noul Testament*, episcopatul creştin a avut aceeaşi sarcină şi grijă.

Biserica creştină a cucerit lumea şi a ajuns universală subt conducerea prea înţeleaptă şi insuflată de Sf. Duh a episcopilor ei. Cei ce astăzi (ca şi altădată) năzuiesc să interpreteze *Sf. Scriptură*, în afară de episcopat şi peste capul şefilor canonici, sunt sistematic excluşi din Biserică. Toţi înfumuraţii, toţi fantasticii, toţi răzvrătiţii, cari s-au ridicat cu pretenţiile lor de mai pricepută interpretare deasupra episcopilor legitimi şi ortodocşi, au fost aruncaţi peste bordul corăbiei lui Iisus Christos.

Cheile înţelegerii şi ale exegezei *Sf. Scripturi* stau în mâna episcopilor, adunaţi în sinod. Preotul le are şi le întrebuinţează din porunca şi cu binecuvântarea şefului său, episcopul. Acesta este adevărul care a zidit Biserica de azi. *Autoritatea episcopală*, atât în vremurile liniştite cât (mai ales) în epocile marilor bătălii dogmatice, a fost principiul ei de rezistenţă şi de biruinţă.

Cum ar putea Biserica păcii şi a ordinei să lase pe mâna orişicui interpretarea *Sf. Scripturi*? Cei şapte îngeri din *Apocalipsă* (cap. 2 şi 3) sunt cei şapte episcopi ai oraşelor menţionate: Efes, Smirna, Pergam, Tiatira, Sardes, Filadelfia şi Laodikeia. Înţelegem că toată viaţa acestor comunităţi primare, toată buna lor disciplină şi toată catehezarea lor radiau din vigilenţa şi din destoinicia episcopală. Biserica nu voieşte să ne facă gălăgioşi disputători asupra învăţăturii date nouă de Domnul, ci vrea să ne facă ostaşi biruitori asupra păcatului. Creştinismul este, în multe privinţe, un soldat care se luptă pentru împărăţia cerurilor. Ca şi în viaţa militară, tot aşa şi în cea creştină, acţiunea şi supunerea stau mult mai sus decât oţiozitatea şi discuţiunea. Biserica Creştină nu este academie sau şcoală filosofică; ea este mai curând armată în marş. Cine vrea să urmărească cu rod această paralelă să mediteze episodul preţios între preţioase al înfăţişării Sfântului Apostol Pavel (*Faptele Apostolilor*, 17, 16-33) înaintea filosofilor şi ritorilor din areopagul atenian.

În locul acestei stări de lucruri, gândiţi-vă acum ce înseamnează să arunci această putere şi această unitate de directivă într-un iarmaroc de nepregătiţi! Dacă Sf. Petru scrie despre epistolele Sf. Pavel că în ele sunt unele lucruri cu anevoie de priceput (2 *Petru* 3, 16) atunci ce să mai zicem când tu vii să pui aceleaşi epistole – după două mii de ani! – fără călăuzirea ta şi fără comentar, în mâinile bieţilor tăi enoriaşi!

Niciodată Biserica noastră Ortodoxă n-a oprit pe nimeni ca să citească *Sf. Scriptură*, dar în interesul sufletesc al cititorilor ea recomandă şi ordonă sfaturile şi directiva unui duhovnic. *Sf. Scriptură* este cartea cea mai tainică şi mai bogată în simboluri şi în enigme

din toate câte sunt. Ea este opera Sf. Duh şi menită să umbrească cu proorocirile, cu nourii ei apocaliptici şi cu semnele ei misterioase toate veacurile viitoare. Cum poţi să laşi această carte în seama unui sărman absolvent al claselor elementare, tu, preotule, care răspunzi înaintea lui Dumnezeu de sufletele încredinţate ţie? Este mare imprudenţă să îndemni pe oameni să citească *Sf. Scriptură*, dacă nu ai de gând şi nu eşti pregătit să-i duci de mână, prin labirintul ei.

O grabnică premenire de concepţie şi de procedee poate încă să ne ferească de mari dureri viitoare. Preoţii noştri cei râvnitori şi iubitori de *Sf. Scriptură*, dând credincioşilor îndemnul s-o citească, cuvine-se să le dea şi toată îndrumarea cea sănătoasă şi ortodoxă.

Înainte de orice, preoţii noştri cei tineri trebuie să citească şi iar să citească Dogmatica Bisericii Ortodoxe şi scrierile Sfinţilor Părinţi. În faţa eterodoxiilor năvalnice nu putem să ne găsim scăparea decât în sfântul nostru tradiţionalism.

Sf. Scriptură să adăpe inima voastră şi inima turmelor voastre duhovniceşti, dar adusă şi economisită în jgheaburile bine întocmite şi fericite ale Sf. Tradiţii! Toate să le facem cu înţelepciunea şi cu măsura lăsate de Părinţi şi de Soboare, fiindcă suntem în slujba lui Dumnezeu şi nu a oamenilor. La oameni este nestatornicie, trufie şi răzvrătire. La Dumnezeu este pace, dragoste şi împărăţie prea înţeleaptă.

LA SCHITUL BRAZI

Îl cunoaşte puţină lume. E la poalele contraforturilor muntoase ale judeţului Putna, şi la marginea unui orăşel care a avut – în timpul războiului – slava să fie, într-o singură zi, de vreo zece ori pierdut şi recucerit.

Am trecut prin acest orăşel şi deci pe lângă schitul Brazi, cândva, de mult, înainte de război. Dar nu mai ţin minte nimic din cele văzute pe atunci... Am trecut a doua oară şi a treia oară, cu prilejul trist al înmormântării şi al parastasului înţeleptului Ioan Slavici... Dar nici acum n-am văzut schitul Brazi, cu ochii cari nu mai uită niciodată...

E atât de interesant să te studiezi şi să te observi; când ajungi să vezi spectacolele acestei lumi: *definitiv şi nemuritor*... În privinţa aceasta, mai toţi suntem la fel cu orbul pe care-l tămăduieşte Mântuitorul, la porţile Betsaidei (*Marcu* 8, 22-26). Vederea noastră vine progresiv şi de-abia într-un târziu ne dăm seama cum cresc, în soare şi în azur, piramidele acestei existenţe.

Am coborât la schitul Brazi, în pas de doliu, atunci când a fost vorba să aşezăm – spre deplin meritată odihnă – pe mult ostenitorul Ioan Slavici. Între vii, între crame, dincolo de o vale fără pâraie, se înalţă sfântul locaş, ales din vreme de Slavici, pentru tihna lui cea de după moarte. Era cald, arşiţă de august, şi afară de icoanele despărţirii de lângă groapă, schitul Brazi nu mi-a lăsat în cuget altceva....

Am avut timp mai mult, de cercetare şi de meditare, după patruzeci de zile, când strugurii din vii erau pe aproape de cules şi când pravila Sfintei noastre Biserici porunceşte pomenirea a doua a celor răposaţi... Am văzut atunci schitul cel subteran, vechi de multe decenii, deasupra căruia a crescut – încoace, în zile de libertate – schitul de deasupra pământului. Ioan Slavici dormea lângă altar subt o cruce provizorie şi subt mănunchiuri de flori mereu premenite.

Adăstând şi pregătindu-mă de Sfânta Liturghie, m-am plimbat lung pe potecile din via căutată şi iubită de moşneag, ani de-a rândul. În cerul auriei dimineţi de toamnă, înălţam Părintelui Jertfelor, jertfa gândurilor mele şi dorinţa vredniciilor pontificale... Dar inima mea se revărsa şi mai departe, peste zecile de pogoane cu vie, peste miile de mlădiţe grele, spre plaiul neted şi infinit al Mărăşeştilor... Eu singur nu ştiam şi nu înţelegeam toată taina izvoarelor duioşiei din dimineaţa aceea şi toată zămislirea viitoare a reîntâlnirii mele cu schitul Brazi.

L-am văzut crescând, pe coasta lui fertilă, pe măsură ce coboram o potecă săpată ca de torente... Era tot schitul Brazi, la picioarele singurului brad care a mai rămas – şi totuşi schitul era cu totul altul, nemaivăzut până aci. În jurul curţii şi ogrăzii lui reduse, se ridicau gospodării particulare, pridvoare şi profilul, pe jumătate ascuns de arbori, al unui alt schit la care n-am ajuns... Schitul Brazi cu vecinătăţile lui şi cu toată coasta, din legendă şi din arhivă... *Ştiam, vedeam, regăseam*, şi trăiam povestea schitului de lângă Mărăşeşti, acum întâia oară! Şi toată valea, şi toate dealurile bogate şi striate cu şiruri geometrice şi toată această palidă burgadă, care trăieşte din norocul ciorchinilor de chihlimbar, totul, totul era transfigurat de legendă şi înveşmântat în nimbul Mărăşeştilor!

Am stat jos, la umbra pomilor din marginea unei vii, şi am privit, subt cerurile cele noi, zămislirea cea nouă a schitului străbun. Am stat câteva clipe sau un crâmpei de vecinicie – n-am putut să măsor. Schitul chema în vale, tainic şi singuratic. Pe acelaşi drum ca şi în trecut (spre toată mirarea mea) am ajuns la mormântul lui Ioan Slavici...

Bizarul meu sentiment nu mă înşela! O lume nouă se proiecta, imensă şi uimitoare, peste văile şi amintirile celei de până acum... Pe crucea de marmoră neagră, de la căpătâiul lui Ioan Slavici, era săpat, în litere aurite, şi numele meu!...

În ce clipă trăiam? Ce vrajă amesteca pentru mine, subt soarele încă pământesc şi atât de drag, fiori şi stări sufleteşti din altă lume? O, pentru ce aceste draperii de întârziere şi de necunoscut, peste certitudinea nudă că, într-o zi foarte apropiată, acest nume, scris deocamdată subt o frază citată, va fi scris de-a binelea şi legitim, într-un colţ încă indescifrabil? Unde e puterea, unde libertatea să precipităm totul, să smulgem draperiile iluziunei şi să murim în ceasul cel mai fericit şi mai apropiat de ceruri?

Stăteam cu fruntea descoperită şi plecată deasupra somnului neuitatului mei amic şi-aş fi voit să-i spun din toată inima:

E loc pentru mine, aici lângă coapsa sfântului locaş! Iată momentul celmai potrivit! Care ceas din toamna mea, amară şi sură, ar putea să mai aibă neaşteptata iluminare a ceasului de faţă?

O, sfânt locaş de adăpost duhovnicesc, deschide sânul, deschide criptele tale, deschide pomelnicele tale, în această zi paradoxală, celui ce şi-a făcut toate socotelile şi e gata să sigileze, cu cel din urmă trandafir de toamnă, restul lungilor lui deficite!

DE PE TREPTELE PALATELOR IRODIANE

Irod cel Mare moare în anul 750 de la fondarea Romei, după o domnie de 37 de ani, plină de intrigi şi de diplomaţie, de războaie şi de asasinate, de aur stors supuşilor, de aur vărsat în pungile romanilor. Moare după o domnie dezmierdată de braţele a 10 soţii, stropită cu sângele a numeroase rude şi a trei feciori, ucişi din ordin părintesc şi pentru raţiuni de stat. Mână de fier, mare om politic, mare linguşitor al romanilor, Irod – rămas în inima lui barbar feroce – izbutise să resfire, de ochii Romei şi pentru ochii Romei, peste peşterile cu tâlhari ale Iudeei, peste întunericul prejudecăţilor ei religioase, peste severitatea şi intoleranța conştiinței naționale iudaice, aurora înşelătoare a grațiilor eline şi a civilizației romane. În toate colţurile statelor sale şi chiar în mohorâtul Ierusalim, el zidise palate, circuri, temple, amfiteatre, ba scosese din pământ oraşe întregi, zidite de arhitecți streini şi deschise coloniştilor păgâni. Fortificarea țării prin cetăți n-o lăsase mai prejos. Ridicase din ruină cetăți vechi, clădise altele nouă. Printre cele restaurate era şi Macherus sau Macaur. Această fortăreață venea la răsărit de Marea Moartă, deasupra unui *uadi* abrupt, adică deasupra unui torent, uscat mare parte din an şi năvalnic în timpul ploilor. Fusese ridicată de hasmoneul Alexandru Janeu (mort an. 76 înainte de Chr.) şi, fiindcă se dărăpănase în asedii, Irod cel Mare o rezidise, iar în mijlocul-i clădise un palat strălucit. În beciurile acestui palat fu decapitat Sf. Ioan Botezătorul.

O mulțime de cărturari străini, îndeosebi greci, luau parte la mesele regelui şi la conducerea afacerilor statului. Primul ministru al lui Irod (un om abil care apare de câteva ori înaintea lui Octavian August şi totdeauna cu succes) este învățatul Nicolae Damaschinul.

Irod trimite pe doi dintre copiii lui, pe Alexandru şi pe Aristobul, la Roma, ca să învețe carte, şi aceşti principi stau în gazdă la Asinius Pollio. Cezarul, stăpânul lumei, iubeşte pe Irod şi-i dăruieşte ţinuturi şi cetăți. Agrippa, ginerele şi amicul intim al lui August, este cel mai bun amic al lui Irod. Linguşitorii spuneau pretutindeni: Cel mai bun prieten al lui Agrippa, după August, este Irod.

Dar mărimile acestei lumi, oricât de orbitoare în aparență, în fond sunt mai întotdeauna tragice şi sângeroase. În familia lui Irod, intriga, incestul şi asasinatul trăiesc şi prosperează ca un nod de vipere, într-un leagăn de flori, deasupra Gangelui. Şi vipera cea mai primejdioasă este sora lui Irod.

Femeia aceasta pârăşte şi discreditează înaintea regelui pe toată lumea: pe bărbații ei, Iosif şi Kostobar, pe nepoții ei, fiii lui Irod, Alexandru, Aristobul şi Antipater, pe cumnată-sa Mariamme, nevasta lui Irod, din neamul regal al Hasmoneilor. Şi toți aceştia sunt trimişi la moarte (Alexandru şi Aristobul în an. 7 înainte de Chr.), cu judecată sau fără judecată. Irod a făcut 3 testamente. Pe 2 le-a şters cu sângele copiilor pe care îi hotărâse moştenitorii coroanei sale. Printr-un al treilea testament, Irod instituie pe Arhelan, feciorul său şi al samaritencei Maltake, rege al Iudeei, pe Antipa (Irod Antipa), frate drept cu Arhelan, tetrarh al Galileei şi Pereei, iar pe Filip, feciorul lui Irod şi al ierusalemitencei Cleopatra, tetrarhul Ganlanitei, Trahonitei şi Bataneei. Tetrarhul Antipa este acel Irod care închide şi decapitează pe Sf. Ion Botezătorul.

Irod cel Mare, bătrân de 70 de ani, suferea de o boală groaznică, putrezea de viu. Băile de la Kallirroe nu puteau să-i mai fie de leac. El moare în Ierihon, în ajunul Paştelui, 5 zile după executarea fiului său Antipater. Cu o pompă pe cât de măreață, pe atât de calpă fu dus şi înmormântat în castelul Irodion.

Testamentul lui Irod este confirmat de August după oarecare tergiversare şi după 2 şedinţe, solemn deliberative. Arhelan, însă, nu e numit rege ci etnarh, cu făgăduiala că va fi numit rege, dacă se va arăta destoinic. Dar Arhelan se arătă cel mai rău dintre toți copiii lui irod, de obicei violenți, pasionați, iubitori de tiranie şi de lux, întocmai ca Irod. După 9 ani de domnie, Arhelan fu revocat de August şi trimis în exil, la Viena, în Galia, (anul 6 d.Chr.). Partea lui de domnie, adică Iudeea, Iudumeea şi Samaria, fu alipită la provincia Siria. Această alipire nu înseamnează contopire. Provincia Iudeea era guvernată de un procurator care primea ordine de la proconsulul Siriei.

Tetrarhul Filip fu un principe bun şi pacinic, ca nici unul dintre fiii şi nepoții lui Irod. El zideşte oraşele Cesareea (lui Filip), capitala tetrarhiei, la izvoarele Iordanului, Betsaida (Juliei) țărmul lacului Genisaret, domneşte cu dreptate şi rămâne în istorie de pomenire cu jețul său de judecată, pe care-l purta cu sine pretutindeni şi-l aşeza oriunde şi oricând, pogorând astfel dreptatea la îndemâna tuturor supuşilor. Filip se căsătoreşte aproape la 50 de ani (vom vedea mai departe cu cine) şi moare fără moştenitori, în anul 20 al împărăției lui Tiberiu, adică în anul 33/34 d.Chr.

Irod Antipa, tetrarhul Galileei şi al Pereei (Pereea înseamnează ținutul de la răsăritul Iordanului), era icoana tatălui său, Irod cel Mare, dar în mic. Era afemeiat, luxos, vanitos, crud ca şi el, fără să aibă însă şi mâna lui de fier. Iosif Flaviu zice despre Irod Antipa că iubea „otium et quietatem“. Acest principe avea de vecin în Pereea pe regele arab Acetas. Macherus sau Macaur, care se afla acum în porțiunea moştenită de Irod Antipa, era pe hotarul dintre cele două state. Pentru că era un loc strategic important şi fiindcă ascundea în ziduri un palat măreț, Irod Antipa rezida uneori în Macaur, deşi capitala tetrarhiei era Siberiada, pe țărmul nordic al Genisaretului. Probabil că din motive politice, tetrarhul ia în căsătorie pe fiica regelui arab

Aretas. Această căsătorie putea să-i apere țara, dinspre vijelioasa Arabie, mai bine decât multe fortărețe.

Ceea ce știm despre viața lui Irod Antipa cade mai cu seamă în ultimii 10 ani, din domnia lui de peste 40. Și ceea ce face să fiarbă și să clocotească viața lui, subt bolțile istoriei, este patima. Această patimă îl face tragic și nemuritor. Cu prilejul unei călătorii pe care el o face la Roma (nu se știe precis nici când, nici pentru ce) Antipa vizitează pe fratele său vitreg, cetățeanul Irod, un alt fiu al lui Irod cel Mare și al unei a doua Mariamme, din neam sacerdotal. Acest Irod, care n-a avut nici un rol politic, era căsătorit cu o nepoată a lui (ca și a lui Antipa), cu Irodiada, fiica lui Aristobul, prințul ucis din ordin părintesc și regal la anul 7 înainte de Chr. Irodiada avea în sânge toată flacăra și toată răutatea neamului irodian. Cum se văd amândoi, Irodiada și Antipa se atrag ca 2 blesteme, ca 2 fatalități. Antipa e subjugat de frumusețea cumnatei sale. Irodiada e îmbătată de ambiția mărimilor princiare (bărbatul ei era un simplu cetățean!) Se înțeleg între ei, dar nu fără confidenți, că Antipa, după ce se va înapoia din Roma, va goni pe soția-i legitimă, fiica regelui Aretas, și va lua-o pe Irodiada de soție. Principesa, însă, află de acest plan necinstit al lui bărbatu-său și, când acesta revine din călătorie, se preface că se duce să se plimbe până la Macherus și de aci fuge la tată-său. Aretas își jură răzbunare, și după 6 ani se răzbună cu armele în mână.

Orbit de patimă, Irod Antipa nu mai cugetă la nimic și așează pe Irodiada în scaunul fugitei principese. Irodiada avea, din căsătoria ei cu Irod particularul, o fiică, aproape o copilă, între 15 și 20 de ani, care vine după mamă-sa, în palatul tetrarhului. Călcând pe urmele lui Irod cel Mare, tetrarhul Antipa nu era deloc pe placul supușilor. Lacom, crud, filostrein, el era mai curând un ghimpe în inima poporului. Peste multe toate se adăogă și această ultimă neomenie. Membrii familiei lui Irod străluceau prin căsătorii neiertate de lege, dar de data aceasta, pe lângă incest, mai era și o infamie elementară. Antipa lăsase pe nevastă-sa, stricase casa lui frati-său și se căsătorise cu adultera Irodiadă. Scandalul fu mare. Riguroasele conștiințe iudaice se crispară. Vâlva păcatelor palatului ajunse departe, până în pustiul Iordanului, până în vizuinele hienelor, până în peșterile unde dormeau vechii profeți...

În acest moment al istoriei, în acest moment când pătimașul Irod Antipa vântura mărgăritare și rubine pe sânii Irodiadei, se ivesc în

lumea iudeo-romană 2 oameni extraordinari (deși unul dintre ei, după convingerea celui ce scrie aceste rânduri, e mult mai mult decât un om extraordinar), se ivesc amândoi în statele lui Antipa, unul în Pereea, celălalt în Galileea. Unul este Ioan Botezătorul, celălalt este Iisus Christos.

Iosif Flaviu cunoaște numai pe Ioan Botezătorul, sau, dacă a auzit de amândoi, vorbește numai despre Ioan. (Singurul loc din *Antichitățile iudaice* – în cartea XVIII, unde este vorba de Mântuitorul, stă sub bănuială). Istoricul iudeu zice despre Ioan cam următoarele (*Antichitățile iudaice*, XVIII, 5, 2): Era un suflet mare și îndemna puternic pe iudei să se străduiască spre virtute, spre dreptate cuvenită între oameni, spre evlavia cea către Dumnezeu și în același timp să vină la botez. Dar și botezul era să apară plăcut lui Dumnezeu, nu pentru și prin cererea ștergerei păcatelor, ci prin curățirea trupului, anume atunci când inima fusese curățită mai dinainte prin dreptate. Deci venind către el unii și alții – că auzul cuvintelor lui ridica în sus – lui Irod îi fu teamă că o atât de mare putere de cuvânt ar putea să împingă pe oameni la răzvrătire, fiindcă se părea că sunt în stare să facă totul, după sfatul lui Ioan. De aceea, Irod crezu că este mai bine, până a nu ieși la lumină cine știe ce surpriză, să apuce înainte și să dea cu sabia, decât să aibă să se căiască după faptul îndeplinit. Astfel Ioan, pe urma bănuielilor lui Irod, fu adus în fortăreața Macherus și acolo fu omorât.

Așadar, Iosif Flaviu știe două lucruri: 1. Că apariția lui Ioan la Iordan, oricare ar fi fondul predicelor lui, n-a lipsit să nu trezească în inima puternicilor zilei oarecari bănuieli și temeri politice. Și nu fără dreptate, pentru că în vremea aceea, masele poporului nu puteau să deosebească riguros speranțele religioase de speranțele politice; 2. Iosif Flaviu știe că temutul profet a fost închis în fortăreața Macaur, la răsăritul Mărei Moarte și omorât acolo.

Sf. Evanghelie arată că Ioan fu prins și închis, fiindcă el cenzura cu asprime fapta tetrarhului, adică nelegiuita lui căsătorie cu Irodiada. Relatările lui Iosif și ale *Sf. Evanghelii* se complectează reciproc. Desigur că Ioan, în cuvântările sale vehemente, învăluise în flăcări și în fum și palatul. Dar Iosif Flaviu nu știe sau nu socotește necesar să ne spună în ce împrejurări fu executat captivul din Macaur. Lacuna aceasta o umple minunat *Sf. Evanghelie* (*Marcu*, 6, 17-29): Acest Irod trimițând pe oamenii săi, puse mâna pe Ioan, și-l băgă la închisoare, din pricina Irodiadei, soția lui frati-său, pe care el și-o luase soție sieși. Ioan îi spusese lui Irod: Nu ți se cade să trăiești cu nevasta fratelui tău. Din această pricină Irodiada îl ura și voia să-l omoare, dar nu avea putere. Căci Irod se temea de Ioan, știindu-l bărbat drept și sfânt, și deși îl ținea închis, asculta multe din gura lui și era în mare cumpănă, dar îl asculta bucuros. O zi prielnică se ivi. Irod, sărbătorindu-și ziua nașterei, dădu un ospăț nobililor, tribunilor militari și înalților demnitari ai Galileei. Atunci fiica Irodiadei, intrând în sala de ospăț, execută un dans care plăcu foarte mult lui Irod și conmesenilor. Regele zice fetei: Cere-mi orice vei voi și eu îți voi da. Ba îi făcu jurământ că orice vei cere îți voi da până la jumătate din regatul meu. Copila, ieșind de la ospăț, întrebă pe mamă-sa: Ce să cer? Aceasta îi răspunse: Capul lui Ioan Botezătorul. Deci intrând grabnic, la rege, ceru zicând: Voiesc ca numaidecât să-mi dai pe tipsie, capul lui Ioan Botezătorul. Regele se mâhni; dar din pricina jurământului făcut și pentru fețele care erau cu el la masă, nu voi s-o respingă. Regele trimise pe un ofițer cu poruncă să-i aducă îndată capul lui Ioan Botezătorul. Acesta se duse, decapită pe Ioan în închisoare și aducându-i capul pe o tipsie îl dădu fetei, iar fata îi dădu mamei ei. Discipolii lui Ioan, aflând despre cele petrecute, veniră, ridicară trupul și-l puseră în mormânt.

Acest ospăț la care apare, pe o farfurie de argint, capul lui Ioan Botezătorul, are loc în palatul din fortăreața Macaur. Regele Irod este tetrarhul Irod Antipa. Fiica Irodiadei, se numea Salomeea: numele ei ni l-a păstrat Iosif Flaviu. Ea avea în acest moment 15-20 de ani. Curând după eveniment, ea fu măritată și anume cu unchiul ei, tetrarhul Filip, principele iubitor de dreptate, despre care am vorbit, dar care era cu 30 de ani mai mare decât ea. Filip și Salomeea nu trăiesc împreună decât vreo câțiva ani și n-au nici un copil. Salomeea se mărită a doua oară.

În vremea aceasta, regele Aretas cocea planurile sale de răzbunare. Ocazia se înfățișă în niște certuri pentru linia de hotar. Războiul dintre foștii socru și ginere începu. După mai multe ciocniri, Antipa fu bătut și umilit. Neputincios să mai facă ceva, Antipa se plânse Cezarului Tiberiu cum că vecinul său a insultat pacea romană și a întreprins război fără de aprobarea Romei. Tiberiu dă poruncă lui Viteliu, guvernatorul Siriei, să pornească împotriva lui Aretas și să-l prindă viu sau mort. Dar Viteliu avea prea puțină dragoste

pentru Antipa și execută porunca stăpânului fără nici o tragere de inimă. Porni prin Arabia în fruntea legiunilor. Dar ca să mai treacă vremea se abătu spre Ierusalim, probabil în timpul sărbătorei Paștilor, și stătu aici 3 zile. A patra zi află că Tiberiu a murit. Tiberiu moare la 16 martie, anul 37 al erei noastre. Atunci Viteliu se crezu dezlegat de porunca imperială și se înapoie la Cesareea, lângă mare, reședința proconsulară. Antipa rămase bun bătut. Poporul privi înfrângerea lui ca o dreaptă pedeapsă dumnezeiască, pentru uciderea lui Ioan Botezătorul.

Caiu Caligula urmează lui Tiberiu. Irodiada avea un frate pe care îl chema Agrippa, mare vântură-lume și plin de datorii. Acest Agrippa era un favorit al lui Caligula, și una din primele fapte împărătești ale noului Cezar fu să dăruiască favoritului tetrarhia lui Filip cel mort fără urmași, o dată cu titlul de rege. Și aventurierul Agrippa fu regele Agrippa I!

Din acest moment, Irodiada simți deasupră-i ceruri noi de arzătoare ambiție. Agrippa rege! De ce n-ar fi rege și bărbatu-său – și ea, regină!Atunci cu toată puterea noului său dor ambițios și cu toată puterea farmecilor ei femeiești, împresură pe Antipa zi cu zi, îl îndemnă zi cu zi să meargă amândoi la Roma, și prin daruri, prin lingușiri, prin orice mijloc să obțină favoarea Cezarului și coroana regală. Multă vreme Antipa rămase stăpân pe mințile lui și nu se induplecă, dar în cele din urmă nu mai avu ce face și porni spre Roma, împreună cu fatala Irodiadă. Regele Agrippa, însă, nu dormea. El trimise după ei pe un copoi al lui, pe libertul Fortunat, om de încredere. Antipa și Fortunat debarcă în același timp la Puteoli. Cezarul petrecea la Baiae și-i cer amândoi audiență. Audiența se transformă în proces. Dar scrisorile pe care Fortunat le aducea Cezarului, de la regele Agrippa, erau dezastruoase pentru Irod. În ele se spunea, între altele, că tetrarhul, înțeles cu Arabane regele parților, conspiră împotriva imperiului și, ca probă neîndoielnică despre aceasta, Agrippa divulga proviziile de arme pe care Irod le grămădea acasă. Întrebat dacă este adevărat că are un asemenea arsenal, Irod nu putu să tăgăduiască și Cezarul curmă aici procesul. Declară pe Irod căzut din scaun și-l trimise în exil, la Lion, în Galia. Dar soția lui, Irodiada, era sora regelui Agrippa. Cezarul, neuitând aceasta, îi spuse că îi dă voie să-și păstreze averea ei particulară. Irodiada avu atunci un gest cu adevărat regal: răspunse cu mândrie că nu-i trebuie nimic și își urmă bărbatul în exil. Depunerea lui Irod Antipa avu loc în vara anului 39 d. Chr.

Salomeea se mărită a doua oară şi luă pe Aristobul, care, probabil, era ceva mai tânăr decât ea. Cu al doilea bărbat ea avu trei copii. Aristobul era fiul lui Irod din Chalcis – un alt frate al Irodiadei – şi primi în dar, de la Cezarul Neron, regatul Armeniei Mici, aşadar Salomeea fu regină. Şi a ajuns până la noi o monedă a „regelui Aristobul" şi a „reginei Salomeea", care ne arată în efigie pe aceşti soţi, încununaţi şi morţi acum 19 veacuri.

Acesta este glasul istoriei. Aşa mărturisesc pereţii templelor ruinate, pietrele funerare, pergamentele scorojite şi greu de descifrat. Şi e o plăcere nu prea comună să simţi atâta viaţă care a fost „atât de noian de zile şi de fapte, atâtea inimi!..." pacificate într-o lespede aproape ştearsă, într-un tom în limbă moartă, sau într-o monedă pe care apa mărei, smulgând-o din adâncuri, o azvârle pe ţărm, după 2000 de ani.

Dar iată o putere minunată a sufletului omenesc, în stare să se măsoare cu Dumnezeu, să se ia cu el la întrecere, să recheme cele ce nu mai sunt ca şi cum ar fi. Este geniul poetic, vrăjitorul care face să trăiască încă o dată veacurile dispărute, cu frumuseţile, cu tragediile, cu marii lor pasionaţi. Câte veacuri sunt de când Cartagina doarme somnul veciniciei, subt urzici şi subt blestemul pontificilor romani?... Şi Cartagina trăieşte, subt ceru-i african, aparentă şi clară, ca aievea, în nemuritoarea *Salammbô!* Şi Alexandria, şi Roma, şi Ierusalimul, moarte la ceasul lor, ca şi Cleopatra, ca şi Neron, ca şi Irod, trec uneori pe dinaintea noastră, ca nişte corăbii-fantome, ducând la fel cu Corabia Blestemată, din povestea arabă, punţi acoperite cu leşuri de viteji, tirani pironiţi în catarg, zgomot de discuţii filosofice sau de petreceri orgiace.

Geniul lui Oscar Wilde îşi alege acel moment istoric şi acele speciale împrejurări pe care le-am regăsit mai sus, din confruntarea *Evangheliei* cu Iosif Flaviu. Dar aici se arată independenţa geniului şi aş zice puterea lui de concurenţă istoriei şi vieţei. *Salomeea* lui Oscar Wilde trece peste istorie cu o îndrăzneală şi cu o abilitate, suverane. Trei schimbări însemnate îşi permite să facă Wilde, de trei ori puse mâna şi schimbă cu ştiinţă fandurii istoriei, plimbându-i şi frângându-i după plac.

1. Aşează la banchetul tetrarhului Irod Antipa pe cele 2 principese, Irodiada şi Salomeea, pe câtă vreme din *Evanghelie* se vede lămurit că ele nu iau parte la ospăţ, şi pe câtă vreme, odinioară ca şi astăzi, obiceiurile orientale înlăturau şi înlătură pe femei de la petrecerile bărbaţilor.

2. În *Evanghelie* se spune: Copila, ieşind de la ospăţ, întrebă pe mamă-sa: Ce să cer? Irodiada îi răspunde: Capul lui Ioan Botezătorul. Oscar Wilde dă acestei mărturisiri istorice o răsucire neaşteptată. El face pe Salomeea să ceară capul lui Ioan, ca din a ei pornire. Face din ea o creatură voluntară, capricioasă, isterică şi demonică, un fel de diavol feminin, care s-ar fi scăldat odată în baia îngerilor, ca să dobândească toată înfăţişarea lor subjugătoare. Salomeea vede pe Ioan şi inima ei neatinsă, dispreţuitoare până aci, nemişcată ca Marea Moartă, înviază, spumegă şi clocoteşte, deodată, ca torenţii Libanului. Dar iată că tetrarhul Irod, prinţul voluptuos şi trândav, şiret şi ucigaş, începe să se simtă obosit de Irodiada – splendidă când era în braţele soţului ei dintâi, splendidă poate şi acum, dar biruită de frumuseţea, tăiată în cea mai dalbă marmoră, a domniţei Salomeea. De unde ştie Wilde aceasta? Cu ce drept sau mai bine cu ce umbră de dreptate face el această îndrăzneaţă presupunere? Oscar Wilde se foloseşte cu o isteţime rară de aceste cuvinte ale tetrarhului. Orice vei cere îţi voi da, până la jumătate din regatul meu. Dar cum ar putea Irod să facă aceasta, decât dând Salomeei tronul Irodiadei? Şi atunci Oscar Wilde scrie cu o dreptate surprinzătoare: „Chiar dacă ar fi jumătate din regatul meu! Ce frumos ţi-ar sta regină, dacă ai voi să ceri jumătate din regatul meu!"

E atât de izbitoare această interpretare a lui Wilde, e atât de bine folosită această vorbă mărturisită de istorie, încât îţi vine să crezi că autorul a ghicit o taină, pe lângă care lumea trecea cu ochii închişi de 19 veacuri. Îţi vine să crezi că Oscar Wilde a stors textului evanghelic o cunoştinţă nouă, pe care nimeni până la el n-o întrevăzuse: *Tetrarhul Irod Antipa iubeşte cu patimă pe Salomeea, fiica Irodiadei, tragica jucăuşă din* Evanghelie *şi ceea ce-i face să-l jure un jurământ atât de nechibzuit este tocmai această iubire, pe care nimeni până la Wilde n-a băgat-o în seamă.* Eu unul, cel puţin, nu ştiu să mai fi fost cineva, înainte de Wilde, care să scoată din textul *Evangheliei* această abilă deducţiune. Dar această descoperire a lui Wilde nu ajunge ca să justifice toată inovaţia lui. Dacă Irod Antipa iubeşte pe Salomeea, lucrul n-are nici o legătură şi nu deduce că şi Salomeea iubeşte, cu o patimă năprasnică – nu pe Irod Antipa, ci pe Ioan Botezătorul şi că tocmai ea are ideea să ceară capul lui, dintr-un fel de pornire de copil groaznic, care neputând ajunge floarea cea din vârf taie şi ucide trandafirul întreg.

3. Este un alt detaliu, în compoziţia lui Wilde, care este inventat de autor, ca să-i dea un sfârşit suficient, dar pe care istoria îl dezminte categoric. Este uciderea Salomeei. Piesa se termină cu porunca lui Irod: „Omorâţi pe femeia aceasta! (Soldaţii se reped şi strivesc cu scuturile pe Salomeea.)“ Ei, Salomeea n-a murit în noaptea decapitărei lui Ioan. Ea s-a măritat, curând, cu Filip, tetrarhul de la Paneas şi mai pe urmă cu Aristobul, regele Micei Armenii, după cum am văzut. Wilde avea nevoie de moartea Salomeei, însă istoria nu se învoieşte.

Dar ce ne pasă de istorie! Primim, voim să credem în dragostea Salomeei pentru Iochanaan. Şi atunci vom crede şi în presupunerea că Salomeea este aceea care cere capul profetului, din propria-i şi groaznica-i pornire, şi nu din îndemnul Irodiadei. Şi dacă primim că Salomeea iubeşte pe Iochanaan, dacă primim că ea este aceea care cere capul lui, ca să culeagă de pe buzele-i amare o sărutare monstruoasă, atunci trebuie să admitem şi necesitatea sfârşitului, adică porunca lui Irod: „Omorâţi pe femeia aceasta!“ Atât e de adevărat că geniul creează şi poate să creeze, alături de lumea lui Dumnezeu şi a istoriei, lumea lui de oglinzi, strălucită, stranie de asemănare şi de adevăr, dar câteodată eretică.

Şi ce lume strălucită şi stranie e aceea care ne întâmpină în Salomeea! Oscar Wilde recheamă timpurile irodiane cu o rară putere de adevăr. „*Salomeea* coprinde mai mult veritabil acord, mai multă coloare locală, mai multă internă măreţie decât toate dramele care au tratat acelaşi subiect“– zice în prefaţă dr. Kiefer, tâlmaciul german pe care îl am la îndemână. Această rechemare la viaţă este, fireşte, datorită în primul loc geniului omnipotent, dar în al doilea loc: unei profunde orientări ştiinţifice. Ca *Salammbô*, ca *Thaïs*, piesa *Salomeea* spune prea puţin cititorului care nu a frecventat decât istoria contimporană, sau – şi mai rău – spectatorului care merge s-o vadă, aţâţat de faima ei.

Conduita, sentimentele şi vorba persoanelor din piesă, principale şi secundare, sunt culese cu asiduitatea albinei, de pe o mie de flori. Ceea ce grăieşte Irod se încheagă şi picură, ca mierea din fagure, din perfecta cunoştinţă a istoriei timpului. Tot ceea ce vesteşte, ameninţă şi înfierează Iochanaan este, dacă nu cuvânt cu cuvânt din *Biblie*, dar în stilul marilor prooroci ai lui Israel. Tot ceea ce exprimă şi descrie Salomeea e un buchet suav, cules din *Cântarea Cântărilor*, din câmpiile Galileei şi din văile Celesiriei. Greu ar putea să fie cineva mai rechemător şi mai adevărat. Oarecari nepotriviri răzleţe par a fi mai mult voite (cum sunt cele 3 schimbări de mai sus), decât reale pierderi din vedere. Autorul, care frânge în 3 locuri zăgazurile istoriei, poate să azvârle în apă, aşa ca să ne stropească, şi câteva pietricele neistorice.

Am putea spune o vorbă şi de cisterna în care zace Înaintemergătorul. Nici *Evanghelia,* nici Iosif Flaviu, nici iconografia creştină nu au idee de cisterna aceasta. Totuşi, citind cu luare-aminte textul lui Wilde, vedem că cisterna înseamnează mai mult un fel de gârlici vertical, la adevărata închisoare. Când soldatul coboară înăuntru, ca să ia pe Iochanaan şi apoi, după el, ca să-l închidă la loc, autorul observă că se aude „zuruitul unor lanţuri şi izbitura unei uşi“. Trebuie să admitem că uşa aceasta e o gratie tare, ca la coliviile fiarelor. Vocea lui Iochanaan se putea auzi astfel foarte bine. Cisterna este o invenţiune comodă pentru autor şi, în acelaşi timp, o rimă bine găsită la cisterna lui Iosif şi la groapa lui Daniil.

*

Am scris aceste note marginale, o dată subt strălucite pagini ale istoriei irodiane şi al doilea subt portretul *Salomeei* lui Oscar Wilde, acum aproape douăzeci de ani... Ca foarte multe din lucrurile scrise de mine în aceste două decenii (de la 1910 încoace), şi aceste note au rămas într-un număr de revistă, moartă de mult, şi în amintirea câtorva prieteni. Suntem azi îndemnaţi stăruitor să ştergem colbul vremei ce-a trecut şi să reproducem comentariul de odinioară.

O facem cu plăcerea melancolică pe care o respiră, de-a pururi, sufletul nostru, silueta pacificată şi conturată în amurg a subjugătorului trecut. Această rechemare a zilelor irodiane – prilejuită acum nouăsprezece ani de reprezintarea *Salomeei* lui Oscar Wilde, – stă alături cu numeroase schiţe, note, reverii, articole şi improvizări... scrise în cinstea poporului *Bibliei.* Din tot acest material, risipit în numeroase ziare şi reviste, n-am adunat decât un singur şi firav mănunchi adică broşura: *Sionismul la prieteni.* Restul (poate un volum de vreo 500 de pagini...) aşteaptă pe culegătorul bizar şi pacient care, peste vreo 50-60 de ani, va voi să reconstituiască, din ţăndări şi din praf, o inimă amică lui Israel.

ÎMPĂRĂŢIA LIMITROFĂ

Între multele şi păgubitoarele ciudăţii ale firii mele se află una pe care trebuie s-o exceptez şi s-o privesc drept binefăcătoare. De când m-am pomenit, mi-au fost dragi cimitirele. S-a întâmplat că primul cimitir pe care l-am cunoscut era dincolo de şanţul ariei noastre. În satul meu natal, locul de obştească şi vecinică odihnă se găsea, cu biserică cu tot, lângă curtea boierească – vechea gospodărie a unui fost schit de călugări. Acest cimitir a trezit primele mele reverii şi m-a chemat la întâiele mele plimbări singuratice. În acest loc tăcut şi prididit de bălării, am pus, întâia oară, mirarea, tristeţea şi negrăita răscolire a sufletului pueril faţă în faţă cu concepţia religioasă asupra morţii, aşa cum mi-o dădeau teologia satului şi convorbirile tatei cu duhovnicul Mihai.

Dar adevărate progrese în teologia eshatologică, adică privitoare la chestiunile de dincolo de mormânt, n-am făcut decât cu prilejul unui somn bizar, în care a căzut o femeie tânără din sat. Femeia aceasta, într-un somn nefiresc de câteva săptămâni (un somn extraordinar, fiindcă era un fel de extaz de profeteasă şi de vizionară) ne-a comunicat, din împărăţia morţii, uimitoare informaţii asupra tuturor răposaţilor satului nostru.

După ce-am plecat din lumea mea rurală – superior de simţitoare şi de accesibilă misterioaselor efluvii de dincolo – am rămas multă vreme dezorientat şi ignorant. Nu-mi venea să mai cred şi să mai admit ce ştiam de acasă, dar nu mai găseam în mediul cel nou, nimic compensativ şi valabil. Lumea oraşelor, din punctul de vedere al înţelepciunii asupra morţei, stă mult mai jos şi mai trist decât lumea ţărănească. Eu unul, în vijelia absurdă a vieţii orăşeneşti şi mai nainte de a începe studiul ştiinţelor spirituale, am rămas credincios cărărilor cimitirului. Necropola a fost pentru mine prima dăscăliţă de teologie.

Pe această veche şi statornică realitate sufletească, am deschis ieri porţile de fier ale unui cimitir de la marginea Capitalei. Parc imens şi (cu oarecare complezenţă spre confuziune) ai zice: parcul unui institut botanic! Mii de plăci, de stâlpi şi de inscripţii explicative! Ce plante rare, ce arbuşti bine mirositori, ce trandafiri balsamici sunt răsădiţi, în grădina aceasta, ca să fie nevoie, de atâtea etichete, cu litere de aur, pe marmură albă şi neagră?

Sărmani de noi, fiii lui Adam şi ai blestemului originar!... „Ţărână eşti şi în ţărână te vei întoarce!“... (*Geneza* 3, 19). Nici trandafiri, nici palmieri, nici rodii, nici flori exotice nu sunt nomenclate pe aceste table şi pe aceste monumente, ci deşarte şi apuse existenţe omeneşti, ci nume şterse aproape de pretutindeni, şi rămase numai aci, în cimitir.

Este legitimă şi înduioşătoare această ultimă deşertăciune a inimilor noastre! Este sfâşietoare şi splendidă, când cel ce ridică mausoleul, boschetele şi vetrele de flori este mama sfâşiată, sau logodnicul dezolat sau tatăl răpus de durere. Dar de atâtea ori inscripţia funerară are intenţie comercială, florile întreţinute cu cheltuială sunt flori de galantar, iar momentul întreg este un exterior canon de pocăinţă al unei văduvii prea grabnic consolate.

De aceea, privesc şi prefer mormintele modeste sau uitate. Aici, suntem în faţa unor situaţii cari nu mai mint. Sărăcia nu se mai deghizează şi uitarea şi nepăsarea au drepturile şi puterile lor uriaşe.

În latura aceasta, se odihnesc – pe zece ani –cei ce au ajuns aici din năprasnică întâmplare, sau cei de tot săraci sau cei uitaţi cu totul, sau cei lăsaţi deoparte până la revenire din depărtate călătorii.

Dar, la urma urmei, tot acest uşor proces de aparenţe nu adaogă şi nu schimbă nimic din taina infinită pe care, tradiţional şi aparent, o ştim îngropată la doi metri subt picioarele noastre. Împărăţia limitrofă, pentru simţul comun şi eronat, stă la această depărtare, de fiecare dintre noi!

Există, între aceste mii de morminte, unul către care vin, cu gândul, cel puţin în fiecare seară şi în fiecare dimineaţă. Dar de cercetat aievea – după legile actualei noastre condiţii pământeşti – nu l-am mai cercetat din celălalt an. Îl regăsesc, pierdut în iarbă şi în democraţia funerară, domnitoare în acest colţ al săracilor şi al uitaţilor. E o simţire amestecată şi inefabilă care mă încovoaie deasupra acestei pietre cu nume clar...

Evident, dacă nici tu n-ai mai venit, cine altcineva era să vină!.. Răzoraşul din anul trecut şi din cei de mai înainte şi-a irosit forma şi răsadurile. Iarba viguroasă năpădeşte şi şterge industria anilor trecuţi.

Aci alături, dincoace de cărare, este locul de odihnă al unei familii. Cel puţin două morminte – cu două candele cari ard – stau subt florile disciplinate, cu rigla şi cu foarfeca, şi adăpate zilnic. Comparaţia mă prinde ca într-un laţ şi mă complică...

Ridic ochii şi privesc în juru-mi, privesc în văzduhul greu norii gata să se scuture de ploaie şi, spre orizont, spărturile luminoase ale altor evoluţii depărtate...

Plutim în taină şi suntem mereu la începutul unei Apocalipse întârziate. Destăinuirile zăbovesc, cerul rostogoleşte simbol după simbol şi inima noastră începe să-şi recapituleze tristeţile-i şi dezamăgirile-i eterne.

O bancă stă între cele două candele aprinse. O sentinţă este scrisă pe spătarul ei: „*Şedeţi puţin şi la noi!*“

Mă gândesc şi răspund: – Chiar acum, nu; dar foarte degrabă şi cu marea nerăbdare!...

CEL CE M-A ÎNVĂŢAT SĂ CITESC ŞI SĂ SCRIU

Era un neprofesionist. Absolvise seminarul inferior de la Curtea de Argeş (în zilele Episcopului Ghenadie Petrescu, şi vroia să se preoţească, precum a şi făcut mai târziu. Cum a ajuns acest seminarist dascălul meu de abecedar, nici azi nu ştiu precis.

În satul meu natal nu exista şcoală primară. Când a fost aproape să împlinesc şapte ani, tatăl meu – arendaşul moşiei – s-a gândit să facă un lucru bun, şi pentru copiii săi, şi pentru copiii satului.

Biserica noastră era biserica unui fost schit de călugări, pierdut în pădurile Teleormanului. Împrejur, avea chilii şi zid înalt. Aceste chilii erau acum magaziile conacului. Una, de lângă clopotniţă, fusese poate, chilia clopotarului, sau prescurăria.

Tata a prefăcut această fostă chilie în clasă de şcoală. A pus în ea trei bănci, o tablă neagră, o masă albă şi o sobă de fier – iar restul, adică învăţătorul, a fost, probabil, contribuţia ministerului.

Aşa se face că ne-am pomenit într-o zi (cred de toamnă) vreo 20–30 de tovarăşi de joacă, şi printre noi şi câteva fete, adunaţi laolaltă, în cele trei bănci, proaspăt ieşite din rindea. Mai fusese, înainte de noi, ceva analog în acest sat valah? Părinţii călugări – goniţi de Cuza Vodă – îşi bătuseră vreodată capul cu tainele abecedarului chirilic (ori grecesc) şi cu copiii satului?... Poate că era întâia oară când se ivea, în aceste părţi adânc ignorante şi pline de păduri, luminiţa tremurătoare a ideii didactice.

Seminaristul Ilie R. Popescu, de fel din judeţul Olt, comuna Floru, n-avea prea multe însuşiri pedagogice. Cred că, în primul loc, n-avea nici o dragoste către şcolari. Se pregătise omul pentru altceva şi ca dascăl făcea, probabil, un stagiu plictisitor, în aşteptarea gospodăriei parohiale. Nu-mi aduc aminte să ne fi dat vreodată vreun sfat prietenesc, să fi căutat când va să vorbească inimilor noastre, sau să ne fi mişcat vreodată cu vreo lectură sau cu vreo poveste.

În schimb, de la început, ne-a trimis să-i căutăm şi să-i confecţionăm, din salcâmii şi din cornii din preajma fostului schit, o provizie de nuiele, pe care apoi i-o premeneam săptămânal.

Eu ştiam alfabetul de acasă. Cum au ajuns să-l ştie colegii mei, după câte nuiele rupte, după câtă văicăreală – e un jalnic capitol pedagogic. Cei mai mulţi dintre bieţii schingiuiţi au fugit ca puii de potârniche. Au rămas vreo zece copii, câţiva mai isteţi, doi-trei mai părtiniţi şi restul: cu pielea palmelor groasă şi rezistentă.

O singură mângâiere ţin minte că aveam în şcoala lui Ilie R. Popescu, anume mângâierea ceasului de muzică vocală. Absolventul seminarist adusese cu el un carnet în care îşi notase, cu note de psaltichie, câteva cântări şcolare şi naţionale, curente pe la 1886. Cântam cu toţii, obscur încălziţi de melodia unui text în veci neînţeles, şi cu ochii boldiţi, dacă nu la poarta cea ouă, dar la nuiaua cea proaspătă care făcea viraje deasupra capetelor noastre.

Singurele evenimente din acele zile de şcoală sălbatici erau extraşcolare. Dascălul ne îngăduia uneori să ne ducem la Merişani, comuna vecină şi să cumpărăm de la o dugheană anilină de cerneală violetă. Călătoria aceasta, cu doi-trei camarazi, proiecta asupra şcoalei noastre un farmec pe care ea, sărmana, nu-l avea.

Aceeaşi plimbare, la aceeaşi comună, am mai făcut-o în ajunul împărţirii premiilor, tot din îndemnul dascălului, ca să aducem, de la cutare gospodar cunoscut, câteva steble de merişor, pentru împletirea cununelor de a doua zi.

În sfârşit, altă dată, toată şcoala cu dascălul în frunte am fost la Merişani, şi am cercetat prieteneşte şcoala de acolo, fraternizând şcolarii între ei şi dascălii de asemeni. Această vizită ne-a fost înapoiată şi ţin minte – era pe vremea fragilor – cum ne-am risipit, băieţi şi fete, din două sate, prin falnica noastră pădure, zisă „Ceretul“, cea troienită pe malurile Vezii.

Am făcut, în satul meu natal, două clase primare. Am luat de două ori cununa de merişor (poate şi pentru că eram băiatul „boierului“). Am trecut prin cele patru operaţii cu numere întregi, ca gâsca prin apă. Am învăţat câţiva psalmi şi – din şoaptele camarazilor – o mulţime de lucruri profane...

Când, după ani şi ani de zile, am auzit de şcoala lui Rabindranath Tagore, am auzit de şcoala lui J. H. Fabre, mi-am adus aminte de pădurile şi de plaiurile noastre, mi-am dat seama de barbaria şcoalei prin care trecusem şi am suspinat, din rărunchi, împotriva lui Ilie R. Popescu!... Dar bietul om cum era să-mi dea mie ceea ce lui nu-i dăduse nimeni... Mai târziu, am ajuns să reconstitui şi să înţeleg viţa lui de seminar, de la Curtea de Argeş, şi de la toate celelalte curţi episcopale şi mitropolitane, ornate cu şcoli pentru leviţi...

După doi ani de funcţionare şcoala noastră s-a desfiinţat. Pentru ce, nu ştiu nici azi. Vreo trei elevi ai şcoalei, între cari şi eu, am mers mai departe, prin alte şcoli; ceilalţi s-au înapoiat la păzitul vitelor, la plug şi la seceră.

Dascălul nostru, după escapada sa pedagogică, a cerut hirotonia şi a obţinut-o, însă mă tem că suspinele noastre i-au înjumătăţit darul şi i-au strâmtat cărarea vieţii. O dată, o singură dată, l-am văzut în port preoţesc... Un preot firav, spânatec, sfios, pare că ruşinat că a ajuns ce ajunsese...

Când eram prin clasa a patra secundară, am primit o epistolă, cu ştampila unei comune din Dobrogea... Fostul meu dascăl – probabil, preot amărât sau izgonit – emigrase în România Nouă. Îmi scria că se bucură foarte de silinţa mea la învăţătură şi de cinstea pe care i-o fac – lui, primului meu luceafăr... Dar era cam trist şi-şi cerea umile iertăciuni că a pierdut mult din caligrafia de odinioară şi din vioiciunea duhului...

GALERIA DASCĂLILOR MEI

Şcoala primară din satul meu s-a desfiinţat când am trecut în clasa a treia. Am venit atunci la târg, să înnod firul rupt şi să învăţ mai departe. În Roşiorii de Vede, pe vremea aceea, erau aceşti institutori: I. Ionescu (clasa a patra şi directorul şcolii), Constantin Jinga (clasa a treia), Bălăuţă (clasa a doua) şi preotul Mazarini (clasa întâia).

În ce clasă primară urbană s-ar fi cuvenit să fiu eu primit, cel ce absolvisem două rurale? Domnii profesori au discutat grav aceasta, jos în cancelarie, în prezenţa tatei, pe când eu stăteam afară, nevinovat şi inconştient de interesul dezbătut. Când s-a deschis cancelaria,

Constantin Jinga, titularul clasei a treia, m-a luat de mână şi a declarat tare: „Îl iau eu pe răspunderea mea. Nu trebuie să repete clasa a doua“...

Iată cum sărmanul domnul Băluţă – ierte-i Dumnezeu păcatele! – n-a fost profesorul meu şi galeria mea nu n-are chipul lui... Titularul clasei a treia câştigase. Dar de unde ştia el că sunt ori nu destoinic să fiu acceptat în clasa a treia urbană?... Dumnezeu să-l ierte şi pe el!... Cred că m-a cam părtinit.

El era de fel din Ardeal (ca şi Băluţă), poate chiar din Braşov, şi se ţinea cam neam cu tata, fiindcă (lucru rămas cu totul obscur pentru mine) mama tatei ar fi fost ardeleancă...

Dascălul Jinga era o originală podoabă a urbei Roşiorii de Vede. Când am ajuns elevul lui, era om cărunt şi cred că cel puţin treizeci de promoţii de şcolari trecuseră prin tiparniţa lui didactică. Îl cunoştea, deci, tot judeţul Teleorman.

Ionescu şi Băluţă erau oameni deosebit de serioşi, cu privirile în pământ, cu obrajii umbriţi de o fâneţe sură, scurt cosită.

Preotul Mazarini era vioi, cu glas de clarinet, roşcovan şi spân ca un eunuc. Jinga – mai înalt ca toţi – era jovial, mare iubitor de table şi de cărţi, purta barbişon Napoleon III şi, invariabil, o pălărie de formă înaltă, un cilindru. Cu orice fel de haine, în orice zi, pe orice vreme, Jinga plimba, prin burgada noastră româno-bulgară, monumentalul său „joben“.

Aceşti dascăli ştiau carte şi, deşi metodele unora dintre ei erau cam... impaciente, ne făceau şi pe noi să învăţăm. Aritmetică, geometrie, *Istoria* lui Tocilescu, *Geografia* lui Corjan, un catehism complicat... toate trebuiau ştiute, demonstrate la tablă sau prelucrate pe caiet. E adevărat că elevii acestor dascăli, uneori, după ce-şi luau atestatul de patru clase primare, erau chemaţi să recruteze. Mai cu seamă colegii noştri ţărani erau flăcăi de horă.

Îmi dădeam şi eu toate silinţele să nu rămân codaş şi să nu dau de ruşine pe garantul meu. Mă distingeam la multe obiecte. La istorie, mai ales, înţelegeam mai bine ca toţi limba perdăfuită a lui Tocilescu şi o reproduceam fără greş. Dar eram slab la aritmetică... Dascălul meu de la ţară, Ilie R. Popescu, fusese un jalnic mijlocitor între mine şi această enigmatică ştiinţă.

Dar bunul meu Jinga închidea ochii. Dacă nu-l entuziasmasem cu aptitudinile mele aritmetice, îi aduceam alte bucurii... De pildă, convinsese pe tata că trebuie să-mi dea lecţii particulare de limba germană (el şi Băluţă vorbeau nemţeşte). Ştiam să scriu tot alfabetul german, silabiseam orice cuvânt şi cel puţin o duzină de vocabule teutonice erau acum proprietatea mea.

La Jinga am văzut întâia oară amărăciunea şi necazul dascălului când elevul nu ştie lecţia sau turbură clasa. Supărările lui Jinga erau de poveste. Îl apucau nişte furii veritabile. Uneori frângea linia, alteori sfărâma ochelarii, mai totdeauna mototolea catalogul. Foarte rar mângâia urechile celui ce greşise...

Jinga m-a făcut să înţeleg, cel dintâi, că neamul nostru este mai mare decât coprindea regatul lui Carol Vodă şi că Munţii Carpaţi sunt o barieră trecătoare. Odată, la geografie, în faţa hărţii: *Românii cu ţările vecine*, dascălul Jinga a făcut să strălucească, în noaptea copilăreştei noastre inconştiinţe, primul far de orientare naţională.

El, fiul Ardealului, îşi îndeplinea chemarea cu apostolică măsură. Pe urmă şi în şir cu marii dascăli, veniţi din iluminarea ardeleană, coborâse şi Jinga prin pasurile Carpaţilor, ca să deştepte din somnul lor turcesc câmpiile Teleormanului.

Eram în clasă, după sânge, români, greci, bulgari şi un singur coleg evreu. Dar ce poate să se împotrivească unei convingeri superioare şi focului sfânt apostolesc! Toţi elevii lui Jinga simţeau fiorii cari curgeau prin braţele viguroase ridicate profetic deasupra Daciei traiane!

Mai închis decât Jinga, scump la vorbă şi de-o exemplară sobrietate personală, dascălul din clasa a patra, I. Ionescu, avea acelaşi suflet devotat chemării lui didactice. Era în învăţământ mai vechi decât Jinga. Socotesc că eu şi colegii mei am fost cea din urmă promoţie pe care venerabilul bătrân a dat-o ţării. Făcuse aproape o jumătate de veac de dăscălie şi a cerut să i se acorde odihna pensionarului...

Totuşi, focul din tinereţe se dădea şi acum pe faţă, la unele lecţii de istoria patriei. Reţinut, tăcut şi necomunicativ cum era, când venea vorba de vreo faptă mare din trecutul nostru, se ridica până la elocinţă. Nu voi uita, niciodată, cum n-am uitat nici până acum, felul sugestiv şi dramatic cum ne-a istorisit lupta din Dealul Spirei, dintre turci şi pompierii bucureşteni.

Sunt patruzeci de ani, între mine, cel de azi, şi aceste cărunte capete de dascăli, rechemate de emoţiunea şi de recunoştinţa mea!... Scumpi moşnegi, care m-aţi descoperit pe mine mie însumi, modeşti făclieri care aţi iluminat potecile cugetului nostru, odinioară, în anii claselor primare, cât de sfântă şi mai presus de orice răsplătire îmi apare munca voastră dăscălească!...

Unul dintre miile de elevi care s-au perindat pe dinaintea catedrelor voastre binecuvântează preoţeşte somnul vostru şi-l împodobeşte cu floarea aducerii-aminte!

CORABIA – DEBUTUL VILEGIATURILOR MELE

Am fost în acest port al judeţului Romanaţi, în verile anilor 1895 şi 1896. E o creaţiune urbană relativ nouă – pe atunci – pare că de-abia schiţată – cu străzi largi, trase cu lanţul. Câteva case mari, proeminente, ca şi numele proprietarilor, se ridicaseră din belşugul anilor agricoli de pe vremea aceea. Încolo, Corabia era un sat mai cast decât celelalte – cu gară, cu debarcader, cu câteva prăvălii de unde cumpăram ziare şi cu câteva cabine de scânduri, la ţărmul Dunării, pentru scăldătorii care nu ştiau să înoate

De Corabia mă leagă debutul vilegiaturilor mele. Este primul locşor unde mi-a fost îngăduit să vin, în două veri consecutive, ca să petrec câteva săptămâni. E drept că, la prima vedere, câştigul nu era grozav... Să vii de la Roşiorii de Vede în vilegiatură la Corabia (şi nici măcar cu vaporul pe la Turnu Măgurele, ci cu trenul pe la Piatra Olt) nu este o întreprindere cu care să te poţi lăuda... Dar veneam în Corabia, în familia unui bun coleg şi intim camarad, fără măcar să cuget la avantajul băilor de Dunăre. Şi apoi, eram în anii făcători de minuni şi de miragii – eram de 16-17 ani – şi lumea întreagă era proaspătă şi prestigioasă.

*

Evenimentul cel mare din vara anului 1895 era asasinarea lui Stambulov. Aprigul dictator bulgar – înfăţişat în ziarele patriei sale cu un colan de gât, alcătuit din tigvele adversarilor săi răpuşi – căzuse şi el sub iataganele conjuraţilor... Bulgaria plutea, în imaginaţia plebei şi a copiilor, în neguri sângerânde şi eroice. Stambulov trăise câţiva ani în România şi nu mai ţin minte ce cuvinte aveam noi, românii, să privim cu înduioşare, sfârşitul acestui balcanic om de stat.

O trupă de actori trecători prin Corabia se găsea şi ea sub fascinaţia tragicelor evenimente din ţara de care ne despărţea Dunărea... Ce subiect palpitant şi actual! – *Asasinarea lui Stambulov*...

Deci, într-o seară, cu luna în declin şi cu lungi zăbranice de doliu, care se târau pe profilul ţărmului bulgar, toată intelectualitatea Corăbiei se găsea la teatru – în aer liber – pe două duzini de scaune de paie. Cine era conducătorul trupei, nu mai ştiu, probabil un actor bătrân şi mucalit, servitorul d-lui prim-ministru, singurul care ne-a consolat în seara aceea de imbecilitatea piesei şi a interpreţilor...

Cu totul altfel a fost în vara următoare!... De data aceasta venise în Corabia neuitatul Burienescu şi cu ai lui (mai toţi rude şi înrudiţi), şi spectacolele sub luna clară, date de aceşti histrioni, mi le amintesc şi azi cu un fior de încântare...

Ce jucau ei?... Nu importă!... *Fata aerului, Baba Hârca, Împăratul chinezilor*... Bătrânul Burienescu stăpânea puteri şi aptitudini vrednice de scena unui teatru naţional. Caragiale, într-o seară, în Bucureşti (la teatrul „Mitică Georgescu“), după nu ştiu ce monolog al lui Burienescu, s-a dus la moşneag şi l-a îmbrăţişat cu lacrimi în ochi...

Dar Burienescu avea lângă el, în acea vară din anul 1896, un nepot pe care-l chema Savel Aurelian şi care proorocea minuni... Ce s-a făcut acest actor plin de nervi, petulant şi cuceritor?... Am auzit că prin 1898-99 s-a lăsat de teatru şi a intrat, om de încredere nedezminţită, într-o mare întreprindere industrială, unde poate că se află şi astăzi. Savel Aurelian este o amintire pe care o păstrez şi azi ca într-o carte cu flori uscate... Lui i-am dedicat întâia mea nuvelă, *Pe terasă,* la care lucram în acele zile petrecute pe ţărmul Dunării.

E adevărat că numele lui Savel Aurelian – spre nespusa mea părere de rău – n-a apărut în fruntea nuveletei. Constantin Mille, directorul *Adevărului ilustrat*, unde s-a tipărit opera mea, n-a crezut de cuviinţă să bruscheze arena celebrităţii deodată cu două nume inedite.

*

Tot timpul cât am stat la Corabia, am aşteptat, în zvârcoliri de nerăbdare, săptămână cu săptămână sosirea *Adevărului ilustrat*. Trimisesem directorului, prin mâna unui binevoitor, o încercare literară, deosebit de stranie şi deconcertantă: *Psihofiziologie*...Constantin Mille o citise şi căzuse în mare încurcătură...

Nu cumva este fapta unui tânăr braconier literar? Nu cumva această pasăre ciudată a fost împuşcată în vreun parc franţuzesc?

Cunoscătorii consultaţi de director n-au putut să-i dea nici un aviz categoric, şi atunci omul s-a hotărât – fie ce-o fi! să mă încredinţeze şefului tipograf... Şi nu pot să decid nici azi dacă nenorocul sau norocul meu a zădărnicit apariţia *Psihofiziologiei!*... Şeful tipograf a găsit că bucata e prea lungă şi a tot amânat culegerea ei până când a sosit toamna, iar eu am sosit la Bucureşti, cu nuvela a doua, în buzunar...

Nuvela aceasta, *Pe terasă*, apărută în toamna anului 1896, este începutul durerilor şi al odiseei mele literare. Cel ce mi-a inspirat-o (mare îi va fi mirarea citind aceasta) este amicul meu Tudor Arghezi... Am înşirat-o într-o seară, bob cu bob, în târguşorul de pe braţul Dunării, stând – absent şi aiurit – în adierea unor cântece din vioară, zise de nişte artişti naţionali, bălăoacheşi...

Am scris-o, migălind-o îndărătnic, în salonul familiei indulgente şi ospitaliere, care mă invitase... Era sucul unor ciorchini sentimentali, copţi în pripă, era mărturia spusă prea devreme a unor haotice răsturnări de nouri fără apă, pe răzoarele adormite ale moşioarei mele literare...

Astăzi cadrul, împrejurările şi legenda sunt mai preţioase decât pastelul încadrat... Corabia, cu viziunea ei, estompată sur şi albastru, şi confruntată cu malul sinuos şi înalt peste Dunăre, îmi apare ca o cunoştinţă din copilărie care ne-a iubit mult, ne-a iertat mult şi a rămas vinovată de proastele noastre apucături de mai târziu!...

DEBORA KALVARIŢKI

Din fugara mea trecere prin Eretz-Israel mi-au rămas câteva fragede amintiri, câteva chipuri regal luminoase, printre cari îmi răsare astăzi chipul Deborei Kalvariţki.

Ne găseam pe Carmel, în otelul „Herzlia“, la masa de seară, câţiva ziarişti francezi, Debora, tatăl Deborei şi eu... Fusese, pentru mine, o zi excesiv de bogată în impresii şi în gânduri, fiindcă vizitasem o duzină de colonii înşirate de-a lungul Emekului, trecusem pe subt viziunea Nazaretului şi ajunsesem, la umbra chiparoşilor şi a portocalilor, la ţărmul mării...

Debora – un copil de vreo douăzeci de ani – era, aci în Haifa, o personalitate pedagogică şi culturală. O instituţie întreagă trăia, se lupta şi prospera sub conducerea mâinilor ei deosebit de delicate, dar surprinzător de energice. Cu toate că văzusem, auzisem şi cugetasem atâtea şi atâtea lucruri, conmeseana noastră avea puterea să se ridice şi să stăruiască deasupra noianului sufletesc al zilei, ca o graţioasă luntre cu pânze, deasupra frământării dintr-un sân de mare.

Debora lumina, în seara aceea, între florile mari, adormite la ferestre şi torţele electrice, ca o supremă tălmăcire a tuturor peripeţiilor de peste zi...

Tovarăşii mei, ziariştii francezi, neastâmpăraţi şi curioşi – şi prin temperament şi prin profesiune – puneau întrebare după întrebare şi ascultau, cu creionul în mână, răspunsurile uimitoare pe cari le dădea îndrăzneaţa copilă.

Le ascultam şi eu, dar, scutit fiind de orice obligaţie ziaristică, le primeam într-un câmp de asociaţie superioară şi le consolidam cu complexele învăţăturii agonisite în decursul zilei.

Văzusem pe surorile Deborei, prin mai toate coloniile sioniste, dar le văzusem îndeosebi la Ain-Harod... Era în momentul când părăseam colonia, după câteva ceasuri de instructivă şi preţioasă cercetare. Câţiva dintre colonişti – printre ei câteva femei tinere – ieşeau, în ţarină, la munca câmpului, după repausul din miezul zilei. Un car larg, ferecat, tras de nişte cai sprinteni, sta gata să pornească... În picioare, în car, apărate de pălării de paie şi îmbrăcate ca Ruth Moabiteanca, trei dintre coloniste priveau pe mosafirii gata şi ei de plecare.

A fost o clipă sintetică şi tainică mai presus de orice putinţă de explicare... Trei regine, din zilele *Bibliei*, plecau să-şi vază grădinile şi podgoriile lor: „*Scoală-te, amica mea, frumoasa mea şi vino! Căci, priveşte, iarna a trecut; ploile au contenit şi nu mai sunt; florile ivescu-se pe plai; vremea cântecelor a sosit şi glasul turturelei zvoneşte în siliştile noastre. Smochinul leagă rodu-i parfumat şi viile în floare răspândesc mireasma lor cea dulce. Scoală-te, amica mea, frumoasa mea şi vino!*“

Trei principese din rapsodiile lui Omer porneau, pe carul greu, în trapul cailor strălucitori, ca nişte scuturi, ca să vază, pe câmpul din preajma cetăţii, boschete de dafini, păduri de stejar şi umeri de temple... Trei eroine din zilele noastre – uitând ţările nordice din cari coborau, uitând zidurile Europei şi societatea lumei vechi – se sălăşluiau la picioarele muntelui Ghilboa ca să şteargă fruntea acestui munte de străvechiul blestem al lui David şi să redea Pământului Făgăduinţii o rodnicie nouă, o nouă pânzătură istorică şi încă o armată de cronicari nemuritori.

Debora Kalvariţki era sora acestor principese de la Ain-Harod... Puteam, oare, să mai concep vreo îndoială, puteam, oare, să mai păstrez vreun scepticism asupra izbânzii sioniste, când eu – cel hrănit cu vechile minuni – vedeam cu ochii mei, zămislindu-se, în această casă, cu numele marelui profet modern, minunea resurecţiunei lui Israel?

Ce spunea Debora, ce gânduri agere şi clare desfăşura auditorilor săi fermecaţi, ce sistem apăra ea, cu patima-i de douăzeci de ani – era pentru mine o cestiune secundară, pe care o lăsam colegilor ziarişti. Era un text despre care nu te prea întrebi, atunci când îl însoţeşte şi îl divinizează o melodie incomparabilă...Ascultam înalta muzică sufletească pe care o degaja frumoasa Debora şi lăsam să treacă libretul declaraţiilor ei.

Era atâta muzică în seara aceea! Muzică era acest cămin răcoros, pe pieptul Carmelului, între boschete de pini şi făclii de curmali, ridicat întru amintirea profetului Theodor Herzl... Muzică era confortul, stilul şi belşugul cari se arătau în jurul nostru... Muzică era adierea sufletească, dorul biblic, participarea de peste mări şi ţări a atâtor voinţe şi energii sioniste!

Am cutezat să transcriu, complect, numele acestei luptătoare din ţara Phoenixului ce renaşte... Poate ca vreodată – cine ştie când! – aceste rânduri ale mele cădea-vor subt ochii ei...Sunt înduioşare, nostalgie şi admiraţie şi vor fi prea puţin în ritmul sufletului ei de strănepoată a Deborei şi a Iuditei...

Să fie îngăduitoare şi să-şi aducă aminte – ea, care mi se pare că e născută pe ţărmul Vistulei – că prin aceste părţi ale bătrânei Europe sunt sălcii plângătoare, sunt funigei cari plutesc toamna, subt ceruri melancolice, şi sunt neguri sufleteşti, pe cari n-ar putea să le risipească decât soarele Canaanului!...

LA CASTELUL IULIA HASDEU

16 iulie 1911. Am fost ieri la Câmpina şi am văzut castelul Iulia Hasdeu! Un dar, un vis care se împlinesc foarte târziu... Stăpânul castelului este astăzi amicul meu Iuliu Dragomirescu. După moartea lui Hasdeu, au urmat felurite hărţuieli, gelozii şi codeli, despre care am vagă idee, până ce astăzi a ieşi la lumina zilei că Iuliu

Dragomirescu e stăpânul castelului. Dacă mai este vreo contestaţie, dacă amicul meu va rămâne stăpân definitiv nu pot să precizez. Pentru mine unul, norocul lui Iuliu e binevenit şi mă bucură. Deci, ieri, după-amiază, am intrat în bizara clădire care se numeşte *Castelul Iulia Hasdeu.*

Dincolo de grilajul lui de fier, iarba creşte mare: tencuiala zidurilor a căzut în multe locuri, iar când intri înăuntru observi, cu vie părere de rău, că o ruină grabnică – din cauza infiltrării ploilor – a întins ghirlande de igrasie şi de sfoiag, de jur-împrejurul plafoanelor.

Am intrat întâi în cabinetul de lucru al lui Hasdeu. Şi ceea ce m-a interesat mai mult decât orice au fost hârtiile, cărţile şi portretele Iuliei Hasdeu. Am scos (dintre scoarţe ocrotitoare) diferite pagini răzleţe, proză şi poezie, şi le-am citit cu imens interes.

Un dictando fin, adesea vertical şi zgâriat cu peniţa totdeauna foarte subţire, se înşira în rânduri drepte, riguros paralele şi fără ştersături. Erau scrisori către tatăl ei, erau nuvele sau erau întâmplări fantastice din viaţa marii poete Camille Armand (ipostaza imaginară şi stranie a însăşi autoarei).

Amicul Iuliu îmi spune că sunt scrisori scrise de la Paris, mai totdeauna în franţuzeşte, timp de opt ani, câte una cel puţin pe săptămână, aşa încât ele alcătuiesc un şir neîntrerupt şi interesant ca un *Jurnal.*

Biblioteca lui Hasdeu, atâta câtă mai este, după ridicările făcute de către delegaţii Academiei Române, nu mă cheamă atât de mult cât mă cheamă biblioteca Iuliei. Citesc la întâmplare titlurile cărţilor şi numele autorilor: multe cărţi de şcoală şi mulţi autori clasici. *Memoriile lui Saint-Simon* sunt şi ele rătăcite printre tomurile în dezordine.

Castelul a fost închis, din porunca Parchetului, vreo câţiva ani. Vrafurile bibliotecii sunt pline de praf şi turnate ca din pod. Privesc mult portretele genialei copile, portretul făcut de Maillart, acel zugrăvit de Henţia, dar nici unul nu mă robeşte ca un portret în creion – Iulia în profil – executat, probabil la Paris, de o prietenă a Iuliei, o doamnă sau o domnişoară a cărei nume m-am grăbit să-l silabisesc. Portretul acesta, cu ceva praf de coral în obraji, cu ceva dungi de alb deasupra sânilor, mi se pare mai caracteristic, mai adevărat, mai viu decât toate celelalte.

Turnul central, cu scara de fier, cu inscripţiile, cu portretele, simbolurile şi toată ermeneutica lui, oricare ar fi ea, mă interesează mediocru. Statuia Mântuitorului mi se pare mult mai rece şi mai puţin artistică decât cel mai umil Christ dintr-o catedrală catolică.

Am ieşit deasupra teraselor care retează, din nefericire, absolut orizontal, cele trei turnuri. Sunt îmbrăcate cu ciment; cimentul a crăpat pretutindeni şi ploaia a răzbit în pereţi şi în plafoane. Aşa se face că acest castel, care nu are nici douăzeci de ani de viaţă, este astăzi mucegăit şi ruinat. Într-o aripă, mai ales, a curs atâta apă, prin tavan, că duşumelile încăperii au putrezit. Ce va face bietul Iuliu cu această moştenire dezastruoasă?...Pe cele trei turnuri ar trebui acum nişte pălării de ţiglă sau de tablă, ca să oprească deplina ruinare...

Iuliu mi-a mai arătat câteva odăi mai mici, la fel cu aceea unde este biblioteca Iuliei Hasdeu. Într-una lumina e verde, într-alta roşie, într-alta nu mai ştiu cum... Într-una din ele se văd, zugrăviţi pe pereţi, un fluture, un liliac, o bufniţă, un cap de înger, iar deasupra – un punct de întrebare... Acest punct de întrebare mi-l însuşesc, fiindcă mirarea mi-a fost partea, văzând toate acestea. Bietul Hasdeu a construit acest castel şi toată legenda lui în frigurile doctrinei spiritiste, o doctrină tainică, şi pentru mine – elevul Sf. Pavel – de-a pururi inaccesibilă.

De aceea, lăsând la o parte această latură obscură şi bizară, revin cu drag la raza dalbă, clasică, Iulia Hasdeu, la amintirea mult iubită, la priveliştea armonioasă care înseamnă viaţa şi amintirea ei.

Am visat, o lungă vreme, să scriu o carte măiastră asupra Iuliei Hasdeu şi i-am scris, în privinţa aceasta, răposatului ei părinte o scrisoare juvenilă şi naivă. Dar nu mi-a fost dat să mă pot apropia de moşneag. Hasdeu a întrevăzut că sunt un cuget prea simplu, adică din prea puţine coarde, ca să mi se potrivească imnologia şi muzica spiritistă, obişnuite la Castelul Iulia Hasdeu. Bătrânul s-a ferit de mine şi bine a făcut. Nu-mi conveneau nici religia lui spiritistă, nici iniţierile oculte, nici toanele şi intemperiile caracterului său întortochiat. Astăzi l-a chemat Dumnezeu, şi biblioteca şi hârtiile Iuliei sunt sub mâna unui prieten.

Putea-voi să scriu, acum, cartea mult dorită?... De ieri, am început din nou să cuget cu iubire la cartea aceasta. Iuliu mă îndeamnă, mai de mult, amintindu-mi mereu de vechiul meu proiect! El are şi păstrează scrisoarea pe care am scris-o lui Hasdeu acum doisprezece – treisprezece ani.

E probabil că visata operă asupra vieţii şi asupra operei Iuliei Hasdeu va rămâne lângă drumul vieţii mele, atâta cât am scris odinioară, adică singurul snop de in, culcat în faţa unui lan întreg, nesecerat şi hărăzit altora.

Dar numele Iuliei Hasdeu, amintirea ei, beatificată de visurile noastre, şi plăpânda ei literatură... vor pluti, încă multă vreme, ca o mireasmă chemătoare, în primăvara poeziei româneşti.

DASCĂLUL MEU DE RELIGIE

O figură bună, cucernică şi de-a pururi liniştită. Între foarte felurîţii mei profesori de acum patruzeci de ani, chipul părintelui Ovidiu Musceleanu îmi răsare cu adevărat pacinic şi preoţesc. A fost un noroc al copilăriei mele şi a fost un dar dumnezeiesc, pentru şcoala noastră de atunci, personalitatea piosului nostru catehet.

Aveam profesori cu multă învăţătură. Aveam profesori, buni retori şi oratori. Aveam între ei temperamente entuziaste, puternice, înţelese sau paradoxale... Părintele Ovidiu Musceleanu era temperamentul placid, egal în orice împrejurare, odihnitor şi pilduitor mai presus de toate.

Se potrivea în chip desăvârşit cu obiectul pe care îl preda. Ce fericire pentru şcolarii unui catehet să observe că lecţia de religie consună armonios cu tot sufletul, cu toate deprinderile, cu toate gesturile celui ce predică pacea, cumpătul şi psihologia răscumpărării.

Dascălul meu se ivea, plutind lin şi uşor încovoiat, în haina lui sacerdotală, se urca pe catedră fără grabă, se mişca domol şi stăpânit, explica rar şi pătrunzător.

Am fost unul dintre elevii lui cei mai buni. Mai târziu spre mângâierea şi evlavisirea lui, am fost poate singurul lui elev liceist care am părăsit studiile profane şi am cercetat arcanele teologiei. Îmi dau astăzi seama că bunul meu părinte nu era, în ce priveşte filosofia creştină, cel mai tare dintre profesorii mei. Erau doi care îşi disputau această cinste. Dar el rămânea, în sensibilitatea mea de şcolar şi de copil, icoana cea mai cucernică şi mai respectată.

Lecţiile de religie, odinioară, erau mai grele şi mai substanţiale decât astăzi. Învăţam, în cei patru ani ai cursului inferior: *Vechiul Testament* (istorie şi bucăţi alese), *Noul Testament, Catehismul* şi *Morala creştină*. Pe vremea aceea, spiritul public, concepţiile favorite, fruntaşii literaturii, ai artei şi ai criticii erau departe de *Biblie* şi de bunele dispoziţii mistice ale zilelor noastre.

Profesorii mei de acum patruzeci de ani – deşi parte respectuoşi şi curtenitori faţă de credinţa strămoşească – erau totuşi, în taina inimii lor, mai toţi, ucenicii lui Auguste Comte şi ai lui Taine.

Între aceşti cărturari independenţi, profesorul-preot Ovidiu Musceleanu era mult cinstit şi iubit. Respectau pe colegul serios şi devotat altarului şi Dumnezăului său. Cinsteau pe omul ireproşabil, pacinic, cuviincios, dedicat fără rezervă elevilor săi şi credinţei în Iisus Christos.

De atunci şi mai târziu am ajuns să înţeleg că pentru slujitorii bisericii şi ai ideii creştine are mare importanţă nu numai învăţătura corespunzătoare, dar mai cu seamă o purtare neprihănită, o atitudine aparte, un fel de „miros de bună mireasmă“, după care cunoşti, de la distanţă, pe cel cu adevărat stăpânit de duhul *Sfintei Evanghelii.*

Dumnezeu i-a dat profesorului meu zile multe şi amestecate. A ridicat ţării şi bisericii multe rânduri de elevi. A avut parte şi de bucurii, şi de dureri, şi l-am întâlnit, după vreo douăzeci de ani, în calea mea, într-o împrejurare de neuitat. Pe lângă funcţiunea de înaltă încredere pe care o avea în birourile Sfântului Sinod, scumpul meu profesor era şi preot-paroh în Capitală.

Într-o zi (eram funcţionar în Administraţia Casei Bisericii) şefii mei mă trimit cu o pricină de gospodărie bisericească în parohia fostului meu catehet. M-am sfiit, deocamdată, şi am spus pentru ce. Mi s-a replicat, însă, că acest vrednic membru al clerului nostru nu poate fi cinstit mai bine decât prin trimiterea în circumstanţă a unuia dintre foştii lui elevi.

M-am supus. Întâlnirea noastră a fost de-a dreptul înduioşătoare. Am avut mulţumirea să văd cu ochii mei că predicatorul din copilărie, dascălul neuitat, era şi în treburile lui, bisericeşti-administrative, acelaşi om al datoriei şi al dreptăţii.

Au venit apoi şi alte împrejurări, mari şi mici, bune şi rele, fericite şi nefericite. A venit îndeosebi, în judecata opiniei publice şi apoi în judecata unei instanţe ad-hoc, pricina unui act nenorocit, ieşit din colaborarea mai multora, dar imputabil în primul loc unei înalte feţe bisericeşti.

Profesorul meu fusese martor, secretar şi executant (într-o măsură redusă) la dispoziţia şi porunca şefului său suprem. Greşeala celor mari cădea şi asupra celor mici, cu nimic altceva vinovaţi decât cu situaţia lor de subalterni şi de secretari în momentul rătăcirii.

Am avut ocazia să fiu întrebat oficial ce ştiu şi ce cred eu despre participarea şi vinovăţia dascălului meu. Am răspuns din toată buna mea ştiinţă şi din toată convingerea:

– Ca o oaie spre junghiere s-a adus...!

Astăzi, profesorul meu se odihneşte lin de anii trudelor şi ai muncii sale. Modest, harnic, discret, plin de râvnă pentru casa şi pentru cinstea casei Domnului, dascăl iubitor de meseria lui, catehet cald şi impresionat pentru sufletul ucenicilor săi, odihnească-l şi răcorească răsplata Stăpânului, dincolo, în pridvoarele cele veşnice!

MAESTRUL DE MUZICĂ

Iubesc muzica aşa precum orbul iubeşte lumina soarelui. Ce este soarele, cum este lumina lui, care e farmecul împărăţiei colorate, din picătura de rouă ca şi din noianul luminilor astrale – acestea nu le ştie orbul. La fel şi eu. Muzica şi matematica trec peste sufletul meu ca înfioratele cămăşi ale nopţii peste sufletul celui ce s-a născut orb.

Pentru ce această totală cecitate a mea faţă de muzică şi de matematică? Desigur pentru că am adus cu mine, pe lumea aceasta, o bună cecitate parţială, iar împrejurările nefavorabile şcolare mi-au agravat-o. Sunt azi iremediabil analfabet în muzică. Şi cât mi-e de dragă!

Am cunoscut, de mic copil, pe lăutarii ţigani şi muzica lor pătimaşă. Era o anumită vreme, pe an, când un taraf de lăutari venea de la târg, la noi la moşie, şi cânta o zi şi două nopţi. Dar erau primăveri şi veri întregi, nunţi şi cumetrii, sărbători şi duminici, în care mă ţineam grapă de Vasile Lăutarul şi de Posmac Cobzarul (ajutorul lui), rapsozii meleagurilor noastre... Veneam cu inima plină de hore, de elegii, de balade, şi aş fi fost destul de receptiv pentru instrucţiunea muzicală, dacă n-ar fi stat, între ea şi mine, straniul meu maestru de muzică.

Era un om fără cusur. Îşi făcea datoria nu numai cu exactitate, dar chiar cu tragere de inimă. Era dornic de cultură şi citea şi învăţa fără încetare. Urma cursurile lui Titu Maiorescu, era abonat la *Convorbiri literare*, şi, dacă nu greşesc, se chinuia, spre bătrâneţe, să înveţe franţuzeşte şi italieneşte.

De felul lui era moldovean din judeţul Neamţ, poate chiar din comuna Podoleni, de unde îşi luase numele de Podoleanu. Nu era deloc slab cu duhul. Înfăţişarea lui – discretă, ferită, chiar bănuitoare, ca a unui agent secret – ochii lui, înfundaţi şi împungători, vorba lui dificilă şi penibil de cântărită spuneau destul de limpede că maestrul meu de muzică e un suflet cercetător şi zbuciumat.

Din nefericire, această dibuială, această nesiguranţă, această trepidare a omului se revărsau peste lecţiile profesorului şi le dădeau un caracter confuz şi enigmatic, pe care nu pot să-l precizez mai de aproape.

M-ar durea inima să fiu rău înţeles de foştii şi numeroşii elevi ai maestrului sau de unii dintre amicii lui încă în viaţă. Podoleanu era un nobil ostenitor pentru ştiinţa lui muzicală. Iubea şcoala, iubea meseria şi ne iubea şi pe noi elevii lui. Dar de ce nu se prindea mai nimic de capul nostru, din lecţiile lui?

Ne împărţea în două, unii cu voce muzicală, alţii fără voce muzicală, unii pentru „ansamblu“, alţii pentru teorie. Eu am trecut de câteva ori dintr-o categorie într-alta. Nu ştiam nici teorie, nu eram nici cântăreţ. Ce mi se pare azi destul de ciudat (groaznic de ignorant în muzică, precum am rămas) este că nu aveam nici cărţi, din care să învăţăm ceva, nici instrumente muzicale, de care să spânzurăm atenţiunea, dragostea, primele noastre firişoare clare, în această materie. Numai cei ce erau la „ansamblu“ aveau în dosnica lor cămăruţă de întrunire, un clavir fără coadă.

Bietul maestru ne întindea pe tablă destule fire telegrafice, cinci câte cinci, agăţa în ele destule note, voia să ne deprindă cu un fel de „cele patru operaţii cu numere întregi...“, dar totul într-o atmosferă crepusculară şi glacială, care mă lăsa sterp şi aiurit. Nu înţelegeam nimic! Un clavir, o ghitară, o vioară – aceste lucruri în veci dragi inimii mele! – ar fi sfâşiat întunericul, ar fi încălzit priceperea, m-ar fi scos din imbecilitatea mea! De fapt, singurii care înţelegeau scările, tonurile, semitonurile şi toţi lăstunii agăţaţi pe firele telegrafice de pe tablă, erau, cred eu, numai acei elevi cu profesori de muzică la domiciliul părintesc...

Maestrul Podoleanu a trecut prin depărtaţii mei ani de şcoală ca un semn de întrebare. Era oare destul de bun ca meseriaş? Avea metodă, ori nu, în ce făcea cu noi? Erau alţi colegi ai lui mai fericiţi ca el, în învăţătura muzicală?... Poate că Podoleanu era cineva care îşi dădea seama, acum la sfârşitul carierei, de lipsurile lui personale şi profesionale şi această constatare îl apăsa şi îl descumpănea.

Ucenicia mea în muzică s-a sfârşit, cum era şi firesc, cu un dezastru. Poate că Podoleanu avea oarecare slăbiciune pentru mine şi nu voia să mă clasifice ca antimuzical. Prin clasa a treia de liceu a avut chiar, în privinţa mea, o amăgire inexplicabilă. Ne învăţa un cântec patriotic, răscolitor...

„Sfânta zi de libertate, fraţi români, a răsărit.
Apăsarea, nedreptatea şi durerea au pierit..."

Nu era prea greu şi l-am încropit şi eu. Când m-a ascultat şi pe mine şi i-am cântat acest cântec, Podoleanu a rămas visător... Mi-a pus nota zece şi m-a lăudat, faţă de colegi pentru... avântul cu care cântasem... Poetul păcălise pe muzicant!

Atunci şi încă o dată, mai târziu, scumpul meu maestru era de părere că – mai ştii! – aş putea în viitor să mă apuc şi de canto!...

Dar împrejurările l-au dezminţit crâncen.

Se făceau, pe vremea aceea (1896), nişte mari întruniri corale, cu toţi elevii liceelor din Capitală, fireşte cu elevii de la „ansamblu".

Am venit şi noi, elevii de la „Sf. Sava" şi ne-am amestecat în mulţimea celorlalţi cântăreţi. Întrunirea aceasta avea loc la Liceul „Lazăr", în curtea patrată interioară. Toţi maeştrii de muzică despicau mulţimea noastră în sus şi în jos şi organizau cele patru tabere: soprani, altişti, tenori, başi...

Un maestru cam oacheş se apropie de mine ca să constate ce viers aveam... Nenorocire!... Eram o cioară între privighetori! N-aveam glas!

M-a luat de mânecă şi m-a tras după el, scoţându-mă dintre corişti, până la zidul liceului – zidul infamiei! – apoi, cu deget ameninţător: Să nu te mişti de aici!...

Am avut un succes uriaş! Au râs de mine toţi coriştii liceelor întrunite!... Aşa m-am despărţit de muzica şcolară. Astfel de premiu i-am agonisit sărmanului meu maestru Podoleanu!

TĂNASE TĂNĂSESCU

Primul meu profesor de limba franceză. Era vestit în toată lumea şcolară de pe atunci, aşa precum este un urs ivit în cutare pădure, sau un porc mistreţ de o mărime neobişnuită. Fiecare liceu trebuie să

aibă un profesor sau doi a căror severitate ajunge de pomină şi trece în legendă. Fiecare şcoală trebuie să aibă un dascăl ceva mai posomorât şi mai greu de mlădiat, pe care zavistia şi povestea îl prefac într-un fel de căpcăun.

Tănase Tănăsescu (şi prin legendă, dar şi pe bună dreptate) era zmeul Liceului „Sf. Sava". Era cel mai voluminos dintre toţi profesorii. Gras peste măsură, cu ceafa răsfrântă, cu mâinile butucănoase, cu nişte ochi de viezure într-o figură rotundă şi roşie, ca o sferă de brânză olandeză, profesorul meu de franceză era departe de tipul didactic – apostol şi martir – pe care am voi să-l regăsim cât mai des în legiunile dăscăleşti. Tănăsescu ne insufla o teamă rece şi mută. Nimeni nu crâcnea în faţa lui.

Omul nu avea nevoie să-şi iasă din fire. Nu se supăra şi nu răcnea niciodată, fiindcă tonul său firesc era o supremă iritare, iar vorba lui era, în chip normal, tunetul lui Dumnezeu. Vocea lui de bas ieşea din catedră ca din nourii muntelui Sinai.

Mi-a fost profesor trei ani... Am fost unul dintre cei mai buni elevi ai lui, poate cel mai bun, ca unul care venisem la liceu fără să ştiu nici o silabă franţuzească, iar după trei ani, puteam să citesc, cu extremă uşurinţă, *Întâmplările lui Telemac* şi *Paul şi Virginia.* Dar eu nu eram o excepţie ori un miracol, mai toţi ceilalţi elevi ai lui Tănăsescu învăţau cu aceeaşi ardoare...

Pentru ce? S-o mărturisim, cu umilinţă, toţi câţi am fost elevi şi toţi câţi, mai târziu, am ajuns profesori.

După cum frica de Dumnezeu este începutul înţelepciunii generale, tot aşa sfânta teamă de profesor este începutul înţelepciunii şcolăreşti. Această mărturisire poate să jignească pe cine ştie ce pedagog ideal, care n-a călcat niciodată într-o clasă turbulentă, dar ea rimează desăvârşit cu practica şi cu realitatea. Ce să facem?... *Lumea-i cum este şi ca dânsa suntem noi*!

Tănase Tănăsescu, greu de o sută douăzeci de kilograme, sever, temut, despot în judecăţile şi procedeele lui profesionale, făcea, cu limba franceză pe care o preda, o pereche morală paradoxală!

Graţioasa, subtila, autogingaşa limbă a lui Racine şi a lui Fénelon în căsătorie academică cu Tănase Tănăsescu! Era, încă o dată, zmeul din poveşti care ajunge paznicul şi tiranul celei mai frumoase fete de împărat!

Toţi şcolarii învăţau pe capete la limba franceză, dar cei mai sârguincioşi erau, neapărat, acei care nu auziseră niciodată această limbă, nici din gura părinţilor nici din gura vreunei guvernante. La Tănăsescu n-aveau prea multă trecere elevii care ştiau de acasă câteva sute de cuvinte şi de fraze. Metoda lui, cerinţele lui, pedantismul lui (trebuie să spun cuvântul propriu) ne aduceau pe toţi la acelaşi numitor de frică şi de tipic. Trebuia să înveţi cum pretindea el, să ştii pe dinafară, aidoma, anumite expresii, teorii favorite şi pagini din cutare gramatică arhaică franceză.

Examenul de clasa a treia, cu deosebire, însemna un asalt la porţile raiului. Cu verbele neregulate din clasa a doua jalea şi prăpădul nu erau prea mari, dar cu substantivele capricioase din clasa a treia (*aigle, faudre* şi nu ştiu mai care...) era moarte de şcolar! Când vedeai pe un elev, la noi în internat, învăţând cu sudori, ştiai bine că învaţă la franţuzeşte!

Şi totuşi nimeni nu se plângea, nimeni nu protesta! Toţi plecau fruntea cu o convingere aş zice dogmatică, şi toţi munceau. Profesorul nostru ţinea greu pe grumajii noştri unul şi acelaşi jug al severităţii. Dacă îl acceptam toţi, fără cârtire, este că îl simţeam jug integru şi desăvârşit egalitar.

Tănase Tănăsescu nu ştia de intervenţii, de hatâruri, de favoritisme. Cine învăţa avea notă bună, cine nu, rămânea repetent, de-ar fi fost chiar fiu de ministru. Imparţialitatea acestui dascăl, în felul lui tiran şi pedant, era una din podoabele sacre ale liceului nostru. Cui ar fi trecut prin cap că poate să smulgă, prin influenţă şi prin hatâr, de la Tănăsescu, promovarea unui elev căzut!

Dar căpcăunul nostru avea – rar de tot, nu e vorbă – şi unele clipe de înduioşare şi de bonomie. Mai des, avea clipe de elevaţie filosofică, în legătură cu nu ştiu ce misticism filologic care îl cuprindea, când reproduceai întocmai nişte idei ale lui asupra verbului. Tănăsescu avea cu elevii eminenţi oarecare fugare familiarităţi intelectuale, aşa cum are cerul cu pământul, în ultimele fulgere fără trăsnet, după o ploaie vijelioasă.

Analizând esenţa verbului, Tănăsescu ajungea regulat la verbul prin excelenţă, dar nu ştiu nici azi: verbul lui Platon sau verbul Sfântului Ioan Evanghelistul... Superior, părintesc, concesiv, profesorul nostru trimitea la loc pe elevul care răspunsese foarte bine, spunându-i:

– Când vei merge până sus, la filosofie, în clasa a şaptea, vei înţelege toate acestea...

Clasa a şaptea era, pentru Tănăsescu, culmea Olimpului academic!... Până acolo se urcase şi el; alte altitudini, alte ascensiuni nu existau pentru dascălul nostru.

Într-unul din momentele lui de înduioşare şi de magnanimitate, rostise cuvântul rămas de pomină:

– O, voi, boilor, eu sunt tatăl vostru!

Ce păreri aveau colegii despre vredniciile şi valoarea lui Tănăsescu?... Foarte diverse... Maestrul de caligrafie şi desen, după ieşirea lui Tănăsescu la pensie, se uita la nişte elevi, veniţi de pe la alte licee, şi ofta:

– Nu mai ajungeaţi voi pe aici, dacă era Tănăsescu!

Cu totul altfel judeca Bonifaciu Florescu, profesorul de limba franceză din cursul superior. Se spunea că Tănăsescu era în ajunul unei călătorii la Paris şi venise să-şi ia ziua bună de la colegi.

Bonifaciu Florescu (înfumurat, fantastic, într-o ureche, dar mare cărturar) îi zice lui Tănăsescu:

– Dragă Tănăsescule, pleci la Paris; dă-mi voie să-ţi încredinţez un comision: nu divulga nimănui, pe acolo, că eşti profesor de limba franceză...

Cuvântul era răutăcios şi nedrept, deşi a avut un mare succes în foburgul dăscălesc. Judecata şi amintirea elevilor sunt mai obiective. Tănase Tănăsescu a fost un excelent profesor-sergent. Bonifaciu Florescu (care era desigur un ofiţer superior) n-ar fi putut face mare lucru cu noi, dacă nu-i soseam atât de bine muştruluiţi de severul Tănase Tănăsescu.

IARĂŞI ŞI IARĂŞI...

Este vorba de noua traducere a *Sfintei Scripturi* în limba românească. Nu este de prisos să ne reamintim ce este *Sfânta Scriptură*, şi apoi, să lămurim mai pe larg de ce avem nevoie de o nouă traducere, pe lângă celelalte cari există astăzi.

Sfânta Scriptură sau *Biblia* este cartea sacră întâi a poporului Israel şi apoi a creştinătăţii universale. Acum vreo mie şi opt sute de ani *Biblia* ebraică a trecut din lăzile sfinţite ale Sinagogei în sanctuarul Bisericii Creştine. Evident, evreii n-au pierdut-o, dar creştinii au adus-o la supremaţia sufletească de care se bucură astăzi.

Biblia are două părţi: *Vechiul Testament* şi *Noul Testament. Vechiul Testament* a fost scris înainte de naşterea Mântuitorului şi cuprinde *Pentateucul* adică Legea lui Moisi, scrierile profeţilor mari şi mici şi *Haghirografele*, aşa-zisele *Ketuvim*.

Noul Testament cuprinde cele patru *Evanghelii* cu anexa lor istorică *Faptele Apostolilor*, apoi epistolele câtorva apostoli (cele mai multe ale Sf. Pavel) şi o scriere profetică: *Apocalipsa*.

Creştinătatea păstrează, venerează şi consideră *Biblia* drept cartea cărţilor, operă insuflată de Duhul Sfânt şi tezaurul descoperirii dumnezeieşti. Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică socotesc *Sf. Scriptură* ca primul izvor al doctrinei noastre revelate, dar lângă ea primesc, ca al doilea izvor, şi glasul tradiţiunii venerabile, reprezentate prin părinţii bisericeşti, prin consensul veacurilor creştine şi prin sinoadele universale.

Biserica protestantă – descentralizată, împărţită şi polifonică precum este – totuşi admite şi susţine că singurul izvor al învăţăturii revelate este *Biblia* şi respinge tradiţia bisericească, drept un al doilea izvor al acestei învăţături.

Recunoaştem că studiul biblic şi devotamentul către *Biblie* au crescut în lumea creştină, au sporit traducerile, comentariile şi interesul obştesc, îndeosebi de la ivirea protestantismului, adică din secolul al XVI-lea încoace. Recunoaştem iar că, în zilele noastre, merite nemuritoare pentru tălmăcirea, tipărirea şi răspândirea *Bibliei* şi-a agonisit marea întreprindere britanică: „Societatea Britanică pentru *Biblie*“.

Toate popoarele de azi, toate seminţiile, toate limbile vorbite pe pământ (dacă vorbitorii au trecut de pragul barbariei) se străduiesc să aibă *Biblia* tradusă în graiul propriu. Tendinţa aceasta este veche ca însuşi creştinismul. Chiar din primul secol al erei creştine, au pornit zecile şi sutele de traduceri, pe cari le cunoaşte ştiinţa Introducerii în *Sf. Scriptură*.

Să ascultăm pe un învăţat englez care se rosteşte asupra incomparabilei valori a acestei cărţi, dorite de toată suflarea românească:

„Dacă vorba lui Caryle este adevărată: cum că dintre toate lucrurile făcute de om pe pământ, cel mai măreţ, mai minunat şi mai preţios este ceea ce numim cartea – atunci trebuie să spunem cu certitudine că dintre toate operele omului cea mai grandioasă este *Biblia*, care, în virtutea proeminenţei ei, s-a numit cartea (prin excelenţă) adică *Biblia* (pe greceşte).

Ea a fost scrisă, acum câteva mii de ani, de către oameni cari aparţineau unei ţări şi unei civilizaţii streine, unii dintre ei sunt anonimi şi nici unul dintre ei n-a fost învăţat, în înţelesul nostru modern. Şi cu toate acestea, mesajul *Bibliei* este continuu viu, cuvintele ei sunt pline de arşiţă şi de putere. Scriitorii *Bibliei* n-au avut între ei întâlniri şi învoiri prealabile; zilele vieţii lor se risipesc pe o lungime de peste o mie de ani, dar *Biblia* înfăţişează o unitate de scop, care stăruieşte în toate părţile ei, oricât de felurite.

Biblia este compendiul literaturii unui mic popor, cu începuturi obscure, limitat în orizontu-i, adeseori plin de păcate, dar însărcinat cu o misiune şi cu o solie pentru toată omenirea, misiune şi solie al căror înţeles s-a tot adeverit în scurgerea vremilor şi a căror înrâurire este şi azi cea mai răzbătătoare şi mai larg resimţită peste tot pământul.

Biblia circulă azi mai vast decât oricând, este citită mai aprig ca totdeauna. Nu este nici o exagerare să afirmăm că ultimele destine ale neamului omenesc vor fi în chip vital influenţate de felul cum el se va comporta cu *Biblia*, în veacurile ce vor să vie. Fără să spunem nici un moment că *Biblia* face prisoselnice alte cărţi celebre, trebuie să mărturisim că această carte este cea dintâi capabilă să stimuleze sufletul, să subjuge inima şi să aducă pe om la gânduri înalte şi la fapte nobile. Este cum am zice un fel de *vademecum* al omului ce călătoreşte prin această viaţă, pelerin în timp, dar pornit spre vecinicie. Este o carte care trebuie citită, subliniată la tot rândul, învăţată pe dinafară şi asimilată de toţi cei ce vor să trăiască o viaţă adevărată şi iubesc neamul din care fac parte.“

Neapărat că nu chiar aceste profunde şi învăţate consideraţii ale savantului englez, citat de mine, au determinat pe strămoşii noştri să traducă *Biblia* în limba lor. *Biblia* este cartea în care Dumnezeu vorbeşte fiilor lui Adam, şi Biserica o citeşte şi o propovăduieşte tuturor celor ce se închină Crucii şi Învierii lui Iisus Christos. Prin urmare, se cădea ca şi strămoşii noştri, creştini pravoslavnici, să aibă *Sfânta Scriptură* pe limba lor.

Au avut-o cu mare încetineală, cu lungi şi grele lupte împotriva limbilor competitoare slavonă şi elină. După descoperirea tiparului şi mai ales după ce protestantismul proclamă, între noroade, că fiecare neam creştin are dreptul să auză cuvântul lui Dumnezeu, tălmăcit în limba lui, încep să se ivească fragmente din *Sf. Scriptură*, tipărite în româneşte.

Întreg *Noul Testament* apare întâia oară în anul 1648 la Alba Iulia, din râvna bisericească şi românească a Mitropolitului Ardealului Simion Ştefan. Întreaga *Sf-tă Scriptură* (deci *Vechiul* şi *Noul Testament*) apare la 1688, în Bucureşti, în zilele voievodului Şerban Cantacuzino, cu osteneala mai multor cărturari, între cari fraţii Şerban şi Radu Greceanu.

Biblia românească de la 1688 a trecut prin mai multe îmbunătăţiri şi s-a tipărit, de atunci încoace, de mai multe ori: la Blaj, la Petersburg, la Buzău şi la Sibiu, dar în fond a rămas aceeaşi străveche şi venerabilă tălmăcire din veacul al XVII-lea.

Fondul *Bibliei* este etern şi invariabil; învelişul exterior, adică limba care îl interpretează este supusă legilor caducităţii, ale gramaticei şi ale dicţionarului. *Biblia* lui Şerban Cantacuzino, oricâte ameliorări i s-au adus de 250 de ani încoace, rămâne o columnă a trecutului nostru. Avem azi nevoie de o *Biblie* vie, cu flexibilitate, cu claritățile şi cu vocabularul limbei literare actuale. Graiul neamului nostru a săvârşit o strălucită evoluţie în aceşti 250 de ani. Pentru ce să nu dăm Cuvântului Divin puterile cele noi, diverse şi agile ale unei limbi pe care au ascuţit-o Kogălniceanu, Hasdeu, Alecsandri, Caragiale, Eminescu, Coşbuc şi atâţia alţii?

O nouă traducere a *Sfintei Scripturi* o reclamă azi imperios cinstea literaturii româneşti. Suntem aproape în situaţia descrisă de profetul Haggai, după întoarcerea evreilor din captivitatea babilonică.

„Acest popor zice: – N-a venit încă vremea ca să reclădim casa Domnului." Drept aceea cuvântul lui Dumnezeu rostitu-s-a către Haggai proorocul: „Dar pentru voi a venit vremea să locuiţi în casele voastre căptuşite cu lemn de cedru, pe când casa mea rămâne pustie?"

Voi gustaţi o limbă „ca un fagure de miere" citind pe Eminescu, pe Odobescu, pe Creangă, iar pe proorocii Domnului îi lăsaţi să vorbească o limbă abia străvezie, arhaică şi împiedicată, care nu mai este din zilele voastre şi care vă jigneşte şi vă răceşte inima!

O nouă traducere a *Sfintei Scripturi* o cere azi, cu stăruinţă, progresul ştiinţific, realizat de la 1688 încoace, o cer adică filologia, istoria generală, egiptologia, asiriologia şi toate ştiinţele auxiliare

cari ne dau azi putinţa să înţelegem şi să interpretăm, la lumina unor importante descoperiri, textele sacre şi milenare.

O nouă traducere a *Sfintei Scripturi* o pretinde azi situaţia noastră bisericească de Patriarhie Ortodoxă, înglobând un popor de atâtea şi atâtea milioane de suflete. Alte biserici ortodoxe au ridicat, de mult, lui Dumnezeu, în limba naţională, casa cea de cinste, cerută de nevoile vremurilor noui.

O nouă traducere a *Sfintei Scripturi* ne-o cer, cu bici de foc, luptele confesionale cari au început între noi de la război încoace.

Protestanţii au aruncat în lumea românească acum vreo zece ani o nouă traducere a *Bibliei*, tradusă din marile *Biblii* apusene, destul de clar, destul de isteţ, destul de tendenţios. Nu putem să-i combatem decât într-un singur fel: opunând *Bibliei* lor o *Biblie* a Bisericii Ortodoxe, superioară ca înţelegere filologică, desăvârşit de literară şi ireproşabilă ca fidelitate bisericească.

În ceasul de faţă, *Sfânta Scriptură* creşte într-o nouă traducere, într-o dublă traducere, în două locuri, la M-rea Neamţ şi la Chişinău.

La M-rea Neamţ lucrează la o nouă traducere vlădica Nicodim, fostul episcop al Huşilor şi actualul stariţ al mănăstirii. A dat la iveală până acum: *Noul Testament, Psaltirea* şi prima carte dintre cele cinci ale lui Moisi, adică *Geneza.*

La Chişinău lucrează la noua traducere a *Sfintei Scripturi* doi profesori ai Facultăţii Teologice de acolo: profesorul de limba ebraică şi de exegeza *Vechiului Testament* şi profesorul de limba elină şi de exegeza *Noului Testament.* Aceştia au tipărit până acum *Noul Testament* şi *Psaltirea.* Pregătesc, pentru o apropiată publicare, *Iov* şi cărţile lui Solomon.

Lucrul merge foarte anevoie. Lumea noastră particulară este cu totul nepregătită ca să înţeleagă valoarea unei asemenea întreprinderi şi deci puterea ei de iniţiativă şi de participare este aproape inexistentă.

Lumea oficială, înaltele autorităţi bisericeşti au numeroase rezerve şi anume cuvinte cari le îndeamnă la expectativă şi la prudenţă. S-ar putea spune că nu ştiu dacă trebuie să se bucure sau trebuie să se teamă.

Ultimele informaţii pe cari le avem ar arăta că şefii Bisericii noastre voiesc să asocieze cele două laboratorii, pe cel din M-rea Neamţ cu cel din Chişinău şi să le ceară muncă comună.

E bine sau nu? Este preferabil să avem o singură traducere neutrală, în loc de două traduceri, mai colorate şi mai personale? Vom vedea.

Şi traducătorul de la M-rea Neamţ şi cei din Chişinău par hotărâţi, rezistenţi şi convinşi suficient că ambiţia lor trebuie premiată cu toate amărăciunile, cu toate adversităţile şi cu toate dezamăgirile.

Dumnezeu va avea grijă de jertfa sa. Aşteptăm cu încredere poruncile lui, oricât de şovăielnici şi de zăbavnici ar putea fi mesagerii cari ni le vor aduce.

PRIMUL PROFESOR DE LATINEŞTE

Poate că după neam era grec. Numele lui, Iacomi, nu era prea românesc. Dar desigur că era născut în ţară şi vorbise româneşte din depărtata-i copilărie.

Eu l-am apucat moşneag de 65-70 de ani, după toată aparenţa: decanul dascălilor mei din anul 1890. Nu ştiu nici azi unde învăţase limbile clasice şi care era povestea vieţii lui. Rivaliza cu colegul său Tănase Tănăsescu în celebritate şi în apucături originale. Erau cei doi arhangheli care păzeau, nevăzuţi, porţile şi matricola Liceului „Sf. Sava“, de invazia elevilor mediocri.

Iacomi era înalt şi adus de spate. Avea ochi verzui şi severi, un nas uşor acvilin, călărit spre vârf de nişte ochelari acrobaţi şi o barbă albă, de filosof antic.

Acest dascăl mi-a căşunat destule disperări, destule dureri, dar şi destule mulţumiri... La prima noastră întâlnire, în clasa întâia, mi-a pus nota trei. Când ne-am despărţit, după trei ani, eram printre elevii fruntaşi. Iacomi ştia carte, dar o ştia într-un chip militar şi dogmatic, care pe mine unul mă dădea în boală de inimă. Trebuie să convin că eram un element slăbănog şi ciudat, şi că nu eu dădeam caracteristica promoţiunei mele. Ceilalţi colegi se lăsau – sănătoşi, voioşi şi amuzanţi! – în voia soartei şi a ciudăţiilor moşneagului profesor.

Primul lucru ce trebuia la Iacomi era îndrăzneala guralivă. Amar de elevul sfios, care ar fi aşteptat să fie pus pe drum şi încurajat de impacientului bătrân. Dascălul nostru nu ştia, nu vrea să ştie ce este psihologia didactică. El era pentru noi o maşină care ne toca, fără greş, declinări şi conjugări latineşti. Noi eram nişte maşinuţe, care trebuiau să-i întoarcă, aidoma, declinările şi conjugările servite... Avusese Iacomi, în tinereţea lui, şi zile de sensibilitate şi de preocupare sufletească pentru şcolarii lui?... Domnul ştie!!!

Nu vreau să fiu nedrept cu acest original şi conştiincios magistru din anii copilăriei. Cred că îşi cunoştea materia în chip superior. Era „tobă de carte“. Se spunea despre el că-i venise într-o zi ideea să înveţe pe dinafară tot lexiconul latinesc. Şi a învăţat până la litera F, dar după aceea s-a dus să-şi ispăşească temeritatea într-o casă de alienaţi... Fără îndoială, erau legende şi plăsmuiri de şcolari, dar înţelesul este că aceşti şcolari simţeau temeinica erudiţie a profesorului lor.

Iacomi era dascăl de moda veche. Când am citit *Scrisorile lui Ion Ghica*, adresate amicului său Vasile Alecsandri, mi s-a părut că dascălii greci pe care îi evocă autorul sunt rudele spirituale ascendente ale profesorului meu. Prin culoarea învăţăturii lui, prin impasibilitatea lui didactică, prin procedurile lui pedagogice, Iacomi, cu adevărat, pogora din

„...Vremea ţea frumoasă
Chind un dascalos grecos
Înarmat c-o varga grosa
Paradosa faneros
Aritmetichi
Ke gramatichi
Ke istorichi.“

Profesorul nostru îşi aducea, regulat, toiagul în clasă. Îi trebuia, poate, ca să se sprijine în el, de la cancelarie, până la noi... În clasă, însă, nu se folosea de el. O singură dată, când nişte elevi repetenţi, prost crescuţi şi zurbagii, au venit cu gândul hotărât să-l scoată din răbdări, a trebuit să pună mâna pe baston. A fost un dureros scandal, care a grăbit retragerea la pensie a moşneagului dascăl. Altfel, Iacomi, ca să potolească pe turbulenţi sau ca să facă să reapară în memoria elevului o formă gramaticală uitată, se servea numai de mâinile sale.

Când te poticneai la un cuvânt oarecare, Iacomi priza, ori sfârşea priza de tabac, punea tacticos tabacherea în buzunar şi apoi venea la tine. De obicei te apuca de părul din creştet. Frica, de multe ori, te făcea să-ţi aduci aminte. Atunci profesorul:

– Firea-ai... de maimuţoi!... Ai văzut cum ţi-ai adus aminte, dacă te-am zguduit de cânepa iac-a cui!

Toate acestea erau, pentru mai toţi elevii, destul de suportabile, ba uneori chiar binefăcătoare. Sever, pedagog de altădată, devotat catedrei şi meseriei, stăpân desăvârşit pe ştiinţa lui, Iacomi ar fi fost, ca şi Tănase Tănăsescu, o ireproşabilă divinitate a capiştei noastre didactice, dacă n-ar fi avut nişte manii de bătrân şi de copil care îl micşorau şi îl discreditau. Tănăsescu poate că de-abia ştia franţuzeşte, dar era integru şi serios. Iacomi era un savant, dar era copilăros şi coruptibil.

Bietul bătrân avea o slăbiciune pe care o ştiau toţi şi-o exploatau fără milă. Era mare băutor de cafea!... Dacă obţinuseşi o notă proastă, dacă te cam temeai de surprizele examenului, dacă voiai un plus de apreciere la catalog, te duceai la o băcănie şi cumpărai: cafea, zahăr şi spirt. Cafeaua trebuia să fie râşniţă şi nu mai multă cu 500 de gr., zahărul: nu mai mult de un kilogram, spirtul: nu mai mult de un litru.

Cu aceste daruri puerile degenerau notele din catalog, se veştejea integritatea examenelor şi pălea nimbul didactic din jurul frunţii frumosului bătrân. Toată lumea cunoştea această păgubitoare excentricitate a moşneagului, dar îndreptăţita lui faimă de învăţat şi devotamentul lui didactic îl ocroteau şi-l menţineau...

Iar la urmă de tot mai era încă un lucru: elevii lui Iacomi – inspectorii, directorii, directorii ministeriali, miniştrii care primeau acum plângeri împotrivă-i – ştiau şi mărturiseau că la unchiaş „înveţi carte!..."

DUPĂ MOARTEA LORDULUI

Fireşte, este vorba de Lord Balfour. Moartea acestui bărbat de stat – foarte meritos şi celebru în lumea lui anglo-saxonă – ar fi fost deplânsă după cuviinţă, dar n-ar fi răscolit toată lumea şi n-ar fi provocat doliul universal de azi, dacă nobilul Lord n-ar fi avut suprema ambiţie să treacă, într-un ceas al vieţii lui, pe aproape de inima şi de poarta lui Israel.

Am găsit paşii lui şi ecoul cuvintelor lui la Universitatea Ebraică de pe Muntele Scopus. Alături de corpul clădirii universitare, aşa cum era în anul 1926, Lordul Balfour pusese piatra de temelie a unei aripi viitoare. Pe lângă cele trei secţiuni – trei facultăţi – ale Universităţii, era să crească şi a patra: secţiunea ştiinţelor fizico-matematice. Şi profesorul Einstein era să fie cel dintâi chemat, în fruntea falangei noilor dascăli. Între pinii cari susură în jurul acestui palat al culturii ebraice şi universale, am privit piatra inaugurală, aşezată de Lordul Balfour.

Am mers apoi, să vedem marele amfiteatru care se construieşte în coasta răsăriteană a Muntelui Scopus, şi sub ferestrele Universităţii. Aci, pe un podium improvizat, Lordul Balfour a rostit celebrul său cuvânt:

„Azi, întâia oară în istorie, se deschide, într-o limbă orientală şi un ţinut oriental, o universitate de gen occidental. Este o întreprindere uriaşă, dar eu unul cred că evreii vor fi în stare s-o ducă la bun capăt."

Bunul Lord a închis ochii, pentru lumea aceasta, tocmai în nişte zile când amicii lui evrei se găsesc în cumpănă şi în necaz. Ziua cea clară ce se revărsa acum treisprezece ani – când cu declaraţia Balfour – peste inima lui Israel încep azi să fiarbă nouri, îngrijorare şi nesiguranţă. Speranţele cele îndreptăţite, tihna cea dorită de mii de ani, entuziasmul cel pornit să schimbe faţa vechiului Canaan: trec azi printr-o vamă întristătoare.

„Doamne, cum sporesc vrăjmaşii mei! Mulţi sunt cei ce se răscoală împotriva mea! Mulţi sunt cari zic despre mine: Nu mai este mântuire pentru el, la Dumnezeu!..."

Psalmistul are dreptate încă o dată, după trei mii de ani, de la vremea restriştilor personale şi naţionale, sub povara cărora suspină în această cântare biblică. Aşa este! Binecuvântările de cari s-a bucurat Israel au fost de-a pururi ca o insulă de stâncă, în prăpastia oceanului agitat, ca o miraculoasă oază, în sânul pustiului, bântuit de viscolul nisipului şi de dogoarea cerului.

Cărările, lucrările şi mai ales durerile lui Israel nu pot fi înţelese fără ajutorul *Sfintelor Scripturi*. Pentru mine unul, acela care se bizuieşte să cerceteze şi să înţeleagă pe Israel, fără să pornească de la *Sf. Scriptură*, mi se pare mare năzdrăvan.

Ce a putut să cugete Israel, altădată, şi ce poate să cugete Israel, azi, sub torentele noilor adversităţi, decât vechea şi biruitoarea mângâiere:

„Dar, Doamne, tu eşti scut în jurul meu! Eşti slava mea şi cel ce înalţă capul meu... Scoală, Doamne! Mântuieşte-mă, Dumnezeul meu, căci tu loveşti peste obraz pe toţi duşmanii mei, tu zdrobeşti dinţii nelegiuiţilor!..."

Este adevărat că ideea din aceste stihuri este spusă într-o formă drastică şi arhaică. Este iar adevărat că mulţi dintre cei ce se regăsesc pe sine strănepoţi ai Psalmistului – din durerile şi din prigoanele reeditate, după trei mii de ani – nu mai au credința și sfântul curaj al lui David. Dar vezi lucru minunat!... Dumnezeu nu vrea să ție seama de moda zilelor noastre, de evoluția noastră intelectuală și de sfiala noastră să-l mai mărturisim, pe față, drept viul Dumnezeu, drept înfricoșatul Dumnezeu, drept Cel Ce sondează inima și rărunchii și vântură popoarele și vremile, ca pe pleavă...

Se poate. El, însă, rămâne același și planurile lui și poruncile lui pentru toată lumea – și îndeosebi pentru Israel – rămân în eternitate active și uimitoare.

Lordul Balfour a închis ochii, cu mulțumirea covârșitoare că fapta lui și amintirea lui vor rămânea, veșnic binecuvântate, în memoria lui Israel. Lângă numele și edictul lui Cyrus, numele și scrisoarea Lordului Balfour vor fi pomenite de recunoștința evreilor din toată lumea și din toate veacurile viitoare.

În ceasul de față, proclamația lui Balfour și toată generoasa concepțiune din care a pornit trebuie să aștepte clarificările și reconfirmările cari nu pot să întârzieze prea mult. Putem cugeta că moștenirea sufletească a lui Balfour va găsi sceptici, întârzietori, poate chiar contrazicători.

Care idee extraordinară, care curent generos și mântuitor au putut să-și facă drum, în lumea aceasta, fără mii de obstacole, de bârfitori absurzi și de dușmani interesați?

Trebuie, însă, să nu uităm nici un moment că, în aceste treburi uriașe cari privesc pe Dumnezeu și pe aleșii săi, amestecul stingheritor și planurile adversarilor sunt „pleava pe care o spulberă orcanul".

Cine putea să prevază, acum douăzeci de ani, toate câte se întâmplă azi în Eretz-Israel? Care este partea înțelepților, a diplomaților, a împăraților acestei lumi, în splendida realizare de sub ochii noștri, în zilele de față?

Să fim resignați, să fim modești! Oricât ne-ar supăra vanitatea și ambiția minții noastre, trebuie să mărturisim că, la urma urmei, tot bătrânul Dumnezeu știe ce face și încotro ne poartă!

AL DOILEA PROFESOR DE LIMBA GREACĂ

Am respirat toți, ușurați, când am văzut că dascălul cu cap de tigru lasă baltă inextricabilele sale explicări și pleacă aiurea de la liceul nostru. Fie-i calea ușoară! În locul lui s-a ivit un prieten al celui ce pleca, dar din toate punctele de vedere: antagonicul acestuia.

Alexandru Vântu, noul profesor, era un om blajin, molcom, destul de stăpân pe materia predată și menit, pare că, să îndeplinească, la catedra lui, idealul dăscălesc. Și cu toate acestea – tristeți ale firii noastre imperfecte și ale chemării didactice! – tocmai acest om bun și știutor de carte era să fie pentru noi un profesor sterp și inutil!

Alexandru Vântu a avut multe serii de elevi și este foarte cunoscut mai ales în lumea seminariilor. Fără să pot să precizez când și pentru ce, acest profesor de elinește a trecut de la liceu la seminar și și-a încheiat cariera în aceste școli ecleziastice.

Alexandru Vântu punea pentru mine și pune azi – când îl evoc și vreau să fiu imparțial cu memoria lui – o problemă dificilă. *Cât de bun și de iertător poate să fie un profesor cu elevii săi?*

Când și-a început activitatea la liceul nostru, Alexandru Vântu mi s-a părut dascălul fără cusur, exemplarul fericit pe care poate să și-l dorească un școlar conștiincios. În contrast cu predecesorul său, hain, respingător și inamic al neamului școlăresc, precum ni se arătase – Alexandru Vântu era primăvara care sosea după crâncena iarnă.

Socotesc azi că, dacă acest om, cu inimă excepțional de placidă și de naivă, n-a realizat aproape nimic, cu noi, elevii lui, este că noi eram, în mare parte, inferiori dascălului nostru. Ce folos că ai pe catedră un magistru urban, îngăduitor, delicat și creștin, când sala de clasă este plină de pui de zmei și de diavoli!

Alexandru Vântu, cu rarele lui calități sufletești, dar și cu dezastrul lui didactic, m-a urmărit și mă urmărește și azi. Este evident că între însușirile unui adevărat învățător trebuie să intre și umanitatea. Dascălul trebuie să fie un om de inimă – inimă largă, generoasă și iubitoare. Dar până unde trebuie să meargă cu bunătatea și mărinimia lui?

Bietul meu Alexandru Vântu ne-a tratat la început ca pe niște copii ai săi. A căutat să simplifice, pentru noi, cât a putut mai mult materia ce ni se cerea; ne-a făcut niște conspecte practice ale terminațiilor verbale: s-a arătat, cu prisosință, darnic de note bune...Rezultatul?... Clasa a început să zbârnâie, să chicotească și să persifleze pe generosul profesor! Mi-aduc aminte că, potrivit programului din vremea aceea, trebuia să traducem ceva din Lucian și anume *Dialogii morților*. Nemuritorul satiric a voit să descrețească fruntea cititorilor săi și este firesc să râzi când îl citești.

Bietul profesor, la început a crezut că are de-a face cu nişte copii cuviincioşi şi de bună-credinţă. Când încep să vorbească, de pildă, filosoful Menip şi luntraşul Charon, Alexandru Vântu în faţa noastră, care ne răsuceam de ilaritate, în bănci, ne spunea concesiv şi părintesc:

– Ei, ce să facem? Este o proză satirică... Stârneşte râsul!... Râdeţi şi vă răcoriţi!

Dar sărmanul dascăl nu putea să rămână amăgit prea multă vreme. Râsul nostru era prea nebunesc şi scandalos ca să nu deschiză ochii profesorului şi să nu-l facă să înţeleagă că n-are cu satira şi cu eroii lui Lucian decât cea mai superficială şi mai ipocrită legătură.

Aşa se face că, zi cu zi, Alexandru Vântu şi-a luat seama şi a prins a cugeta, amărât, la noua directivă pedagogică pe care trebuia să şi-o impună. Am auzit că, mai târziu, la seminarul unde se permutase, a început să fie sever, să facă militărie cu elevii şi să dea note foarte mici.

A izbutit sau nu?... Vor răspunde cei ce l-au apucat în această nouă fază a profesoratului său. Toţi câţi l-au cunoscut, altfel decât ca şcolari ai lui, mărturiseau că Alexandru Vântu ştia carte. Afară de limba elină, specialitatea pe care o preda, ştia foarte bine limba germană şi mi se pare că, undeva, fusese profesor şi de nemţeşte.

Îmi aduc aminte că avea o carte întreagă cu bucăţi traduse din câtiva clasici germani. Poate că mai târziu a tipărit şi ceva manuale didactice, în legătură cu catedra de la seminar.

Dar bietul meu profesor a avut şi-o slăbiciune pe care nu pot să i-o mai acopăr şi să i-o mai iert...L-a împins demonul să scrie poezii! „Când Dumnezeu vrea să piardă pe cineva, întâi îi ia minţile...“ Când Dumnezeu vrea să nimicească pe un profesor – oricât de merituos şi de respectabil, ca specialist – permite demonului să-l îndemne să scrie literatură proastă!...

Alexandru Vântu scria versuri!... Plie de sentimente onorabile, poezii devotate şi închinate părinţilor, soţiei, patriei şi sfintelor altare, dar vai! fără licură de talent şi mai jalnice decât Ecuba lui Euripide, sau – dacă preferaţi – mai desfătătoare decât satirele lui Lucian!

M-am ferit să întristez pe profesorul meu şi am trecut pe lângă mania lui, din ultimele zile, tăcut şi îngândurat. Cum poţi să sfâşii inima unui profesor-poet – dascălul tău de altădată – şi să-i spui că scrie versuri detestabile?...

Am făcut şi eu ca Sem şi ca Iafet: *„Iar Sem şi Iafet, luând o mantie, au pus-o pe umerii lor amândorura, şi mergând de-a-ndaratele au acoperit goliciunea lui Noe...“*

IOAN C. GEORGIAN

În clasa a cincea de liceu, programul prevedea istoria popoarelor vechi. Profesorul nostru şi-a început cursul cu o largă serie de lecţii introductive. Consideraţii asupra începuturilor omenirii, conjecturi preistorice, problema graiului omenesc, misterul sentimentului religios... şi alte câteva chestiuni, menite să deştepte tânăra noastră cugetare şi să se creeze, în faţa oceanului istoriei, un promontoriu de consecvenţă şi sigură orientare.

Mi se pare că, pe vremea aceea, elevii de clasa a cincea liceală erau mai iubitori de lucruri abstracte şi poate mai destoinici pentru ele decât corespunzătorii lor de azi. În clasa noastră erau cel puţin douăzeci de inşi pe care lecţiile lui Ioan C. Georgian îi găseau destul de pregătiţi. De altfel, profesorul nostru desăvârşea, acum în cursul superior, opera lui didactică, începută cu noi din clasa întâia.

Cu toate acestea, frumoasa direcţiune spiritualistă, pe care acest dascăl-apostol căuta să o determine în sufletele noastre, întâmpina rezistenţe şi obstacole nebiruite. Cei mai mulţi dintre noi – şi pare că aş zice: şi eu printre ei – priveam pe profesorul nostru drept un elocinte avocat al unor concepţii perimate. Pe vremea aceea (1894-95) floarea inteligenţei tinereşti se întorcea către soarele idealurilor sociale. Prin criticile lui literare, Dobrogeanu-Gherea robise atenţiunea şi entuziasmul tineretului. Socialismul cu plete abondente, cu gesturi apostoleşti, cu idealul artistului-cetăţean, luptând pe baricade, trăia viu în sufletul oricărui adolescent generos.

Gherea ţinuse o conferinţă (sau făcuse un studiu) despre „concepţia economico-materialistă a istoriei“ şi conferinţa aceasta sau studiul acesta stătea ca un paltin uriaş, de-a curmezişul lecţiilor lui Ioan C. Georgian! Bietul nostru dascăl simţea, uneori, că îi scăpăm din mână, dar ştia bine că timpul stă de partea lui şi stăruia, neobosit, în expunerea concepţiei spiritualiste a istoriei.

Mai mult, însă, decât criticile lui Dobrogeanu-Gherea, mai mult decât filosofia lui Vasile Conta şi decât materialismul practic ambiant, sistemul profesorului nostru era combătut şi primejduit – în sufletele noastre – de şcoala literară naturalistă a lui Émile Zola.

Era pe vremea regalităţii acestui Omer al infirmităţilor şi al turpitudinilor naturii omeneşti. Toată lumea citea pe Émile Zola. Uriaşul romancier era însă şi critic literar. Îşi expunea doctrina, credinţele, entuziasmele... cu un talent, cu o evidenţă strălucitoare, naivă şi consistentă, ca un castel de cărţi.... Zola avea dreptate pentru tineretul din licee şi din academii!... De critica lui Taine, pe atunci, nu putea să fie vorba. Zola era suficient şi era extrem de molipsitor.

Ioan C. Georgian trebuia să lupte cu toate aceste înrâuriri – ştiute lui şi neştiute – şi să apere măreaţa lui concepţie, în aşteptarea limpezirii inimilor noastre. În clasa a şasea, tot ascendentul neuitatului profesor a intrat într-o provizorie eclipsă. La liceul nostru a venit profesor de limba latină un dascăl nou, o personalitate bogată şi originală, un erudit jovial şi ateu, din toate punctele de vedere inversul lui Ioan C. Georgian. Acesta a fost celebrul, foarte simpaticul şi puţin cam... deconcertantul Mihail Caloianu.

Interesantă privelişte pentru şcolarii inteligenţi vecinătatea a doi profesori absolut antagonici!... Unul e condus de această filosofie şi ţi-o predică cu tragică elocinţă. Celălalt e convins de sistemul contrariu şi ţi-l dovedeşte cu o vervă jucăuşă şi diabolică!...Pe cine să-l admiţi? Care va fi concepţiunea pe are vei aşeza-o – icoană patronă – în prora micei tale corăbii sufleteşti, când vei ieşi, acum după liceu, în largul mării necunoscute?

Cestiunea aceasta, a priveliştii intelectuale pe care profesorii disparaţi o dau şcolarilor lor, este şi va fi de-a pururi dureroasă şi poate nu atât de mult în şcoalele libere şi laice, cât, cu deosebire, în instituţiile religioase şi dogmatice.

Scumpul meu profesor Ioan C. Georgian a vorbit cu mine cea din urmă oră în toamna anului 1898, şi poate cu impresia că din Parabola Sămănătorului, el, personal, nu poate să-şi scoată nici o mângâiere... Cu un an mai înainte se întâmplase următorul lucru: Asociaţia profesorilor secundari (probabil alta decât cea de azi) organizase un concurs literar pentru tinerii claselor superioare, liceu şi şcoală normală. Trebuia să ne încercăm puterile cu nişte teme de limba latină şi cu nişte subiecte istorico-literare (fireşte, normaliştii nu participau la cele din urmă).

Ni s-a dat să tratăm subiectul – splendid şi dificil: o privire asupra istoriei urmaşilor lui Romulus şi Remus, aşadar, asupra istoriei romanilor. Am făcut lucrarea cea mai bună. Comisia de cercetare m-a clasificat premiant. Dar lucrarea mea – îmi dau astăzi seama – a fost pentru Ioan C. Georgian o dureroasă dezamăgire!

Lucrările premiate au fost citite la Ateneu, într-o adunare şcolară sărbătorească, de către imberbii autori... Cu cât succesul era mai mare, cu atâta inima bietului meu dascăl sângera mai dureros!...

Acesta era rezultatul a şapte ani de apostolie şi de predică între aceşti copii ingraţi?... Aşa concepea istoria romanilor acest şcolar preferit, nădejdea bietului dascăl spiritualist?... Ce amărăciune! Ce dezastru!

Compoziţia toată respira nişte convingeri libertine, materialiste, naturaliste!... după chipul şi asemănarea doctrinelor sociale şi literare, combătute, ani de-a rândul, tocmai de Georgian!

Sărmana cloşcă academică se părea că a scos boboci de raţă!

Dar erau numai aparenţe. Sămânţa sămănătorului căzuse destulă, pe drum, pe piatră, în mărăcini... dar găsise şi două degete de pământ bun şi rodnic!

MAESTRUL DE CALIGRAFIE ŞI DESEN

Ora de caligrafie şi desen – în sală specială, cu mese în loc de bănci, şi cu modele de gips, pe poliţe – era mai puţin constrângătoare şi mai emancipată decât celelalte. Maestrul, oricât de serios ar fi voit să fie, nu putea să rămână împietrit, pe catedră, ci trebuia să coboare printre noi, să corecteze caietele, sau să retuşeze desenele. Vă aduceţi aminte ce deosebire esenţială este între statul rigid pe catedră şi amestecarea profesorului printre bănci... Ce curaj, ce siguranţă şi, mai ales, ce încredere bine întemeiată în copii, trebuie să ai, ca să cutezi, fără pagubă pentru disciplină, pogorârea între şcolari!...

Maestrul de desen trebuia să vie lângă noi, să stea pe scaunele noastre, să laude sau să cenzureze producţiile noastre. De obicei, când maestrul era ocupat cu caietul sau cu planşeta unui elev, noi ceilalţi făceam grup împrejur, sau aşteptam să ne vie rândul sau – uneori când... uitasem să aducem cele necesare – potriveam lucrurile aşa ca să rămânem, permanent, departe de maestru...

Eu unul aveam o caligrafie apreciată (oricât de mult s-ar mira astăzi culegătorul meu tipograf). Cât pentru desen, cu vremea ajunsesem să merit elogii excepţionale... De pildă, la sfârşitul clasei a şasea, nu mai ştiu prin ce împrejurări, profesorul meu de desen a arătat colegilor săi, în cancelaria liceului, un „peizaj“, făcut de mine, după model, şi le-a spus:

– Iată un desen de colorist!

Acest profesor al meu se numea Petre Ionescu. Era un om de inimă, un caligraf suav, poate şi un artist grafic mai complex. N-am văzut, însă, nici un desen şi nici o pictură a lui (deşi poate că or fi pe undeva). Cu acest om, după toate câte vă spun, s-ar fi cuvenit să fiu de-a pururi în cele mai amabile raporturi şcolare şi mai târziu chiar să fim prieteni întru artă şi frumuseţe. Din nefericire, tocmai cu acest profesor am stricat prieteşugul prin clasa a patra, adică pe la începutul anului 1894.

Nu vă ascund că eram un elev enigmatic şi cam incomod pentru bieţii mei profesori. Uneori retras, silitor, disciplinat şi blând, alteori turbulent, uitător de lecţii, vinovat şi pasionat cititor de cărţi antididactice... Dacă aş fi fost elev extern, dezordinea şi inconsecvenţele mele ar fi fost puţin aparente şi fără nici o repercusiune asupra internatului. Dar eram elev intern! Trăiam într-un cerc de amici intimi, cititori de literatură şi preocupaţi de chestiuni sociale, şi zigzagurile mele şi greşalele mele puteau să înrâurească asupra acestor fragede sensibilităţi.

Când am intrat în internatul Liceului „Sf. Sava“, în anul 1890, director al internatului („provizor“ cum se zicea pe atunci) era un moşneguţ alb-colelie, ceremonios şi decorativ ca un vlădică. După el, a venit director Nicolae Codrescu, profesorul de geografie. A venit ca să plece degrabă şi să facă loc maestrului nostru de desen Petre Ionescu. Aşa s-a făcut că acest om, pe care l-aş fi mulţumit totdeauna cu caligrafia şi cu peisajele mele, a ajuns să fie grav nemulţumit de... obsesiunile mele socialiste!

Era pe vremea generoasei mişcări trezite şi patronate de Dobrogeanu-Gherea. Ziarul *Adevărul* câştigase de curând colaborarea câtorva dăruiţi elevi ai maestrului, în frunte cu Tony Bacablaşa. Tribuna din sala „Sotir“ – cea mai oarbă şi mai afumată sală de întruniri din Bucureşti – radia entuziasm, visuri umanitare, concepţii fantastice şi adeseori frumoasă elocinţă. Suplimentul literar al *Adevărului* ridica, în fiecare duminică, în cinstea marilor idealuri umanitare, cădelniţa devoţiunii şi a poeziei. Tradem, Pincio, Stavri, O. Carp, P. Bujor... ceva mai târziu Rion, Vraja, Şărcăleanu şi încă pe atâţia alţii – erau interpreţii de talent ai noii generaţii, iubitore de omenire şi de dreptate.

Recolta imediat următoare, tineretul din liceu, asculta, citea, repercuta, discuta în dormitor şi în orele sustrase studiului, încerca, pe caietele de note, poezii pesimiste sau generoase şi nuvele rurale. Febra aceasta bântuia mai ales în liceu. La Universitate, începea o interesantă modificare. Aci oficia pontificele elocinţei academice, înţeleptul, ponderatul, chibzuitul elev al lui Schopenhauer, maestrul Maiorescu. Polemica Gherea-Maiorescu era faptul intelectual de mare însemnătate al epocii. Nici un cărturar adevărat sau aspirant la numele de cărturar nu era străin, în mica lume românească de atunci, de polemica acestor doi nobili adversari.

Studenţii (mai ales cei de la litere şi filosofie) erau vrăjiţi de personalitatea şi de elocinţa marelui dascăl. Elevii de liceu, auditorii clandestini din sala „Sotir“, aplaudau pe Gherea, statul lui major, criticile lui şi verva diabolică a lui Anton Bacalbaşa...

Unul sau doi dintre pedagogii noştri erau elevii lui Maiorescu. Amicii mei şi cu mine ridicam cu gălăgie în slavă idealul lui Gherea, teoriile lui estetice şi toate câte ni se părea că am priceput din cărţile lui şi din predicele de la „Sotir“.

Într-o zi discuţia noastră a mers prea departe. În focul ei, am cocoloşit puţin autoritatea şi persoana pedagogului filosof şi, spre multa mea mirare, acest tânăr a prins la inimă, împotriva mea, un inexpugnabil dram de apă neagră. M-a denunţat directorului internatului că fac propagandă socialistă printre elevi şi bietul meu maestru de caligrafie şi desen – ignorant şi superstiţios în asemenea materie – m-a scos din aprecierea şi simpatia lui de până aci şi m-a aruncat pe maidanul suspecţilor.

De ce n-am fost dat afară din internat – nu ştiu nici azi. În acele zile, era ministru al Instrucţiunii un strălucit retor şi avocat, fecior pornit dintre târgoveţi, dar trecut între boieri şi galvanizatorul domniilor conservatoare. Nu-i plăceau socialiştii şi-i prigonea. Dacă n-o fi fost zvon exagerat, se spunea că directorul internatului întrebase, oficial, pe ministru, ce este de făcut...

Ce o fi răspuns ministrul, nu ştiu. Am plecat din internat când am voit eu. Îmi vine să cred, însă, că ministrul (dacă i s-a atras atenţia asupra mea) şi-a adus aminte că şi el, cu câţiva ani mai-nainte, la Paris, se oprise, uluit şi fascinat, în faţa tribunei lui Jean Jaurès.

PRIMUL PROFESOR DE LIMBA ROMÂNĂ

Mi-aduc aminte, aproximativ, cam ce învăţam la limba franceză sau la limba latină, prin clasele întâia, a doua, a treia de liceu. Dar nu-mi mai aduc aminte aproape deloc materia propusă sub frumoasa denumire de „limba română“ Etimologia, sintaxa, fonetica?... Mi-e ruşine să vă mărturisesc că în amintirea mea găsesc, aici, o ştirbitură neagră şi completă... Am reţinut numele autorilor acelor cărţi didactice, acelor manuale căzute în întuneric: erau Manliu şi Strajan.

Am căutat să-mi explic uneori pentru ce, din ceastă materie, atât de apropiată şi de... domestică, nu mi-a rămas aproape nimic... N-am găsit şi nu găsesc nici un răspuns...Cum este cu putinţă ca tocmai la studiul limbii naţionale să fi trecut peste mine atâtea lecţii şi eu să fi rămas nepătruns şi neatins ca.... lebăda pe lac!... Ciudăţia lucrului se apropie de enigmă, pentru că dascălul meu de limba română era o fericită personalitate didactică, un suflet cald, de-a pururi tânăr, cel mai familiar şi mai iubit dintre toţi profesorii noştri. Am şi astăzi mulţumirea să-l întâlnesc şi să-l îmbrăţişez – este domnul Ioan Suchianu.

Îi fac destăinuiri care îl vor mira mult. Mă bucuram de toată încrederea şi de toată iubirea lui. (Timp de treizeci şi cinci de ani, de când nu-i mai sunt elev, a spus-o adeseori şi multora.) Dar iată adevărul: notele cele bune pe care mi le dădea, în primele trei clase, n-au fixat nimic, n-au garantat nimic, în capul meu. De-abia în clasa a patra s-a rupt gheaţa dintre mine şi limba română şi am început să învăţ cu drag şi mai cu seamă *să ţin minte*. De ce?... Poate că manualul didactic dispăruse şi profesorul nostru ne propunea acum materia cerută de program, într-o formă personală şi atrăgătoare.

Aşadar, trei ani de liceu, manualul obligatoriu a stat între dascăl şi elevul său, ca un gard de mărăcini!... Dar printre ghimpii şi înţepăturile lui, procesul apropierii sufleteşti era în tainică desfăşurare. În acest profesor, care trebuia să se supună unui program uscat şi abstract, noi simţeam un frate mai mare, un temperament de primăvară şi o subtilă inteligenţă.

Ioan Suchianu – azi, după trecere de vreme şi retrospecţiune – era modelul profesorului-camarad. Dascălii, mai totdeauna, vor să fie îndrumători, maeştri, arbitri... puţini vor să fie camarazi. Profesorul meu de limba română, evadând din obligaţiile, din concepţiile, din morga didactică era profesorul-camarad.

Recunosc că genul acesta este destul de rar şi foarte greu de realizat. Ca să fii profesorul-camarad trebuie să împlineşti multe condiţii. E mai comod şi fără riscuri să-ţi compui şi să arăţi invariabil, în faţa elevilor, o atitudine doctorală şi vigilenţa asupra bunelor distanţe. În realitate, însă, atitudinea aceasta – oricât de aparent folositoare – este aceea pe care inima şi amintirea elevului o macină şi o transformă în ironice puzderii...

Vă amintiţi că, uneori, se ridică din bancă un elev – sau prea naiv sau prea isteţ – şi trânteşte profesorului câte o întrebare anarhică sau poznaşă. Mare cumpănă pentru profesorul băţos şi lipsit de camaraderie!... Copiii trăiesc prea mult în turbulenţa zilei şi la răspântia ultimelor evenimente, ca să nu azvârle pe catedră câte un pietroi fierbinte! Apoi, mai este şi dorinţa instructivă şi legitimă a ucenicului să măsoare faptele şi pe oamenii din jurul şcoalei, cu cotul înţelepciunii maestrului.

La Ioan Suchianu, în clasă, geamurile stăteau deschise deasupra întâmplărilor şi oamenilor zilei. Odată analizam poemul lui Eminescu: *Epigonii*. Dascălul ne întreabă:

– Nu vi se pare exagerată această preamărire adusă de poet unui Momuleanu, unui Sihleanu, unui Donici?

Cei ce erau la tablă cred că au răspuns afirmativ. Atunci dascălul nostru – eram în anul 1894 – urmează:

– Vezi bine că Eminescu exagerează... Prezentul nostru literar se ridică vultureşte peste începuturile de acum câteva decenii. Dobrogeanu-Gherea este azi un critic aproape european, ca să pomenim numai pe unul dintre principii noştri literari contimporani.

Era întâia oară când auzeam, din gura unui profesor, numele lui Dobrogeanu-Gherea şi, încă, în aureola acestei aprecieri superlative. Dar Ioan Suchianu nu se ferea de noi şi nu se temea să ne apară bântuit de îndoieli, de supărări şi de contraziceri, atunci când venea vremea să le aibă.

Nu ştiu pentru ce articolul lui Gherea: *Artiştii-cetăţeni* l-a supărat pe dascăl (îşi mai aduce aminte?...). Vine la noi în clasă – clasa de predilecţie – şi găseşte prilejul să ne spună:

– De data asta, Dobrogeanu-Gherea a călcat cu stângul!... Artiştii lui cetăţeni m-au scos din răbdări! Aşadar, toate puşlamalele, toţi clienţii de noapte ai Cişmigiului şi ai poliţiei pot să ascundă, în cazierul lor, pe viitorul, pe marele artist-cetăţean!

Un partizan al atitudinei doctorale mă va întreba:

– Această contrazicere a profesorului vostru camarad nu este oare argumentul cel mai bun că, pe catedră, dascălul trebuie să fie foarte precaut şi rezervat?

Voi răspunde:

– Această vioiciune şi această intemperanţă a dascălului nostru ni se păreau dragi şi dezmierdătoare – în ariditatea orelor didactice de pe atunci – ca un pâlc de toporaşi descoperit sub nişte tufe uscate!

Fără voia mea (şi poate spre părerea mea de rău) – elevul lui Ioan Suchianu a ajuns scriitor. Când mă întâlnesc cu bunul meu profesor şi privesc în ochii lui verzi, sfredelitori şi tot atât de tineri ca şi acum patruzeci de ani, îmi pierd cumpătul şi îmi vine să îngăimez:

– Iubite dascăle, nu te supăra... Voi declara într-o zi, sus şi tare, că nu te-am consultat niciodată asupra literaturii mele şi că, prin urmare, nu ai nici o răspundere!...

PROFESORUL DE LIMBA GERMANĂ

Studiul limbii germane era, pe vremea aceea, în Liceul „Sf. Sava", cu deosebire de nefericit. Pe când mă apropiam de cursul superior, dascălul de până aci, moşneagul Limburg, şi-a cerut drepturile de odihnă, deplin meritate după câteva decenii de trudă didactică. Moşneagul întârziase... Orele lui ajunseseră – copiii sunt irespectuoşi şi cruzi – ore de haz şi de şolticării.

Limburg, prea bătrân, nu ţinea minte pe elevi... Într-un an, un elev se retrage de la şcoală. Foştii lui camarazi se vorbesc însă între ei să ascundă faptul faţă de profesor şi să răspundă la apel în locul lui... Ce se întâmplă? Peste două-trei luni, camaradul plecat avea rubrica plină de nota *unu* la conduită!...

După Limburg a venit învăţatul Lazăr Şăineanu, dar până să ajung eu în clasa a cincea a plecat de la liceul nostru. Aşa s-a făcut că la limba germană ne-a sosit un profesor nou, ardelean de origină, mi se pare că teolog de la Blaj şi burduf de carte...Dar ce folos!... Omul nostru adunase multă învăţătură pentru el, nu şi pentru noi, elevii lui...

Profesorul cel nou de limba germană ar fi fost un maestru ideal, la o clasă de îngeri, dornici să înveţe să citească *Faust*, în original, dar nu la nişte şcolari zurbagii şi nărăvaşi, ca noi!

Pedagogic vorbind, dascălul nostru îşi greşise cariera. Avea inimă bună, avea cunoştinţe multe şi variate, era autor de cărţi didactice şi traducea piese care se jucau la teatru, era însă grozav de antididactic şi expus să ajungă, iremediabil, fabula şcoalei şi modelul tuturor contrafacerilor desfătătoare!...

Omul pornise prieteneşte. Cu noi, clasa a cincea care începeam proaspăt limba germană, şi-a dat o frumoasă osteneală. A chemat pe premiantul clasei noastre şi i-a încredinţat un vraf de notiţe (un început de manual didactic) invitându-l să ni-l dea tuturor spre copiere. Ceva mai stăpân pe sine să fi fost, ceva mai sobru în gesturi şi poate cu ceva lecţii de dicţiune, dacă nu cu ceva practică pedagogică – şi n-ar fi alunecat, atât de grav, pe parchetul stimei elevilor săi.

Vorbeam deunăzi de iubitul meu dascăl Ioan Suchianu şi admiram în el profesorul-camarad ce ştiuse să ne fie. Poate şi Virgiliu Popescu ar fi să fie clasat în această familie. Şi el ar fi fost dispus să ne considere drept prieteni şi să se poarte cu noi „civilizat". Mi-aduc aminte de unele atitudini, de unele cuvinte ale lui şi am să cred că omul era o fire expansivă şi gata de prieteşug cu şcolarii, numai să fi găsit teren prielnic.

Unde să-l găsească!... E dureros să constaţi ce nemiloşi sunt copiii când văd pe bietul dascăl dezarmat sau dezgolit într-un fel oarecare. Toţi ajung să semene cu Ham, feciorul lui Noe, când prinde de veste că tatăl său e ameţit de vin şi zace, fără tunică, în gârliciul bordeiului!

Aveam printre noi câţiva colegi care ştiau ceva nemţeşte (afară de unul sau doi, care erau nemţi veritabili). Aceştia, neapărat, nu prea se grăbeau să înveţe regulele, explicaţiile, distincţiile gramaticale, propuse de la catedră... Ceilalţi colegi, care nu ştiam limba germană, învăţam numai de formă, ca să nu avem vreun accident în catalog.

Virgiliu Popescu ca mulţi alţi dascăli, vechi şi noi, nu ştia să fie apologetul materiei pe care o preda. Cum poate un profesor să înceapă un curs, pentru care s-a pregătit ani de zile, pe care – în cazul obişnuit – l-a asimilat şi l-a făcut substanţă proprie a minţii sale, fără să nu-şi plimbe auditoriul, prealabil, într-o entuziastă şi însorită excursiune de recunoaştere şi de preamărire?... Sărmanul nostru profesor, uneori când îi făceam viaţa prea amară, suspina şi ne proorocea:

– Bine, bine!... Vă jucaţi voi acum cu limba germană... Dar o să vie timpul să vă muşcaţi mâinile că n-aţi profitat de lecţiile astea!...

Suspinul şi profeţia profesorului meu m-au ajuns întâi pe mine... Am isprăvit foarte mediocru ucenicia mea la limba germană şi am venit acasă, convins că această limbă şi toată uriaşa literatură germană şi toată catena incomparabilei filosofii kantiane vor rămâne pentru mine, totdeauna, departe, ca Tibetul şi ca Himalaia.

Dar împotriva tuturor previziunilor mele din anul 1898, în toamna anului 1899, am părăsit studiile profane şi m-am înscris la Facultatea de Teologie. Aici, mai toţi colegii mei ştiau ceva mai multă germană decât mine. Cât pentru limba franceză, pe care o stăpâneam, ea nu era acum treizeci de ani o cheie prea fericită pentru literatura teologică. Vedeam, zi cu zi, că studiile sacre, căror voiam să le dau toată inima mea, îmi cereau o condiţie indispensabilă: să ştiu limba germană!

Un studiu care m-a chemat puternic, din capul locului, a fost istoria literaturii biblice, adică introducerea în cărţile *Sfintei Scripturi* Dar în ce limbă pământească au crescut – până la înălţimea Turnului Babel – rafturile cărţilor introductive, dacă nu în limba germană?...

Am făcut tot ce-am putut şi m-am văzut, într-o zi, proprietarul unui volum de peste o mie de pagini *Einleitung in das „Neue Testament"*...

Mii de informaţii preţioase, mii de explicaţii ingenioase, sute de controverse şi de discuţii stăteau tipărite cu trei feluri de litere în această operă savantă!...

„Să te-ajungă dorul meu
Un' ţi-o fi drumul mai greu!..."

Vorba cântecului popular şi profeţia profesorului meu de limba germană se îndeplineau răzbunătoare!

O vară întreagă, în atmosfera de cuptor a Capitalei, am deschiotorat şi am uzat dicţionarul lui Sachs-Villate. În trei luni de vacanţă a trebuit să răscumpăr indolenţa şi greşeala a trei ani!

AL DOILEA PROFESOR DE ISTORIE

Când eram în clasa a patra de liceu, profesorul de istorie, vecinic pomenitul Ioan C. Georgian, a trecut în cursul superior, la catedra corespunzătoare, rămasă vacantă prin moartea lui C.C. Dobrescu.

În locul lui Ioan C. Georgian a venit un profesor nou... „Maeştrii se succed, dar nu se aseamănă..."

Noul venit, ca înfăţişare, contrasta puternic cu dascălul plecat. Georgian avea figura aspră, ţepoasă şi încrucişată. Succesorul lui era un bărbat de o remarcabilă frumuseţe. Era trandafiriu şi alb, cum rar se întâmplă în tabăra sexului urât. Avea un cap rotund, împodobit cu o cunună de bucle negre. Şi mai presus de toate avea o barbă neagră de sultan din *O mie şi una de nopţi*!

Ca suflet, era deschis, prietenos şi de multe ori şăgalnic. Dar noutatea pe care o aducea acest profesor şi care mă impresiona îndeosebi pe mine era limba lui de predare. Cu judecata mea de azi, aş spune că frumosul nostru dascăl avea preocupări literare poporaniste. Ceilalţi profesori îşi dădeau osteneala să fie clari, fără să se îngrijească prea mult câte cuvinte de origină franceză au mişcat din loc, întru atingerea scopului.

*

Ioan Floru ne vorbea o limbă căutată în cronici, în poezia populară şi în basmele auzite în copilărie. Din ce familie sufletească, din ce tovărăşie culturală venea dascălul cel nou – mi-am dat seama târziu. Desigur că atrăgătoarea lui personalitate ar fi avut asupră-mi puteri de durabilă înrâurire, dacă toată dascălia-i n-ar fi fost să fie decât o jumătate de an.

Cursul de Istoria românilor, început cu Ioan C. Georgian, l-am continuat şi terminat cu Ioan Floru. Trecând în clasa a cincea am ajuns din nou elevii lui Georgian, aşa încât întâlnirea cu succesorul său a fost mai mult un *intermezzo* de primăvăratică diversiune.

Făceam cu Ioan Floru domniile române. Ne spunea povestea amărâtă, dramatică şi sângeroasă a veacurilor strămoşeşti. Aceste triste lucruri din trecutul nostru, istorisite în graiul bunicilor de către acest frumos profesor, aveau un farmec nou şi stăruitor.

Dar cinci luni de şcoală trec repede cu visul... Ne-am pomenit în luna mai, luna tezelor scrise, şi dascălul nostru ne-a dat ca teză: Starea economică şi culturală a ţărilor române, sub domnia fanarioţilor. Probabil că formularea nu era chiar aşa, dar înţelesul era acesta.

*

Era pe vremea când mă luptam să ridic, pe hârtie, primele mele castele în Spania literară, primele compoziţii şi primele reţele de paianjen... A venit ceasul să spun bunului meu profesor, d. Ioan Floru, un păcat pe care poate nu şi-l cunoştea până azi. Domnia sa a fost cel dintâi dintre dascălii mei care a măgulit regretabila mea manie grafică. Teza mea asupra epocii fanariote i-a plăcut în chip deosebit, căci a notat-o cu nota zece şi a mai scris, pe margine, şi o încurajare jumătate glumeaţă, jumătate serioasă....

Eu am luat lucrurile aşa cum conveneau neastâmpărului şi pasiunii mele şi am făcut din dascălul cu barbă de sultan primul meu complice. Dintre ceilalţi profesori numai doi mai au oarecare răspundere pentru literatura mea: Mihail Caloianu, profesorul de latină din cursul superior, şi d. Grigore Tăuşanu, profesorul de filosofie, scumpul nostru confrate Petronius.

E adevărat că de vreo douăzeci de ani încoace n-am găsit în drumul meu prea mulţi protivnici fabulelor şi limbii în care scriu... Totuşi, s-au ridicat câţiva şi-au spus: „Acest scriitor nu ştie româneşte!“ (Vor, adică, să zică: „nu vorbeşte ca noi“...)

Povestea e veche. Mi se aduce această învinuire de vreo trei decenii. De unde pleacă neînţelegerea şi supărarea?... Limba unui scriitor trebuie să fie un frac de ceremonie: periat, călcat, fără cusur!...În acest frac scriitorul nu trebuie să se zbuciume, nu trebuie să scuture vişinii înfloriţi, nu trebuie să alerge şi nu trebuie să asude! Eu zic dimpotrivă: limba în care scrie un scriitor este giulgiul care mulează pe răstignit şi păstrează, în el, petele de sânge, semnele cuielor şi sudorile morţii.

*

E aşa de uşor să scrii o românească purisimă, când cuvintele nu au, pentru tine, decât atâta mireasmă, atâta culoare, câtă a mai rămas în dicţionarul naţional!

Toate acestea, fiindcă d. Ioan Floru, acum treizeci şi cinci de ani, a avut nenorocul să numere printre elevii săi, la Liceul „Sf. Sava“, un copil anormal, cu capul plin de vedenii şi cu inima bolnavă de ambiţii literare.

Ne-am întâlnit, de atunci încoace, cam o dată sau de două ori pe an. D. profesor a fost totdeauna plin de discreţiune... Despre teza la istorie, adnotată pe margine, n-a mai fost vorba niciodată. Poate că avea tainice mustrări de conştiinţă. Dar răul era consumat, încurajarea fusese luată în serios şi nimic nu mai putea fi îndreptat!

La presupusa părere de rău a dascălului meu (nu ştiu precis dacă o avea sau ba), eu, însă, răspundeam cu o mărturisită părere de rău: părerea de rău că frumoasa barbă de altădată scădea an cu an!... Astfel, am văzut-o din ce în ce mai mică, până când, într-o zi, n-am mai văzut-o deloc. Profesorul meu – la fel cu alte chipuri scumpe mie, măreţ bărboase altădată – astăzi se poartă ras ca în palmă. Dacă iertat este unui elev să-şi cenzureze profesorul, iată eu cenzurez pe d. Ioan Floru! Cum poate să aibă cineva atât de puţină prietenie pentru barba sa – tovarăşa anilor de vigoare – încât să se decidă s-o umilească, ba chiar s-o lase prada briciului, fiindcă... biata barbă începe să fie albă şi venerabilă?

Sunt nemângâiat ca August, după dezastrul lui Varus.

„Vare... barbam redde!“

GHEORGHE PITIŞ

Am mai scris şi altă dată despre el – nu mai ştiu când şi unde – şi probabil că nu voi spune azi asupra lui ultimul meu cuvânt. A fost, poate, cel mai original dintre toţi dascălii mei, mai original decât Tănăsescu, mai original decât Iacomi!...

Deodată clasa amuţeşte!... Intră Pitiş!... Ne ridicăm toţi, intim înfioraţi. Apare între noi: drept, marţial, îmbrăcat corect, fără pretenţii şi fără lux. Se ridică pe catedră şi „strigă“ catalogul. Are un profil de vultur pleşuv, dar nu caricatural, ci bărbătesc şi rece. Se tunde mărunt; calviţia îi dă ţeastă răpitoare; o frumoasă mustaţă neagră frizează uşor, deasupra gurei care nu râde niciodată.

După ce a făcut apelul şi a scos „la tablă“, adică la lecţie, pe trei dintre noi, coboară de pe catedră şi începe să circule prin clasă. Am fost patru ani elevul lui; a fost patru ani profesorul meu de limba elină... Nu l-am văzut niciodată şezând în fotoliul catedrei, şi, în general, nu l-am văzut niciodată făcând unghi drept pe un scaun!...

Gheorghe Pitiş stă, în toate amintirile mele, drept un stejar. Nu pot să-mi închipuiesc cum stătea în sicriu, căci am avut durerea să aflu de moartea lui, târziu, după înmormântare...

Dacă Gheorghe Pitiş ar fi fost profesor de matematică, lucrurile mi s-ar fi părut armonizate în chip desăvârşit şi inima mea absurdă n-ar mai fi poftit nimic... Dar era profesor de elineşte!... Traduceam, cu el *Anabasis, Hecuba* şi *Iliada*!...

Într-o zi, câţiva elevi ai profesorului – din altă serie decât a mea – au cutezat să-l cerceteze la domiciliu (probabil după bacalaureat).. Au văzut, ziceau ei, la el în odaie, pe o poliţă din perete, o armonică lungă de volume greceşti şi latineşti. Curioşi (cum aş fi fost şi eu) au voit să le pipăie. Atunci, Gheorghe Pitiş le-ar fi spus:

– Da... clasicii ăştia... cu ei mă mai iau şi uit de ticăloşia vremii noastre...

Atâta judecată mi-a rămas, de la Pitiş (şi încă aproape legendară), asupra clasicităţii greco-latine!

*

Altă dată, profesorul nostru, nu mai ţin minte în ce împrejurare intimă sau sărbătorească, a declarat faţă cu şeful promoţiunii:

– Limba greacă, dacă nu v-ar aduce folos, vă aduce măcar folosul că vă deprinde să vă luptaţi şi să biruiţi greutăţile în viaţă.

Şi noi citeam acasă *Iliada* şi *Odiseea*, în traducerea lui Leconte de Lisle, nerăbdători şi iritaţi, faţă cu stăvilarele, prea grele pentru noi, ale dialectului divinului Omer...

Simţiţi prea bine că în aceste rechemări (pe care le încerc asupra unei epoci şi asupra unor oameni atât de iremediabil despărţiţi de torentele actualităţii), ceea ce mă conduce este nobila confesiune, înflorită, pe alocuri, de viorelele înduioşării şi ale recunoştinţei. Făcea bine Gheorghe Pitiş că ne ţinea de-a pururi la frigorifer? Era atitudinea dăscălească cea mai bună această purtare militară, lipsită de orice expansiune, avară de cuvinte, mută (ca o piramidă de puşti) asupra frumuseţilor materiei predate, asupra splendorilor sacrului depozit literar elinesc?

Nu ştiu ce să răspund, fiindcă iată ce se întâmplă: tot în cursul superior aveam profesor de limba latină pe Mihail Caloianu. Acesta era – pe vremea aceea şi pentru noi, elevii lui – un erudit şi abil apologet al scriitorilor clasici. Caloianu nu era sărac în admiraţie, în efuziuni, în lirism, când traducea cu noi pe Virgiliu şi pe Horaţiu.

Caloianu era comunicativ, risipitor de ştiinţa lui şi gata să discute orice problemă i-ai fi propus. Rezultatul?... La Caloianu neglijam lecţiile şi ne mulţumeam cu latineasca învăţată în cursul inferior, pe când la Gheorghe Pitiş ţineam rândul cu vigilenţă şi învăţam... de frică!

Eterna chestiune!... Cum este mai bine să guvernezi popoarele şi pe copii (copii şi unii, şi alţii), să-i guvernezi cu severitate sau cu blândeţe?

Din experienţa mea cu Pitiş, aş răspunde: să-i guvernezi cu severitate, dar cu o dreptate neprihănită. Aşa făcea profesorul nostru şi aici era superior tuturor colegilor săi, era egal cu integrul Tănăsescu (pensionar de 2-3 ani) şi cu Ioan C. Georgian.

Nimeni pe pământ n-ar fi putut să corupă mâna lui Gheorghe Pitiş şi s-o facă să pună în catalog un 6, acolo unde trebuia să pună un 4! Integritatea acestui profesor era mândria liceului nostru şi răscumpărarea lui, în ochii celor câtorva elevi, visători şi înamoraţi de lumea Aspasiei şi a Phryneei.

Desigur, însă, că această atitudine a lui Pitiş era exagerată. Se spunea că dascălul nostru, în zile mai vechi, se purtase altfel cu elevii. Era mai familiar şi mai ieftin la vorbă. Dar experienţa îl încredinţase că trebuie să „întărească miliţia". Socotesc că purtarea acestui profesor în clasă era, toată, din calcul şi din voinţă inflexibilă. Pitiş îşi *compunea* atitudinea sa didactică.

Pentru ce?... Eu aş răspunde multe. Dar să-l las pe însuşi neuitatul meu dascăl să spună pentru ce se purta cu şcolarii săi, totdeauna aspru şi ierarhic. Odată profesorul nostru s-a întâlnit într-o familie, la o nuntă sau la o cumetrie, cu un fost elev al său, acum intrat în lumea militară şi locotenent. S-au veselit cu toţii şi Gheorghe Pitiş – aşa cum, probabil, era felul său ascuns – a început să fie vorbăreţ şi amical.

Fostul elev, locotenentul de azi, care pesemne făcuse prea multă cinste vinului de la nuntă, îl întrebă într-o doară, pe profesor:

– Mai ţii minte, când eram elevul d-tale, domnule Pitiş?... Să mă ierţi, da... al dracului mai erai!...

Şi Pitiş îi răspunde, cu spaţii şi scandat:

– Ce e? Eram al dracului?... Apoi dacă nu eram aşa, mai purtai d-ta, azi, pe umeri gradul de locotenent?...

Cuvântul e trivial şi a fost rostit la o petrecere, dar el exprimă, destul de adecvat, şi psihologia majorităţii elevilor, şi dreptatea profesorului.

PROFESORUL DE HIGIENĂ

Pe vremea când terminam eu cursul superior de liceu, higiena era materie rezervată clasei a şaptea. Profesorul care o propunea trebuia, fireşte, să fie un medic, şi este de crezut că şi dascălul şi obiectul stăteau, pe la alte şcoli, pe planul al doilea al atenţiunii elevilor. La Liceul „Sf. Sava" era într-altfel...

Profesorul nostru era mult cunoscutul şi mult cititul dr. Ureche – suntem în anii 1897-1898 – iar manualul de care ne serveam era cartea lui, clară şi bine scrisă. Eu unul mă găseam în faţa unei noutăţi savuroase: aveam un profesor literat, editor de revistă, scriitor de duh, aplaudat de o lume întreagă şi mai presus de toate participant la o zgomotoasă polemică literară, încă nehotărâtă...

Cu toate că de-abia elev prin clasele a treia şi a patra, urmărisem cu emoţie discuţiunile pornite în jurul conferinţei lui Anton Bacalbaşa: *Artă pentru artă* şi cunoşteam de aproape pe polemişti şi tot învălmăşagul lor, cât literar, cât neliterar.

Mi-aduceam aminte de seara acelei conferinţe rostite la Ateneu, de loja ateneiştilor şi de cei doi directori ai revistei *Vieaţa*, prezenţi la conferinţă... Ce zile paradoxale! Era cu putinţă, pe atunci, ca o pricină – nesportivă, nefinanciară, nepolitică şi fără legătură cu naţionalismul – să încălzească inima lumii noastre cititoare şi să trezească, între cititori, discuţiuni interminabile!

Nu mai ştiu precis dacă dr. Ureche era profesor la „Sf. Sava“, chiar în zilele palpitantei polemici: *cum să fie arta, cu tendinţă sau fără tendinţă*?... Eu am ajuns elevul Domniei sale ceva mai târziu, când iureşul luptelor celor mari se domolise şi însuşi Anton Bacalbaşa, prin nu ştiu ce perversiune ştrengărească, scria versuri „proletare“ şi persifla pe foştii săi camarazi socialişti.

Aşteptam pe celebrul dr. Ureche, cu juvenilă nerăbdare, să-l văd intrând în clasa noastră şi să cercetez de aproape pe autorul atâtor vorbe de spirit, atâtor pagini, citite şi recitite, cu doi ani mai-nainte. În sufletul meu – şi al câtorva colegi şi prieteni, cu care am trecut prin anii de liceu, în fermecătoare camaraderie intelectuală – profesorul de higienă şi luptele lui de scriitor găseau oglindiri şi interpretări exagerate. Erau tinereţea şi curiozitatea noastră care împodobeau faptele şi pe oamenii văzuţi pe scena încă interzisă nouă.

Cu dr. Ureche am ajuns să experimentez, întâia oară, acest fapt necunoscut celor ce n-au văzut încă, în carne şi oase, pe un scriitor, urmărit şi favorit, într-un anume timp al vieţii lor... Departe stau unul de altul scriitorul pe care ţi-l înfiripează închipuirea ta – vrăjită de slova lui – şi persoana tangibilă a cetăţeanului cu darul sau cel puţin cu dexteritatea scriitoricească!...

Când am citit primele articole ale lui Anton Bacalbaşa – polemica lui cu B.P. Hasdeu – mi-am zis: trebuie să fie un munte de om! Spătos, cu pumnii de fier şi cu nişte mustăţi de arnăut! Adevărat *Bacalbaşa*!...

Cu dr. Ureche, lucrurile nu mai stăteau chiar aşa, dar nu-l văzusem încă din această apropiere unică, pe care o creează catedra pentru ochii elevului din bancă.

Profesorul meu de higienă intra în clasă cu ceva mai multă ceremonie şi distincţiune decât alţi profesori, făcea apelul, spunând fiecăruia dintre noi: *domnul X, domnul Z*..., examina cu cea mai didactică seriozitate şi explica materia, din capitolul ce venea la rând – sobru, clar, metodic... Rar de tot, la câte trei-patru lecţii o dată, după foarte multe lucruri spuse rece şi academic, profesorul nostru ne surprindea cu câte o neaşteptată jerbă de umor.

Aveam parcă impresia că, după o plimbare lungă prin aleile arhicorecte ale unui parc englezesc, vedeam într-un loc, tăindu-ne poteca, deodată, o salbă de maci dezertori!

Atât şi nimic mai mult. Profesorul nostru de-abia zâmbea; alteori rămânea, cu artă, complet serios... el, autorul atâtor calambururi, atâtor hazuri şi invenţiuni şugubeţe, scuturate ani de-a rândul din trusa lui Iodoform[1].

De-abia dacă puteai să crezi că... omul cel mai spiritual din ţara românească (aşa era, cu drept cuvânt, cotat dr. Ureche în vremea aceea) este acest dascăl cu ochelari, puţin chel, rece şi pătrunzător la privire, precaut la vorbă şi avar – cel puţin cu elevii lui – tocmai la marfa care îl făcuse celebru.

Au trecut anii, ca visele dinspre ziuă!... Câteodată, la depărtări mari, mă întâlneam cu dascălul meu de higienă şi fostul codirector al revistei *Vieaţa*... (Canaanul ambiţiilor mele de prin clasa a treia de liceu...)N-a ştiut niciodată că printre cei ce nu puteau decât să-şi arate nasul, la poşta redacţiei, am stat şi eu la rând... A bănuit puţin sau n-a bănuit deloc cât de mult, cât de divers (şi dincolo de ceea ce pot să rechem azi) au nălucit persoana, atitudinile şi necazurile vieţii sale particulare în fantazia elevului atent şi palid, din faţa catedrei... În sfârşit, nu i-a trecut prin minte niciodată cui dăduse, la *Corespondenţa* revistei *Vieaţa*, acest certificat, uşor de găsit în colecţia anului 1893 sau 1894:

„D-lui Dadu, Loco – Mai încercaţi. Evitaţi epitetele de prisos.“

BONIFACIU FLORESCU

Când îl vedeai cum vine la şcoală, ori cum pleacă de la şcoală, ţi se părea un somnambul. Dacă ţinea ochii deschişi, nu te cunoştea niciodată şi era totuna de-l salutai sau nu... Înfăţişarea lui era a unui om dezechilibrat: pălăria pleoştită sau neperiată, hainele mototolite şi fără nasturi, buzunarele plesnite şi umflate cu ziare şi cu cărţi... Într-o zi – spuneau elevii noştri mai vechi – Bonifaciu a venit la şcoală încălţat cu o gheată a lui şi cu una a neveste-sii.

Pe stradă, călca în străchini. Se izbea de oameni, se izbea de felinare... Povestea acestui dascăl era o curioasă colecţie de anecdote...

---

[1] Pseudonimul literar al dr. Ureche (*n.a.*).

Era (pe jumătate) feciorul unei familii boiereşti. Crescuse la Paris. Făcuse liceul la „Louis Le Grand“ şi fusese coleg cu romancierul oarecum celebru, prin 1890, Albert Delpit.

Toată lumea era încredinţată că acest omuleţ strâmb, deşucheat şi dezmăţat este un mare cărturar. Când am intrat în clasa lui, poate se apropia de al 50-la an de viaţă, poate de-abia trecuse de al 40-lea... Era greu să spui de câţi ani e Bonifaciu, atât de mult intraseră în el izina, bătrâneţea timpurie şi mai cu seamă patima băuturii. Avea plete cărunte şi rărite; purta o barbă neglijată şi zbârlită şi avea, în mijlocul frunţii, o stranie depresiune, parcă o urmă de potcoavă...

Bietul dascăl intrase în lume purtat în braţe de Walkirii, dar îl scăpaseră din braţe, şi caii lor îl călcaseră în picioare!... Bonifaciu era erudit, era poet, era un neobosit scriitor didactic şi literar. Dar călcătura din frunte se resimţea peste tot!

Zicea anecdota că, la examenul pe care Bonifaciu îl susţinuse pentru ocuparea catedrei de franceză de la „Sf. Sava“, comisiunea examinatoare îi dăduse între altele şi o cestiune de evoluţionism fonetic. Candidatul a început să dezvolte cestiunea şi să scrie cu creta, pe tablă. După ce a umplut şi a şters tabla de vreo două ori, examinatorii îl opresc:

– Domnule candidat suntem lămuriţi...

Dar Bonifaciu le răspunde:

– A, daţi-mi voie să continuu, ca să ştiţi şi dvs...

*

Avea multă mândrie şi nu şi-o stăpânea deloc. Jignea pe colegi, tăia nasul oamenilor, şi pe drept şi pe nedrept, şi dispreţuia pe elevi. Însă bietul Bonifaciu plătea şi ispăşea acest dispreţ, cu prisosinţă...

Făcea parte dintr-o coterie literară, cu sediul la cafeneaua „Fialkowski“.

Era prieten cu Macedonski, cu Iuliu Săvescu şi cu Mircea Demetriade... Scria la *Literatorul* lui Macedonski şi la alte publicaţii fără trecere şi fără cititori... Dar cred că nu era prea solidar cu autorul *Stepei*, în antagonismul acestuia faţă cu opera lui Eminescu.

Oricum, duşmanii lui Macedonski (adică toţi adoratorii lui Eminescu) erau acum şi duşmanii lui Bonifaciu. Şi printre aceşti duşmani erau Caragiale şi Tony Bacalbaşa, *Moftul român* şi *Moş Teacă!...*

Dascălul meu era autorul a câtorva cărţi voluminoase, scrise în franţuzeşte şi impuse ca manuale didactice, cel puţin nouă, şcolarilor lui de la „Sf. Sava“. Era multă ştiinţă în aceste cărţi, dar erau confuze şi nepieptănate, ca şi barba autorului. Mai erau şi prost tipărite – pe o hârtie vânătă şi tristă – şi, văzându-le, îţi pierea orice bucurie de învăţătură. Dar bucuros ori ba, trebuia să înveţi după ele, fiindcă Bonifaciu nu admitea decât manualele şi ideile sale.

În clasă n-avea trai bun. Cei mai mulţi dintre noi eram liniştiţi şi sfioşi, dar erau câţiva ştrengari, câţiva „obraznici“, care scoteau din răbdări pe bietul profesor. Bonifaciu, după ce se irita, răcnea, trântea câţiva *unu* la conduită, isprăvea totdeauna cu aceeaşi concluzie pesimistă:

– Rumânu e *cigan*, domnule...

*

Odată, acei câţiva colegi fără milă l-au supărat atât de tare, încât l-au făcut să-i trateze şi să-i dea afară din clasă cu vorbe de la şatra ţigănească... Era un incident dureros, ca multe altele, dar Bonifaciu îşi ispăşea neglijenţa, dezmăţarea, lipsa de atitudine didactică şi suficienţa lui copilărească.

Ce înfăţişam noi, elevii lui, în preocupările lui de profesor, în obligaţiile lui profesionale?... Mai nimic! Uita orele de curs, venea neregulat, habar n-avea ce lecţie ne-a dat şi, deşi era, poate, un adevărat erudit, era cel mai boem dintre toţi dascălii noştri.

Când intra în clasă, şeful promorţiei trebuia să se ducă să-i spună ce lecţie avem... Se putea, în aceste condiţii, să rezistăm ispitei şi să nu-l păcălim?... Ne-am înţeles cu şeful promoţiei şi am exploatat încrederea sărmanului dascăl cât am putut mai mult. Stăteam cu săptămânile la aceeaşi lecţie!... Până când, într-o zi, după 5-6 păcăleli – aceeaşi şi iar aceeaşi lecţie – s-a trezit ca din somn şi a început să protesteze:

– Ei, nu e adevărat! tot lecţia asta mi-aţi arătat-o şi rândul trecut!...

N-a putut să rămână cu noi până la urmă. Era din ce în ce mai bolnăvicios, mai dizolvat şi mai antiprofesional. Ce folos de multa lui învăţătură, de ideile originale, care scăpărau uneori din barba lui încâlcită, şi de toată franţuzeasca lui!

Totuşi, în somnambulismul şi în decreptitudinea lui, avea lucidităţi şi priviri adânci, care reconstituiau pe intelectualul de rasă, muribund în Bonifaciu Florescu.

În clasa a şasea învăţam cu el *Poetica*. Spre sfârşitul anului, prin luna mai, luna probelor scrise, ne dă să facem o comparaţie între *metrul* antic şi *metrul* francez.

Lucrarea mea a făcut asupra profesorului o impresiune deosebită. A notat-o cu zece şi a mai scris pe ea câteva observaţii, cu slova lui bizară şi dăşălată. Apoi, în clasa a şaptea, a dat elevilor, după corectare, probele scrise, şi şi-a adus aminte de mine:

– Sunt câteva probe bune în clasa voastră, dar proba cea mai bună a scris-o altcineva, din clasa a şasea.

Şi profesorul mă numeşte.

Unul dintre şcolari (probabil un bun prieten al meu) răspunde profesorului:

– Ei, ăla e un viitor scriitor...

– Nu se ştie (oftează Bonifaciu). Aceşti elevi, care făgăduiesc prea mult în şcoală, se prostesc când ajung mari...

PROFESORUL FRANCEZ

V-am spus deunăzi că traiul nostru (elevii din cursul superior de la Liceul „Sf. Sava“ cu Bonifaciu Florescu, profesorul de franţuzeşte, ajunsese o povară, mai ales pentru dascăl... Şi-a cerut concediu şi ne-a trimis un suplinitor. Bonifaciu Florescu, pe cât ţin minte, nu s-a mai înapoiat la catedră. A bolit câţiva ani şi apoi s-a stins – ca un biet izinit copil ce era.

Suplinitorul lui era o neaşteptată şi originală figură! Era francez autentic şi încă de veche şi bună familie sacerdotală. Putea să aibă, când a apărut în faţa noastră, vreo patruzeci de ani. Vorbea limba franceză cum nu mai auzisem pe nimeni vorbind până aci. Arăta în toată fiinţa lui firească distincţiune şi subjugătoare bună-creştere...

Da, însă noi eram nărăvaşi, obişnuiţi să ascultăm şi să învăţăm după vechile metode de convingere. Profesorul francez era amical, politicos, doritor să ne vază aplecându-ne, din prisosinţa inimii cucerite...

Câţiva dintre noi, mai ales aceia care iubeau şi înţelegeau deplin limba franceză, urmăream pe dascăl şi făceam în jurul catedrei un cerc atent şi liniştit... Dar fundul clasei avea dese crize de nerăbdare. Bieţii colegi nu puteau suporta mult elocinţa profesorului, fiindcă nu era prea clară pentru ei...

Eu unul (cu toate că şi eu m-am făcut vinovat, într-o zi, de indisciplină) observam pe noul profesor poate cu mai mult dinadins decât toţi ceilalţi colegi. Acest om venea dintr-o lume specială, pe care mă trudeam s-o ghicesc şi s-o reconstitui. Profesorul nostru ne vorbea aproape tot timpul. Fraza lui era superior sintactică, muzicală şi şcolărită în şcoala elocinţei ecleziastice... Auzisem în Catedrala Sf. Iosif – vecină cu liceul nostru – câteva predici, rostite de celebri predicatori francezi. Dascălul suplinitor era din nobila lor familie. Dar trebuia să treacă vremea şi, mai cu seamă, să cunosc pe profesorul meu dincolo de orele de clasă, spre a înţelege tot norocul meu că l-am avut profesor.

Era între noi o barieră... Cei ce nu învăţaseră franţuzeşte acasă, de copii, cu mama sau guvernanta, nu îndrăzneau să se avânte în această limbă. Erau uneori mai tari, în dicţionar şi în gramatică, decât colegii cu bonă franceză, dar sfiala lor era nebiruită... Profesorul ne vorbea franţuzeşte şi trebuia să-i răspundem, la lecţie, la fel...

Cum era să ştie dascălul câte cărţi franţuzeşti am citit eu şi cât lexicon am acumulat, dacă n-am nici o deprindere şi nici un curaj practic?

Zilele treceau şi vedeam venind ceasul când şi eu voi da la tablă spectacolul lipsei mele de experienţă în întrebuinţarea limbii lui Fénelon.

Dascălul nostru ne dădea să învăţăm pe dinafară (cum se face pretutindeni) bucăţi în versuri.

Se întâmplase că, de data aceasta, aveam de învăţat scena a şasea din actul întâi din *Le Cid: „Rodrigue, as-tu du coeur?“*

Spre sfârşitul orei, profesorul cheamă la tablă pe un coleg şi-l pofteşte să recite. Dar colegul ştia prost scena aceasta şi recitarea mergea greu, ca o oaie printre mărăcini... Cu chiu, cu vai, ajunge până la:

„Et pour t'en dire encore quelque chose de plus
Plus que brave soldat, plus que grand capitaine,
C'est...“

Rodrigue răspunde:

„De grâce, achevez!“

Don Diègue dă totul pe faţă:

„Le père de Chimène“.

Sunase clopoţelul de sfârşitul orei, colegul era jalnic cu recitarea lui şi noi toţi pierdusem răbdarea.

Demonul mă împinge la o necuviinţă. Spun tare din bancă, dar adresându-mă nu profesorului, ci colegului care nu învăţase lecţia:

„De grâce, achevez!“

Ca să mă pedepsească, precum şi meritam, profesorul îmi răspunde: – *Oui, j'achève.*

Am rămas rece... Dascălul a crezut (şi avea toată dreptatea!...) că m-am adresat lui, în orice caz: şi lui, şi elevului examinat!...

Am plecat de la şcoală (era o frumoasă seară de mai) turburat şi trist de moarte. Cum am putut să jignesc pe acest om atât de distins şi atât de delicat cu noi, nevrednicii? La vreo pedeapsă, la vreo notă rea la conduită... nu mă gândeam deloc. Ştiam prea bine că noul dascăl vrea inima noastră, nu îngrozirea noastră...

Ce e de făcut? Nu pot să întârziez nici un minut! Trebuie să-i trimit o caldă şi convingătoare apologie, în limba franceză!

M-am înapoiat de la Şosea – unde mă plimbasem, agitat, pe aleile retrase – şi mi-am scris dezvinovăţirea. Ştiam unde locuieşte profesorul. Până la ora cinci, scrisoarea mea i-a sosit acasă.

Un mare părinte bisericesc, vorbind despre căderea în păcat a părinţilor noştri Adam şi Eva şi cugetând că această cădere ne-a prilejuit venirea pe pământ a Mântuitorului Iisus Christos şi toată dumnezeiasca răscumpărare de pe Golgota, ajunge să exclame: *Felix culpa!*

Infracţiunea mea din ora aceea a avut un neaşteptat şi fericit deznodământ! Mai întâi, profesorul a ajuns să constate că, în clasa lui, există un elev, care – dacă ezită să vorbească franţuzeşte – este de-o remarcabilă şi corectă bravură grafică. Iar mai pe urmă... profesorul a făcut din şcolarul petulant din anul 1897 prietenul anilor ce erau să vie...

REVERII ŞI PROIECTE LITERARE

Patriarhul Abraham a adus pe lume pe feciorul său Isaac, când era în vârstă de 100 de ani... Eu n-am aşteptat atât de mult şi, la cincizeci de ani, am dat în vileag pe *Roxana*, romanul meu întâi născut... Isaac a fost cel din urmă şi legitimul urmaş al patriarhului. Ambiţiile mele sunt mai mari. După *Roxana* vreau să mai scriu încă două romane afiliate (aşadar o trilogie): *Mă iubeşti tu, Simone?* şi *Pax.*

În aceste alcătuiri din negură şi din lumină, era firesc să fac să încapă, într-o zi, şi ceva element evreiesc. Israel şi destinele lui excepţionale prind atâta loc şi au atâta însemnătate, în viaţa mea sufletească, încât ar fi fost de mirare să nu găsească nicăieri, în Canaanul închipuirii mele, dumbrava şi corturile din Mambri.

În romanul apărut, *Roxana*, se iveşte, lângă tatăl său, bancherul Simon, fecioara Debora, o apariţie asupra căreia se opresc, stăruitoare, curiozitatea şi interpelarea: – Ce este Debora? Încotro merge această frumoasă emancipată? Este o zămislire literară propriu-zisă, sau este un simbol, cu chip de fecioară şi cu nume biblic?

Spun drept că toate aceste întrebări mă surprind şi mă descumpănesc. Nu ştiu ce să răspund. Am voit ca Debora să fie vie, sufletească şi neuitată pentru citiorii mei... Mai departe – viitorul ne va spune ce va mai fi.

Debora apare în volumul al doilea. Vom asculta atunci, din nou, inima ei, idealurile ei şi vom vedea-o trecând – sper mereu: tânără şi vie – în calea ei de eroică fiică a lui Israel.

Am văzut undeva, aievea, prototipul Deborei?... Cred că da, într-o splendidă seară de aprilie sau de mai, la Haifa, sub palmierii căminului „Herzlia"...

Trecerea mea prin Eretz-Israel nu a fost trecerea unui turist, cu rece şi universală receptivitate. Am văzut lucruri, oameni, ceruri şi mai cu seamă asaltul către ceruri al scărilor lui Iacob...

La Ain-Harod, am avut o viziune de frumuseţe şi de destăinuire literară, puternică şi zguduitoare ca o poruncă din vechile profeţii. Un roman întreg – impunător şi torid – m-a învăluit, ca fulgerul de o clipă din gura unui cuptor de uzină, în momentul plecării mele din colonie... Va trebui, cândva, în viitor, dacă Dumnezeu nu mă cheamă prea curând, să trec încă o dată prin Eretz-Israel şi prin Ain-Harod, ca să precizez şi să dezghioc, definitiv, din coastele muntelui Ghilboa, statua mea de aur şi de flacără.

Dar acest roman stă, până acum, de-abia la orizont... Privesc cu încordare şi aştept să vie, mai întâi, cortegiul Deborei.

Dar veni-va şi el, într-un an sau doi?... Ca s-o văd pe *Roxana*, la vitrină, a trebuit o dramă în câteva acte, de disperare, din partea editorului şi de exasperare din partea mea! Cui pot să povestesc toate piedicile, toate necazurile, toate durerile, toate podurile rupte, toate macazurile parcă dinadins smintite, din calea străbătută, până la aceste vreo 240 de pagini de fabulaţie articulată!...

Dar cum fac ceilalţi confraţi, cari scriu câte un roman, pe fiecare an?... Domnul ştie! Este secretul lor şi sunt trist că nu-l cunosc şi eu.

Spunea, odinioară, Émile Zola, nu mai ştiu în ce pagină de spovedanie şi de amărăciune profesională: „Cât de mult fericesc pe aceşti maeştri ai condeiului cari zămislesc opera lor în augustă seninătate!... Fiecare pagină pogoară fericită fără dureri şi fără pete. Fiecare pagină e un zâmbet al lui Zeus... Eu (zicea sărmanul Zola): nasc cu forcepsul!..."

Iar altcineva, de pe lângă noi, un titan al visului şi al nenorocului, scria aceste stihuri, în care m-am îmbrăcat şi mă îmbrac şi eu, de atâtea ori, ca în propriul meu costum de ocnă!...

> „De ce pana mea rămâne în cerneală, mă întrebi?
> De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi?...
>
> . . . .
>
> Dacă tu ştiai problema astei vieţi cu care lupt,
> Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt!"

ROUET DE CÉRESNES

El este profesorul francez de acum o săptămână. S-a întâmplat ca tocmai el – apărut în penultimul an al epocei mele şcolare – să fie unul dintre dascălii cu înrâurire, prelungă şi hotărâtoare, asupra simţirii şi convingerilor mele de mai târziu.

Rouet de Céresnes era bun prieten cu Ioan C. Georgian. Într-o zi, profesorul de istorie ne-a atras luarea-aminte asupra colegului său francez, de curând sosit la liceul nostru şi ne-a îndemnat puternic să profităm de stagiul lui la catedra de limba franceză.

După incidentul istorisit deunăzi, lucrurile au mers normal. Am urmărit, concentrat şi pocăit, pe omul care ştiuse – fără nici un gest de autoritate, fără nici un fel de supărare manifestă – să mă facă să simt că am greşit şi am căutat, cu puterile mele de atunci, să descifrez psihologia lui. Întru aceasta stătea şi puterea, şi inferioritatea mea... Fiecare profesor, pentru mine, era deocamdată o problemă propusă spre intimă dezlegare. Câtă vreme nu izbutisem să ajung la o concluzie mulţumitoare, eram ca şi strein de clasă şi solidaritatea mea cu dascălul investigat şi cu lecţiile ei era numai exterioară...

Mă interesa şi mă urmărea Rouet de Céresnes cu sobra sa eleganţă personală. Unde învăţase el să-şi ţină mâinile, pieptul, capul, cu atâta frumoasă şi discretă ştiinţă de înfăţişare? Unde erau maeştrii şi cari erau modelele onctuoasei lui elocinţe?...

Profesorul nostru se mărginea, cu severitate, la obiectul obligatoriu, la ortografia, la gramatica şi la sintaxa franceză. Dar prin această cortină – ca printr-o perdea de glicine – pândeam pe insul intelectual, pe omul de precisă concepţiune creştină, care simţeam că este Rouet de Céresnes.

Dar dascălul de franţuzeşte a rămas sfielnic şi închis până la urmă... De-abia dacă, uneori, din elogiul literar al lui Fénelon sau al lui Chateaubriand puteam să urc până la obârşiile creştine, din cari pogora unda elogioasă...

Rouet de Céresnes a fost unul dintre acei puţini oameni providenţiali, cari, în viaţa şi în vremea mea, au contribuit la consolidarea mea evanghelică. Am întâlnit atâţia oameni inteligenţi, învăţaţi, darwinişti, marxişti, filosofi!... Am urmărit pe Dobrogeanu-Gherea şi pe Titu Maiorescu. Am ascultat pe C. Dimitrescu-Iaşi şi pe Mihail Caloianu. Am stat zile întregi de vorbă cu Constantin Stere şi cu G. Ibrăileanu.

Zadarnic! Toată înţelepciunea acestora şi tot prestigiul sistemelor predicate nu supravieţuiau farmecului zilei de întâlnire sau de şcoală. Şi dimpotrivă: am păstrat şi am asimilat tot ce a fost destăinuire, atitudine sufletească, mişcare lăuntrică, avânt, gest şi frumuseţe creştină – mai cu seamă de la aceşti puţini dascăli creştini din şcoala mea profană dintre 12 şi 19 ani.

Am rămas elevul şi admiratorul lui Rouet de Céresnes, timp de peste trei decenii. L-am văzut cucernic şi anonim, lângă coreligionarii săi catolici ascultând Sfânta Liturghie latină. L-am auzit, la el acasă, vorbind înţelept şi măsurat – cu incomparabilă măsură a înţelepciunei creştine – despre oameni şi despre lucruri. Am avut rara mulţumire să binecuvântez, preoţeşte, masa atingător oferită de fostul dascăl, ucenicului, intrat târziu în slujba Mântuitorului.

Elevii scumpului meu maestru umplu astăzi ţara românească şi ocupă – cei mai mulţi – locuri şi dregătorii importante. Sunt sigur că mulţi dintre ei aşteaptă să le dau pe faţă: mai trăieşte sau nu mai trăieşte Rouet de Céresnes?...

O, iubiţi prieteni, lăsaţi-mă să vă spun cu dojană: trăieşte şi azi. E încă lucid şi sănătos. Vorbeşte aceeaşi franţuzească magistrală. Lucrează neîncetat şi adună sutele de caiete şi de opuscule pe cari le cunoaşteţi. Dar nu-l mai vede nimeni, fiindcă – uitat de foştii şi de bogaţii săi elevi, rar cercetat de câţiva şcolari din recoltele de azi – profesorul nostru trăieşte în dealul Filaretului dincolo de linia ferată Bucureşti–Giurgiu.

Uitat, sărac, exilat, prin deriziune, în *Câmpul veseliei*, Rouet de Céresnes e aceeaşi personalitate cumpănită, optimistă, laborioasă şi perfect creştinească pe care am cunoscut-o acum treizeci şi trei de ani. Neapărat, este un fiu al rasei sale, este un frate al lui *Colas Breugnon!* Dar mai este la mijloc şi altceva. Este energia sufletească a celui ce aşteaptă – pe garanţia Sf. Apostol Pavel – marea taină a eliberării noastre şi a încetăţenirii în corturile cele vecinice. Este măreaţa pogorâre, spre seara plină de biruitori luceferi, a celui ce se ştie una cu biserica lui Iisus Christos şi legitim moştenitor al făgăduinţelor *Sfintei Evanghelii*!

Cât suntem de departe, sufleteşte, de singuraticul şi firavul dascăl din viziunea tristului Eminescu!...

> „Fericeasă-l scriitorii, toată lumea recunoască-l...
> Ce-o să aibă din acestea pentru el, bătrânul dascăl?...
> Nemurire, se va zice. Este drept că viaţa-ntreagă,
> Ca şi iedera de-un arbor, de-o idee i se leagă..."

Nemurire, spunem şi noi. Dar nu nemurirea Academiei şi a Panteonului... Nemurirea proclamată de Acela care a scris în veacuri şi în inimile noastre.

„Eu sunt învierea şi viaţa; cel ce crede în Mine va fi viu, chiar dacă va muri! (*Ioan,* 11, 25).

CÂŢIVA PROFESORI DE MATEMATICĂ

Am avut nenorocul să încep prost acest studiu. Cel ce m-a învăţat cele patru operaţiuni cu numere întregi era un biet seminarist, care nici nu auzise măcar de numele Pedagogiei. Profesorul de matematică din cursul liceal inferior era un om inteligent, dar era matematician din întâmplare. Putea să fie, mai nimerit, profesor de latineşte, sau de istorie. În cursul superior am dat peste un specialist, dar era prea târziu... Acest specialist era numai pentru elevi cu dispoziţii analoage.

Constantin Dumitrescu, dascălul nostru, trecea drept un uriaş în meseria lui. Pentru mine erau de nepătruns şi el, şi obiectul dăscăliei lui. Am mers şchiopătând grav, din clasă în clasă. Dacă nu aş fi avut mica mea faimă de elev dăruit în cele literare, n-aş mai fi ajuns niciodată la bacalaureat.

Nepriceperea mea deznădăjduită (ce să mai învăţ, dacă nu înţeleg nimic!...) se întâlneau dezastruos cu ciudăţia personajului care ne propunea ştiinţa lui Pascal.

Impresionabil şi absurd, eu când nu puteam să descurc psihologia unui profesor făceam din el un buştean trântit în poteca materiei pe care ne-o preda... La un dascăl neînţeles, bizar sau respingător nu puteam să învăţ decât de frică.

Profesorul nostru agrava, pentru mine, înfricoşatele taine ale algebrei, prin tainele persoanei proprii. Ce se petrecea în sufletul acestui om?

Ca exterior, Constantin Dumitrescu era scurt, rotund şi consistent, ca un trunchi de con. La cap, era aspru, sferic şi ţepos. Nu râdea decât foarte rar. Eu unul nu l-am văzut râzând niciodată. Când râdea, spuneau martorii, avea un hohot sinistru. Explicările lui la tablă erau fără greşeală, impersonale şi huruitoare, ca funcţiunea unei vânturători sau (aş zice azi) a unui automobil. Acoperea tabla de formule, o ştergea, iar o umplea..., probabil spre extazul amicilor mei Sterian Ioan şi Duca G. Ioan, premianţii clasei, dar spre confuziunea şi deznădejdea mea.

Ciudata mea nelinişte în faţa acestui om a avut, în curând, o tristă justificare. C. Dumitrescu era, pe nevăzute şi sufleteşte, cucerit de insinuările alienaţiei. Sinistra pasăre a întunericului bătea din aripi la gratiile minţii bietului dascăl. Şi ceea ce impresiona şi intimida pe elevul cu stranie simţire era acest fâlfâit subtil, nebănuit de ceilalţi camarazi.

Am avut durerea să privim mai multe lecţii în şir semnele dezagregării declarate. Uneori, C. Dumitrescu se plimba prin clasă toată ora, nu făcea apelul, nu examina pe nimeni şi ne făcea impresia că ascultă – surâzător şi mulţumit – destăinuirile cosmogonice ale unui interlocutor din altă lume. Alienaţia lui se complica cu filosofie, cu matematică şi mai ales cu astronomie...

A fost mare greutate, pentru autorităţile şcolare şi poliţieneşti, până l-au scos din obişnuinţele lui de pendul didactic... Sărman şi altădată excelent pendul! acum oscila în nebunie şi în neant.

Ne-a venit, în locul lui, o celebritate dăscălească, plecată cu câţiva ani mai-nainte, chiar de la Liceul „Sf. Sava", profesorul Mirescu, autor de manuale didactice şi acum stâlp al Liceului „Lazăr". A stat cu noi numai câteva luni. Era tot din familia lui C. Dumitrescu, gros, trunchiat şi imperativ. Mai târziu, când am cunoscut pe popularul scriitor N.D. Popescu, am constatat, surprins, că semăna cu Mirescu, ca un frate cu frati-său.

La dascălul Mirescu, am învăţat de nevoie şi de frică. Dar nota bună luată la trigonometrie era un pai aruncat, cu chip de pod, peste o prăpastie!

Trebuia să mă despart de acest studiu pe care îl priveam, din cărţile lui Camille Flammarion, cu fiorii misterului şi ai dorului interplanetar, fără să fi cunoscut nici o clipă de prietenie şi de intimitate!...

Nu! trebuia să fie într-altfel. În anul cel din urmă de liceu, pe vremea aceea, elevii învăţau cosmografia. Ne-a venit profesor un tânăr cu un chip simpatic, inteligent şi trandafiriu. Presupun că de-abia îşi luase licenţa în matematici. În orice caz, dacă mai ţin minte, era încă în Şcoala Normală superioară (o foarte bună instituţie a acelor zile fericite).

Ce puteam să mai aştept eu – nenorocit paria, oprit definitiv să calc în pagodele Numărului – de la acest ucenic, subţiratic şi vioi?

Totuşi, am trăit minunea, la capătul atâtor ani de deznădejde matematică şi de intimă renunţare! Profesorul cel tânăr a fost în stare să mă facă şi pe mine să pricep lecţiile de cosmografie şi să-l urmăresc, cu viu interes, în demonstraţiile lui cu creta.

Domnul Nicolaescu – pe unde o fi, Dumnezeu să-i dea sănătate! – m-a făcut să revizuiesc procesul meu de conştiinţă şi să cred că nulitatea mea, în ce priveşte matematicile, ar fi putut să fie discutată.

Acest dascăl de ultima oră m-a învăţat adevărul capital, că, în anii noştri de ucenicie, obiectul predat este de-a pururi secundar, iar marea cestiune, partea uriaşă: este profesorul care predă.

Toate sunt bune, toate sunt clare, toate sunt lesnicioase şi fericite, la studiul cel mai posac şi mai abstract, dacă magistrul de pe catedră are, de la Dumnezeu, puterea să îmbrace, în logică şi în primăvară, tainele ştiinţei sale.

NOTE

„BIBLIA“ ÎN ROMÂNEŞTE

A apărut în *Lumina*, 29 iulie 1918, p.1.

LEVIŢII

A apărut în *Renaşterea*, 25 august 1918, p. 1.

ÎN JURUL UNEI BROŞURI

A apărut în *Curierul israelit,* 20 septembrie 1918, p.1.

LUNG E DRUMUL, LUNG ŞI GREU...

A apărut în *Mântuirea*, an. I, nr. 101, 29 mai 1919, p. 1.

BARBU NEMŢEANU

A apărut în *Lumea evree,* an. I, nr. 10, 14 iunie 1919, p. 6.

UNUI RABIN PRIETEN

A apărut în *Mântuirea,* an. I, nr. 124, 21 iunie 1919, p. 1.

MANASSE (I)

A apărut în *Mântuirea*, an. I, nr. 138, 7 iulie 1919, p. 1.

MANASSE (II)

A apărut în *Mântuirea*, an. I, nr. 142, 9 iulie 1919, p. 1.

MANASSE (III)

A apărut în *Mântuirea*, an. I, nr. 145, 12 iulie 1919, p. 1.

MANASSE (IV)

A apărut în *Mântuirea*, an. I, nr. 150, 17 iulie 1919, p. 1.

MANASSE (V)

A apărut în *Mântuirea,* an. I, nr. 170, 7 august 1919, p. 1.

MANASSE (VI)

A apărut în *Mântuirea*, an. I, nr. 177, 14 august 1919, p. 1.

UN CURAJ LĂUDABIL

A apărut în *Mântuirea*, an. I, nr. 178, 15 august 1919, p. 1.

TALENTE NOI

A apărut în *Chemarea*, an. II, nr. 121, 15 august 1919, p. 1.

VLĂDICA ANTIM

A apărut în *Chemarea*, an. II, nr. 195, 18 septembrie 1919, p. 1.

GHETTO CULTURAL (I)

A apărut în *Mântuirea*, an. I, nr. 213, 19 septembrie 1919, p. 1.

GHETTO CULTURAL (II)

A apărut în *Mântuirea*, an. I, nr. 222, 30 septembrie 1919, p. 1.

GHETTO CULTURAL (III)

A apărut cu *Mântuirea*, an. I, nr. 226, 3 octombrie 1919, p. 1.

GHETTO CULTURAL (IV)

A apărut în *Mântuirea*, an. I, nr. 232, 10 octombrie 1919, p. 1.

VLAICU VODĂ

A apărut în *Cuvântul liber*, an. I, nr. 7, 5 octombrie 1919, p. 8.

SILUETE DE O CLIPĂ (XI)

A apărut în *Socialismul*, nr. 241, 3 noiembrie 1919, p. 2.

„ORI TE POARTĂ CUM ȚI-E VORBA,
ORI VORBEȘTE CUM ȚI-E PORTUL"

A apărut în *Mântuirea*, an. I, nr. 266, 16 noiembrie 1919, p. 1.

LA O PARTE, CAMARADE!

A apărut în *Lumea nouă*, an. I, nr. 9, 24 noiembrie 1919, p. 2

„VINO CU MINE-N ȚINTIRIM"

A apărut în *Cuvântul liber*, an. I, nr. 15, 30 noiembrie 1919, p. 4.

ÎL ÎNVINUIȚI PE NEDREPT

A apărut în *Clopotul*, 3 decembrie 1919, p. 1.

PETRECERI INTELECTUALE

A apărut în *Mântuirea*, an. I, nr. 285, 5 decembrie 1919, p. 1.

ALEXANDRU VLAHUȚĂ

A apărut în *Lumea nouă*, an. I, nr. 20, 8 decembrie 1919, p. 1.

SLAVICI STĂ LA MÂNĂSTIRE

A apărut în *Avântul*, an. I, nr. 39, 12 decembrie 1919, p. 1.

GLUMA PROASTĂ CONTINUĂ

A apărut în *Mântuirea*, an. I, nr. 294, 14 decembrie 1919, p. 1.

AUTOMOBILELE

A apărut în *Lumea nouă*, an. I, nr. 27, 15 decembrie 1919, p. 1.

ÎNCEPUTURILE LUI IACOB

A apărut în *Mântuirea*, an. I, nr. 307, 20 decembrie 1919, p. 1.

BUCUREȘTII, ÎNTRE TOAMNĂ ȘI IARNĂ

A apărut în *Socialismul*, an. IX, nr. 287, 22 decembrie 1919, p. 1.

DINCOLO DE CARPAȚI

A apărut în *Avântul*, an. I, nr. 55, 29 decembrie 1919, p. 1.

TUDOR ARGHEZI

A apărut în *Chemarea*, an. II, nr. 254, 30 decembrie 1919, p. 1.

QUANTUM MUTATUS AB ILLO!

A apărut în *Curentul nou*, 14 martie 1920, p. 104.

„UNDE TE TREZEȘTI? ÎN ARMENIA?"

A apărut în *Cuvântul liber*, an. I, nr. 30, 28 martie 1920, p. 5.

ION AGÂRBICEANU: „POPA MAN"

A apărut în *Luceafărul*, an. XV, nr. 6–7, aprilie 1920, p. 99.

ALEXANDRU MACEDONSKI

A apărut în *Cuvântul liber*, an. I, nr. 32, 11 aprilie 1920, p. 6.

UN COLEG

A apărut în *Cuvântul liber*, an. I, nr. 33, 25 mai 1920, p. 1.

ÎNMORMÂNTAREA LUI D. TELEOR

A apărut în *Luceafărul*, nr. 8–9, 1920, p. 123.

„FERICEASĂ-L SCRIITORII, TOATĂ LUMEA RECUNOASCĂ-L!“

A apărut în *Hiena*, an. II, nr. 12–13, 12 septembrie 1920, p. 12.

RĂSPUNS LA ÎNTREBAREA A PATRA

A apărut în *Luptătorul*, an. I, nr. 85, 23 septembrie 1920, p. 1.

„ET PROPE ERAT PASCHA“

A apărut în *Luceafărul*, nr. 6–7, 1920, p. 73.

AMINTIRI DESPRE VLAHUȚĂ

A apărut în *Lamura*, an. II, nr. 2, noiembrie 1920, p. 87.

„ADEVĂRUL LITERAR“ DE ALTĂDATĂ

A apărut în *Adevărul literar și artistic*, an. I, nr. 1, 28 noiembrie 1920, p. 1.

CE SĂ-I MAI CEREM LUI MOȘ CRĂCIUN?

A apărut în *Luptătorul*, an. II, nr. 167, 7 ianuarie 1921, p. 1.

O UMBRĂ ȘI UN NUME

A apărut în *Luptătorul*, an. II, nr. 244, 13 aprilie 1921, p. 1

„SONATA UMBRELOR“ DE A. DOMINIC

A apărut în *Viața românească*, an. XIII, nr. 5, mai 1921, p. 275.

D.D.PĂTRĂȘCANU: „DOMNU' NAE“

A apărut în *Viața românească*, an. XIII, nr. 5, mai 1921, p. 291.

TRAIAN DEMETRESCU

A apărut în *Adevărul literar și artistic*, an. II, nr. 24, 8 mai 1921, p. 1.

DE CE STĂ ÎNCHISĂ BISERICA RUSEASCĂ?

A apărut în *Luptătorul*, an. II, nr. 272, 19 mai 1921, p. 1.

UN BINEFĂCĂTOR AL NEAMULUI ROMÂNESC

A apărut în *Mântuirea*, an. III, nr. 733, 15 iunie 1921, p. 1.

LABOR IMPROBUS...

A apărut în *Luptătorul*, an. II, nr. 293, 16 iunie 1921, p. 3.

CÂND VA FI GATA TRADUCEREA „BIBLIEI“

A apărut în *Mântuirea*, an. III, nr. 737, 19 iunie 1921, p. 1.

CÂNTĂREȚUL DIN COPILĂRIE

A apărut în *Adevărul literar și artistic*, an. II, nr. 30, 19 iunie 1921, p. 1.

UN VENIAMIN CUTEZĂTOR

A apărut în *Adevărul literar și artistic*, an. II, nr. 31, 26 iunie 1921, p. 1.

POVESTEA LUI OIȘIE

A apărut în *Mântuirea*, an. III, nr. 755, 10 iulie 1921, p. 1.

NOUĂ, DIN LUNA LUI AB

A apărut în *Mântuirea*, an. III, nr. 786, 15 august 1921, p. 1.

DIN PRAGUL ANULUI NOU

A apărut în *Mântuirea*, an. III, nr. 829, 4 octombrie 1921, p. 1.

SĂRBĂTOAREA COLIBELOR

A apărut în *Mântuirea*, an. III, nr. 839, 19 octombrie 1921, p. 1.

O DATĂ NOUĂ ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ

A apărut în *Mântuirea*, an. III, nr. 856, 7 noiembrie 1921, p. 1.

UN EPILOG RAR DIN CALE-AFARĂ

A apărut în *Dimineața*, an. XIX, nr. 5489, 15 ianuarie 1922, p. 3.

CHAMIȘA-ASAR

A apărut în *Mântuirea*, an. III, nr. 936, 17 februarie 1922, p. 1.

UN CUVÂNT DIN PROFEŢI

A apărut în *Mântuirea*, an. IV, nr. 952, 8 martie 1922, p. 1.

UN ZIAR AMERICAN
(„THE NEW YORK TIMES“)

A apărut în *Dimineaţa*, an. XIX, nr. 5533, 10 martie 1922, p. 1.

SUB VREMURI

A apărut în *Luptătorul*, an. III, nr. 519, 13 martie 1922, p. 1.

UN PRIETEN AL LUI ACHAD HAAM

A apărut în *Mântuirea*, an. IV, nr. 968, 25 martie 1922, p. 1.

DUPĂ ZECE ANI

A apărut în *Adevărul literar şi artistic*, an. III, nr. 81, 11 iunie 1922, p. 1.

DRAGOSTEA DE ÎNVĂŢĂTURĂ

A apărut în *Dimineaţa*, an. XIX, nr. 5612, 19 iunie 1922, p. 3.

PĂRERI DIN ALTE VREMURI

A apărut în *Adevărul literar şi artistic*, an. IV, nr. 135, 24 iunie 1923, p. 1.

SILVAN-BECESCU A MURIT!

A apărut în *Adevărul literar şi artistic*, an. V, nr. 174, 6 aprilie 1924, p. 3.

ÎNTÂIUL CONGRES AL MISIONARILOR ORTODOCŞI ROMÂNI

A apărut în *Crucea*, an. II, nr. 5–7, 1 mai–1 iunie 1924, p. 3.

UN CONŞCOLAR AL LUI EMINESCU

A apărut în *Adevărul literar şi artistic*, an. V, nr. 184, 15 iunie 1924, p. 3.

AMĂRĂCIUNE ÎNDREPTĂŢITĂ

A apărut în *Crucea*, an. II, nr. 10–11, 1–15 septembrie 1924, p. 11.

PATRIARHUL DAMIANOS

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXI, nr. 6423, 28 septembrie 1924, p. 3.

UN CĂMIN PREOŢESC

A apărut în *Crucea*, an. II, nr. 18–19, 1–15 ianuarie 1925, p. 1.

SCRISOARE UNUI AMIC NECUNOSCUT
(DE PE ŢĂRMUL DUNĂRII)

A apărut în *Adevărul literar şi artistic*, an. VI, nr. 240, 26 iulie 1925, p. 4.

CUVÂNT ROSTIT LA ÎNMORMÂNTAREA LUI IOAN SLAVICI

A apărut în *Adevărul literar şi artistic*, an. VI, nr. 247, 30 august 1925, p. 1.

CIUDAT, PÂNĂ LA URMĂ

A apărut în *Lumea*, an. II, nr. 44, 13 decembrie 1925, p. 6.

CÂND STĂM ŞI NE GÂNDIM LA ZILE MARI...

A apărut în *Crucea*, an. III, nr. 23, 25 decembrie 1925, p. 1.

PRIN ŢARĂ ŞI MAI DEPARTE (NOTE ŞI ETAPE).
CUVÂNT DE INTRODUCERE

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7011, 6 iunie 1926, p. 1.

ÎN AJUNUL ZILEI DE SF. GHEORGHE, 1925

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7012, 7 iunie 1926, p. 1.

DE LA CURTICI LA BUDAPESTA

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7014, 9 iunie 1926, p. 1.

CU VAPORUL LA VISEGRAD

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7015, 10 iunie 1926, p. 1.

SUB CETATEA LUI MATIAŞ CORVINUL

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7018, 11 iunie 1926, p. 1.

VIAŢĂ CHINOVIALĂ

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7017, 12 iunie 1926, p. 1.

O DUMINICĂ ÎNTRE CONGRESIŞTI

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7018, 13 iunie 1926, p. 1.

SOCOTELILE BUNE FAC PE BUNII PRIETENI

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7019, 14 iunie 1926, p. 1.

CONFERINŢELE MELE

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7021, 16 iunie 1926, p. 1.

DINCOLO DE VILA „COTTAGE“
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7022, 17 iunie 1926, p. 1.

ÎN CUIBUL VULTURILOR DEFUNCŢI
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7023, 18 iunie 1926, p. 1.

LA SERATA ROMÂNEASCĂ
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7024, 19 iunie 1926, p. 1.

A DOUA OARĂ LA BUDAPESTA
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7025, 20 iunie 1926, p. 1.

UN CEAS, CA SĂ VEZI MII DE TABLOURI
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7026, 21 iunie 1926, p. 1.

ÎN CEASUL DESPĂRŢIRII
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7027, 23 iunie 1926, p. 1.

PATRIAE DULCIA ARVA!...
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7028, 24 iunie 1926, p. 1.

IARĂŞI PROFET ÎN ŢARA PROPRIE!
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7029, 25 iunie 1926, p. 1.

PRIN VLAŞCA, SPRE TELEORMAN
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7030, 26 iunie 1926, p. 1.

ÎN JUDEŢUL DE OBÂRŞIE
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7031, 27 iunie 1926, p. 1.

DUMINICĂ, 17 MAI
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7033, 28 iunie 1926, p. 1.

LA IAŞI
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7035, 30 iunie 1926, p. 1.

ÎN REDACŢIA „VIEŢII ROMÂNEŞTI“
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7036, 1 iulie 1926, p. 1.

„SE CUVINE A FACE BINE SÂMBĂTA“
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7037, 2 iulie 1926, p. 1.

SE CUVINE A FACE BINELE ŞI ÎN ZI DE LUCRU!
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7038, 3 iulie 1926, p. 1.

LA SEMINARUL „VENIAMIN“
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7043, 8 iulie 1926, p. 1.

UN SAT CU ŞCOALĂ SECUNDARĂ
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7044, 9 iulie 1926, p. 1.

SILUETA MÂNĂSTIREI AGAFTON
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7045, 10 iulie 1926, p. 1.

PE MELAGURILE LUI CREANGĂ
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7046, 11 iulie 1926, p. 1.

LA BORSEC
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7047, 12 iulie 1926, p. 1.

DE LA BORSEC LA REGHINUL SĂSESC
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7049, 14 iulie 1926, p. 1.

DE LA REGHIN LA MEDIAŞ
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7050, 15 iulie 1926, p. 1.

DE LA MEDIAŞ LA CĂLIMĂNEŞTI
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7051, 16 iulie 1926, p. 1.

ÎN CASA LUI TEVIK
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7053, 18 iulie 1926, p. 1.

ÎNTRE CALLATIS ŞI MANGALIA
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7054, 19 iulie 1926, p. 1.

PER PEDES APOSTOLORUM!
A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7056, 21 iulie 1926, p. 1.

PE ŢĂRMUL SINGURATIC

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7057, 22 iulie 1926, p. 1.

O ETAPĂ CERNITĂ

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7058, 23 iulie 1926, p. 1.

LA SCHITUL BRAZI

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7059, 24 iulie 1926, p. 1.

LA CERNĂUŢI, DUPĂ 16 ANI

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7060, 25 iulie 1926, p. 1.

GÂNDUL NOSTRU CEL DE TOATE ZILELE

A apărut *Adevărul literar şi artistic*, an. VII, nr. 294, 25 iulie 1926, p. 5.

ETAPE DIN TRECUT

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7061, 26 iulie 1926, p. 1.

„IATĂ, NE SUIM ÎN IERUSALIM“

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXII, nr. 7063, 28 iulie 1926, p. 1.

ACUM UN AN CÂND A VENIT PANAIT ISTRATI

A apărut în *Vlăsia*, an. I, nr. 5, 9 noiembrie 1926, p. 92.

CUM TREBUIE PRIVITĂ „SF. SCRIPTURĂ“ DIN PUNCT DE VEDERE ORTODOX

A apărut în *Glasul monahilor*, an. IV, nr. 56, 28 noiembrie 1926, p. 1.

LA SCHITUL BRAZI

A apărut în *Adevărul literar şi artistic*, an. IX, nr. 398, 22 iulie 1928, p. 1.

DE PE TREPTELE PALATELOR IRODIANE

A apărut în *Adam*, an. I, nr. 1, 15 aprilie 1929, p. 1.

ÎMPĂRĂŢIA LIMITROFĂ

A apărut în *Universul literar*, an. XLV, nr. 31, 28 iulie 1929, p. 485.

CEL CE M-A ÎNVĂŢAT SĂ CITESC ŞI SĂ SCRIU

A apărut în *Adevărul literar şi artistic*, an. IX, nr. 452, 4 august 1929, p. 1.

GALERIA DASCĂLILOR MEI

A apărut în *Adevărul literar şi artistic*, an. IX, nr. 452, 4 august 1929, p. 1.

CORABIA – DEBUTUL VILEGIATURILOR MELE

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXV, nr. 8137, 12 august 1929, p. 9.

DEBORA KALVARIŢKI

A apărut în *Adam*, an. I, nr. 6, 19 august 1929, p. 9.

LA CASTELUL IULIA HASDEU

A apărut în *Universul literar*, an. XLV, nr. 41, 6 octombrie 1929, p. 645.

DASCĂLUL MEU DE RELIGIE

A apărut în *Universul*, an. XLVIII, nr. 38, 17 februarie 1930, p. 3.

MAESTRUL DE MUZICĂ

A apărut în *Universul*, an. XLVIII, nr. 56, 10 martie 1930, p. 3.

TĂNASE TĂNĂSESCU

A apărut în *Universul*, an. XLVIII, nr. 62, 17 martie 1930, p. 3.

IARĂŞI ŞI IARĂŞI...

A apărut în *Adevărul literar şi artistic*, an. IX, nr. 435, 23 martie 1930, p. 2.

PRIMUL PROFESOR DE LATINEŞTE

A apărut în *Universul*, an. XLVIII, nr. 74, 31 martie 1930, p. 3.

DUPĂ MOARTEA LORDULUI

A apărut în *Adam*, an. I, nr. 19, 1 aprilie 1930, p. 2.

AL DOILEA PROFESOR DE LIMBA GREACĂ

A apărut în *Universul*, an. XLVIII, nr. 80, 7 aprilie 1930, p. 3.

IOAN C. GEORGIAN

A apărut în *Universul*, an XLVIII, nr. 100, 5 mai 1930, p. 3.

MAESTRUL DE CALIGRAFIE ŞI DESEN

A apărut în *Dimineaţa*, an. XXVI, nr. 8560, 19 octombrie 1930, p. 1.

PRIMUL PROFESOR DE LIMBA ROMÂNĂ

A apărut în *Dimineața*, an. XXVI, nr. 8566, 27 octombrie 1930, p. 1.

PROFESORUL DE LIMBA GERMANĂ

A apărut în *Dimineața*, an. XXVI, nr. 8574, 3 noiembrie 1930, p. 2.

AL DOILEA PROFESOR DE ISTORIE

A apărut în *Dimineața*, an. XXVI, nr. 8581, 10 noiembrie 1930, p. 1.

GHEORGHE PITIȘ

A apărut în *Dimineața*, an. XXVI, nr. 8588, 17 noiembrie 1930, p. 1.

PROFESORUL DE HIGIENĂ

A apărut în *Dimineața*, an. XXVI, nr. 8595, 24 noiembrie 1930, p. 1

BONIFACIU FLORESCU

A apărut în *Dimineața*, an. XXVI, nr. 8602, 1 decembrie 1930, p. 1.

PROFESORUL FRANCEZ

A apărut în *Dimineața*, an. XXVI, nr. 8609, 8 decembrie 1930, p. 1.

REVERII ȘI PROIECTE LITERARE

A apărut în *Adam*, an. II, nr. 11, 15 decembrie 1930, p. 1.

ROUET DE CÉRESNES

A apărut în *Dimineața*, an. XXVI, nr. 8616, 15 decembrie 1930, p. 1.

CÂȚIVA PROFESORI DE MATEMATICĂ

A apărut în *Dimineața*, an. XXVI, nr. 8623, 22 decembrie 1930, p. 1.

CUPRINS

Notă la volumul al IX-lea 5

„Biblia" în românește 9 (383)
Leviții 11 (383)
În jurul unei broșuri 15 (383)
Lung e drumul, lung și greu 17 (383)
Barbu Nemțeanu 19 (383)
Unui rabin prieten 21 (383)
Mannasse (I) 24 (383)
Manasse (II) 26 (383)
Manasse (III) 28 (383)
Manasse (IV) 31 (383)
Manasse (V) 33 (383)
Manasse (VI) 35 (384)
Un curaj lăudabil 38 (384)
Talente noi 40 (384)
Vlădica Antim 43 (384)
Ghetto cultural (I) 45 (384)
Ghetto cultural (II) 48 (384)
Ghetto cultural (III) 50 (384)
Ghetto cultural (IV) 52 (384)
Vlaicu Vodă 54 (384)
Siluete de o clipă (XI) 57 (384)
„Ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e portul" 59 (384)
La o parte, camarade! 62 (384)
„Vino cu mine-n țintirim" 64 (384)
Îl învinuiți pe nedrept 66 (385)
Petreceri intelectuale 69 (385)
Alexandru Vlahuță 71 (385)
Slavici stă la mânăstire! 73 (385)
Gluma proastă continuă 76 (385)
Automobilele 79 (385)
Începuturile lui Iacob 81 (385)
Bucureștii, între toamnă și iarnă 83 (385)
Dincolo de Carpați 86 (385)

Tudor Arghezi ... 88 (385)
Quantum mutatus ab illo! ... 90 (385)
„Unde te trezeşti? În Armenia?“ ... 93 (385)
Ion Agâbiceanu: „Popa Man“ ... 95 (385)
Alexandru Macedonski ... 99 (386)
Un coleg ... 102 (386)
Înmormântarea lui D. Teleor ... 104 (386)
„Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l!“ ... 105 (386)
Răspuns la întrebarea a patra ... 107 (386)
„Et prope erat Pascha“ ... 109 (386)
Amintiri despre Vlahuţă ... 112 (386)
„Adevărul literar“ de altădată ... 115 (386)
Ce să-i mai cerem lui Moş Crăciun? ... 118 (386)
O umbră şi un nume ... 120 (386)
„Sonata umbrelor“ de A. Dominic ... 122 (386)
D.D. Pătrăşcanu: „Domnu' Nae“ ... 126 (386)
Traian Demetrescu ... 129 (386)
De ce stă închisă biserica rusească? ... 131 (387)
Un binefăcător al neamului românesc ... 133 (387)
Labor improbus ... 134 (387)
Când va fi gata traducerea „Bibliei“ ... 137 (387)
Cântăreţul din copilărie ... 139 (387)
Un Veniamin cutezător ... 142 (387)
Povestea lui Oişie ... 146 (387)
Nouă, din luna Ab ... 149 (387)
Din pragul Anului Nou ... 151 (387)
Sărbătoarea colibelor ... 153 (387)
O dată nouă în istoria universală ... 155 (387)
Un epilog rar din cale-afară ... 157 (387)
Chamişa-Asar ... 159 (387)
Un cuvânt din profeţi ... 161 (388)
Un ziar american („The New York Times“) ... 163 (388)
Sub vremuri ... 165 (388)
Un prieten al lui Achad Haam ... 167 (388)
După zece ani ... 170 (388)
Dragostea de învăţătură ... 171 (388)
Păreri din alte vremuri (îngăduite ca literatură) ... 173 (388)
Silvan-Becescu a murit! ... 175 (388)
Întâiul congres al misionarilor ortodocşi români ... 179 (388)
Un conşcolar al lui Eminescu ... 181 (388)
Amărăciune îndreptăţită ... 184 (388)
Patriarhul Damianos ... 186 (388)
Un cămin preoţesc ... 188 (388)
Scrisoare unui amic necunoscut (de pe ţărmul Dunării) ... 191 (389)
Cuvânt rostit la înmomântarea lui Ioan Slavici ... 193 (389)

Ciudat, până la urmă ... 194 (389)
Când stăm şi ne gândim la zile mari ... 198 (389)
Prin ţară şi mai departe. Cuvânt de introducere ... 200 (389)
În ajunul zilei de Sf. Gheorghe, 1925 ... 203 (389)
De la Curtici la Budapesta ... 205 (389)
Cu vaporul la Visegrad ... 208 (389)
Sub cetatea lui Matiaş Corvinul ... 210 (389)
Viaţă chinovială ... 212 (389)
O duminică între congresişti ... 215 (389)
Socotelile bune fac pe bunii prieteni ... 217 (389)
Conferinţele mele ... 219 (389)
Dincolo de vila „Cottage“ ... 222 (390)
În cuibul vulturilor defuncţi ... 225 (390)
La serata românească ... 228 (390)
A doua oară la Budapesta ... 230 (390)
Un ceas, ca să vezi câteva mii de tablouri ... 232 (390)
În ceasul despărţirii ... 234 (390)
Patriae dulcia arva! ... 237 (390)
Iarăşi profet în ţara proprie! ... 239 (390)
Prin Vlaşca, spre Teleorman ... 242 (390)
În judeţul de obârşie ... 244 (390)
Duminică, 17 mai ... 246 (390)
La Iaşi ... 249 (390)
În redacţia „Vieţii româneşti“ ... 251 (390)
„Se cuvine a face bine sâmbăta“ ... 254 (391)
Se cuvine a face binele şi în zi de lucru! ... 256 (391)
La seminarul „Veniamin“ ... 259 (391)
Un sat cu şcoală secundară ... 261 (391)
Silueta Mânăstirei Agafton ... 263 (391)
Pe meleagurile lui Creangă ... 265 (391)
La Borsec ... 267 (391)
De la Borsec la Reghinul Săsesc ... 270 (391)
De la Reghin la Mediaş ... 272 (391)
De la Mediaş la Călimăneşti ... 274 (391)
În casa lui Tevik ... 276 (391)
Între Callatis şi Mangalia ... 279 (391)
Per pedes apostolorum! ... 281 (391)
Pe ţărmul singuratic ... 283 (392)
O etapă cernită ... 285 (392)
La schitul Brazi ... 288 (392)
La Cernăuţi, după 16 ani ... 290 (392)
Gândul nostru cel de toate zilele ... 292 (392)
Etape din trecut ... 294 (392)
„Iată, ne suim în Ierusalim“ ... 297 (392)
Acum un an când a venit Panait Istrati ... 299 (392)

Cum trebuie privită „Sf. Scriptură“ din punct de vedere ortodox 301 (392)
La schitul Brazi 307 (392)
De pe treptele palatelor irodiane 309 (392)
Împărăţia limitrofă 320 (392)
Cel ce m-a învăţat să citesc şi să scriu 322 (392)
Galeria dascălilor mei 324 (393)
Corabia – debutul vilegiaturilor mele 327 (393)
Debora Kalvariţki 329 (393)
La Castelul Iulia Hasdeu 331 (393)
Dascălul meu de religie 334 (393)
Maestrul de muzică 336 (393)
Tănase Tănăsescu 338 (393)
Iarăşi şi iarăşi... ....341 (393)
Primul profesor de latineşte 346 (393)
După moartea lordului 348 (393)
Al doilea profesor de limba greacă 350 (393)
Ioan C. Georgian 353 (393)
Maestrul de caligrafie şi desen 355 (393)
Primul profesor de limba română 357 (394)
Profesorul de limba germană 360 (394)
Al doilea profesor de istorie 362 (394)
Gheorghe Pitiş 365 (394)
Profesorul de higienă 367 (394)
Bonifaciu Florescu 369 (394)
Profesorul francez 372 (394)
Reverii şi proiecte literare 374 (394)
Rouet de Céresnes 376 (394)
Câţiva profesori de matematică 378 (394)

Note 381